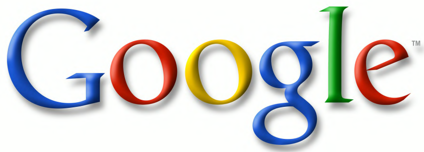

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

C

= 304

NO. 374 OF R. M. DAWKINS' COLLECTION
OF BOOKS OF USE TO THE HOLDER OF
THE BYWATER AND SOTHEBY CHAIR
OF BYZANTINE AND MODERN GREEK
IN THE UNIVERSITY OF OXFORD

Dawk. DF1601. A8. I6

Digitized by Google

Dawkins

Likely to be a very rare book

Digitized by Google

Digitized by Google

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΑΙ

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΑΥΤΗΝ ΧΩΡΑΣ

ΩΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΤΑΥΘΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ.

Ὑπὸ

ΣΑΒ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

Διδασκάλου τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι Φροντιστηρίου.

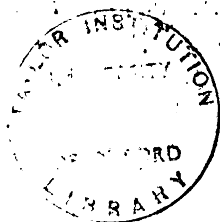

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1870.

Digitized by Google

ΤΥΠΟΓΡ. Ι. Α. ΒΡΕΤΟΥ.

Digitized by Google

ΥΠΑΤΙΑι ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ

ΤΗι ΑΟΙΔΗΜΩι ΣΥΖΥΓΩι ΜΟΥ

ΠΙΣΤῌ ΚΑΙ ΑΓΑΘῌ ΓΕΝΟΜΕΝῌ

ἀγάπης καὶ μνήμης αἰωνίου ἕνεκα

Τὸ παρὸν ἀνατίθημι

Ο ΠΟΝΗΣΑΣ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Τοῖς φίλοις ἀναγνώσταις,

Πᾶσα μὲν ἡ χώρα τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἶναι πλήρης ἱστορικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀντικειμένων, καὶ πολλὴν παρέχει ὕλην ἱστορικὴν καὶ γεωγραφικήν, πολλὰ πανταχοῦ περιλαμβάνουσα ἄξια περιεργείας, πλήρη ἀναμνήσεων ἐθνικῶν τε καὶ θρησκευτικῶν· οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἡ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ ἡ τοῦ Πόντου ἰδίως χώρα βρίθει τοιαύτης ὕλης, ἥτις πάντα περίεργον διερχόμενον αὐτά, καταναγκάζει εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν μελέτην τῶν ἐν αὐτῇ ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν ἀντικειμένων.

Τοῦτο δέ μοι συνέβη, ὅτε ἀπὸ ἓξ ἐτῶν διατελῶν διδάσκαλος ἐν Τραπεζοῦντι, ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἴδω, καὶ ἐπισκεφθῶ τὴν χώραν ταύτην. Ὅθεν ταύτην περιηγηθείς, καὶ πολλὰς πολλαχόθεν συλλεξάμενος ἀγράφους τε καὶ γραπτὰς εἰδήσεις, πολλούς δὲ καὶ ἀρχαίους καὶ νεωτέρους, ξένους τε καὶ ἡμετέρους συγγραφεῖς τοὺς περὶ ταύτης τῆς χώρας γράψαντας διεξελθών, συνῆψα συνοπτικήν τινα ἱστορίαν ταύτης. Ταύτην δὲ ἀναγνοὺς εἰς διάφορα ἀναγνώσματα ἐν τῇ Λέσχῃ Τραπεζοῦντος, παρεκλήθην ὅπως καὶ δημοσιεύσω· συμπληρώσας δὲ αὐτὴν ὅσον τὰ ἐν Τραπεζοῦντι μέσα μοὶ συνεχώρουν, ἀποφασίζω καὶ διὰ τοῦ τύπου νὰ ἐκδώσω, οὐ μόνον ἱστορικάς, ἀλλὰ καὶ στατιστικὰς καὶ ἄλλας εἰδήσεις περιέργους τῆς χώρας συῤῥάψας, ἀλλὰ πανταχοῦ διὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ βιβλίου, συντομίαν μεταχειριζόμενος, καί τοι ἱκανῆς οὔσης ὕλης.

Μετεχειρίσθην δὲ ὅσον τὸ δυνατὸν γλῶσσαν ἁπλουστέραν, εἰς τοῦτο παρακληθεὶς ὑπὸ πολλῶν συνδρομητῶν, καὶ περιωρίσθην μόνον, χάριν συντομίας, εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἱστορουμένων, χωρὶς νὰ μεταχειρισθῶ σχόλια, ἢ σημειώσεις, καὶ ἄλλας παρατηρήσεις ἀναγκαίας μέν, ἀλλὰ διδούσας ὄγκον εἰς τὴν συγγραφήν· γινώσκων δέ, ὅτι ἡ συλλογὴ τοιαύ-

Digitized by Google

της ποικίλης ὕλης ἄνευ ἐπαρκῶν βοηθημάτων εἶναι δύσκολος καὶ ἀτελὴς, δὲν ἐδίστασα νὰ τὴν ἐκδώσω χάριν τῶν κατοίκων τῆς χώρας, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ὁμογενῶν τῶν ἀγνοούντων τὰ κατὰ ταύτην. Καὶ πιστεύω, ὅτι οἱ ἀναγνῶϛαι θὰ φανῶσιν ἐπιεικεῖς εἰς τὰς παρακολουθούσας τὸ ἔργον μου ἐλλείψεις, καθόσον μάλιστα πρώτην ἤδη φορὰν παρήχθην εἰς τοιαύτην ἐργασίαν, ἥτις οὐ μικρὰς εἶχε τὰς δυσκολίας διὰ τὴν ποικιλίαν τῆς ὕλης, καὶ τὴν κατάταξιν αὐτῆς. Εἶτα δὲ ἐν πολλοῖς δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ γείνῃ ἐπαρκὴς ἡ ἔκθεσις, μὴ συγχωροῦντος οὔτε τοῦ τόπου, οὔτε τοῦ καιροῦ, ἐν ᾧ εἴμεθα· ἄλλως δὲ καὶ οἰκογενειακὰ δυστυχήματα ἐπισυμβάντα μοι, πολὺ ἐπηρέασάν με εἰς τὸ ἔργον. Εὐχαρίστως δὲ θὰ ἴδω πᾶσαν παρατήρησιν, ἥτις ἀφορᾷ καθὲν τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἐκτεθέντων, ἀποτεινομένην πρός με.

Ἐλπίζω δὲ ὅτι οἱ κατὰ ταύτην τὴν χώραν λόγιοι, οἵτινες εὐγενῶς ἤρξαντο νὰ κάμνωσιν ἐρεύνας περὶ αὐτῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πονήματός μου, θὰ ἀναπτύξωσι τὴν ἱστορικὴν καὶ στατιστικὴν ὕλην, ἀφοῦ μάλιστα νέαι ἀναφαίνονται παραδόσεις καθ' ἑκάστην, γραπταὶ καὶ ἄγραφοι, αἵτινες πολλὰ τῶν ὅσα ἐξέθεσα δύνανται νὰ παραλλάξωσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ κατὰ τόπον δυνάμενοι δὲν πρέπει νὰ διστάζωσι νὰ εἰσέρχωνται εἰς τοιούτους ἀγῶνας, καὶ νὰ παραθέτωσιν εἰς τὸ ἔθνος τοιαῦτα πονήματα, ἅτινα διδάσκουσιν εἰς ἕνα ἕκαστον τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας του, καὶ ἄλλους παρορμοῦσιν εἰς τελειότερα. Ἐπειδὴ εἶναι λυπηρὸν, οἱ μὲν ξένοι νὰ περιτρέχωσι τὴν χώραν ἡμῶν, καὶ νὰ μανθάνωσι τὰ κατὰ ταύτην, καὶ νὰ γνωστοποιῶσι πρὸς τοὺς ὁμοφίλους των, ἡμεῖς δὲ οἱ ἐν αὐτῇ γεννηθέντες νὰ εὑρισκώμεθα εἰς παντελῆ ταύτης ἄγνοιαν, καὶ νὰ μὴ ἐρευνήσωμεν αὐτὴν, ὅσον τὸ δυνατὸν, ἀφοῦ μάλιϛα σήμερον καὶ σύλλογοι ὑποστηρίζουσι τὰ τοιαῦτα, καὶ ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους γνώμη τὰ ἐπιζητῇ· καὶ πάνυ εὐγενῶς· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἀπὸ τῶν τοιούτων ἥ τε ἱστορία, καὶ ἡ γεωγραφία τῆς ἐνδόξου ἡμῶν χώρας θὰ πλουτισθῇ, καὶ θὰ σαφηνισθῇ τελειότερον, ἐκτελοῦμεν καὶ τὸ πατριωτικώτερον τῶν ἔργων.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐθνικῆς καὶ φιλοστόργου ὁρμῆς φερόμενοι καὶ οἱ περὶ τὴν χώραν, ἣν ἐξιστορῶ, παρέσχον μείζονα, ἢ ὅσην ἤλπιζον ὑποστήριξιν εἰς τὸ πόνημά μου μεθ' ὅλας

Digitized by Google

τὰς ἐμπορικὰς δυσχερείας· καὶ πᾶσαι μὲν αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία αὐτῆς φιλοτίμως συνέδραμον εἰς τοῦτο, ἰδίως δὲ οἱ τῆς Τραπεζοῦντος διαφερόντως· ἧς μάλιστα τὸ σεβαστὸν Συμβούλιον τῶν Σχολείων διὰ τοῦ προέδρου αὐτοῦ Κ. Π. Κακουλίδου ἐγγράφως καὶ τὴν πρόθεσίν μου ἐπῄνεσε, καὶ τὴν ὑλικὴν αὐτοῦ ὑποστήριξιν πάνυ φιλοστόργως καὶ ἐλευθερίως ἐξεδήλωσεν· ὅπερ καὶ μόνον μὲ ἐνεθάῤῥυνεν εἰς τὴν ἔκδοσιν. Οὐχ ὑπελείφθη δὲ εἰς τοῦτο καὶ ὁ ἱερὸς κλῆρος, ἡ μαθητιῶσα γενεά, ὡς καὶ ὁ ἐμπορικὸς ἐνταῦθα κόσμος, οἵτινες ἅπαντες πάνυ φιλογενῶς καὶ αὐτοπροαιρέτως παρέσχον μοι τὴν γενναίαν αὐτῶν συνδρομήν.

Εὐγνωμονῶν λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς καὶ διὰ τὰς ἄλλας πρὸς ἐμὲ ἐνδείξεις τῆς ἀγάπης, ὡς καὶ διὰ τὰ ἀνωτέρω, εὔχομαι αὐτοῖς ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν πρόοδον πρὸς τιμὴν τῆς αὐτῶν πατρίδος, καὶ σύμπαντος τοῦ ἔθνους.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 28 Ἰουλίου 1870.

ΣΑΒ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΚΕΦ. Α'.

ΑΡΧΑΙΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.

Ἡ χώρα αὕτη ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν παροῦσαν ἱστορίαν κατὰ μέγα μέρος σύγκειται ἀπὸ τῆς σημερινῆς Νομαρχίας Τραπεζοῦντος, καὶ ἀπό τινων μερῶν τῆς Νομαρχίας Θεοδοσιουπόλεως (Ἔρζουρουμ), τῆς Σεβαστείας καὶ τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Φάσιδος Ῥωσσικῆς ἐπικρατείας· κεῖται δὲ εἰς γεωγραφικὸν μὲν πλάτος 39°30—42°, μῆκος δὲ 54°—60°; ἔχουσα περίπου 2800 [] μίλια. Ὁρίζεται δὲ πρὸς Βοῤῥᾶν ἀπὸ τῆς Ν-Ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, Ἀνατολικῶς ἀπὸ τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ καὶ τῆς Ἰβηρίας, πρὸς Δυσμὰς δὲ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἅλυος, καὶ πρὸς Νότον ἀπὸ τῶν ὀρέων Ἀργαίου καὶ Ἀντιταύρου. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίταυρος ὁρμώμενος ἐκ Καππαδοκίας πρὸς Βοῤῥᾶν, εἶτα δὲ στρέφων πρὸς ἀνατολὰς ὁρίζει τὴν χώραν ταύτην ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας, καὶ κατανεύων ἐντὸς τῆς Ἰβηρίας, ἐνταῦθα συναντᾶται μετὰ τῆς σειρᾶς τῶν Καυκασίων ὀρέων. Τὸ δὲ ὄρος Ἄργαιον λαμβάνον τὴν πρὸς Δυσμὰς διεύθυνσιν ὁρίζει τὴν Καππαδοκίαν ἀπὸ τοῦ ἰδίως Πόντου.

Ἡ ἀνωτέρω δὲ ὁρισθεῖσα χώρα εἶχε μὲν κατὰ διαφόρους χρόνους διαφόρους ὑποδιαιρέσεις καὶ πολλὰς ὀνομασίας, κυρίως ὅμως δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς τέσσαρα μέρη, τὴν Κολχίδα, τὴν Σκυθικὴν, τὴν Χαλδίαν καὶ τὸν Πόντον. Καὶ ὁ μὲν Πόντος ἀποτελῶν τὸ μέγιστον τῆς χώρας περιλαμβάνεται μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Ἅλυος, τοῦ Ἀργαίου ὄρους καὶ

Digitized by Google

τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Παρυάδρου μερῶν μέχρι τοῦ Ἰασωνίου ἄκρου· κατῳκεῖτο δὲ τὸ πάλαι ὑπὸ τῶν λεγομένων Λευκοσύρων καὶ Ἀμαζόνων, εἶτα δὲ ὑπὸ Ἑλλήνων, ἔχων πόλεις ἀρχαιοτέρας μεσογείους μὲν τὰ Ζῆλα, τὰ Κόμανα, τὰ Κάβειρα, τὴν Γαζίουραν καὶ τὴν Ἀμάσειαν, παραλίους δὲ τὴν Θεμίσκυραν καὶ τὴν Ἀμισόν, ἐπὶ Χριστοῦ δὲ τὴν Σεβάστειαν, τὴν Νικόπολιν, τὴν πρὸ τῶν Καβείρων Νεοκαισάρειαν, τὴν Μαγνόπολιν, τὴν Οἰνόην, καὶ τὸν Πολεμόνιον ποταμὸν καὶ πόλιν. Ἐπὶ δὲ τῶν Παρθικῶν χρόνων ἐγενικεύθη ἡ ὀνομασία τοῦ Πόντου οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ὁρισθείσης χώρας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Φάσιδος μέχρι τοῦ Βοσπόρου, διὰ τῆς ὀνομασίας «Βασίλειον τοῦ Πόντου». Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα Πόντος Πολεμωνιακὸς πάλιν ἐκαλεῖτο ὑπὸ τὰ ἀνωτέρω ὁρισθέντα ὅριά του.

Ἡ δὲ Χαλδία, (ἢ ἡ Χαλυβία, καὶ οἱ κάτοικοι Χαλδαῖοι ἢ Χάλυβες), εἶναι ὅλως μεσόγειος· κεῖται δὲ μεταξὺ τοῦ Πόντου, Ἀντιταύρου, Κολχίδος καὶ Σκυθικῆς, συνισταμένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ ὀρεινῶν χωρίων ἐκτὸς μέρους τινὸς, τῆς μετὰ ταῦτα Χαιριένης ὀνομασθείσης· διὰ τοῦτο οὔτε πόλεις ἐνταῦθα ἀρχαῖαι ὑπῆρχον, ἐκτὸς τινων ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν, κατοικουμένης τῆς χώρας ὡς καὶ νῦν κατὰ χωρία μικρά.

Ἀμέσως δὲ πρὸς ἀνατολὰς μεταξὺ τῆς Ἀρμενίας, Κολχίδος καὶ τῆς Ἰβηρίας κεῖται ἡ Σκυθικὴ, πολλὰ κατὰ διαφόρους χρόνους λαβοῦσα ὀνόματα, περιλαμβάνουσα καὶ πολλὰ ἔθνη, οἷον Τάοχας, Ἡνιόχους, Μόσχονας καὶ λοιπούς. Ὑπῆρξε δὲ ἡ μᾶλλον δυσχείμερος καὶ βάρβαρος χώρα, οὐδεμίαν ἔχουσα πόλιν, ἀλλὰ κατὰ κώμας κατοικουμένη, καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ Βυζαντινῶν μόνον φαίνονται φρούριά τινα, λαβόντα μορφὴν μετέπειτα πόλεων. Ἐντεῦθεν ἄρχονται αἱ πηγαὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, ὡς καὶ τοῦ κατὰ Ξενοφῶντα Φάσιδος, αἱ τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ.

Μεταξὺ δὲ τῆς Χαλδίας καὶ τῆς Σκυθικῆς πρὸς Μεσημβρίαν καὶ τοῦ Πόντου πρὸς Δ: καὶ τοῦ Φάσιδος καὶ τῆς Ἰβηρίας πρὸς Ἀνατολὰς ἐκτείνεται παραλίως ἡ Κολχὶς, ἔχουσα καὶ αὕτη πολλὰ καὶ διάφορα ἔθνη, τοὺς ἰδίως Κόλχους, Λαζοὺς, Μάκρωνας, Δρίλεις καὶ Σάννους ἢ Σίντας, καὶ Θόανας καὶ Μοσυνοίκους· ἐν δὲ τῇ σημερινῇ Ἰβηρίᾳ ἡ Γεωργία

Digitized by Google

ὁμόφυλοι αὐτῶν ἦσαν οἱ Σάσπειρες, Ἀχαιοί, Ἀλβανοὶ καὶ ἄλλοι λαοί. Χώρα ὀρεινὴ καὶ δασώδης συνισταμένη ὑπὸ φαράγγων καὶ αὐλώνων καὶ ἔχουσα πλῆθος ποταμῶν, μικρῶν μέν, ἀλλ' ἀναφερομένων καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων γεωγράφων ὧν ἐπισημότερος ὁ Φᾶσις. Ἐνταῦθα μεσόγειοι μὲν πόλεις οὐδέποτε ὑπῆρξαν, διὰ τὸ ὅτι ἔκπαλαι ὡς καὶ νῦν κατοικεῖται κατὰ κώμας· εἰς τὰ παράλια ὅμως ἐπὶ τῶν μυθικῶν χρόνων πόλεις ἀναφέρονται ἡ Αἴη, μεταξὺ Βαθέως καὶ Φάσιδος, πατρὶς τοῦ Αἰήτου, ὅπου καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀργοναυτῶν ἐγένετο πρὸς ἁρπαγὴν τοῦ χρυσοῦ δέρατος· νεώτεραι δὲ πόλεις Ἑλληνίδες ἡ Διοσκουριάς, Πιτυοῦς, Τραπεζοῦς, Κερασοῦς καὶ Κοτύωρα. Κατόπιν δὲ ἡ Κολχὶς μετωνομάσθη Λαζία, ἐγκαταλειφθείσης τῆς ἐπωνυμίας ἐκείνης ἕνεκα τῶν Λαζῶν ἐπικρατησάντων μετὰ Χριστόν· μένει ὅμως τὸ ὄνομα μόνον εἴς τι ὑπὲρ τὸν Βαθὺν χωρίον, ὀνομαζόμενον Κολχοί.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΡΩΤΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΤΑΥΤΗΣ.

Πολλοὶ τῶν γεωγράφων κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς διασπορὰν τῶν ἀπογόνων τοῦ Νῶε, ἀποδίδουσι τὴν χώραν ταύτην ὡς κλῆρον εἰς τρεῖς τῶν υἱῶν τοῦ Ἰάφεθ· εἰς μὲν τὸν Ῥιφὰθ τὴν Κολχίδα, εἰς τὸν Μοσοὺχ τὴν Χαλδίαν, εἰς τὸν Θόβελ τὸν ἰδίως Πόντον, τὴν δὲ Παφλαγονίαν εἰς τὸν Ἀσχανὰζ, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Εὔξεινος Πόντος Ἀσχανὰζ ὑπὸ τῶν Ἑβραίων ἐκαλεῖτο, καὶ τούτων οἱ ἀπόγονοι ἐγένοντο οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης.

Ἡ μεγάλη Ἀσία κοινῶς ὁμολογεῖται ἡ πρώτη τροφὸς καὶ κοιτὶς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅθεν πολλαὶ καὶ διάφοροι φυλαὶ ὁρμώμεναι εἰς ἀμνημονεύτους ἐποχὰς, κατεπλημμύρησαν τὴν δυτικὴν ἢ μικρὰν Ἀσίαν, ἔχουσαι δίοδον φυσικὴν τὴν ἀπὸ Ἀξάρου ποταμοῦ μέχρι τῶν τῆς Κολχίδος χωρῶν· καὶ ἐντεῦθεν πάλιν τὴν Θράκην καὶ Ἑλλάδα, καὶ ἐξ αὐτῶν

Digitized by Google

τὴν λοιπὴν μ. δυτικὴν Εὐρώπην· καθὼς καὶ ἄλλαι ὑπὲρ τὴν Μαιώτιδα διαβαίνουσαι κατέσχον τὴν βόρειον Εὐρώπην, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ αἱ μετὰ Χριστὸν ἀναφερόμεναι μετανασταστεύσεις τῶν Ἐθνῶν· καὶ μόνη ἡ διαφορὰ τῶν δύο μεταναστεύσεων εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην μὲν τὸ πλεῖστον διήρχοντο διὰ ταύτης τῆς χώρας, οὐδενὸς τότε ὄντος τοῦ κωλύοντος· ἐνῷ εἰς τὰς μετὰ Χριστὸν μεταναστεύσεις, ἐπειδὴ ἡ χώρα ἦτο φύσει μὲν ὀχυρά, κατείχετο δὲ ὑπὸ μαχίμων ἐθνῶν ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν Ἑλληνορωμαίων, ἠναγκάσθησαν νὰ λάβωσι τὴν διὰ τῆς Νοτίου Ῥωσσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην ὁδόν. Καὶ εὐδόλως ἴσως ἁμαρτάνει τις ἐκλαμβάνων τὴν λέξιν Κολχίδα κέλευθον ἢ δίοδον τῶν τότε μεταναστευόντων ἐθνῶν πρὸς δυσμάς.

Ἀπὸ δὲ τῶν μυθικῶν χρόνων ἡ χώρα αὕτη καὶ ἰδίως ἡ παραλία, ἦτον ἀρκετὰ γνωστὴ εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοῦτο καταφαίνεται εἰς τὴν μυθολογικὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλληνοπελασγικῶν φυλῶν ἀπὸ τῶν μύθων τῆς Ἰοῦς, τοῦ Προμηθέως, τοῦ Φρίξου, τοῦ Αἰήτου καὶ τῆς Μηδείας, τῶν Ἀργοναυτῶν, τῶν Ἀμαζόνων, τῆς Ἰφιγενείας καὶ τῶν κατὰ τὸν Ὀρέστην καὶ Πυλάδην εἰς τὴν χώραν τοῦ Θόαντος· καὶ αἱ εἰδήσεις αὗται ἄλλως μυθικαὶ ἔχουσιν ὅμως ἱστορικὴν ἀξίαν· καὶ τὰ πρῶτα αὐτῶν ταξείδια εἰς ταύτην τὴν χώραν παρήχθησαν ἀπὸ ἀρχαίων παραδόσεων τῶν πρώτων ἐκείνων τῶν διαβάντων ἐντεῦθεν προγόνων των καὶ ἀποκαταστηθέντων ἤδη ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ μὴ λησμονησάντων τὴν χώραν, ὅπου ἴσως συγγενικαὶ καὶ φιλικαὶ σχέσεις συνέδεον εἰσέτι αὐτούς, καὶ εἰδήσεις τοιαῦται ὑπῆρχον παρέχουσαι ἐλπίδας κέρδους καὶ πλουτισμοῦ.

Τοὺς ἐνταῦθα ὅμως ἐναπολειφθέντας κατοίκους ἡ χώρα τραχεῖα καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄγονος οὖσα καὶ μόνον εἰς βοσκὴν τότε ἐπιτηδεία δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐκπολιτίσῃ· ὅθεν ἐφημίζοντο ὡς ἄγριοι ὠμοὶ καὶ βάρβαροι καὶ ἄξενοι, διὸ καὶ ὁ Πόντος Ἄξεινος καὶ κατ' εὐφημισμὸν Εὔξεινος ἐκαλεῖτο. Καὶ τοῦτο ἀρκούντως ἀποδεικνύει ἡ ὠμότης τοῦ Αἰήτου, αἱ παραφοραὶ τῆς Μηδείας, ὡς καὶ αἱ τοῦ Θόαντος θυσίαι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Θοανῶν. Καὶ τοιαύτη δὲ διετέλει ἡ κατάστασις τῶν κατοίκων, ἕως οὗ ἐγένοντο αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι

Digitized by Google

πρῶτον κατὰ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου, βραδύτερον δὲ καὶ ἐπὶ τὰ μεσόγεια ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὅτε ὁριστικῶς τὰ μέρη ταῦτα κατεσχέθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων, τῶν ἀρχαίων κατοίκων ἀπωσθέντων ἢ καὶ ἐξελληνισθέντων, ὡς περὶ τούτου γενήσεται λόγος.

Ἐκ τῶν παλαιῶν δὲ κατοίκων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖςον οἱ Κόλχοι ἦσαν γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται. Καὶ οὗτοι πολλὰς ὀνομασίας κατὰ διάφορα μέρη ἔχοντες, ὡς ἐῤῥέθη, ἰδίως ἐκαλοῦντο Κόλχοι καθὼς καὶ σήμερον οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων εἰς πολλὰ ἔθνη διαιρούμενοι καὶ πολλὰ ἔχοντες ἄλλα ὀνόματα, Λαζοὶ δὲ νῦν καλοῦνται καὶ ἡ χώρα Λαζία. Ἐκλήθησαν δὲ Κόλχοι ἀπὸ τοῦ Κόλχου ἀπογόνου τοῦ Αἰήτου. Μερὶς δὲ τῶν Κόλχων τούτων κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἦσαν ἀπόσπασμα Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ὃν ὁ μέγας Σέσωστρις φέρων διήλασε μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης· οὗτοι δὲ εἴτε ἀποπλανηθέντες εἴτε ἀποκατασταθέντες ὑπὸ τοῦ Σεσώστριδος καὶ μὴ ἐπανακάμψαντες εἰς τὴν Αἴγυπτον, διέμειναν εἰς τὴν Κολχίδα· διετήρουν ὅμως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡροδότου πολλὰ τῶν Αἰγυπτίων ἤθη καὶ ἔθιμα, καὶ πρὸ πάντων μόνοι τῶν περὶ αὐτοὺς εἶχον τὴν περιτομήν· ἐκτὸς δὲ ὅτι οὗτοι εἶχον καὶ παραδόσεις περὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς των, ἡ φυσιογνωμία των ὅμως καὶ ὁ οἰκιακός των βίος, ἡ γλῶσσα καὶ λοιπὰ παρωμοίαζον αὐτοὺς μὲ τοὺς Αἰγυπτίους· διότι, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, «μελάγχροές εἰσι καὶ οὐλότριχες .... λίνον μοῦνοι οὗτοί τε καὶ Αἰγύπτιοι ἐργάζονται· κατὰ ταὐτὰ καὶ ἡ ζόη πᾶσα καὶ ἡ γλῶσσα ἐμφερής ἐστιν ἀλλήλοισιν». Ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ νῦν οἱ κυρίως Λαζοὶ τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ ἔχουσιν οἷα καὶ οἱ σημερινοὶ Αἰγύπτιοι, ἐκτὸς τοῦ μελανοῦ χρώματος, ὅπερ ὁ χρόνος ἐξήλειψεν ἀπ' αὐτῶν· μεταχειρίζονται δὲ καὶ μόνοι τὸν ἀραβόσιτον εἰς ἄρτον, ὃν κατά τινας ἀπ' ἀρχῆς παρὰ τῶν Αἰγυπτίων παρέλαβον, ὀνομάζοντες λ α ζ ο ῦ δ ι. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐν τῇ Κολχίδι ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ Σκυθικῇ ἔθνη ἦσαν συγγενῆ τῶν Κόλχων, ἅπαντα ἄγρια καὶ βάρβαρα.

Ἡ δὲ Χαλδία μέρος μὲν λέγεται ὅτι κατῳκίσθη ὑπὸ τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ Χαλδαίων, μέρος δὲ μάλιστα ὅσοι αὐτῶν

Digitized by Google

ἦσαν μεταλλουργοί, ὑπὸ τῶν Ἀλύβων ἢ Χαλύβων τοῦ Ὁμήρου, οἵτινες ἐπὶ μὲν τῶν Τρωϊκῶν φαίνονται ἐν Παφλαγονίᾳ ἐξασκοῦντες τὴν μεταλλουργίαν, εἶτα δὲ ἐκεῖθεν βαθμιδὸν ἀπεκατεστάθησαν εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Κολχίδος καὶ ἐντὸς τῆς Χαλδίας, μετονομάσαντες τὰ τελευταῖα κατοικισθέντα ὑπ' αὐτῶν μέρη ἐκ τῆς ἀρχαίας πατρίδος των· καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐπὶ Ὁμήρου ὀνόματα ἐν Παφλαγονίᾳ Κύτωρα Ἀργύρια Κρώμνη καὶ Χάλυβες ἀπαντῶνται ἐνταῦθα καὶ σώζονται μέχρι σήμερον, ἐκεῖθεν ἐκλείψαντα.

Τὰ δὲ ἐν τῷ ἰδίως Πόντῳ ἐπικρατήσαντα ἔθνη ἦσαν πρὸς Μεσημβρίαν μὲν οἱ Λευκόσυροι, ἄποικοι τῶν Ἀσσυρίων, οὕτω κληθέντες διὰ τὴν διαφορὰν ἣν προϊόντος τοῦ χρόνου ἔλαβον τοῦ χρώματος ὡς πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους· πρὸς Ἀνατολὰς δὲ αἱ Ἀμαζόνες ἢ ἡ Ἀμαζονικὴ φυλὴ μεταξὺ τοῦ Θερμώδοντος καὶ Ἅλυος ποταμοῦ, κληθεῖσαι ὥς μοι φαίνεται Ἀμαζόνες, διὰ τὸ ὅτι πάντα ἅμα ἦγον, οἷον γυναικόπαιδα κτήνη καὶ πᾶσαν ἀποσκευὴν, ἀπαραλλάκτως ὡς καὶ οἱ ἐπὶ τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων μεταναστεύοντες λαοί. Ἐντεῦθεν δὲ πολλαὶ αὐτῶν ἀναφέρονται ἐπιδρομαὶ πρός τε τὴν Ἀσσυρίαν καὶ τὴν λοιπὴν μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θράκην καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων λοιπὸν χρόνων φαίνεται γνωστὴ ἡ χώρα, ὡς ἐρρέθη, εἰς τοὺς Ἕλληνας. Διὸ εἰς τὰ ἀνωτέρω τῆς Κολχίδος πρὸς τὸν Καύκασον ἐξορίζεται ἐξ Ἑλλάδος ὁ Προμηθεὺς ὑπὸ τῶν θεῶν πρὸ πάντων τοῦ Διός· ἐδῶ καταφεύγει καὶ ἡ Ἰὼ, φεύγουσα τὴν μῆνιν τῆς Ἥρας, ὁ Φρίξος καὶ ἡ Ἕλλη ἐπὶ τοῦ χρυσομάλλου κριοῦ διὰ τὴν ζηλοτυπίαν τῆς μητρυιᾶς των· κατόπιν δὲ ὅλοι οἱ ἔκλεκτοὶ τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Ἰάσωνος ἐν τῇ Ἀργοναυτικῇ ἐκστρατείᾳ ἐπιχειροῦσιν ἐμπορικὰς καὶ κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις· καὶ κατόπιν αὐτῶν ἀποστέλλονται ὑπὸ τοῦ μαντείου ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης εἰς τὴν Θοανίαν πρὸς τὸν Θόαντα ὅπως ἐξιλεώσωσι τὰς Ἐριννύας· καὶ οὕτως ἡ χώρα αὕτη πάντοτε ἐσυχνάζετο ὑπὸ τῶν ἐξ Ἑλλάδος, καίτοι ὁ Πόντος ἐθεωρεῖτο ἄξενος καὶ ἀπλησίαστος· ἀλλ' ὅτε ἤρξαντο ἐν Ἑλλάδι αἱ ἀποικίαι, ἔπρεπε καὶ ὁ Εὔξεινος νὰ γείνῃ κατ' ὀλίγον ἑλληνικὴ, πολλῶν καὶ διαφόρων ἐνταῦθα γενομένων ἀποικιῶν.

Digitized by Google

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΕΥΞΕΙΝΩ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰ Τρωϊκὰ γενόμενοι ἐμπορικώτεροι καὶ μιμούμενοι τοὺς Φοίνικας, οἵτινες κατῴκησαν πολλὰς τῶν νήσων καὶ παραλίων τῆς Μεσογείου, ἤρξαντο νὰ στέλλωσιν ἀποικίας εἰς διάφορα μέρη, μεταξὺ δὲ αὐτῶν σημαντικώτεραι ἦσαν αἱ τῆς Ἰωνίας τῶν Ἀθηναίων ἀποικίαι. Ἐκ τούτων δὲ ἡ Μίλητος εἰς μέγα ἐμπόριον προαχθεῖσα, καὶ δι' αὐτοῦ μεγάλην δύναμιν ἀποκτήσασα, πρώτη τῶν ἄλλων ἀποικιῶν ἠδυνήθη νὰ πέμψῃ ἀποικίας εἰς τὴν Προποντίδα καὶ εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον· καὶ πρώτη ἀποικία αὐτῆς γίνεται ἐνταῦθα ἡ Σινώπη κατὰ τὴν ἐννάτην πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα.

Ἡ ἐποχὴ δ' αὕτη τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὑπάρχει ἓν τῶν ὡραιοτέρων καὶ ἀξιοσημειοτέρων μερῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας· διότι δι' αὐτῶν καὶ ἡ Ἑλλὰς ηὐξήνθη καὶ ἐπλατύνθη, ἅμα δὲ καὶ τὰ πλεῖστα καὶ τὰ ὡραιότερα μέρη τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου ἐξεπολίτευσε καὶ ἐξεπαίδευσεν, ἀφήσασα εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν λαμπρότατον καὶ ἐπωφελέστατον φαινόμενον· καὶ παραλείποντες τὰς ἀλλαχοῦ ἀποικίας τῶν Ἑλλήνων καὶ μόνον εἰς τὰς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἀποικίας ἀποβλέψαντες θὰ κατανοήσωμεν τὸ ταχὺ καὶ ἀνθρωποφελὲς ἀποτέλεσμα τῆς διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπερ οὐδὲ εἰς τὰς σημερινὰς ἀναφαίνεται Εὐρωπαϊκὰς ἀποικίας μὲ ὅλας τὰς παρούσας εὐκολίας. Ἐπειδὴ ἀφ' οὗ ἀπῳκίσθη ἡ Σινώπη, ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἅπασα ἡ πρὶν ἄξενος καὶ βάρβαρος παραλία τοῦ Εὐξείνου Πόντου πληροῦται Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ ὁ πολιτισμὸς διαχέεται πανταχοῦ, καὶ αἱ Συμπληγάδες πέτραι παύουσι κλείουσαι τὸν Βόσπορον, καὶ ὁ Ἄξεινος Πόντος νῦν Εὔξεινος γενόμενος, ὡς εἴρηται, καθίσταται Ἑλληνικὴ

Digitized by Google

θάλασσα καὶ ἐλευθέρα εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας. Ἐπειδὴ ἐκτὸς ὅτι ἡ Μίλητος ἀπῴκισε τὴν Σινώπην, κατόπιν καὶ οἱ Μεγαρεῖς ἀποικίζουσι τὴν Ἡράκλειαν τοῦ Πόντου, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Ἀμισόν.

Ἡ Σινώπη ὅμως οἰκισθεῖσα εἰς τὸ κέντρον τοῦ Εὐξείνου καὶ ἔχουσα λιμένα εὐρυχωρότατον καὶ ἀσφαλέστατον καὶ γῆν καρποφορωτάτην, ἐν βραχεῖ χρόνῳ καὶ αὕτη ἠδυνήθη νὰ ἀποστείλῃ τοσαύτας ἀποικίας ἐνταῦθα, ὥστε γενομένη πολυτεκνωτάτη ὡς καὶ ἡ μητρόπολίς της Μίλητος, σχεδὸν κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸν Πόντον ἰδίαν της λίμνην, καὶ αἱ ἀποικίαι αὐτῆς ἐγένοντο μεγάλαι καὶ ὀνομασταὶ, καὶ τούτων τινὲς οὐ μόνον σώζουσι τὰ ὀνόματά των, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπογόνους των Ἕλληνας, καὶ μετὰ τοσαύτας καταστροφὰς, ὅσας ὁ χρόνος ἐπέφερε καὶ ἡ ἱστορία διηγεῖται. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀποικιῶν τῆς Σινώπης πρωτεύει κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν σημαντικότητα αὐτῆς ἡ Τραπεζοῦς, γενομένη μὲν εἰς διάστημα τριῶν περίπου χιλιετηρίδων περιφανὴς καὶ ὀνομαστὴ, ὑπερβᾶσα δὲ καὶ τὴν μητρόπολίν της κατὰ πολλὰς ἐποχάς· ἐπειδὴ διετήρησε τὴν ἀκμήν της ὡς πρὸς τὸν πληθυσμόν της καὶ τὴν πολιτικήν της ἀξίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων ἀναφαίνεται ἡ πρώτη τῶν ἐν Εὐξείνῳ πόλεων. Καὶ ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ Τραπεζοῦς φαίνεται μητρόπολις τῆς ὅλης χώρας καὶ ἡ ἱςορία ἑκάστης ἀναφέρεται εἰς αὐτὴν, ἐκτίθεται πρῶτον ἡ ἱςορία αὐτῆς ἀπὸ τῆς κτίσεώς της μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐν τῇ διαγραφείσῃ χώρᾳ πόλεων καὶ μερῶν γενήσεται λόγος ἐν τῇ κατ' ἰδίαν αὐτῶν στατιστικῇ τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς παρούσης αὐτῶν καταστάσεως.

Ἡ Τραπεζοῦς καὶ ἐνίοτε ὁ Τραπεζοῦς ἀρσενικῶς γραφομένη, κατὰ τὰς ἀκριβεστέρας πληροφορίας τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν, ἐκτίσθη κατὰ τὸ 756 Π.Χ. ὀλίγον δηλαδὴ πρότερον τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Βυζαντίου. Οἰκιστὴς δὲ αὐτῆς λέγεται ὁ Ἄσχρης πιθανὸν Μιλήσιος· ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἀποικιακὸν δίκαιον τῶν Ἑλλήνων ὁ οἰκιστὴς ἐλαμβάνετο ἀπὸ τῆς μητροπόλεως τῆς ἀποικιζούσης πόλεως. Ὁ δὲ οἰκιστὴς οὗτος ἔπρεπε νὰ ἦτο διακεκριμένος καὶ τὸ γένος καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα· καὶ πρῶτον οὐ-

Digitized by Google

τος ἐχρεώστει νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν χώραν ὅπου θὰ ἐγίνετο ἡ ἀποικία, ὥστε νὰ ἦναι κατάλληλος καὶ εὔθετος διά τε τὴν στρατιωτικὴν καὶ ἐμπορικὴν καὶ γεωργικὴν αὐτῆς θέσιν, καὶ τὴν καλὴν εὐκρασίαν καὶ κατάστασιν τοῦ ἀέρος καὶ τῶν ὑδάτων.(*) Καὶ ἡ ἐκλογὴ ταύτης τῆς θέσεως τῆς Τραπεζοῦντος ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ οἰκιστὴς αὐτῆς ἦτο πνεύματος πολιτικοῦ, πρὸ πάντων δὲ ἐμπορικοῦ· καὶ τῷ ὄντι οὐδεμία ἄλλη ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ πόλις οὐδ' αὐτῆς τῆς Σινώπης ἐξαιρουμένης ἔχει τοιαύτην εὔθετον θέσιν ἐμπορίου, οἵαν ἡ Τραπεζοῦς. Διότι εἰσερχόμενός τις εἰς τὸν Πόντον, δὲν εὑρίσκει καμμίαν ἄλλην πόλιν τόσον εὐκόλως καὶ εἰς πᾶσαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους δυναμένην νὰ συγκοινωνῇ τόσον ἀσφαλῶς μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας. Ἐπειδὴ ἄλλαι τῶν πόλεων κωλύονται ἀπὸ ἀνυπέρβλητα ἐπὶ πολλοὺς μῆνας τὸν χειμῶνα ὄρη, ἄλλαι δὲ ἀπὸ τοιαῦτα καὶ μεγάλους ποταμούς· μόνη δὲ ἡ Τραπεζοῦς διὰ ταπεινῆς καὶ ὁμαλῆς ὁδοῦ ὑποκάτωθεν τῶν ὀροπεδίων εὐκόλως καὶ ἄνευ καμμίας δυσκολίας ἀπὸ πλημμύρας ποταμῶν πάντα τὸν χρόνον κοινωνεῖ μετὰ τῆς Ἀσίας ἁπάσης· καὶ εἰς αὐτὸ δὴ τοῦτο χρεωστεῖται τὸ μεγαλεῖον καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξις αὐτῆς.

Ἐκλήθη δὲ Τραπεζοῦς ἀπὸ τῶν ἐν γένει τραπεζοειδῶν λόφων ὑφ' ὧν περιστοιχίζεται αὕτη, καθὼς καὶ ἄλλαι πολλαὶ πόλεις οὕτως ἐπωνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ αὐτόθι ἐπικρατοῦντος φυτοῦ ἢ σχήματος τῆς πόλεως. Ἡ δὲ περὶ αὐτὴν χώρα καλεῖται Τραπεζουντία ἢ μᾶλλον Τραπεζουσία, ὁ δὲ κάτοικος Τραπεζούντιος. Μόνος δὲ ὁ Παυσανίας ἱστορεῖ τὴν Τραπεζοῦντα ἄποικον τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ Τραπεζοῦντος. Δὲν ἔχει ὅμως οὐδεμίαν πιθανότητα ἡ γνώμη αὕτη, ἐπειδὴ πάντες οἱ ἀρχαιότεροι αὐτοῦ καὶ ἰδίως ὁ Ξενοφῶν ὁμολογοῦσιν αὐτὴν ἄποικον Σινώπης, καὶ ἑπομένως μεσόγειος πόλις τῆς Ἀρκαδίας δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ ἀποικίαν ἐντὸς τοῦ μυχοῦ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ νὰ ἐξασφαλίζῃ αὐτὴν περιστοιχιζο

(*) Μετὰ τὴν εὕρεσιν δὲ καὶ ἐκλογὴν τῆς χώρας τῆς μελλούσης ἀποικίας ὁ οἰκιστὴς προεκήρυττεν ἐν ὀνόματι καὶ δαπάναις τῆς μητροπόλεως ἀποικίαν, ἥτις πάντοτε ἦτον ὑπὸ τὴν προστασίαν ἐκείνης, τελοῦσα ἀποικιακόν τινα φόρον αὐτῇ.

Digitized by Google

μένην ὑπὸ ἄλλων ἀποικιῶν πρὸ πάντων Ἰωνικῶν καὶ ὑπὸ τόσων ἀγρίων καὶ φιλοπολέμων ἐθνῶν.

Οὕτω δὲ κατοικισθεῖσα ἡ Τραπεζοῦς, καὶ οὖσα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς μητροπόλεως της Σινώπης καὶ ἔχουσα εὔθετον εἰς ἐμπόριον χώραν, ταχέως προήχθη, ὥστε καὶ ἀποικίας ἀπέπεμψε πρὸς τὰ ἀνατολικὰ αὐτῆς παράλια, καὶ τοιαῦται εἶναι αἱ κατὰ τὸν Πόντον Ἀθῆναι καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ἡ νέα Τραπεζοῦς, καὶ λοιπαὶ πρὸς αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν ἀναφέρει περὶ τῆς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς καταστάσεως, εἶναι ἄγνωστον εἰς ἡμᾶς τότε πολίτευμα τῶν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ πόλεων καὶ αἱ περαιτέρω πολιτικαὶ αὐτῶν τύχαι. Εἶναι δυνατὸν ὅμως νὰ εἰκάζωμεν, ὅτι ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἡ Τραπεζοῦς διετέλει δημοκρατουμένη ὡς Ἰωνικὴ ἀποικία καὶ ἀνεξάρτητος, φόρον μόνον τελοῦσα, ὡς καὶ ὁ Ξενοφῶν μαρτυρεῖ διὰ χρέος ἀποικιακὸν εἰς τὴν Σινώπην. Ἐκ τῶν λεγομένων δὲ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος, ἡ μερὶς αὕτη τοῦ Πόντου τοὐλάχιστον ἡ παραλία δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὸν Περσικὸν ζυγόν· διότι κατ' αὐτοὺς οὐδ' οἱ Κόλχοι οὐδ' οἱ Χαλδαῖοι ἀνεγνώριζον τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν, ἀλλ' αὐτόνομοι διετέλουν· ἀφ' οὗ λοιπὸν αἱ ὑπερκείμεναι χῶραι ἦσαν ἀνεξάρτητοι, πολὺ περισσότερον αἱ παράλιαι κατὰ τὴν Κολχίδα πόλεις. Ἡ δὲ Περσικὴ μοναρχία, ἥτις πάσας τὰς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν παραλίους Ἑλληνίδας πόλεις ἐχειρώσατο, κατὰ τὰς ἀνωτέρω μαρτυρίας, εἰς τὰς περὶ τὴν Τραπεζοῦντα πόλεις δὲν θὰ ἀπέβαλε τὴν κυριαρχίαν· διὸ καὶ αὐτὸς ὁ Ξενοφῶν ὁμιλῶν περὶ Τραπεζοῦντος οὐδὲν ἄλλο λέγει, εἰμὴ ὅτι φόρον ἐτέλει τῇ μητροπόλει αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὁ Κῦρος, ὁ πρῶτος κατακτητὴς Πέρσης ἑλληνίδων πόλεων, εὐθὺς ἔδωκε τὴν προσοχήν του εἰς τὰς Σκυθικὰς χώρας, ὅπου καὶ κατεστράφη· ὁ δὲ Καμβύσης πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀραβίαν· ὁ δὲ Δαρεῖος περιπλακεὶς εἰς τοὺς κατὰ τὸν Ἴστρον καὶ τὴν Ἑλλάδα πολέμους, δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ στρατεύσῃ εἰς ταῦτα τὰ μέρη, ὅπου μάλιστα ἔπρεπε νὰ διαβῇ μέρη ἄγρια καὶ πτωχά, οἷα τὰ τῶν Χαλδαίων καὶ Κόλχων· ὁ δὲ Ξέρξης ὅλως ἀφιερώσας τὴν προσοχήν του εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἑλλάδα, δὲν φαίνεται ὅτι ἔπραξέ τι οὔτε κατὰ γῆν

Digitized by Google

οὔτε κατὰ θάλασσαν πρὸς ταῦτα τὰ μέρη· κατόπιν δὲ ἐπισυμβάντων τῶν Μηδικῶν ἐν Ἑλλάδι πολέμων καὶ ἐφεξῆς τῶν ἐπὶ Κίμωνος, κατεστράφη μὲν ἡ θαλάσσιος αὐτῶν δύναμις, ἐσβέσθη δὲ καὶ ἡ πρὸς τὰς κατακτήσεις ῥοπὴ τῶν Περσῶν.

Διὰ τὰ ἀνωτέρω λοιπὸν ἔπρεπεν ἡ Τραπεζοῦς καὶ πᾶσαι αἱ περὶ αὐτὴν παράλιοι πόλεις νὰ διατελῶσιν ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτόνομοι καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων ὡς καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν, θεωρούμεναι ὑπὸ τῶν τελευταίων ἐλεύθεραι πόλεις, καὶ διατηροῦσαι τὴν αὐτονομίαν καὶ ἐκδίδουσαι ἴδια νομίσματα, ὡς θέλομεν ἰδεῖ. Ἔπαθε δὲ ἡ αὐτονομία τινῶν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Μιθριδατικῶν χρόνων ἐπὶ μικρὸν καὶ πάλιν ἐπὶ Σεβήρου κατὰ τὸ 205 μ. Χ. Ὁριστικῶς δὲ ἔπαθεν ἡ αὐτονομία αὐτῶν ὡς καὶ ὅλων τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὁπότε τὰ πάντα ἰσοπεδώθησαν πολιτικῶς καὶ διοικητικῶς.

Ποῖα δὲ ἔργα πολεμικὰ διεπράχθησαν ὑπό τε τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῶν ἄλλων πόλεων κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Ξενοφῶντος χρόνους ὅλως ἀγνοεῖται, καίτοι δὲν θὰ ἔμενον ὅλως ἥσυχοι περικυκλούμενοι ὑπὸ τοιούτων βαρβάρων· μόνον δυνάμεθα μετὰ θετικότητος νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπειδὴ ἡ Σινώπη συνεμάχει μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀναγκαῖον ἦτο καὶ ἡ Τραπεζοῦς καὶ αἱ λοιπαὶ χῶραι νὰ ἦσαν αὐτῶν σύμμαχοι. Ἐπίσης δὲ ἀγνοεῖται ποία ἡ καλλιτεχνικὴ αὐτῶν τέχνη καὶ ἡ φιλολογική, ἐπειδὴ ἐνταῦθα οὔτε καλλιτεχνικὰ ἐργαστήρια ἀναφέρονται, οὔτε συγγραφέων καὶ πεπαιδευμένων ταύτης τῆς ἐποχῆς ὀνόματα σώζονται μέχρις ἡμῶν. Καίτοι ὅμως δὲν ἀπαντῶνται εἰς τὴν ἀρχαιότητα κατὰ ταῦτα τὰ μέρη οὔτε συγγραφεῖς οὔτε καλλιτέχναι, ὡς Ἰωνικὴ φυλὴ ὅμως ἔπρεπε νὰ εἶχον κλίσιν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτεχνίαν, ἄλλως δὲ ἰδίως οἱ Τραπεζούντιοι κατὰ τὸν Βησσαρίωνα ἐφημίζοντο ὡς φίλοι τῶν γραμμάτων· προϊόντα δὲ γλυπτικῆς ὀλίγιστα καὶ ταῦτα θραύσματα φαίνονται εἰς τὰς πόλεις ταύτας, καίτοι ἀναγκαῖα εἴς τε τὴν φύσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν λατρείαν αὐτῶν· καὶ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὴν ἔλλειψιν μαρμάρου· ἐπειδὴ μεταχειριζόμενοι ἐγχώριον λίθον ὄντα εὔθρυπτον καὶ εὐκόλως ἐπηρεαζόμενον ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ

Digitized by Google

τοῦ χρόνου, δὲν ἠδύναντο νὰ μᾶς ἀφήσωσιν ἀξιόλογόν τι μνημεῖον, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ ὅ τε Ἀρειανὸς καὶ αὐταὶ αἱ εὑρισκόμεναι κατὰ ταῦτα τὰ μέρη δυσανάγνωστοι ἐπιγραφαὶ αἱ ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζοῦντος.

Καὶ τοιαύτη μὲν εἶναι ἡ κατάστασις τῶν μερῶν τούτων ἐπὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας μέχρι τῆς ἐντεῦθεν διαβάσεως τῶν Μυρίων ὁδηγουμένων ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου καὶ στρατηγοῦ Ξενοφῶντος, τῆς ὁποίας πρέπει νὰ σημειώσωμεν συμβάντα τινὰ ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ, καθ' ὅσον μάλιστα ἐξ αὐτῶν πολλὰς λαμβάνομεν εἰδήσεις ἱστορικάς τε καὶ τοπογραφικὰς τῶν μερῶν ὧν ἀντικείμενόν ἐστιν ἡ παροῦσα πραγματεία.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἱστορουμένη Ἀνάβασις τοῦ Κύρου ἢ μᾶλλον ἡ Κάθοδος τῶν Μυρίων λεγομένη ἐκ τῆς Περσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀποτελεῖ ἓν τῶν ἀξιοθαυμαστοτέρων μερῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας· ἐπειδὴ καὶ τὰς παλαιὰς ἐνδόξους πράξεις τῶν Ἑλλήνων ἐπεκύρωσε καὶ τὴν ἀμίμητον πολεμικὴν τέχνην καὶ ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπεβεβαίωσε, καὶ ἀπὸ ταύτης τέλος πολλοὶ ἐνεθαῤῥύνθησαν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτικῶν νὰ τολμήσωσι κατὰ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς, ὧν ὁ εὐτυχέστερος ὑπῆρξεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, καταλύσας αὐτήν.

Εἶναι δὲ ἐκ τῆς Ἱστορίας γνωστόν, ὅτι Κῦρος ὁ νεώτερος θέλων νὰ ἁρπάσῃ τὴν βασιλείαν ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου του ἀδελφοῦ Ἀρταξέρξου, συνήθροισε μὲν πολλοὺς βαρβάρους, συνέλεξε δὲ καὶ περὶ τὰς 14 χιλ. Ἑλλήνων, ἔχων ἐπ' αὐτῶν τὴν ἐλπίδα τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τῶν πλεονεκτικῶν σκοπῶν του· καὶ δὲν ἐψεύσθη μὲν τῆς ἐλπίδος του ταύτης, ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες εὐκόλως κατενίκησαν καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰς πολλὰς μυριάδας τοῦ Ἀρταξέρξου καὶ αὐτὸς ἤδη ἐπροσκυνεῖτο ὡς βασιλεύς, δυστυχῶς ὅμως ἐπαρθεὶς ἀπὸ τούτου ἀκατάσχετος ὁρμᾷ κατὰ τοῦ ἤδη φεύγοντος ἀδελφοῦ, ὅπως ἰδιοχείρως τὸν φονεύσῃ, καὶ ἐκεῖ συμπλοκῆς γενομένης πεισματώδους φονεύεται ὁ Κῦρος, καὶ οὕτω καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εὐθὺς προσετέθησαν εἰς τὸν Ἀρταξέρξην, ὡς καὶ ὅλος ὁ βαρβαρικὸς τοῦ Κύρου στρατός. Ἔμειναν δὲ τότε οἱ Ἕλληνες μακρὰν καὶ ἐντὸς πολεμίας χώρας, πολε-

Digitized by Google

μούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν φίλων καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· ἀπεφάσισαν λοιπὸν πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Βλέποντες δὲ οἱ βάρβαροι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀκαταγώνιστοι καὶ κατὰ πάντων ἐδεικνύοντο νικηταί, καταφεύγουσιν εἰς δόλον. Προσκαλέσαντες λοιπὸν ἐνόρκως τοὺς δέκα στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων ὅπως συνθηκολογήσωσι καὶ ἐλευθέρως καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ βασιλέως ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, φονεύουσιν αὐτοὺς παρὰ τοὺς ὅρκους, καὶ οὕτως οἱ Ἕλληνες φθάνουσιν εἰς τὸ ἔπακρον τῆς ἀθυμίας καὶ ἀπελπισίας. Ἀλλὰ τότε ἐνθαῤῥύνει αὐτοὺς ὁ Ξενοφῶν, καὶ ἐκλέγουσι δέκα ἄλλους στρατηγούς, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ αὐτὸν τὸν Ξενοφῶντα. Τότε δὲ μετὰ πολλῶν πόνων στερήσεων καὶ ἄλλων δεινοπαθημάτων καὶ διηνεκῶς πολεμούμενοι ὑπό τε τῶν βασιλικῶν στρατῶν καὶ τῶν ἀγρίων ἐθνῶν ἅπερ διήρχοντο, διαβαίνουσι τὰ καρδουχικὰ ὄρη, τὰς πηγὰς τοῦ Τίγριδος ποταμοῦ, καὶ πορευόμενοι πάντοτε πρὸς βοῤῥᾶν ἔρχονται εἰς τὴν Ἀρμενίαν, καὶ ἐκεῖθεν διαβάντες τὰς πηγὰς τοῦ Εὐφράτου κατὰ τὴν μεταξὺ Ἐρζιγγάνης καὶ Ἔρζερουμ χώραν, στρέφουσιν ὀλίγον πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν χώραν τῶν Ταόχων, εἰς τὰ σημερινὰ ὅρια τῆς Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας πρὸς τὸ Κάρσιον, καὶ οὕτως ἀποφεύγουσι μὲν τὰς προσβολὰς τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀρταξέρξου, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰς στερήσεις καὶ τὰς κακοπαθείας· ἐκεῖθεν δὲ στρέψαντες πρὸς βοῤῥᾶν, διὰ τῶν Σκυθικῶν χωρῶν τῶν μεταξὺ τοῦ Βατοὺμ καὶ Κάρς, μετὰ πέντε ἡμέρας ἔρχονται εἰς τὸ ὄρος Θῆχιν, τὸ ὑπεράνω καὶ δυσμὰς τοῦ Βατοὺμ, Κατιρλιτάγι· ἐντεῦθεν ἰδόντες τὴν θάλασσαν πρώτην ἤδη φορὰν χαίρουσι καὶ περιπτύσσονται ἀλλήλους, τρέχοντες καὶ ἀναφωνοῦντες θάλασσα, θάλασσα. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας πορευόμενοι διὰ τῶν Μακρώνων πρὸς δυσμάς, καταφθάνουσιν εἰς τὰ ὅρια τῶν Κόλχων, ὄπισθεν τῶν σημερινῶν Σουρμένων καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ὄφεως. Ἐνταῦθα δὲ πάλιν εὗρον μεγάλην ἀντίστασιν, μέλλοντες νὰ διαβῶσι δύσβατον καὶ ὑψηλὸν ὄρος καὶ φυλαττόμενον ὑπὸ τῶν Κόλχων· ἀλλὰ καὶ τούτους ἀποδιώξαντες ἦλθον καὶ κατέλυσαν εἰς τὰς κώμας τῶν βαρβάρων ὅπου εὑρόντες πολὺ δηλητήριον μέλι (ὅπερ σήμερον παλαλὸν καλοῦσι) καὶ φαγόντες πολὺ, ἐγένοντο οἱ μὲν ὡς

μεθύοντες, οἱ δὲ ὡς μαινόμενοι, πολλοὶ δὲ καὶ ὡς νεκροί· τοῦτο δὲ, ὡς εἰκὸς, παρήγαγεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἀθυμίαν, ἐπειδὴ ὅλος ὁ στρατὸς ἔκειτο ὡς μετὰ καταστρεπτικὴν ἧτταν· ἀλλ' εὐτυχῶς οὐδεὶς αὐτῶν ἔπαθε, καὶ ἐντὸς 24 ὡρῶν πάλιν συνῆλθον εἰς ἑαυτοὺς, ἐντελῶς δὲ ἀνελάμβανον μετὰ τρεῖς καὶ τέσσαρας ἡμέρας. Ἀπ' ἐδῶ δὲ ἐπορεύθησαν ἐπὶ 12 ὥρας, καὶ ἦλθον εἰς Τραπεζοῦντα· [ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας 30· εἰς τοῦτο δὲ τὸ διάστημα ὁρμώμενοι ἔβλαπτον τὴν ὑπερκειμένην χώραν, τῇ προτροπῇ τῶν Τραπεζουντίων, οὖσαν ἀεὶ πολεμίαν, χωρὶς ὅμως νὰ βλάπτωσι τὴν πλησίον, ὡς φιλίαν.] Μετὰ τοσαύτην λοιπὸν ἀπελπιστικὴν πορείαν καὶ τοσαῦτα δεινὰ καὶ στερήσεις καὶ χαλεποὺς κινδύνους, ἰδόντες πρῶτον Ἕλληνας καὶ ἀκούσαντες ἑλληνικὴν φωνὴν, ὁποίαν τῷ ὄντι χαρὰν ἔσχον καὶ ὁποῖα δάκρυα δὲν ἔχυσαν, ἀσπαζόμενοι ἀλλήλους τὸν Ἑλληνικὸν ἀσπασμόν, ἀλλὰ καὶ οἱ Τραπεζούντιοι ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὴν φυσικὴν ταύτην χαρὰν καὶ συγκινηθέντες, εὐχαρίστως ἐπὶ 30 ἡμέρας ἐφιλοξένησαν αὐτοὺς, διδόντες ξένια καὶ βοῦς καὶ ἄλφιτα καὶ οἶνον και παρέχοντες αὐτοῖς ἀγοράν· συνεώρτασαν δὲ ὁμοῦ καὶ ἀπὸ κοινοῦ θυσίας ἔθυσαν εἰς τὸν Σωτῆρα Δία καὶ εἰς τὸν Ἡρακλῆν καὶ τοὺς λοιποὺς θεούς· τὴν δὲ ἑορτὴν ταύτην ἐπεσφράγισαν καὶ δι' ἀγώνων τελεσθέντων ἐν τῷ χώρῳ ἔνθα ἐσκήνουν, ἐκεῖθεν τῆς γεφύρας τοῦ Πυξίτου καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Χότζης· μεταξὺ δὲ τῶν ἀγώνων τούτων διασκεδαστικώτερος ὑπῆρξεν ὁ ἱππικὸς, ἐπειδὴ διὰ τὸ κατωφερὲς τοῦ χωρίου οἱ πρὸς τὰ κάτω τρέχοντες σπεύδοντες ἵνα περάσωσιν ἀλλήλους ἐκυλίοντο καὶ ἐκ τούτου πολλὴν μὲν κραυγὴν πρὸς ἀλλήλους ἐποίουν, πολὺν δὲ καὶ τοῖς θεαταῖς παρεῖχον γέλωτα. Διαμένοντες δὲ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες, κατὰ παραίνεσιν τῶν Τραπεζουντίων καὶ πρὸς λείαν ἰδίαν ἐξεστράτευσαν μὲ τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ μεσημβρινὰ ὄρη κατὰ τῶν Δρίλων, ἀείποτε ἐχθρῶν διατελούντων τοῖς Τραπεζουντίοις· καίτοι δὲ εἶναι δύσκολον νὰ προσδιορίσῃ τις ἀκριβῶς τὸ μέρος ὅπου ἐγένετο ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Ἑλλήνων ἴσως ὅμως ἦτο τὸ μεταξὺ Καπίκιοι καὶ Λιβεράς, καὶ ἡ μεταξὺ τῶν δύο χωρίων ὀνομαζομένη Λεκάνα θὰ ἦτο ὅπου οἱ Δρίλεις εἶχον προφυλαγμένα τὰ ποίμνιά των. Ἐνταῦθα ὅμως εὗρον μεγά-

Digitized by Google

λην ἀντίστασιν καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐτρέποντο μὲ μεγάλην ζημίαν, ἂν ὁ Ξενοφῶν δὲν ἐπρόφθανε διὰ στρατηγήματος νὰ ἐπισυνάξῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ γείνωσι κύριοι τοῦ χωρίου· καὶ οἱ μὲν βάρβαροι ἔφυγον εἰς τὰ ὑπερκείμενα δάση, λεία δὲ πλουσία καὶ ἐπιθυμητὴ περιῆλθεν εἰς αὐτοὺς βοῶν καὶ ἄλλων ζώων καὶ παντοδαπῶν χρημάτων, ἅπερ παραλαβόντες χωρὶς οὐδένα νὰ ἀπολέσωσιν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ἀφ' ἧς δὲ ἡμέρας ἔφθασαν ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες, πολυειδῶς ἐπροσπάθουν νὰ εὐκολύνωσι τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀναχώρησιν των, καὶ πρῶτον μὲν ὁ Χειρίσοφος, εἷς τῶν στρατηγῶν, ἐπῆγεν εἰς Βυζάντιον νὰ ζητήσῃ ἐκεῖθεν ἀπὸ τοῦ ναυάρχου τῶν Λακεδαιμονίων πλοῖα, πολλὰ δὲ καὶ πλοῖα ἐναύλωσαν, καὶ τελευταῖον διέταξαν τοὺς μεταξὺ Τραπεζοῦντος καὶ Κερασοῦντος κατοίκους νὰ ὁδοποιήσωσι τὴν μεταξὺ τῶν δύο πόλεων ὁδὸν, ἣν καὶ προθύμως ἐν βραχεῖ ἔκαμον, ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀπαλλαχθῶσιν ἀπὸ τῶν τοιούτων ξένων· τέλος ὅμως βλέπων ὁ Ξενοφῶν ὅτι δὲν ἔρχονται πλοῖα, καὶ τὰ ἐν Τραπεζοῦντι δὲν ἦσαν ἱκανὰ, ἀφ' οὗ ἔβαλε γυναῖκας παῖδας γέροντας καὶ ἀσθενεῖς καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν ἐντὸς πλοίων, τοὺς ἄλλους λαβὼν διὰ ξηρᾶς ἔφθασεν εἰς τρεῖς ἡμέρας εἰς Κερασοῦντα, ἐπειδὴ ἦτο ἡ ὁδὸς ὡδοποιημένη· εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ὡς ὁδηγὸν καὶ ὡς διερμηνέα Τραπεζούντιόν τινα Τιμησίθεον ὀνομαζόμενον. Καὶ τοιαύτη ἐγένετο ἡ εἰς Τραπεζοῦντα κάθοδος τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς ἀδελφικὴ ὑποδεξίωσις, ἣν οἱ μὲν Ἕλληνες εὐγνωμοσύνῃ φερόμενοι ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀνήγγειλαν, ὁ Ξενοφῶν ὅμως ἀπέδωκε καὶ κατέλιπε ταύτην τῇ πόλει ταύτῃ ἐν τῇ γραφικωτάτῃ τῶν ἱστοριῶν εἰς μνημόσυνον αἰώνιον· ἐν δὲ Κερασοῦντι ἔμειναν δέκα ἡμέρας, ὅπου ἐξετάσεως γενομένης τῶν ἐναπολειφθέντων Ἑλλήνων ὁπλιτῶν εὑρέθησαν 8600, ἐνῷ οἱ ἄλλοι ἀπέθανον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ψύχους καὶ ὑπὸ τῶν νόσων. Ἐντεῦθεν μετὰ πλοίων ἀνεχώρουν ὅσοι καὶ πρότερον ἐκ Τραπεζοῦντος, οἱ δὲ ἄλλοι κατὰ ξηρὰν εἰς τὰ Κοτύωρα, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ ἐμποδισθέντες ὑπὸ τῶν ὑπερκειμένων Μοσονοίκων, ἠναγκάσθησαν νὰ συμμαχήσωσι μὲ τοὺς ὑπὲρ τὴν Κερασοῦντα Μοσονοίκους διαφερομένους πρὸς ἐκείνους, καὶ

Digitized by Google

οὕτω λαβόντες τὴν πρὸς μεσημβρίαν ὁδὸν ἐπολέμησαν τοὺς βαρβάρους συναχθέντας εἰς τὸ ὑψηλότερον τῶν ὀρέων τὸ νῦν ὀνομαζόμενον τοῦ 'Αγίου Βασιλείου καὶ νικήσαντες ἠχμαλώτισαν καὶ τὸν βασιλέα των, καὶ τοὺς ἄλλους καταδιώκοντες προέβησαν μέχρι τῶν Χαλύβων πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Νικοπόλεως· ἐκεῖθεν δὲ ἐπανερχόμενοι διέβησαν τὴν χώραν τῶν Τιβαρηνῶν μὲ συνθήκας, καὶ μετὰ 12 ἡμερῶν δρόμον ἀπὸ Κερασοῦντος ἔφθασαν εἰς Κοτύωρα, πόλιν 'Ελληνίδα ἄποικον τῶν Σινωπέων ἐπὶ τῆς παραλίας τῶν Τιβαρηνῶν, ὅπου ἐκάθησαν ἡμέρας 45 περιμένοντες πλοῖα, τὰ δὲ τρόφιμα λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ Πόντου, ὃν Παφλαγονίαν καλεῖ ὁ Ξενοφῶν· διότι οἱ Κοτυωρεῖς δὲν ἔδειξαν πρὸς αὐτοὺς τὴν φιλοξενίαν τῶν Τραπεζουντίων καὶ Κερασουντίων, κλείσαντες τὰς πύλας τῆς πόλεως καὶ μὴ παρέχοντες αὐτοῖς ἀγοράν· δ όπερ καὶ αὐτοὶ ἠναγκάζοντο νὰ λεηλατήσωσι τὴν χώραν των. 'Επὶ τέλους δὲ οἱ Σινωπεῖς ἀκούσαντες ταῦτα καὶ φοβούμενοι μήπως πάθῃ τι ἡ πόλις, ἔπεμψαν πρέσβεις, οἵτινες ἐλθόντες εἰς τὸ 'Ελληνικὸν στρατόπεδον τοὺς ἔπαυσαν τῆς λεηλατήσεως, δώσαντες αὐτοῖς τροφὰς καὶ λοιπά, ἅπερ ἀπεστάλησαν ἐκ Σινώπης καὶ ἐμβιβάσαντες αὐτοὺς εἰς πλοῖα ἀπέστειλαν· οἱ δὲ ἐλθόντες εἰς 'Ηράκλειαν καὶ ἐκεῖθεν διαφόρους ὑποστάντες ἄλλας τύχας ἔφθασαν εἰς 'Ελλάδα.

Digitized by Google

ΚΕΦ. Δ'.

ΑΠΟ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐντεῦθεν διαβάσεως τοῦ Ξενοφῶντος μέχρι τῆς κοσμοκρατορίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Τραπεζοῦς καὶ ὅλαι αἱ ἐν τῷ Εὐξείνῳ Ἑλληνίδες πόλεις ἀπήλαυον βαθείας εἰρήνης, ἐπολλαπλασιάζοντο διὰ νεωτέρων ἀποικιῶν γιγνομένων δὲ πάντοτε εἰς τὴν παραλίαν. Ἐπὶ Ἀλεξάνδρου δὲ καὶ τῶν διαδόχων του φαίνεται ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπικρατῶν καὶ εἰς τὰ μεσογειότερα τῆς χώρας, καὶ ἰδίως εἰς τὸν Πόντον, καὶ τότε ἀναφαίνονται ἑλληνίζουσαι τὰ Κόμανα, τὰ Κάβειρα, ἡ Γαζίουρα καὶ ἡ τότε νεωστὶ κτιθεῖσα Ἀμάσεια καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικούμεναι. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐποχὴν καὶ αὗται αἱ πόλεις, ὡς καὶ αἱ παράλιαι Τραπεζοῦς, Κοτύωρα, Ἀμισὸς καὶ Σινώπη, ὡς εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνῃ τις ἐκ τῶν πολυαρίθμων καὶ ὡραίων νομισμάτων ἔφθασαν εἰς μέγαν βαθμὸν ἐμπορικῆς δυνάμεως καὶ πολιτικῆς· ἀκόμη δὲ καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀπήλαυον μεγάλης ἡσυχίας, ἐπειδὴ αἱ μεταξὺ αὐτῶν διαφοραὶ ἐξηκολούθουν μᾶλλον πρὸς τὴν κυρίως μικρὰν Ἀσίαν τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου καὶ αὐτῶν τῶν διαδόχων του ἐπὶ ταύτης τῆς χώρας τοὐλάχιστον δὲν ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε νὰ στερήσῃ αὐτὰς τὴν πολιτικήν των ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτονομίαν. Ἀναφέρεται δὲ ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ὅτι τὴν Ἀμισὸν στερηθεῖσαν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐπὶ Περσοκρατίας, ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸ ἀρχαῖον αὐτὴν κατέστησε πολίτευμα. Πρῶτος δὲ τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων ὅστις φαίνεται ὑπερισχύων περὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ μέρος τι τοῦ Πόντου ἦτον ὁ Εὐμένης, εἶτα δὲ ὁ Μιθριδάτης, ἢ Μιθραδάτης, κατὰ τὰ νομίσματα αὐτῶν, καὶ πρὸ πάντων Σέλευκος ὁ Νικάτωρ καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ Σελευκίδαι, ἕως οὗ πάλιν

Digitized by Google

ἐπεκράτησαν οἱ Μιθριδάται. Διεταράχθη δὲ ἡ ἡσυχία τῶν πόλεων τούτων μίαν πρὸ χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ἐπὶ τοῦ πάππου τοῦ Μιθριδάτου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅτε καὶ ἡ Σινώπη ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτῶν καὶ καθέδρα τοῦ Παρθικοῦ βασιλείου ἢ τοῦ Πόντου ἐγένετο, καὶ ἡ Κερασοῦς μετωνομάσθη Φαρνακία, ὁπότε καὶ ἄλλη ὁμώνυμος μεταξὺ Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ἱεροῦ ὄρους ὑπὸ τοῦ Φαρνάκους ἐκτίσθη παρὰ τῇ Ἑρμωνάσσῃ.

Ἀλλ' ὅτε ἡ πλεονεξία αὐτῶν καὶ ἡ πρὸς τὰς κατακτήσεις τάσις ἠρέθισε τὴν Ῥώμην κατ' αὐτῶν, καὶ ἀπεστάλησαν ἀλλεπαλλήλως οἱ στρατηγοὶ Σύλλας, Λούκουλος καὶ Πομπήϊος, ἔλαβον πάλιν αἱ χῶραι αὗται τὴν παλαιάν των αὐτονομίαν, θεωρούμεναι σύμμαχοι τῆς Ῥώμης καὶ ἐλεύθεραι πολιτεῖαι, ὡς καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην νομισμάτων φαίνεται. Καὶ οἱ βασιλεῖς δὲ τοῦ Πόντου ἔχοντες τὴν ἀνάγκην αὐτῶν κατὰ τῶν Ῥωμαίων, δὲν ἐπέβαλον πλήρη τὴν κυριαρχίαν των, ἀλλὰ φιλικῶς πρὸς αὐτοὺς ἐπολιτεύοντο, ὀνομαζόμενοι φιλέλληνες, ὡς καὶ ἐν τοῖς νομίσμασί των ἀναγράφονται, καὶ μάλιστα πάντες οἱ ἐχθροὶ τῶν Ῥωμαίων· βασιλεῖς δὲ τοῦ Πόντου μετὰ τὸν Εὐμένην ἄξιοι σημειώσεως ὑπῆρξαν· Μιθριδάτης ὁ ς'. ὁ εὐεργέτης, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φαρνάκης, Μιθριδάτης ὁ ή. ὁ καὶ Εὐπάτωρ, ὁ ἐπονομασθεὶς μέγας, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φαρνάκης ὁ γενόμενος καὶ πατραλοίας· καὶ τούτων ὀνομαστότερος ὑπῆρξεν ὁ Εὐπάτωρ καὶ ἰδίως ἄξιος σημειώσεως διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πόντου, ἐπειδὴ καὶ μεγάλους ἐνταῦθα πολέμους διεπράξατο καὶ πολλαὶ πόλεις ὑπ' αὐτοῦ ἐλαμπρύνθησαν, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῶν σωζομένων τοῦ Μιθριδάτου κτιρίων· Διότι ὁ Μιθριδάτης οὗτος, ὄγδοος γενόμενος βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἀπὸ τοῦ πρώτου Μιθριδάτου, Πέρσου μὲν τὸ γένος στρατηγοῦ δὲ καὶ φίλου τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ τὴν τοῦ Εὐμένους καταστροφὴν βασιλεύσαντος εἰς τὰ μέρη ταῦτα, δύναμιν πολλὴν κτησάμενος καὶ πλοῦτον, πολλὰς δὲ χώρας διὰ συμμαχιῶν καὶ συγγενειῶν οἰκειωσάμενος, ἐπέφερε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν συμμάχων τε καὶ ὑποτελῶν, καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀφ' οὗ πάσας τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ προσέλαβε πόλεις ἔτι δὲ καὶ πολλὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἦλθε καὶ εἰς τὴν

Digitized by Google

Ἑλλάδα, καὶ ἐντεῦθεν ἐμελέτα νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἀλλὰ τέλος ἀποστέλλεται ὁ Σύλλας καὶ κατανικᾷ τοὺς στρατηγοὺς αὐτοῦ καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς παλαιάς του κτήσεις. Κατόπιν δὲ ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ ἐμφιλίους πολέμους, πάλιν ὁ Μιθριδάτης ἐντεῦθεν ὁρμώμενος κατέλαβε πᾶσαν τὴν μικρὰν Ἀσίαν· τότε δὲ στέλλεται ὁ Λούκουλος κατ' αὐτοῦ, καὶ διὰ στρατηγήματος νικᾷ περὶ τὴν Κίζυκον αὐτὸν καὶ φέρει τὸν πόλεμον ἐν αὐτῷ τῷ Πόντῳ, μέχρις αὐτῆς τῆς Ἀρμενίας, ὅπου πολλὰς καὶ διαφόρους ὑπέστη ἥττας ὁ Μιθριδάτης· εἰς ταύτας δὲ οἱ μὲν περὶ τὴν Θεμίσκυραν καὶ ἡ Ἀμισὸς καὶ αἱ μεσόγειαι ἦσαν σύμμαχοι Μιθριδάτου, αἱ δὲ παράλιοι πλεῖσται τοῦ Πόντου πόλεις ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων, ἐν αἷς καὶ ἡ Τραπεζοῦς· τέλος νικηθεὶς περὶ τὰ Κάβειρα καὶ κατόπιν περὶ τὰ Κόμανα, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν πρὸς τὸν γαμβρόν του Τιγράνην. Οὗτος δὲ ὑποτελὴς τῶν Σελευκιδῶν ἄρχων τῆς Ἀρμενίας, ἰδὼν τοὺς Σελευκίδας ἤδη καταστραφέντας ὑπὸ διαφόρων πολέμων ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος καὶ ὠνομάσθη βασιλεὺς πρῶτος Ἀρμενίας καὶ πολλὰς χώρας κατέκτησεν αὐτῶν, καὶ ἤδη ἰσχυρὸς ἐνομίζετο ἄρχων ἐν Ἀσίᾳ, πολλὰς καὶ διαφόρους πόλεις κτίσας, ἐν αἷς τὴν Τιγρανούπολιν ἀπὸ Ἑλλήνων ἀποίκων· ἀλλὰ τότε μετὰ μεγίστης δυνάμεως ἐπελθὼν κατὰ τοῦ Λουκούλου, αὐτὸς μὲν ἡττηθεὶς ἔφυγεν εἰς τὴν ἐνδωτέρω Ἀρμενίαν, ὅλαι δὲ αὐτοῦ αἱ νεωστὶ κτηθεῖσαι χῶραι ὡς καὶ ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ Τιγρανούπολις ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τοῦ Λουκούλου· καὶ οὕτω πάλιν ὁ μὲν Τιγράνης ἐκ τῆς ἐντὸς Ἀρμενίας ἐστρατολόγει καὶ ἀπὸ τῶν Πάρθων ἐζήτει βοήθειαν καὶ πᾶσαν ἔκαμνεν ἑτοιμασίαν εἰς δεύτερον πόλεμον· ὁ δὲ Μιθριδάτης περὶ τὸν Πόντον τρέχων καὶ στρατολογήσας ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Λουκούλου, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκα, τέλος ὅμως πάλιν ἐνικήθη, καὶ οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ἔλθῃ πάλιν εἰς Ἀρμενίαν· ὁ δὲ Λούκουλος προσκληθεὶς ὀπίσω ἔδωκε τέλος εἰς τὸν πόλεμον.

Ἀλλ' ὁ Μιθριδάτης ἀναχωρησάντων τῶν Ῥωμαίων πάλιν κατελάμβανε τὰ μέρη καὶ μὲ τοὺς κατὰ τὴν μεσόγειον θάλασσαν λῃστὰς συνεννοεῖτο, οἵτινες ἔχοντες ὁρμητήρια τὰ περὶ τὴν Κιλικίαν παράλια πολλὰ κακὰ καὶ στενοχωρίαν

Digitized by Google

παρεῖχον εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν καὶ ἐπιφοβώτατοι κατέστησαν, κατα τούτων πέμπεται αὐτοκράτωρ στρατηγὸς ὁ Πομπήϊος, ὃς καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἀνελπίστως περιώρισε καὶ ἐξηφάνισεν αὐτούς· ἐκ τούτου δὲ μεγάλην λαβὼν φήμην ὁ Πομπήϊος πέμπεται κατὰ τοῦ Μιθριδάτου, καὶ συνάξας ἱκανὴν δύναμιν ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τοῦ Ποντικοῦ κράτους· ὁ δὲ Μιθριδάτης βλέπων τὴν κατ' αὐτοῦ δύναμιν τοῦ Πομπηίου καὶ τὴν χώραν ἐρημωθεῖσαν ἐπὶ τῶν πρώτων πολέμων καὶ μὴ παρέχουσαν εὐκολίαν τροφῶν εἰς αὐτὸν, ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν Πομπήϊον, ἐπιθυμῶν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος· ὁ δὲ ἀπήντησεν, ὅτι παύει τὸν πόλεμον ἂν τῷ ἐπιτρέψῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς φυγάδας· βλέπων λοιπὸν ἀδύνατον τὴν συνεννόησιν ἦλθεν εἰς τὰ μεταξὺ τοῦ Πόντου χωρία, ἀφήσας τὰς ἐρημωθείσας χώρας εἰς τὸν Πομπήϊον, ὅπως τὸν στενοχωρήσῃ ἀπὸ τῶν τροφῶν, ἔχων αὐτὸς ὄπισθεν ἀφθόνους. Ἐνταῦθα ὅμως ἀναγκασθεὶς νὰ δώσῃ μάχην ἐνικήθη καὶ ἔφυγε πρὸς τὸν Εὐφράτην, καὶ ἐκεῖθεν διατρέχων τὴν Ἀρμενίαν καὶ Ἰβηρίαν ἐλθὼν διεχείμασεν εἰς τὴν Διοσκουριάδα, πόλιν ὑπὲρ τὸν Φάσιν· ὁ δὲ Πομπήϊος ἔνθα μὲν ἐγένετο ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη καὶ ἡ λαμπρὰ νίκη, καθ' ἣν λέγεται ὅτι ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τὰς 60 χιλιάδας τοῦ Μιθριδάτου, ἔκτισε πόλιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων συμμάχων του ὀνομάσας Νικόπολιν· καταπολεμήσας δὲ τοὺς Πάρθους καὶ Ἀρμενίους καὶ ἄλλα ἔθνη κατέστησεν ὑπήκοα τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, τὸν δὲ Τιγράνην στερήσας πολλῆς χώρας ἀφῆκε μέρος τῆς Ἀρμενίας εἰς αὐτὸν μέρος δὲ εἰς τὸν υἱόν του Τιγράνην, γενομένους ὑπηκόους Ῥωμαίων· τὰς δὲ ἑλληνικὰς πόλεις ὅσαι ἐπὶ τῶν πολέμων ἐδουλώθησαν αὐτονόμους ἐποίησε καὶ τὰς καταστραφείσας ἀνεκαίνισε καὶ νέας ἔκτισεν ἐξ Ἑλλήνων κατοίκων, ὡς τὴν Νικόπολιν τοῦ Πόντου καὶ τὴν Μαγνόπολιν παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Ἴριδος καὶ Λύκου.

Ὁ δὲ Μιθριδάτης περὶ τὸν Κιμερικὸν Βόσπορον ἄοκνος πάντοτε καίτοι γέρων ἐστρατολόγει, σχεδιάζων ὅπως διὰ τῆς σημερινῆς Ῥωσσίας καὶ Γερμανίας ἔλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ πολλοὺς ἐκεῖθεν κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπισυνάξας βαρβάρους ἐπιφέρῃ καίριον τραῦμα κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολι-

Digitized by Google

τείας· ἀλλ' ἐπαναστατήσας ὅ τε στρατὸς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φαρνάκης διέλυσαν τὰ σχέδιά του, καὶ ἐν τούτῳ φοβηθεὶς μὴ παραδοθῇ εἰς τοὺς Ῥωμαίους, πρῶτον μὲν ἔλαβε φάρμακον, ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ δὲν ἐνήργησε διέταξεν ἕνα τῶν ὑπασπιστῶν του καὶ τὸν ἐφόνευσε· καὶ οὕτως ἀπέθανεν ὁ μέγας Μιθριδάτης, ὃς καὶ Εὐπάτωρ Διόνυσος ἐπεκαλεῖτο, βασιλεύσας 57 ἔτη. Οὗτος δὲ καὶ ἑβδομηκοντούτης ἔτι ὢν, ἦτον ἀκαταγώνιστος καὶ ἀπὸ κινδύνων καὶ συμφορῶν, διατηρῶν πάντοτε ἀκμαίας τὰς σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἄριστος μὲν πολεμιστὴς, συγχρόνως δὲ καὶ φιλόμουσος καὶ φιλόκαλος βασιλεύς. Τὸν θάνατόν του μαθόντες οἱ Ῥωμαῖοι ἑώρταζον ὡς ἐπιφόβου καὶ δεινοῦ ἐχθροῦ ἀπαλλαγέντες· ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ σταλεὶς εἰς Σινώπην ἐτάφη ἐκεῖ μεγαλοπρεπῶς, ἐπιτρέψαντος τοῦ Πομπηΐου· ὁ δὲ Φαρνάκης ὡς ἀπαλλάξας τὴν Ῥώμην φοβεροῦ ἐχθροῦ φίλος καὶ σύμμαχος αὐτῆς ἐψηφίσθη, λαβὼν μόνον ὡς κράτος τὰ κατὰ τὸν Κιμμερ. Βόσπορον μέρη, ἐκτὸς τῆς Ἑλληνίδος πόλεως Φαναγορέων. Ὁ Φαρνάκης δὲ ἐνθυμούμενος τὸ μεγαλεῖον τοῦ πατρὸς, ἤρχισε καὶ αὐτὸς τὰς κατακτήσεις του, καὶ πρῶτον κυριεύει τὰς Φαναγορέας, εἶτα διαβαίνει εἰς Πόντον καὶ τὴν Σινώπην καὶ ἐπολιόρκει τὴν Ἀμισὸν, ὅτε φθὰς ἀπροσδοκήτως ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ ἀφήσῃ τὰ μέρη ταῦτα καὶ νὰ ἀπέλθῃ πάλιν εἰς τὸν Κιμμερικὸν Βόσπορον, ὅπου πάλιν ἐξεπολιόρκησε τὰς Ἑλληνίδας πόλεις Παντικάπαιον καὶ Θεοδοσίαν· ἀλλὰ ἐκεῖ πολεμιθεὶς ὑπὸ γείτονός τινος καὶ νικηθεὶς καὶ πληγωθεὶς ἀπέθανε βασιλεύσας 15 ἔτη· καὶ οὕτω μετ' αὐτοῦ ἠφανίσθη καὶ τὸ γένος τῶν Μιθριδατῶν.

Οὕτω λοιπὸν ἀφανισθέντος τοῦ τῶν Μιθριδατῶν γένους ἐκ τοῦ Πόντου, ἔδωκεν ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ εἰς τὸν Ἕλληνα Μιθριδάτην βασιλέα τῆς Περγάμου φίλον αὐτοῦ ὄντα καὶ σύμμαχον τὴν ἀρχὴν τοῦ Φαρνάκου· ἀλλὰ κατόπιν ἰθαγενεῖς καθίσταντο αὐτοῦ ἄρχοντες· εἰς δὲ τὸν Πόντον κατ' ἔτος ἐστέλλετο ἄρχων, ἕως ὅτου ὁ Αὔγουστος φιλίᾳ φερόμενος κατέστησε τὸν ἀπὸ Τράλεων τῆς Φρυγίας Πολέμωνα βασιλέα τοῦ Πόντου ἀπὸ Βοσπόρου μέχρι Κόλχων, ἐξαιρουμένων τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, αἵτινες ὡς σύμμαχοι Ῥωμαίων καὶ αὐτόνομοι διετέλεσαν, ὡς ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἐπο-

Digitized by Google

χὴν ταύτην νομισμάτων των μάλιστα φαίνεται· καὶ ἰδίως περὶ Τραπεζοῦντος ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς Εὐγενικὸς, ὅτι ὁ Πομπήϊος «Ῥωμαίοις τε καὶ τῇ παγκρατεῖ αὐτῶν ἀρχῇ Τραπεζοῦντα περιποιήσατο πειθοῖ μόνῃ καὶ συνθήκαις, ἀλλ' οὐ βίᾳ καὶ νόμῳ πολέμου αὐτοῖς ᾠκειώσατο».

Εἰς δὲ τὴν ἥσυχον ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου τὰ μέρη ταῦτα ἠδυνήθησαν πάλιν νὰ ἀναλαμβάνωσι, καθ' ὅσον τὸ ἐμπόριον ἤδη ἀσφαλέστερον ἔφερε μεγάλην τὴν εὐτυχίαν· καὶ ὁ κατασταθεὶς ἐνταῦθα Πολέμων πολλὰς μὲν τῶν πόλεων ἀνώρθωσεν ἢ καὶ νέας ἔκτισεν ὀνομάσας Πολεμώνια, ἀλλὰ πολεμῶν κατὰ τῶν πρὸς ἀνατολὰς χωρῶν καὶ ἐμπεσῶν εἰς ἐνέδραν φονεύεται, ἀναγνωρίζεται δὲ βασίλισσα ἡ σύζυγός του Πυθιδωρίς. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ νομίσματα τοῦ Πολέμωνος γράφεται βασιλεὺς Πολέμων καὶ βασίλισσα Τρυφλίνη, πρέπει ἡ Πυθιδωρὶς αὕτη ἡ θεία τοῦ γεωγράφου Στράβωνος νὰ ἦναι δευτέρα γυνὴ τοῦ Πολέμωνος. Αὕτη δὲ ἐκυβέρνα κατὰ τὸν Στράβωνα σοφῶς καὶ εἰρηνικῶς, καὶ ἔκτισε καὶ ἐμεγέθυνε τὴν πόλιν τῶν Καβείρων τὴν ὑπὲρ τὴν μετὰ ταῦτα Νεοκαισάρειαν, ἣν καὶ κατέστησε μητρόπολιν τοῦ κράτους στολίσασα αὐτὴν μὲ πολλὰ καὶ ὡραία κτίρια, ἅπερ μέχρις ἡμῶν σώζονται, καὶ ὀνομάσασα Σεβαστήν.

Τοιαύτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς χώρας ταύτης μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἤδη δὲ βαθείας οὔσης εἰρήνης πλέον ἐνταῦθα ἡ χώρα αὕτη εὐδαιμόνει καὶ ἰδίως ἡ Τραπεζοῦς προαχθεῖσα εἰς μέγα ἐμπόριον· ἐπειδὴ διὰ τὸ εὔθετον αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ γενικωτέρα ἐν Εὐξείνῳ ἀποθήκη τῶν κυριωτέρων ἐμπορευμάτων ἐξαγομένων καὶ εἰσαγομένων ἀπὸ τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Περσίαν καὶ τὴν λοιπὴν μεγάλην Ἀσίαν καὶ τἀνάπαλιν· καὶ ἡ πόλις αὕτη ἤκμασε τόν τε πληθυσμὸν καὶ τὸν πλοῦτον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν· καὶ ὁ μὲν Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος ἀποκαλεῖ αὐτὴν πόλιν ἔνδοξον καὶ λαμπρὰν, ὁ δὲ Πλίνιος πόλιν ἐλευθέραν καὶ αὐτόνομον, ὁ δὲ Ζώσιμος πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, καὶ ὁ Πίτυος πόλιν ἐπιφανῆ· οἱ δὲ μετὰ τὸν Αὔγουστον Αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης ἐπροστάτευον πολὺ αὐτὴν καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἐμπόριον, ἰδίως δὲ ὁ Τραϊανὸς καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀδριανὸς, ὅστις καὶ ἐπεσ-

Digitized by Google

κέφθη αὐτήν. Οὗτος δὲ καυχώμενος ἐπὶ φιλελληνισμῷ, πολλὰς μὲν καὶ ἄλλας πόλεις Ἑλληνίδας εὐηργέτησε καλλωπίσας μὲ ἱερὰ καὶ θέατρα, ἰδίως δὲ ταύτην τὴν πόλιν, ἰδίοις ἀναλώμασιν οἰκοδομησάμενος ναοὺς καὶ πολλὰ ἄλλα δημόσια κτίρια, ἐπεσκεύασε δὲ καὶ τοὺς λιμένας αὐτῆς καὶ μὲ πολλὰ ἀναθήματα καθωραΐσεν· ἔτι δὲ ναὸν καὶ ἀγάλματα κατεσκευάσατο εἰς τιμὴν τοῦ πολιούχου τῆς Τραπεζοῦντος θεοῦ τοῦ Φιλιτίου ἀπογόνου τοῦ θεοῦ Ἑρμοῦ.

Οὕτω λοιπὸν ἡ Τραπεζοῦς προστατευομένη καὶ ἀποκτήσασα ἐμπορικὴν σημασίαν διὰ τὴν θαυμαστὴν μεταξὺ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας θέσιν της, τοὺς μὲν κατοίκους ἐμπορικωτέρους καθίστα, πολὺν δὲ ἐνταῦθα πληθυσμὸν προσεκάλεσε δραστηρίων καὶ φιλέργων νέων κατοίκων, ἀπολαύοντα οὐ μόνον εἰρήνης ἀλλὰ καὶ εὐνομίας καὶ πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας. Καὶ καθὼς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, ὅτι αἱ δημοκρατικαὶ νομοθεσίαι καὶ ἡ ἐλευθέρα πολιτεία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων ἤδη ἧττον ἐξηρτημένων τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας τῶν Ῥωμαίων, ἐξησφάλιζον ἔξοχον καὶ συμφέρουσαν τὴν ἄσυχὴν καὶ ἐμπορικὴν διαχείρησιν εἰς τὰς ἐμπορικὰς ταύτας Ἑλληνικὰς μᾶλλον πόλεις, ἢ εἰς τὰς ἰδίως Ῥωμαϊκάς, τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ εἰς τὰς λοιπὰς παραλίους. Τρεῖς δὲ μεγάλαι ὁδοὶ εἶχον αὐτὴν εἰς ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν· ἡ μὲν πρὸς δυσμὰς μὲ τὰς μεγαλητέρας πόλεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου Νικόπολιν καὶ λοιπάς, ἡ δὲ πρὸς ἀνατολὰς μὲ τὰς περὶ τὸν Καύκασον καὶ Κασπίαν θάλασσαν, καὶ ἡ τρίτη καὶ σημαντικωτέρα πρὸς μεσημβρίαν κατὰ τὴν Ἀρμενίαν, ὅπου σχιζομένη εἰς δύο, ἡ μὲν διὰ τοῦ Ἀξάρου ποταμοῦ ἔφερεν εἰς Περσίαν, ἡ δὲ διὰ τοῦ Εὐφράτου εἰς Μεσοποταμίαν καὶ τὴν λοιπὴν Συρίαν. Δύο ὅμως περιστατικὰ ἔβλαψαν πρὸς καιρὸν τὴν εὐημερίαν καὶ ἐν μέρει τὴν αὐτονομίαν οὐ μόνον αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ἄλλων Ἑλληνίδων πόλεων.

Καὶ πρῶτον μὲν ἡ διαφορὰ ἡ μεταξὺ τοῦ Νίγρου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Σεβήρου, γινομένη διὰ τὴν ἑξῆς αἰτίαν. Ὅτε δηλ: κατὰ τὸ 205 μ. χ. ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης Δίδιος, ὁ Σεβῆρος Σύρος μὲν τὸ γένος στρατηγὸς δὲ τῶν κατα τὴν Δύσιν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Αὐτοκράτωρ, ἐνῷ ἡ βουλὴ ἀνηγόρευσε τὸν Νίγρην

Digitized by Google

τὸν στρατηγὸν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ στρατευμάτων. Προφθάσαντος δὲ τοῦ Σεβήρου εἰς Ῥώμην, φοβηθεῖσα ἡ βουλὴ καὶ χαριζομένη εἰς τὸν ἰσχυρὸν τῆς ἡμέρας Σεβῆρον, ἀνεγνώρισεν αὐτὸν αὐτοκράτορα· ὅστις ἀφ' οὗ διέθεσε καλῶς τὰ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Νίγρου ἀντιποιουμένου τὴν ἀρχήν, νικᾷ εἰς διαφόρους μάχας καὶ τέλος φονεύει αὐτόν· τότε ἐπέπεσεν ἡ ὀργὴ τοῦ Σεβήρου κατὰ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ὅσαι συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Νίγρου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ Τραπεζοῦς. Ἄξιον δὲ περιεργείας εἶναι ὅτι πάντοτε αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις συνεμάχουν μετὰ τοῦ ὑπερασπιστοῦ τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος καὶ τῆς βουλῆς· ἐτιμώρησε δὲ καὶ ἄλλας πόλεις καὶ ταύτην ἀποστερήσας μέρος τῆς αὐτονομίας καὶ τῶν προνομίων της· σκληρότερον ἐφέρθη ὅμως εἰς τὸ Βυζάντιον, πόλιν τότε σημαντικὴν καὶ οὐ μόνον αὐτόνομον ἀλλὰ καὶ ἀρχὴν ἐξασκοῦσαν ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν Θράκην καὶ Ἀσίαν πόλεων· κατασκάψας δὲ αὐτὴν κατέστησεν ἀφανῆ, προσαρτήσας εἰς τὴν Ἡράκλειαν τέως ὑποτελῆ τοῦ Βυζαντίου ἤδη δὲ κατασταθεῖσαν μητρόπολιν· ὅθεν καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας. Διὰ τοῦτο καὶ ἀφοῦ τὸ Βυζάντιον ἐγένετο βασιλίς, ὁ κατὰ καιρὸν Πατριάρχης Κωνςαντινουπόλεως ὅταν χειροτονηθῇ, μέχρι καὶ νῦν ὁ Ἡρακλείας ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐγχειρίζῃ τὴν Ἱεραρχικὴν ῥάβδον εἰς τὸν νέον Πατριάρχην.

Ἀλλ' ὅσον τὸ ἀνωτέρω περιστατικὸν καὶ ἂν ἀπεστέρησε τὴν Τραπεζοῦντα μικρὸν τὰ προνόμιά της, δὲν ἔπαθαν ὅμως καὶ τόσην ὑλικὴν ζημίαν ὅσην εἰς τὸ ἐφεξῆς. Ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τὸ 260 μ. Χ. ἔθνη Σκυθικὰ Γότθοι καὶ ἄλλοι ἀπὸ Διοσκουριάδος ὁρμηθέντες μὲ μακρὰ πλοῖα, πολλὰ τῶν παραλίων τῆς χώρας ταύτης ἐλεηλάτουν, καὶ δὴ καὶ κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος ἐλθόντες ἐπολιόρκουν αὐτήν, καὶ ἡ πόλις περιτειχισμένη καλῶς καὶ ἔχουσα ἀξιόμαχον φρουρὰν πρὸς δὲ καὶ 10 χιλ. ἐκ τῶν περιχώρων προσλαβοῦσα ἐφαίνετο ἀπόρθητος· διὸ καὶ πολλοὶ τῶν ἔξω πόλεων καὶ τῆς ἄλλης πέριξ χώρας ὡς εἰς ἀσφαλὲς δῆθεν εἰσῆλθον ἐνταῦθα· δυστυχῶς ὅμως οἱ φρουροῦντες ἐλπίζοντες εἰς τὸ ὀχυρὸν τῆς πόλεως καὶ τὸ πλῆθός των, παρεδόθησαν εἰς τὴν μέθην ἀμελήσαντες τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως· τοῦτο παρα-

Digitized by Google

τηρήσαντες οἱ βάρβαροι, πολλὰ κόψαντες δένδρα καὶ νύκτωρ ἐπ' αὐτῶν εἰσπηδήσαντες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ μεγάλην καταστροφὴν ἐπροξένησαν. Ὁ Ζώσιμος ἱστορεῖ τὸ περιστατικὸν οὕτω πως· « Πλοίων πολλῶν εὐπορήσαντες (οἱ βάρβαροι), γαλήνης παρὰ πάντα σχεδὸν τὸν τοῦ θέρους καιρὸν γενομένης, τῇ Τραπεζοῦντι προσέπλευσαν, πόλει μεγάλῃ καὶ πολυανθρώπῳ καὶ πρὸς τοῖς ἰθάσι στρατιώταις μυρίων ἑτέρων δύναμιν προσλαβούσῃ· καταστάντες δὲ εἰς πολιορκίαν, κρατήσειν μὲν οὐδὲ ὄναρ τῆς πόλεως δύο τείχεσι περιειλημμένης· αἰσθανόμενοι δὲ τοὺς στρατιώτας ῥαθυμίᾳ καὶ μέθῃ κατηλειμμένους καὶ οὔτε εἰς τὸ τεῖχος λοιπὸν ἀνιόντας οὐδένα δὲ καιρὸν τὴν τρυφὴν καὶ τὰ συμπόσια παριέντας, δένδρα πάλαι πρὸς τοῦτο εὐτρεπισθέντα προσθέντες τῷ τείχει καθ' ὃ βάσιμον ἦν, κατ' ὀλίγους δὲ νυκτὸς διὰ τούτων ἀναβάντες αἱροῦσι τὴν πόλιν, τῶν μὲν στρατιωτῶν τῷ αἰφνηδίῳ τῆς ἐφόδου καταπλαγέντων καὶ τοῦ ἄστεως ὑποδραμόντων δι' ἑτέρας πύλης, τῶν δὲ ἄλλων ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναιρεθέντων· τῆς δὲ πόλεως τοῦτον τὸν τρόπον ἁλούσης γεγόνασι πλήθους ἀφάτου χρημάτων καὶ αἰχμαλώτων οἱ βάρβαροι κύριοι· πάντας γὰρ τοὺς πέριξ οἰκοῦντας συνέβη κατ' αὐτὴν ὡς εἰς ὀχυρὸν χωρίον συναλισθῆναι· διαφθείραντες δὲ τά τε ἱερὰ καὶ τὰ οἰκοδομήματα καὶ πᾶν ὅ τι πρὸς κάλλος καὶ μέγεθος ἤσκητο καὶ προσέτι καὶ τὴν ἄλλην χώραν καταδραμόντες, ἅμα πλήθει παμπόλλων νεῶν ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου».

Καίτοι ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως φαίνεται ὅτι δὲν εἰσῆλθον οἱ βάρβαροι εἰς τὸ ἄστυ τῆς πόλεως, ὅμως τὸ πάθος αὐτῆς ὑπῆρξε μέγα καὶ δὲν ἀνέλαβεν ἢ ἐπὶ τῶν Αὐτοκρατόρων Διοκλητιανοῦ καὶ Κωνσταντίου καὶ τῶν συναυτοκρατόρων των, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ πόλις ἀνεκοσμήθη πάλιν· διὸ καὶ εὐχαριστήριος ἐπιγραφὴ πρὸς αὐτοὺς ἐγένετο σωζομένη μέχρις ἡμῶν ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Τραπεζοῦντος· καθ' ἣν ἐποχὴν φαίνεται καὶ Ἀνθύπατος ἀποσταλεὶς ὑπ' αὐτῶν Λύδιος, καὶ ἔκτοτε παύει καὶ ἡ αὐτοδιοίκησις τῆς πόλεως καθὼς καὶ ὅλων τῶν ἄλλων Ἑλληνίδων, μάλιστα ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου συγχωνεύσαντος πάσας τὰς πολιτείας καὶ ἀπαρτήσαντος μίαν καὶ μόνην τὴν τῆς Κων-

Digitized by Google

σταντινουπόλεως κυβέρνησιν. Καὶ ἐνταῦθα λήγει ὁ ἀρχαῖος πολιτικὸς κόσμος καὶ διαδέχεται αὐτὸν ὁ μεσαιωνικός.

Ἐν δὲ τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ περαιωθείσης τῆς ἱστορικῆς ἐκθέσεως τῆς χώρας, ἀναγκαῖον ὅπως ἐπισυναφθῶσιν εἰδήσεις τινὲς καὶ ἐπὶ τῆς ἐθνολογικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀλλοιώσεως τῆς χώρας γενομένης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Εἰς τὸ πρῶτον μὲν ἐξετέθη ὁποῖοι λαοὶ καὶ ἔθνη κατεῖχον τὴν χώραν, καὶ ἑπομένως ὅτι ἡ παραλία τοῦ Εὐξείνου διὰ τῶν ἀρχῆθεν πολλῶν καὶ συχνῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐξελληνίσθη καὶ ἤλλαξε τὴν ἐθνολογικὴν αὐτῆς φάσιν· νῦν δὲ ἐκ τῶν ἱστορηθέντων καὶ ἐξ ἄλλων εἰκασιῶν δέον νὰ ἀποδειχθῇ πῶς καὶ τὰ μεσόγεια τῆς χώρας ἐξελληνίσθησαν, καὶ ἡ πρὶν τρισβάρβαρος χώρα ἐπολιτίσθη, ὡς καὶ ὁ ἐν αὐτῇ ἐναπολειφθεὶς ἑλληνισμὸς μαρτυρεῖ καὶ τὰ πολλῶν καὶ μεγάλων πόλεων ὀνόματα και ἐρείπια διασωζόμενα μέχρις ἡμῶν δηλοποιοῦσι· καὶ κατὰ τόσον μᾶλλον, καθ᾿ ὅσον καὶ οἱ μέχρι τοῦ νῦν κάτοικοι αὐτῆς ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἤλλαξαν θρήσκευμα γλῶσσαν καὶ ἐθνισμὸν, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως μέρος ἀνήκουσιν εἰς τὴν γενεὰν ἐκείνην τὴν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν κατασχοῦσαν τὴν χώραν, δηλ. τὴν ἑλληνικὴν, καθὼς μάλιστα ἐκ τῆς φυσιογνωμίας καὶ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν των ἐθίμων καταφαίνεται.

Ἀπὸ τῶν Περσῶν ἐσυχνάζετο ἡ χώρα αὕτη, καὶ ἐμπορικαὶ ἀποικίαι ἦσαν εἰς τὰ κεντρικώτερα μέρη· ὅτε ὅμως ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἔθραυσε τὴν πολιτικὴν δύναμιν αὐτῶν, τότε πλέον ἀδεῶς καὶ ἐπικερδῶς ἐπλημμύρησαν ταῦτα τὰ μέρη, καθόσον μάλιστα καὶ πόλεις Ἑλληνικαὶ συνῳκίζοντο καὶ εἰς διάφορα μέρη στρατόπεδα συνιστῶντο. Ἐπὶ τῶν διαδόχων δὲ αὐτοῦ ἐπολλαπλασιάσθησαν αἱ ἀποικίαι αὗται, καὶ τούτων Σέλευκος ὁ Νικάτωρ ἑκατοντάδας ἱστορεῖται ὅτι ἔκτισε κατὰ τὴν Καππαδοκίαν Ἀρμενίαν καὶ Μεσοποταμίαν ὀνομάσας μὲ Ἑλληνικὰς ὀνομασίας. Ἐν δὲ τῷ ἰδίως Πόντῳ ἀναφέρονται τότε Ἑλληνικαὶ πόλεις τὰ Κάβειρα τὰ Κόμανα ἡ Ἀμάσεια, ἐνῷ βαθμηδὸν καὶ ἄλλαι τοιαῦται ὡς καὶ κωμοπόλεις εἰς εὔθετα μέρη κατ' ἐποχὰς ἐκτίζοντο. Καὶ ἐπὶ τῶν Μιθριδατῶν πάντοτε φιλελλήνων καὶ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐχόντων ὡς ἐπίσημον καὶ Ἑλληνικὸν πολι-

Digitized by Google

τισμὸν καὶ τέχνην πολὺς ἐνταῦθα ἐπεσώρευθη Ἑλληνισμὸς, οἱ μὲν πρὸς ἐξάσκησιν τέχνης καὶ ἐπιστήμης, οἱ δὲ χάριν ἐμπορίας καὶ γεωργίας ἢ καὶ ὑπ' ἄλλων αἰτιῶν, ὡς οἱ Χῖοι αἰχμαλωτισθέντες ὑπὸ τοῦ τελευταίου Μιθριδάτου συνῳκίσθησαν κατὰ τὸν Ἀθήναιον τὸν Δειπνοσοφιστὴν περὶ τὴν Κολχίδα. Διότι ἅπαξ ἀπολέσασα ἡ παλαιὰ Ἑλλὰς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ὑπεροχὴν δὲν ἠδύνατο νὰ τρέφῃ τοὺς πολυπληθεῖς αὐτῆς λαοὺς, οὔτε οἱ τεχνῖται καὶ βιομήχανοι αὐτῆς ἠδύναντο νὰ ἐξασκῶσι τὰ ἔργα των ἐπωφελῶς· ἔπρεπε λοιπὸν τὰ πολλὰ ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος νὰ καταπλημμυρήσωσι τὰς ὡραίας χώρας τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ νὰ κατάσχωσιν αὐτὰς καὶ νὰ συνοικήσωσι τοσαύτας νέας πόλεις αἵτινες ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ὑπερέβησαν τὰς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν πληθυσμὸν πλοῦτον καὶ λαμπρότητα. Οὕτω λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ παραλίων Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ἐξ ἄλλου διὰ τῶν μεσογείων τούτων κυματισμῶν τῆς Ἑλληνικῆς παλιρροίας, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς χώρας ἤλλαξεν ἐθνικὴν φυσιογνωμίαν, τῶν ἀρχαίων κατοίκων βαθμηδὸν πρὸς ἀνατολὰς ἀπωσθέντων, τῶν δὲ καὶ ὑποχωρησάντων εἰς τὸ πολυπληθέστερον Ἑλληνικὸν στοιχεῖον καὶ ἐξελληνισθέντων. Κατόπιν δὲ αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἐκστρατεῖαι, πρὸ πάντων αἱ ἐπὶ τοῦ Πομπηΐου Καίσαρος καὶ Αὐγούςου γενόμεναι, συνεπλήρωσαν τὴν ἐξελλήνισιν τῆς χώρας· ἐπειδὴ τότε πλεῖσται καὶ πυκναὶ πόλεις πανταχοῦ ἢ ἀνενεώθησαν ἢ καὶ ὅλως νέαι ἐκτίσθησαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Τιγράνης συνοικίζων τὴν Τιγρανούπολιν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του, κατῴκισεν αὐτὴν ἐξ Ἑλλήνων. Ὥστε κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἐκτὸς τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἡ Ἀμάσεια ἦτο μητρόπολις πολλῶν ἄλλων περιοίκων πόλεων, καὶ ἡ Νεοκαισάρεια, ἡ Νικόπολις, τὰ Κόμανα καὶ ἡ Σεβάστεια. Συνεπληρώθη δὲ ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς χώρας μέχρι τῶν Μοσχικῶν ὀρέων καὶ τοῦ Ἀράξου ἐπὶ τῶν πρώτων Χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων, ὅτε ἐκτίσθη ἡ Ῥάβρακα ἐν Χαιριάνῃ, καὶ ἡ Ζάγχα ἐν Χαλδίᾳ, ἡ Θεοδοσιούπολις (ἥτις νῦν Ἔρζερουμ καλεῖται, τουτέστιν ὅριον τῶν Ἑλλήνων), καὶ ἄλλαι ὑποδεέστεραι, περὶ ὧν ἐν τῇ Στατιςικῇ γενήσεται λόγος. Συνεπλήρωσε δὲ ἐνταῦθα ὅ,τι αἱ ἀποικίαι δὲν ἴσχυσαν εἰσέτι καὶ ὁ

Digitized by Google

κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰσδύσας χριστιανισμὸς μεταβιβάσας διὰ τῆς θρησκείας καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπρόσιτα τῆς χώρας μέρη καὶ χωρία. Τελευταῖον δὲ καὶ ἰδίως περὶ τοὺς Κολχοὺς ἢ Λαζοὺς τοὺς ὑπὲρ τὸν Βαθὺν ποταμὸν ἔφερε τὸν ἑλληνισμὸν ἡ ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατορία· ὅστις ὅμως μὴ λαβὼν βαθείας ῥίζας ἐνταῦθα ἐξηφανίσθη ὅτε καὶ ἡ Αὐτοκρατορία αὕτη ἔπεσεν.

Καίτοι δὲ ἐκ τῶν ἀνωτέρω δῆλον γίνεται ὅτι ἡ χώρα κατῳκίσθη ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἡ σήμερον σωζόμενοι ὑπὸ διάφορον θρήσκευμα εἶναι γνήσιοι Ἕλληνες γνησίων Ἑλλήνων, πρέπει ὅμως νὰ ἐξετασθῇ καὶ ἐκ τῆς φυσιογνωμίας καὶ τῆς γλώσσης τῶν σημερινῶν αὐτῆς κατοίκων, ἂν καὶ περὶ τούτου κατὰ πλάτος γενήσεται λόγος ἐν τῷ δευτέρῳ Μέρει, δηλ. ἐν τῇ στατιστικῇ τῆς χώρας. Καίτοι δὲ οἱ κατὰ τὰ διάφορα μέρη αὐτῆς κάτοικοι ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἔχουσιν οἵ τε Χριστιανοὶ καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ γνήσιον τύπον ἑλληνικὸν διακρίνοντα αὐτοὺς τῶν ἄλλων μετὰ ταῦτα ἐπελθόντων λαῶν, ὅμως πάλιν κατὰ πολλὰ μέρη διατηροῦσιν αὐτὸν ποικίλως, καὶ ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται ὅτι οὔτε ἀπὸ ἓν μέρος τῆς Ἑλλάδος συνῳκίσθησαν οὔτε εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, καὶ ἐπομένως ἡ ποικιλία τῶν χαρακτήρων αὕτη μᾶλλον ἐμφαίνει τὴν γνησίαν αὐτῶν ἑλληνικὴν καταγωγήν. Καὶ οἱ μὲν παράλιοι ἔχουσι τὸν τύπον καὶ τὸν χαρακτῆρα ὅλων τῶν παραλίων καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους· ποικίλεται δὲ ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν μᾶλλον εἰς τὰ μεσόγεια, καὶ τούτων οἱ μὲν περὶ τὸν Πόντον φέρουσι μᾶλλον ἢ ἧττον Μακεδονικὸν χαρακτῆρα, οἱ δὲ περὶ τὴν Χαιρίαιναν Θεσσαλικὸν, οἱ δὲ περὶ τὴν Χαλδίαν ἰδίως δὲ τὴν Μούζεναν καὶ τὴν Κρώμνην τὸν Ἠπειρωτικὸν, οἱ δὲ περὶ τὴν Γαλίαιναν καὶ Μασσοῦκαν τὸν τῶν Στερεοελλαδιτῶν. Καὶ τοιαύτην ἔχοντες ποικιλίαν, κατ' οὐδὲν ὁμοιάζουσιν οὔτε μὲ τοὺς Ἀρμενίους ἢ Τουρκομάνους οὔτε μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ Λαζοὺς,ὧν ὁ χαρακτὴρ εἶναι τοιοῦτος οἷος καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου παριστανόμενος.

Καὶ εἰς τὸ γλωσσικὸν μέρος ὡς καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα φαίνονται ὅτι ἔχουσι διαφοράν τινα, ὅμως κατὰ τὸ σύνολον ἡ γλῶσσα αὐτῶν μᾶλλον ἡ διάλεκτός των ἔχει πολλὰ κοινὰ καὶ ὁμοιάζει κατὰ τὰς φράσεις καὶ τὴν χρῆσιν τῶν λέ-

Digitized by Google

ξεων πολὺ μὲ ἐκείνην τῆς ἐποχῆς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ ἀρχαΐζουσα δὲ αὐτῶν διάλεκτος προφανῶς δεικνύει τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν καταγωγὴν καὶ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνταῦθα ἀποκαταστάσεώς των· καὶ αὐτὴ ἡ προφορὰ πολλῶν γραμμάτων (ὡς ἡ τοῦ Η ἀντὶ δύο Ε καὶ τοῦ Ο εἰς ΟΥ καὶ τοῦ Χ ὡς Σ δασέως προφερομένου) καὶ πολλαὶ ἀρχαῖαι λέξεις αἵτινες οὐδαμοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπάρχουσιν, ἀποδεικνύουσιν ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἀπῳκίσθησαν ἐνταῦθα, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν εὔκολον τὴν μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐπιμιξίαν δὲν συνεμόρφωσαν τὴν γλῶσσάν των μὲ τὰς κατὰ καιρὸν παραλλαγὰς αὐτῆς· διὸ καὶ ὀλίγιστοι λατινισμοὶ καὶ βυζαντισμοὶ ἐνταῦθα ἀπαντῶνται. Ἑπομένως δὲ καὶ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμά των ἀρχαιοπρεπέστερα φαίνονται· καὶ τοῦτο ἀποδεικνύουσι τὰ ᾄσματά των, οἱ χοροί, αἱ ἐνδυμασίαι πρὸ πάντων τῶν γυναικῶν, αἱ δεισιδαιμονίαι, καὶ ὁ οἰκιακὸς αὐτῶν βίος· Καὶ ὅτι ἀνέκαθεν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἐπεκράτησεν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ εἰσέτι ἐπικρατεῖ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι οὐδὲν τῶν ἐθίμων ἔχουσιν ἀπὸ ξένων, ἀλλὰ μᾶλλον μετέδωκαν καὶ τὰ ἰδικά των εἰς αὐτούς. Ὅθεν σήμερον καὶ Ὀθωμανοὶ καὶ Ἀρμένιοι καὶ μουσικὴν καὶ χορὸν καὶ πολλὰ ἔθιμα αὐτῶν μεταχειρίζονται ξένα ὄντα εἰς τοὺς ἀλλαχοῦ ὁμογενοῦς των. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἐνταῦθα ἀρκετά.

Τοιαῦτα μὲν ὑπῆρξαν τὰ ἱστορικὰ συμβάντα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν καὶ ἡ ἐπικράτησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Φυσικὴ δὲ συνέπεια νὰ ἀναφερθῶσι καί τινα περὶ τῆς τότε ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς καταστάσεως αὐτῆς. Καὶ γενικαὶ μὲν εἰδήσεις ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς ἐνταῦθα καλλιεργείας τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν· φαίνονται δὲ εἰς τὸν τότε φιλολογικὸν κόσμον τῆς ,Ελλάδος καί τινες συγγραφεῖς, ἰδίως ὅμως ἐκ τῶν σωζομένων κτιρίων καὶ μνημείων δεικνύεται, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη καὶ ἐπιστήμη ἐκαλλιεργεῖτο καθ' ὅλας ταύτας τὰς πόλεις. Ἐπειδὴ πανταχοῦ ἀπαντᾷ τις διαφόρου ῥυθμοῦ δημόσια κτίρια, θέατρα καὶ ἄλλα τοιαύτης φύσεως, (ὡς τὸ ἐν Ἀμισῷ εἰς ἐρείπια θέατρον καὶ τὸ ἐν Ἀμασείᾳ), ξενῶνας καὶ φιλοσοφικα καταγώγια (ὡς ἐν Ἀμασείᾳ τὴν βιβλιοθήκην καὶ καταντικρὺ αὐτῆς τὸ ὡραῖον

Digitized by Google

Πρυτανεῖον), τὰ πάντα Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ, τάφους καὶ λοιπά, πάντα ταῦτα ἐμφαίνονται τὸν πλοῦταν καὶ τὴν τότε τέχνην τῶν διαφόρων αὐτόθι πόλεων· ἐξ ἁπάντων δὲ τούτων δῆλον γίνεται ὅτι αἱ Μοῦσαι πάντοτε συμβαδίζουσαι τῷ Ἕλληνι ἐθεραπεύοντο πανταχοῦ τῶν μερῶν τούτων ἀναπτύσσουσαι αὐτά.

Περιλαβόντες δὲ συντόμως περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐθνολογικῶν συμβάντων κατὰ τοῦτο τὸ τμῆμα τῆς ἱστορίας, ὑπολείπεται νὰ εἴπωμέν τινα καὶ περὶ τῆς αὐτόθι διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ, συμπληροῦντες καὶ τὸ μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ μέρους τούτου. Πᾶσα μὲν πόλις καὶ πᾶσα χώρα φιλοτιμεῖταί νὰ ἀνάγῃ τὴν ἀρχὴν τῆς παραλαβῆς τοῦ Εὐαγγελίου εἰς Ἀπόστολόν τινα ἢ ἀποστολικὸν Πατέρα τῆς ἐκκλησίας, καὶ σεμνύνεται οὕτως ἐπὶ τὰ πρεσβεῖα τῆς χριστιανικῆς αὐτῆς πίστεως· εἰς τὴν χώραν δὲ ταύτην καί τοι πολλοὶ τῶν Ἀποστόλων ἦλθον ἐπὶ τούτῳ, πλεῖσται ὅμως ἐνταῦθα πόλεις καὶ ἰδίως ἡ Τραπεζοῦς εὔχεται ὅτι ἀμέσως παρέλαβε τὸν θεῖον λόγον παρὰ τοῦ Πρωτοκλήτου καὶ ἐνδόξου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, καὶ εἴπερ τις ἄλλη πόλις σεμνηνομένη εἰς τὰ πρεσβεῖα τῆς ἐκκλησίας της. Οὗτος ὁ Ἀπόστολος διελθὼν τὸν Πόντον ἀπὸ τῆς Νικοπόλεως ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα· Ἐντεῦθεν δὲ ἀπελθὼν εἰς Σινώπην καὶ κακωθεὶς ἐκεῖ ἀπώλεσε τὸν ἕνα δάκτυλον τῆς χειρός του· ὅθεν ἐπέστρεψεν εἰς Τραπεζοῦντα τὸ δεύτερον, ὅπου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας πολὺν ἔσπειρε τὸν σπόρον τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἄφθονον τὸν θερισμὸν τῆς πίστεως ἐθέρισεν· ἐδίδασκε δὲ καθήμενος εἰς παράλιον τι σπήλαιον, ἀπὸ τοῦ φόβου τῶν ἐχθρῶν τοῦ θείου λόγου, ὑπὸ τὴν σημερινὴν πιθανῶς μητρόπολιν, ὅπου καὶ ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου σώζεται. Ἐνταῦθα δὲ οὕτω πολὺν καιρὸν διδάξας καὶ καταστήσας ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, ὡς καὶ ἐν Νικοπόλει καὶ Νεοκαισαρείᾳ καὶ πανταχοῦ ὅθεν διήρχετο, ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐν Πάτραις ὑπέστη τὸν διὰ σταυροῦ μαρτυρικὸν θάνατον. Ἐντεῦθεν δὲ ὁρμώμενοι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, διέδωκαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ τὴν παρακαλουθοῦσαν ἐκπολίτευσιν εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν μέχρι τῆς Κασπίας χώραν. Ὁ δὲ

Digitized by Google

χριστιανισμὸς ἔκτοτε χωρὶς μεγάλων ἐμποδίων πρoήγετο ἡσύχως, ἐπειδὴ αἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν διαταγαὶ τῶν πρώτων Αὐτοκρατόρων ἀσθενῶς ἐφηρμόζοντο, ἐκτὸς ἐπὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν συναιτέρων του, ὁπότε φαίνεται πλῆθος πολὺ Μαρτύρων κατὰ τὰς χώρας ταύτας. Καὶ τοιοῦτοι ἀναφαίνονται ἐν μὲν τῇ Τραπεζοῦντι ὁ μεγαλομάρτυς ὁ καὶ μετὰ ταῦτα πολιοῦχος αὐτῆς Εὐγένιος, χρηματήσας καὶ ἐπίσκοπός της, μαρτυρήσας ἐπὶ Λυσίου Ἀνθυπάτου μετὰ τῶν μαρτύρων Βαλεριανοῦ Κανδίδου καὶ Ἀκύλα, ὧν ὁ μὲν Βαλεριανὸς ἦτον ἀπὸ τῆς Ἐδίσκης κατὰ τὴν Μασσοῦκαν, οἱ δὲ ἄλλοι δύο ἐκ τῆς Σολοχαίνης περὶ τὴν Σουμελᾶν. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ ἐποχὴν οἱ μάρτυρες Εὐστράτιος Αὐξέντιος καὶ Εὐγένιος ἀπὸ Ῥιζοῦντος ἐμαρτύρησαν εἰς Ἀράβρακα πέραν τῆς Χαλδίας· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἑπτὰ ἀδελφοί, ὁ Ἔρως, Ὀρόντης Φαρνάκης, Φίρμος, Φιρμῖνος, Κυριακὸς, καὶ Λογγῖνος ἐμαρτύρησαν εἰς τὰ Ζύγανα· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Νικόπολιν οἱ 45 μαρτυρες, καὶ οἱ ἐν Σεβαστείᾳ 40 μάρτυρες, ἐν δὲ Κομάνοις ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν Βασιλίσκος, καὶ ὁ τῆς Ἀμασείας Βασιλεύς, ὁ Ἀθηνογένης εἰς τὴν Πηδαχλόην περὶ τὰ Ζῆλα, ἡ μεγάλη Βαρβάρα ἐν Τροχάλοις, καὶ ἄλλοι πολλοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων πάλιν ἐξέχει Γρηγόριος ὁ Νεοχαισαρείας ὁ θαυματουργὸς, διαλάμπων περί τε τὴν πίστιν καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὸν χριστιανικὸν αὐτοῦ ζῆλον μάλιστα πάντων τῶν συγχρόνων του.

ΚΕΦ. Ε'.

ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ.

Ἐπειδὴ, ὡς ἐῤῥέθη ἀνωτέρω, ἡ αὐτονομία καὶ αὐτοδιοίκησις τῶν πόλεων καὶ μάλιστα τῶν Ἑλληνίδων ἔπαυσεν ὁριστικῶς ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, δὲν ἔχομέν τι ἄξιον λόγου συμβὰν πολιτικὸν καὶ δι' αὐτὴν τὴν Τραπεζοῦντα νὰ ἀ-

Digitized by Google

ναφέρωμεν· ὅθεν ἁπλῶς καὶ ἐπιτροχάδην γενήσεται λόγος περὶ μονομερῶν συμβάντων ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἕως οὗ φθάσωμεν εἰς τὸ μέρος τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατορίας. Εἰς τὴν πολιτικὴν δὲ ταύτην μεταβολὴν τῆς χώρας πρῶτος Ἀνθύπατος φαίνεται ὁ Ἀγρικόλας, εἶτα δὲ ὁ Λυσίας, καὶ μετὰ τούτους Ἀντιβαλιανὸς ἔπαρχος Πόντου Καππαδοκίας. Ὁ τελευταῖος δὲ οὗτος χριστιανὸς γενόμενος συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ μ. Κωνσταντίνου Φλαβίαν Ἰουλίαν Κωνσταντίαν, τιμηθεὶς μεγάλως ὑπ' αὐτοῦ. Οὗτος ᾠκοδόμησε τὸν μέγιστον ναὸν ἐν Τραπεζοῦντι ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, ὅστις ὕστερον ὑπὸ τῶν Κομνηνῶν ἀνακαινισθεὶς ὠνομάσθη Χρυσοκέφαλος. Μετὰ δὲ τοῦτον ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου φημίζεται Αὐγουστάλιος Κορτίκιος δοὺξ ἁπάσης ταύτης τῆς χώρας, ὃν πολλοὶ τῶν Τραπεζουντίων χρονογράφων βασιλέα καλοῦσι πρῶτον Χριστιανὸν Τραπεζοῦντος, Κολχίδος, Λαζικῆς, Τζανίκων καὶ Περατείας. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τούτου ἀναφέρεται καὶ ἡ κτίσις τοῦ περιφημοτέρου τῶν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ μοναστηρίων τῆς Σουμελᾶς· ὁπότε ἐλθόντες δύο Πατέρες ἐξ Ἀθηνῶν Βαρνάβας καὶ Σωφρόνιος μετὰ εἰκόνος τῆς Θεοτόκου καὶ περιπλανηθέντες ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ τέλος ἦλθον εἰς Τραπεζοῦντα καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ ὄρος Μελᾶ δέκα ὥρας πρὸς μεσημβρίαν τῆς πόλεως, ὅπου εἰς ἣν θέσιν ὑπάρχει σήμερον ἡ μονὴ ἐν σπηλαίῳ ἔκαμαν τὴν πρωτην σκήτην των, ἥτις ἐφεξῆς ὑπὸ τοῦ Αὐγουσταλίου ἐκτίσθη μεγαλοπρεπέστερον κατὰ τὸ 386. ὅστις ἀνελθὼν μετὰ τοῦ ἀρχιερέως Τραπεζοῦντος ἐνεκαινίασε τὸν ναὸν τῆς μονῆς ταύτης προσαγορευθεὶς καὶ πρῶτος κτίτωρ αὐτῆς. Ἡ εἰκὼν δὲ αὕτη τῆς Θεοτόκου σωζομένη εἰσέτι λέγεται ὅτι εἶναι μία τῶν τριῶν ἐκείνων τοῦ Λουκᾶ εἰκόνων. Μετὰ τοῦτον δὲ καὶ ἄλλοι ὑπῆρξαν βασιλεῖς ἰδίως τῆς Λαζίας ἐφεξῆς ἀναγνωρίζοντες τὴν κυριαρχίαν τῶν τότε ἀκμασάντων Περσῶν καὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν θρησκείαν αὐτῶν. Ἡ Τραπεζοῦς ὅμως καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα ἀνῆκε πάντοτε εἰς τὴν Κ)πολιν.

Μετὰ τὸν μέγαν Θεοδόσιον μέχρι τοῦ Ἰουστίνου τὰ μὲν πρὸς ἀνατολὰς μέρη ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Περσῶν ἔχοντα ἰδίους ἡγεμόνας, τὰ δὲ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ

Digitized by Google

τὸν Πόντον καὶ τὴν Χαλδίαν ὑπὸ τὴν τῶν ἐν Κωνςαντινουπόλει Αὐτοκρατόρων ἀπολαύοντα βαθείας εἰρήνης, ὡς ἐλέχθη. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄρχων τῆς Λαζίας Τσάθιος ἀσπασθεὶς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ βαπτισθεὶς ἐν Κ)πόλει, ὅπου ἔλαβε καὶ σύζυγον τὴν Βαλερίαν ἐπισήμου οἰκογενείας τῶν Κουροπηλατῶν, καὶ τιμηθεὶς παρὰ τοῦ Ἰουστίνου μὲ δῶρα βασιλικὰ καὶ λοιπὰ παράσημα ἀνεγνωρίσθη ἄρχων Λαζίας ὑπὸ τὴν τῶν Βυζαντινῶν προστασίαν, ἠρέθισε τὸν τότε βασιλέα τῶν Περσῶν Χουάδην καθ' ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ Ἰουστίνου, ὅστις ἀμέσως ἐδήλωσε τὰ παράπονά του διὰ πρέσβεως πρὸς τὸν Ἰουστῖνον λέγων «φιλίας καὶ εἰρήνης μεταξὺ ἡμῶν ὑπαρχούσης, τὰ ἐχθρῶν πράττεις παραδεξάμενος ὑπὸ τὴν τῶν Ῥωμαίων διοίκησιν τὸν Λαζῶν βασιλέα ὑπὸ τὴν τῶν Περσῶν τάξιν ὄντα ἀπ' αἰῶνος»· ὁ δὲ Ἰουστῖνος ἀπεκρίθη «οὐδένα ὑπήκοον Περσῶν ἐλάβομεν· ἀλλά τις τῶν Λαζῶν Τσάθιος ὀνόματι ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς χριστιανὸς γενέσθαι ἠξίου, καὶ ποιήσαντες εἰς τὴν ἰδίαν ἀπελύομεν χώραν». Ἀλλ' ἐκ τούτου προῆλθε ῥῆξις μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Περσῶν καὶ ἐφεξῆς πόλεμος, ὅστις ἀποθανόντος τοῦ Ἰουστίνου διεξήχθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Εἰς τὸ πρῶτον δὲ ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουςινιανοῦ ἤρξαντο οἱ Πέρσαι τὸν κατὰ τῆς Λαζίας πόλεμον. Κατὰ τούτων δὲ ἀπεστάλησαν οἱ στρατηγοὶ Βελησσάριος, Κύρικος, καὶ Εἰρηναῖος. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἐσυμφώνουν καὶ δι' ἀντιζηλίαν κατ' ἀλλήλων ἀντιπράττοντες ἐμειονέκτουν, ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Πέτρος ὁ στρατηλάτης, ὅστις κατενίκησε τοὺς Πέρσας καὶ ἐξέβαλεν οὐ μόνον τῆς Λαζικῆς ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν χωρῶν. Ἐπὶ τοῦ πολέμου δὲ τούτου κέντρον τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἦν ἡ Τραπεζοῦς, ὁρμητήριον δὲ ἡ Ῥιζοῦς, ἥτις καὶ τότε ἀνεκαινίσθη καὶ κατέστη ἡ πρώτη στρατιωτικὴ πόλις τοῦ κράτους, περιτειχισθεῖσα μὲ ὀχυρὰ τείχη πύργους καὶ λοιπά, ἅτινα καὶ νῦν σώζονται.

Ἕνεκα δὲ τῆς ἐπὶ πολὺν καιρὸν διαρκείας τοῦ Περσικοῦ τούτου πολέμου, οἱ ἐπισημότεροι τῶν στρατηγῶν καὶ μάλιστα ὁ Βελησσάριος πολλὰ μὲν δημόσια κτίρια ἔκτισαν καὶ πολλὰ ἀνεκαίνισαν ἐνταῦθα καὶ ἰδίως ὁ Βελησσάριος ἐν Τραπε-

Digitized by Google

ζοῦντι ἐκ βάθρων ναοὺς ἀνήγειρεν, ὡς τοῦ ἁγίου Εὐγενίου καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου σωζόμενον ἔτι, εἰς τὴν θύραν τοῦ ὁποίου εἰσέτι ἐσώζετο ἡ εἰκὼν τοῦ Βελησσαρίου ἐφίππου· τοῦ ναοῦ τούτου λέγεται ὅτι ὁ Βελησσάριος ἔλαβε τὰς στήλας ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ Ἱερὸν ἄκρον ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ αὐτὸς ἀνεκαίνισε καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ Βαζελῶνος ὡς ἡ παράδοσις λέγει, καὶ τὸ τοῦ Σουμελᾶ. Πρὸς δὲ τούτοις ὑδραγωγεῖα ἐγένοντο τότε ὑπ' αὐτοῦ, ὧν τὰ λείψανα εἰσέτι σώζονται. Ἐπὶ δὲ τῶν τότε μεγάλων σεισμῶν, ὅτε πολλαὶ πόλεις καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ κατέπεσον, ἐπειδὴ ἔπαθε καὶ ἡ Τραπεζοῦς, ὁ Ἰουστινιανὸς ἰδίοις ἀναλώμασιν ἔκτισε καὶ τὰ τείχη καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δημόσια κτίρια, ἐπὶ Εἰρηναίου Ἀρχιεπισκόπου Τραπεζοῦντος, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πύλης σωζομένη ἔτι ἐπιγραφὴ δηλοῖ. Πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὸ Ῥίζαιον ἀνῳκοδομήθησαν καὶ ἡ Πιτυοῦς καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐνταῦθα πόλεις.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τῆς τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου εἰς τὴν αὐτὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν διετέλει ἡ χώρα αὕτη, ὅμως ἐπὶ τῶν Ἰσαύρων ἰδίως ἡ Τραπεζοῦς ὑπῆρξεν ἡ ἕδρα μεγάλης καὶ σημαντικῆς Νομαρχίας χρησιμεύσασα ὡς ἀφετηρία τῶν κατὰ Περσῶν Τουρκομάνων καὶ Ἀράβων πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν ἐργασιῶν· τότε δὲ αὕτη κατέστη μητρόπολις πασῶν τῶν περιοίκων πόλεων καὶ κέντρον τῶν πολεμικῶν, πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν σχέσεων τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀρμενίας καὶ Ἰβηρίας. Ἐπειδὴ ὁ κατὰ καιρὸν ἐν Τραπεζοῦντι ἔπαρχος αὐτῆς τε καὶ τῆς Χαλδίας ἦτον ὁ μόνος διεκπεραιωτὴς καὶ διευθυντὴς ἐφ' ὅλων τῶν ὑποθέσεων, αἵτινες ἀδιαλείπτως ἀνεφαίνοντο ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Ἀρμενίας μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Σαρακηνῶν, ὡς καὶ ἄλλων πρὸς ἀνατολὰς χριστιανῶν φυλῶν καὶ μή. Τοῦτο δὲ μάλιστα ἰσχυροποίου τὸν ἐνταῦθα Ἑλληνισμόν, ἐπειδὴ εἰς αὐτὸν ἀναγκαίως κατὰ πλεῖστον μέρος ἐνεπιστεύετο ἥ τε ἄμυνα καὶ ἡ ὑπόληψις τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ κράτους. Ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ προνομίων μεγάλων ἀπήλαυεν ἡ χώρα καὶ ἀσιδοσιῶν, καὶ οἱ ἔπαρχοι αὐτῆς διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας οἱονεὶ ἀντιβασιλεῖς ἐθεωροῦντο καὶ ὡς ἡμιανεξάρτητοι,

Digitized by Google

ἐπολιτεύοντο, καί τινὲς αὐτῶν ὅλως ἐκηρύττοντο καὶ ἀνεξάρτητοι, ὁσάκις ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κεντρικὴ ἐξουσία ἐτύγχανεν ἔχουσα ἀλλαχοῦ περισπασμούς.

Ὅσον ἡ ἐν τῇ κεντρικῇ Ἀσίᾳ χώρα διὰ τοὺς συχνοὺς καὶ πολυειδεῖς πολέμους ἠρημοῦτο καὶ τὸ ἐμπόριον ἐκεῖ, ὡς ἦτον ἑπόμενον, παρέλυεν, ὁ ἐνταῦθα ὅμως πληθυσμὸς ὑπό τε τῆς πολιτικῆς καὶ ἐμπορικῆς θέσεως ἐπωφελούμενος ἤκμαζεν· ἑπομένως δὲ πλούσιοι γιγνόμενοι καὶ ἤδη ἡμιανεξάρτητοι ὄντες δὲν ἐπιέζοντο καὶ τόσον ἀπὸ τῶν ἐξ ἀνάγκης φορολογιῶν τοῦ κράτους ἀπαραιτήτων οὐσῶν πρὸς διεξαγωγὴν τῶν πολλῶν καὶ δαπανηρῶν πολέμων τῶν πρὸς ἐξασφάλησιν καὶ τιμὴν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς θρησκείας. Ἐνῷ δὲ αἱ ῥᾳδιουργίαι καὶ αἱ καταπιέσεις τῶν Αὐτοκρατορικῶν ὑπαλλήλων δὲν διῆκον μέχρι Τραπεζοῦντος, ἀφ' ἑτέρου οὐδὲ οἱ Αὐτοκράτορες ἐτόλμων νὰ πιέσωσι τοὺς ἐνταῦθα μὲ τοὺς πολυειδεῖς φόρους, πρῶτον ἐπειδὴ ἐμπόρους τὸ πλεῖστον δὲν εὕρισκον ἀφορμὰς νὰ φορολογῶσιν ὡς τοὺς κτηματίας, καὶ δεύτερον ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο μήπως τοὺς δυσαρεστήσουν καὶ ἀποχωρῶσιν εἰς ἄλλας ἐμπορικὰς χώρας ἢ καὶ δὲν παρέχωσι τὴν τότε ἀναγκαίαν αὐτῶν συνδρομὴν εἰς τὰς κατὰ ταῦτα τὰ μέρη σπουδαίας πολιτικὰς καὶ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ κράτους.

Οὕτω λοιπὸν τὰ πράγματα τῆς χώρας εἶχον μέχρι τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος μετὰ Χριστόν. Περὶ τὰ τέλη δὲ αὐτῆς ἀπαντᾶται ἄξιον σημειώσεως διὰ ταύτην τὴν χώραν τὸ ἀκόλουθον ἱστορικόν, ἐμφαῖνον καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῆς τε καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους· τοῦτο δὲ ἀνάγεται εἰς ἐπίσημόν τινα ἐνταῦθα οἰκογένειαν, ἧς μέλος ἦτο καὶ ὁ Βασίλειος Ἀκρίτας, ἀκμάσας ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Β'. καὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, (960—990). Καὶ τοῦτο μὲν τὰ ᾄσματα μέχρι τοῦ νῦν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καίτοι ᾄδονται, ἀναφέροντα αὐτὸν ὡς τὸν ἥρωα τῆς χώρας, ἠγνοεῖτο ὅμως ἡ ἐποχὴ τῆς ὑπάρξεώς του· ἀπὸ μίαν ὅμως χειρόγραφον ἱστορίαν τοῦ Ἀκρίτου, γραφεῖσαν πρὸ τῆς ἁλώσεως Τραπεζοῦντος εἰς δεκαπεντασυλλάβους στίχους καὶ ἰδίωμα τοπικὸν τῆς γλώσσης καὶ διῃρημένον εἰς πολλὰς ᾠδὰς ἐκ τρισχιλίων στίχων, λαμβάνομεν τὰς ἑξῆς περὶ

Digitized by Google

τοῦ χρόνου ἐκείνου καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀκρίτου πληροφορίας.

Κατὰ τὸ ποίημα τοῦτο ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ὑπῆρχε δοὺξ τῆς Χαιριάνης καὶ Καππαδοκίας Ἀνδρόνικος, ὅστις κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τῶν δουκῶν τῶν Κιναμάδων, ἔχων τὴν ἕδραν του εἰς Λευκόπετραν φρούριον μεταξὺ Χαιριάνης καὶ Καππαδοκίας καὶ ἐπιτετραμμένος τὴν φύλαξιν τῶν χωρῶν τούτων ἀπὸ τῶν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τῶν ἐπιδρομῶν τῶν διαφόρων ἀγρίων καὶ βαρβάρων λαῶν καὶ ἰδίως τῶν Σαρακηνῶν. Οὗτος δὲ εἶχε πέντε υἱοὺς ἔχοντας αὐτοῦ τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Ἐνῷ δὲ οὗτοι εἶχον τὴν προσοχήν των εἰς ἐπιδραμόντας τινὰς πρὸς τὸν Εὐφράτην ἐχθρούς, εἰσβάλλει ὁ Ἀμηρᾶς, ἔγγονος μὲν τοῦ Ἀμβρῶν καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Καρώη στρατηγὸς δὲ τῶν κατὰ Κιλικίαν Σαρακηνῶν, ἐπὶ κεφαλῆς τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ εὑρὼν ἔρημον φυλακῆς πρὸς τοῖς ἄλλοις αἰχμαλωτίζει καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ δουκὸς Ἀνδρονίκου περίφημον τότε διὰ τὸ κάλλος της.. Μαθόντες δὲ τοῦτο οἱ Ἀδελφοί της ἐπιπίπτουσι κατ' αὐτοῦ ἀνετοίμου ὄντος, ὅστις τότε πείθεται ὅπως γενόμενος Χριστιανὸς γείνῃ γαμβρός των, μετονομασθεὶς Ἰωάννης, Μουσοὺλ πρότερον καλούμενος. Ὁ Ἰωάννης δὲ οὗτος ἐγέννησεν υἱὸν ὀνομασθέντα Βασίλειον, ὃν καὶ πάσῃ παιδείᾳ πολιτικῇ καὶ στρατιωτικῇ ἐξεπαίδευσεν. Ὁ δὲ Βασίλειος οὗτος ἐξαισίου ὡραιότητος καὶ ῥώμης καὶ μεγέθους φύσει ὢν διὰ τῶν στρατιωτικῶν γυμνασμάτων ἐγένετο ἀκαταγώνιστος ἀφόβως καταπίπτων κατὰ ἀγρίων θηρίων καὶ ἐχθρῶν· ταχέως δὲ ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα τῶν θείων του, καὶ διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ ἀνδρείας του οὐ μόνον ἠλευθέρωσεν ἐπὶ ζωῆς του πᾶσαν τὴν Ῥωμανίαν ἀπὸ πάσης ἐπιδρομῆς, ἀλλὰ καὶ πολλὰς χώρας προσέθηκεν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος· καθυπέταξε δηλ. πέραν τοῦ Εὐφράτου μίαν φυλήν, ἧς ἡ βασίλισσα Μαξιμᾶ κατήγετο κατὰ τὸν Ποιητὴν ἀπὸ τῶν Ἀμαζόνων, καὶ πολλὰ τῆς Συρίας καὶ Βαβυλωνίας, ταπεινώσας τοὺς ἐκεῖ Σαρακηνούς. Ἰδὼν δέ ποτε τὴν θυγατέρα ἑνὸς τῶν πλησίον δουκῶν ἔδεσεν ἔρωτα μετ' αὐτῆς καὶ ἁρπάσας συνεζεύχθη αὐτὴν συγκατανεύσαντος καὶ τοῦ πατρός της, μεθ' ἧς ἔζησεν ἐν μεγάλῃ ἀγάπῃ μέχρι τοῦ θανάτου του, μείνας ὅμως ἄτεκνος.

Digitized by Google

Ὁ βίος τοῦ Βασιλείου (ὅστις ἐπωνομάσθη Διγενὴς μὲν ὡς καταγόμενος ἐκ πατρὸς Σύρου μητρὸς δὲ Ἑλληνίδος, Ἀκρίτης δὲ διὰ τὸ ὅτι ἐφύλαττε τὰς ἄκρας ἢ τὰ ὅρια τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἢ Κλεισούραρχος τῶν περὶ τὴν Χαλδίαν καὶ Καππαδοκίαν μέχρι τοῦ Εὐφράτου χωρῶν) εἶναι πλήρης ἐρωτικῶν περιπετειῶν καὶ πολεμικῶν καὶ ἡρωϊκῶν ἔργων. Ἡ φήμη αὐτοῦ ἔφθασε καὶ μέχρι Βυζαντίου, διὸ καὶ Ῥωμανὸς ὁ Αὐτοκράτωρ γράφων τὸν συνεχάρη διὰ τὴν ἀνδρίαν του καὶ πίστιν, ἑπομένως καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ ἐλθὼν τὸν ἐπισκέφθη καὶ πολλὰ ἀντήλλαξε μετ' αὐτοῦ δῶρα, ὅτε καὶ ὁ Ἀκρίτας πολλὰ τὸν ἐδίδαξε περὶ τῆς τοῦ βασιλείου διοικήσεως, ἴσως διότι ἐγνώριζε τὴν χαυνότητα αὐτοῦ τοῦ Αὐτο κράτορος. Ἡ θαμποῦρα (τὸ ταμποῦρι), καὶ ἡ κιθάρα, τὸ ἀκόντιον καὶ τὸ ξῖφος ἦσαν ἡ μᾶλλον ἐπιθυμητή του διασκέδασις καὶ τέρψις. Καίτοι δὲ ὅλη ἡ περὶ αὐτὸν διήγησις ὡς καὶ εἰς τὰ μείναντα περὶ αὐτοῦ τραγῴδια ἔχει τι ρωμαντικὸν καὶ μυθολογικὸν ὕφος, ὁπωσδήποτε ὅμως μᾶς γίνεται ἐκ τούτων γνωστὸν, ὅτι ἡ χώρα αὕτη ὡς καὶ ἡ τῆς Καππαδοκίας μέχρι Συρίας καὶ Βαβυλωνίας κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἦτον ἑλληνίζουσα καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἀντιπαρατάττωνται κατὰ τοιούτων ἐχθρῶν καὶ μάλιστα τόσον ἐπιτυχῶς· καὶ ἑπομένως οἱ δοῦκες ἢ οἱ διοικηταὶ τῆς χώρας ταύτης καί τοι φαινόμενοι ἡμιανεξάρτητοι, συνεδέοντο ὅμως στενῶς μετὰ τῶν Αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἅπας εἰς αὐτὸ ἀπέβλεπεν ὡς τὴν ἑστίαν τοῦ ἔθνους, καὶ μάλιστα εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ὅτε τὰ ὅπλα τῶν Αὐτοκρατόρων Νικηφόρου, Τσιμισκῆ καὶ Βασιλείου τοῦ Β' ἦσαν σεβαστὰ καὶ μέχρι τῶν ἐρήμων τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Κασπίας.

Παραθέτομεν δὲ ἐνταῦθα μόνον χωρίον τι τοῦ μνησθέντος ποιήματος, ὅπου ἐκθέτων ὁ ποιητὴς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ Ἀκρίτου, τοὺς ἄθλους πρὸς λέοντας καὶ δράκοντας καὶ ἄλλα θηρία καὶ τὰς μάχας καὶ μονομαχίας ἐν αἷς πάντοτε ἦν ἀτρόμητος καὶ νικητὴς, ἐπιλέγει τὰ ἑξῆς·

Φοβερὸς γὰρ γενόμενος εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον,
Τῶν βασιλέων καύχημα, ἡ δόξα τῶν Ῥωμαίων,

Digitized by Google

Ἀνδρείων τε ὁ ἔπαινος ὁ τολμηρὸς Ἀκρίτης,
Φρονήσεως ἀγλάϊσμα, τῶν ἀρετῶν τὸ κλέος,
Ὁ παροχεὺς βαθύτατος εἰρήνης Ῥωμανίας,
Πρὶν γὰρ αὐτοῦ τοῦ θαυμαστοῦ Ἀγαρηνῶν τὸ γένος
Εἰς Ῥωμανίαν ἤρχετο, πολλὴν βλάβην ἐποίει,
Οἰκήσεις τῶν Χαρσιανῶν ἅμα καὶ Ἡρακλέων,
Ἄμορον καὶ Ἰκόνιον μέχρι Καππαδοκίας,
Ὁμοίως καὶ τὴν Ἄγκυραν καὶ τὴν καλλίστην Σμύρνην·
Ὧν καὶ ὁ πρῶτος στρατηγὸς ὑπῆρξεν ὁ Χοζρόης·
Σχεδὸν γὰρ οὗτος ἅπασαν Ἀνατολὴν ἐκτρέψας,
Ἦλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον θέλων πολιορκῆσαι·
Καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ Ἀμβρὼν ὁ μέγας ὁ Σουλτάνος,
Ὁ τοῦ Ἀκρίτου πρόπαππος, ἐκεῖνος ὁ Ταρσίτης
Βλάβην ἐποίησε πολλὴν κατὰ τῆς Ῥωμανίας·
Καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Μουσοὺλ ὁ γυιὸς ὁ τοῦ Ταρσίου·
Καὶ μέχρι τούτου τὰ δεινὰ ἔστησαν κατὰ κράτος.
Ἔπαυσαν γὰρ σφαζόμενοι, πολέμους συγκροτοῦντες,
Τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει τε τοῦ μόνου φιλανθρώπου,
Τοῦ ἐλεοῦντος πάντοτε Χριστιανῶν τὸ γένος
Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Ἀμηρᾶς, ὡς ἔμπροσθεν ἐῤῥέθη,
Ὤκησε μὲν σὺν γυναικὶ εἰς τὴν Καππαδοκίαν·
Οὗτος γεννᾷ τὸν θαυμαστὸν καὶ ἔνδοξον Ἀκρίαν.
Ἔκτοτε χάριτι Θεοῦ καυχᾶτ' ἡ Ῥουμανία,
Ἐχθροὺς καθυποτάττουσα τρέπουσα κατὰ κράτος,
Ἀφ' οὗ γὰρ ὁ πανάριστος γενναῖος ὁ Ἀκρίτης
Ἀνδραγαθῶν ἀπήρξατο μόνος ἐν τῇ Συρίᾳ,
Οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἐλθεῖν ἔμπροσθεν τούτου νέου.
Καὶ ἦν εἰρήνη πανταχοῦ καὶ ἀνενοχλησία·
Αὐτὸς γὰρ ὁ θαυμάσιος πάντας καθυποτάξας,
Φρικωδέστατος ἐδείκνυτο πρὸς πάντας ἀπελάτας,
Τοὺς τὰς κλεισούρας τὰς δεινὰς κρατοῦντας καὶ τὰ ἄνω,
Οὐδεὶς ποτέ τις ἄτακτον ποιῆσαι ἠβουλήθη,
Αὐτὸς οὐχ ὑπελείπετο ἐν τῇ μερίδι ζώντων.
Κατὰ πολὺ δὲ φοβερὸς, τὰ ἔθνη ὑποτάξας
Ὥστε καὶ φόρους βασιλεῖ παρέχειν ἐτησίους.
Οὐδέποτε πολέμιοι γεγόνασιν οἰκέται·
Ἡ γὰρ Ἀκρίτου ὄνομα τοῦ Διγενοῦς ἠκούσθη,

Digitized by Google

Φρίκη ἐλάμβανεν αὐτοὺς ἀνήκουστός τε τρόμος.
Καὶ ἦν εἰρήνη πανταχοῦ καὶ ἀνενοχλησία,
Ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος ἐνδόξου τοῦ Ἀκρίτου,
Οὗ καὶ τὰ κατωρθώματα ὁ βασιλεὺς ἀκούων,
Ὁ Νικηφόρος ὁ λαμπρὸς ὁ μέγας τροπαιοῦχος
Ὁ τῶν Ῥωμαίων τὴν ἀρχὴν κάλλιστα διοικήσας,
Μεγίστων ἄγαν δωρεῶν πεπλουτισμένον κάλλος
Τῷ Διγενεῖ ἀπέστειλεν ἡμέραν καθ' ἡμέραν.
Ἀφ' οὗ δὲ ἐτελείωσε πάσας ἀνδραγαθίας,
Καὶ δὴ κατετροπώσατο πόλεις ὁμοῦ καὶ χώρας
Καὶ παντελῶς ὑπέταξε πάντας τοὺς ἀπειθοῦντας,
Καὶ γέγονε περίφημος εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον,
Ἐν τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ ποιήσας τὴν οἰκίαν,
Ἐκεῖσε ἀνεπαύσατο ἡδόμενος παράπαν.

Εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀκρίτου ἀναφέρονται ἐπίσης ὀνόματα καὶ ἄλλων ἡρώων τῆς χώρας, οἷον τοῦ Φιλοπάππου καὶ τοῦ Ἰωαννικίου, μεθ' ὧν μονομαχήσας ἐνίκησεν αὐτούς. Ὡς δὲ τοῦ Ἀκρίτου οὕτω καὶ τοῦ Ἰωαννικίου, ὑπάρχουσι πολλὰ τραγῴδια σωζόμενα εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ἐκτὸς δὲ ὅτι σώζονται πολλα τοιαῦτα καὶ ἐκτενῆ ᾄσματα τοῦ Ἀκρίτου, καὶ πολλὰ φρούρια ἀναφέρονται κτίρια αὐτοῦ, καὶ χωρίον τι τῆς Χαλδίας μέχρι τοῦ νῦν Ἀκριτάντε καλεῖται καὶ πολλὰ οἰκογενειακὰ ἐπίθετα ἀπαντῶνται Ἀκριτίδαι καὶ Ἀκριτόπουλοι. Αἱ περὶ αὐτοῦ παραδόσεις ἐπεκράτησαν πολὺ μάλιστα περὶ τὴν Τραπεζοῦντα, ἂν καὶ οὗτος οὐδόλως ἀναφέρεται περὶ τὰ παράλια, καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ δείκνυται πλησίον τῆς Τραπεζοῦντος περὶ τὸ Τελικλῆ-τασι (τετρυπημένη πέτρα), ὅπου συνήθως φέρουσι τὰ νεογνὰ διὰ νὰ μὴ βασκαίνωνται, καὶ τὰ ᾄσματα τοῦ Ἀκρίτου ἐνταῦθα ὡς ἐθνικὰ και ἡρωϊκὰ προέχουν εἰς τοὺς χοροὺς καὶ τὰς διασκεδάσεις.

Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἐποχὴν ἡ Τραπεζοῦς ὡς καὶ ἡ Χαλδία ἀπετέλουν τὸ 21ον θέμα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἡ δὲ Τραπεζοῦς ἦτον ἡ ἕδρα τῶν ἐπάρχων. Τινὲς δὲ τῶν ἐπάρχων τούτων εἰς ἀνωμάλους καταστάσεις τοῦ Βυζαντίου ἠθέλησαν καὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναλάβωσι τὴν ἐπωνυμίαν ἀνεξαρτήτου ἡγεμόνος, ἀλλ' οὐχὶ ὁριστικῶς. Ἦτον ὅμως

Digitized by Google

εὔκολον νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν φιλαρχίαν των ἔχοντες τοὺς περὶ τὴν Ἰβηρίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν προθύμους δι' εὐτελοῦς μισθοῦ, καὶ ὑποσχόμενοι εἰς τὸν λαὸν ἐλάττωσιν φόρων καὶ λοιπῶν ἀγγαρειῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν κατωρθοῦτο τελεσφόρως, ἐπειδὴ οἱ ἁπανταχοῦ Ἕλληνες ἐθεώρουν τὴν ἑνότητα μετὰ τοῦ Βυζαντίου ὡς τὸ ἐχέγγυον τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, καὶ ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ ἑτέρου ὕψωνε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκράτορα ὡς τὸν μόνον διανομέα τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τελεσφόρον προςάτην ἀπὸ τῶν περὶ αὐτοὺς ἀγρίων καὶ βαρβάρων λαῶν. Αὕτη δὲ ἡ ἰδέα ὑπεστήριζε τὴν ἕνωσιν ὑπὸ τὸ ἓν σκῆπτρον τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ὑπεράσπιζε τὸ κράτος ἐναντίον τῶν Σαρακηνῶν Βουλγάρων καὶ Σλάβων καὶ λοιπῶν ἐχθρῶν, καὶ διεφύλαξεν ἀπὸ τῶν κατὰ καιρὸν ἐπαναστάσεων καὶ τοῦ προώρου διαμελισμοῦ. Ἀφ' ὅτου ὅμως κατὰ τὸ **1202** προςεβλήθη τὸ κέντρον ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἔκτοτε δυστυχῶς εἰσεχώρησεν ἡ ἰδέα τοῦ ἀπὸ τοῦ κέντρου χωρισμοῦ μεταξὺ τῶν ἀποκέντρων ἐπάρχων καὶ βαθμηδὸν καὶ τοῦ λαοῦ ἔχοντος ἤδη κατὰ τόπους ἴδια συμφέροντα καὶ ἰδίας προλήψεις περὶ αὐτοδιοικήσεως· ὥστε καὶ ἀφ' οὗ ἀποκατέστη ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατορία πλέον δὲν ἐπῆλθεν ἡ παλαιὰ ἑνότης, καὶ ἔκτοτε ὅσον καὶ ἂν λαμπρῶς κατὰ τόπον ἠγωνίσθη ὁ ἑλληνισμὸς, δὲν ἐδυνήθη νὰ προλάβῃ τὴν πτῶσίν του, ἣν καὶ μόνον ἀνέβαλεν ἐπί τινα χρόνον.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐπάρχων πρῶτος ἐπεχείρησε νὰ ἀναλάβῃ κυριαρχικὰ δικαιώματα καὶ τὰ διετήρησεν ἐν μέρει Θεόδωρος ὁ Γαβρᾶς ὁρμώμενος τὸ γένος ἐξ εὐγενῶν τῆς Τραπεζοῦντος. Οὗτος ἀποκτήσας μεγάλην ἐπιῤῥοὴν εἰς Κωνςαντινούπολιν ἐφαίνετο ἐπίφοβος εἰς τὸν τότε αὐτοκράτορα Ἀλέξιον· διὸ καὶ ἀποστέλλεται ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὸ τέλος τῆς **11**ης ἑκατονταετηρίδος διοικητὴς τοῦ θέματος Τραπεζοῦντος. Ὅτε δὲ ἦλθεν ἐνταῦθα ὁ Γαβρᾶς οἱ Τοῦρκοι ἤδη ἐρημώσαντες τὴν Ἀρμενίαν πᾶσαν καὶ μέρος τῆς Χαλδίας ἐπήρχοντο κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, πῦρ καὶ σίδηρον πανταχοῦ φέροντες. Ἡ δεξιότης ὅμως τοῦ Γαβρᾶ καὶ ἡ ἀνδρικὴ τῶν κατοίκων ὑπεράσπισις τῆς χώρας ἀπέκρουσε τοὺς Τούρ-

Digitized by Google

χους πολλὰς ὑποστάντας ζημίας. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε καὶ ἡ φύσει ὀχηρὰ δι' ἀλλεπαλλήλων ὀροπεδίων καὶ κλεισουριῶν χώρα, ὅσον καὶ ἡ φρόνησις καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἱκανότης τοῦ Γαβρᾶ, καὶ ἀπήλλαξε μὲν τὴν χώραν ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἡ ἐπιτυχία ὅμως αὕτη εὐκόλυνεν αὐτὸν νὰ καταστῇ τύραννος καὶ ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν, ὁ δὲ Ἀλέξιος φοβούμενος αὐτὸν οὐδόλως ἐπεθύμει νὰ τὸν κάμῃ ἐπὶ τούτῳ παρατήρησίν τινα ἐπιστηριζόμενον ἐπὶ τῆς εὐνοίας τῶν κατοίκων. Ἀλλὰ δολίως μετακαλέσας αὐτὸν ἔφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε καὶ ἠῤῥαβωνίασε τὴν θυγατέρα του μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Γαβρᾶ Γρηγορίου, καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι θὰ βάλῃ τὸν Γρηγόριον ὑπὸ παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους, τὸν ἐκράτησεν ὡς ὅμηρον τῆς περαιτέρω διαγωγῆς τοῦ Γαβρᾶ. Κατόπιν δὲ καὶ αὐτὸν ἐπί τινι αἰτίᾳ συνωμοσίας μετακαλεῖ καὶ συλλαβὼν πέμπει δέσμιον εἴς τι φρούριον περὶ τὴν Φιλιππούπολιν.

Μετὰ τὸν Γαβρᾶν ἀπεστάλη ἐνταῦθα ἔπαρχος Γρηγόριος ὁ Ταρωνίτης συγγενὴς τοῦ Ἀλεξίου, ὅστις προέβη πολὺ καὶ αὐτὸν τὸν Γαβρᾶν ἐνεργῶν ὡς ἀπόλυτος ἄρχων καὶ ὀλιγωρῶν φανερῶς τῶν διαταγῶν τοῦ Αὐτοκράτορος· ὅστις διὰ τοῦτο ἀποστείλας κατ' αὐτοῦ ἱκανὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τὸν ἤγαγεν αἰχμάλωτον εἰς Βυζάντιον. Μετά τινα ἔτη ὅμως πάλιν ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς Τραπεζοῦντα ὡς διοικητήν. Οὗτος δὲ κατὰ τὸ 1119 συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τοῦ ἐμίρου τοῦ Καμὰν ὅπως πολεμήσωσι τὸν κατὰ τὸν Εὐφράτην ἡγεμόνα τῶν Τούρκων· ἀλλ' ἐνικήθησαν, καὶ ὁ Ταρωνίτης αἰχμαλωτισθεὶς ἐπλήρωσε 30 χιλιάδας χρυσῶν καὶ ἀπηλευθερώθη.

Ἄλλος δὲ Γαβρᾶς Κωνσταντῖνος ὀνομαζόμενος ἐκυβέρνησε τὴν Τραπεζοῦντα μετὰ τὸν Ταρωνίτην. Ὁμοίως δὲ καὶ οὗτος ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων του διοικῶν ἀνεξαρτήτως. Κατ' αὐτοῦ δὲ τὸ 1139 ἐξεστράτευσεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὰ ἐπὶ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῆς λοιπῆς χώρας κυριαρχικὰ αὐτοῦ δικαιώματα, καὶ ἐντεῦθεν κατακτήσῃ πᾶσαν τὴν πέριξ χώραν, περιελθοῦσαν εἰς διάφορα βάρβαρα ἔθνη. Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς Παφλαγονίας ὁρμώμενος φθάνει μέχρι τῆς Νεοκαισα-

Digitized by Google

ρείας, ἣν καὶ ἐπολιόρκησε κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ θέρος παρῆλθε καὶ ὁ τόπος ἦτον ἔρημος καὶ ὁ στρατὸς ἐδυσκολεύετο τὰ πρὸς τροφὴν, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπανέκαμψεν εἰς Βυζάντιον. Ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανουὴλ Α' ὁ Κομνηνὸς καθυπέταξε ταύτας τε τὰς χώρας καὶ τὴν Τραπεζοῦντα· ἥτις πλέον διετέλει ὑπὸ τοὺς Αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς ἱδρύσεως τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατορίας, γενομένης ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τὸ 1204, περὶ ἧς ἐφεξῆς γενήσεται λόγος.

Τὸ ἐπώνυμον δὲ Γαβρᾶ δὲν ἔλειψεν ἐκ τῆς χώρας, καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὑπάρχουσιν ἐν τῇ χώρᾳ Γαβράδες. Ἀναφέρεται δὲ καὶ Θεόδωρος Γαβρᾶς μαρτυρήσας, θεῖος τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ, ὅστις πολεμῶν πρὸς τὴν Ἀρμενίαν ᾐχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν καὶ ἐν Θεοδοσιουπόλει μαρτυρικῶς ἐτελεύτησεν· ὁ δὲ ἀνεψιός του Κωνσταντῖνος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἔκτισεν ἐν Τραπεζοῦντι ναόν.

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἡ ἱστορία τῆς χώρας ταύτης μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος. Ὀλίγα δέ τινα ἐπειπόντες καὶ περὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐρχόμεθα καὶ εἰς τὴν περαιτέρω ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῆς ἐνταῦθα αὐτοκρατορίας.

Εἴδομεν εἰς τὸ ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ Ῥωμαίων μέρος τῆς παρούσης ἱστορίας, ὅτι πολλαὶ πόλεις ἑλληνικαὶ καὶ ἑλληνισμὸς πολὺς κατέσχε τὴν χώραν ταύτην καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ παιδεία κατεφώτισε τὰ μέρη ταῦτα. Ἐξηκολούθησε δὲ καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐν ἡσυχίᾳ νὰ προάγῃ ἤδη καὶ τὸν χριστιανισμὸν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· καὶ πρὸ πάντων ἡ Τραπεζοῦς, ὑπάρχουσα τὸ κέντρον καὶ πολιτικῶς καὶ θρησκευτικῶς καὶ μητρόπολις τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ Ἀμάσεια καὶ Νεοκαισάρεια ἤνθουν κατά τε τὴν παιδείαν καὶ τὸν χριστιανισμόν. Ἡ Τραπεζοῦς ὅμως λαβοῦσα ἀμέσως τὸ κήρυγμα τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως παρὰ τοῦ Πρωτοκλήτου τῶν Ἀποστόλων Ἀνδρέου ὑπῆρξεν ἡ ἀποστολικωτέρα τῶν περὶ τὸν Εὔξεινον πόλεων. Ἔχουσα δὲ τὰ πρεσβεῖα τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἀείποτε μητρόπολις διετέλεσε. Καὶ ὁ ταχέως διαδοθεὶς σπόρος τοῦ Εὐαγγελίου ἐνταῦθα διὰ τῶν μαθητῶν

Digitized by Google

τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου διεχύθη εἰς τὴν Χαλδίαν καὶ Ἀρμενίαν ὡς καὶ εἰς τὴν περὶ τὸν Καύκασον χώραν. Συνεισέφερε δὲ καὶ τὸ μαρτυρικόν της αἷμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὡς καὶ μετέπειτα κατὰ τῶν ἀναφυεισῶν αἱρέσεων ἀντεπροσωπεύθη ἐπαξίως ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ὑπὸ ἐπαξίων προμάχων τῶν ὀρθῶν δογμάτων. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐνταῦθα τοπικῶν συνόδων αἱ ὁποῖαι τότε συνήθως ἐγίνοντο πανταχοῦ δὲν ὑπάρχει πληροφορία, ἐκτὸς τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ κατὰ τὸ 370· εἰς τὴν πρώτην ὅμως Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἀντεπροσωπεύετο ἡ Τραπεζοῦς ὑπὸ τοῦ κλεινοῦ αὐτῆς Ἱεράρχου Δόμνου. Οὗτος δὲ ὡς ἀπὸ τῆς συνηθείας, ἥτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐνταῦθα ἐπικρατεῖ, ἦτον Τραπεζούντιος· ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ ἐπιτάφιόν τινα ἐπιγραφὴν τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος δείκνυται, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Τραπεζοῦντι οἰκογένεια, ἧς πολλὰ μέλη καλοῦνται Δόμνοι, ὧν εἷς ἦτον ἰατρός. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἦν Ἄνθιμος ὁ Α'. ὁ Τραπεζοῦντος· εἰς δὲ τὴν τετάρτην ὁ Ἀρτάβιος, ἔχων τὸν τίλον ὑπέρτιμος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος τῶν ἐξάρχων τῆς Ποντικῆς διοικήσεως καὶ πάσης Ἀνατολῆς· εἰς δὲ τὴν ἑβδόμην Χριστόφορος ὁ Τραπεζοῦντος. Ἐπὶ δὲ τοῦ Α'. Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ὁ Ἱλαρίων φαίνεται μέλος τῆς Συνόδου γενομένης πρὸς κανονισμὸν τῶν μοναστηρίων τοῦ ἁγίου Ὄρους, ὅπου φαίνεται καὶ Κερασοῦντος Γαβριήλ. Τραπεζοῦντος δὲ ἱεράρχαι ἀναφέρονται προσέτι ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ Νικηφόρος καὶ Ἀθανάσιος ὁ θαυματουργὸς, ὅστις πρότερον πάσῃ παιδείᾳ ἀνατραφεὶς καὶ ἐν τῇ μονῇ τῇ παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα τοῦ ἁγίου Φωκᾶ (νῦν δὲ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου) περιβόητος γενόμενος μετεκαλέσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου πολλὰς ἰάσεις ποιησάμενος προεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου· μετὰ τοῦτον δὲ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὁ Εἰρηναῖος.

Περὶ δὲ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καταστάσεως τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς Τραπεζοῦντος δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν ῥητὴν μαρτυρίαν, ἢ τοῦ Ἀρμενίου Ἀνανίου ἑνὸς τῶν πρώτων Ἀρμενίων συγγραφέων ἀκμάσαντος περὶ τὸ 660. Οὗτος, κατὰ τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν, ἀποσταλεὶς ἀπὸ τῆς πατρίδος

Digitized by Google

του Χιράκ, παρὰ τῇ Θεοδοσιουπόλει ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ, ἐπῆγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐκπαιδευθῇ. Ἀφ' οὗ ὅμως ἔφθασεν ἐκεῖ, τοῦ ἔκαμαν παρατήρησιν, ὅτι ἀδίκως ὑπέστη τόσον ἐπίπονον ὁδοιπορίαν, ἐνῷ ἐν Τραπεζοῦντι ὑπάρχει Σχολὴ καὶ διδάσκαλος ὁ Δούκιγγος κάτοχος πάσης παιδείας καὶ ποικίλων γνώσεων, ὅπου πανταχόθεν προσήρχοντο χάριν τελειοτέρας σπουδῆς. Ὅθεν ἐπέστρεψεν εἰς Τραπεζοῦντα μετὰ τοῦ διακόνου τοῦ τότε Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φιλατοὺρ, καὶ ἄλλων πολλῶν προτιθεμένων νὰ ἀκροασθῶσι τὸν Δούκιγγον, καὶ ἐμαθήτευσαν παρ' αὐτῷ, καὶ ἐμυήθησαν πάντα τὰ μυστήρια τῆς φιλοσοφίας καὶ λοιπῶν ἐπιστημῶν· διέτριψε δὲ οὗτος ὀκτὼ ἔτη παρ' αὐτῷ καὶ πολλὰ βιβλία παρ' αὐτοῦ ἐφωδιάσθη καὶ μεγάλας ἰδέας ἀπέκτησεν, ὥστε ἐγένετο ὁ πρῶτος τῶν Ἀρμενίων συγγραφέων. Ἄξιος δὲ σημειώσεως κατὰ τὴν 11ην ἑκατονταετηρίδα καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ξιφιλῖνος περίφημος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ, γενόμενος καὶ Πατριάρχης, καὶ ἄλλοι τινές.

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙ ΚΑΘΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ.

Ἀρχίζοντες τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατορίας, εἰσερχόμεθα εἰς ἐποχὴν ἥτις διὰ τὴν χώραν καὶ ἰδίως τὴν Τραπεζοῦντα ἔχει μεγάλην τὴν ἱστορικὴν σημαντικότητα· διότι δι' αὐτὴν καταχωρεῖται ἤδη εἰς τὴν Γενικὴν ἱστορίαν, καὶ ἡ τέως ἰδιωτεύουσα πόλις πορφύραν περιβάλλεται καὶ διαδήματος αὐτοκρατορικοῦ ἀξιοῦται. Πρὶν δὲ ἀρχίσωμεν τὴν ἐξιστόρησιν, πρέπον εἶναι νὰ ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τῆς καθόλου θέσεως τῶν πολιτικῶν γεγονότων τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἅτινα ὑπῆρξαν ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ἐνταῦθα καθιδρύσεως τῆς Αὐτοκρατορίας τῶν μεγάλων Κομνηνῶν.

Digitized by Google

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ταπεινωθὲν πολιτικῶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διέσωζεν ὅμως καὶ ἐν μέρει τὴν αὐτονομίαν του. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν δὲν εἶχε μεγάλην πολιτικὴν ἀξίαν, θαυμασίως ὅμως καὶ διὰ θείας ἐνεργείας γίνεται ὄργανον τῆς θείας βουλῆς, καὶ ὁ πρῶτος ἐκλεκτὸς λαὸς τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τῆς γλώσσης τῆς παιδείας καὶ τοῦ αἵματος ἐξετέλεσεν ἀγῶνας ἄλλους παρὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι, οἵτινες ἐπίσης ἐτίμησαν τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἕνεκα τῶν ὁποίων δικαιοῦται τῆς συμπαθείας καὶ ἀγάπης ὅλων τῶν πεφωτισμένων τέκνων τῆς Εὐρώπης. Οὕτω λοιπὸν τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀρχαίαν δεισιδαιμονίαν τοῦ κόσμου ἐκκαθαρίσαν βαθμηδὸν καὶ τὸ τερατῶδες φάσμα τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας ἐξαφανίσαν, ἱδρύσατο ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἐν μέσῳ τῆς Ἑλλάδος αἰώνια μὲν βασίλεια, θεσπέσιον δὲ καὶ ἄρρηκτον θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, δύο ἐπισημότατα καὶ αἰώνια σύμβολα τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἑνότητος καὶ μεγαλειότητος· καὶ ταῦτα καταρτίσαν δὲν ἔπαυσε καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα ἀγωζόμενον ὑπὲρ ἀμφοτέρων, ὡς κτημάτων ἀναφαιρέτων, οὐδὲ θέλει παύσει ἐφεξῆς.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς μέχρι ταύτης ἐν ᾗ εὑρισκόμεθα πολλοὶ μὲν καὶ δεινοὶ ἐχθροί, οἷοι εἰς οὐδὲν ἄλλο ἔθνος, ἐπέπεσαν κατ' αὐτοῦ καὶ πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοί· οἵτινες καὶ πολλάκις ἐφαντάσθησαν ὅτι κατηγωνίσαντο καὶ τὴν ἱερὰν καὶ πανσθενῆ αὐτοῦ πίστιν ὡς καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν. Ἀλλ' ὁ Ἕλλην ὅστις ἐν τοῖς κινδύνοις προώρισται ὑπὸ τῆς θείας προνοίας πάντοτε νὰ τερατουργῇ, πάντοτε ἐξήρχετο νικητὴς καὶ θριαμβεύων πρός τε καταισχύνην καὶ καταστροφὴν τελείαν τῶν ἐχθρῶν του. Πολλοὶ μὲν ἦσαν καὶ δεινοὶ οὗτοι οἱ ἐχθροί, πάντες ὅμως ἠφανίσθησαν καὶ ἔπεσαν, ὁ δὲ Ἕλλην ἐπέζησε καὶ θὰ ἐπιζήσῃ αἰωνίως, ἐπειδὴ αἰώνια ἔθηκε καὶ δίκαια καὶ ἀπαρασάλευτα τὰ θεμέλια τῆς ὑπάρξεως, τὴν πίστιν καὶ ἐθνικὴν συνείδησιν. Καὶ ἔνθεν μὲν χαράξας τὸ ὀρθὸν τῆς πίστεως δόγμα, πᾶσαν αἵρεσιν ἠφάνισεν ἢ κατήσχυνεν, ἡ δὲ ἁγία αὐτοῦ Ἐκκλησία σεμνυνομένη ἐπὶ τῇ τῶν δογμάτων ὀρθότητι δικαίως τιμᾶται καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς εἴπερ τις ἄλλη, ὑπὸ μιᾶς ἑκάστης τῶν ἑτεροδόξων μία καὶ ἁγία καὶ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ νομι-

Digitized by Google

ζομένη καὶ πιστευομένη. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀμυνόμενος τὰ φυσικὰ ὅρια τοῦ ἑλληνισμοῦ, πολεμῶν καὶ πολεμούμενος ἐν τέλει κατίσχυσε τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ἢ ὁλοσχερῶς κατέβαλεν ἢ καὶ ἐν μέρει ἐταπείνωσεν· ὡς ἡ Περσικὴ ἀρχὴ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου μαρανθεῖσα οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ἀνακύψῃ, καὶ ὁ Ἀραβισμὸς ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Τσιμισκῆ καὶ Βασιλείου πολλάκις εὐρώστως καταπολεμηθεὶς κατέστη ἀκατονόμαστος· οἱ Βούλγαροι δὲ καὶ οἱ λοιποὶ Σλαβικοὶ λαοὶ ταπεινωθέντες οὐδέποτε ἔδειξαν σημεῖα ζωῆς.

Οὕτω λοιπὸν θρησκευτικῶς καὶ πολιτικῶς ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ θριαμβεύσας κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐφαίνετο πλέον ὅτι ἔμελλε νὰ ἡσυχάσῃ καὶ οὕτω νὰ ῥυθμίσῃ τὰ ἐσωτερικὰ αὐτοῦ παθήματα ἅτινα ἡ ἀένναος ἄμυνα ἐνεποίησεν εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ἀπρόοπτοι ἐχθροὶ καὶ ἔτι δεινότεροι κίνδυνοι, ἐξ ἀνατολῶν μὲν οἱ Τοῦρκοι, ἐκ δυσμῶν δὲ οἱ Φράγκοι ἐπρόσβαλον αὐτὸν ἀλλεπαλλήλως καὶ πολλοὶ ἄλλοι δευτερεύοντες ἐχθροί, ὥστε κατίσχυσαν νὰ διασχίσωσι τὴν ἑνότητα τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ τέλος κατώρθωσαν νὰ ἐπιφέρωσι τὴν δεινὴν αὐτοῦ ταπείνωσιν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἠγωνίσθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, καὶ πολλάκις ἐνικήθη καὶ πολλάκις ὅμως ἐνίκησε, καὶ δὲν ὑπεχώρησεν εἰμὴ ἀφοῦ ἔῤῥανε διὰ τοῦ αἵματός του πᾶσαν σπιθαμὴν τῆς πατρικῆς του γῆς καὶ ἔπεσε μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας. Ἔσωσεν ὅμως πάλιν ἂν ὄχι τὴν πολιτικήν του θέσιν, τοὐλάχιστον τὴν ἐθνικότητα καὶ τὴν θρησκείαν.

Τοιοῦτον εἶναι τὸ θέαμα τῆς καθόλου Ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἧς ἐξεθέσαμεν καὶ ἐκείνης ἣν ἀρχόμεθα νὰ ἐκθέσωμεν εἰς τὴν κατ' ἰδίαν ἱςορίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Ἡ καθόλου δὲ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος οὐδένα ἡμῖν παρίστησιν ἀγῶνα δυνάμενον νὰ παραβληθῇ καὶ κατὰ τὴν πληθὺν τῶν χρόνων τῆς ἀντιστάσεως καὶ κατὰ τὴν πολεμικὴν καὶ πολιτικὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἐθνικὴν καρτερίαν πρὸς τὴν πολυχρόνιον καὶ ἀξιομνημόνευτον ἐκείνην πάλην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὥστε μετὰ βεβαίας πεποιθήσεως δύναταί τις νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι τὸ ἔθνος τὸ διελθὸν σῶον διὰ τοιούτων καὶ τηλικούτων δοκιμασιῶν ἐσώθη οὐχὶ διὰ νὰ μείνῃ οὕτω μικρὸν καὶ ἀκατονόμαςον, ἀλλ' ἵνα πληρώσῃ πάλιν μεγάλην τινὰ ἀποςολὴν ἐν τῷ κόσμῳ.

Digitized by Google

'Από τοιούτων λοιπὸν δοκιμασιῶν καὶ μεγάλων κινδύνων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους παρήχθη εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ ἐβλάστησεν ἡ ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατορία, οὖσα μάλιστα προϊὸν τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦ κατὰ πρῶτον ἤδη διαμελισμοῦ τοῦ ἐν Βυζαντίῳ κράτους· οὗτοι δηλαδὴ ἑτοιμαζόμενοι εἰς τὴν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν σταυροφορίαν πρὸς ἀνάκτησιν τῶν Ἁγίων τόπων, καὶ ἔχοντες πρόφασιν τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἐπὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει θρόνου ἀξιώσεων Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου, ἦλθον ὡς σύμμαχοι αὐτοῦ· ἀλλὰ καταλαβόντες αὐτὴν ὡς κατακτηταί, βαρβαρώτατα καὶ βανδαλικώτατα καταστρέψαντες πᾶν ἱερὸν καὶ καλὸν ἐν αὐτῇ μὲ πῦρ καὶ σίδηρον, ἵδρυσαν ἰδίαν αὐτοκρατορίαν τὴν τῶν Λατίνων ἢ Φράγκων ὀνομαζομένην. Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις μετὰ τοῦ Πατριάρχου, μόλις προφθάσασα κατέφυγον εἰς τὴν ἀντικρὺ Ἀσίαν· καὶ πρῶτον μὲν ἦλθον εἰς Προῦσαν, ἀλλὰ φοβούμενοι ἐνταῦθα εὔκολον τὴν ἐπίθεσιν τῶν Φράγκων, κατέφυγον εἰς τὴν οὐ μακρὰν αὐτῆς πόλιν ὀχυρωτέραν Νίκαιαν, ὅπου ἀναγορεύσαντες Αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, ἐξηκολούθουν ἐντεῦθεν τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον καὶ τῶν Φράγκων, ἕως οὗ μετὰ 56 ἔτη ἀπωθοῦντες καὶ ἀμυνόμενοι πρὸς ἀμφοτέρους ἀνέκτησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκδιώξαντες τοὺς Φράγκους· καὶ ἀποκατεστάθη μὲν πάλιν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ἀναμεταξὺ ὅμως αὐτοῦ τοῦ χρόνου ἐπειδὴ ἐγένοντο ἰδιαίτεραι Ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις, δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ συνενωθῶσιν, ὅπερ ἐπροξένησε τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἀδυναμίαν τοῦ καθόλου Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν τελείαν καταστροφὴν αὐτοῦ.

Τοιαῦται δὲ μονομερεῖς Ἑλληνικαὶ κυβερνήσεις ἐγένοντο μὲν πολλαὶ οἷον ἡ ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου καὶ ἄλλαι τινές· αἵτινες ἐπειδὴ μεταξὺ αὐτῶν εἰσέτι κατεῖχον χώρας οἱ Φράγκοι δὲν ἠδύναντο, καὶ ἂν ἤθελον, νὰ ἑνωθῶσι μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, Αὐτοκρατορίας· ἡ ἐν Τραπεζοῦντι ὅμως λαβοῦσα καὶ τὸν τίτλον Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Κομνηνόν, καίτοι ἦτον εὔκολον, δὲν προσηρτίσθη πλέον εἰς τὴν ἐν Κωσταντινουπόλει, πρῶτον μὲν ἐ-

Digitized by Google

πειδὴ ὁ λαὸς ἐνταῦθα, ὡς εἴδομεν, ἐσυνείθισεν ἐπὶ τῶν Γαβράδων νὰ αὐτοδιοικῆται· δεύτερον οἱ τῆς Τραπεζοῦντος Αὐτοκράτορες ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς νομίμους Αὐτοκράτορας μᾶλλον ἢ τοὺς ἐνΚωνσταντινουπόλει ἤδη Αὐτοκράτορας Παλαιολόγογους. Καὶ τοῦτο ἐγένετο τὸ μέγα πολιτικὸν λάθος τῶν τότε Ἑλλήνων, ὅπερ ἔφερε τὴν μεγάλην τοῦ ἔθνους ταπείνωσιν· καὶ ἔκτοτε πάντες οἱ μονομερεῖς γενόμενος ἀγῶνες καίτοι ἔνδοξος καθ' ἑαυτούς, ἔμενον ἀτελέσφοροι.

Ὁ δ' ἐν Τραπεζοῦντι πρῶτος ἱδρύσας τὴν Αὐτοκρατορίαν εἶναι Ἀλέξιος υἱὸς Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἔγγονος δὲ Ἀνδρονίκου τοῦ τελευταίου ἐν Βυζαντίῳ Κομνηνοῦ Αὐτοκράτορος. Τὸν Ἀνδρόνικον δὲ τοῦτον ὅστις περιέπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ, καὶ πολλὰ παθὼν ἀπέθανε, διεδέχθη μὲν Ἰσαάκιος Ἄγγελος, φοβούμενος δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου, Μανουὴλ ὡς ὄντα δημοτικόν, καὶ δυνάμενον νὰ διαφιλονεικήσῃ τὴν Αὐτοκρατορίαν πρὸς αὐτόν, ἐτύφλωσε, παρέβλεψε ὅμως τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ τὸν Ἀλέξιοα καὶ τὸν Δαβὶδ ὡς ἀνηλίκους, οἵτινες ἔζων ἀνενοχλήτως ἐν Κωνστατινουπόλει ἰδιωτεύοντες. Καθ' ὃν δὲ καιρὸν οἱ Σταυροφόροι ἐπήρχοντο κατὰ τῆς Κωνστατινουπόλεως, πρὶν ἔτι κυριεύσωσιν αὐτὴν καταφεύγουσιν οἱ δύο ἀδεφοὶ πρὸς τὰ μέρη ταῦτα τοῦ Εὐξείνου, καὶ ἀποκατασταθέντες ἐνταῦθα ἵδρυσαν τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντοῦ, ὅτε ἤδη καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων· τοιαύτη λοιπὸν εἶναι ἡ καταγωγὴ τῶν ἐνταθα Αὐτοκρατόρων Μεγάλων Κομνηνῶν, καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος.

Ἐπειδὴ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν Κομνηνῶν, ἀνάγκη νὰ προτάξωμέν τινα περὶ αὐτῶν, καθότι πολὺς περὶ αὐτῶν ἐγένετο λόγος, καὶ πολλοὶ πολλὰ ἔγραψαν καὶ εἰκοτολόγησαν περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν· ἡ οἰκογένεια δὲ τῶν Κομνηνῶν, καθὼς καὶ ἄλλων Αὐτοκρατορικῶν οἰκογενειῶν ὑπῆρξε μία τῶν σημαντικωτέρων ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων τοῦ Μεσαιῶνος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν· διότι αὕτη ἔδωκεν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ στρατηγοὺς ἐμπείρους καὶ πολιυικοὺς καὶ Αὐτοκράτορας ἐνδόξους εἴς τε τὴν Βυζαντίου

Digitized by Google

καὶ Τραπεζοῦντος Αὐτοκρατορίαν, καὶ τὸ γένος αὐτῶν ἐπὶ πολὺ ἐπικρατῆσαν μέχρι τοῦ νῦν δείκνυσι τοὺς ἀπογόνους των. Πρῶτος δὲ Κομνηνὸς ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἱστορίαν περὶ τὸ 976 εἶναι ὁ Ἐμμανουὴλ Κομνηνὸς ἔπαρχος ἐν τῇ Ἀσίᾳ κατὰ τὴν Παφλαγονίαν· οὗ τὰς ποικίλας ἀρετὰς γνωρίσας ἐκ τοῦ πλησίον Αὐτοκράτωρ ὁ Βασίλειος Β΄. παρέλαβεν εἰς Κωνσταντινούπολιν δι' ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους· ἀποθνήσκων δὲ ὁ Ἐμμανουὴλ ἀφῆκε τὰ τέκνα του ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Βασιλείου, ὧν πρεσβύτερος ἦν ὁ Ἰσαάκιος, ὅστις μετὰ τοὺς διαδόχους τοῦ Βασιλείου, ἀνεκηρύχθη καὶ Αὐτοκράτωρ ὢν τότε ἀρχηγὸς τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη παραιτηθέντος αὐτοῦ καὶ τὸν μοναχικὸν βίον ἀσπασαμένου ἀνέβη εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῷ 1059 ὁ υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξιος ὁ Α΄. ὅστις καὶ κυρίως ὑπῆρξεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν τῶν τε ἐν Βυζαντίῳ καὶ ἐν Τραπεζοῦντι.

Καὶ πολλοὶ τῶν ἱστορικῶν ἀνάγουσι τὸ γένος τῶν Κομνηνῶν εἰς ἀρχαίαν τινὰ τῆς Ῥώμης οἰκογένειαν τῶν Φλαβίων, ὧν μεταγενέστερός τις Φλάβιος Μάξιμος ἐπεκλήθη Κουμάνος, ὅτι ἐνίκησε τῷ 460 τοὺς Κουμάνους ἔθνος βάρβαρον ἐν Εὐρώπῃ· ἀπὸ τούτου λοιπὸν πλάττουσι τὴν καταγωγὴν τοῦ Νικηφόρου Ἀργυροῦ ἡγεμόνος Ἀστραχανίας, ὅστις ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ΄. συλληφθείς, καὶ ὑπὸ Ῥωμανοῦ τοῦ Β΄. τῷ 1028 ἐλευθερωθεὶς εἶναι πατὴρ τοῦ Ἐμμανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, πατρὸς τοῦ Ἰσαακίου τοῦ Α΄. καὶ πάππου τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Α΄. τοῦ κυρίως ἀρχηγοῦ τοῦ γένους τῶν Αὐτοκρατόρων Κομνηνῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ γενεαλογία αὕτη καταντᾷ μυθολογικὴ καὶ ἀπίθανος, καὶ τὸ ἐπίθετον Κουμάνος ἦτο δύσκολον νὰ μετατραπῇ Κομνηνὸς, ἑπομένως περὶ τούτου οὔτε οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς οὔτε ἡ Ἄννα Κομνηνὴ οὐδὲν ἀναφέρει, ἐν ᾧ ἂν ἦτο τοιοῦτόν τι, καὶ μόνον ἐκ φήμης, εὐχαρίστως θὰ τὸ ἀνέφερεν ὡς ἀνάγον τὸ γένος της εἰς ἀρχαιοτάτην τῆς Ῥώμης οἰκογένειαν, (ὅπερ πολὺ θὰ συνέφερεν εἰς τὸν θρόνον καὶ τὰ Αὐτοκρατορικὰ δικαιώματα τῶν Κομνηνῶν,) διὰ τοῦτο δύσκολον μοῦ φαίνεται νὰ συστήσωμεν τοῦτο ὡς ἀληθὲς καθόσον καὶ πολλοὶ

Digitized by Google

τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἱςορικῶν ἐνισμενίζονται πολλοὺς τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἐνδόξων ἀνδρῶν νὰ τοὺς ἀνάγωσιν εἰς γένη Ἰταλικὰ ἢ Ἀρμενικὰ καὶ τὰ λοιπά. Δὲν θὰ φανῇ ὅμως πολὺ τολμηρὸν ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ γένος τῶν Κομνηνῶν κατάγεται ἐκ τῶν Κομάνων πόλεως Ἑλληνικῆς, ἣν ἐξιστοροῦμεν· καὶ οὕτως εὐκόλως διαλύομεν τὴν ἀπορίαν ἡμῶν, ὡς καὶ τὸν διϊσχυρισμὸν ἐκείνων ἐκ τῆς ἀναλογίας πολλῶν τοιούτων ἐπωνύμων τῆς ἐποχῆς ταύτης. Καὶ πολλοὶ τῷ ὄντι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἀντὶ τῶν ἐπικρατούντων σήμερον ἐπωνύμων καὶ Ἕλληνες ἐπίσημοι καὶ Φράγκοι ἐλάμβανον τὰς ἐπωνυμίας των ἐκ τῆς χώρας ἢ τῆς πόλεως ἐξ ἧς κατήγοντο· οὕτως ἐπωνομάζοντο Περγαμηνὸς, Συναδηνὸς, Γαγγρηνὸς, Μελησσηνὸς, Πέτρος Ἀμβιῶνος, Φιλάνδρης, καὶ λοιπὰ, ὡς καὶ σήμερον παρὰ τοῖς Τούρκοις εἴθισται τὸ Κιοπρισλῆ, Κιριτλῆ· οὕτω λοιπὸν καὶ τὸ ἐπώνυμον Κομνηνὸς παραγόμενον ἀπὸ τῶν Κομάνων Κομανηνὸς καὶ συγκοπῇ Κομνηνὸς γραμματικῶς καὶ ἱστορικῶς εἶναι τὸ πιθανώτερον. Διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ῥωμανοῦ τοῦ Β'. ὡς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν Κομάνων καὶ Νικοπόλεως τὰ Κόμανα ἐπειδὴ ἔπαθον ἀπὸ πολλὰς πλημμύρας καὶ νόσους, ἔπειτα καὶ ἀπὸ ἐπιδρομὰς βαρβάρων τῶν Τουρκομάνων μετετοπίσθησαν εἰς τὴν Εὐδοκιάδα (Τοκάτ)· πολλοὶ δὲ τότε καὶ οἱ πλουσιώτεροι κατέφυγον εἰς τὴν πλησίον Παφλαγονίαν, ὅπου γῆ καλητέρα καὶ ἀσφάλεια ἦτο μεγάλη· οὕτω λοιπὸν καὶ οἱ ἡμέτεροι Κομνηνοὶ εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν αὐτῆς Κασταμονήν· ἔτι δὲ νῦν οἱ περὶ τὴν χώραν ταύτην Χριστιανοὶ τοὺς Κομνηνοὺς Κομνικοὺς ἀποκαλοῦσιν, καὶ τὰ Κόμανα Κόμνα ἢ Κόμα ὀνομάζουσιν.

Τὸν δὲ Ἀλέξιον Α' γενόμενον Αὐτοκράτορα τῷ **1059** ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τὸν Ἰσαάκιον διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κομνηνὸς ὁ Ἰωάννης ὁ καὶ Καλοϊωάννης, μετὰ τοῦτον δὲ ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Μανουήλ· τοῦτον δὲ διεδέχθη Ἀλέξιος ὁ Β', ὡς καὶ τοῦτον Ἀνδρόνικος Α' ὁ Κομνηνὸς, ὃν, ὡς εἴδομεν, ἐξεθρόνισεν ὁ Ἰσαὰκ Β' ὁ Ἄγγελος **1182**. Τοῦ Ἀνδρονίκου δὲ υἱὸς ἦν ὁ Μανουὴλ. ὁ Σεβαστοκράτωρ, οὗ ὁ υἱὸς Ἀλέξιος Γ' ὅστις ἐλθὼν εἰς Τραπεζοῦντα **1204** ἐγένετο ὁ πρῶτος γενάρχης τῶν ἐν Τραπεζοῦντι Με-

Digitized by Google

γάλων Κομνηνῶν κληθεὶς Ἀλέξιος Α' Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος ὁ Μέγας Κομνηνὸς, τίτλος τὸν ὁποῖον παρέλαβον καὶ ἄλλοι Αὐτοκράτορες Τραπεζοῦντος Μεγάλοι Κομνηνοὶ συνήθως καλούμενοι ἅπαντες· τὸ ἐπώνυμον δὲ τοῦτο Μέγας, δὲν ἦτον ἀνδραγαθίας, ἢ ἄλλης ἱκανότητος σημαντικὸν, ἀλλὰ τίτλος τότε ἐπικρατῶν καὶ ἐπιλεγόμενος καὶ εἰς τοὺς εὐτυχήσαντας καὶ καλῶς διοικήσαντας καὶ μὴ Αὐτοκράτορας τῆς Τραπεζοῦντος· ἦτο δὲ συνήθης ὁ τίτλος οὗτος τοῦ Μεγάλου κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς τὰ τότε ἔθνη· διὸ καὶ οἱ Τάταροι Μέγαν Χάννην ἀπεκάλουν, καὶ οἱ Τοῦρκοι Μέγαν Σουλτάνον, καὶ οἱ Βυζαντινοὶ Μέγαν Βασιλέα ἢ Αὐτοκράτορα, ὡς καὶ οἱ Φράγκοι μέγαν αὐθέντην Ἀθηνῶν κτλ.

Ἀλέξιος ὁ Α' Κομνηνός.

Ὁ πρῶτος λοιπὸν Ἀλέξιος ὁ Μέγας Κομνηνὸς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Δαβὶδ ἀφ' ἑνὸς μὲν φεύγοντες τὴν ὕβριν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀγγέλων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐννοοῦντες τὴν ἀπὸ τῶν Φράγκων ἀναστάτωσιν τῆς πόλεως, ἐμβάντες εἰς πλοῖα μετὰ τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν φίλων τῆς οἰκογενείας των, καταλαμβάνουσι τὴν ὑπὲρ τὴν Κολχίδα Ἰβηρίαν πρὸς τὴν Θαμάρ· αὕτη δὲ ἡ Θαμὰρ ἦν θυγάτηρ Ἀνδρονίκου καὶ ἀδελφὴ τοῦ Μανουὴλ τοῦ πατρὸς Ἀλεξίου καὶ Δαβὶδ νυμφευθεῖσα πρὸ χρόνων τὸν ἡγεμόνα τῆς Γεωργίας Δαβίδ. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Δαβὶδ ἡγεμόνευε τότε ἡ Θαμὰρ ἔχουσα τὴν ἕδραν της εἰς τὴν Τιφλίδα τῆς Γεωργίας· εἰς ταύτην λοιπὸν καταφυγόντας αὐτοὺς ὑπεδέξατο φιλοφρόνως ὡς θεία των, καὶ μεγάλην χρηματικὴν καὶ στρατιωτικὴν βοήθειαν παρασχοῦσα, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αἰτία τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀλεξίου, δι' ἧς αὐτὸς κατώρθωσε νὰ καθέξῃ τὰς χώρας ταύτας.

Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ἐξ Ἡρακλείας, ἣν καὶ ἀνέδειξεν ἕδραν τῆς ἐπιχειρήσεώς του, καὶ τῆς Παφλαγονίας στρατολογήσας καὶ πολλὴν χώραν καθυποτάξας ἤρχετο εἰς Τραπεζοῦντα ἐπιδεξίως χρησιμεύων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξίου· «Ὁ ἐκ Κομνηνῶν Δαβὶδ, λέγει ὁ Νικήτας, στρατολογήσας Παφλαγόνας, καὶ ὅσοι τὴν Ποντικὴν οἰκοῦσιν Ἡ-

Digitized by Google

ράκλειαν, καὶ μοῖραν μισθωσάμενος Ἰβήρων τῶν πεινώντων τοῦ Φάσιδος, κώμας καὶ πόλεις ὑπεποιεῖτο, καὶ τὸν οἰκεῖον μεγαλύνων κασίγνητον, ᾧ κλῆσις Ἀλέξιος, πρόδρομος ἐκείνου καὶ προκήρυξ ἐγένετο». Ὁ δ' Ἀλέξιος ἐπιτηδείως πολιτευόμενος, καὶ πολλοὺς ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ παρὰ τῆς θείας του Θάμαρ, πρὸς δὲ καὶ πολλοὺς μισθωτοὺς, πάντα βαθμηδὸν τὰ ἀπὸ τῆς Γεωργίας καθυποτάττων ἔφθασε μέχρι Τραπεζοῦντος καὶ παρέλαβεν αὐτὴν μηνὶ Ἀπριλίῳ Ἰνδικτιῶνος ζ' ςψιβ' (τῷ 1204 μ. Χρ.) ἐτῶν ὢν 22. Οὕτω λοιπὸν ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ ἀπηντήθησαν ἐν Τραπεζοῦντι εὐτυχήσαντες ἀμφότεροι τὸ κατ' αὐτούς.

Ὁ δὲ τότε δοὺξ ἢ ἔπαρχος τῆς Τραπεζοῦντος Νικηφόρος ὁ Παλαιολόγος, καίτοι ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τῆς περιστάσεως ταύτης καὶ νὰ πράξῃ εἰς ἴδιον λογαριασμὸν ἔχων ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ ὅλου θέματος Τραπεζοῦντος καὶ Χαλδίας, ἐστερεῖτο ὅμως τῶν πλεονεκτημάτων, οἷα εἶχον οἱ δύο ἀδελφοὶ, καὶ τῆς δραστηριότητος καὶ ἐνεργητικότητος, ἅτινα διέκρινον τοὺς πλείστους τῶν Κομνηνῶν· ὅθεν ἄνευ ἀντιστάσεως προσεχώρησε πρὸς τὸν Ἀλέξιον. Οἱ κάτοικοι δὲ τῆς χώρας ταύτης βλέποντες τὰς μεγάλας καθ' ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν ἐπικειμένας μεταβολὰς, καὶ φοβούμενοι κινδύνους νέους καὶ ἀπὸ τῶν Φράγκων καὶ ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων Τούρκων ἐχαιρέτησαν τὸν νέον ἡγεμόνα ὡς νόμιμον κληρονόμον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους· ἑπομένως ἐννοήσαντες καὶ τοὺς κινδύνους ὡς πρὸς τὰ συμφέροντά των καὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ αὐτὴν τὴν πολιτικὴν καὶ ἐθνικήν των ὕπαρξιν ἀπὸ μέρους τῶν Ἐνετῶν καὶ τῶν γειτόνων βαρβάρων, εὐκόλως συνησπίσθησαν περὶ τὸν Ἀλέξιον, καὶ παρέσχον οὐ μόνον τὴν ταχεῖαν αὐτῶν ὑποχώρησιν ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατὴν αὐτῶν σύμπραξιν· καθότι καὶ ὁ Ἀλέξιος φέρων τὸ ὄνομα τῶν Κομνηνῶν, ὅπερ καθ' ὅλην τὴν Ἀσίαν ὑπετίθετο σεβαστὸν καὶ αὐθεντικὸν, ἐθεωρεῖτο ἱκανὸν ἐχέγγυον καὶ μέγα στήριγμα εἰς τὰς πεποιθήσεις τοῦ λαοῦ· ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ εἰς τὸν Ἀλέξιον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν μεγάλη ἐλπὶς ἐνεγίνετο, ὅτι ἡ Τραπεζοῦς παγιωθεῖσα ὡς ἕδρα τοῦ νέου κράτους του, θὰ ἦτο δι' αὐτὸν ἐν τῷ μέλλοντι ἡ ἀφετηρία κατὰ

Digitized by Google

τῶν Φράγκων, καὶ ἡ ἀνάκτησις τῶν ἐν τῷ Βυζαντίῳ προγονικῶν του δικαιωμάτων βεβαία ἐπὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίας, καθὼς καὶ εἰς τοὺς μετὰ τοῦ 'Αλεξίου ἡ βεβαιότης τοῦ ὅτι θὰ ἔδρεπον δόξαν καὶ πλοῦτον, τῶν πραγμάτων οὕτω κατευοδωθέντων· τοιαῦται λοιπὸν ἐλπίδες ἦσαν ἱκαναὶ νὰ πείσωσι τόν τε 'Αλέξιον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, ὡς καὶ τοὺς κατοίκους τῆς χώρας ταύτης νὰ ταυτίσωσι τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ὁμόφωνον ἐνέργειαν. Οὕτω λοιπὸν στέφεται ὁ 'Αλέξιος ἐν Τραπεζοῦντι πιστὸς Αὐτοκράτωρ τῶν 'Ρωμαίων ὁ Μέγας Κομνηνός.

Μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τῶν ἀνωτέρω, ὁ 'Αλέξιος νέος ἤδη ζωηρὸς ὤν, φρόνημα ἔχων ὡς Κομνηνὸς, καὶ φύσει πεπροικισμένος μὲ ἅπαντα τὰ ψυχικὰ καὶ σωματικὰ πλεονεκτήματα, ἐπεκύρωσε τὴν φήμην του, καὶ τὰς ἀποδοθείσας αὐτῷ ἀρετὰς πολιτικὰς καὶ πολεμικὰς διὰ σειρᾶς εὐτυχῶν ἐπιχειρήσεων, ὅσον λαμπρῶν, τοσοῦτον καὶ ταχειῶν ἐπιβεβαιουσῶν τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ὡς γνησίου γόνου αὐτοκρατορικοῦ· διότι ἀφοῦ ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐστέφθη ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκράτωρ 'Ρωμαίων, ἐξηκολούθησε τὴν κατάκτησιν τῶν παρακειμένων τῇ Τραπεζοῦντι χωρῶν, ἀφομοιῶν αὐτὰς μὲ τὰς προκατακτηθείσας ὑπ' αὐτοῦ. Οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν βυζαντινῶν ἐπάρχων τῶν ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσι τοῦ Εὐξείνου ὡς ὁ τῆς Τραπεζοῦντος, αἰσθανόμενοι, ὅτι οὐδεμίαν προσδοκῶσιν ὑποστήριξιν ἐκ τοῦ Βυζαντίου ὄντος ἤδη ὑπὸ τοὺς Φράγκους, καὶ μὴ ἔχοντες πεποίθησιν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ὑπ' αὐτῶν κυβερνωμένων πόλεων προθύμως ἀνεγνώριζον τὸν 'Αλέξιον ὑπέρτατον ἄρχοντα. Καὶ πολλοὶ τῶν στρατιωτικῶν τοῦ Βυζαντίου προσήρχοντο πρὸς αὐτὸν, ἐλπίζοντες νέον στάδιον δόξης καὶ πλουτισμοῦ, καὶ προθύμως πανταχόθεν ἐτάττοντο εἰς τὰς σημαίας του.

Συνετέλεσε δὲ προσέτι εἰς τὴν εὐχερῆ ὑποχώρησιν τῶν περὶ τὸν Πόντον καὶ Παφλαγονίαν χωρῶν καὶ ὁ φόβος τῶν Τούρκων καὶ τῆς ἀναρχίας μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἀφοῦ πᾶς τις οὐδὲν ἄλλο περιέμενεν, ἢ τὴν ἀπώλειαν τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας· καὶ οὕτω προθύμως ἐναγκαλίσθησαν τὸν 'Αλέξιον ὡς τὸν μόνον προστάτην των, καὶ παροχέα τῆς εἰρήνης, ἣν καὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐστερή-

Digitized by Google

θησαν ἐπὶ τῶν τελευταίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως Αὐτοκρατόρων Ἰσαακίου καὶ Ἀλεξίου τῶν Ἀγγέλων καταλειφθέντες εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων ὡς καὶ τῶν ἐμφυλίων στάσεων· ἐπειδὴ οὗτοι φροντίζοντες μόνον εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ κράτους των παρημέλουν τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπωφελήθησαν ἐπὶ μᾶλλον νὰ ἐξαπλωθῶσιν ἐντὸς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους· ὁ μέγας λοιπὸν Κομνηνὸς Ἀλέξιος εὗρε κατάλληλον εὐκαιρίαν ὅπως ἐμφανισθῇ εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας ὡς προστάτης κατὰ τῆς διπλῆς μάστιγος τῆς Τουρκοφοβίας καὶ τῆς ἀναρχίας.

Ὅθεν ἐντὸς τοῦ βραχυτάτου χρόνου τοῦ ἑνὸς μηνὸς ὁ Ἀλέξιος ἐγένετο κύριος τῶν φρουρίων τῆς Τριπόλεως, Κερασοῦντος, Ἰασωνίου καὶ τῆς Μεσοχαλδίας· κατέκτησε δὲ οὕτως ἀμαχητὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Φάσιδος μέχρι Θερμώδοντος χώραν· ἐνῷ δὲ ταῦτα πάντα ἐγίγνοντο οὕτως ἐπιτυχῶς καὶ εὐκόλως, ἐπειδὴ τὰ περὶ τὴν χώραν ταύτην δὲν εἶχον τόσην ἀνάγκην παρουσίας στρατιωτῶν, ὁ Δαβὶδ ἐπὶ κεφαλῆς μισθωτῶν Ἰβήρων καὶ Λαζῶν ἐθελοντῶν εἰσβάλλει εἰς τὴν Παφλαγονίαν· καὶ πανταχοῦ εὐτυχῶν ὡς καὶ ὁ Ἀλέξιος ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν Ἀλέξιον πάσας τὰς χώρας, ὅσαι δὲν κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Φράγκων, ἀνθιστάμεναι γενναίως εἰσέτι κατὰ τῶν ξένων κατακτητῶν σταυροφόρων. Ἀλλ' ἄλλο κώλυμα μετέβαλε τὴν φορὰν τῶν εὐτυχῶν κατακτήσεων, καὶ ἡ νεανικὴ τῶν δύο ἀδελφῶν ὁρμὴ ἐσταμάτησε μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου τῶν κατακτήσεων.

Οἱ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς Νίκαιαν καταφυγόντες αὐλικοὶ καὶ κληρικοὶ ἀνηγόρευσαν προσωρινῶς δεσπότην τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν τὸν γαμβρὸν τοῦ Ἀλεξίου Γ', τοῦ Ἀγγέλου. Ἀλέξιος δὲ ὁ Μέγας Κομνηνὸς γνήσιος γόνος τῶν Κομνηνῶν καὶ ἤδη ἀναγορευθεὶς Αὐτοκράτωρ, ἔχων δὲ καὶ μέγα ἀξίωμα διὰ τὰς παρελθούσας εὐτυχίας του, ἠθέλησε νὰ προσλάβῃ καὶ τὸ ἐν Νικαίᾳ νεοσχηματισθὲν κράτος· εὐχῆς ἔργον βέβαια θὰ ἦτον ἂν ἀνεγνώριζεν ὁ εἷς τὸν ἕτερον, καὶ ἡνοῦντο οἱ δύο οὗτοι δραστήριοι ἄνδρες, Ἀλέξιος

Digitized by Google

καὶ Λάσκαρις· ἐπειδὴ εὐθὺς τὸ κράτος θὰ ἐλάμβανε τὴν πρώτην του μορφὴν καὶ δύναμιν ἀπέναντι τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Τούρκων, καὶ τῶν κατὰ τὴν Δύσιν Φράγκων. Ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν τότε Ἑλλήνων ἕνεκα τῶν ἐπικρατούντων κινδύνων, ὡς καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς θρησκείας ἐνθουσιασμὸς ἐξήφθη τοσοῦτον, ὥστε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ μεγάλα ἤραντο τρόπαια κατ' ἀμφοτέρων τῶν ἐχθρῶν· δυστυχῶς ὅμως δὲν ἐγένετο τοιαύτη ἕνωσις τῶν συμφερόντων τῶν δύο νέων ἑλληνικῶν κρατῶν.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Δαβὶδ πεποιθὼς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξίου, καὶ ἐνθαῤῥυνόμενος ἀπὸ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιτυχιῶν, καὶ τῆς ῥώμης τῶν Ἰβήρων καὶ τῶν λοιπῶν μισθωτῶν, ἤλπιζεν ὅτι θὰ εἰσήρχετο ἀμαχητὶ καὶ εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀλλ' ὁ Λάσκαρις πολυπειρότερος καὶ πολεμικώτερος τῶν ἡμετέρων Κομνηνῶν, οὐ μόνον ματαιόνει τὰς ἐλπίδας τοῦ Δαβὶδ, ἀλλὰ καὶ εὐρώστως προσβαλὼν κατανικᾷ. Διότι αἱ αἰφνίδιαι αὗται ἐπιτυχίαι τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, προπάντων δὲ ἡ ἐπιθυμία τῆς κατακτήσεως, ὡς καὶ ἡ ἄωρος καὶ ἄνευ τινὸς συνεννοήσεως ἀπόπειρα αὐτῆς τῆς κατακτήσεως τῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν, ἀντιπροσωπεύοντα τὴν ἰδέαν τῆς ἑνότητος καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρεκίνησαν τὸν Λάσκαριν νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου πρὸς κοινήν των ἀσφάλειαν· ἰδίως δὲ ἔσπευσε τὴν συμμαχίαν ταύτην ὁ Σουλτάνος φοβούμενος καὶ τὴν ὁρμητικὴν τῶν ἐν Τραπεζοῦντι Κομνηνῶν πρόοδον, καὶ τὴν τῶν Φράγκων ἄπληστον καὶ παράτολμον πρὸς τὴν Ἀνατολὴν πολιτικήν.

Ὅθεν ἐνῷ ὁ Δαβὶδ μὲ τοιαύτας ἐλπίδας ἤρχετο κατὰ τῆς Νικαίας οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὸν Ἀλέξιον, νὰ ἔλθῃ ἐν ἀνάγκῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Δαβὶδ, σταματῶσιν αὐτὸν πολιορκοῦντα τὴν Ἀμισόν· οἱ δὲ στρατοὶ τοῦ Δαβὶδ, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Συναδηνοῦ ἀνδρείου μὲν ἀλλὰ νέου καὶ ἀπείρου στρατηγοῦ κατανικῶνται, καὶ ὁ μὲν στρατὸς τοῦ Δαβὶδ τρέπεται εἰς αἰσχρὰν φυγὴν, ὁ δὲ Συναδηνὸς αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τοῦ Λασκάρεως· ἐν τούτοις ὅμως ὁ Δαβὶδ εἶχεν ἱκανὸν στρατὸν, δι' οὗ ἠδύνατο νὰ κατέχῃ τὰς τέως κτηθείσας χώρας. Ἡ Ἀμισὸς ὅμως, ἥτις μόνη δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναγνω-

Digitized by Google

ρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν Κομνηνῶν ἐγένετο αἰτία ἄλλης ἥττης εἰς τὸν Ἀλέξιον· ἡ Ἀμισὸς δὲ ὀχυρὰ οὖσα τότε μεταξὺ τῶν κατὰ τὸν Εὔξεινον ὑπέκειτο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Βυζαντινῶν, καὶ ὁ Βυζαντινὸς τῆς πόλεως ἔπαρχος ὀνομαζόμενος Σάββας ἁλωθείσης ἤδη τοῦ Βυζαντίου, ἐθεωρεῖτο ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν τῆς Ἀμισοῦ. Ταύτης δὲ ὁ λιμὴν τότε ἐθεωρεῖτο καὶ ἦτο τῷ ὄντι εἷς τῶν κυριωτέρων ἐμπορικῶν συνδέσμων μάλιστα τὸ νέον κράτος τῶν Τούρκων ἐμπορικῶς μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου· ὅπερ καθίστα τὴν Ἀμισὸν μέγα ἐμπόριον ἁμιλλώμενον μὲ ἐκεῖνο τὸ τοῦ Γαλατᾶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ καὶ πλησίον τῆς ὀχυρᾶς ταύτης πόλεως εἶχον καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔμποροι τὰς ἐμπορικάς των ἀποθήκας, καὶ ἐσχημάτιζον ἐκεῖ μικρὰν ἐμπορικὴν κοινότητα ὀνομάζοντες Σαμψόν· τὰ ἀμοιβαῖα λοιπὸν συμφέροντα τῶν Τούρκων καὶ τῆς ἤδη ἀνεξαρτήτου πόλεως ἥνωνον αὐτοὺς εἰς κοινὴν ἄμυναν, ὑποστηριζομένην καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Νικαίᾳ Λασκάρεως.

Ὅτε λοιπὸν ἐνεφανίσθη ὁ Ἀλέξιος πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως προσεκάλεσε τὸν Σάββαν νὰ παραδώσῃ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ἐπάρχων τὴν πόλιν εἰς αὐτὸν ὡς νόμιμον κυριάρχην, ὁ Σάββας ὅμως ἀπήντησεν ἀποφατικῶς, καὶ ὁ Ἀλέξιος ἤρξατο τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως· οἱ δὲ Τοῦρκοι, οἵτινες ἐθεώρουν τῆς Ἀμισοῦ τὴν ἅλωσιν ὡς ἄμεσον καταστροφὴν τῶν ἐμπορικῶν των συμφερόντων, προθύμως προσέφερον πρὸς τοὺς Ἀμισηνοὺς τὴν συμμαχίαν των. Τὸ ὀχυρὸν τῆς Ἀμισοῦ ἀνέβαλεν ἐπὶ πολὺ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου ἅλωσιν τῆς πόλεως, ὥστε νὰ προφθάσῃ καὶ ὁ Σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου μετὰ πολλῶν δυνάμεων, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ εὑρεθῇ ὁ Ἀλέξιος μεταξὺ δύο ἐχθρῶν, καὶ εἰς τὴν πρώτην μάχην γίνεται ὁλοσχερὴς ἡ ἧττα τοῦ Ἀλεξίου, καὶ ἐθεωρήθη εὐτυχής, ἐπειδὴ μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ του διέφυγε καὶ τὴν ἀτιμωτικὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν τελείαν καταστροφήν.

Ἡ ἀνεξάρτητος δὲ αὕτη θέσις τῆς Ἀμισοῦ ἤδη ἐχρεωστεῖτο εἰς τὴν ἀντιζηλίαν τῶν ἐν Τραπεζοῦντι καὶ τῶν ἐν Ἰκονίῳ Σαρακηνῶν· διετήρησεν ὅμως καὶ ὁ Σάββας τῆς τε Ἀμισοῦ τὴν ἀνεξαρτησίαν, καὶ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν εἰς ἑαυ-

Digitized by Google

τόν, πρόστάτης γενόμενος τῆς πόλεως καὶ δεξιῶς πολιτευόμενος τὰς περιστάσεις, εἰς ὑποστήριξιν ὅμως τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς διετέλει πρὸς τοὺς πολίτας δημοτικώτατος. Καὶ οἱ Ἀμισηνοὶ βλέποντες ὅτι διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν των ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν κινδύνων καὶ ἐχθρῶν, εὐχερῶς ἐπείθοντο εἰς τοιοῦτον συνετὸν ἄρχοντα καὶ χρήσιμον διοικητήν· καί τοι ὅμως ὁ Σάββας ἀπέκρουσεν ἔνθεν μὲν τὸν Ἀλέξιον, ἔνθεν δὲ τὸν σύμμαχόν του Ἀζεδίν, δὲν ἐπίστευεν εἰς τὰς οἰκείας του δυνάμεις, ὥστε νὰ τηρήσῃ τὴν τοιαύτην θέσιν τῶν πραγμάτων, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ γείνῃ ἑκουσίως ὑποτελὴς τοῦ ἐν Νικαίᾳ ἤδη ἀναγορευθέντος Αὐτοκράτορος Λασκάρεως· ὅστις ἠδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτὸν καὶ τὴν Ἀμισσὸν κατὰ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ τῶν Σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου, καθόσον μάλιστα ἐγειτόνευεν ἤδη μὲ αὐτὴν νικήσας τὸν Δαβὶδ καὶ προσλαβὼν τήν τε Ἡράκλειαν καὶ τὴν Ἄμαστριν καὶ πᾶσαν τὴν πέριξ χώραν καὶ τὰ πολίχνια κατὰ τὸν Ἀκροπολίτην.

Ἡττηθεὶς δὲ οὕτως ὁ Δαβὶδ καὶ ἐξασθενήσας διὰ τὰς ἀπωλείας τῶν γενναιοτέρων στρατιωτῶν του, μὴ ἐλπίζων δὲ οὐδὲ τὴν μικρὰν βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξίου, ἐν τῇ ἀπορίᾳ ταύτῃ συμμαχεῖ μετὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ Φράγκων· διὰ νὰ ἀποκτήσῃ δὲ τὴν συμμαχίαν ταύτην συνθηκολογεῖ ὅπως διατελῇ αὐτῶν ὑπήκοος ἔχων μόνον τὴν Ἡράκλειαν δι' ἑαυτόν, καὶ νὰ ἀποχωρισθῇ καὶ ἀπὸ τὸν Ἀλέξιον· οὕτω λοιπὸν ἔπεμψαν αὐτῷ οἱ Φράγκοι τὴν συμφωνηθεῖσαν ἐπικουρίαν, καὶ ἤρξαντο τοῦ κατὰ τοῦ Λασκάρεως πολέμου. Ἀλλὰ φύσει ὑπερόπται οἱ Φράγκοι καταφρονοῦντες καὶ τοὺς φίλους των Ἕλληνας ὡς καὶ τοὺς ἐχθρούς των ἐπήρχοντο κεχωρισμένοι ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ ὅπως αὐτοὶ μόνοι δρέψωσι τὴν δόξαν τῆς κατὰ τοῦ Λασκάρεως νίκης· ὠφεληθεὶς δὲ ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης Ἀνδρόνικος ὁ στρατηγὸς τοῦ Λασκάρεως περιέκλεισεν αὐτοὺς ἔν τινι ἐκτεταμένῃ πεδιάδι μεταξὺ Ἡρακλείας καὶ Νικομηδείας, καὶ κατέκοψεν αὐτούς, καὶ τοὺς ἐπιζήσαντας ἀπήγαγεν αἰχμαλώτους εἰς Νίκαιαν, καὶ οὕτω ματαιοῦνται αἱ ἐλπίδες τοῦ Δαβίδ· ὁ δὲ Λάσκαρις συνῆψεν εἰρήνην κατὰ τὸ 1214 πρὸς τοὺς Φράγκους· καὶ ὁ Δαβὶδ μὴ συμπεριληφθεὶς εἰς τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, ἐδιώχθη εὐρύ-

Digitized by Google

στως ὑπὸ τοῦ Λασκάρεως· πολιορκηθεὶς δὲ ἐντὸς τῆς Σινώπης ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, τότε πλουσιωτάτης, καὶ ἀνηκούσης τῷ Δαβὶδ, πολεμῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἀπέθανε· τοιαύτη λοιπὸν ἐγένετο ἡ τύχη τοῦ ἀνδρείου ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος ἀτυχοῦς Δαβὶδ τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ οὕτω τὸ κράτος τοῦ Ἀλεξίου ἔμεινεν εἰς τὰ παλαιά του ὅρια τὰ ἀπὸ τοῦ Φάσιδος μέχρι Θεμισκύρας, συμπεριλαμβάνον καί τινας πόλεις τῆς νῦν Κριμαίας καὶ τὰ περὶ τὴν Χερσῶνα πάντα ταῦτα Περατείαν καλούμενα.

Ὁ δὲ Ἀλέξιος περιορισθεὶς εἰς τὴν ταινίαν ταύτην δὲν ἔμεινεν ἥσυχος, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους πολέμους διεξῆγε πρὸς τοὺς Τούρκους τοῦ Ἰκονίου, καὶ μάλιστα αἱ πεδιάδες τῆς Θεμισκύρας ἐγίγνοντο τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ θέατρον τῶν τοιούτων πολέμων· διότι ὁ Ἀζεδὶν κύριος πολλῶν χωρῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου πλούσιος, καὶ φίλος ὢν τοῦ Λασκάρεως δὲν εἶχεν ἄλλον τινὰ νὰ φοβηθῇ ἐρχόμενος κατὰ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ· κατὰ πάντα δὲ ταῦτα εὐνοϊκῶς ἔχων, ὑπεβοηθεῖτο καὶ ὑπὸ πολυαρίθμων μισθοφόρων Φράγκων τυχοδιωκτῶν, οἵτινες κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπεπόλαζον ἐν τῇ Ἀνατολῇ πωλοῦντες τὴν ὑπηρεσίαν των εἰς τοὺς Τούρκους, ἕτοιμοι δὲ πάντοτε νὰ ἐκτελῶσι τὰς τοῦ Σουλτάνου διαταγὰς χάριν τοῦ παρ' αὐτοῦ χρυσίου καὶ τῆς τιμῆς κατεφρόνουν πάντα νόμον καὶ πᾶν θρησκευτικὸν αἴσθημα· οὕτω δὲ ἀπομεμονωμένος ὁ Ἀλέξιος καὶ μὴ θέλων οὐδὲ δυνάμενος ἕνεκα τῶν ἀντιθέτων συμφερόντων μήτε τὴν συμμαχίαν τῶν Λασκαριδῶν νὰ ζητήσῃ ὡς ἀντιζήλων, μήτε τῶν ἐν Βυζαντίῳ Φράγκων ὡς φυσικῶν ἐχθρῶν τοῦ ὅλου κράτους, καὶ οὔτε νὰ παλαίσῃ ἐπὶ πολὺ κατὰ τῶν Τούρκων ἐπικειμένων καὶ λεηλατούντων τὰ ὅριά του, συνῆψε σχέσεις μετὰ τοῦ Ἀζεδὶν πληρώσας ποσότητά τινα χρημάτων, καὶ συμμαχήσας μετ' αὐτοῦ ἐναντίον ἄλλων Τούρκων πρὸς τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν Περσίαν. Ἐφεξῆς δὲ ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τοῦ Ἀλεξίου ἡ ἐσωτερικὴ ῥύθμισις τοῦ κράτους καί τινες πρὸς Ἀνατολὰς πόλεμοι.

Ἐν τούτοις δὲ πολλὰ ποιήσας, καὶ τέλος στερεώσας τὴν ἀρχήν του ἀναγνωρισθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ Βυζαντίῳ ἡγεμόνων ὡς καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Τούρκων ἀπέθανε

Digitized by Google

τεσσαρακοντούτης ὁ Ἀλέξιος Α'. ὁ Μέγας Κομνηνὸς Φευρουαρίου ά ἡμέρᾳ τῆς Ὀρθοδοξίας τοῦ 1222 μ. Χ. καταλιπὼν διάδοχον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν Α' ἄρξας δέκα ὀκτὼ ἔτη.

Τοιαῦτα ἐν συντόμῳ τὰ κατὰ τὸν Ἀλέξιον τὸν Α' Αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος τὸν ἱδρυτὴν τῆς Τραπεζουντίου Αὐτοκρατορίας τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν. Οἱ σύγχρονοί του δὲ λόγον ποιοῦντες περὶ αὐτοῦ ἀναφέρουσιν αὐτὸν ὡς ἥρωά τινα τῆς ἐποχῆς ἐξέχοντα καὶ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν ῥώμην τοῦ σώματος, καὶ ἀποδίδοντες εἰς αὐτὸν ἀνάστημα ὄντως ἀγγελικὸν, ὡς εἶχον οἱ πλεῖστοι τῶν Κομνηνῶν, καὶ ἐπικοσμοῦντες αὐτὸν μὲ ἀρετάς τινας ψυχῆς, τὴν ἀνδρίαν φρόνησιν καὶ τὴν ὄντως βασιλικὴν μεγαλειότητα.

Ἀνδρόνικος Α'. καὶ Ἰωάννης Α'.

Καί τοι κατέλιπεν ὁ Ἀλέξιος Α'. διάδοχον τὸν Ἰωάννην Α'. ὅμως μετὰ τὸν Ἀλέξιον ἔρχεται ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Γῖδος γαμβρὸς ὢν αὐτοῦ, ὅστις ἄλλως ἄγνωστος ὑποτίθεται ὑπό τινων ὅτι εἶναι ὁ στρατηγὸς τοῦ Λασκάρεως ὁ νικήσας τοὺς συμμάχους τοῦ Δαβὶδ Φράγκους περὶ τὴν Νικομήδειαν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν τάξιν τῶν Αὐτοκρατόρων τῆςΤραπεζοῦντος ἐν τοῖς πατερικοῖς τῆς μονῆς Σουμελᾶ πιθανὸν νὰ ὑπῆρξε κηδεμὼν βασιλικὸς τοῦ Ἰωάννου Α'. καὶ τὸ ἐπώνυμον Γῖδος κατὰ τοπικὴν διάλεκτον νὰ ἐσήμαινε κηδεμόνα, καθόσον καὶ ὁ Ἰωάννης Α'. Ἀξοῦχος καλεῖται ὡς ἀνηκούσης αὐτῷ τῆς Αὐτοκρατοκρατορικῆς ἀξίας. Ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν δύο Αὐτοκρατόρων ὑπῆρξαν τὰ αὐτὰ ὅρια τοῦ κράτους, οἷα καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἀλεξίου, ὡς καὶ αἱ πρὸς τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας πολιτικαὶ σχέσεις, ἐκτὸς τῶν μετὰ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου· ἐπειδὴ ἀποθανόντα τὸν Ἀζεδὶν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλλεδὶν καὶ ἡ μετα τοῦ Ἀζεδὶν καὶ Ἀλεξίου συμμαχία καὶ συνθήκη, καθ' ἣν ὁ Αὐτοκράτωρ ὑπεχρεοῦτο νὰ χορηγῇ 300 λόγχας ἢ 1000 ἄνδρας, καὶ φόρον τινὰ εἰς τὸν Σουλτάνον, ἠκυρώθη ἀπὸ ὅλως ἀπρόοπτά τινα συμβάντα· καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ἐν Τρα-

Digitized by Google

πεζοῦντι Αὐτοκρατορίᾳ ἀπηλλάγη τῆς τοιαύτης ἐπαχθοῦς συμμαχίας, καὶ ἐλευθερίαν προσαπεκτήσατο ἐνεργείας.

Εἴδομεν ὅτι τὸ κράτος τῆς Τραπεζοῦντος ἐξετείνετο μέχρι τῆς Ἰβηρίας, καὶ ὅτι πλεῖσται παράλιαι πόλεις πρὸς βορρᾶν τοῦ Εὐξείνου ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκράτορος καὶ αὐτὴ ἡ Χερσὼν καὶ αἱ περὶ τὸν Κιμμέρειον πορθμὸν, καὶ αὗται πολυάνθρωποι καὶ πλούσιαι διὰ τὴν ἐν αὐταῖς βιομηχανίαν καὶ ἐμπόριον καὶ τὴν γεωργικήν των ἀξίαν παρεῖχον εἰς τὸ κράτος πλοῦτον καὶ ἰσχὺν ἀξιόλογον ὅλαι αὗται ὑπὸ ἓν ὄνομα Περατεία καλούμεναι. Ἐκ τούτων λοιπὸν τῶν πόλεων ὡς καὶ τῆς Χερσῶνος Αὐτοκρατορικὸν πλοῖον ὑπὸ τὴν Αὐτοκρατορικὴν τῆς Τραπεζοῦντος σημαίαν ἔφερεν ἱκανὰ χρήματα, ἅπερ ὁ θησαυροφύλαξ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ἄλλοι ἔπαρχοι τῶν πόλεων τούτων συνώδευον μέχρι τῆς Τραπεζοῦντος· ἀλλὰ τὸ πλοῖον ἀπὸ τρικυμίας ἠναγκάσθη νὰ ἐξοκείλῃ περὶ τὴν Σινώπην, ἥτις τότε ἐδεσπόζετο ὑπό τινος δεσπότου Εὔτωνος (Ἐτούμη) καλουμένου, ἀλλὰ ὑποτελοῦς τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου· λαβὼν δὲ τὴν εἴδησιν ὁ Εὔτων ἀντὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ πλοῖον τὴν δέουσαν συνδρομὴν, αὐτὸ μὲν καὶ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ὡς ἐμπολέμους κατακρατεῖ ζητῶν λύτρα ὑπέρογκα, τὸν δὲ θησαυρὸν σφετερίζεται ὡς λείαν πολέμου· εἰδοποιηθεὶς δὲ τοῦτο ὁ Ἀνδρόνικος πέμψας πρέσβεις ζητεῖ παρ' αὐτοῦ τό τε πλοῖον καὶ τὸ πλήρωμα ὡς καὶ τοὺς θησαυροὺς ὑπομιμνήσκων εἰς τὸν Εὔτωνα τάς τε συνθήκας καὶ τὰ καθήκοντα τῆς συμμαχίας· ἀλλ' ὁ Εὔτων ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς πλουσίας του λείας, καὶ κατ' οὐδὲν ἑκουσίως διενοεῖτο νὰ παράσχῃ ταύτην· ὅθεν ὁ Αὐτοκράτωρ ἀναγκάζεται διὰ τῆς βίας νὰ ἀναγκάσῃ τὸν δεσπότην λῃστὴν νὰ ἀποδώσῃ τούς τε αἰχμαλώτους καὶ τοὺς θησαυρούς.

Ἐξοπλίζει λοιπὸν στόλον καὶ ἐν αὐτῷ ἐπιβιβάζει ἱκανὸν στρατὸν, ὅστις κατευθυνθεὶς πρὸς τὴν Σινώπην προσορμίζει ἀντικρὺ αὐτῆς εἰς τὴν πολίχνην Κάρουσαν, καὶ ἐκεῖθεν ἤρχισεν ἡ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πολιορκία τῆς Σινώπης· λεηλατῶν λοιπὸν ὁ στρατὸς πᾶσαν τὴν χώραν αὐτῆς ἦλθεν ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς ἀνεμποδίστως· ὁ δὲ στόλος καταναυμαχήσας τὸν τοῦ Εὔτωνος γίνεται κύριος αὐτοῦ, καὶ

ὁ Εὔτων ἠναγκάσθη τέλος νὰ ἐπιστρέψῃ ἅπαντα, ἀφοῦ ἡ χώρα του ἐλεηλατήθη· καὶ ὁ Αὐτοκρατορικὸς στόλος ἐπέστρεψε φέρων καὶ πολλὰ λάφυρα εἰς Τραπεζοῦντα.

Ἀλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη ἐγένετο ἀντικείμενον πολέμου μεταξὺ τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ ἐν Ἰκονίῳ Σουλτάνου Ἀλλαδὶν, ἐπειδὴ ὁ Σουλτάνος ἐθεώρησε τὸ ἐν Σινώπῃ συμβὰν ὡς διάρρηξιν τῶν μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος συνθηκῶν, μὴ ἀναφέροντος πρὸς αὐτὸν τὰ δίκαιά του παράπονα, ἀλλ' ἄνευ τῆς εἰδήσεως του ἐκδιάσαντος ἡγεμόνα ὑποτελῆ αὐτοῦ, οἷος ἦτον ὁ Εὔτων· ἐπομένως ἐθεωρήθη ἡ ἐν Σινώπῃ λεηλασία ὡς γενομένη ἐπὶ Τουρκικοῦ ἐδάφους· λύει λοιπὸν τὰς μετὰ τοῦ Ἀνδρονίκου σχέσεις, καὶ κηρύττει κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, καὶ στρατὸς πολυάνθρωπος καὶ καλῶς κατηρτισμένος βάλλεται εἰς κίνησιν πρὸς κατάκτησιν τῆς Τραπεζοῦντος καὶ διάλυσιν τῆς Αὐτοκρατορίας· τὴν ἐκτέλεσιν δὲ τῶν σχεδίων τούτων ἀναθέτει ὁ Ἀλλαδὶν εἰς τὸν βίαιόν του υἱὸν (Τανισμὰν Γαζῆ) Μελὶκ, ἄλλως ἐνεργετικώτατον καὶ δραστήριον στρατηγὸν διατάττων αὐτὸν ἀμέσως νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν Τραπεζοῦντα, θεωρῶν αὐτὴν ἀνίσχυρον νὰ ἀνθέξῃ οὐδὲ ἐπὶ μικρὸν ἀπέναντι τοσαύτης καὶ τοιαύτης δυνάμεως· καὶ ὁ Μελὶκ οὕτω παρασκευασμένος ὡς ἀστραπὴ καταφθάνει πρῶτον καὶ στρατοπεδεύει περὶ τὴν Βαρβέτην, καὶ ἐκεῖθεν σχεδιάζει τὴν κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος ἐπίθεσίν του.

Ὁ Ἀνδρόνικος δὲ παρ' ἐλπίδα ἀκούσας ταῦτα πάντα, καὶ ἐννοῶν ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει ἐλπὶς εἰρηνικῆς διαλύσεως τῆς ἀδίκου ταύτης ἐπιθέσεως τοῦ Μελὶκ λαμβάνει πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα πρός τε τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν ἄμυναν· καὶ συνάξας ὅσον ἠδύνατο στρατὸν ἀπὸ τῆς Ἰβηρίας καὶ τῶν παρακειμένων χωρῶν, πρῶτον διατάττει τὰ πρὸς ἄμυναν τῆς πόλεως καὶ ἐξοπλίζει τοὺς κατοίκους, ὀχυρόνει τὰς διαφόρους κλεισούρας τῶν μεταξὺ Τραπεζοῦντος καὶ Βαρβέτης, καὶ ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῆς ἱκανοῦ πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ στρατοῦ διευθύνεται κατὰ τοῦ ἐστρατοπεδευμένου ἐχθροῦ· ἀλλ' αἱ πεδιναὶ θέσεις τῆς χώρας καὶ ἡ συρροὴ ἐκεῖ πολλῶν ἐχθρῶν δὲν τῷ ἐπέτρεψαν ἐκεῖ νὰ δώσῃ ἀποφασιστικὴν μάχην· ὅθεν ὁ μὲν στρατὸς ἐπιστρέφει εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς ἄλλας δια-

Digitized by Google

φόρους καταλλήλους χώρας, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος μὲ τὸ ἱππικὸν παρενοχλῶν τὸν ἐχθρὸν ἐπετήρει αὐτόν· τέλος ὅμως εἰσῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πόλιν ἢ διότι δὲν ἤλπιζε νὰ ἀντιτάξῃ κατ' ἐχθροῦ πολυαριθμοτέρου, ἢ διὰ νὰ φέρῃ αὐτὸν πρὸς τὰ κατὰ τὴν παραλίαν στενὰ μέρη, καὶ ἀπομακρύνων τὸν Μελὶκ τοῦ στρατοπέδου καταστήσῃ δυσχερεστέραν τὴν θέσιν αὐτοῦ· ὁπωσδήποτε ὅμως ὁ Μελὶκ ἔρχεται διαβαίνων τὰς κλεισούρας καὶ τὰ ὀροπέδια διευθυνόμενος κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος.

Φθάσας δὲ ὁ Μελὶκ στρατοπεδεύει ἄντικρυ καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τῆς πόλεως περὶ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Εὐγενείου· ὁ δὲ Ἀνδρόνικος κλείεται ἐντὸς τῶν τειχῶν προνοῶν περὶ τῆς ὅσον ἔνεστι τακτικῆς καὶ ἐπιτυχοῦς ἀμύνης. Οὐδέποτε ἡ Τραπεζοῦς εἶδε πρὸ τῶν τειχῶν της τόσον φοβερὸν ἐχθρὸν, καὶ οὐδέποτε ἐπεκρεμάσθη τοιοῦτος κίνδυνος εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς· γυναῖκες καὶ παιδία καὶ γέροντες καὶ λοιποὶ ἄμαχοι τὸν θεὸν ἐπικαλούμενοι ἀρωγὸν συνέῤῥεον εἰς τὸν ναὸν τῆς Χρυσοκεφάλου, δάκρυα καὶ δεήσεις ἀναπέμποντες πρὸς τὸν Ὕψιστον ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ προφανοῦς τούτου κινδύνου ἀτενίζοντες πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Εὐγενείου τοῦ προστάτου τῆς πόλεως καὶ τοῦτον βεβηλούμενον ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μελὶκ μανιωδῶς ἀλλαλαζόντων καὶ προσκαλούντων αὐτοὺς χλευαστικῶς εἰς ὑποταγήν. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀταράχως διεύθυνε τὰ πρὸς τὴν ἄμυναν, ἐπισκεπτόμενος αὐτοπροσώπως ἅπαντα, καὶ ματαιόνων πάσας τὰς ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ· ἡ πρώτη δὲ ἀποφασιστικὴ ἔφοδος ἐγένετο ἀπὸ βοῤῥᾶ, ἀλλ' οἱ ἀνδρεῖοι πρόμαχοι τῆς πόλεως ἀπέκρουσαν αὐτὴν, καὶ εἰς μεγάλην σύγχυσιν ἔβαλον τοὺς ἐχθροὺς, ὅτε ὁ Ἀνδρόνικος κρατεράν ἔξοδον ποιήσας μεγάλην φθορὰν ἐπροξένησεν εἰς αὐτοὺς καταδιωχθέντας μέχρι τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν· ἐν ταύτῃ τῇ ἐξόδῳ πολλοὶ καὶ σημαντικοὶ τῶν Τούρκων ἔπεσον, ὁ πολυθρύλητος τῆς Σινώπης διοικητὴς Εὔτων, καὶ ὁ ἐξάδελφος τοῦ Μελικ καὶ πλῆθος πολλῶν ἐχθρῶν, μέγα δὲ θάῤῥος κατέλαβε τοὺς ἐντὸς τῆς Τραπεζοῦντος, ὡς καὶ τοὺς ἔξωθεν παραφυλάττοντας μακρόθεν, ὥστε ἤρχοντο καὶ διήρπαζον καὶ ἐλεηλάττουν διηνεκῶς.

Digitized by Google

Τέλος ἀναγκάζεται ὁ Μελὶκ νὰ κάμῃ τὴν τελευταίαν, ἀλλὰ καὶ καταστρεπτικὴν δι᾽αὐτὸν ἔφοδον κατὰ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τοῦ τείχους νύκτωρ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν κατοίκων· ἡ νὺξ μὲν ἦτο ἀνέφελος καὶ αἰθρία τὸ πρὶν, ἀλλὰ πυκνὰ και θυελλώδη νέφη ἤρξαντο νὰ καλύπτωσι τὸν ὁρίζοντα ὅτε ἐκινεῖτο καὶ ὁ τοῦ Μελὶκ στρατὸς ἡσύχως καὶ τακτικῶς φέρων παντοίας μηχανὰς καὶ κλίμακας πρὸς τὸ τεῖχος· καὶ εἰς τὴν πρώτην διάσεισιν τῶν τειχῶν ἐπιστεύετο πλέον ἡ ἅλωσις καὶ καταγραφὴ τῆς πόλεως· καὶ ὁ Μελὶκ βέβαιος διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τοῦ σχεδίου του διεύθυνε τὰ πάντα ἐκ τοῦ στρατοπέδου του· ἅμα ὅμως, πλησιάσαντας αὐτοὺς οἱ φρουροὶ τῆς πόλεως ἀπωθοῦσι καὶ καταῤῥίπτουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν κλιμάκων, μέγας δὲ θόρυβος γίνεται ἐνταῦθα καὶ ἀλλαλαγμὸς προσβαλλόντων και προσβαλλομένων· γενικὴ δὲ ταραχὴ ἐν ἀκαρεῖ ἐνέπλησε τὴν πόλιν τῶν μὲν θεόντων πρὸ ἄμυναν τῶν τειχῶν καὶ παρακελευόντων ἀλλήλους, τῶν δὲ πρὸς τὸν ἦχον τῶν κωδώνων τῶν ἐκκλησιῶν τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἀντίληψιν δεομένων· ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ συγχύσει καὶ ὁ οὐρανος οἱονεὶ φιλοτιμούμενος νὰ μετάσχῃ τῆς καταπληκτικῆς πάλης συνεπλήρου τὸ ἔπακρον τῆς φρικώδους ταύτης θέσεως τῶν πολιτῶν· διότι τὴν ἀρξαμένην θύελλαν διεδέχθησαν ἰσχυραὶ ἀστραπαὶ καὶ συνεχεῖς καὶ βρονταὶ καταπληκτικαὶ, ἐπὶ τούτοις δὲ χάλαζα καὶ ῥαγδαία βροχὴ καταπεσοῦσα τὰς μὲν τάφρους καὶ τὰς ὁδοὺς εἰς λίμνας μετέβαλε, τοὺς δὲ παραῤῥέοντας ῥύακας εἰς ποταμοὺς ἀδιαβάτους κατέστησε· καὶ ἦτο τότε τις νὰ βλέπῃ ἱππεῖς μὲ τοὺς ἵππους των κατὰ κεφαλὴν φερομένους, τοὺς δὲ τὰς κλίμακας καὶ τὰς μηχανας φέροντας ὑπὸ τῶν ῥευμάτων παρασυρομένους ὁλόκληρα δὲ τάγματα ὑπὸ τῶν χειμάρων ἐξεμούμενα μέχρι τῆς ἀγρίας θαλάσσης· καὶ ἤδη ἡ σύγχυσις ἐκ τῆς πόλεως παύσασα ἐπέπεσεν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας.

Τότε δὲ ὁ Ἀνδρόνικος ἀφεὶς τοὺς πολιορκοῦντας εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν στοιχείων, ἀντεπεξάγει ἀπὸ τῆς πόλεως κατὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τὰ πάντα κατέστησεν ἐκεῖ εἰς ἀταξίαν· ὥστε οἱ μὲν τῶν ἐχθρῶν ἔφευγον ἐγκαταλείποντες τὰ πάντα, οἱ δὲ ἀπείρως διασκεδαζόμενοι ὑπὸ τῶν περιφρουρούντων Ματζουκάτων κατεκόπτοντο. Καὶ ὁ

Digitized by Google

Μελὶκ ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἐκ τοῦ πανικοῦ τούτου φόβου συσχεθεὶς φεύγει ὁμοίως ἐλπίζων νὰ σωθῇ εἰς τὴν Βαρβέτην· ἀλλὰ μόλις ἐξημερώθη περὶ τὸ Κολάτιον καὶ εἰς θέσιν Κεράσιον συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν ἐκεῖ παραφυλαττόντων Ματζουκάτων, καὶ φέρεται αἰχμάλωτος εἰς τὸν Ἀνδρόνικον· οὗτος δὲ μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην ἐπιτυχίαν ἀρκεσθεὶς μόνον εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως, τὸν μὲν Μελὶκ φιλοφρόνως ὑπεδέχθη, καὶ νέας καὶ ἐπωφελεῖς συνθήκας μετ' αὐτοῦ ποιησάμενος τὸν ἀπέστειλεν ἀσφαλῶς εἰς Ἰκόνιον πρὸς τὸν πατέρα του, ὅστις ἐπίσης παρεδέχθη τὰς γενομένας συνθήκας.

Καίτοι δὲ συντόμως ἐξετέθησαν τὰ κατὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην πολιορκίαν, εὔλογον εἶναι νὰ παραθέσωμεν καὶ τὴν ἔκθεσιν αὐτῶν, ὡς ὁ Λάζαρος σκευοφύλαξ ὀλίγον μεταγενέστερος αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ἐν τῷ πρὸς τὸν Ἅγιον Εὐγένειον ἐγκωμίῳ του περιστατικώτερον ταῦτα διηγούμενος ἐξιστορεῖ. «Ἐπὶ τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἀοιδίμου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Γίδου . . . Μελὶκ ὁ Σουλτάνος ὁ υἱὸς τοῦ Μεγάλου Σουλτάνου Ἀλαδίνου μετ' αὐτοῦ τοῦ Γίδου ὅρκους διαλλαγῆς ἀπ' ἀλλήλων παραμειψάμενοι ἔφησαν μήποτε χωρῆσαι εἰς μάχας, ἀλλ' ἵνα ἐν εἰρήνῃ αἱ χῶραι διάγωσι, καὶ οἱ περίοικοι τῶν φρουρίων ὦσιν ἀτάραχοι· ἀλλ' ἐλύθησαν αἱ σπονδαὶ αὗται ἐξ ἀπονοίας τοῦ τότε τῆς Σινώπης κρατοῦντος καὶ τῷ Σουλτάνῳ ὑπείκοντος (Ῥαΐσῃ) τοῦ Ἐτούμη ἐκείνου, καὶ μάχαι τοῦ Σουλτανικοῦ μέρους καὶ τοῦ Γίδου ἐφωρμήθησαν δι' αἰτίας τοιαύτας. Ναῦς τις πεφορτισμένη μετὰ τῶν δημοσιακῶν τελεσμάτων τῶν τῆς Χερσῶνος καὶ τῶν ἐκεῖσε κλιμάτων τῆς Γοτθίας, καὶ τοῦ δημοσιακοῦ ἄρχοντος Ἀλεξίου τοῦ Πακτιάρη καὶ ἀρχόντων τινῶν Χερσωνιτῶν, ἐρχομένη ἐνταῦθα συγκομίσαι τῷ βασιλεῖ Γίδῳ τὰ ἐπέτεια τέλη, κυμαινομένης τῆς θαλάσσης εἰς Σινώπην προσώκειλε· καὶ ὁ ῥηθεὶς δὲ Ῥεΐσης τὸ πλοῖον τοῦτο καὶ τὰ χρήματα καὶ τοὺς ἐντὸς ἅπαντας σὺν τοῖς ναύταις καταπορθήσας ἀφεῖλε· καὶ κατάφρακτα μετὰ ταῦτα πλοῖα κατὰ Χερσῶνος ἀπέστειλε, καὶ καθεῖλε τὰς χώρας αὐτῆς ὁλοκλήρως. Τοῦτο μαθόντων τῶν Τραπεζουντίων, ἔγνω καὶ ὁ Βασιλεὺς τὴν συμφορὰν τῶν

Digitized by Google

Βαρβάρων καὶ τῶν συνθηκῶν τοῦ Σουλτάνου τὴν κατάλυσιν, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ τῆς Σινώπης ἄρχων τοιαύτην ζημίαν ἐπήνεγκεν· ὅθεν καὶ στόλον ἀγείρουσι κατὰ Σινώπης, καὶ στέλλουσιν ἐκεῖ πανοπλίαν, καὶ εὐθέως εἰς Κάρουσαν προσωρμίσθησαν, καὶ ἐληΐσαντο τὰς αὐτοῦ χώρας ἁπάσας, αἳ παρέκειντο, ἄχρι καὶ αὐτοῦ ἐμπορίου Σινώπης, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ναῦς, (ἃς) ἐν τῷ λιμένι εὗρον εἷλον, καὶ πολλοὺς ἀπέκτειναν ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς ἄλλους ᾐχμαλώτισαν· οἱ δέ γε τούτοις προσήκοντες καὶ οἱ τῶν πλοίων ναυαγοὶ ἐπανέστησαν τῷ Ῥαΐσῃ καὶ λοίδορον γλῶσσαν ἠκόνησαν κατ' αὐτοῦ. Στέλλει τοίνυν τοῖς Τριηράρχαις μὴ μελήσας ὁ Ῥαΐσης πρέσβεις διαλλαγῆναι ζητῶν καὶ μετὰ πολλῶν τὸν Πακτιάρον καὶ τὸν Σέριον τὴν ναῦν ἐκείνην μετὰ τῶν χρημάτων εἰς αἰχμαλώτους μόνους ἀμείψαντες, οἱ τριηράρχαι οἴκαδε ἐπανήσαν χαίροντες (μετὰ πολλῶν χρημάτων). Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐκ τῶν κλιμάτων Χερσῶνος ἐκεῖνοι ἐληΐσαντο, οὗτοι καὶ ταῦτα ἐκομίσαντο. Τὸ δὲ Ἰκόνιον ὁ Σουλτάνος Μελὶκ τῇ ὑστεραίᾳ καταλαβὼν, ἐκεῖ, μαθὼν τὰ γεγενημένα ταυτὶ, οὐ φορετὰ ἡγήσατο, στέλλει δὲ παραχρῆμα εἰς Μελιτινὴν, καὶ στρατηγοὺς συναγείρει· εἰς Ἐρζερούμην δὲ ἥκων στρατὸν συναθροίζει τάχει πολλῷ δὲ εἰς Κελτσινὴν ἀφικνεῖται, τοῦτο πυθόμενος ὁ Βασιλεὺς, ὁ πολὺς ἐκεῖνος συναγείρει καὶ αὐτὸς στρατιὰν (πᾶν ὑπήκοον τῶν ἐπαρχιῶν συλλεξάμενος, καὶ ἐκστρατεύει κατὰ τῶν ἀντιπάλων· κατοχυροῖ δὲ τοὺς στενωποὺς καὶ ἀμφόδους τῶν πέριξ χωρῶν, συγκαλεῖται δὲ καὶ συμμάχους· στρατὸν ἀπό τε Σωτηροπόλεως καὶ Λαζικῆς ἄχρι καὶ τοῦ Οἰναίου, ἐπιλέκτους ἡβῶντας ἀκμάζοντας, ἐπιλέγδην εἰπεῖν ἅπαντας· ἐπεὶ δὲ ᾔδεσαν (οὗτοι) τὸ βαρβαρικὸν στράτευμα εἶναι οὐ ἀριθμητὸν, δέει, πρὸς τὴν τοῦ κόσμου παντὸς κυρίαν καὶ δέσποιναν · . , καταφεύγουσι, καὶ τὸν ἐν μάρτυσι περιώνυμον Εὐγένιόν τε λιπαροῦσιν εἰς βοήθειαν, — ὁ μέντοι Σουλτάνος διήει τὸν τόπον τοῦ Καταχίου, ὃ ἐστι μεταξὺ Παϊπὲρ καὶ Σαϊλούσας· ἐκεῖ(δὲ) καὶ τὰς σκηνὰς ἐπήξατο. Τοὺς δε γε Παϊπερτινοὺς εἴρετο τὴν ὁδὸν θέλων μαθεῖν, δι' ἧς εἰς Τραπεζοῦντα ἀπελεύσεται· οἱ δ' ἔξω καὶ πόῤῥω Χαλδαΐκῆς διοδεύειν προσήκειν ἀντέφησαν· τὸ γὰρ θέμα Χαλδίας ἐστι δύσβατον· ἀλλὰ καὶ ἀνδρῶν πολεμικῶν εὐπορεῖ,

Digitized by Google

καὶ οὐ ῥᾴδιον εἶναι τὴν δίοδον· ἔστι δὲ οὐχ ἥκιστα ὁδὸς ἡ λεγομένη τοῦ Στενοῦ ἡ ἀπάγουσα εὐθέως ἄχρι καὶ Τραπεζοῦντός αὐτῆς· καὶ οὕτως ὁ Σουλτάνος ἐπεσημήνετο προσθῆναι τὰ ὄργανα, καὶ τὸ σύνθημα γέγονε, καὶ αὐτῆμαρ ἐπάνω που τοῦ Στενοῦ κατεσκήνωσαν. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Βασιλεὺς τὸν καλούμενον Πολεμάρχην Θεόδωρον ἐν αὐτῷ τῷ στενῷ ἀνωτέρω τοῦ Χορτοκοπίου μετά τινων ἐῤῥωμένων ἀνδρῶν περισκοπῆσαι ἐπέστειλεν· οἵ δὴ καὶ ἔργα πάνδεινα τοῖς βαρβάροις ἐπήγαγον ἐν τῇ εἰσελεύσει καὶ τῇ ἐξελεύσει· ἄλλους δὲ ἐνίους μετὰ τοῦ Ἀκριβιτζιώτου Γεωργίου παρὰ τὴν δύσληπτον χώραν τοῦ Ἁγίου Μερκουρίου ἀπελθεῖν ἐκέλευσεν. Αὐτὸς δ' ὁ βασιλεὺς, ὡς πολέμων πολλῶν ἔμπειρος καὶ λίαν ἀγχίνους ἄνδρας εὐτόλμους ἱππέας πεντακοσίους δόρατα καὶ ἀσπίδας μόνον ἐπαγομένους παραλαβὼν εἰς Λάβραν ἀπήει, ἧς τὸ φρούριον ἀσφαλισάμενος εἴς τι χωρίον καλούμενον Βερένειαν ᾔει καὶ εἰς τὴν ἐκεῖσε ἱδρυμένην μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰσελθών. . . καὶ τὸν ἐκεῖθεν ῥύακα κατιὼν εἰς γέφυραν ἐπανῄει· εἰς δὲ τὸ λεγόμενον Δικαιόσημον (Τσεβισλίκι) καταντήσας ἐν τῷ ἱδρυμένῳ θείῳ σηκῷ ἐπάνω τῆς πέτρας τοῦ θείου μάρτυρος Θεοδώρου εἰσῆλθε καὶ ἐπεκαλεῖτο ἐκεῖθεν τὸν Ἅγιον εἰς βοήθειαν· τοῦ δὲ ἱερέως τὴν ἀναίμακτον ἱερουργίαν τελοῦντος . . . ἤδη τὸ ἐπιλέγδην ἔκκριτον τῶν βαρβάρων σύνταγμα εἰς Δουβερὰν ἐπεφθάκει· αὐτίκα δὲ καὶ ὁ πολέμαρχος Θεόδωρος θᾶττον προφθάσας, ἀνήγγειλε τῷ βασιλεῖ ταῦτα καὶ παρεκάλει αὐτὸν τοῦ νεὼ ἐξελθεῖν καὶ ἀπᾶραι· ὁ δὲ μαθὼν τοῦτο, ὅστις ἦν ἀφωσιωμένος τῷ Θεῷ ἄχρις οὗ ἡ μυσταγωγία τέλος λάβῃ, καὶ οὕτως μετάσχῃ τῶν ἀχράντων τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων· εἶθ' οὕτω πεποιθὼς ἵππῳ ἐπιβαίνει γοργῷ ἅμα τοῖς πεντακοσίοις ἱππεῦσι, καὶ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς φωνήσας, γνῶτε ἔθνη καὶ ἡττᾶσθε, ἤλαυνεν ἠρεμαίως, καὶ φθάσαντες τὴν γέφυραν, διεπέρασαν· οἱ δὲ βάρβαροι ἐπεὶ ᾔσθοντο (σκοπὸς γὰρ ἦσαν ὡσεὶ δισχίλιοι) τὸν βασιλέα σὺν τοῖς ὀλίγοις ἐκείνοις τὴν ὁδὸν αὐτὴν διερχόμενον ἤλαυνον κατὰ νώτων αὐτῶν· ἐν δὲ τῇ ἐκεῖ πεδιάδι φθάσαντες ταχύτερον ἤλαυνον, καὶ ἀμφοτέρων τὰ δόρατα πρὸς ἀσπίδας ἐδούπησαν· οὕτω δὲ τὸ ά. κέρας τῶν πολεμίων ἐδέδεσαν τήν τε ὁδὸν καὶ τὰς

Digitized by Google

ἐνέδρας καὶ οὐκέτι ἀντεῖχον, ἀλλὰ φεύγοντες ἔπιπτον ἐν τῷ ποταμῷ καί τινες καὶ ἔθανον· ἄλλοι δὲ ἔφευγον κατὰ κράτος· ἐκεῖσε τοίνυν ὁ πολεμάρχης ἔργα θαυμαστὰ καὶ λόγου πολλοῦ ἄξια κατὰ τῶν πολεμίων εἰργάσατο· ὁ δὲ Σουλτάνος μετὰ τῶν συνθημάτων κατερχόμενος ἐπεὶ ἔμαθε τὴν πτῶσιν καὶ τὴν ἧτταν τῶν ἑαυτοῦ κατασκόπων, ὀργῶν ὡσὶ τάχος ἰέναι κατόπιν, ὅμως τοῦτο οὐ πέπραχεν· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς προβλέπων τὴν μυρίαν ἐκείνην ἔφοδον τῶν βαρβάρων ἐπὶ τὴν ἄνοδον τοῦ χωρίου Σαχνόης ἀνέδραμε, κἀκεῖθεν εἰς Λάβραν τὸ φρούριον ἥκει· τοῖς δὲ ἐκεῖσε φύλαξι τὰ γεγονότα σημάνας, καὶ τὰς ἀμφόδους κατοχυρώσας τὴν Τραπεζουντίων κατήλασεν· ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ τοῦ Σουλτάνου πολεμῆσαι οὐκ ἔφθασαν, ὡς προείρηται, καὶ οὗτοι τῇ Τραπεζουντίων προσέβαλον· πηγνύουσι δὲ τὰς σκηνὰς ἄγχου τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου τῆς παλαιᾶς κύκλωθεν· τοὐντεῦθεν δὲ κύκλω τοῦ ἄστεως περιενόστουν... καὶ τῷ πλήθει οὐκ εὐαρίθμητος. Ἡ Τραπεζοῦς δὲ πρὸς μὲν τὰ τείχη ἀνάλωτος, πρὸς δὲ τὸν στρατὸν καὶ τὸν δῆμον, τὰ ἔνδον, χαλεπῶς οὐκ' εὑρεῖα ἦν· οὔπω γὰρ αὐτῷ ἦν τὰ τείχη ἄχρι καὶ αἰγιαλοῦ κατερχόμενα... ὅθεν καὶ ἠνιᾶτο ὁ Υἱὸς ὁ χρηστὸς βασιλεὺς, ἐπεὶ τὸ ἐμπόριον πυρίκαυστον γέγονεν· οἱ δὲ πολέμιοι πανταχόθεν συνέτρεχον· ὁ γοῦν βασιλεὺς... ἡλίου δὲ πρὸς δυσμὰς γενομένου, καὶ ἐπιλαμβανομένης νυκτὸς, περὶ πρώτην μοῖραν αὐτῆς ἐκ τῆς μικρᾶς πύλης τῆς ἀκρογωνείας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ καλουμένου Λιμνιώτου, ἐξιὼν (τῆς Κόρτης) καὶ κατὰ τὰς ἐπάλξεις τῆς πόλεως κατιὼν τὸν περικαλῆ ναὸν τῆς πανυμνήτου Κόρης κατελάμβανε ... παννυχίους ὕμνους καὶ αἰτήσεις ἀνέπεμπε θεῷ... Καὶ τοῦτο μὲν ὁ καλὸς βασιλεὺς τὰς νύκτας ἐποίει, τὰς δὲ ἡμέρας τοὺς ἀντιπάλους βαρβάρους μαχόμενος ἦν· μεθ' ἡμέρας δέ τινας περιὼν ὁ Σουλτάνος κύκλῳ τὴν πόλιν καὶ ὁρῶν αὐτὴν ἀπροσμάχητον, καὶ τὰ βέλη συχνῶς βαλλόμενα, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τοῦ ἄστεως οὐκ ἦν τῶν ἀντιπολεμούντων ὁδὸς βάσιμος ἄγχιστα ἐξ ἐπιφανοῦς, ὥστε ἐλθεῖν εἰς χεῖρας κατὰ μέτωπον, ἐξ ἄλλου δέ τινος μέρους ἀνεκελεύετο πολεμεῖν. Ὅσοι γοῦν τῶν βαρβάρων ἐκ τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου τῆς ἄνωθεν λεωφόρου προ-

Digitized by Google

σήγγιζον, τοσοῦτοι καὶ ἐκ τῶν τῆς Κόρτης πολώνων ἐπήρχοντο, καὶ τρὰς ἐν πεπάλοις ἐμαγνύοντο· καὶ οὗτοι ῥαδίως διεστέλλοντο· ἐπεὶ δὲ πολεμοῦντες ἀεὶ ἔκλινον νῶτα καὶ ἔπιπτον, ἀλλὰ καὶ αὖ πόῤῥω, ἅτε ὄντες πολλοί, ἱστάμενοι ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ ἐμφανοῦς χώρου, ὃς τὴν σήμερον Ἐπιφάνεια λέγεται, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Λογγίνου καὶ τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου διὰ μέσου ἱστάμενοι, μὴ δυνάμενοι δὲ διὰ τὸ δυσέμβατον ἐγγίσαι καὶ βαλεῖν ξίφος καὶ τρῶσαι, ἐκεῖ μὲν ἀπεῖσαν· ὡς δ' εὐάλωτον τὸ ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ αἰγιαλοῦ μέρος ἦν καὶ πεδινώτερον ἐκεῖ κατεσκήνουν (προσεδρεύοντες ὧδε· καὶ ἐσκήνωσαν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐξαρτήσεως καὶ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ ὅλου τοῦ παραλίου ἄχρι τοῦ δυτικοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Βαρβάρας καὶ τῆς σὺν αὐτοῖς)· καὶ ὑπεσημήναντο οἱ σαλπισταὶ τὸ πολεμικὸν καὶ φωνὴ μία παρὰ πάντων τῶν ἀθέων ἐκπεφώνηται· καὶ τὰς μὲν καταφράκτους ἔστησαν πλησίον τοῦ τείχους οἱ στρατάρχαι, τοὺς δὲ σφενδονήτας καὶ λιθοβόλους καὶ τοξότας καὶ ἀσπιδοφόρους ὄπισθεν, μέσον δὲ τῶν τοσούτων καὶ τειχοσείστας· τῆς δὲ μάχης συῤῥαγείσης ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ στρατάρχαι καὶ ὅσοι τῶν ἀγωνιστῶν ἵππων ἔφεδροι, ὁρῶντες τοὺς ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου ἱσταμένους οὐκ εὐτόλμως, ἀλλ' ὀλιγωρουμένους, ἀνοίξαντες τὰς τῆς Ἁγίας Δυνάμεως πύλας καὶ δύναμιν ἐξ ὕψους εἰληφότες ἐξῆλθον καὶ οὐκ ἠρέμησαν, ἀλλ' ὥρμησαν κατ' αὐτῶν· οἱ δὲ βάρβαροι μὴ ἐνεγκόντες ταύτην τὴν ἔφοδον κλίνουσιν αὐτοῖς νῶτα καὶ φεύγουν οὗτοι πάντες· καὶ ἀναβάντες εἰς τὰς σκηνὰς ἔνθα τῶν Κατώνων ὁ τόπος ἦν ἀπέκτειναν μὲν ἀπὸ τούτων πολλούς, κατεθήρευσαν δὲ καὶ αὐτὰς τὰς σκηνὰς καὶ τὰ χρήματα· ὅπερ μαθὼν ὁ Σουλτάνος καὶ οἱ στρατάρχαι ὠῤῥώδησαν· εἶτα καὶ ἅμα πάντες ὄρθιοι γενόμενοι κατόπιν, ὡς εἶχον ἐξώρμησαν· ὁ μέν τοι βασιλεὺς θεασάμενος τὸ πλῆθος τῶν βαρβάρων πασσυδὶ ἐπερχόμενον, ἐφορμητικὸν ἐπεφθέγξατο ἐπιφώνημα πρὸς τὸ οἰκεῖον στράτευμα· ἐπὶ ταυτὸ γὰρ ἅπαντας συναθροίσας, ἱππεῖς εὐθυδρομῆσαι ἐκέλευσε πρὸς τὸν τοῦ Ἁγίου Προκοπίου ναόν· γενόμενος δὲ ἐκεῖσε, ἐπεὶ καί τινας τῶν βαρβάρων ἱππεύσαντες ἔφθακασι προσέμιξαν, καὶ ἐξ ἑκατέρων πίπτουσιν οὐ πολλοὶ ἐκ δὲ τῶν ἐχ-

Digitized by Google

τούτων ἐπισημότεροι πίπτουν ἄνδρες οὐχ ἥκιστα μάχιμοι Σατταδὶν ὁ τοῦ Σουλτάνου πρωτοξάδελφος, Ἐτούμης τε ὁ Ῥαύσης ὁ τῆς Σινώπης ἄρχων· καὶ ἕτεροι τῆς Κελτζικῆς τε καὶ Σεβαστείας. Ἐκ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἄνδρες περιφανεῖς τε ὁμοίως καὶ εὔτολμοι Γεώργιος ὁ Τορνίκης ἐκεῖνος, καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καταλόγου στρατάρχης, ὁ Ἀχριδιτζιώτης Θεόδωρος, καὶ Νικόλαος ὁ Καλλοθέτης, καὶ Νικήτας ὁ Θαλαβίτης, καὶ Ἰωάννης ὁ Σαγξῆς· οὗ δὴ καὶ ἡ σύζυγος ἀνδρεία οὖσα γυνὴ καὶ τοῖς τρόποις χρηστὴ, τὴν τοῦ Πιτσέα στάσιν τὴν ἐν τῷ χωρίῳ Ἀμμώδει τῇ μονῇ τῇδε ὑπὲρ τοῦ μνημείου τοῦ ἐκεῖσε ἀνέθηκεν. Ἔπειτα μέν τοι κατὰ πόδας παντὸς τοῦ στρατεύματος τῶν βαρβάρων κεκινηκότος, ὁ βασιλεὺς ἐλάσας ἥσυχος τὸ στράτευμα καὶ διὰ τοῦ ῥύακος τοῦ ἁγίου Γεωργίου διαβιβάσας, καὶ τοῦ χώρου τῶν τριῶν Καρυῶν, ἀκινδύνως τὴν πόλιν εἰσῆλθεν. Ὁ δέ γε Σουλτάνος ἀποτυχὼν ὧν ἤλπιζε κατηφείας πληροῦται καὶ χόλου· ὅθεν καὶ ὅλως κατὰ τοῦ θείου ναοῦ τοῦ Ἁγ. Εὐγενίου ἐξορμήσας καθελεῖν μὲν τὰ ἄνω καὶ κατασπᾷν ἐπιτάττει, τὸ ἔδαφος δὲ ἐξορύττειν. . . τὸ δὲ ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῦ στρατεύματος πλῆθος οἷα θῆρες κατὰ τῆς πόλεως ἅπαν ὠρύεται, καὶ εὐχερῶς εἰς τὴν αὔριον λήξεσθαι προσδοκοῦντες ἤδη δὲ καὶ μετὰ κυμάλων καὶ κρότων Ἀραβικῶν καὶ κραυγῶν τε Λιβυκῶν πάντες ἐφορμήσαντες οἱ βάρβαροι ἐκ τοῦ ὀρεινοῦ τῇ πόλει μέρους προσέβαλλον ἄχρι πυλῶν, καὶ μιᾷ βοῇ πάντες βαρβαρικῶς προσηλλάλαξαν, ὥστε κατασεισθῆναι τὴν γῆν, καὶ τὸν οὐρανὸν κατασπᾶσθαι, καὶ δέρους γενέσθαι πάντα μεστά. Καὶ τοῦτο μὲν οἱ βάρβαροι· ἀντιβάλλειν δὲ ἀκροβολισμοῖς αὐτοὶ οἱ τῆς πόλεως οὔ τι προὐθυμήθησαν ἄχρις ὀλίγον κατολιγωρῆσαι τοὺς πολεμίους καὶ ἀμβλυνθῆναι τὰ βέλη. Ἔπειτα δὲ θυμομαχοῦντες οἱ παῖδες τῶν Λαζῶν ἄφνω ἐξῄεσαν πεζοὶ μὲν βάλλοντες βέλεσι πικροτέροις τοὺς ἀντιμάχους· κατόπιν δὲ καὶ τὸ ἱππικὸν ἅπαν ἐξιππεύσαντες στράτευμα πολὺ μὲν ἔκτειναν, πολλοὺς δὲ ἐζώγρησαν· ἦν μὲν οὖν ταυτὶ καὶ οὕτως εἶχεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπεὶ τὸ ἄγριον καὶ ἀπηνὲς τοῦ Σουλτάνου ἑώρα, ἥκιστα μὲν ἠρεμῆσαι θέλων καὶ ἄνεσιν δοῦναι τινὰ τῇ μάχῃ, ἀλλὰ ῥέπων καθ᾽ ὥραν. . . ἔτι δὲ τοῦ πλήθους τοῦ δήμου

Digitized by Google

ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀπὸ τῆς συνοχῆς τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐκ τούτων στενώσεως τῆς πόλεως πιεζομένου (οὔπω γὰρ ἐτετείχιστο τὸ ἔξωθεν φρούριον ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ καὶ μεγάλου ἄστεως ἄχρι καὶ θαλάττης αὐτῆς διερχόμενον· βάσιμος ἔτι ὁ χῶρος οὗτος ἦν τοῖς πολεμίοις καὶ ὁ αἰγιαλὸς ὁ ἐν τούτῳ) ἐδεδίει ὁ ἄναξ καὶ ἐλυπεῖτο. . . . ἤδη δὲ ὑπαυγαζούσης ἕωθεν τῆς ἡμέρας αὖθις διὰ τοῦ ὀρεινοτέρου μέρους τοῦ ἄστεως τῆς μεγάλης Κόρτης ἀγχοῦ προσέβαλλον οἱ ἔχθιστοι βάρβαροι ἄκρως ἐξωπλισμένοι καὶ ἐγγίσαντες ἐπειρῶντο· ὁ δὲ Σουλτάνος τοιαῦτα ἔλεγε τοῖς ἐν τῇ πόλει· μὴ ἀπατᾶσθε, ὦ Τραπεζούντιοι, ἐπὶ τῷ θεῷ ὑμῶν μηδ' ἐπ' αὐτῷ τῷ λεγομένῳ Εὐγενίῳ· αὔριον γὰρ καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὃν ὑμεῖς τιμᾶτε, κατερημώσω καὶ ὑμᾶς ἀρῶ· οἶδα γὰρ τῶν ἀναγκαίων ὑμῶν ἔνδειαν καὶ τὴν λειψυδρίαν, καὶ τὴν ἄλλην ἥν περ ἔχετε κάκωσιν. Ταῦτα τά γε βλασφημίας γέμοντα ῥήματα καὶ ὁ κρατῶν ἤκουσεν, ἤλγησε δὲ φανερῶς ἐπι τούτοις, καὶ δάκρυα ἐκ τῶν ὀμμάτων ἐξέῤῥει· ὅμως ἀναλαβὼν ἑαυτὸν, τό δε πρᾶγμα ἐπεχειρίσατο· ᾔτησεν ἐλθεῖν τῶν πολεμίων ἐνίοις ὡς αὐτὸν τῆς πόλεως ἔνδον, καὶ πληρῶσαι σπονδὰς εἰρηνικὰς τοῦ ἐκτελέσαι τὰ θελήματα τοῦ κρατοῦντος αὐτῶν, καὶ διαλλάξασθαι· καὶ ἦκον καὶ εἰσεληλύθασασι καὶ σπονδὰς ἀλλαζονείας καὶ ὑπεροψίας ᾔτουν, μεστάς. Ὁ δὲ βασιλεὺς μεγαλόφρων ὑπάρχων, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀναπολήσας τὰ λεγόμενα δεξιῶς αὐτοὺς πεφιλοτίμηκε, καὶ ἀβρ[illegible]ς τραπέζας ἐκοινώσατο· εἶτα καὶ ἱππασάμενοι διὰ μέσης τῆς πόλε[illegible]ς διήρχοντο οὗτοι, καὶ κατασκοποῦντες οὗτοι τὰ στρατεύματα, [illegible] κὰν ταῖς ἀγέλαις τὰ ζῶα βοῦς πρόβατα, τὰ κρέατα διάφορα, [illegible] [illegible]οποιῶν μαγγανείας, οἴκους τραγημάτων μεστοὺς, σιτῶνας σίτ[illegible] πλήρεις οἰνῶνάς τε καὶ κρεοπωλεῖα διάφορα, ἀλλὰ καὶ ὑδάτων [illegible]ύακας, καὶ κρουνοὺς ἐκχεομένους ἐκ τῆς μεγάλης πύλης τοῦ αι[illegible]νιαλοῦ καὶ πελαγίζοντας· καὶ μετὰ τὸ διελθεῖν τοὺς βαρβάρους . . . καὶ θεάσασθαι ταῦτα κενοὺς ἐξαπέστειλεν. Οἱ δ' ὑποστρέψαντες πάντα ὅσα εἶδον καὶ ἤκουσαν τῷ Σουλτάνῳ ἀπήγγειλαν. — Καὶ ὃς ἠνιᾶτο ἀκούσας· οἱ δὲ Χαλδαῖοι καὶ περὶ τὴν Ματσοῦκαν, ἐπεὶ ἔμαθον τὰς πρὸς τοὺς βαρβάρους ἀντιπράξεις τῶν Τραπεζουντίων, εὔτολμοι γεγονότες καὶ ἐπὶ τῶν νυ-

Digitized by Google

κτῶν ὑποθέοντες, ἥρπαζον ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων ἵππους, ἐπόρθουν ἐζώγρουν, καὶ τὰς φυλάξεις ἐκράτουν, καὶ κατεδίωκον· ἤσχαλλε δὲ ἐπὶ τούτῳ δεινῶς ὁ Σουλτάνος... (Ἐνταῦθα ἐλλιπὲς τὸ χωρίον, ἀναφέρει περὶ λιτανείας γενομένης εἴς τε τὴν Θεοτόκον καὶ τὸν Ἅγιον Εὐγένιον)... αἰθρίας γὰρ οὔσης τῆς νυκτὸς (ὅτε δηλαδὴ ἔκαμον τὴν τελευταίαν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως;) ἀθρόως ἀστραπὴ μεγάλη, ὡς δοκεῖ πῦρ ἄρρητον χεῖσθαι ἀπὸ τῶν τεσσάρων τῆς Οἰκουμένης μερῶν ἐξέλαμψεν, ὥστε ἐνισχεῖν τῶν ἀντιπάλων τὰ ὄμματα, καὶ τὰς ἀθέους ψυχὰς ἐκπλῆξαι, ὕδατα δὲ σὺν αὐτῇ κατεῤῥύη, καὶ βρονταὶ συνεδούπησαν, καὶ χάλαζαί τε ῥαγδαῖαι κατέπεσον, καὶ ὄμβρος τε πολὺς κατήνεκτο κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐπὶ τοὺς ἄφρονας... οἱ δὲ βάρβαροι, ἐκ τοῦ θαύματος, ὅπερ ἐμβρόντητοι γεγονότες ἔνθεν κακεῖθεν διεσκεδάσθησαν, καὶ μὴ συνιέντες οἱ μὲν περὶ τὰ κοῖλα τοῦ βουνοῦ ἐπλημμέλουν προσκόπτοντες, οἱ δὲ κατὰ κρημνοῦ τῶν ὀρῶν ὥρμησαν ἔφιπποι τὸν κρημνὸν ὥσπερ ἱππήλατον, οἱ δύσμοροι νομίζοντες, καὶ πρὸ τοῦ τῇ γῇ πελάσαι τὰς δυστυχεῖς αὐτῶν ψυχὰς ἀποτόμως ἀποῤῥευγόμενοι· ἕτεροι δὲ περὶ τὰς τῶν ὀρέων ὑπωρείας γενόμενοι τῆς ἑαυτῶν πανοπλίας ἀπεβάλλοντο· καὶ ἄλλοι δὲ ἀπὸ ψήξεως ἀπεβίωσαν. Καὶ τούτοις μὲν τοῖς ἀθέοις καὶ πολεμίοις τοιοῦτο ἦν, οἱ καθ' ἡμῶν ἐλθόντες ἀπέναντο τέλος. Ὁ δὲ τούτων ἄρχων Μελὶκ μετὰ πρώτης φάλαγγος τῶν φυλάκων αὐτοῦ φεύγει περὶ τὴν Κάσαστιν, ἡμέρας ἤδη αὐγαζούσης εἰς τὸ Κουρατοτροφεῖον ἀφῖκτο. Τοῦτο δὲ ἐπεὶ ἔγνων τινὲς εὔζωνοι τῶν Ματσουκάτων, ἐπιδραμόντες τοῦτον ἐζώγρησαν, ἐξ ὅτου καὶ ὁ ναὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τῷ μεγάλῳ Εὐγενίῳ ἀνῳκοδόμητο, ὃς ὁρᾶται ἄχρι καὶ τήμερον. (Ὁ μέντοι βασιλεὺς ὥσπερ ἀγχίνους καὶ εὖ μάλα εἰδὼς τὰ τοῦ μεγολοδώρου Θεοῦ διὰ τὸν Εὐγένιον θαύματα .... Εἶτα μετὰ τὴν τελετὴν τῆς εὐχαριστίας ἀποβάντες κύκλῳ περιῄφεσαν τὰς ἐκείνων σκηνάς· χρημάτων δὲ πλήρεις ἀνεῦρον αὐτὰς ἐρήμους πάντη ἀνδρῶν καὶ ἀνεῖλον, καὶ ἵππους καὶ ὅπλα, ὡς ἐῤῥιμένα φάναι ἐληΐσαντο). Ἀλλ' ὅσους ἀποφυγόντας περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ταύρου εὑρόντες οἱ Ματζουκᾶται καὶ Χαλδαῖοι εὔζωνοι τίς ἀριθμήσειεν; ἀλλὰ τότε καὶ τὸν Σουλ-

Digitized by Google

τέκνον ἐκεῖνον ἤγαγον δέσμιον. Ὁ δὲ βασιλεὺς φιλανθρωπίᾳ μᾶλλον νικώμενος, οὐ δέσμιον οὕτως ἰδεῖν ὑπήνεγκεν . . . ἀλλ' ἠθέλησεν ἡσύχως περιοδεύειν εἰς παρακοιμητὴν αὐτόν, καὶ ἡμέρως ὑποστηριζόμενον δυσὶ τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν, ἕως οὗ περιέλθει· εἶτα καὶ ἱππότην γενόμενον σὺν τῷ δήμῳ ἑπομένῳ περιιέναι τὸν αἰγιαλὸν χῶρον, καὶ τῆς μεγάλης πύλης τῆς πόλεως εἰσελθόντων ἐν τοῖς βασιλείοις ἀγαγεῖν αὐτὸν οἴκοις· τοῦτον δὲ τὴν πόλιν εἰσδύοντα καὶ πρὸς τῷ μεγάλῳ ναῷ φθάσαντα τῆς παναχράντου Θεομήτορος λέγεται βύθιόν τι στενάξας ἀπὸ μέσης καρδίας, πολὺ αὐτὸν ταλανίσας, ὡς τοῖς ματαίοις καταπεισθέντα ἀστρολόγοις ἐκείνοις, καὶ τῷ ὀφθέντι ξένῳ ἀνδρὶ Εὐγενίῳ ἀκολουθῆσαι, καὶ ἤδη ἀνηλεῶς καὶ δυστυχῶς διέρχεται τὴν αὐθεντικὴν τῶν Ῥωμαίων λεωφόρον ὁδόν. Οἱ δ' ἀπάγοντες αὐτὸν ἤγαγον εἰς τὰ βασίλεια. Τοῦτον δ' ἰδὼν ὁ βασιλεὺς ἄγαν φιλοτίμως ἀποδέχεται, καὶ τῆς πλησίον αὐτῷ ἀξιοῖ καθέδρας· μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ βασιλεὺς σκυθρωπότττοντά τι καὶ πάντα στρυφνὸν αὐτὸν θεασάμενος χεῖρά τε ὀρέγει καὶ πρὸς αὐτὸν ἕλκει. Καὶ εἶδες, ὦ Σουλτάνε, εἶπεν, ὅπως οἱ τὰς συνθήκας τῶν ὅρκων παραβαίνοντες ἑαυτοῖς τεκταίνουσι χαλεπόν; ὁ δ' ἀντέφη· ναὶ ἀληθῶς εἴρηκας, ὦ κράτιστε βασιλεῦ! ἡμεῖς γὰρ ἠπατήθημεν ἐπεὶ καὶ χώρας καὶ πόλεις ἐπορθήσαμεν καὶ εἵλομεν τῶν Ῥωμαίων, οὕτω καὶ τούτων ἐνομίζαμεν ῥᾷον ἑλεῖν· τίς δ' ᾔδει τοιοῦτον πώποτε καὶ τοσοῦτον στερρὸν καὶ ταχύτατον φύλακα καὶ πολιοῦχον θερμὸν ὑπέρμαχόν τε τῆς πόλεως ταύτης, ὡς τὸν ὀφθέντα ἡμῖν Εὐγένιον (τὸ μέρος τοῦτο λείπει ἀπὸ τοῦ λόγου) ὃς καὶ πάντας ἡμᾶς ἀναίμωτι χερσὶν ὑμετέροις παρέδωκεν, ὡς ὁρᾷς· ἠκούομεν γάρ ποτε περὶ τῶν αὐτοῦ μεγάλων ἐργασιῶν, ἀλλ' ἠπιστοῦμεν· τὰ γὰρ πόρρω γενόμενα οὐ φοβεῖ τὰ πολλά. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς χρηστότητι πᾶσιν κιρνῶν τὴν βουλὴν ἀνελάμβανετο αὐτὸν ἀθυμοῦντα λόγοις χρηστοῖς καὶ πράεσιν. Ἀλλὰ τά γε γεγενημένα, ἔφησεν, ὦ Σουλτάνε, οὐκ ἀπογίνονται, ὥς φασι, κἂν ὁπωσδήποτε αὐτὰ προβαίνῃ· ἐπεὶ οὖν τὸ ὑμέτερον οὕτω προὔβη, καὶ ὁ χρόνος χαλεπὸν ὑμῖν τὸ τέλος ἐπήνεγκε, μὴ ἀθύμει μήτε λυποῦ ὑπὲρ μέτρον, ἀλλ' ὅπερ ἀεὶ ὢν εὐτυχεῖς ἔχαιρες, καρτερῶν δὴ τὸν αὐτὸν τρόπον

καὶ νῦν ἐφ' ὧν ἠστόχησας φέρων καλῶς γίνου. Καὶ δς, οὕτω χρὴ, ἔφησεν, ἡμᾶς φέρειν, τὸ δ' ἀγαθὸν καὶ συμπαθὲς τῆς ἡμετέρας ζωῆς τῇ σῇ χειρὶ, δέσποτα δέδοται. Καὶ ὁ Βασιλεύς, ἀληθῶς εἴρηκας, ὦ Σουλτάνε, ὅτι τὰ παρόντα οὐ μόνιμα κἂν μέγα φαντάζωσι τοὺς περὶ ταῦτα ἐπτοημένους. Διὸ δὲ τοὺς ἐπαίνους προσάγειν τοῖς ἐπί τισιν ἀνδραγαθίας εὐτυχοῦσι καὶ μετριάζουσιν, ὁμοίως δὲ καὶ δυστυχοῦσιν ἐπιεικῶς φέρουσιν. Οὐκοῦν δὴ φέρε τὰ κατὰ τὰ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ γενόμενα ἐν ἀληθείᾳ διήγησαι ἡμῖν πάντα. Ἐὰν γὰρ ἐξείπῃς ἡμῖν πάντα ἐπί σε καὶ τὸ στράτευμά σου μεγάλην ὠφέλειαν ἕξεις, ἅτε καὶ τοῖς ἀκούουσιν εὐφροσύνην παρέξεις καὶ ἡμῖν οὐ μετρίαν τὴν ἡδονὴν . . . (ἐνταῦθα πάλιν ἐλλείπει) . . . Μετὰ δέ τινας ἡμέρας συνῆλθον βάρβαροί τινες ἀπὸ τῶν Συρμένων καὶ ἀλλαχόθεν, ὅτι διασκεδασθέντες ἐτύγχανον καὶ ὅσοι ἠχμαλωτίσθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ εἰς δόλους ὑπήχθησαν . . . . Ὁ δὲ βασιλεὺς βουλὴν ποιησάμενος τοὺς βουλῆς ἤρετο, ὅπως τὰ κατὰ τὸν Σουλτάνον ποιῆσαι χρή· γνώμη δὲ κατ' αὐτὸ γενομένων πάντων ἔδοξεν ἀπελθεῖν οἴκαδε τὸν Σουλτάνον ἐλευθερίῳ τοῦ βασιλέως θελήματι, διὰ τὸ τοῦ ἀνδρὸς περιφανὲς καὶ τὴν τῶν Τούρκων εἰς αὐτὸν σύμπνοιαν(παίδων τι φημὶ καὶ ἀδελφῶν Κραμιάνων), καὶ κατωτέρω μέχρι τῆς Σινωπέων πόλεως ὁδηγῆσαι καὶ προπέμψαι αὐτὸν, ἵνα διασωθῇ εἰς τὰ ἴδια μετὰ εἰρήνης. Ἔξοδον ἡ βουλὴ καλὴ, καὶ τῆς βουλῆς ἤδη συστάσης σπονδαὶ εἰρηνικαὶ προὔβησαν μέσον αὐτῶν, ὥστε μήτε στρατιωτικὴν θεραπείαν ἔτι διδόναι τοὺς Τραπεζουντίους τῇ Σουλτανικῇ ἐξουσίᾳ καθὰ καὶ τὸ πρότερον πολεμιστῶν στελλομένων ἐκεῖσε μήτε χρηματισμούς τινας μήτε μὴν δῶρα. Οὕτω δὴ τῶν σπονδῶν τελεσθεισῶν, σὺν τιμῇ καὶ τῇ ἄλλῃ πρεπούσῃ δορυφορίᾳ ὁ Σουλτάνος οἴκαδε ἐπανέζευξεν. Ἀφιγμένος τοίνυν εἰς Ἰκόνιον ὁ Σουλτάνος, οὐ τὰ συνήθη μόνον τῶν συνθηκῶν ἐξεπλήρου, ἀλλά γε καὶ ἵππους Ἀραβικοὺς καὶ ἄλλο τι τῶν ἐπισήμων ἐπ' ἐνιαυτοῦ ἐπεπόμφει τῷ Βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ τῷ Γίδῳ. Τὰ δὲ τοῦ Ἁγίου (Εὐγενίου) θαύματα ἁπανταχοῦ διεφήμιζε καὶ χρήματα κατ' ἔτος παρεῖχε δαψιλῶς τῇ μονῇ τοῦ Μάρτυρος . . . »

Ταῦτα λοιπὸν τὰ κατὰ τὸν Λάζαρον σκευοφύλακα, καὶ

Digitized by Google

τοι ὁ λόγος αὐτοῦ ἐλλιπὴς, εἰς πολλὰ καὶ ἠκρωτηριασμένος

Τὴν δ' οὕτως ἀρξαμένην ἐκείνην νύκτα διαδέχεται ἡμέρα γλυκυτάτη, καὶ πολὺ μάλιστα ὅτι πρόξενος σωτηρίας ἐγένετο τῇ πόλει καὶ θριάμβων καὶ χαρᾶς πανδήμου. Ἀπεδόθη δὲ καὶ δικαίως ἡ δόξα τοῦ θριάμβου τούτου εἰς τὴν ὑπερφυσικὴν τοῦ Θεοῦ ἀντίληψιν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ προστάτου τῆς Τραπεζοῦντος τοῦ Μάρτυρος Εὐγενίου· καὶ ὁ ἐπελθὼν κίνδυνος οὕτως ἐνδόξως ἀπεσοβήθη, ὁ δὲ ἐκ πολλῶν μυριάδων στρατὸς τοῦ Μελὶκ οἰκτρῶς ἐξηφανίσθη, ἀφ' οὗ καὶ τὸ πλούσιον αὐτοῦ στρατόπεδον ἔμεινεν ἄπονος λεία τῶν γενναίως προμαχησάντων τῆς πόλεως, ἥτις διὰ τοῦ κατορθώματος τούτου ἀπήλλαξε μὲν τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ συμμαχίας ἐπαχθοῦς καὶ φορολογίας ἀτίμου, εἰς αὐτὴν δὲ ἔδωκεν ἄνεσιν καὶ ἡσυχίαν.

Ἡ παροῦσα ὅμως κατάστασις δὲν ἔμεινε πολὺν καιρὸν, ἀλλ' ἄλλα περιστατικὰ ἠνάγκασαν πάλιν νὰ συνάψῃ μὲ τὸν Ἀλαδῖνον συνθήκας ὄχι τόσον εὐνοϊκὰς πρὸς τὸ κράτος τοῦ Ἀνδρονίκου. Ὅτε δηλαδὴ ὁ Μέγας Σάχης τῆς Ταταρίας ὁ Γελαλδὶν θέλων νὰ φιλονεικήσῃ πρὸς τὸν τοῦ Ἰκονίου Σουλτάνον τὴν κυριαρχίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀπεφάσισε κὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ Ἀλαδίνου, ὁ Ἀνδρόνικος νομίζων ὅτι δὲν συνέφερεν εἰς αὐτὸν νὰ μένῃ μεμονωμένος κατὰ τὴν πάλην τῶν δύο, ἀπεφάσισε νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ Γελαλδίνου κατὰ τοῦ Ἀλαδίνου, πέμψας τῷ πρώτῳ καὶ βοήθειαν στρατιωτικὴν συγκειμένην ἐξ ἑνὸς συντάγματος· ἀλλ' ὁ Γελαλδῖνος κατανικᾶται ἐν τῇ ἐν Ἀχλιᾷ αἱματηρᾷ μάχῃ ὑπὸ τοῦ Ἀλαδίνου, ὡς καὶ μετὰ ἓν ἔτος ὑπὸ τῶν Μογγόλων καὶ κατέστη Μέγας Χάνης Ταταρίας ὁ τῶν Μογγόλων Οὐτάη, ὅστις ἦν ἐπίσης ἐχθρὸς καὶ ἀντίζηλος τοῦ Ἀλαδίνου. Τότε πάλιν συνεδέθη εἰς τὴν συμμαχίαν του ὑπὸ τοὺς προτέρους ὅρους προσφέρων φόρον τινὰ ἐτήσιον καὶ 200 λόγχας ἤτοι 1000 ἄνδρας.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐπειδὴ οἱ Μογγόλοι ἐδίωξαν ἀπὸ τῆς Τιφλίδος τὴν Ῥουσαδάναν βασίλισσαν τῆς Γεωργίας, καὶ φυλαί τινες Ἰβηρικαὶ καὶ Λαζικαὶ τέως ὑποτελεῖς τῇ Τραπεζοῦντι ἀποσπασθεῖσαι ἀπετέλεσαν ἴδιον κράτος, ἐξέλεξαν ἴδιον βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτῆς Δαβὶδ, οὗ ἡ πρωτεύουσα ὑ-

Digitized by Google

πῆρξε τὸ Κότυον ἢ ἡ Κοταῒς ἐν Μιγρελλίᾳ, τότε ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς Αὐτοκρατορίας πλούσιαι χῶραι, αἵτινες κατὰ διαφόρους χρόνους καταχτηθεῖσαι καὶ πάλιν ἐλευθερωθεῖσαι ἀπετέλεσαν τὸ Βασίλειον τῆς κάτω Γεωργίας, ὅπερ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ὑποστὰν διαφόρους τύχας διεσώζετο μὲν μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ἐγένετο δὲ ἤδη ἐπαρχία Ῥωσσική.

Βασιλεύσας δὲ 13 ἔτη ὁ Ἀδρόνικος ἐκοιμήθη τῷ 1235, καταλείψας τὸ βασίλειον τῷ αὐτοῦ μὲν γυναικαδέλφῳ υἱῷ δὲ πρωτοτόκῳ Ἀλεξίου τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ Κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Ἀξούχῳ. Ὁ Ἰωάννης δὲ ὁ Α'. ἐβασίλευσεν εἰρηνικῶς, ἐπειδὴ οὐδὲν φαίνεται ἐν ταῖς ἡμέραις πολεμικὸν ἔργον, καὶ ἀπέθανεν ἄρξας μόνον ἓξ ἔτη. Λέγεται δὲ ὅτι παίζων ἐν τῷ τζικανιστιρίῳ ἐκρημνίσθη ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ σπαραχθεὶς ἀπέθανε. Τὸ δὲ τζικανιστήριον τὸ καὶ τρουκάνιον ὀνομαζόμενον ἦν παιδιά τις, ὡς εἶδος γυμνασίου, τὰ μάλα περισπούδαστος παρὰ τοῖς εὐγενέσι τῶν Βυζαντινῶν, ὡς παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς τὸ λεγόμενον τσιρίτι· συνίστατο δὲ ἡ παιδιὰ αὕτη εἰς τὸ νὰ ῥίπτωσιν ἀφ' ἵππων κατὰ μιᾶς κύστεως ἢ σφαίρας πλήρους ἀέρος ἀκόντια ἢ βέλη.

Βασιλεία Μανουὴλ τοῦ Μεγ. Κομνηνοῦ.

Διεδέχθη δὲ τὸν Ἰωάννην Α'. ὁ ἀδελφός του Μανουὴλ, ἀφ' οὗ ὁ υἱός του Ἰωαννίκιος ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Ὁ δὲ Μανουὴλ οὗτος ὀνομάζεται μὲν ὑπὸ τῶν τότε ἱστορικῶν στρατηγικώτατος καὶ εὐτυχέστατος, ἀλλὰ οὐδεμίαν αὐτοῦ πολεμικὴν πρᾶξιν ὀνομαστὶ ἀναφέρουν· ἐπομένως φημίζεται διὰ τὸ ἐν τοῖς πολέμοις θάῤῥος καὶ διὰ τὰς πολεμικάς του γνώσεις, αἵτινες καθίστων αὐτὸν ἱκανὸν νὰ ἔχῃ μείζονα ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῶν γειτόνων του ἡγεμόνων, ἢ ὅσον ἠδύναντο νὰ τῷ παράσχωσιν αὐταὶ αἱ δυνάμεις τῆς Τραπεζουντίου Αὐτοκρατορίας. Ὅτε δὲ ὁ Ἀλαδῖνος ἀπέθανε φαρμακωθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Γαγιασεδὶν, καὶ ἐγένετο ὁ πατροκτόνος Σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου, ἀποθανόντος τοῦ Μελὶκ ἐν τῇ κατὰ τῶν Καβείρων πολιορκίᾳ, ἐπειδὴ οὗτος παρεδόθη

Digitized by Google

εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας ἡ Σουλτανία τοῦ Ἰκονίου ἤδη παρήκμαζε τότε, καὶ ὁ τῶν Μογγόλων Χάνης κατενίκησε τὸν Γαγιασεδδὶν πλησίον τῆς Ἀρσίγγας τραπέντων εἰς φυγὴν τῶν στρατευμάτων τοῦ Σουλτάνου, τὴν αὐτὴν τύχην ὑποστάντων καὶ τῶν τοῦ Μανουὴλ στρατιωτῶν συγκειμένων εἰς ἓν σύνταγμα. Ὁ δὲ Μανουὴλ ἐνόμισε φρόνιμον νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τοῦ Χάνη, οἵαν καὶ πρότερον πρὸς τοὺς Σουλτάνους τοῦ Ἰκονίου.

Οἱ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν Φράγκοι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ὅτι κατὰ τὸ 1253 ὁ Μανουὴλ ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς Λουδοβῖκον τὸν βασιλέα τὸν Ἅγιον τῆς Γαλλίας τότε κατὰ τὴν Φοινίκην διατρίβοντα πρὸς κατάκτησιν τῶν Ἁγίων τόπων ζητῶν παρ' αὐτοῦ μίαν τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον τοῦ υἱοῦ του. Οἱ πρέσβεις δὲ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν πλούσια καὶ λαμπρὰ δῶρα πρὸς αὐτόν, ὅστις τοὺς ἐδέχθη εὐμενέστατα· ὁ σκοπὸς ὅμως τῆς πρεσβείας δὲν ἐπετεύχθη, ἐπειδὴ οὐδεμίαν τῶν θυγατέρων εἶχε παρ' ἑαυτῷ, καὶ κατόπιν τῷ Λουδοβίκῳ συνέβησαν ἄλλα δυστυχήματα, ὥστε ὁ γάμος δὲν ἐτελέσθη.

Ὁ Μανουὴλ μετὰ μακρὰν καὶ εὐτυχῆ βασιλείαν ἀπέθανε κατὰ Μάρτιον τῷ 1263 εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη ἄρξας, καταλιπὼν τρεῖς υἱούς, οἵτινες κατὰ σειρὰν ὑπῆρξαν Αὐτοκράτορες· ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς βασιλείας του ἐγένετο μεγάλη πυρκαϊὰ ἐν Τραπεζοῦντι. Μεταξὺ δὲ τῶν κτιρίων, ὅσα ὁ Μανουὴλ ἔκτισε τὸ περιφημότερον τὸ καὶ μέχρις ἡμῶν διασωζόμενον εἶναι ἡ Ἁγία Σοφία ἡμίσειαν ὥραν πρὸς δυσμὰς κειμένη τῆς Τραπεζοῦντος· τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν ὑποδεικνύει τὴν ἐνταῦθα τότε πρόοδον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς ζωγραφίας ὡς καὶ τὴν εὐπορίαν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ἐποχῆς· ἡ δὲ περίσκεπτος θέσις καὶ ἡ στερεότης τοῦ κτιρίου καὶ ἡ ὡραιότης ἤρκεσαν ὅπως πείσωσι καὶ τὸν πανδαμάτορα χρόνον καὶ τὰς βανδάλους χεῖρας τῶν κατὰ καιρὸν κατακτητῶν ὅπως φεισθῶσιν αὐτὸ ὡς μόνον ταύτης τῆς ἐποχῆς μνημεῖον καλλιτεχνικὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν. Πολλοὶ καὶ ἔτι εὐτυχέστεροι τότε κατακτηταὶ διέμενον καὶ διῆλθον ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι κατέστρεψαν πᾶν καλὸν τῆς ἀρχαιότητος οὐδὲν ἀφῆκαν σημεῖον τῆς δυνάμεως

Digitized by Google

καὶ τοῦ πλούτου των, εἰ μὴ τὸ μνημόσυνον τοῦ βανδαλισμοῦ καὶ τῆς ἐρημώσεως· ὡς πρὸς τὸν Μανουὴλ ὅμως, καὶ ἂν ἡ ἱστορία περὶ αὐτοῦ σιωπῇ, ἡ Ἁγία Σοφία θὰ ἦναι εἰς αἰωνίαν αὐτοῦ μνήμην.

Ἐκτὸς τῶν πολλῶν εἰκόνων, αἵτινες ἐκόσμουν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὑπῆρχεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ ναοῦ πρὸ τῆς πρὸς δυσμὰς πύλης ἡ ὡραία εἰκὼν τοῦ Μανουήλ· οὗ τὸ ἀνάστημα εὔμηκες καὶ κανονικόν, ἡ δὲ κεφαλὴ ὡραία, οἱ ὀφθαλμοὶ ὡραῖοι καὶ γλυκεῖς, φυσιογνωμία πλήρης χάριτος καὶ γεναιοφροσύνης, αἱ τρίχες καὶ τὸ γένιον ξανθὰ καὶ στιλπνά, ὁ λαιμὸς καὶ οἱ βραχίονες παχεῖς καὶ λευκοί, καὶ τὸ στέρνον ἐξέχον καὶ ὄντως στρατιωτικόν. Ζωγραφεῖται δὲ χωρὶς στέμματος, ἀλλὰ μὲ τὴν κεφαλὴν περιεζωσμένην διὰ μιᾶς ταινίας κεκοσμημένην ὑπὸ διπλῆς σειρᾶς μεγάλων μαργαριτῶν καὶ μὲ τὸν Αὐτοκρατορικὸν μανδύαν κεκοσμημένον μὲ δικεφάλους ἀετούς· κατωτέρω δὲ τοῦ στήθους ἔκειτο μέγα νομισματόσημον διαμέτρου ἓξ δακτύλων, ἐν ᾧ ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἦν ἔφιππος· ὑπὲρ δὲ τὴν κεφαλήν του ἐπιγραφὴ «Μανουὴλ Αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ μέγας Κομνηνὸς κτίτωρ τῆς ἐκκλησίας ταύτης»· φαίνεται δὲ κρατῶν τῇ μιᾷ χειρὶ σκῆπτρον, τῇ δ' ἑτέρᾳ δέλτον τοῦ νόμου· ἀλλὰ δυστυχῶς αὕτη ἡ εἰκών, ὡς καὶ ἄλλαι πολλαὶ πρὸ 4 ἐτῶν ἐξηλείφθησαν εἰς τὴν γενομένην ἐπισκευὴν τῆς Ἁγίας Σοφίας ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἀνδρόνικος ὁ Β'. Γεώργιος Α'. καὶ Ἰωάννης ὁ Β'.

Τὸν Μανουὴλ διεδέχθησαν ἀλληλοδιαδόχως οἱ τρεῖς υἱοί του, καὶ πρῶτον ὁ πρωτότοκος Ἀνδρόνικος ὁ Β'. κατ' ἐντολὴν τοῦ πατρός του καὶ σύστασιν τῆς μητρός του Κυρίας Ἄννης τῆς Ξυλοχόης· ὃν βασιλεύσαντα τρία ἔτη καὶ ἀποθανόντα ἄτεκνον διεδέχθη ὁ δευτερότοκος Γεώργιος ὁ Α'. ὁ ἐκ τῆς Εἰρήνης τῆς Συρικαίνης. Οὗτος δὲ βλέπων ἔνθεν μὲν τὴν τῶν Μογγόλων δύναμιν ὑπὸ ἐμφυλίων πολέμων ἐξησθενημένην, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ κράτος τῶν ἐν Ἰκονίῳ

Digitized by Google

Σουλτάνων διαμεμελισμένον ἀπηλλάγη τῆς ἐπὶ τῶν προκατόχων του ἀτιμωτικῆς συμμαχίας, καὶ ἐτόλμησε πανταχόθεν ἐλευθέρως ἐνεργῶν νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὅρια τῆς Αὐτοκρατορίας πολεμήσας μάλιστα εὐτυχῶς κατὰ τῶν Τουρκομάνων καὶ οὕτως ἐξωτερικῶς ἔδωκεν εἰς τὸ κράτος του δύναμιν καὶ ὑπόληψιν. Ἀλλὰ προσπαθῶν ὅπως ῥυθμίσῃ καὶ τὸ ἐσωτερικὸν καταβάλλων τὴν δύναμιν καὶ ἐπιβλαβῆ ἐπιρροὴν τῶν εὐγενῶν καὶ στρατιωτικῶν καὶ νὰ συστείλῃ τὰ προνόμια αὐτῶν εἰς μίαν κατὰ τῶν Τουρκομάνων ἐκστρατείαν ἐγκατελείφθη ἐπιβούλως προδοθεὶς περὶ τὸ Ταυρέσιον ὄρος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ περιπίπτει ἀπροόπτως αἰχμάλωτος εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἐν ᾧ μάλιστα ἤλπιζε νὰ δώσῃ τὸν τελευταῖον κτύπον κατὰ τῶν Τουρκομάνων, βασιλεύσας δεκατέσσαρα ἔτη.

Ἐλθούσης δὲ τῆς ἀγγελίας τῆς καταστροφῆς τοῦ Γεωργίου Α'. ἀνέβη ἀκωλύτως ὁ Ἰωάννης Β'. κατὰ τὸ 1280, ὁπότε ἡ Αὐτοκρατορία ἐλευθέρα πάσης ἐπιῤῥοῆς ἐξωτερικῆς ἐθεωρεῖτο εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς δυνάμεώς της· ὁ δὲ Ἰωάννης νέος ὢν καὶ ἀσθενοῦς χαρακτῆρος ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ κατὰ τοῦτο ἐφαίνοντο ὀλιγώτερον ἰσχυρός, ἢ ὅσον ὑπῆρξαν οἱ λοιποὶ Κομνηνοί· καὶ τοῦτο δὲ δὲν ἦτο τόσον τῆς ἀδρανείας τοῦ Ἰωάννου, ὅσον τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ πνεύματος τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχε πρόσφατον παράδειγμα τὸ πάθημα τοῦ ἀδελφοῦ του· ὅπως δήποτε ὅμως ὁ Ἰωάννης ἀνέκτησε πλείονα ἐξωτερικὴν ὑπόληψιν καὶ ἐπιῤῥοήν. Ὅτε δὲ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος θέλων νὰ ἀποσοβήσῃ τοὺς ἀπὸ τῆς δύσεως φόβους ἀνεγνώρισε τὸν Πάπαν κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας, ἐκ τούτου ἐρεθισθέντες οἱ ὑπήκοοί του κατὰ πλεῖστον μέρος ἠτένισαν πρὸς τὸν Ἰωάννην δεύτερον Β'. τὸν Μέγαν Κομνηνὸν ὡς νόμιμον διάδοχον τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ κράτους. Εὐκόλως δὲ θὰ ἥνονεν ὁ Ἰωάννης τὰ κράτη τῆς Τραπεζοῦντος καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἂν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦσαν γενικῶς σύμφωνοι· ἐπειδὴ καὶ τούτων οἱ μὲν ἀπέβλεπον πρὸς τὸν ἐν Ἠπείρῳ δεσπότην, οἱ δὲ πρὸς τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀμφοτέρους Κομνηνούς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς Σικελίας Κάρολος

Digitized by Google

ἐπαπείλει νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ὁ Μιχαὴλ φοβούμενος μᾶλλον τὴν δημοτικότητα τοῦ Ἰωάννου Β'. ἢ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς, διενοήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτὸν λαμβάνων τὸν Ἰωάννην εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ προσφέρων τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον.

Πέμπει λοιπὸν ὁ Μιχαὴλ πρὸς τὸν Ἰωάννην πρέσβυν τῷ 1281 τὸν δεινὸν πολιτικὸν καὶ ἱστορικὸν Γεώργιον τὸν Ἀκροπολίτην· Καὶ πρῶτον μὲν ἐπρότεινεν αὐτῷ νὰ παραιτηθῇ τοῦ τίτλου Αὐτοκράτορος Ῥωμαίων, καὶ δεύτερον νὰ συνάψῃ συμμαχίαν μετ' αὐτοῦ ἐπιβεβαιῶν αὐτὸν διὰ τοῦ γάμου καὶ λαμβάνων τὴν θυγατέρα τοῦ Μιχαήλ· ἀλλὰ τότε ἀποτυχὼν ὁ Ἀκροπολίτης ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ τότε μόλις ἀναχωρήσαντος τοῦ Ἀκροπολίτου, ἐγένετο μεγάλη στάσις ἐν Τραπεζοῦντι ὑπό τινος Παππαδοπούλου, καὶ αἰχμαλωτίζεται ὁ Ἰωάννης· ἀλλὰ διαφυγὼν τὴν αἰχμαλωσίαν ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν. Εἰς τοῦτο δὲ ἂν καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ ἄφιξις τοῦ Ἀκροπολίτου, καὶ ὁ Ἰωάννης ὅμως καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐνόησαν συμφέρον νὰ συσφιγχθῶσι διὰ συμμαχίας ἀμοιβαίως βοηθούμενοι.

Ἀφ' οὗ δὲ ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν ὁ Ἰωάννης, εὐθὺς ἦλθεν ἄλλη λαμπροτέρα πρεσβεία τοῦ Μιχαὴλ, ἥτις κατώρθωσε νὰ συνδέσῃ ἀμφοτέρους διὰ συμμαχίας πολιτικῆς καὶ συγγενικῆς. Ἀλλ' ἐν ᾧ συγκατένευσε νὰ νυμφευθῇ τὴν νεωτέραν θυγατέρα τοῦ Μιχαὴλ Εὐδοκίαν, δὲν παρῃτεῖτο ὅμως τοῦ τίτλου τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων ὡς προγονικοῦ κτήματος. Τῆς πρεσβείας δὲ ταύτης ἦσαν μέλη καὶ ὁ μέγας Λογοθέτης ὁ Ἀκροπολίτης καὶ ὁ οἰκονόμος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος Θεόδωρος ὁ Ξιφιλῖνος· ἀπεφασίσθη δὲ ὅπως ὁ Ἰωάννης ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ Μιχαὴλ κατόπιν καὶ ἄλλην πρεσβείαν ἀπέπεμψε, τὸν Λογοθέτην τῶν οἰκιακῶν Ἰατρόπουλον, καὶ ἐπὶ τούτοις καὶ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας μεσολαβούσης, ἐπειδὴ ὑποπτεύετο ὁ Ἰωάννης μὴ ἀφ' οὗ φθάσῃ εἰς Βυζάντιον γείνῃ ἀπόπειρά τι κατὰ τῆς ζωῆς του. Ἀλλὰ τέλος ἤρθη πᾶσα ὑπόνοια, πιστοποιηθέντος τοῦ Ἰωάννου περὶ τῆς εἰλικρινοῦς διαθέσεως τοῦ Μιχαὴλ, καὶ τῶν πρέσβεων τοῦτο ἐνόρκως διαβεβαιωσάντων αὐτῷ. Φθάσαντα δὲ

Digitized by Google

τὸν Ἰωάννην εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπεδέχθησαν μὲν αὐτὸν φιλοφρόνως, ἀλλ' ὅτε ἐπαρουσιάσθη ἐπισήμως εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Μιχαὴλ, ὑποχρεώθη μετὰ πολλὰς ἐνστάσεις νὰ προσέλθῃ αὐτῷ ἄνευ τῶν ἀετῶν καὶ τῶν πορφυρῶν σανδαλίων, καὶ μὲ στολὴν δεσπότου. Κατὰ μῆνα δὲ Σεπτέμβριον τοῦ 1282 εὐλογήθη ὁ γάμος τοῦ Ἰωάννου καὶ τῆς Εὐδοκίας, ὅτε ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ φέρῃ τὰ Αὐτοκρατορικὰ παράσημα, καὶ ἀντὶ δικεφάλων ἀετῶν μονοκεφάλους, καὶ ἔκτοτε εἰς τοὺς ἐφεξῆς Αὐτοκράτορας Τραπεζοῦντος ἐπεκράτησε νὰ ἔχωσι μονοκεφάλους ἀετοὺς, καὶ νὰ φέρωσι τὸν τίτλον οὐχὶ πλέον Αὐτοκρατόρων Ῥωμαίων, ἀλλὰ πάσης Ἀνατολῆς Ἰβήρων καὶ Περατείας. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ περιστάσει ἐγένετο καὶ ἐκκλησιαστικὴ πρᾶξις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας, ὅπως οἱ ἐν Τραπεζοῦντι ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωσι τὸν Μητροπολίτην των, καὶ ἡ Τραπεζούντιος Ἐκκλησία ἐθεωρήθη Αὐτοκέφαλος διοικοῦσα τὰς ἐπισκοπὰς τὰς ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ αὐτῆς ἀνεξαρτήτως. Ταύτην δὲ τὴν πρᾶξιν ἐπεκύρωσαν καὶ οἱ δύο Αὐτοκράτορες, καὶ ὁ Πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου· καὶ οἱ ἐν τῷ Τραπεζουντίῳ κράτει ἀρχιερεῖς ἐξελέγοντο ἐνταῦθα· μόνος δὲ ὁ Τραπεζοῦντος ἀπερχόμενος ἐχειροτονεῖτο ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος πάλιν μόνος ὁ Τραπεζοῦντος ἐξελέγετο ἐνταῦθα, ἐχειροτονεῖτο δὲ ἐκεῖ ἔχων μόνον προνόμιον ἐκκλησιαστικὸν τὸ νὰ ἐπέχῃ τόπον Καισαρείας ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Ἀρχιερέως Καισαρείας εἴτε κατὰ τὰς συνόδους ἢ καὶ τὴν χοροστασίαν τῶν Ἀρχιερέων. Τότε δὲ ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ Τραπεζοῦντος πολλαὶ αἱ ἐν τῷ Τραπεζουντίῳ κράτει ἐπισκοπαὶ σήμερον γενόμεναι ἀνεξάρτητοι ἀπ' αὐτοῦ, ἢ ὅλως ἐξαλειφθεῖσαι τῶν χριστιανῶν ἐκεῖθεν φυγόντων.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἰωάννης ἐπησχολεῖτο εἰς ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Δαβὶδ ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἰβήρων εἰσέβαλεν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ καὶ σχεδὸν ἐμελέτα νὰ πολιορκήσῃ καὶ τὴν Τραπεζοῦντα, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἀποδιωχθείς. Ἐλθὼν δὲ ἐνταῦθα εὗρε καὶ ἄλλους κινδύνους καὶ ἄλλας ταραχάς· καθότι ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Γεώργιος Αος ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τῶν Τουρκμάνων ἐλθὼν ἐνταῦθα εὗρεν ἀρκετὸν κόμμα δυσηρε-

Digitized by Google

ατιμένου Εὐγενῶν, ὥστε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαίων του· οἱ ὀπαδοί του ὅμως ἐνικήθησαν καὶ ὁ Γεώργιος ἐγένετο αἰχμάλωτος. Ὁ δ' Ἰωάννης ὅπως ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν οἰκογένειάν του τὴν εἰρήνην, συνεχώρησε τὸν ἀδελφόν του νὰ φέρῃ τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος, χωρὶς ὅμως νὰ μετέχῃ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἔπραττεν ὑπείκων εἰς τὸ αἴσθημα τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, ἄλλη στάσις ἀνησύχησε τὴν περαιτέρω ζωήν του· διότι ἡ ἀδελφή του Θεοδώρα θυγάτηρ τοῦ Μανουὴλ ἐκ Ῥουσοδάνης ἡγεμονὶς τῆς Ἰβηρίας, ὑποβοηθουμένη ὑπό τινος κόμματος ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν Θρόνον· καί τοι δὲ ὑπάρχουσι νομίσματα ἐπ' ὀνόματί της, ἄδηλον ὅμως εἶναι πότε καὶ πόσον ἐγένετο κυρία τοῦ Θρόνου, καὶ πότε καθηρέθη. Ὁ Ἰωάννης ὅμως ἀπέκτησε τὸν Θρόνον καὶ ἀπέθανεν Αὐτοκράτωρ ἐν τῷ φρουρίῳ Λιμνίων βασιλεύσας 18 ἔτη καὶ καταλιπὼν 2 υἱοὺς Ἀλέξιον καὶ Μιχαήλ· τὸ δὲ σῶμά του μετακομισθὲν εἰς Τραπεζοῦντα ἐνεταφιάσθη ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Χρυσοκεφάλου. Ἅπασα δὲ ἡ βασιλεία τοῦ Ἰωάννου εἶναι πλήρης στάσεων καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων· καὶ ταῦτα πάντα μὲν κατενίκησεν αὐτός, ἡ Χαλυβία ὅμως ἀπὸ τοὺς διηνεκεῖς πολέμους τῶν Τουρκμάνων ἠρημώθη καὶ οἱ κάτοικοι ἀφῆκαν τὸ πλεῖστον μέρος εἰς τοὺς νομάδας ἐκείνους εἰς βοσκήν, καὶ οὕτως ἐστερήθη τὸ κράτος πολλῶν πλουσίων μεταλλείων. Ὁπωσδήποτε ὅμως ὁ Ἰωάννης Β'. ἔσχε παρὰ τοῖς τότε Εὐρωπαίοις ἡγεμόσιν ὑπόληψιν ἰσχυροῦ βασιλέως, ἴσως ὑπερβαίνουσαν καὶ αὐτὴν τὴν πραγματικήν του ἀξίαν. Διὸ καὶ ὁ Πάπας Νικόλαος ὁ Δ'. προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ συμμετάσχῃ τῆς σταυροφορίας πρὸς ἀνάκτησιν τῶν Ἁγίων τόπων, ἐλπίζων ὅτι συνεργείᾳ τοῦ Ἰωάννου Β'. θὰ ἤρχοντο σύμμαχοι αὐτοῦ καὶ οἱ Μαγγέλοι ἄσπονδοι ἐχθροὶ τῶν Τούρκων, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Χριστιανοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἀνατολῆς. Καί τοι δὲ ὁ Ἰωάννης ἤθελε νὰ λάβῃ μέρος εἰς ταύτην τὴν πρόσκλησιν, αἱ ἐσωτερικαὶ ὅμως στάσεις καὶ οἱ πρὸς τοὺς Τουρκμάνους πόλεμοι καθίστων αὐτῷ ἀδύνατον νὰ ἐκτελέσῃ τοιαύτην ἐκστρατείαν, ὥστε ἀφεὶς τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ του πολεμίους Τουρκμάνους νὰ βοηθῇ τοὺς σταυροφόρους εἰς τὴν Παλαιστίνην κατὰ τῶν Τούρκων.

6

Digitized by Google

Ἡ δὲ Εὐδοκία ἡ Παλαιολογίνα ἡ τοῦ Ἰωάννου σύζυγος ἀποθανόντος αὐτοῦ ἐπῆγεν εἰς Βυζάντιον, εἶτα δὲ ἐπιστρέψασα ἀπέθανεν ἐν Τραπεζοῦντι ἐνταφιασθεῖσα πιθανῶς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου κτισθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς, νῦν δὲ μητρόπολιν τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπου καὶ αἱ εἰκόνες ἦσαν τοῦτε Ἰωάννου Β'. καὶ τῆς Εὐδοκίας. Κτίρια δὲ αὐτῶν σωζόμενα εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου ὡς νῦν ἔχει καὶ ὁ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου ἡ νῦν μητρόπολις· καί τοι δὲ αἱ εἰκόνες τῶν δύο τούτων μέχρι τινὸς ἐσώζοντο, σήμερον ὅμως δυστυχῶς ἐξέλειψαν ἀνακαινισθέντος τοῦ ναοῦ ἐκ βάθρων πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν, μήπω δὲ τελειωθέντος· αἱ εἰκόνες δὲ αὗται ἦσαν εἰς τὸν πρόναον τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐζωγραφισμέναι πλησίον ἀλλήλων τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τῆς Εὐδοκίας. Καὶ ὁ μὲν μανδύας τοῦ Ἰωάννου ἐκοσμεῖτο μὲ μονοκεφάλους ἀετούς, τῆς δὲ Εὐδοκίας μὲ δικεφάλους ὡς ἀπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Αἱ εἰκόνες αὗται κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἰδόντων αὐτὰς ὡς καὶ τῶν περιηγητῶν ἦσαν ἀρίστης τέχνης, καὶ εἶναι λυπηρὸν ὅτι τὰ τοιαῦτα μνημεῖα βαθμηδὸν ἐλλείπουσιν ἰδίως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μας, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ περὶ ἄλλων, καί τοι διέφυγον μέχρι τοῦδε τοῦ χρόνου καὶ τοῦ βανδαλισμοῦ τὴν ἐπίῤῥοιαν· εἶναι δὲ λυπηρότερον καθόσον ἐξαφανίζονται ὑπὸ χειρῶν Χριστιανῶν καυχωμένων ὡς ἀπογόνων ἐκείνων, ἐν ᾧ μάλιστα ἐχρεώστουν παντὶ σθένει νὰ διατηρῶσι ταῦτα.

Ἀλέξιος Β'.

Διάδοχος δὲ Ἰωάννου τοῦ Β'. ἐγένετο τὸ 1298 ὁ υἱός του Ἀλέξιος ὢν δεκαπέντε ἐτῶν ἡλικίας, ὅστις κατὰ τὴν τελευταίαν θέλησιν τοῦ πατρός του ἐτέθη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως Ἀνδρονίκου θείου πρὸς μητρὸς αὐτοῦ. Ἡ κηδεμονία ὅμως αὕτη δὲν ἤρεσεν εἰς τὸν λαὸν τῆς Τραπεζοῦντος, ἐπειδὴ ὁ Ἀνδρόνικος ἤθελε νὰ ἐπεμβαίνῃ καὶ εἰς τὰς μικροτέρας πράξεις τοῦ Ἀλεξίου. Καὶ ὅτε ὁ Ἀνδρόνικος ὡς κηδεμὼν ἤθελε νὰ νυμφεύσῃ τὸν Ἀλέξιον μὲ τὴν θυγατέρα ἁπλοῦ τινος ὑπαλλήλου τοῦ ὀνομαζομένου Χούμνου εὐνοουμένου τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ἐ-

Digitized by Google

πιστάτου τῆς εἰς τὰς Αὐτοκρατορικὰς ὑπογραφὰς μελάνης, τότε τοῦτο ἐθεωρήθη ὕβρις εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλεξίου καὶ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Ἀνδρονίκου νυμφεύεται τὴν κόρην τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἰβηρίας τοῦ Ποχάν· ὅπερ εὐχαρίστησε καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαὸν τῆς Τραπεζοῦντος. Ἀγανακτήσας δὲ ὁ Ἀνδρόνικος προσκαλεῖ σύνοδον καὶ προτείνει νὰ θεωρηθῇ ὁ γάμος τοῦ Ἀλεξίου ὡς μὴ νόμιμος, ὡς γενόμενος παρὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ὄντος κηδεμόνος, καὶ ἀπεκάλει αὐτὸν οὐχὶ Αὐτοκράτορα, ἀλλὰ ἡγεμόνα τῶν Λαζῶν. Ἡ Ἐκκλησία ὅμως ἠρνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἀνδρονίκου.

Εἰς δὲ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου Β΄. ἐγένοντο πόλεμοί τινες κατὰ τῶν Τουρκμάνων, καὶ διεξήγαγεν αὐτοὺς εὐτυχῶς· εἰς μίαν μάλιστα ὑπὲρ τὴν Κερασοῦντα μάχην κατενικήθησαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ὁ στρατηγὸς αὐτῶν Κουστογιὰν ἠχμαλωτίσθη καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι ἐσκοτώθησαν κατὰ τὸν Πανάρετον. Ἐκτὸς ὅμως τῶν Τουρκμάνων, τότε καὶ οἱ Γενουήνσιοι,οἵτινες πανταχοῦ τοῦ Εὐξείνου Πόντου εἶχον τὰ ἐμπορικά των καταστήματα καὶ ἰδίως ἐν Τραπεζοῦντι οὐ μικρὰ σκάνδαλα καὶ ἀνησυχίαν ἐπέφερον εἰς τὸ κράτος τῶν μεγάλων Κομνηνῶν· καθόσον μάλιστα διὰ τὰς ἐν Αἰγύπτῳ Συρίᾳ καὶ τῇ μέσῃ μικρᾷ Ἀσίᾳ μεγάλας ἀνωμαλίας πολλοὶ τούτων ἐπεσωρεύοντο ἐνταῦθα ὡς τὴν μόνην ὁδὸν, δι' ἧς τὰ ἐμπορεύματά των διήρχοντο εἰς τὴν μεγάλην Ἀσίαν, συγχρόνως δὲ εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον. Ἐπειδὴ οἱ Χάναι τῶν Μογγόλων αἰσθανόμενοι τὰ ὠφελήματα τοῦ ἐμπορίου ηὐνόουν τοὺς ἐμπόρους καὶ παρεῖχον αὐτοῖς πᾶσαν ἀσφάλειαν καὶ εὐκολίαν πανταχοῦ τοῦ ἐκτεταμένου κράτους των μεχρι Τιβὲτ καὶ Ἰνδιῶν,ὅπου καὶ ἀντηλλάσσοντο τὰ διάφορα εἴδη τοῦ ἐμπορίου, ἐπὶ τούτοις δὲ συνέβαλον πολὺ εἰς τὴν προαγωγὴν τούτου τοῦ ἐμπορίου καὶ αἱ μεταξὺ τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς τε Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζοῦντος πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς μέσης Ἀσίας συμμαχίαι καὶ ἐμπορικαὶ συνθῆκαι· πολλοὶ δὲ μοναχοὶ καὶ πρεσβεῖαι καὶ ἱεραπόστολοι ἐπέμποντο εἰς τὰ ἐκεῖ μέρη, καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν ἦσαν φιλικώταται· ὥστε τὸ ἐμπόριον τὸ ἐν Τραπεζοῦντι ἔλαβε πλείονα ἔκτασιν καὶ σημαντικότητα, ἢ οἵαν

Digitized by Google

ειδομεν ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ Βυζαντινῶν χρόνων.

Εἰς τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην οἱ Γενουήνσιοι ἔλαβον πολλὰ ἐμπορικὰ προνόμια ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, καὶ ἐπομένως εἶχον πολλὰ πρακτορεῖα οὐ μόνον ἐν τῷ Εὐξείνῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀζοφικῇ συναγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Βενετοὺς καὶ τοὺς Πισαίους· ὥστε κατώρθωσαν νὰ ἔχωσι πανταχοῦ τὸ μονοπώλειον τοῦ κατὰ ταῦτα τὰ μέρη ἐμπορίου. Ἰδίως δ' ἐν Τραπεζοῦντι ἱδρύσαντο δύο καταστήματα πρὸς τὸν λιμένα τῆς Δαφνοῦντος, καὶ τὸν τοῦ Μόλου. Ἀπήτουν δὲ καὶ προνόμια παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος, ὅσα καὶ παρὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει· καθ' ἑκάστην λοιπὸν συνέβαινον διαφωνίαι μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν τελωνῶν, καὶ τέλος ἀπήτουν νὰ δίδωσιν ὡρισμένον τινὰ δασμὸν διὰ τὰ εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἐμπορεύματά των μὴ στέργοντες νὰ ἀνοίγωνται καὶ νὰ ἐκτιμῶνται αὐτά. Ἐπὶ τοῦτο δὲ πολλάκις ἔκαμαν οἱ Γενουήνσιοι παράπονα πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἦλθεν ἀπὸ Γενούης πρέσβεια ὅπως συνάψωσι συνθήκην ἐμπορικήν, οἵα ὑπῆρχε καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑπολαμβάνοντες μάλιστα τὸν Τραπεζοῦντος Αὐτοκράτορα ὑποτελῆ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀπῄτει δὲ ὅπως ἔρευνα μὲν οὐδεμία νὰ γίνηται εἰς τὰ ἐμπορεύματα, νὰ προσδιορίσωσι δὲ τὸν δασμὸν ἐτησίως εἰς κεχωρισμένον τι ποσόν. Ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιστάσει ἠπείλουν ὅτι θὰ ἐσήκονον τὰ ἐμπορεῖά των εἰς ἄλλας χώρας. Ἀλλὰ ὁ Αὐτοκράτωρ κατανοῶν ὅτι ἠλαττοῦντο οἱ φόροι οὕτω, καὶ αὗται αἱ ἐμπορικαὶ ἀποικίαι των θὰ ἐγίνοντο, ὠχυρωμέναι οὖσαι, ἄλλαι πόλεις καὶ κράτος ἐν τῷ κράτει του, ἀπέρριψε τὰς προτάσεις τῶν Γενουηνσίων πρέσβεων.

Ἕνεκα δὲ ταύτης τῆς ἀποτυχίας των λυσσῶντες οἱ ἔμποροι καὶ ἄλλως τε βίαιοι καὶ φιλόνεικοι, ἔτι μᾶλλον ἐγένοντο θρασύτεροι, καὶ μὲ τὴν σπάθην των διεξῆγον τὰ τοῦ τελωνίου καὶ τῆς ἀγορᾶς· ἐπὶ τέλους ἤρχισαν νὰ μὴ πληρόνωσι τὸν τακτικὸν δασμὸν οὔτε τῆς ἐκφορτώσεως οὔτε τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἐμπορευμάτων· οἱ δὲ τελῶναι ἐπειδὴ ἀντέσταινον εἰς τοῦτο, ἐγένετο σύγκρουσις, ἥτις ἀπέβη εἰς ἀληθινὴν μάχην. Τότε δὲ οἱ Γενουήνσιοι νικώμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν στρατιωτῶν ἀπεφάσισαν καὶ ἔβαλον πῦρ εἰς τὰς

Digitized by Google

κατὰ τὸ Ἱπποδρόμιον οἰκίας τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ ἐπισύρωσι τὴν προσοχὴν ἐκείνων εἰς αὐτὸ τὸ μέρος· ἀλλὰ τὸ πῦρ ἐπιστρέψαν κατέκαυσε τὰς ἀποθήκας των καὶ τὰ ἐμπορεύματα. Τέλος φοβηθέντες μὴ ἡ κυβέρνησις τοῦ Αὐτοκράτορος συνάψῃ ἐμπορικὰς συνθήκας μὲ τοὺς Βενετούς, καθησύχασαν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσι συνθήκας ἐπὶ ταῖς προτέροις ὅροις, καὶ συνωμολόγησαν εἰρήνην μετὰ τοῦ Ἀλεξίου.

Ἡ δὲ ἐν Σινώπῃ ἡγεμονία ἤδη λαβοῦσα ληστρικὸν καὶ πειρατικὸν χαρακτῆρα ἐξώπλισε στόλον λυμαίνουσα τὰ ἐμπόριον καὶ τὸ ναυτικὸν τῶν τε Ἑλλήνων καὶ ἄλλων διαφόρων ἐθνῶν, ὡς οἱ πρὸ ἑνὸς αἰῶνος Ἀλγερίνοι· καὶ ἐκ τούτου ἐπαρχοῦντο μεγάλας ὠφελείας καὶ ἔφθασαν εἰς μεγάλην δύναμιν καὶ θάρσος. Συμμορία λοιπὸν τοιούτων πειρατῶν κατὰ τὸ 1314 ἐπιπεσοῦσα κατὰ τῆς παραλίας τῆς πλησιοχώρου τῆς Τραπεζοῦντος ἐλεηλάτει ἀπηνῶς αὐτὴν μέχρις αὐτῆς τῆς πόλεως· πολλαὶ δὲ καὶ οἰκίαι καὶ ἄλλαι οἰκοδομαὶ κατεκάησαν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς Δυσμὰς γεφύρας καὶ τῆς πόλεως αὐτῆς τοῦ Ἰωάννου. Ὅθεν ἠναγκάσθη ὁ Ἀλέξιος τότε νὰ κτίσῃ τὸ ἀπὸ τῶν ἐξωτείχων μέχρι τῆς ἐπὶ τῆς γεφύρας πύλης τοῦ Ἰωάννου, ὡς καὶ τὸ ἕτερον πρὸς Ἀνατολὰς σκέλος τοῦ τείχους μέχρι τοῦ λεγομένου Μόλου, ὅπου ὑπῆρχον αἱ διάφοροι ἀποθῆκαι, καὶ οὕτω συνέδεσε τὴν πόλιν μετὰ τῆς θαλάσσης τοῦ λιμένος.

Κατὰ δὲ τὸ 1329 ἓν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξίου ὁ Πάπας Ἰωάννης ΚΒ'. ἔγραψε πρὸς τὸν Ἀλέξιον ἐπιστολήν, δι' ἧς προσεκάλει αὐτὸν ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας, καὶ οὕτω νὰ ἑνωθῇ ἥ τε Δυτικὴ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, συγχρόνως δὲ ἀπεστάλησαν εἰς αὐτὸν καί τινες ἱεραπόστολοι τοῦ Πάπα. Καὶ ἡ μὲν ἐπιστολὴ ὡς καὶ ἡ ἀποστολὴ τῶν ἱεραποστόλων ἀναφέρονται, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως αὐτῶν εἶναι ἄγνωστον, ἀλλ' ὡς ἦτον ἑπόμενον θὰ ἀπεδοκιμάσθη παρὰ τῶν περὶ τὸν Ἀλέξιον. Μετὰ δὲ βασιλείαν 33 ἐτῶν παρὰ τρεῖς μῆνας ἀπέθανε τῇ γ' Μαΐου 1330.

Digitized by Google

Ἀνδρόνικος Γ΄. Μανουὴλ Β΄. Βασίλειος Α΄.

Ὁ Ἀλέξιος Β΄, ἀποθνήσκων ἀφῆκε τέσσαρας υἱοὺς καὶ δύο θυγατέρας, ὧν ὁ πρῶτος, Ἀνδρόνικος Γ΄, ἐγένετο διάδοχος· οἱ δύο δὲ αὐτοῦ ἀδελφοί, Μανουὴλ καὶ Γεώργιος, ἐπαναστατήσαντες κατ' αὐτοῦ καὶ ἡττηθέντες ἀπέθανον· ὁ δὲ ἕτερος, ὁ Βασίλειος, ὡς καὶ ὁ θεῖός του Ἐμμανουὴλ, ἐδραπέτευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος μετὰ 18 μηνῶν βασιλείαν ἀπέθανεν, ἀφεὶς διάδοχον τὸν υἱόν του δεκαπενταέτη ὄντα, ὅστις καὶ ἐστέφθη Αὐτοκράτωρ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μανουὴλ Β΄· ἐβασίλευσε δὲ μόνον μῆνας ἕξ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κακὴ πρὸς τοὺς ἀδελφούς του διαγωγὴ τοῦ Ἀνδρονίκου Γ΄. ἔφερεν ἐξαχρείωσιν μεταξὺ τῶν ἀνωτάτων τάξεων τῆς πολιτείας, καὶ αἱ στάσεις καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐπηκολούθησαν τὸν Ἀνδρόνικον Γ΄. τοῦτο βλέποντες οἱ Τουρκμάνοι ἐδοκίμασαν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὸ κράτος τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν. Ἀλλ' εἴδησις τῆς ἐπιδρομῆς ξένων οὐ μόνον ἥνωσεν ἅπαντα τὰ κόμματα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅμιλλαν ἐνέβαλε, τίς θὰ φανῇ ἱκανώτερος τοῦ ἄλλου κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Ὅθεν κατὰ τὸ 1332 οἱ Τουρκμάνοι προελθόντες μέχρι τῶν Ἀσωμάτων, στρατηγοῦντος αὐτῶν τοῦ Παριάμη κατενικήθησαν καὶ κατεκόπησαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ συμφωνήσαντα πάντα τὰ κόμματα μετεκαλέσαντο τὸν Βασίλειον ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ὅπως δώσωσι τέλος εἰς τὰς ἐμφυλίους ἔριδας. Ἐλθὼν δὲ ὁ Βασίλειος ἐστέφθη Αὐτοκράτωρ, ἐκθρονισθέντος τοῦ Μανουὴλ Β΄. ἐπειδὴ ὅμως παρέβλεπε τοὺς φίλους του κακοποιοῦντας τοὺς ἀντιπολιτευομένους, ὁ μέγας Δοὺξ Λέκας καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ μέγας Δομέστικος ὁ Τσάμπας ἐφονεύθησαν, ἡ δὲ μεγάλη Δούκισσα ἐκ τοῦ γένους τῶν Συρικηνῶν ἐλιθοβολήθη· οἱ δὲ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἰσχύοντες ἐσχημάτισαν κόμματα ἐντὸς καὶ ἐκτός. Ἡ δὲ Αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ ἡ καλουμένη Σχολάριος κατήντησεν εἰς τοιαυτην ἀναρχίαν καὶ αὐθάδειαν, οἵαν εἶχον καὶ οἱ Γενίτζαροι, ἰδίως συγκειμένη ἀπὸ τυχοδιωκτῶν Φράγκων Ἰβήρων καὶ λοιπῶν τοιούτων· ἡ τοιαύτη δὲ αὐ-

Digitized by Google

τῶν συμπεριφορὰ κατέστησε τὸν Βασίλειον μισητόν. Ἐνυμφεύθη ὁ Βασίλειος τὴν νόθον θυγατέρα τοῦ Αὐτοκρ. Βυζαντίου Ἀνδρονίκου τὴν Κυρὰν Εἰρήνην, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο στεῖρα, διεζεύχθη αὐτὴν καὶ συνεζεύχθη τὴν παλλακήν του Τραπεζουντίαν καὶ ταύτην Εἰρήνην ὀνομαζομένην. Ἐκ δὲ τῶν τέκνων αὐτῆς ἀνεκήρυξε διάδοχον τὸν μεγαλείτερον. Γενομένης δὲ ἐκλείψεως ἡλίου ἐταράχθη ὁ λαὸς κατ' αὐτοῦ, ὥςε συνελθόντες ἔξωθεν τοῦ Κουλᾶ ἔρριπτον λίθους εἰς αὐτόν. Ἀπέθανε δὲ βασιλεύσας ἔτη 7 ἢ 6.

Ἡ Εἰρήνη δὲ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Βασιλείου, ἐθεωρήθη ὡς ἡ αἰτία τοῦ θανάτου του, ἥτις καὶ κατέσχε τὸν θρόνον, ἀποστείλασα εἰς Βυζάντιον τὴν ἀντίζηλόν της Εἰρήνην μετὰ τῶν δύο υἱῶν της πρὸς τὸν πατέρα της· ἀλλ' οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν ἔπαυον, καὶ μάλιστα μεταξὺ τῶν δύο ἰσχυρῶν κομμάτων τῶν Ἀμυτζανταράντων καὶ τῶν Σχολαρίων· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἐλάμβανον μέρος ὑπὲρ τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ἐπίσης δὲ καὶ πολλοὶ Ἰταλοὶ καὶ Βυζαντινοὶ ἐβοήθουν αὐτὴν κατέχουσαν τὸ φρούριον καὶ τὸν λιμένα. Οἱ δὲ Σχολάριοι, ὡς εἶδος πολιτοφυλακῆς ἐδιοικοῦντο ὑπὸ τοῦ τζανιχίτου τοῦ μεγάλου Στρατοπεδάρχου Κὺρ Σεβαστοῦ, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν κομμάτων τῶν Μεϊζοματῶν τοῦ Κὺρ Κωνσταντίνου τοῦ Δορανίτου καὶ τῶν Καβασιτῶν καὶ Καμαγητῶν καὶ ἄλλων ἀριστοκρατορικῶν οἰκογενειῶν.

Οὗτοι δὲ πάντες φίλοι τοῦ ἀπαθανόντος Βασιλείου κατέλαβον τὴν ἀντικρὺ τοῦ Κουλᾶ εὐρύχωρον Μονὴν καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, ὅμοιον μὲ εὐρύχωρον φρούριον. Ἄλλος ὅμως ἰσχυρὸς στρατηγὸς, ὁ Εὐνοῦχος Ἰωάννης, ἔρχεται ἀπὸ τῶν Λιμνίων, καὶ κηρύττεται ὑπὲρ τῆς Εἰρήνης· οὗτοι δὲ καὶ οἱ μετὰ τῆς Εἰρήνης ἑνωθέντες ἐπρόσβαλον διὰ μηχανῶν καὶ κριῶν τὴν Μονὴν καὶ τὴν κατέλαβον, τὰ περιχαρακώματά των ἐκυριεύθησαν καὶ διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς ἀπετεφρώθη ἡ Μονὴ, καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς ἐβλάφθη καὶ αἱ βιβλιοθῆκαι καὶ ὅλα τὰ ἐκεῖ κειμήλια αἱ εἰκονογραφίαι καὶ ὁ ἐν αὐτῷ πλοῦτος καὶ τὰ ἅγια λείψανα ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός· οἱ δὲ ἀχηγοὶ συλληφθέντες ἐστάλησαν εἰς τὸ φρούριον Λίμνια, ὅπου καὶ ἀπέθανον μετὰ ἓν ἔτος.

Digitized by Google

'Αλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχετο καὶ ἡ Ἄννα ἡ 'Ανναστιλοῦ κατὰ τῆς Εἰρήνης, ἥτις μόλις τότε ἐφρόντισε νὰ ἑτοιμασθῇ κατὰ τοῦ παρόντος κινδύνου· πιεζομένη δὲ οὕτως ἡ Εἰρήνη ἐζήτησε παρὰ τοῦ πατρός της 'Ανδρονίκου σύζυγον εὐγενῆ τινα τῶν Βυζαντινῶν, ὅπως διευθύνει τὸν στρατὸν καὶ τὴν πολιτείαν. 'Αλλ' ὁ 'Ανδράνικος ἐπασχολούμενος τότε κατὰ τοῦ δεσπότου τῆς 'Ηπείρου ἀπέθανε χωρὶς νὰ ἐκτελέσῃ τὴν αἴτησιν τῆς θυγατρός του· ἀπελπισθεῖσα δὲ ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ἀφιέρωσε τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας της εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ πρώτου Δομεστίκου. Ἡ δὲ Ἄννα, ἥτις ἐμόναζε, κατεπείσθη ὑπὸ τῶν Λαζῶν νὰ ἀπεκδυθῇ τὰ μοναχικὰ ῥάσσα, καὶ ἔστεψαν αὐτὴν Αὐτοκρατόρισσαν, ὡς ἀδελφὴν καὶ νόμιμον διάδοχον τοῦ Βασιλείου. Ὅλοι δὲ οἱ Λαζοὶ καὶ οἱ Τσάνοι καὶ οἱ λαοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεγνώρισαν αὐτὴν, ἐπιθυμοῦντες Αὐτοκρατόρισσαν ἕλκουσαν τὸ γένος ἀπὸ τῶν μεγάλων Κομνηνῶν· καὶ οὕτως ἡ Ἄννα ἐκίνησε κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἡ Εἰρήνη ἐξεθρονίσθη μετὰ βασιλείαν δεκαὲξ μηνῶν. 'Αλλὰ μετὰ τρεῖς μῆνας ἀπὸ τῆς στέψεως τῆς Ἄννης, καταφθάνει ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ ὁ Μέγας, Κομνηνὸς, υἱὸς τοῦ 'Ιωάννου Β', ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συνάρχων καὶ σύζυγος τῆς Εἰρήνης μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ὡς νόμιμος σύζυγος τῆς Εἰρήνης θὰ κατέπαυε τοὺς ἐνταῦθα ἐμφυλίους πολέμους, καθόσον εἶχε καὶ υἱὸν 'Ιωάννην δεκαεννέα ἐτῶν. Συνωδεύετο δὲ ὁ Μιχαὴλ ὑπὸ τριῶν πλοίων Βυζαντινῶν πολεμικῶν καί τινων στρατιωτῶν, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ γενικοῦ στρατηγοῦ τῶν Σχολαρίων, τοῦ Νικήτα. Τοῦτον μὲν παρεδέχθησαν ἀκωλύτως ὅλα τὰ κόμματα, μόνη δὲ ἡ Εἰρήνη τὸν εἶδε ψυχρῶς ὡς ἡλικιωμένον ὄντα, πεντήκοντα ἓξ ἐτῶν, διὸ καὶ μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸν ἔρωτά της· οἱ δὲ εὐγενεῖς Λαζοὶ μὲ λύπην μὲν εἶδον αὐτὸν ἐξελθόντα, ἀλλὰ μὴ ἐλπίζοντες φανερῶς νὰ ἀντιστῶσι προσέδραμον εἰς δόλους.

Καὶ τὸν Μιχαὴλ ἅμα ἀποβάντα προϋπάντησαν ὁ Τραπεζοῦντος 'Ακάκιος μεθ' ὅλου τοῦ κλήρου, καὶ πάντες οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἕτοιμοι νὰ δώσωσι τὸν ὅρκον τῆς πίστεως, ἀλλ' ἡ στέψις ἔμεινεν εἰς τὴν ἐπιοῦσαν. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἠρέθισαν τὸν λαὸν κατὰ τοῦ Μιχαὴλ καὶ ἰδίως τῶν μετ' αὐτοῦ ξένων καὶ Βυζαντινῶν, οὓς τυχο-

διώκτας καὶ ξένους ἀπεκάλουν· καὶ τὸ πρωῒ οἱ στασιασταὶ καὶ ὄχλος συνέλαβον αὐτὸν καὶ δέσμιον τὸν ἀπήγαγον εἰς τὸ Θίνατον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ Λίμνια, οἱ δὲ εὐγενεῖς Λαζοὶ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἄννης ἔλαβον τὴν διεύθυνσιν τῆς πολιτείας.

Ἐν δὲ τούτῳ ἦλθον κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας οἱ Ἀμιτιάται Τοῦρκοι καὶ πολλὰ κακὰ ἐπέφερον εἰς τὴν χώραν, πάντοτε ὅμως ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν· κατὰ τὴν πρώτην ὅμως ἐπιδρομὴν πολὺ μέρος τῆς πόλεως ἐκάη καὶ ἄνθρωποι ἐκάησαν, ὥστε ἐκ τῆς δυσωδίας ἐγένετο καὶ μεγάλη ἀσθένεια.

Αἱ ἐμφύλιοι δὲ αὗται ἔριδες καὶ αἱ ἔξωθεν ἐπιδρομαὶ ἠνάγκασαν τέλος τοὺς εὐγενεῖς νὰ παγιώσωσι τὸ κράτος ἐνθρονίζοντες Κομνηνόν τινα ἄξιον τῶν ἐλπίδων· ὅλοι λοιπὸν ἐκ συμφώνου ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, Ἰωάννην, εἰκοσαέτη τότε, καὶ ἀποστέλλουσι τὸν Νικήταν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ φέρῃ τοῦτον ἐκεῖθεν. Ὁ δ' Ἰωάννης ἐδέχθη τὴν αἴτησιν καὶ ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα μὲ τρεῖς γαλέρας Γενουηνσίας καὶ δύο πλοῖα Τραπεζούντια, καὶ συλλέξαντες στρατιώτας ἐπέπεσον κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος ὅπως ἀποδιώξωσι τὴν Ἄνναν. Τὸν Σεπτέμβριον λοιπὸν τοῦ 1342 ἑνωθέντες οἱ Σχολάριοι Μεζομάται καὶ οἱ Δοροϋῆται ἐκήρυξαν Αὐτοκράτορα τὸν Ἰωάννην Γ'. πλεῖστοι δὲ Λαζοὶ καὶ οἱ Ἀμυζανταράνται ἐφονεύθησαν, ἡ δὲ Ἄννα ἐφονεύθη καταπνιγεῖσα ἐν τοῖς ἀνακτόροις, βασιλεύσασα ἓν ἔτος ἕνα μῆνα καὶ ὀκτὼ ἡμέρας.

Ἡ κακὴ ὅμως κυβέρνησις τοῦ Ἰωάννου, ἔχοντος ἔτι τὸν πατέρα του ἐξόριστον εἰς Λίμνια, παρώξυνε πάντας τοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικούς, καθότι καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ ζῆν ἀπεστερήθησαν κατὰ τὸν Πανάρετον, συνεργείᾳ τοῦ Νικήτα ἐλευθεροῦσι τὸν Μιχαὴλ ἀπὸ τῶν Λιμνίων καὶ τὸν ἀνακηρύττουσιν Αὐτοκράτορα καὶ παραδόξως πως καὶ διάδοχον τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα ἄρξαντα 20 μῆνας· ἐφυλακίσθη δὲ ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Σάββα.

Οὕτω δὲ ἀποκατασταθεὶς ὁ Μιχαὴλ ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ κράτος του βελτιώσεις τινάς, καὶ ὁ θάνατος εὐγενῶν τινων Λαζῶν ἠνάγκασε φίλους του τινας νὰ ζητήσωσι νόμον, δι' οὗ ἐξησφαλίζοντο εἰς αὐτοὺς προνόμιά τινα,

Digitized by Google

καὶ τοιουτοτρόπως καθίστατο ὀλιγαρχία τις προνομιοῦχος. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ δὲν εὐχαριστήθη τόσον ἀπὸ τοιαύτης περιωρισμένης ἀρχῆς, καὶ ὅτε ὁ λαὸς ἔλαβε τὰ ὅπλα, καὶ πρὸ πάντων οἱ Λαζοὶ, κατὰ τῆς νομίμου ἤδη εὐγενείας, ἐπειδὴ ἤθελον μονάρχην ἢ εὐγενεῖς προνομιούχους, ἐφυλάκισαν τὸν Δοῦκα Νικήταν καὶ τοὺς λοιποὺς εὐγενεῖς· τὸν δὲ υἱόν του Ἰωάννην ἔπεμψαν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀδριανούπολιν διὰ πᾶσαν ὑποψίαν. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ἐποχὴν ἐνέσκηψεν ἐν Τραπεζοῦντι τῷ 1347 ἡ φοβερὰ πανώλη, ἥτις, ὡς γνωστὸν, τότε πᾶσαν τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν ἀπεδεκάτισεν, ὁ λεγόμενος μαῦρος λοιμός· διήρκεσε δ' ἐνταῦθα ἑπτὰ μῆνας, ἱκανὴν φθορὰν ἐπενεγκοῦσα.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ Τουρκμάνοι ἀπὸ Ἐρζεροὺμ καὶ τῆς Ἀρσίγγης ἐπανέλαβον τὰς ἐπιδρομάς των, ὡς καὶ ἀπὸ Παϊποὺρτ πολλοὶ καὶ διάφοροι, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐγένοντο μεγάλαι μάχαι περὶ τὸν Πυξίτην, ἀλλὰ τέλος κατενικήθησαν οἱ ἐχθροὶ ἀποβαλόντες πολλοὺς καὶ ἀπεδιώχθησαν. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀνωμαλίᾳ καὶ οἱ Γενουήνσιοι εὗρον τὸν κατάλληλον καιρὸν νὰ κυριεύσωσι θέσεις τινὰς παραλίους καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον· καὶ κατὰ τὸ 1348 κατέλαβον τὴν Κερασοῦντα, ἣν καὶ ἐπυρπόλησαν· δύο δὲ πλοῖα Γενουήνσια περιτυχόντα δύο πλοῖα Αὐτοκρατορικὰ τὰ κατέκοψαν, ὅτε ἐφονεύθη καὶ ὁ μέγας δοὺξ Ἰωάννης ὁ Καβασίτης, καὶ ὁ Κὺρ Μιχαὴλ ὁ Ζανιχίτης· οἱ δὲ Τραπεζούντιοι πρὸς ἐκδίκησιν ἐλεηλάτησαν τὰς οἰκίας καὶ τὰ καταστήματα αὐτῶν καὶ τοὺς ἐναπολειφθέντας ἀπὸ τῆς μαγίας τοῦ λαοῦ ἔρριψαν εἰς φυλακάς· τότε δὲ ἀνεφάνη ἰσχυρὸς στόλος Γενουηνσίων ζητῶν ἱκανοποίησιν, ἐν ᾧ μάλιστα ὁ Μιχαὴλ ἦν ἀσθενὴς καὶ ἡ χώρα πάσχουσα ἀπὸ τῶν Τουρκμανικῶν καταδρομῶν. Τέλος ἐγένετο σύμβασις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὥστε οἱ μὲν ἔδωκαν τὴν Κερασοῦντα, ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ παρεχώρησεν αὐτοῖς τὸ Λεοντόκαστρον τὸ ὑπὲρ τὴν Δαφνοῦντα, κτίσμα τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Β'·

Ὁ Μιχαὴλ δὲ γέρων ἤδη καὶ ἀσθενὴς καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἀντέχῃ κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν παρῃτήθη τῇ 13 Δεκεμβρίου 1349, βασιλεύσας ἔτη πέντε καὶ μῆνας 7, ἀναλαβὼν τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἐν τῷ μονα-

Digitized by Google

στηρίῳ τοῦ Ἁγίου Σάββα, εἶτα δὲ ἐξώρισαν αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ τοιαύτη διῆλθεν ἡ μεταξὺ 19 ἐτῶν ἐποχὴ, πλήρης στάσεων ἐμφυλίων καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων, αἵτινες οὐ μικρὸν ἔβλαψαν τὴν δύναμιν τῆς Αὐτοκρατορίας· ἥτις βλάβη, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ ἑπομένου Ἀλεξίου τὰ πράγματα ἔλαβον μορφὴν καλλιτέραν, ἐγένετο αἰτία τῆς ὁλοσχεροῦς καταπτώσεως αὐτῆς.

Ἀλέξιος Γ′ ὁ Μέγας, Κομνηνός.

Παραιτηθέντος δὲ τοῦ Μιχαὴλ τῇ 13 Δεκεμβρίου τοῦ 1349, ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλείου Ἰωάννης, ἐπονομασθεὶς κατὰ τὸν πάππον του Ἀλέξιος Γ′, μετὰ τῆς μητρός του Κυρᾶς Εἰρήνης τῇ 22 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἔτους, καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου ἐστέφθη Αὐτοκράτωρ τὸν Ἰανουάριον κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου· ὁ Αὐτοκράτωρ δὲ οὗτος μέχρι τοῦδε ἀνετρέφετο ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὅτε ἐζητήθη παρὰ τῶν Τραπεζουντίων, εὐχαρίστως ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς, δυνάμενον ὡς γνήσιον Κομνηνὸν νὰ διεκδικάσῃ εἰρηνικῶς τὰ ἐπὶ θρόνου δικαιώματά του. Πρὸς πλείονα δὲ ἰσχυροποίησιν τοῦ Ἀλεξίου ὁ Καντακουζηνὸς μνηστεύει αὐτὸν μὲ τὴν ἀνεψιάν του Θεοδώραν, θυγατέρα Νικηφόρου τοῦ Σεβαστοκράτορος, ὧν οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν ἐν Τραπεζοῦντι μετὰ 2 ἔτη. Πολλαὶ δὲ καὶ διάφοροι στάσεις ἐπηκολούθησαν τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Αλεξίου Γ′, ὥστε ἠναγκάσθη πρὸς καιρὸν νὰ κάμῃ ἕδραν τὴν Τρίπολιν, ἀποφεύγων οὕτω τὰς δολιότητας τῶν εὐγενῶν ἰδίως δὲ τοῦ γένους τῶν Δορανιτῶν· καὶ τούτους δὲ ταχέως ἐταπείνωσε μὴ παρακολουθηθέντας ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ ἐκυρίευσε τὰ δύο αὐτῶν ἰσχυρὰ φρούρια, Τρανίσαν καὶ Κεγχρινήν. Καὶ ὁ Νικήτας δὲ ὁ μέγας Δοὺξ ὅτε ἐστασίασε ἡνώθη μὲν μετ' αὐτῶν, καὶ ἀπὸ Κερασοῦντος ὥρμησαν κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, ἀλλ' ἐδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου μέχρι Κερασοῦντος, καὶ οἱ στρατηγοί του καθυπέταξαν αὐτήν. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἐποχὴν ὁ μέγας δοὺξ Καβασίτης ἐπολέμησεν εὐτυχῶς κατὰ

Digitized by Google

τῶν Τουρκμάνων, κυριεύσας αὐτῶν δύο φρούρια τῆς Χαιριανῆς καὶ Συριγιανῆς, ὅτε καὶ ὁ μέγας Δομέστικος Μειζομάτης καὶ ὁ στρατηγὸς Σαμψῶν διέλυσαν τὸν στρατὸν τοῦ Νικήτα κυριεύσαντες καὶ τὸ τελευταῖον φρούριον τοῦ τὴν Κεγχρινήν· φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Νικήτας προσῆλθεν εἰς τὸν Ἀλέξιον, καὶ πάλιν εἶχεν αὐτὸν εἰς τὴν φιλίαν του, ἐπειδὴ ἀποθανόντα τὸν Νικήταν μετ' οὐ πολύ, ὁ Ἀλέξιος συνώδευσε τὸν νεκρὸν μέχρι τοῦ τάφου φορῶν λευκὰ ἱμάτια, ὡς ἦτο συνήθεια εἰς τοὺς Αὐτοκράτορας ἐν τοιαύταις περιστάσεσι, θεωρούμενα πένθιμα.

Μόλις δὲ μετὰ δέκα ἔτη ἡσύχασεν ὁ Ἀλέξιος ἐσωτερικῶς, οὕτω κύριος ὢν τῶν ἀπὸ Φάσιδος μέχρι Θεμισκύρας χωρῶν· ἀλλὰ τὰ πρὸς Μεσημβρίαν ἐλυμαίνοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων μάλιστα δὲ αἱ κτήσεις τῆς μονῆς Σουμελᾶ, καὶ πολλοὶ τῶν εὐγενῶν ἐν τοῖς μεσογείοις διῆγον ἡμιανεξάρτητοι. Ὅτε δὲ ὁ Ἀλέξιος ἦλθε πρὸς τὴν Χερίαιναν, καὶ νικητὴς ἤδη πανταχοῦ περιεφέρετο ἀφόβως, περιέπεσεν εἰς λῃστρικήν τινα ἐνέδραν τῶν Τουρκμάνων, καὶ τότε οἱ περὶ τὸν Ἀλέξιον ἐτράπησαν εἰς ἄκοσμον φυγὴν καὶ μικροῦ δεῖν συνελαμβάνετο καὶ ὁ Ἀλέξιος· ἀπέθανε δὲ ὁ Καβασίτης καὶ τινὲς Χριστιανοί, καὶ τριταῖοι ἔφθασαν εἰς Τραπεζοῦντα. Ἐντεῦθεν δὲ περιῆλθε τὰ δυτικὰ μέρη τοῦ κράτους του πανταχόθεν ἀποδιώκων τοὺς Τουρκμάνους, ἐκεῖθεν περιῆλθεν ὅλα τὰ παρχάρια (ὀροπέδια) τῆς χώρας κατὰ Μάϊον συνοδευόμενος μετὰ στρατοῦ. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Νοέμβριον εἰσῆλθεν ὁ Χατζῆ Ἐμὶρ ὁ τοῦ Παριάμη υἱὸς εἰς τὴν Ματσοῦκαν, καὶ πολλὰ φρούρια κατέστρεψε καὶ πολλὰ ζῶα ἐλαφυραγώγησε κατελθὼν μέχρι Δικαιοδοσίας καὶ Γολέσης· κατόπιν δὲ ἐκστρατεύσαντος αὐτοῦ κατὰ τῶν Τουρκμάνων πρὸς τὴν Χερίαιναν, ὑπέφερεν ὁ στρατός του ἐκ διαφόρων ἀσθενειῶν καὶ τοῦ λιμοῦ· εὐτυχῶς δὲ οἱ τότε διάφοροι ἀρχηγοὶ τῶν Τουρκμάνων περιπεπλεγμένοι εἰς ἐμφυλίους πολέμους ὄχι μόνον διέσωζον τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ ἐκτεινόμενον κατὰ μέρη δὲν ἠδύναντο νὰ παρεμποδίζωσιν· ἐν τούτοις πολλοὺς καὶ διαφόρους καὶ κατὰ διαφόρων διεξήγαγε πολέμους, καὶ οὐδέποτε φαίνεται ὅτι ἡσύχαζε φιλοπόλεμος ὤν.

Δὲν ἔμεινε δὲ καὶ ὁ Ἀλέξιος ἥσυχος καὶ ἀπὸ τῶν κακώ-

Digitized by Google

σεων τῶν Γενουνσίων, ἐπειδὴ Γενουνσιός τις ἔμπορος Μάγολος Λερκάρης καλούμενος ἄκρος φίλος τοῦ Ἀλεξίου, καὶ πολὺ παρ' αὐτῷ ἰσχύων, προσεβλήθη ὑπό τινος εὐνοουμένου τοῦ Ἀλεξίου καὶ ζητήσας ἐπειδὴ δὲν ἔλαβεν ἱκανοποίησιν, ἤρξατο τὸν κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος ληστρικὸν πόλεμον κατὰ θάλασσαν· αἰχμαλωτίζων δὲ πολλοὺς ὑπηκόους τοῦ Ἀλεξίου ἠκρωτηρίαζεν αὐτοὺς καὶ πολυειδῶς ἐκάκονε. Κατ' αὐτοῦ δὲ ὁ Ἀλέξιος ἔστειλε πολεμικά τινα πλοῖα, ἀλλὰ περιτυχόντες οἱ Γενουήνσιοι ἐπιτηδείως κατεπολέμησαν αὐτὰ καὶ συλλαβόντες τοὺς ναύτας ἠκρωτηρίασαν αὐτῶν τὰς ῥῖνας καὶ τὰ ὦτα, μόνον δὲ ἐφείσθησαν υἱόν τινος γέροντος παρακαλέσαντος πολὺ τὸν Λεκράρον· καὶ ἔπεμψεν αὐτοὺς πρὸς τὸν Ἀλέξιον δοὺς αὐτοῖς πίθον πλήρη ταριχευμένων ῥινῶν καὶ ὤτων, καὶ ἐπιστολὴν ζητῶν τὸν ἐξυβρίσαντα νέον· ἠναγκάσθη δὲ ὁ Ἀλέξιος νὰ πέμψῃ τὸν νέον, ὃν προποδίζων ὁ Λεκράρος καὶ καταγελῶν ἔλεγεν, οἱ ἀνδρεῖοι δὲν ἐκδικοῦνται πλήττοντες γυναῖκας. Ἐπὶ τέλους γενομένης ἀγάπης παρεδόθησαν ἀμφοτέρωθεν οἱ αἰχμάλωτοι, καὶ ὁ Ἀλέξιος παρεχώρησεν αὐτοῖς τὰ πρότερον αὐτῶν ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ εὐρύχωρόν τι κτίριον ὡς εἶδος φρουρίου, ὅπου ἐναπετίθεντο τὰ ἐμπορεύματά των, οἷον φαίνεται τὸ νῦν Πεζεστένι τῆς ἀγορᾶς. Τοῦτο ὅμως τὸ περιστατικὸν ἐπειδὴ τὸ παρασιωπᾷ ὁ Πανάρετος πιθανὸν ἦναι μῦθος ἢ πολὺ ἐξηλλοιωμένον.

Οὕτω λοιπὸν κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀλέξιος διῆλθε πολλοὺς κινδύνους, ἐπὶ τέλους δὲ κατέστησε τὴν ἀρχήν του μόνιμον καὶ ἰσχυρὰν ἀπολαύων ἱκανῆς ὑπολήψεως ἔν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τὸ ἐξωτερικῷ. Αἱ δὲ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν θυσίαι ὑπερέβησαν πάσας τὰς τῶν πρὸ αὐτοῦ Αὐτοκρατόρων, πολλοὺς μὲν ναοὺς ἀνακαινίσας, πολλοὺς δὲ πανταχοῦ τοῦ κράτους του ἐκ βάθρων ἐγείρας. Ἰδίως δὲ τὴν μονὴν τῆς Σουμελᾶς, τὴν τῆς Θεοσκεπάστου καὶ ἄλλας ἐπὶ τὸ βασιλικώτερον ἐκόσμησε καὶ πολλὰ δωρήματα διὰ Χρυσοβούλλων ἐπεκύρωσεν, ὡς καὶ τὴν μονὴν καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, καὶ τὴν χρυσοκέφαλον. Ἐκ βάθρων δὲ ἀνήγειρε τὴν ἐν τῷ ὄρει Ἄθωνι Μονὴν τοῦ Διονυσίου. Καὶ τῶν μὲν ἄλλων τὰ χρυσόβουλλα εἶναι ἀντίγραφα, μόνον δὲ τῆς τοῦ Διονυσίου

Digitized by Google

σώζεται γνήσιον τὸ χρυσόβουλον, οὗ ἡ περιγραφὴ εἶναι ἀξία λόγου· καθότι ἐξέχει πάντων τῶν ἄλλων διὰ τὴν γραφικήν του τέχνην ὂν καλλιγραφικώτατον. Καὶ ἔχει μὲν μῆκος 15 ποδῶν ὁ χάρτης τοῦ Χρυσοβούλου, πλάτος ἑνὸς καὶ ἡμίσεως, κοσμούμενον ὑπὸ πολυτελῶν καὶ ὡραίων κατὰ τὸ περιθώριον ἐμβλημάτων· τὰ κεφαλαῖα γράμματα, δι' ὧν εἶναι γεγραμμένοι οἱ τίλοι τοῦ Ἀλεξίου ἔχουσι μῆκος τριῶν δακτύλων, ἅπαντα κεχρωματισμένα μὲ κυανοῦν χρῶμα καὶ διὰ χρυσίου, ὅπου ὑπάρχει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξίου ἢ τὸ Μεγαλειότης ὡς καὶ αἱ ὑπογραφαί του διὰ πορφυρᾶς μελάνης τῆς ἐν χρήσει ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς τῶν Αὐτοκρατόρων·τὸ καλλιτεχνικώτατον δὲ τῶν ἐν τῷ Χρυσοβούλῳ εἶναι ἡ εἰκὼν, ὅπου ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς παρίσταται μὲ τεταμένας τὰς χεῖρας εὐλογῶν τὸν Ἀλέξιον καὶ τὴν Θεοδώραν, ἔχουσα ὕψος δέκα καὶ ἓξ δακτύλων· τὰ πρόσωπα δὲ τῶν Αὐτοκρατόρων, τὰ στέμματα,οἱ πολυτελεῖς ἐπενδύται καὶ οἱ περίλαμποι λίθοι καὶ τὰ λοιπὰ εἶναι ἐζωγραφισμένα μετ' ἐντελεστάτης ἐπιστασίας καὶ σπανίας ἐπιτηδειότητος τῆς Βυζαντινῆς καλλιτεχνίας· κάτωθεν δὲ τῶν εἰκόνων καὶ ὑπὸ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς τίτλους εἶναι καὶ αἱ Αὐτοκρατορικαὶ βοῦλαι ἔχουσαιμέγεθος ἑνὸς πεντοφράγκου,ἐν αἷς παρατηροῦνται αἱ προτομαὶ οἱ τίτλοι καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῆς Θεοδώρας·αἱ δὲ βοῦλαι αὗται εἶναι προσηλωμέναι ἐπὶ τοῦ Χρυσοβούλου μὲ πόρπας χρυσᾶς· χάριν δὲ συντομίας δὲν παρεντίθεται τὸ κείμενον τῶν Χρυσοβούλων ἅτε μὴ ἐχόντων τόσην ἱστορικὴν ἀξίαν.

Ὁ Ἀλέξιος ὑπῆρξεν ἱκανῶς εὐτυχὴς εἰς τὰς πολεμικάς του ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς διπλωματικὰς, δι' ὧν ἐτήρησεν ἱκανὴν ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῶν συγχρόνων του·οἱ δὲ ὑπήκοοί του ὑπέρ ποτε εὐτύχησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου, διὸ καὶ αἱ δημόσιαι πρόσοδοι ἀρκετὰ πλούσιαι, ὥστε τῷ συνεχώρουν ἀφ' οὗ ἐδαπάνα εἰς τὰ πολεμικά του ἔργα,ἐπερίσσευον νὰ χορηγῇ τόσον ἀδρῶς εἰς ἀνακαινίσεις καὶ ἀνεγέρσεις Ἐκκλησιῶν καὶ Μονῶν καὶ ἄλλων δημοσίων ἔργων· πρὸ πάντων δὲ ἰσχυροποίησαν αὐτὸν αἱ πρὸς τοὺς γείτονάς του ἡγεμόνας ἐπιγαμίαι, ἐπειδὴ ἡ Μαρία ἡ ἀδελφή του ἐνυμφεύθη τὸν Χοπτλουπέκην ἡγεμόνα τῶν Τουρκμάνων, ἡ δὲ Θεοδώρα

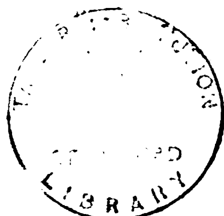
Digitized by Google

τὸν Ἐμίρην τῆς Χαλδίας Χατζιέμιρ, ἡ δὲ θυγάτηρ του Εὐδοκία πρῶτον συζευχθεῖσα τὸν Ταζετίν, εἶτα εἰς δεύτερον γάμον ἐνυμφεύθη τὸν Ἰωάννην Ε΄. τῆς Κωνσταντινουπόλεως Αὐτοκράτορα, ἡ δὲ δευτερότοκος Ἄννα τὸν Παγκράτιον ς΄. βασιλέα τῆς Γεωργίας, ἡ δὲ τρίτη τὸν Ταχαρτὶν ἐμίρην τῆς Ἀρσίγκης. Ἡ Ἄννα δὲ ἀναφέρεται ὅτι ἐνυμφεύθη ἴσως χήρα τὸν Πρωτοβεστιάριον Ἰωάννην Μουροῦζον.

Εἶχε δὲ ὁ Ἀλέξιος Γ΄· ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν Κομνηνῶν, μεγαλοπρεπὲς τὸ ἀνάστημα, ὄψιν εὐγενῆ καὶ κανονικήν, ὀλίγον γρυπὸς τὴν ῥίνα, ἐθεωρεῖτο ὅμως βίαιος καὶ παθητικὸς καὶ ἐπιῤῥεπὴς εἰς ὀρέξεις ἀνοικείους· ἡ εἰκὼν δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας σώζεται ἐν τῇ μονῇ τῆς Θεοσκεπάστου πρὸς τὸν ἀριστερὸν χορὸν τῶν ψαλτῶν, ἀλλὰ δυσδιάκριτος, ὁμοίως δὲ καὶ ὄπισθεν τῆς Χρυσοκεφάλου ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ ἱεροῦ μὲ μωσαϊκὸν τρόπον· τὰ κατὰ τὸ σῶμα δὲ καὶ τὸ ἦθος τοῦ Ἀλεξίου περιγράφονται ὑπὸ τοῦ συγχρόνου Ἰωσὴφ ἐπισκόπου Τραπεζοῦντος οὕτω πως γράφοντος : « Ὁ ἐν βασιλεῦσι περιφανέστατός τε καὶ ἀξιάγαστος Ἀλέξιος ἐκεῖνος ὁ Μέγας Κομνηνὸς ὁ ὑπέρτατος καὶ ἐῤῥωμενέστατος ἰσχυρῶν ἀνθρώπων πάλιν διαβεβοημένων, οὓς Ἕλληνες ἔτι διὰ φήμης ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ ποιητὴς ἐν ποιήσει γενναίους ὑπεκθειάζεται ὁ Ὅμηρος, ἥτε καθ' ἡμᾶς ἱστορία παραδηλοῖ τοῦτο Σαμψὼν φημὶ καὶ τοὺς παραπλησίους αὐτῷ τυγχάνοντας· μάρτυρες δὲ τούτου καὶ ἄλλοι μὲν πλεῖστοι ἔλεγε καὶ αὐτὸς τοῦ τρισαριστέως ἥρωος, ὡς χρὴ τ' ἀληθῆ λέγειν, ἐκείνου τε δοῦλος καὶ παίδευμα, τίμιος οὐκ ἄτιμος εἰς μαρτυρίαν κατά γε τῶν νόμων τὴν εἰσήγησιν, οὐδ' ἐνδεὴς καὶ ἐπίψογος, ὥσπερ οἱ ἀποτρόπαιοι· τὰ δὲ ἐκείνου οὐ πάντα διέξειμι· πολλοὶ γὰρ ἴσασιν· μάλα τὰ κατ' ἐκεῖνον τὸν ἥρωα καὶ λαμπρῶς ἐξεθείαζον οὐ τῶν ἐγγὺς μόνον καὶ τῶν οἰκείων καὶ τῶν ὑποτελῶν, ἀλλά γε δὴ καὶ τῶν πόῤῥω Πέρσαι καὶ Μῆδοι Αἰγύπτιοί τε καὶ Ἰταλοὶ καὶ Σκυθῶν γε Βαρβάρων σχεδὸν πᾶν γένος· οὗτοι πάντες φαιδρῶς ἀκούοντες ἐξεπλήττοντό τε καὶ δῶρα πόῤῥωθεν, οἷα δοῦλοι προσφέροντες τούτῳ. . . Ἀλλὰ πάντα τὰ ἐκείνου σαφῶς οὐ ῥάδιον καταλέγειν καὶ διδόναι γραφῇ, τὴν ὥραν ὅλου τοῦ σώματος, τὸ μέτωπον καὶ τὸ προμετωπίδιον,

Digitized by Google

καὶ τὰς ἐν αὐτῷ γραμμὰς στολίδας τὲ καὶ ἑλικοειδεῖς ὁμοίας ἄντικρυ μαρμάρῳ καὶ τὸ τῶν βλεφάρων ἐκτεταμένον δέρμα, ὄμματά τε τὰ ἐνόφθαλμα καὶ ὀξυδερκῆ καὶ ἔντονα, καὶ τῆς ῥινὸς τὸ εὐθύγρυπον καὶ ὄντως βασιλικὸν κατὰ Πλάτωνα, τό τε τῶν ὤτων ἐξάκομστον, καὶ παρειῶν κοκκοβαφὲς, καὶ οἷον λαμπιδόνας ἀποπεμπουσῶν καὶ τὸ τοῦ πώγωνος εὐγένειον λεῖόν τε καὶ χρυσοειδὲς, καὶ στόμα δὲ καὶ χείλη καὶ ὀδόντων ἕρκος, κάλλος αὐτῷ ταῦτα ἀμήχανον, Ποῦ δὲ θήσομαι αὐτῷ τὸ δημηγορεῖν. ἢ εἰς ἄκρον εὔφωνον σάλπιγγι παραπλήσιον ἢ δύφωνον, καὶ τὸ ὑπερμένως ἔχειν γενναίως τὰς ὠμοπλάτας, τράχηλόν τε καὶ παρωτίδας μαρμαρώδεις, καὶ ἃ μετὰ φρένα αὐτοῦ ὡς χρυσίον· ἄλλος γὰρ αὐτὸς ἦν νέος Ἀδὰμ ἢ πάγκαλος Ἰωσήφ. Τέλος δὲ ἀφ' οὗ ἐξαίρει αὐτὸν ἐπὶ μεγαλειότητι ψυχῆς καὶ ὕφους καὶ τρόπῳ ἐλευθερίῳ καὶ παντοίαις εὐτυχίαις καὶ ἔχοντα δυνάμεις πεζικὰς καὶ ναυτικὰς καὶ λοιπὴν τοῦ πολέμου παρασκευὴν ἐπιφέρει.... καὶ στρατάρχας ἐπιλέκτους ἡτοίμασε ῥήτορας τε καὶ φιλοσόφους, ἀκέστορας ἅμα καὶ ἀστρονόμους λογάδας ἐπιλεξάμενος προσεκτήσατο, πλούτου δὲ καὶ τιμῆς ὑπερεμπλήσας αὐτούς· δεινὸς δὲ πρὸς τοὺς ἀτάκτους, πρὸς τοὺς εὐτάκτους πρᾶος, ἡδὺς καὶ μειλίχιος»· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἐγκώμια ἐπιχορεύων ὁ Τραπεζοῦντος Ἰωσὴφ διηγεῖται ἐφεξῆς τὸν κατὰ δράκοντος φοβερὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου καταστροφὴν αὐτοῦ, οὗ τὸ δέρμα ἔλαβεν ὁ Ἀλέξιος καὶ διετηρεῖτο ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ· ὁ ὄπισθεν τῆς Χρυσοκεφάλου κρουνὸς κεφαλὴ χαλκὴ οὖσα ὄφεος καὶ μέχρι σήμερον σωζομένη ἐπὶ τὴν βρύσιν εἶναι τὸ ὁμοιότυπον ἐκείνου τοῦ δράκοντος· καὶ τοιοῦτος ἦν ὁ Ἀλέξιος Γ'. ὅστις καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς καὶ ἐν χρυσοβούλλοις καὶ ἀλλαχοῦ τιτλοφορεῖται Ἀλέξιος Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος, Ἰβηρίας καὶ Περατείας καὶ πάσης Ἀνατολῆς ὁ Μέγας Κομνηνός· ἀπέθανε δὲ τῷ 1390 βασιλεύσας τὰ πάντα 40 ἔτη καὶ καταλιπὼν διάδοχον τὸν Μανουὴλ Γ'. τὸν μέγαν Κομνηνόν.

Μανουὴλ ὁ Γ'.

Ὁ δὲ Μανουὴλ Γ'. ἐκ μικρᾶς του ἡλικίας συμπαραληφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του βοηθὸς εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ἐκληρονόμησε τὴν περὶ τὴν διπλωματίαν ἱκανότητα τοῦ Ἀλεξίου, ἣν καὶ συνώδευε μὲ ἱκανὴν φρόνησιν, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀπαντήσῃ τὴν πρόωρον διάλυσιν τοῦ Τραπεζουντίου κράτους ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τοῦ Τιμουρχὰν, καθ' ἣν πολλὰ ἰσχυρότερα αὐτοῦ κράτη διελύθησαν ὑπὸ τοῦ τρομερωτάτου, τῶν κατακτητῶν αὐτοῦ τοῦ Τιμουρχὰν ἢ Ταμερλάν.

Καὶ τὸ κράτος μὲν τοῦ Μανουὴλ ἦν οἷον καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου, καὶ ἱκανῶς εὐρύχωρον, ἀλλ' ἦσαν τὰ ἀπόκεντρα μέρη αὐτοῦ οἱονεὶ ἡμιανεξάρτητα ἀπ' αὐτοῦ. καὶ πρῶτον τοσοῦτος φόρου μὲν ὑποτελὴς εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Τραπεζοῦντος, ἀλλ' αὐτόνομος ἦν ὁ Ἀρμαδοὺρ ὁ τῆς Εὐδοξίας υἱὸς καὶ ἡγεμὼν τῶν Λιμνίων· ἄλλος δὲ τοιοῦτος ἐν Οἰνόῃ ὁ Μελισσηνός· ὁ δὲ Λέων ὁ Καβασίτης ἀρχηγὸς ἰσχυρᾶς οἰκογενείας καὶ δοὺξ τῆς Χαλδίας ἐκράτει τῶν πρὸς τὴν Μεσημβρίαν χωρῶν· οὗτοι δὲ ἅπαντες ἦρχον ἐν ὀνόματι τοῦ Μανουὴλ, καὶ εἶχον θέσιν ὑποτελῆ αὐτῷ ἡγεμόνων. Ἐν τούτῳ λοιπὸν καὶ ὁ Ταμερλάνος ὡς ἀστραπὴ διερχόμενος κατέκτα τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ διάφορα κράτη ἐμπνέων καὶ μακρόθεν τὸν τρόμον εἰς πάντας. Μεταξὺ δὲ τῶν ἡγεμόνων ὁ μεγίστην χαίρων εὔνοιαν παρὰ τῷ Ταμερλάνῳ ἦτον ὁ Ταχαρτῖνος ὁ γαμβρὸς καὶ στενὸς σύμμαχος τοῦ Μανουὴλ· μετ' αὐτοῦ λοιπὸν κατέφερεν, ὥστε νὰ κολακεύσῃ τὸν πανοῦργον καὶ ἀδυσώπητον Ταμερλάνον καὶ νὰ τοὺς προσλάβῃ συμμάχους του κατὰ τῶν ἄλλων, καὶ ἰδίως τοῦ Βαγιαζὶτ τοῦ Κεραυνοῦ Σουλτάνου τῆς Προύσης καὶ ἰσχυροτάτου τότε Πατισὰχ τῶν Ὀσμάνων.

Ἐπὶ πολλὰ δὲ ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Μανουὴλ Γ' συνέδεε τὰς πολιτικὰς καὶ πολεμικάς του ἐργασίας μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ταμερλάνου, ἐπειδὴ πάντων τῶν ἄλλων ἐκλειψάντων ἀπὸ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, μόνος ὑπῆρχεν ὁ Ταμερλάνος, καὶ οὗτος διακείμενος εὐνοϊκῶς τῷ Μανουήλ.

Digitized by Google

Πρὸ πάντων δὲ οὗτος ἐπροτίμησε τὴν συμμαχίαν τοῦ Μανουὴλ ὡς καὶ τοῦ ἐν Βυζαντίῳ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου, διὰ νὰ τῷ χρησιμεύσωσι διὰ θαλάσσης κατὰ τοῦ Βαγιαζὶτ μὲ ναυτικὸν; οὗτινος προέβλεπε τὴν ἀνάγκην· διότι ἐφοβεῖτο μήπως ὁ Βαγιαζὶτ λαμβάνων ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Τούρκων βοηθείας, ἢ καὶ εὐκολυνόμενος κατὰ θάλασσαν φέρει τὸν πόλεμον ὅπου καὶ ὅπως θέλει· διὸ καὶ ἐπιστολὴ γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου δύο μῆνας πρὸ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ μάχης πρὸς Ἰωάννην τὸν Αὐτοκράτορα διατάττει αὐτὸν νὰ ἑτοιμάσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἴκοσι γαλέρας καὶ νὰ τὰς συνενώσῃ μετὰ ἄλλων εἴκοσι τοῦ Τραπεζοῦντος Μανουήλ. Τούτων δὲ τῶν πλοίων βέβαια δὲν ἔγεινε χρῆσις, ἐπειδὴ μετὰ δύο μῆνας γενομένης τῆς φονικωτάτης ἐν Ἀγκύρᾳ πρὸς τὸν Βαγιαζὶτ μάχης, οἱ στρατοὶ τοῦ Βαγιαζὶτ κατεκόπησαν, καὶ διεσκορπίσθησαν, ὅτε καὶ αὐτὸς αἰχμαλωτισθεὶς ἐκλείσθη ἐν κλουβίῳ σιδηρῷ, ὅπου καὶ ἀπέθανεν· εἰς ταύτην δὲ τὴν μάχην καίτοι παρευρέθη καὶ ὁ στρατὸς τῶν Τραπεζουντίων ὁ Μανουὴλ ὅμως δὲν ἦτον ἐκεῖ. Ἐπειδὴ προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου ὅπως καὶ αὐτὸς παρασταθῇ καὶ διευθύνῃ τοὺς ἰδικούς του αὐτοπροσώπως, ὅμως ἐξεῦρε πρόφασιν καὶ εὐσχήμως διέφυγε ταύτην τὴν πρόσκλησιν.

Ἀφ' οὗ δὲ μετὰ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ μάχην γενομένην τῇ 15 Μαΐου τοῦ 1402 ἡ δύναμις τοῦ Βεγιαζὶτ διελύθη καὶ τὸ κράτος του τὸ ἐν Ἀσίᾳ ὑπέκυψεν εἰς τὸν Ταμερλάνον καὶ πολλαὶ χῶραι ἐπλημμύρησαν ἀπὸ αἷμα ἀπανθρώπως, τότε μὴ ἔχων ἄλλο τι ὁ Ταμερλάνος διενοεῖτο νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τοὺς δύο φίλους του Τεχερτῖνον, καὶ τὸν Μανουήλ· καὶ ἴσως κακὴ μοῖρα ἐπέκειτο εἰς αὐτούς· ἀλλὰ σπουδαιότεραι ἀνάγκαι προσήλωσαν τὸν Ταμερλάνον εἰς τὸ κέντρον τοῦ εὐρυτάτου κράτους του, καὶ οὕτως ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοσούτου τρομεροῦ φίλου, ὅστις ἠδύνατο νὰ μεταβληθῇ δεινότερος αὐτῶν ἐχθρὸς πάντων τῶν μέχρι τοῦ νῦν.

Φεύγων ὅμως ἐντεῦθεν ὁ Ταμερλάνος ἀφῆκεν ἐπίτροπόν του τὸν ἀνεψιόν του Μιρζὰ Χαλὶλ, καὶ ἄμεσον κυριάρχην τῶν ὑποταχθεισῶν χωρῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ· μετὰ τούτου δὲ καὶ οἱ πρὶν σύμμαχοι τοῦ Τιμοὺρ διετήρουν τὴν συμμαχίαν τελοῦντες χρήματα καὶ στρατιώτας ἐν ἀνάγκῃ, μετα-

Digitized by Google

ξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Μανουήλ. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντος τοῦ Ταμερλάνου ὁ Μισρὰ Χαλὴλ θέλων νὰ προφθάσῃ μεταξὺ τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ταμερλάνου γενομένων ταραχῶν, διὰ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Σαμανκάσης, ἀφῆκε τὴν μικρὰν Ἀσίαν· καὶ οὕτως ὁ Μανουὴλ ἀπελύθη τῆς τοιαύτης ἀπεχθοῦς συμμαχίας ἀπαλλαχθεὶς καὶ τῆς χρηματικῆς καὶ στρατιωτικῆς χορηγίας· ἡσύχως δὲ καὶ εὐτυχῶς ἄρξας ἀπέθανε τῷ 1417 μετὰ βασιλείαν 27 ἐτῶν ἀφεὶς διάδοχον τὸν Ἀλέξιον Δ'. τὸν ἐκ τῆς Εὐδοξίας τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γεωργίας· διότι ἀποθανούσης ταύτης ἐνυμφεύθη Ἄνναν τὴν Φιλανθρωπικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἡ δὲ θυγάτηρ τοῦ Μανουὴλ Εὐδοκία ἐνυμφεύθη τὸν πρῶτον Δομέστιχόν Κώνσταντῖνον Ξιφιλῖνον ἢ Ὑψηλάντην. Κατά τινας δὲ ἐθεωρήθη ὕποπτος ὁ Ἀλέξιος ὅτι ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ πατρός του διὰ τὴν ἑξῆς αἰτίαν· ὁ Μανουὴλ εἶχεν εὐνοούμενόν τινα ὡραῖον, ἀλλὰ ἀγενῆ, ὅστις ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ πρὸς αὐτὸν ἀγάπῃ ἐξήσκει μεγάλην ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν πολιτείαν· τοῦτο λοιπὸν ἐπέφερε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν εὐγενῶν, καὶ ἐπὶ τούτων στηριζόμενος ὁ Ἀλέξιος διωργάνισεν ἀνταρσίαν, καὶ πολιορκήσας τὸν πατέρα του ἠνάγκασε νὰ ἀποδιώξῃ τὸν εὐνοούμενόν του τοξοφόρον, καὶ μετὰ τοῦτο ὁ λαὸς παρῃτήθη τῆς κατὰ τοῦ Μανουὴλ καταφορᾶς, ἀφεὶς μέχρις ἐδῶ τὸν Ἀλέξιον, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὸν πατέρα του· καὶ διὰ τοῦτο τινὲς τῷ προσῆψαν τὴν ὑποψίαν τοῦ ὅτι ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ πατρός του.

Ἀλέξιος Δ'.

Ὁ δὲ Ἀλέξιος Δ'. ὁ Μέγας Κομνηνὸς ἀναβὰς εἰς τὸν πατρικόν του θρόνον εὗρεν αὐτὸν περιεστοιχισμένον ὑπὸ ἄλλων ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ ἀφ' οὗ οἱ περὶ τῶν Ταμερλάνου ἀφῆκαν τὰς χώρας τῆς μικρᾶς Ἀσίας, οἱ Τουρκομάνοι πάλιν ἀνεφάνησεν καὶ μάλιστα ἔτι ἀπειλιτικώτεροι. Οὗτοι δὲ τότε ὑπὸ δύο ὀνόματα ἀναφέρονται, καὶ οἱ μὲν πρὸς Ἀνατολὰς ἐλέγοντο τῆς ὀρδῆς τῶν μαύρων προβάτων (Καρακογιοῦν), οἱ δὲ δυτικώτεροι καὶ περὶ τὴν μικρὰν Ἀσίαν τῆς ὀρδῆς τῶν λευκῶν

Digitized by Google

προβάτων ('Ακ-κογιουν.) Τούτων δὲ οἱ μὲν τῆς λευκῆς ὀρδῆς ἦσαν ἤδη δι' ἐπιγαμιῶν καὶ συμμαχιῶν φίλοι τῶν ἐν Τραπεζοῦντι, οἱ δὲ τῆς μαύρης ὀρδῆς ἐχθροὶ ἀμφοτέρων.

Κατὰ δὲ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ 'Αλεξίου Δ', ὁ Καρα-Γιουσοὺφ χάνης τῆς ὀρδῆς τῶν μαύρων προβάτων, ἔθηκε τὸν θρόνον του ἐν Ταυρίδι, ἐκυρίευσε δὲ τὴν 'Αρσίγγην, καὶ ἐξεδίωξε τὸν Ταχαρδῖναν τὸν ἐξάδελφον τοῦ 'Αλεξίου καὶ ἀρχηγὸν τῆς ὀρδῆς τῶν λευκῶν προβάτων, ὥστε ὁ 'Αλέξιος εὑρέθη ἀμέσως γείτων τοῦ Καρα Γιουσσὺφ, καὶ ἠναγκάσθη νὰ προσπέσῃ εἰς τὸν νέον ἰσχυρὸν Χάνην ὑποβληθεὶς εἰς ὅρους συμμαχίας, εἰς οἵους ποτὲ ὁ πατήρ του Μανουὴλ πρὸς Ταμερλάνον· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα του Αἰκατερίναν διὰ τὸν υἱόν του Καρα-Γιουσσὺφ τὸν Τζεχὰν Σάχην, ὀνομαστὴν γενομένην καθ' ὅλην τὴν 'Ασίαν διὰ τὰ ἀμίμητά της κάλλη.

'Αφ' οὗ δὲ ὁ Καρα-Γιουσσὺφ ἀπέθανεν ὑπὸ ἀποπληξίας, καθ' ὃν καιρὸν ἡτοιμάζετο νὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ Σαχ 'Ροχχοῦ υἱοῦ Ταμερλάνου, ἕκαστος τῶν στρατηγῶν του ἔλαβεν ἰδίαν διεύθυνσιν, καὶ ὁ νεκρὸς τοῦ Γιουσσὺφ, ἐγκαταλειφθεὶς ἔμεινεν ἄταφος περιυβρισθεὶς ὑπὸ τῶν οἰκείων, ἔτυχε δὲ ταφῆς ὑπὸ τοῦ Σὰχ 'Ροχχοῦ γενομένου κυρίου πάντων. 'Ο θάνατος δὲ τοῦ Καρα-Γιουσσὺφ ἔφερε καὶ τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους του, καὶ ἑπομένως ἔλαβον τὴν παλαιὰν ἐλευθερίαν οἱ τῆς λευκῆς ὀρδῆς, καὶ ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος τὴν ἑαυτῆς ἀνεξαρτησίαν. Καί τοι ὅμως αὕτη ἀπηλλάγη τῆς ἐξωτερικῆς πιέσεως, δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ ἀναλάβῃ τὴν παλαιάν της θέσιν, ἐπειδὴ ἐσωτερικαὶ αἰτίαι διαθορᾶς καὶ ἀδρανείας κατεκυρίευσιν τὸν 'Αλέξιοε Δ'. ὄντα ἔκδοτον ἀθεμίτων παθῶν, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν λαὸν ἐπιθυμοῦντα ἀνέτως νὰ ποιῆται χρῆσιν τὸν ἐξ ἐμπορίου μέγαν πλοῦτον εἰς θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα· οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν ἡ διαφθορὰ ἐπεξετείνετο εἰς πάσας τὰς τάξεις ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων· ταῦτα λοιπὸν προσθετόμενα καὶ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ αἴτια τῶν χρόνων ἐκείνων, καθ' οὓς οὔτε ὅρκος οὔτε συνθῆκαι οὔτε διεθνὲς δίκαιον ἐμπόδιζον τὸν ἰσχυρὸν τῆς ἱεράς, ἐπέφερον τὴν κατὰ μικρὸν ἐξασθένησιν καὶ κατάπτωσιν τῆς Αὐτοκρατορίας ταύτης.

Digitized by Google

Ὁ Ἀλέξιος Δ΄. ὡς Αὐτοκράτωρ ἦτον ἀσθενέστερος τοῦ Μανουὴλ, καὶ ὑπὸ ἰδιωτικὴν ἔποψιν χειρότερος· οὗτος ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας του μετεπέμψατο τὸν υἱόν του Ἰωάννην τὸν καὶ Καλογιάννην ἐπονομαζόμενον διὰ τὴν καλλονὴν τοῦ σώματος μᾶλλον, καὶ τὸν ἀνέδειξεν ἐπίδοξον διάδοχον συμμετέχοντα καὶ τῶν Αὐτοκρατορικῶν τιμῶν· ἐπειδὴ δὲ ἡ Θεοδώρα Κατακουζηνὴ ἡ γυνὴ τοῦ Ἀλεξίου παραμελοῦντος αὐτὴν ἕνεκεν τῶν ἀκολούθων του, εὕρισκε παρηγορίαν εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Πρωτοβεστιαρίου, ὁ Ἰωάννης μὴ ὑποφέρων τὴν ὕβριν ταύτην φονεύει τὸν ἐραστὴν τῆς μητρός του· ἐκτὸς δὲ τούτου ἐμελέτησε νὰ λάβῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν ἐκθρονίζων τὸν πατέρα του κυριεύσας λοιπὸν τὴν ἀκρόπολιν κατακλείει τόν τε πατέρα καὶ τὴν μητέρα του ἐντὸς τῶν δωματίων των· ἀλλ' οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ λαὸς ὑποπτευθέντες μὴ φονεύσῃ αὐτοὺς ὁ Ἰωάννης καὶ αὐτὸς κατασταθῇ τύραννος ἐπ' αὐτῶν, ἠλευθέρωσαν τὸν Ἀλέξιον ἀπὸ τῶν χειρῶν του· ὁ δὲ Ἰωάννης δραπετεύσας κατέφυγεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἰβήρων, οὗ καὶ ἐγένετο γαμβρός· Ὁ δ' Ἀλέξιος ἀνέδειξε τὸν δευτερότοκόν του υἱὸν ἐπίδοξον διάδοχον, ἀποθανόντα ὅμως μετ' ὀλίγον.

Ἐν τούτοις ὅμως ὁ Καλογιάννης θέλων νὰ προφθάσῃ τὸν πατέρα του πρὶν νὰ ἀναδείξῃ ἄλλον διάδοχον, ἀποφασίζει καὶ ἀφίνει τὴν Γεωργίαν, καὶ ὑποβοηθούμενος παντοειδῶς ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του ἦλθεν εἰς Θεοδοσίαν, καὶ ἐκεῖ λαβὼν γαλέραν καὶ ἐξοπλίσας πολλοὺς τυχοδιώκτας, ἔρχεται κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος· ὑποστηριζόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν Καβασιτῶν, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν Κορδύλην ὀχυροῦται ἐκεῖ περιμένων στάσιν ἀπὸ μέρους τῶν Καβασιτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀντιπολιτευομένων τοῦ Ἀλεξίου· ὁ δὲ βέβαιος περὶ τῆς ἡσυχίας τῆς πόλεως, ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ υἱοῦ του στρατοπεδεύσας εἰς χωρίον Ἀκανθῶν (Ἀχάντ)· τινὲς δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀλέξιον φρονοῦντες τὰ τοῦ Ἰωάννου περιέμενον καιρὸν ὅπως παραδώσωσιν αὐτὸν εἰς τὸν Ἰωάννην καὶ δύο τῶν ἀποσταλέντων νυκτὸς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου εἰς τὴν σκηνὴν, διὰ νὰ συλλάβωσι τὸν Ἀλέξιον συνεργείᾳ ἐκείνων, τὸν ἐφόνευσαν ἐν αὐτῇ, ἐν ᾧ ὁ Ἰωάννης ῥητῶς τοῖς παρήγγειλε νὰ μὴ πράξωσι κακὸν κατὰ τοῦ πατρός του, ἢ μόνον νὰ τὸν συλλάβωσι.

Digitized by Google

Τὴν ἐπαύριον δὲ εὑρεθέντος νεκροῦ τοῦ Ἀλεξίου ἐπὶ τῆς κλίνης του, εἰσέρχεται ὁ Ἰωάννης εἰς Τραπεζοῦντα ἀνεμποδίστως, ὅπου ἀνηγορεύθη Αὐτοκράτωρ εὐφημούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ· ἐλυπήθη ὅμως διὰ τὸν τοιοῦτον θάνατον τοῦ πατρός του, καὶ ἔθαψεν αὐτὸν μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαινισθεῖσαν Μονὴν τῆς Θεοσκεπάστου· κατόπιν δὲ ἔφερε τὰ λείψανά του ἐν τῇ Χρυσοκεφάλῳ· οἱ δολοφύνοι ὅμως τοῦ Ἀλεξίου ἐτιμωρήθησαν ὁ μὲν εἰς κοπεὶς τὰς χεῖρας, ὁ δὲ ἐξορυχθεὶς τοὺς ὀφθαλμούς.

Οὕτω λοιπὸν ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξιος Δ'. βασιλεύσας ἔτη 29· εἰς τὸ εἰκοστὸν δὲ ἔτος τῆς βασιλείας του ἐγένετο καὶ ἡ συγκάλεσις τῆς 8ης Οἰκουμενικῆς ψευδοσυνόδου κληθείσης· ὅτε ὁ Ἀλέξιος ἐξέδωκε τὴν θυγατέρα του Μαρίαν σύζυγον Ἰωάννῃ τῷ Παλαιολόγῳ, ἀποστείλας αὐτὴν εἰς Βυζάντιον πολυτελέστατα καὶ συνοδευομένην ὑπὸ τοῦ Δωροθέου Τραπεζοῦντος, τοῦ φιλοσόφου Ἀμιρούτζου καὶ ἄλλων ἀρχόντων τῆς Τραπεζοῦντος, οἵτινες ἅπαντες καὶ 300 ἄλλοι Ἀρχιερεῖς ἐτέλεσαν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τοὺς γάμους των. τότε δὲ συνελθόντες καὶ εἰς σύνοδον ἐξελέξαντο ἔξαρχον τῆς μελλούσης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τὸν Ἐφέσου Μάρκον καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἅπαντες καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἦλθον εἰς Εὐρώπην δι' αὐτὴν τὴν Σύνοδον, ἥτις πολλὰς πόλεις ἀλλάξασα καὶ πολλὰς τύχας ὑποστᾶσα μετὰ πολὺν χρόνον διελύθη, ἀφ' οὗ ὄχι μόνον δὲν ἐπέφερε τὸ ποθούμενον τῆς συμβάσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς, ἀλλὰ καὶ διάστασιν περισσοτέραν, ἥτις ἐπιμηκύνεται μέχρις ἡμῶν.

Ἰωάννης Γ'. ἢ Καλογιάννης.

Ἀποθανόντα οὕτω δὲ τὸν Ἀλέξιον τῷ 1446 μετὰ 29 ἐτῶν βασιλείαν διεδέχθη ὁ υἱός του Ἰωάννης Γ'. οὗτος παρέλαβε τὴν ἀρχὴν, καθ' ὃν καιρὸν τὸ ἰσχυρὸν ἔθνος τῶν Ὀσμάνων Τούρκων κατώρθωσε νὰ περιλάβῃ περὶ αὐτὸ καὶ ὑπ' αὐτὸ πολλὰ ἐν Ἀσίᾳ καὶ τῇ Εὐρώπῃ ἔθνη, καὶ συνεκέντρωσε δύναμιν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὑπὲρ πᾶν ἔθνος ἐν αὐτῇ τῇ ἐποχῇ· ἔχων δὲ σύμμαχον καὶ τὴν δυσμένειαν καὶ τὸ

Digitized by Google

ἄδικον μῖσος τῶν Δυτικῶν κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Χριστιανωσηνης, ἐγένετο ὁ Ὀσμανισμὸς ἔτι φοβερώτερος κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἐνταῦθα κρατῶν· ἐν τοιαύταις δὲ δειναῖς περιστάσεσι καὶ φοβεροῖς κινδύνοις καὶ προφανέσι λαμβάνει ὁ Ἰωάννης τὴν Αὐτοκρατορίαν· οἱ δὲ ἀποτελοῦντες αὐτὴν λαοὶ ταῦτα πάντα ἐννοοῦντες κατελαμβάνοντο ὑπὸ δυσπιστίας πρὸς τὴν περαιτέρω ὕπαρξιν αὐτῶν· αὕτη δὲ παρήγαγε τὴν ἀποθάῤῥυνσιν καὶ τὴν δειλίαν, ὥττε καὶ οἱ πλέον ἀνδρεῖοι καὶ φιλοπάτριδες μὲ θλίψιν των ἔβλεπον τὰ εὐγενῆ αὐτῶν αἰσθήματα μαραινόμενα· καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἐν τοιαύταις περιστάσεσι συμβαίνει, παρεισέδυσαν ἐμφύλιοι ἔριδες καὶ αἱ κακαὶ συνέπειαι αὐτῶν ἦσαν ἀναπόφευκτοι· κακὸν τῷ ὄντι ἡ ἀπελπισία παράγουσα τὴν ἀδιαφορίαν δηλητηριάζουσα τὰ νεῦρα παντὸς ἔθνους καὶ πάσης κοινωνίας· περιστοιχισμένοι δὲ ὑπὸ τοιούτων δεινῶν οὐδεμίαν ἔβλεπον καταφυγὴν, οὔτε σύμμαχον οὔτε φίλον βλέποντες περὶ αὐτούς· καὶ οἱ ἐν τέλει μὲν ὄντες παύουσι ζητοῦντες τὸ γενικὸν συμφέρον, καὶ περιπίπτουσιν εἰς τὴν ἰδιοτέλειαν· ὁ δὲ λαὸς ὁ τέως ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς πολιτείας καρτερικῶς, βεβαρυμένος ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων, καὶ πιστεύων ἀναπόφευκτον τὴν καταστροφὴν ἀποναρκοῦται καὶ οὕτως ἡ γενικὴ κατάπτωσις ἐπέρχεται καὶ ἡ ἐθνικὴ ταπείνωσις. Καὶ οἱ μὲν πρὸς Ἀνατολὰς λαοὶ οἱ Λαζοὶ ἤδη ἐθεώρουν τοὺς ἐπιλοίπους ὡς ξένους καὶ τυράννους των καὶ βαθέα ἐπὶ τοῦτο παράπονα αὐτῶν ἐγένοντο. Ὁ δὲ κλῆρος βλέπων μὲ δυσμένειαν τὴν διπλωτίαν τῶν Αὐτοκρατόρων δι' ἀθεμίτων γιγνομένην ἐπιγαμιῶν ἠθύμει καὶ κακὰ προοιωνίζετο· ἕνεκα δὲ τῶν συχνῶν καὶ καταστρεπτικῶν καταδρομῶν τῶν Τουρκομάνων ἐνεποιεῖτο ἡ ἰδέα τῶν λαῶν νὰ κυβερνῶνται μᾶλλον ὑπ' αὐτῶν ἢ ὑπὸ τῶν ἰδίων Αὐτοκρατόρων. Ἐν μέσῳ ὅμως τῶν ὁσημέραι ἀναπτυσσομένων ἐσωτερικῶν ἐξωτερικῶν ἀντιδράσεων ὁ Καλογιάννης δὲν ἀπήλπιζε τὴν σωτηρίαν τῆς Αὐτοκρατορίας οὐδὲ κατελαμβάνετο ὑπὸ τῆς ἀπογνώσεως. Διὸ καὶ διὰ πολλῶν συμμαχιῶν μετὰ τῶν γειτόνων του προσεπάθει καὶ τὸ κράτος του νὰ παγιώσῃ, καὶ τοὺς ἐχθρούς του νὰ ταπεινώσῃ. Ἀλλ' ὅταν ἄνθρωπος ἢ καὶ ἔθνος ἦναι εἰς τὰς παραμονὰς τῆς καταπτώσεώς του, τότε καὶ τὰ πλέον πεφωτισμένα σχέδια καὶ αἱ πλέον

Digitized by Google

ἐπιχερδεῖς φαινόμεναι πράξεις ἐπαμείβονται μὲ τὴν ἀποτυχίαν, καὶ τελευτῶσιν εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ τὴν οἰκτρὰν καταστροφήν· πλήρης δὲ τῶν φαινομένων τούτων εἶναι καὶ ὁ κοινωνικὸς ἡμῶν βίος ὡς πρὸς τὰ ἄτομα καὶ ἡ καθόλου ἱστορία ὡς πρὸς τὰ ἔθνη.

Καὶ πρῶτον ἀνέλπιστός τις ἐχθρὸς ἐκ τῆς Ἀρμενίας ὁρμώμενος ὁ Σέχης Ἔρτεβιλ ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ ἐπιπίπτει αἰφνηδίως κατὰ τῶν Μελιαρῶν γενόμενος κύριος τοῦ Καπανίου καὶ τῶν ἀτραπῶν αὐτοῦ μέχρι Τριπόλεως. Τότε ὁ Ἰωάννης πρὸς ἐντελῆ αὐτοῦ καταστροφὴν τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ διαιρεῖ τὰς δυνάμεις του· καὶ τὰς μὲν ἐμπιστεύεται εἰς τὸν Πανσέβαστον Δοῦκα τοῦ Μεσοχαλδίου Καβασίτην διὰ νὰ προσβάλῃ τὸ Καπάνιον, τὰς δὲ ἤθελε νὰ διαβιβάσῃ ἐκ τῆς Κορδύλης, καὶ ταὐτοχρόνως προσβάλῃ τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν νώτων· ἀλλ' ἐνάντιοι καὶ σφοδροὶ ἄνεμοι οὐ μόνον τὸ σχέδιον ἐματαίωσαν, ἀλλὰ καὶ ὁ διὰ ξηρᾶς στρατὸς ἀνεπαρκὴς ὢν ἡττήθη ὁλοσχερῶς, ἀφ' οὗ ἔπεσε καὶ ὁ Δοὺξ Καβασίτης μετὰ τοῦ υἱοῦ του νεκρὸς καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοί· ἡ δὲ τροπὴ αὕτη γενομένη ὅπου ἐδολοφονήθη ὁ Ἀλέξιος Δ'. ἐθεωρήθη δικαία ἐκδίκησις κατὰ τοῦ Καλογιάννη, τοῦ καὶ πρῶτον φυγόντος εἰς τὴν Τραπεζοῦντα.

Ὁ δὲ Σέχης Ἔρτεβιλ ἠδύνατο τότε πιθανῶς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Τραπεζοῦντα νὰ εἰσελάσῃ, ἂν δὲν ἐπασχολεῖτο εἰς τὴν συλλογὴν αἰχμαλώτων καὶ λαφύρων· ὥστε πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει ὑπελάμβανον τὸν ἐχθρὸν παρὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν προαστείων εἰσεκομίζοντο ἐντὸς τῶν τειχῶν· τότε δὲ γυνή τις Ἀρμενία κατοικοῦσα πλησίον τῶν ἔξω τειχῶν πυρπολήσασα, ἄδηλόν πως, τὴν οἰκίαν της, ἐγένετο αἰτία μεγάλου καὶ πανικοῦ τρόμου· διότι τὸ πῦρ διαδοθὲν εἰς τὰς πλησίον οἰκίας ἐνομίσθη ὅτι ἦτο τῶν ἤδη περιμενομένων ἐχθρῶν· ὁ δὲ τρόμος ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος, τῶν μὲν νομιζόντων ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὸ τεῖχος, τῶν δὲ ὅτι συνωμοσία καὶ προδοσία ἐματαίωνε πᾶσαν προσπάθειαν καὶ περαιτέρω ἄμυναν.

Ὁ Καλογιάννης θεωρῶν καὶ ἑαυτὸν κινδυνεύοντα καὶ τὸ κράτος του ἔλαβε πάντα τὰ μέσα τῆς ἀμύνης, ἔκλεισε δὲ τὰς διαφόρους ὁδοὺς καὶ πύλας, ἐμπόδισε τὴν κυκλοφορίαν ἐν

Digitized by Google

γένει τῶν κατοίκων ἐκτὸς τῶν στρατιωτῶν, ἐτοποθέτησε πανταχοῦ τὰς καταλλήλους φρουρὰς καὶ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, καὶ οὕτω μετέβη εἰς τὸν τόπον τῆς πυρκαϊᾶς· τέλος πάντων πεισθέντες οἱ κάτοικοι ὅτι ἡ πυρκαϊὰ ἦν τυχαία, καὶ ὅτι ἡ πόλις δὲν διέτρεχε κίνδυνον καθησύχασαν. Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Ἱπποδρομίου (Κιαβουρ-μεϊδάν) οἱ ὄντες εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν, οἱ μὲν κατέφυγον ἐντὸς τῶν τειχῶν, οἱ δὲ ἐντὸς τῶν πλοίων μεθ' ὅλων τῶν κινητῶν πραγμάτων διὰ νὰ φύγωσιν ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὴν Ἰβηρίαν.

Τὴν ἐπαύριον δὲ ἐλθὼν ὁ Σέχης ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὴν κοιλάδα, ὅπου σήμερον τὸ Ἰμαρὲτ καὶ ὁ τάφος τῆς Γκιλπαχάρ· καίτοι δὲ ὁ στρατός του δὲν ἦτο πολυπληθὴς διὰ νὰ ἐκπολιορκήσῃ τὴν πόλιν, οἵα ἦτο ἡ Τραπεζοῦς, ἤλπιζεν ὅμως ὅτι μόνον ὁ τρόμος θὰ βιάσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ παραδοθῶσιν· ὅθεν ἐπὶ καταφανοῦς ἀπὸ τῶν πύργων μέρους ἀπεκεφάλισε τὸν ἀρχιιπποκόμον τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ διευθυντὴν τῶν ταχυδρομείων ὀνόματι Μαυροκώσταν· ἀλλ' οἱ φρουροὶ μᾶλλον ἐρεθιζόμενοι ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀντεκδικήσεως ἐνεποίουν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας καταστρεπτικὰς ἐξόδους, ἀπελπισθεὶς δὲ τέλος ὁ Σέχης ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν χώραν τῆς Τραπεζοῦντος ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν ἀπαγωγὴν τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων. Ὡς δὲ ὁ τελευταῖος τῶν Παλαιολόγων Κωνσταντῖνος πρό τινων ἐτῶν κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, οὕτω καὶ ὁ Καλογιάννης ἐνταῦθα ἐτέκταινε συνδυασμοὺς μεταξὺ πολλῶν γειτόνων του ἡγεμόνων τέως ἀνεξαρτήτων ἀπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν, ὅπως ἐξώσῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας· κατὰ πόσον ὅμως ἐπέτυχε θὰ τὸ εἴδωμεν κατόπιν, τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ὑπῆρξε τὸ ὅτι παρώξυνε τὸν Μωάμεθ Β'. ἤδη κατακτήσαντα τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἔπεμψε κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος τὸν διοικητὴν τῆς Ἀμασείας τὸν Χιτὴρ πεην, διατάξας αὐτὸν νὰ καταβάλλῃ τὴν Αὐτοκρατορίαν ὁριστικῶς προσβάλλων αὐτὴν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν· οὕτω δὲ ὁ Χιτὴρ πέης πολιορκήσας τὴν πόλιν ἔσχε καὶ σύμμαχον δυστυχῶς καὶ τὴν πανώλην, ἥτις ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐμάστιζε τὴν πόλιν ταύτην· παραλύουσα τὰς δυνάμεις τῶν κατοί-

Digitized by Google

χων· ὥστε ἀκωλύτως κατῆλθε μέχρι τοῦ Μιθρείου καὶ τοῦ Ἱπποδρομίου, τοῦ ὁποίου ἐλεηλάτησε πάσας τὰς συνοικίας ὡς καὶ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου καὶ τὰς τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου· ὁ δ' Αὐτοκράτωρ πιεζόμενος ἐκ τῆς πανώλης καὶ τοῦ ἔξωθεν ἐχρθοῦ ἦλθεν εἰς συνθήκας μετὰ τοῦ Χιτήρ πέη, ὅπως οὗτος μὲν ἀφήσῃ τὰς χώρας τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὰ λαφυραγωγηθέντα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ὄντας ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους, αὐτὸς δὲ νὰ τελῇ κατ' ἔτος δισχιλίων χρυσῶν φόρον.

Ὁ δὲ Χιτήρ πεης δεχθεὶς ταύτην τὴν συνθήκην, ἀπεκομίσθη εἰς Ἀμάσειαν, ἀπελπισθεὶς νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Καλογιάννης ἔπεμψε τὸν ἴδιόν του ἀδελφὸν Δαβὶδ εἰς τὸν Μωάμεθ, διὰ νὰ συνάψῃ τὴν ὑποτελῆ ταύτην συνθήκην, ὃν εὐμενῶς ὑπεδέχθη ὁ Μωάμεθ ὡς καὶ τὴν συνθήκην, ηὔξησεν ὅμως ἀπὸ δύο εἰς τρεῖς χιλιάδας χρυσῶν τὸν ἐτήσιον φόρον, ἔχων ὅμως τὴν ἰδέαν ὅτι βράδιον ἢ τάχιον θὰ γείνῃ κύριος τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐν τούτοις δὲ ὁ Καλογιάννης πιεζόμενος τὴν φιλοτιμίαν ὑπὸ τοιαύτης αἰσχρᾶς συνθήκης, προσεπάθη νὰ ἀπαλλαχθῇ αὐτῆς· ἀλλὰ μὴ ἐλπίζων εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἀπέβλεψεν εὐχαρίστως εἰς τὸν Οὐζοὺν Χασὰν τὸν ἡγεμόνα τῆς Ὀρδῆς τῶν λευκῶν προβάτων, ὅστις τότε ἐθεωρεῖτο ἄξιος ἀντίζηλος τοῦ Μωάμεθ, φημιζόμενος μάλιστα διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ εὐτυχίαν του. Εἰς βεβαίωσιν δὲ τῆς συμμαχίας ταύτης ὁ Οὐζοὺν Χασὰν ἐζήτησε τὴν θυγατέρα τοῦ Καλογιάννη εἰς γάμον, καὶ διὰ προῖκα αὐτῆς τὴν κατοχὴν τῆς Καππαδοκίας. Ὁ δὲ Ἰωάννης εὐχαριστήθη εἰς τὴν ἀξιόλογον ταύτην συμμαχίαν καίτοι γενομένην ἐπὶ τοιούτοις ὅροις, ἀπαιτήσας μόνον διὰ τὴν θυγατέρα του Αἰκατερίνην τὴν καθ' ἅπασαν τὴν Ἀσίαν φημισθεῖσαν ἐπὶ τὸ κάλλος της, νὰ ἐξασκῇ ἐλευθέρως τά τε ἔθιμα καὶ τὴν πατρῴαν θρησκείαν της.

Ἐπίσης δὲ συνέδεσε συνθήκας καὶ μετὰ τοῦ Ἐμίρου τῆς Σινώπης καὶ τοῦ Σουλτάνου τῆς Καραμανίας καὶ μετὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἰβηρίας ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐν Κιλικίᾳ Ἀρμενίων. Πάντες δὲ οὗτοι κοινὰ ἔχοντες συμφέροντα τῆς ἀμύνης καὶ κοινὸν ἐχθρὸν τὸν ἤδη αὐξηθέντα Μωάμεθ εὐχαρίστως συνεδέθησαν, ὅπως ἴδωσι διωκόμενον αὐτὸν ἐκ τῆς Ἀσίας. Ἀλλ' ὡς πάντοτε γίνεται εἰς τοιούτους συνασπισμούς,

Digitized by Google

ὁ εἷς περιμένων ἀπὸ τοῦ ἄλλου οὐδὲν σημαντικὸν ἔπραξαν, ἢ μόνον παρώξυναν τὸν Μωάμεθ κατ' αὐτῶν, ὅπως καταβάλλῃ αὐτοὺς ἐν μέρει. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα κατεσκεύαζεν ὁ Ἰωάννης Γ'. ἀφηρπάσθη ὑπὸ τοῦ θανάτου τῷ 1458, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ πραγματοποιήσῃ ὅνπερ ἤρξατο σκοπὸν, δηλ. τὴν τῶν ἡγεμόνων κατὰ τοῦ Μωάμεθ συγκέντρωσιν, βασιλεύσας 12 ἔτη.

Δαβίδ.

Ἀποθνήσκων δὲ ὁ Ἰωάννης Γ'. ὁ Μέγας Κομνηνὸς, ἀφῆκε μὲν υἱὸν τὸν Ἀλέξιον Ε'. ἀνέλαβεν ὅμως τὴν ἀρχὴν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δαβὶδ ὁ μέγας Κομνηνὸς καὶ τελευταῖος Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος, καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξιος μόλις τὸ τέταρτον ἦγεν ἔτος τῆς ἡλικίας, καὶ αἱ περιστάσεις ἀπῄτουν ὥριμον ἄνδρα, ὁ Δαβὶδ εὐσχήμως ἐστέρησεν ἐκεῖνον τῆς ἀρχῆς, καὶ τὴν ἀνέλαβεν αὐτὸς ἐπιθυμήσας πρᾶγμα ἤδη κενὸν καὶ ἀκροσφαλὲς καὶ πλῆρες κινδύνων, χωρὶς ὅμως νὰ ἀπαντήσῃ καμμίαν ἀντίστασιν, ἐπειδὴ καὶ ὁ λαὸς ἐθεώρησεν αὐτὸν καταλληλότερον τοῦ ἀνηλίκου Ἀλεξίου, καὶ ἡ τότε ἰσχυρὰ τῶν Καβασιτῶν οἰκογένεια ὑπεστήριξεν αὐτόν. Ἐγένετο ὅμως διάδοχος τοῦ Καλογιάννη οὐχὶ ὅμως καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ φρονήσεως καὶ δραστηριότητος· ἄλλως δὲ καὶ ἰδιωτικῶς φημίζεται αἰσχρόβιος καὶ θηλυμανὴς καὶ ἀνίκανος. Καὶ ἠκολούθησε μὲν τὴν πολιτικὴν τοῦ Καλογιάννη, ἀλλὰ μηχανικῶς καὶ ὄργανον μόνον τυπικῶς χρησιμεῦσαν προπαρεσκευασμένης πολιτικῆς ὑπὸ τοῦ προκατόχου του, χωρὶς νὰ ἦναι ἱκανὸς νὰ τροποποιῇ τὰ πράγματα κατὰ τὰς περιστάσεις. Καίτοι δὲ ἦτο παραβέβαιος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἤρχετο ὁ Μωάμεθ Β'. κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας ἀποφασιστικῶς, οὐδὲν πλέον ἔπραξε πρὸς ἄμυναν αὐτῆς· ὁ Δωρόθεος δὲ συνίστησιν αὐτὸν οὕτω: « Καὶ ὁ Κὺρ Δαβὶδ ἦτον ἄνθρωπος ὠμὸς, ἄνανδρος καὶ ἀνάξιος τοῦ ὀνόματος ». Ὅθεν ὁ θάνατος τοῦ Καλογιάννη ἦτον ἡ ἄμεσος καταστροφὴ τῆς Αὐτοκρατορίας· διότι μόνος αὐτὸς διὰ τῆς περὶ τοὺς κινδύνους ἀνδρείας διὰ τοῦ προβλε-

Digitized by Google

πτικοῦ ὡς καὶ τοῦ πολιτικοῦ του συνδυασμοῦ ἠδύνατο νὰ συνέχῃ καὶ τοὺς λοιποὺς γείτονας ἡγεμόνας· οὕτω δὲ καὶ ἂν τὸν Μωάμεθ δὲν ἐταπείνωνε, τοὐλάχιστον ἠδύνατο ν' ἀπαλλάξῃ τὴν ἀρχὴν τῶν Κομνηνῶν ἀπὸ τοῦ ἐπονειδίστου τέλους αὐτῆς. Ἀλλ' ὡς εἴπομεν, ὑπάρχουν περιςάσεις, καθ' ἃς τὴν ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ἀποφασισθεῖσαν καταφορὰν τῶν πραγμάτων δὲν δύναται χεὶρ ἀνθρώπινος νὰ σταματήσῃ.

Καίτοι δὲ ἡ ἱστορία κατακρίνει τὸν Δαβὶδ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, ὅτι αἱ περιστάσεις καὶ τὰ μέσα τῷ ἐβοήθουν, δὲν ἔμενε τόσον ἀργὸς, ὅσον ὑποτίθεται, ἀλλὰ προσεπάθει καὶ αὐτὸς τὸ κατὰ δύναμιν. Ἡ πρώτη δὲ πρᾶξις τοῦ Δαβὶδ ἦτο νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν ἀξιέραστον Αἰκατερίνην, εἰσέτι ἀνύμφευτον, καὶ νὰ τὴν ἐξαποστείλῃ πομπωδῶς πρὸς τὸν Οὐζοὺν Χασὰν συνοδευόμενην μετὰ διδασκάλων καὶ ἱερέων. Ἀνενέωσε δὲ τὰς συμμαχίας καὶ τὰς συνθήκας μετὰ τῶν ἡγεμόνων τοῦ Ἰσμαὴλ ἡγεμόνος τῆς Σινώπης, τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰβηρίας Γεωργίας καὶ Μιγρελίας, καὶ τῶν κατὰ τὴν Κιλικίαν Ἀρμενίων. Ὁ Δαβὶδ ἐπίσης προσεπάθησε νὰ ὑποκινήσῃ σταυροφορίαν οὐ μόνον ἐν Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Τέλος δὲ γράφων πρός τε τὸν Πάπαν καὶ τὸν Δοῦκα τῆς Βοργονδίας Φίλιππον τὸν Καλὸν, προσεπάθει νὰ πείσῃ αὐτοὺς, ὅπως κατὰ τὴν Οὐγγαρίαν διεγείρωσιν ἀντιπερισπασμόν τινα κατὰ τῆς ἤδη προοδευούσης δυνάμεως τῶν Ὀσμανλίδων. Καὶ τούτων ὁ μὲν Πάππας. Πῖος Β'.(Αἰνίας Σίλβιος) οὐδὲν ἠδύνατο τότε νὰ πράξῃ, ἢ μόνον εὐχὰς καὶ παρακλήσεις νὰ ἀποτείνῃ, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχεν τὴν ἰδέαν νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸν Λατινισμὸν τὸν Μωάμεθ Β'. Ὁ μόνος δὲ ἀποσταλεὶς ἐπίκουρος εἰς τὸν Δαβὶδ παρὰ τοῦ Πάπα ἦτο μοναχός τις Μινορίτης, ὡς ἄλλος Κουκόπετρος, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἀσίαν νὰ παρακινήσῃ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ ἡγεμόνας εἰς σταυροφορίαν κατὰ τοῦ Μωάμεθ. Ὅθεν ὁ μοναχὸς οὗτος διῆλθε τὴν Τραπεζοῦντα, τὴν Ἰβηρίαν, Διαβεκὶρ καὶ τὴν Κιλικίαν πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπόν. Ἐπιστρέφοντος δὲ αὐτοῦ, ἦλθον καὶ πρέσβεις τῶν ἡγεμόνων Τραπεζοῦντος καὶ τῶν λοιπῶν πρὸς τὸν Δοῦκα τῆς Βουργονδίας· ἀλλ' ἐν ᾧ οὗτοι ἦσαν ἐν τῇ ὁδῷ, ἡ Τραπεζοῦς ἐκυριεύθη.

Τὸ μόνον δὲ ἀποτέλεσμα τούτων τῶν διαπραγματεύσεων

Digitized by Google

ὑπῆρξε τὸ νὰ γνωρίσῃ ὁ Μωάμεθ τοὺς φίλους, καὶ τοὺς ἐχθροὺς οὓς καὶ κατὰ σειρὰν ἢ ἐτιμώρησεν ἢ κατέστησεν ὑπηκόους.

Ὁ Οὐζοὺν Χασὰν, ὁ σύζυγος τῆς Αἰκατερίνης, κατὰ προτροπὴν αὐτῆς ἀπετάνθη διὰ πρέσβεων πρὸς τὸν Μωάμεθ ζητῶν, ὅπως ἀπαλλάξῃ τὸν Δαβὶδ ἀπὸ τοῦ φόρου τῶν τρισχιλίων χρυσῶν, καὶ ἐξοφλήσῃ ὀφειλήν του τινά. Ὁ Μωάμεθ ἀπεκρίθη πρὸς τοὺς πρέσβεις ὑποκριτικῶς λέγων « ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, καὶ ὅταν ἔλθω εἰς Μεσοποταμίαν, θὰ ἐξοφλήσω ὅλους τοὺς λογαριασμούς μου ». Ὁ Μωάμεθ λοιπὸν καθυποτάξας τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Ἕλληνας καὶ συνθηκολογήσας πρὸς τὸν Σκενδέρ βεην, καὶ πάσας τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἐξομαλύνας ὑποθέσεις, ἐξώπλισεν ἐν Κωνσταντινοπόλει 150 πλοῖα, ἐν δὲ τῇ Προύσῃ ἡτοίμαζεν ἰσχυρὸν στρατόν. Ἐρωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Μολλᾶ τῆς Προύσης ποῦ διευθύνεται, εἶπεν ἀπαντῶν εἰς αὐτόν: « Ἂν μία θρὶξ τοῦ γενείου μου ἐγνώριζε τὰ μυστικά μου, θὰ τὴν ἀπέκοπτον ».

Καί τοι αἱ δυνάμεις τοῦ Μωάμεθ, αἵ τε κατὰ ξηρὰν καὶ αἱ κατὰ θάλασσαν ἦσαν μέγισται, μετεχειρίσθη ὅμως καὶ πολιτικὰ στρατηγήματα συνήθη εἰς αὐτόν. Καὶ πρῶτον προσεπάθησε καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν ἄλλων τὸν ἡγεμόνα τῆς Σινώπης Ἰσμαήλ· διότι ἡ κατοχὴ τῆς Σινώπης, οὔσης ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Εὐξείνου καὶ ἐχούσης λιμένα μάλιστα χρήσιμον δι' αὐτὸν καὶ πρόσφορον πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς μεσογείου μικρᾶς Ἀσίας, ἦτον ἀναγκαιοτάτη. Ἡ δὲ Σινώπη τότε ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρὰ, καὶ ἐκέκτητο ναυτικὸν πολὺ ἀνώτερον τῶν ἄλλων ἔχουσα πλοῖα σημαντικῆς δυνάμεως, καὶ δυνάμενα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν νὰ καταινικήσωσι πάντα στόλον· ἡ δὲ φρουρά της συνέκειτο ἀπὸ 1200 στρατιωτῶν, οἱ δὲ προμαχῶνές της πανταχόθεν εἶχον 300 τηλέβολα, ὥστε μόνη ἡ Σινώπη ἠδύνατο νὰ παραλύσῃ ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἐπερχομένου Μωάμεθ.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ πέμπει ὁ Ἰσμαὴλ, ἐκ Σινώπης τὸν υἱόν του πρέσβυν πρὸς τὸν Μωάμεθ, ὅστις μετὰ πολλὰς παρακλήσεις καὶ παντοίας ὑποσχέσεις προσθέσας ὅτι ὁ σκοπός του εἶναι κατὰ τῶν ἀπίστων καὶ ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς πίστεως, καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐμποδίζηται ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ μάλιστα ἀπαιτεῖ αὐτῶν καὶ τὴν συνδρομὴν, μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ, ἐ-

Digitized by Google

δελέασε τὸν ἄπειρον νέον, καὶ οὕτω συνέδεσε μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν. Ἀλλὰ μόλις ἐτελείωσεν ἡ συνθήκη, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσμαὴλ εἶδεν ἑαυτὸν αἰχμάλωτον τοῦ Μωάμεθ. Καὶ οὕτως ἀναγκασθεὶς ὁ Ἰσμαὴλ, ἔδωκε τὴν Σινώπην εἰς ἀνταλλαγὴν μὲ τὴν Φιλιππούπολιν, καὶ ἀνεχώρησεν ἐκεῖ λαβὼν καὶ ἀποζημίωσιν χρηματικὴν μεγάλην.

Τότε λοιπὸν ὁ Μωάμεθ διαβαίνων διὰ τῆς Ἀμασείας καὶ τῆς Σεβαστείας, ἔρχεται κατὰ τῶν Τουρκμάνων, ἤδη καὶ αὐτῶν ἐπερχομένων κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ κατανικᾷ αὐτοὺς, καὶ οἱ Γενιτσάροι κατέκοψαν τὴν ἐμπροσθοφυλακήν των· ὁ Οὐζοὺν Χασὰν, ἔντρομος διὰ τὴν ταχύτητα τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὰς πρώτας νίκας, ἀναγκάζεται νὰ στείλῃ πρέσβυν τὴν ἰδίαν του μητέρα ζητῶν εἰρήνην, ἣν καὶ ἔλαβεν ἐπὶ τῷ μόνῳ ὅρῳ, ὅτι ἀποχωρίζεται τῆς συμμαχίας τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων Τραπεζοῦντος καὶ λοιπῶν. Καὶ τοιουτοτρόπως αἱ μετὰ τοσούτων κόπων καὶ ἀγώνων γενόμεναι ὑπὸ τοῦ Καλογιάννη συμμαχίαι, ἐφ' αἷς ἐπεστηρίζοντο τόσοι πόθοι καὶ ἐλπίδες, ἐναυάγησαν καὶ ἐμηδενίσθησαν οἰκτρῶς. Καὶ ὁ Δαβὶδ κατελείφθη μόνος, διὰ νὰ ὑποστῇ τελευταῖος τὰς τρομερωτέρας ἢ ἐκεῖνοι συνεπείας τῆς οὕτω ματαιωθείσης συμμαχίας.

Καὶ εἶχε μὲν ὁ Δαβὶδ ἀπὸ τοῦ 1459 ἕτοιμον στρατὸν 20,000 καὶ 30 πολεμικὰ πλοῖα, ἄξιοι δὲ λόγου ἐπίκουροι ἦλθον ἐκ Γεωργίας, πολλοὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ Φράγκων καὶ στρατιωτικοὶ καὶ ναῦται ἐπιδέξιοι ἐπλήρουν τὸ ναυτικόν του, ὅλα ὅμως τὰ μέσα παρέλυσαν ἅμα ἠκούσθη ἡ μετὰ τοῦ Οὐζοὺν Χασὰν συμμαχία τοῦ Μωάμεθ. Ἤδη δὲ καὶ ὁ στόλος τοῦ Μωάμεθ παραιτήσας τὴν Σινώπην, ἤρχετο κατὰ τῆς Τραπεζοῦντος, ἐν ᾧ ὁ ἤδη κατὰ ξηρὰν στρατὸς αὐτοῦ ἤρχετο κατὰ τοῦ Οὐζοὺν Χασάν. Καὶ ἀφ' οὗ ἔλαβεν ὁ στόλος πάντα τὰ μέτρα, ὅπως παρακωλύῃ πᾶσαν βοήθειαν ἀπὸ τῆς Θεοδοσίας καὶ τῆς Γεωργίας, ἦλθε πρὸ τῆς Τραπεζοῦντος. Ὁ δὲ ἐν αὐτῷ Τουρκικὸς στρατὸς ἤρξατο ἀποβιβαζόμενος νὰ κάμῃ πολλὰς λεηλασίας εἰς τὰ προάστεια τῆς Τραπεζοῦντος, ἥτις καὶ ἐπολιορκεῖτο ἐπὶ 32 ἡμέρας, χωρὶς ὅμως ἀποτελέσματος. Ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ εἴδησις ὅτι κατετροπώθη ὁ Οὐζοὺν Χασὰν καὶ παρῃτήθη τῆς συμμαχίας τῶν χριστια-

Digitized by Google

νῶν ἡγεμόνων, τότε ὁ Δαβὶδ κατελήφθη ὑπὸ δεινῆς ἀπελπισίας, καὶ ἤρξατο νὰ διανοῆται περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ τε καὶ τῶν συμπολιτῶν του, καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν. Δὲν εἶχε δὲ τόσην ἀνδρίαν, ὅσην ὁ ἀείμνηστος γενόμενος τελευταῖος Κωνσταντῖνος, ὅπως ἐκθέσῃ καὶ τὴν ζωὴν καὶ τ' ἄλλα πάντα ὑπὲρ τῆς τιμῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ κράτους του θυσιαζόμενος ἐνδόξως ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἐγείρῃ οὕτω μνημεῖον αἰώνιον εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τούτοις δὲ ἀκωλύτως ὁ Μωάμεθ ἐβάδιζε τὴν πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα ὁδὸν διαβαίνων τὰς διαφόρους ὀχυρᾶς κλεισούρας τῆς χώρας ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως· καὶ ἡ ἐμπροσθοφυλακή του ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαχμοὺτ κατέλαβε τὴν Σκυλολίμνην (Κιολτζαήρ). Κατὰ δὲ τοῦ τρομεροῦ τούτου ἐχθροῦ δὲν ἐτόλμησε νὰ κάμῃ καμμίαν ἀντίστασιν, ἀλλ' ἤρχισε νὰ διαπραγματεύηται προτείνων τὰς παλαιὰς συνθήκας, εἰς ὧν τὰς διαπραγματεύσεις μεσάζων ὑπῆρχεν ὁ Πρωτοβεστιάριος Γεώργιος πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ στρατηγοῦ Μαχμούτ. Ἡ ἱστορία καταχρίνει τὸν Γεώργιον ὡς προδοτικῶς καὶ ὑπὲρ τῶν Τούρκων διεκπεραιώσαντα τὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ ἐμπιστευθείσης αὐτῷ πρεσβείας· ἀλλὰ καὶ ὕςερον τιμηθεὶς μὲ σιτηρέσιον καὶ ἄλλα ἀξιώματα ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν Ἑλλήνων, ἐπεκύρωσε τὴν ὑποψίαν ταύτην. Διότι καὶ ὁ Δαβὶδ αὐτὸς καὶ πολὺ πλέον ὁ λαὸς ἦσαν διατεθειμένοι κατ' ἀρχὰς νὰ δοκιμάσωσι τὴν τύχην διὰ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ κἄπως κατέπεισε τὸν Δαβὶδ ὁ Γεώργιος καὶ τὸν ἔκαμεν εὐθὺς νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς αἰσχρὰς ἐκείνας συνθήκας.

Καὶ ἐν πρώτοις μὲν ὁ Δαβὶδ ἐπρότεινε νὰ ῥυθμήσωσι τὴν μεταξύ των διαφορὰν κατὰ τὰς παλαιάς, ἃς πρότερον εἶχον συνθήκας· ἀλλ' ὁ Μαχμοὺτ ἀπὸ μέρους τοῦ Μωάμεθ προσκαλεῖ εἰς τελείαν ὑποταγὴν διὰ τοῦ Γεωργίου γράφων πρὸς τὸν Δαβὶδ τοιαῦτα: «Βασιλεῖ Τραπεζοῦντος γένους τοῦ Ἑλλήνων βασιλείου, Βασιλεὺς μέγας τάδε λέγει: ὃς ὁρᾷς μὲν ὅσην χώραν διαπορευόμενος ἐξουσιάσατο· εἰ μὲν οὖν αὐτίκα τὴν πόλιν παραδῷς τῷ βασιλεῖ, καὶ χώραν μὲν παρέχεταί σοι, ὡς καὶ τῷ Ἑλλήνων ἡγεμόνι τῆς Πελοποννήσῳ Δημητρίῳ ἐδωρήσατο εὐδαιμονίαν τε καὶ νήσους, καὶ

Digitized by Google

Αἶνον πόλιν εὐδαίμονα, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ὢν κάθηται εὐδαιμονῶν· εἰ δὲ μὴ πειθόμενος ἀντέχειν ἐθέλεις, ἴσθι τήν τε πόλιν ἐξανδραποδίσαντα οὐ πολλῷ ὕστερον (οὐ γὰρ ἂν ὁ Μέγας Βασιλεὺς ἀπαναστήσεται μὴ ἐξελὼν πρότερον ὑμᾶς) καὶ αἰσχίστῳ παραδώσοντα θανάτῳ». Πρὸς ταῦτα δὲ τοῦ Μαχμοὺτ ἀπαντῶν διὰ τοῦ αὐτοῦ ἔλεγε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Δαβίδ· « Ἀλλ' ἡμεῖς καὶ πρότερον τὰς Βασιλέως σπονδὰς οὐ παραβαίνοντες, τόν τε ἀδελφὸν τοῦ Βασιλέως πέμψαντες, ἕτοιμοι εἶμεν, ἐφ' ὅ,τι ἂν ἄρ κελεύῃ ὁ Βασιλεὺς ἴεσθαι αὐτίκα πειθόμενοι, καὶ τῷ Ναυάρχῳ τοῦ Βασιλέως τότε ἐλέγομεν, ὡς ἂν μὴ τὴν χώραν κακῶς ποιοῦντες ληΐζονται· ὡς ἃ ἐπίῃ Βασιλεὺς προχωρήσειν αὐτῷ παρεσκευάσμεθα».

Ταῦτα δὲ ἐνῷ ἔλεγεν ὁ Δαβίδ, ἠξίου ὅμως νὰ κάμῃ συνθήκας μετὰ τοῦ Μωάμεθ, ἐφ' ᾧ τήν τε θυγατέρα αὐτοῦ Ἄνναν δώσῃ ἐκείνῳ εἰς γάμον, καὶ χώραν αὐτῷ παρέξῃ. Ἀλλ' ἐκ τούτων ἐννοήσας ὁ Μωάμεθ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Δαβίδ, ἐνέκειτο ζητῶν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ἐπαπειλῶν ὅτι θὰ ἐκπολιορκήσῃ καὶ θὰ ἐξανδραποδίσῃ αὐτήν. Ὁ Δαβὶδ λοιπὸν φανταζόμενος ὅτι ἡ ἀντίστασις κατὰ τοσαύτης δυνάμεως ναυτικῆς, πεζικῆς, ἦτο ματαία, καὶ λυπούμενος τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος, καθ' ὅσον ἤδη ἐπολιορκεῖτο στενῶς πανταχόθεν, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν συμπολιτῶν καὶ ὑπηκόων του, ἀπεφάσισε νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν μὲ ὅρους, ὅτι τὴν πόλιν θὰ ἀφήσουν ἀνέπαφον, καὶ ὅτι δὲν θὰ διαπράξωσιν οὐδὲν κακὸν εἰς τοὺς κατοίκους, οὔτε θὰ στερήσωσιν αὐτοὺς τῆς ἰδιοκτησίας των. Ἐπ' αὐτοῖς λοιπὸν τοῖς ὅροις ἐξ ἑνὸς μὲν μέρους εἰσήρχοντο οἱ Γενίτζαροι τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν πόλιν καὶ κατελάμβανον τὴν ἀκρόπολιν, ἐξ ἑτέρου δὲ ὁ Δαβὶδ ἐξήρχετο ὁδηγούμενος εἰς τι πλοῖον παραδοὺς τὴν πόλιν εἰς τὸν ναύαρχον τοῦ στόλου· καὶ ὁ διορισθεὶς ἔπαρχος τῆς πόλεως Χιτὴρ μπεης ταυτοχρόνως ἔκαμε κατοχὴν τῆς πόλεως. Αἱ κακώσεις ὅμως καὶ οἱ φόνοι καὶ αἱ διαρπαγαί, καὶ ὅσα ἄλλα κακὰ ἐπεσυνέβησαν μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς πόλεως ἐδικαίωσαν τὴν ἰδέαν τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐπεθύμει μᾶλλον δι' ἐνδόξου πολέμου ἢ δι' αἰσχρᾶς παραδόσεως νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν, ἣν τοσάκις διὰ τῆς ἀνδρίας καὶ τοῦ αἵματος ἔσωσαν, ἐπειδὴ ἐπίστευον, ὡς καὶ ἐγένετο, ὅτι

Digitized by Google

περισσότερα κακὰ θὰ προέκυπτον ἐκ τῆς παραδόσεως ἢ ἐκ τῆς ἐξ ἐφόδου ἁλώσεως.

Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἀφ' οὗ ἔβαλεν εἰς Τουρκικὸν πλοῖον τὴν οἰκογένειάν του καὶ τοὺς θησαυρούς του, ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Μαῦρον ὄρος πλησίον τῶν Σερρῶν· ἠκολούθησαν δὲ αὐτὸν καὶ πολλαὶ οἰκογένειαι εὐγενῶν Τραπεζουντίων κατὰ διαταγὴν τοῦ Μωάμεθ, ὡς ἡ τῶν Δορανιτῶν, τῶν Καβασιτῶν καὶ λοιπῶν, ὅπου ἔλαβον εἰς ἀνταλλαγὴν τῆς Αὐτοκρατορίας ὡς ἰδιοκτησίαν τὰς ἐκεῖ χορηγηθείσας αὐτοῖς χώρας.

Ὁ δὲ Μωάμεθ διέμεινεν ὅλον τὸν χειμῶνα ἐν Τραπεζοῦντι συμπληρῶν τὴν ὑποταγὴν τῶν πέριξ χωρῶν. Ἡ Κερασοῦς καὶ τὸ Μεσοχάλδιον ὑπετάχθησαν εἰς τὴν πρώτην διαταγὴν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ὀρέων παρεδόθησαν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως, ἂν καὶ παραδόσεις τινὲς παραδίδουσι τὸ ἐναντίον. Καὶ ὁ Μωάμεθ μεταχειριζόμενος πολιτικὴν καὶ συμπεριφορὰν ἐναντίαν τῶν συμπεφωνηθέντων πρὸς παραδοθέντας Χριστιανούς, τοὺς ἐστέρησε τῶν ἀγαθῶν, ἀπεδίωξε τῶν οἰκιῶν των καὶ τῶν ἰδιοκτησιῶν καὶ ἀπηγόρευσε τοὺς Χριστιανοὺς οὔτε νὰ εἰσέρχωνται ἐντὸς τῶν τειχῶν, καὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ πλησιάσῃ τὰς δύο γεφύρας τὰς ἑνούσας τὴν πόλιν μὲ τὰ προάστεια. Διέταξε δὲ, ὅπως οἱ Χριστιανοὶ σκηνώσωσι πρὸς τὸ Ἱπποδρόμιον τὸν Ἅγιον Φίλιππον, καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Καὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, οἱ μὲν τῶν εὐγενῶν καὶ οἱ ἐπιφοβώτεροι συνώδευσαν τὸν Αὐτοκράτορα εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς Σέῤῥας, ἢ καὶ διεσκορπίσθησαν ἀλλαχοῦ· τῶν δὲ ἄλλων μέρος ἀπεδιώχθη τῆς πόλεως καὶ κατέφυγεν εἰς ἄλλας χώρας, τὸ δὲ ἄλλο εἰς τὰ ὑπερκείμενα χωρία, μόνον δὲ τὸ τρίτον μόλις μέρος συνεχωρήθη νὰ κατοικήσῃ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα. Οὕτω λοιπὸν δεινὴ καὶ ζοφερὰ νὺξ ἐπεσκίασε τὴν πόλιν τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, καὶ τὰ πρὶν λαμπρὰ ἀνάκτορα τῶν Αὐτοκρατόρων ἐγένοντο εἰς κατοικίαν ἑνὸς διοικητοῦ, ὧν βαθμηδὸν παραμεληθέντων σήμερον διακρίνονται μόλις τὰ ἐρείπιά των. Καὶ αἱ τῶν Δουκῶν καὶ ἄλλων εὐγενῶν οἰκίαι καὶ ὅλη ἡ πόλις ἐδόθη εἰς κατοικίαν τῶν παρακολουθούντων τὸν Μωάμεθ Ἀζαπίδων.

Digitized by Google

Πάντες δὲ οἱ τῶν εὐγενῶν υἱοὶ οἱ ἐπὶ καλλονῇ διακρινόμενοι καὶ αἱ θυγατέρες ἐπλήρωσαν τὰ χαρέμια τοῦ τε Μωάμεθ καὶ τῶν λοιπῶν· καὶ 800 κατηριθμήθησαν εἰς τὰ τάγματα τῶν Γεννιτσάρων, καὶ ἐν γένει πάντα τὰ κακὰ ἐπέπεσον ἐπὶ τὴν πορφυροφόρον μὲν πρίν, νῦν δὲ ζοφερὰν πόλιν. Καὶ οὕτως ὅσα ἠδύναντο νὰ γείνωσιν εἰς τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν, χείρονα ἐπηκολούθησαν τὴν ἔνσπονδον παράδοσιν.

Ἡ δὲ μητρόπολις καὶ αἱ περὶ αὐτὴν σχολαὶ καὶ βιβλιοθῆκαι ἐγένοντο κατοικίαι τῶν Οὐλεμάδων, καὶ μετὰ ταῦτα ἕδρα τοῦ κατὰ καιρὸν διοικητοῦ· ἅπασαι αἱ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς ἐκκλησίαι αἱ μεγαλοπρεπέστεραι μετεβλήθησαν εἰς Τσαμία. ὁ δὲ κατὰ καιρὸν Ἀρχιερεὺς προσδιωρίσθη νὰ ἑδρεύῃ εἰς τὸ προάστειον ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου. Ἐν γένει δὲ ἡ Τραπεζοῦς ἐπέπρωτο νὰ λάβῃ, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ὁμόφυλοι πόλεις, τὴν αὐτὴν τύχην καὶ τὰ αὐτὰ παθήματα, πολυειδῶς καὶ αὕτη ἐξυπηρετήσασα τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὸν πολιτισμόν, καὶ ἐν ταῖς λαμπραῖς αὐτῆς ἡμέραις καὶ ταῖς τελευταίαις ταύταις ἀποφράσιν ἐπὶ τῆς ἁλώσεως αὐτῆς γενομένης κατὰ τὰς 15 Αὐγούστου τοῦ 1462 ἤτοι 8 ἔτη μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἀπὸ τοῦδε πᾶσα Ἑλληνικὴ αὐτονομία παύει.

Ὁ Μωάμεθ δὲ συμπληρώσας τὴν τελείαν κατάκτησιν τῆς χώρας τῆς περικειμένης, ἀνεχώρησεν ἐντεῦθεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1493 ἀπελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαβὶδ ὁ Μέγας τελευταῖος Κομνηνὸς τὴν ὁποίαν ἐφείσθη ζωήν, ἐστερήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη πεσὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ δημίου. Διότι ὁ Μωάμεθ φοβούμενος τὸ ὄνομα τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, ἀπεφάσισε καὶ ἐξέντωσεν αὐτὸν οἰκογενειακῶς. Εἰς τοῦτο δὲ λέγεται ὅτι συνετέλεσεν ἐπιστολή τις τῆς ὡραίας Αἰκατερίνης τῆς συζύγου Οὐζοὺν Χασάν, ἐν ᾗ αὕτη παρεκίνει τὸν Δαβὶδ νὰ τῇ πέμψῃ τὸν ἀδελφόν της Ἀλέξιον Ε΄. καὶ ἕνα τῶν υἱῶν του, ὅπως τὸν ἀναθρέψῃ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ συζύγου της. Ἡ ἐπιστολὴ δὲ αὕτη περιελθοῦσα εἰς γνῶσιν τοῦ Μωάμεθ, παρεκίνησεν αὐτὸν ν' ἀποφασίσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δαβὶδ καὶ ὅλων τῶν ἐπιζώντων Κομνηνῶν.

Ὅπως δήποτε δὲ προσκληθεὶς ἀπὸ τῶν Σεῤῥῶν, ἦλθεν

Digitized by Google

εἰς τὴν Κωσταννινούπολιν ἐλπίζων τι ἀπὸ τῆς προσκλήσεως ταύτης. Παρουσιασθέντι δὲ τῷ Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν ἐπροτάνθη νὰ ἐκλέξῃ δύο τινά, ἢ τὴν ζωὴν ἀφ' οὗ ἀπαρνηθῇ τὴν θρησκείαν, ἢ τὸν θάνατον καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ τε καὶ ὅλης τῆς οἰκογενείας του. Τῆς τρομερᾶς δὲ ταύτης προτάσεως ἐξέλεξε τὸ δεύτερον, καὶ οὕτως ἀφ' οὗ εἶδε τοὺς ἑπτὰ υἱούς του καὶ τὸν ἀνεψιόν του Ἀλέξιον ἐ. πρότερον πίπτοντας ὑπὸ τὸν πέλεκυν τῶν δημίων καὶ φοινίσσοντας τὸ ἔδαφος τῆς γῆς, ἐπιφωνῶν τὸ « Δίκαιος εἶ Κύριε καὶ εὐθεῖς αἱ κρίσεις σου » ὑπέστη καὶ αὐτὸς τελευταῖος γενναίως τὸν θάνατον· μόνου δὲ τοῦ νεωτάτου υἱοῦ του ἐφείσθη τὴν ζωὴν, ὃν τουρκίσας, ἐπί τινα χρόνον ἐκράτησεν, ἀλλ' ὕστερον καὶ αὐτὸν ἐφόνευσε. Τὰ δὲ σώματα αὐτῶν ἔμειναν βορὰ τῶν κυνῶν καὶ τῶν σαρκοφάγων πτηνῶν ῥιφθέντα ὑβριστικῶς ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Αὐτοκράτειρα ὅμως Ἑλένη μετημφιεσμένη, ἐτόλμησε καὶ περιέμενεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἕως οὗ, γενομένης νυκτὸς, ἠξίωσε γῆς καὶ ταφῆς τόν τε σύζυγόν της Αὐτοκράτορα καὶ τὰ προσφιλῆ της τέκνα, βοηθουμένη ὑπό τινων πιστῶν ὑπηρετῶν της. Αὕτη δὲ ἡ Αὐτοκράτειρα χήρα νεαρὰ οὖσα καὶ περικαλλὴς, ἐκλείσθη ἐν τῷ χαρεμίῳ, ὅπου καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὑπὸ λύπης· τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ἔσχον καὶ αἱ περικαλλεῖς αὐτῆς θυγατέρες, μόνος δὲ γόνος τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν διέφυγε τὸν θάνατον ὁ υἱὸς τοῦ Δαβὶδ Νικηφόρος μὲν τὸ ὄνομα, μετονομασθεὶς δὲ Γεώργιος.

Τοιαύτη λοιπὸν ἐν συντόμῳ ἡ ἱστορία τῆς Αὐτοκρατορίας τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ ἡ τύχη αὐτῆς. Ἐν διαστήματι 260 ἐτῶν ἀπὸ τῆς συστάσεώς της διετέλεσε παλαίουσα πάντοτε καθ' ὑπερτέρων ἐχθρικῶν δυνάμεων, καὶ ἐνίοτε καταβαλλομένη, πάντοτε ἀνεφαίνετο ὑπερτέρα αὐτῶν, ἣν οὐδ' ἐσωτερικὰς δονήσεις, οὔτ' αὐτοὶ οἱ Τουρκομάνοι, οὐδ' οἱ Σουλτάνοι, οὐδ' αὐτὸς ὁ τὸν Κόσμον διαταράξας Ταμερλάνος ἴσχυσαν νὰ ἐξαφανίσωσιν· ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως ὅμως ταύτης ἐπὶ τοσοῦτον συνήργεσαν καὶ διπλωματικὴ ἱκανότης καὶ στρατιωτικὴ, καὶ τὸ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀφθόνως ἐνταῦθα χυθὲν αἷμα. Ἡ ἱστορία χλευαστικῶς μόνον μνείαν ποιεῖται τοσούτων εὐγενῶν προσπαθειῶν τῶν Μεγά-

Digitized by Google

λων Κομνηνῶν ὡς καὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ καὶ τοῦ εὐγενῶς χυθέντος ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῆς θρησκείας ἱεροῦ αἵματος· δὲν ἦτο τόσον ἡ ἀνανδρία, οὐδὲ ἡ διαφθορά, οὐδὲ ἡ δειλία ἡ εἰσάξασα τὸν ξένον ζυγὸν ἐπ' αὐτῆς· ἀλλ' ἦτον ἡ ἐποχή, ἦτον ἡ πληθὺς τῶν διαφόρων ἐχθρῶν, ἦτον ἡ φύσις τῆς πάλης τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ ἀναριθμήτων ἀστάτων ἐχθρῶν. Πολλὰ ὅμως χρεωστεῖ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός, τὸ μὲν διότι ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐσταμάτησαν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν ἐμπόδισαν, ὥστε ποικιλλοτρόπως ἐξασθενήσασα νὰ μὴ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην· τὸ δὲ, ὅτι, ὑποδουλωθείσης τῆς ἑλληνικῆς χώρας, ἤδη ἦτον ἡ Εὐρώπη ἀρκετὰ ἑτοίμη νὰ δεχθῇ τὸν σπόρον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν γραμμάτων. Εἰς τοῦτο δὲ οὐκ ὀλίγον συνεισέφερε καὶ ἡ παροῦσα χώρα ἀποστείλασα τὸ κατ' αὐτὴν τοὺς περὶ τὸν Βησσαρίωνα καὶ Γεώργιον Τραπεζούντιον καὶ ἄλλους πολλοὺς λογάδας ἄνδρας, οἵτινες πλέον ἐξηφανίσθησαν εἰς τὸ χάος τῆς πολυκαιρίας, διασώζονται ὅμως αἱ ἐπωνυμίαι των καὶ νῦν ἐν Εὐρώπῃ. Ὠφέλησε δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ Αὐτοκρατορία καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας παλαίσασα ἐνδόξως, ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ διασώσῃ ἱκανὸν πληθυσμὸν ἐνταῦθα Ἑλλήνων καὶ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν θρησκείαν, ἐν ᾧ χωρὶς τῆς ἐνταῦθα Αὐτοκρατορίας, θὰ συνέβαινον ὅ,τι καὶ περὶ τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἀσίας, ὅπου πρωΐμως ἀποκατασταθέντες οἱ Τοῦρκοι ἐξεφύλησαν πάντας τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας.

Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ καταβιβάσωμεν τὴν σκηνὴν τῆς καταστροφῆς τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐπομένως τῆς αὐτονομίας τῶν Ἑλλήνων χωρὶς νὰ ἐγκαυχηθῶμεν καὶ ἐνταῦθα πρὸς τιμὴν τοῦ καθόλου ἑλληνισμοῦ, ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν γενικὴν δεισιδαιμονίαν καὶ ἀμάθειαν τῆς Εὐρώπης οὐδεὶς διὰ θρησκευτικοὺς λόγους ἀπέθανεν, οὐδὲ ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις ἐθεωρήθη ἀντιχριστιανική, ἀλλὰ καὶ πολιτεία καὶ θρησκεία καὶ ἀνθρωπίνη γνῶσις ἐβάδιζον πάντοτε ἐκ παραλλήλου, πρᾶγμα, ὅπερ μέχρι τοῦδε ἐν Εὐρώπῃ μένει ἀκατόρθωτον. Πρὸς καύχημά του δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς δείκνυσι δύο Αὐτοκράτορας, τὸν μὲν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους γενναίως ἀποθνήσκοντα τὸν τελευταῖον Κωνσταντῖνον, τὸν δὲ μαρτυρικῶς ὑπὲρ τῆς πίστεώς του τὸν τε-

λευταῖον Αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος Δαβὶδ τὸν μέγαν Κομνηνόν. Καὶ οὕτω δύο ὄντων τῶν στοιχείων τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως τοῦ καθόλου Ἑλληνισμοῦ, τοῦτο ἐθνισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας ἡ θεία πρόνοια συνίστησιν αὐτῷ τὸν μὲν Κωνσταντῖνον Ἔφορον καὶ ἥρωα τοῦ ἐθνισμοῦ τὸν δὲ Δαβὶδ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ.

Οὕτω λοιπὸν καταλυθείσης τῆς τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ἀρχῆς καὶ ἁλωθέντος τοῦ τελευταίου κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀσύλου τῆς Ἑλληνικῆς αὐτονομίας τῆς Τραπεζοῦντος, τῶν κατοίκων αὐτῆς τὸ μὲν ἔφυγεν εἰς τὰ ὀρεινὰ μέρη, τὸ δὲ ἀπήχθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ τρίτον δὲ ὑπεχρεώθη νὰ κάτοικήσῃ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα· οὗ τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς περὶ τὸν ἅγιον Φίλιππον, τὸ δὲ πρὸς δυσμὰς περὶ τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ὡς δουλοπάροικοι τῶν κατακτητῶν· πεφοβισμένοι δὲ καὶ ἔντρομοι ἔζων ἐκτὸς τῆς πόλεως, οὐδὲ μακρόθεν τολμῶντες νὰ προσβλέπωσι τὴν πατρίδα των· μετ' ὀλίγα ὅμως ἔτη οἱ Ὀθωμανοὶ ἔχοντες ἀνάγκην τεχνῶν καὶ ἄλλων ἐπιτηδευμάτων, ἤρχισαν νὰ φέρωνται ἠπιώτεροι πρὸς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες πλησιάζοντες συνῳκίσθησαν ἔξω τῶν τειχῶν περὶ τὴν πόλιν καὶ ἐσχημάτισαν ἐνορίας τινάς· καὶ οὕτως ἀπετέλεσαν ἱκανὸν πληθυσμὸν ἐπασχολούμενοι εἰς τὸ ἐμπόριον τὰς τέχνας καί τινα ἐπιτηδεύματα, καὶ διῆγον μᾶλλον ἢ ἧττον ἥσυχοι ἐπὶ 200 ἔτη, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισαν νὰ προοδεύωσιν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀναφέρονται πλούσιοι καὶ δυνάμενοι παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς. Κατὰ δὲ τὸ 1660—1700 οἱ Χριστιανοὶ διὰ τοὺς τότε ἀναφανέντας Τερέ-πεγίδες ἤρχισαν νὰ καταπιέζωνται πολὺ περισσότερον, ὅτε πάλιν ἤρχισεν ἡ δευτέρα ἐντεῦθεν τῶν Χριστια-

Digitized by Google

νῶν φυγή. Καὶ οἱ μὲν ἀπ' ἀρχῆς φυγόντες εἰς τὰ μακρὰ χωρία, ἐκεῖ ἤρχισαν τὴν γεωργίαν καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ 60—80 ἀφ' οὗ ἀπεκατεστάθησαν, ἤδη ἐφαίνοντο ὅτι ἔζων ἀνετώτερον· ἀλλ' εὐθὺς τότε οἱ Τοῦρκοι ἐπέπιπτον κατ' αὐτῶν καὶ κατελάμβανον τὰς ἰδιοκτησίας των· καὶ τότε ἐκ τῶν Χριστιανῶν οἱ μὲν γενόμενοι Τοῦρκοι ἡσύχαζον εἰς τὰς οἰκίας των, οἱ δὲ μείναντες πιστοὶ εἰς τὴν πατρῴαν θρησκείαν κατέφυγον εἰς τὰ δυσπρόσιτα μέρη τῶν πολλῶν ἐνταῦθα φαράγγων καὶ αὐλώνων, καὶ ἀπεκατεστάθησαν ἐκεῖ, ἀλλὰ πάντοτε στερούμενοι καὶ θλιβόμενοι, ὡς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν μέχρι τοῦ νῦν ἐνταῦθα κατοικοῦσι, μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἀπολαμβάνοντες τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Τὰ δὲ περὶ αὐτοὺς μείναντα μοναστήρια ὑπῆρξαν οὐ μόνον ἡ παρηγορία των, ἀλλὰ ἐχρησίμευον ὡς ἐκπαιδευτήρια τῶν κατοίκων ἐξαγαγόντα πολλοὺς ἀξίους λόγου πεπαιδευμένους, ὧν πολλοὶ καὶ ἀρχιερεῖς καὶ πατριάρχαι ἀνεδείχθησαν· καὶ τὸ περίεργον ὅτι ὅπου διετηρήθησαν τὰ μοναστήρια ἐκεῖ καὶ διετηρήθη ὁ Χριστιανισμὸς ἐν ᾧ ὅπου τοιαῦτα δὲν ὑπῆρξαν πάντες ἐξετουρκίσθησαν. Ἡ δὲ ἐξώμοσις τῆς πατρῴας θρησκείας δὲν ἐγένετο πανταχοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ κατ' ἐποχάς, περὶ ὧν ἐν οἰκίῳ τόπῳ ῥηθήσεται. Κατά τινα δὲ παράδοσιν φαίνεται ὅτι ἀπεπειράθησαν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος οἱ ἐν τοῖς ὄρεσι Χριστιανοὶ οἱ Ματσουκάται νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν· ὅθεν μίαν παρασκευήν, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν συνηγμένοι εἰς τὰ τζαμία, ἐπέπεσον κατὰ τῆς πόλεως καὶ διεσκόρπισαν τοὺς Ὀθωμανούς· ἀλλ' οὗτοι ἐπισυναχθέντες πάλιν καὶ εὐποροῦντες ὅπλων καλῶν κατενίκησαν τοὺς Ματσουκάτας· διὰ τοῦτο κατὰ πᾶσαν παρασκευὴν μέχρι τινος ἐν καιρῷ τῆς προσευχῆς οἱ Ὀθωμανοὶ ἔκλειον τὰς πύλας των· ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο φαίνεται ὅτι εἶχεν ἄλλην ἀφορμήν, καὶ ἁπλῶς ἦν ἔρις τις χωρικῶν. Ὅσοι δὲ τῶν κατοίκων ἐξ ἀνάγκης ἐξώμοσαν, ἐφέροντο μὲν κατ' ἀρχὰς πρὸς τοὺς ὁμοφύλους εὐπροσήγοροι καὶ πάντοτε συνεώρταζον ἐπί τινα χρόνον καὶ συνεκοινώνουν, (καθὼς καὶ σήμερον γίνεται εἰς πολλὰ ἐνταῦθα μέρη). Ἀφ' οὗ ὅμως ὁ χρόνος ἔδωκε λήθην τῆς κοινῆς καταγωγῆς καὶ τῶν κοινῶν παθημάτων, οἱ ἐξομόσαντες ἐγένοντο τυραννικοὶ πρὸς τοὺς ἤδη

Digitized by Google

μείναντας. Χριστιανούς· καὶ τοῦτο ἐγένετο βραδύτερον, ἢ μετὰ 200 ἔτη· ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τὴν πρώτην ἐποχὴν οὗτοι ἐξωμόται καί τοι ἐλησμόνησαν ὅλως τὴν πατρικὴν γλῶσσαν, διετήρησαν ὅμως τὰ Ἑλληνικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ φέρουσι καθαρὰν τὴν Ἑλληνικὴν ἢ καὶ τὴν Λαζικὴν φυσιογνωμίαν· πρῶτοι δὲ πάντων φαίνονται τουρκίσαντες οἱ Λαζοί· ὅσοι δὲ τῶν ἐξομοσάντων ὁμιλοῦν εἰσέτι τὴν Ἑλληνικήν, οὗτοι εἶναι οἱ εἰς τὴν δευτέραν ἐποχὴν τουρκίσαντες, ἢ μετὰ τὸ 1660 καὶ ἐφεξῆς· καὶ τοιοῦτοι εἶναι οἱ κάτοικοι τοῦ Ὄφεως, τῆς Θοανίας ἢ Τόνιας, οἱ περὶ τῶν Ματσοῦκαν καὶ τὸν Κρώμην, ὧν οἱ τελευταῖοι πρὸ 10 ἐτῶν πάλιν κατὰ μέγα μέρος, ἐφανερώθησαν Χριστιανοὶ καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ ἀρχαῖόν των θρήσκευμα.

Ἄλλην δὲ τύχην ἔλαβον οἱ φυγόντες πρὸς δυσμὰς Τραπεζούντιοι. καὶ τούτων πάλιν εἰσὶ δύο κατηγορίαι οἱ μετὰ τὴν ἅλωσιν φυγόντες καὶ οἱ μετὰ τὸ 1660—1700· καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τῆς ἁλώσεώς ἀνάγκῃ καταλιπόντες τὰς ἑστίας των ἦλθον οἱ μὲν πρὸς τὴν Γεωργίαν καὶ Περατείαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς παραλίας τῆς σημερινῆς Ῥωσσίας· ὅπου καὶ αὐτοὶ συνεχωνεύθησαν μεταξὺ τῶν ἐκεῖ φυλῶν· οἱ δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ τὴν Θρᾴκην μόνοι ἢ καὶ μετὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς συνοδίας· καὶ τούτων οἱ μὲν ἔμειναν αὐτόσε καὶ ἀπεκατεστάθησαν, οἱ δὲ ἦλθον εἰς Μαρμαρᾶν καὶ τὴν ΛῆμνονΘήραν καὶ εἰς λοιπὰς νήσους, ὡς καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, μάλιστα εἰς Μάνην· μεταξὺ δὲ τούτων εἰσιν ὀνομαστοὶ οἱ Κομνηνοί, οἱ Μαρουλάδες, καὶ οἱ Κολομεράνται καὶ τόσοι ἄλλοι, τῶν ὁποίων τὰ ἐπίθετα σωζόμενα εἰς παλαιοὺς κώδικας μοναστηρίων σήμερον ἐνταῦθα ἐξέλειπον, ἀκούουνται, δὲ ταῦτα ἐν Πελοποννήσῳ Ἰταλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ· ὅσοι δὲ ἀνεφέρθησαν ἐπίσημοι ὅτι ἔφυγον μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Δαβίδ, οἷον Δορανῖται, Καβασῖται καὶ λοιποί, αὐτῶν τὰ ἐπίθετα ἐνταῦθα μὲν οὐδόλως πλέον φαίνονται, (ἐκτὸς ἑνὸς Γεωργίου Καβασίτου ἐν κώδικι τῆς Μονῆς Χουτουρᾶ πρὸ 200 ἐτῶν) ἀλλ᾽ οὔτε πουθενὰ ἀκούονται· ἄγνωστον δὲ εἶναι ἂν ἴσως περὶ τὴν Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν ὑπάρχουσι τοιαῦτά τινα ἐπίθετα.

Εἰπόντες λοιπὸν συντόμως περὶ αὐτῶν τῶν πρὸς Δυσμὰς

Digitized by Google

προσφυγόντων ἑπόμενον εἶναι παρακαλουθήσωμεν αὐτοὺς ἀρχόμενοι πρῶτον ἀπὸ τῆς τῶν Κομνηνῶν γενεᾶς. Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ καὶ πᾶσα αὐτοῦ ἡ οἰκογένεια κατεστάφη, μόνος δὲ ἀναφέρεται υἱὸς αὐτοῦ διαφυγὼν τὸν πέλεκυν τοῦ δημίου, καὶ οὗτος ἀπὸ τὸ ὄνομα Νικηφόρος περιπλανώμενος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κατέφυγε τέλος εἰς τὴν μόνην μένουσαν Ἑλληνικὴν χώραν αὐτόνομον καὶ ἀμυνομένην ὑπὲρ τοῦ ὅλου ἔθνους τὴν θαυμαστὴν Μάνην τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ λοιπὸν ἐλθὼν ὑπεδέχθη ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ ἐτιμήθη διὰ τὰ σωματικὰ αὐτοῦ καὶ ἠθικὰ προτερήματα· καὶ κατὰ τὴν περὶ αὐτοῦ παράδοσιν λέγεται ὅτι ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα Πέτρου Λασβούρη ἑνὸς τῶν προκρίτων τῆς Μάννης Ἑλένην, κατ' ἄλλους δὲ Ἀλεξάνδραν, καὶ ἐγέννησεν υἱὸν ὀνομάσας Ἀλέξιον Ζ'. κατὰ τὴν σειρὰν τῶν ἐν Τραπεζοῦντι Αὐτοκρατόρων· ἐπειδὴ Ἀλέξιος Ε'. ἦν ὁ τοῦ Καλογιάννη, καὶ Ἀλέξιος ς'. ὁ τοῦ Δαβὶδ υἱὸς, οὗτος δὲ Ἀλέξιος Ζ'. Ὁ Νικηφόρος λοιπὸν εὐδοκιμήσας καὶ ὡς πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς, ἄλλως καὶ γνωστῆς γενομένης τῆς ἀπὸ Κομνηνῶν καταγωγῆς του, ἀνεγνωρίσθη πρωτογέρων τῆς Μάννης, ἤτοι ἡγεμών. Ὁ ἐν Μάννῃ λοιπὸν καταφυγὼν Νικηφόρος Κομνηνὸς ἐγένετο γενάρχης τῶν ἐκεῖ Κομνηνῶν, εἶτα δὲ Στεφανοπούλων κληθέντων, ὧν τὸ γένος ἀκόμη σώζεται ἐν Κορσικῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα Στεφανοπούλων. Καὶ ἐκτὸς ἄλλων τρία μαρτυρικὰ, ἰδίως ἓν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Νικηφόρου ὡς πρωτογέροντος, καὶ ἓν τοῦ γάμου αὐτοῦ, καὶ ἓν βαπτίσματος, γενόμενα ἐν τῇ κατὰ τὴν Μάννην Οἰτύλῳ κατὰ τὴν τοῦ τόπου διάλεκτον ἔχοντα ἐποχὴν τοῦ 1173 — 74 δύνανται νὰ ἦναι ἡ βάσις τῶν περὶ τῶν ἐν Μάννῃ προσφυγόντων Κομνηνῶν· καὶ τὸ πρῶτον ἀχρονολόγητον ἔχει οὕτως· « Ἡ τῆς Λακεδαιμονίας γερουσία ἐπιγινόσκησε καὶ κατέστησεν πρωτογέροντα τὸν Νικηφόρον Κομνηνὸν τοῦ Δαβὶδ ὁμοίη (ὀμνείει) καὶ ὑπόσχεται τοῦ διαφυλάξαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ διωγμοῦ· καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς πάντες φροντίζουσι περὶ τοῦ ἀπογόνου αὐτοῦ » τὸ δὲ δεύτερον τοῦ γάμου τοῦ Νικηφόρου. « Εἰς δόξαν Χριστοῦ ἀμήν· 1473 Ἰανουαρίου τετάρτη—Ἀνεφανίστησαν ἔμπροσθεν ἐμοῦ κυνοφράφου τῆς πολιτείας Βυτίλου καὶ κάτωθεν πιστέον μάρ-

Digitized by Google

τυρων, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ὁ ἐξωχότατος ἄρχοντας Νικηφόρος ἰὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Δαβὶδ Κομνηνοῦ τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ ἄρχοντας Πέτρος, πατὴρ τῆς ἀρχόντισας Ἑλένης, τὴν ὁποίαν δίδει τοῦ ἄνωθεν ἐξωχοτάτου νικηφόρου διὰ γηνί του νόμιμο, καθὸς θέλει ἡ νόμοι τῆς ἐκχλησίας· Νικηφόρος Πέτρος » . . . Τὸ δὲ τρίτον βαπτιστικοῦ· «Χιλιοστὸ τετρακοσιοστὸ ἑβδομικοστὸ τετάρτον, Ἰουλίου πρότη ἐτέκτι ἓν παιδίο τοῦ ἐξεκοτάτου Νικηφόρου τοῦ Αὐτοκράτορα Δαβὶδ Τριμπεζοῦντος καὶ τῆς ἀρχόντισας Ἑλένης τοῦ ἄρχοντος Πέτρου, ἐβαπτίστη ἐμιρότη καὶ ὀνομάστι Ἀλέξιος ἀπὸ ἐμοῦ τοῦ ἀρχιερέως τοῦ Βιτόλου » . . .

Χωρὶς δὲ νὰ ἐπιφέρωμεν κρίσιν τινὰ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω, καὶ τῶν ὅσα θὰ εἴπωμεν, ἀναφερομένων δὲ ὑπὸ πολλῶν καὶ Ἑλλήνων καὶ Εὐρωπαίων, θὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν περὶ αὐτῶν ἔκθεσιν συνεχίζοντες οὕτω τὴν ἱστορίαν τῶν Κομνηνῶν· Μετὰ δὲ τὸν Νικηφόρον ἐν Μάννῃ ἐγένετο πρωτογέρων ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξιος Ζ΄. καὶ διεκρίθη μάλιστα εἰς τὰς κατὰ τῶν Τούρκων διὰ θαλάσσης προσβολάς του· τοῦτον δὲ διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Στέφανος τῷ 1545 γενόμενος ἀνώτερος τῶν ἄλλων ἁπάντων κατασείσας τὴν ἀρχήν του ἐν Μάννῃ διαδοχικὴν ὁπότε καὶ πολλὰς κατὰ θάλασσαν μάχας καὶ νίκας ἔκαμε κατὰ τῶν ἐν Κορώνῃ Τούρκων, ἀποκρούσας καὶ τὸν κατ' αὐτοῦ ἐλθόντα Χασίμπεην. Μετὰ τοῦτον δὲ ἐγένετο πρωτογέρων ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος Α΄. ὁ πρῶτος μετονομασθεὶς Στεφανόπουλος, καὶ ἀπὸ τούτου ἤρξαντο νὰ μεταχειρίζωνται πλέον αὐτὸ τὸ ἐπίθετον ἀντὶ τοῦ Κομνηνὸς, ἐπικρατῆσαν εἰς ὅλους τοὺς ἀπογόνους των μέχρι τῆς σήμερον. Διάδοχος δὲ τοῦ Κωνσταντίνου ἐγένετο Στέφανος ὁ Β΄., ἐπὶ τοῦ ὁποίου Μουρὰτ ὁ Δ΄. ἔπεμψε κατὰ τῆς Μάννης πολυάριθμον στρατὸν, κατ' ἀρχὰς μέχρι μὲν τοῦ Οἰτίλου ἐλθόντας, εἶτα δὲ πολεμηθέντας ὑπὸ τῶν Μαννιατῶν. Καὶ τούτου ἐγένετο υἱὸς Θεόδωρος ὁ Β΄. ὅτε ἤρξατο ἡ κατὰ τῶν Κομνηνῶν ἀντιπολίτευσις ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ Λιμπεράκη· ἐπὶ Κωνσταντίνου δὲ τοῦ Γ΄, καὶ Θεοδώρου τοῦ Γ΄. πάλιν ἤρξαντο αἱ κατὰ τῆς Μάννης ἐχθροπραξίαι τῶν Τούρκων καθ' ἃς πολλάκις ἡττήθησαν οἱ Στεφανόπουλοι.

Κωνσταντῖνος δὲ ὁ τέταρτος ὁ τοῦ Θεοδώρου Γ΄. υἱὸς

Digitized by Google

διὰ ἀνοικείου γάμου ἠρέθισε τὰ πνεύματα, καὶ οὕτως ἡ κατ' αὐτῶν ἀντιπολίτευσις ἐγένετο ἰσχυροτέρα καὶ ἠναγκάσθη τῷ 1672 νὰ φύγῃ καὶ μετὰ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν του νὰ ἀποικίσῃ ἀλλαχοῦ. Ἐπιβιβασθεὶς λοιπὸν ἐπὶ ἓξ πλοίων διέσχισε μὲν τὸν Τουρκικὸν ςόλον, ἀπώλεσε δὲ τὰ δύο πλοῖα καὶ τρίτον συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀλγερίνων· καὶ ἔφθασε μὲν μὲ τρία πλοῖα εἰς τὴν Σικελίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτοῦ ἦσαν τότε οἱ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας πόλεμοι ἔφυγε καὶ ἀπ' αὐτοῦ, ὅτε καὶ ἐχωρίσθη καὶ τέταρτον πλοῖον ἐν ᾧ ἦσαν οἱ Ἰατραῖοι μεταβάντες εἰς Τοσκάνην, ὅπου ἦσαν οἱ ὁμώνυμοί των Μέδικοι· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἔφθασεν εἰς Γένουαν τῷ 1676. Ἡ δὲ πολιτεία τῆς Γενεύης ἀνεγνώρισε τὸν Κωνσταντῖνον ἀρχηγὸν ἐπὶ τῆς συνοδείας του, καὶ παρεχώρησεν αὐτῷ τὴν ἐν Κορσικῇ χώραν Παομίαν, ὑποτάξασα αὐτοὺς πνευματικῶς τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Πάπα.

Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀφῆκεν υἱὸν Θεόδωρον τὸν Δ'. ὅςις μὴ λαμβάνων πλέον τὰς προσηκούσας τιμὰς ἐνήργησε νὰ ἐκδοθῇ διάταγμα ἐπικυρωτικὸν τῶν τιμῶν τούτων· τούτου δὲ ὁ ἀδελφὸς καλούμενος δῆθεν Καλομεράκης, πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του πρὸς Κοσμᾶν τὸν Μέδικον εἰς Τοσκάνην ἐγένετο γενάρχης τῶν Βονοβαρτῶν· ἀλλ' οἱ Καλόμεροι φαίνονται κατ' ἄλλην ἐπιτόπιον παράδοσιν μᾶλλον ἄλλης οἰκογενείας Τραπεζοῦντος ἀπὸ χωρίον Καλομερᾶ, ὀνομαζόμενοι καὶ Καλομεράνται· καί τινες τῶν Καλομεράδων τούτων φαίνονται χρηματίσαντες καὶ ὑπουργοὶ τῶν Μεγάλων Κομνητῶν· ὧν εἷς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ'. Πολέμαρχος. Οὕτω λοιπὸν ἀποκατασταθέντες ἐν Κορσικῇ οἱ Στεφανόπουλοι δὲν ἔμειναν μὲν ἥσυχοι ἀπὸ μέρους τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Κορσικῆς, ἔδειξαν ὅμως καίτοι ξένοι καὶ ὀλίγοι πάντοτε τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν πολεμικήν των ἱκανότητα, πολεμοῦντες πάντοτε ὑπὲρ τῶν κατακτητῶν τῆς χώρας Γενουηνσίων· ἀλλ' ὅτε οἱ Γενουήνσιοι ἔδειξαν ἀγνωμοσύνην πρὸς τὰς πολλὰς τῶν Ἑλλήνων ἐκδουλεύσεις, Κωνσταντῖνος ὁ Στεφανόπουλος ἀπεφάσϊσε νὰ μετοικήσῃ εἰς τὴν παρὰ τῇ Σαρδηνίᾳ νῆσον, Ἅγιον Ἀντίοχον παραχωρηθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Δουκὸς τῆς Σαβοίας· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν ἀποι-

Digitized by Google

κίαν ταύτην ἀντέπραξεν ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας, ὁ Κωνσταντῖνος ἀπῆλθε καὶ ἐντεῦθεν, καὶ πάλιν μετὰ τῶν Γενιουνσίων συνέπραττεν ἐν τῇ Κορσικῇ· ὅτε δὲ ὁ Γάλλος στρατηγὸς Δεκάστρης ἐπέμφθη ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ'. ὅπως κωλύσῃ τὴν εἰς Κορσικὴν ἀπόβασιν τῶν Ἄγγλων, τότε παρέλαβε τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἔφερεν εἰς Γαλλίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἐτέθη εἰς τὴν Γαλλικὴν ὑπηρεσίαν· τούτου δὲ ὁ υἱὸς Δημήτριος ἴλαρχος τοῦ ἱππικοῦ ἐπονομασθεὶς Κομνηνὸς καὶ Στεφανόπουλος, παρουσιάσας εἰς τὸν ΙΣΤ', Λουδοβίκον τὰ μαρτυρικὰ τῆς ἀπὸ Κομνηνῶν καταγωγῆς ἔλαβε παρ' αὐτοῦ καὶ δίπλωμα εὐγενείας· ὁ αὐτὸς δὲ συνέγραψε καὶ τὰ ἐν Μάνῃ καὶ Κορσικῇ Γαλλιστὶ ἀφορῶντα τὴν οἰκογένειαν τῶν Κομνηνῶν καὶ Στεφανοπούλων, ἅπερ καὶ ἐνταῦθα συνοπτικῶς ἐξετέθησαν. Ὅτε δὲ οἱ Γάλλοι παρέλαβον τὴν Κορσικὴν ἀπὸ τῶν Γενιουνσίων, τότε πάλιν ἐπεσυνάχθησαν καὶ συνῳκίσθησαν ἐν Καργεσίῳ, ὁπότε καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀλλάξωσι τὴν ἐνδυμασίαν των φοβούμενοι τοὺς γείτονάς των Κορσικανούς· κατὰ δὲ τὸ 1792 ἔτος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, θεωρούμενον τὸ χωρίον τοῦτο ὡς βασιλικὸν κατεστράφη, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἀνεκτίσθη διὰ νέου σχεδίου καὶ εὐθυγράμμων ὁδῶν· ἕνεκα δὲ τῆς θρησκειας καὶ τῶν διαφόρων πρὸς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους τῆς Κορσικῆς ἐθίμων, δὲν συνεχωνεύθησαν τηρήσαντες γλῶσσαν καὶ θρησκείαν, καὶ τούτου ἕνεκα πάντοτε θεωροῦνται ξένοι· πολλοὶ δὲ τούτων ἀπῴκησαν εἰς Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, καὶ οὕτως ἐκεῖ πάντες συνεχωνεύθησαν. Οἱ δὲ ἐν αὐτῷ μείναντες ἀποτελοῦντες 120 οἰκογενείας σώζουσι τήν τε θρησκείαν καὶ γλῶσσαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ῥέει εἰσέτι αἷμα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ ἄλλων τῶν ἐκ τῆς Τραπεζοῦντος τὸ πρῶτον φυγόντων.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ Γεωργίου ἢ Νικηφόρου Κομνηνοῦ τοῦ γενάρχου ὡς εἴδομεν τῶν κατὰ τὴν Μάννην Κομνηνῶν εἶτα δὲ ἐπονομασθέντων Στεφανοπούλων, εἶναι καὶ ἡ Ἄννα ἡ θυγάτηρ τοῦ Δαβίδ, ἣν οὗτος ἐπρόσφερε μὲν εἰς τὸν Μωάμεθ, ὕστερον δὲ ἐδόθη σύζυγος τῷ Χότζᾳ του ὑπ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἄννα δὲν ἔστερξε νὰ ἐξομόσῃ, ὁ Χότζας τὴν ἀπεδίωξεν ἀπὸ τοῦ χαρεμίου του, καὶ ὁ Μωάμεθ τὴν ἀφῆκεν

Digitized by Google

εἰς τὴν ἡσυχίαν της ἐλεύθεραν· μόνη δὲ τῶν Κομνηνῶν ἀπολειφθεῖσα περὶ τὴν Τραπεζοῦντα, φαίνεται αὕτη ὅτι κατῴκησε περὶ τὴν Σαγγαρὴν 3 ὥρας πρὸς τὸ Μεσημβρινοδυτικὸν τῆς Τραπεζοῦντος, καθ' ὅσον καὶ ἡ περὶ αὐτῆς παράδοσις ὑπάρχει· ἐκεῖθεν δὲ κατέφυγεν ὑπὲρ τὰ ὀνομαζόμενα Χαψία 16 ὥρας μακρὰν καὶ πρὸς Μ. τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπου ἔκτισε καὶ χωρίον ὀνομαζόμενον Κυρὰ Ἄννα ἢ καὶ Κορὴ Ἄννα· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἐκβιασθέντες οἱ μὲν τούτων ἐτούρκισαν, οἱ δὲ μετὰ τῆς Ἄννης ἔφυγον ἐντὸς τῆς Μουζένης μεταξὺ τῶν δυσπροσπελάστων φαράγγων καὶ βράχων κρημνωδῶν, ὅπου ἔκτισαν ἐκεῖ τὰς κατοικίας των· ὑπάρχει δὲ ἐκεῖ παρὰ τῷ χωρίῳ Χάτζι ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν, ὅπου εὑρίσκεται ἡ ἑξῆς δυσανάγνωστος ἐπιγραφὴ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπὶ τοῦ κονιάματος πρὸς τὴν ἁγίαν Τράπεζαν. «Ὁρᾷς τὸ δεῖγμα τοῦ θεαρέστου βίου καὶ τῆς ἀκραιφνοῦς πίστεως: ἡ Ἄννα ἡ Δαβίδ. . . σὺν τοῖς τέκνοις αὐτῆς. . . . εἶδον γὰρ οὗτοι τὸν ναὸν τοῦ Ταξιάρχου ἄμορφον, ἀλλοίωσιν ἠλλοιωμένον ἐκκλησίας ἔνδοθεν ἠμαυρωμένης . . . καὶ λοιπὸν ἐφρόντισεν ἁμαρτωλῶν χάριν τε λύτρον καὶ βροτῶν σωτηρίαν . . . . πάντων προσυνκούντων δουλικῶς. . . Σωφρονίου ἐξάρχου καὶ πρεσβυτέρου Νικολάου, ἱστοριογράφου». Αὕτη δὲ ἡ ἐπιγραφὴ κρατύνει καὶ τὴν παράδοσιν τῶν κατοίκων πολλοὺς τῶν περὶ αὐτοὺς ἀναγόντων εἰς τὴν γενεὰν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν διὰ διπλωμάτων ἀρχαίων οἰκογενειακῶν. Καὶ τὸ περίεργον ὅτι ἅπαντες οἱ τὴν μεσόγειον οἰκοῦντες ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς Μουζενίτας εὐγενῆ καταγωγὴν ἐκτὸς τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν ἐπὶ τοῦτο διϊσχυρισμῶν. Τοιαῦτα λοιπὸν τὰ κατὰ τοὺς Μεγάλους Κομνηνοὺς καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. Καί τοι δὲ τῶν ἱστορικῶν οἰκογενειῶν αἵτινες ἐντεῦθεν ἔφυγον, οἷον Δορανιτῶν κλπ. ἡ ἐπωνυμία ἐξέλιπεν ὅλως, πολλοὶ ὅμως ἐνταῦθα φέρουσι τὸ ἐπώνυμαν τῶν Ζανιχιτῶν, Συριχηνῶν, Ξιφιλίνων καὶ Μουρούζων, Γαβράδων καὶ ἄλλων ἱστορικῶν τῆς χώρας οἰκογενειῶν, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐπώνυμα πανταχοῦ τῆς χώρας ὑπάρχουσι διασωζόμενα μέχρις ἡμῶν.

Μετὰ δὲ τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς οἰκογενείας τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ἔμειναν ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλοὶ καὶ διά-

Digitized by Google

φοραι τῶν μετὰ τοῦ Δαβὶδ ἐκ Τραπεζοῦντος ἀποβληθέντων, χωρὶς ὅμως ὀνομαστὶ νὰ ἀναφέρωνται, ἀλλ' ἁπλῶς Τραπεζούντιοι ὡς μέγα δυνάμενοι ἐν τῇ βασιλευούσῃ διαμνημονευόμενοι· μόνον δὲ μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρονται, ὀνομαστὶ ὁ Πρωτοβεστιάριος Ἀμιρούτζης, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Μεχμέτπεης καὶ Σχεντέρπεης· οὗτοι δὲ ἅπαντες φαίνεται ὅτι εἶχον κατοικίαν ἐν τῷ Σταυροδρομίῳ, ὅπόθεν καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸ μέρος τοῦτο Πέγιογλου ἐκάλεσαν· οὐδαμοῦ δὲ τῆς ἱστορίας ἀναφαίνονται τὰ ὀνόματα τῶν Δορανιτῶν καὶ ἄλλων συντρόφων των, ἴσως ἐπειδὴ ἐξώμοσαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἤλλαξαν τὰς ἐπωνυμίας τῶν, ὡς τοῦτο συνέβη καὶ εἰς τοὺς τοῦ Πρωτοβεςιαρίου Γεωργίου υἱοὺς πρὸ πάντων, ὀνομασθέντας Μεχμέτπεγην καὶ Σχεντέρπεγην. Ἀναφέρομεν δέ τινα καὶ περὶ αὐτῶν, ἐπειδὴ δι' αὐτῶν πολλὰ καὶ διάφορα ἀφορῶντα τήν τε ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος διεδραματίσθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ ὁ μὲν Γεώργιος ὁ Πρωτοβεστιάριος φιλόσοφος Περιπατικὸς κατ' ἐξοχὴν καλούμενος, δολιευθεὶς τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κυρίου του Δαβὶδ ἐγένετο προδότης μὲν τότε τῆς πατρίδος του, ἐλθὼν δὲ εις Κωνσταντινούπουλιν δυνάμει τοῦ Μαχμοὺτ πασᾶ τοῦ ἐξαδέλφου του καὶ τῆς συγγενοῦς του Κυρᾶς Μαροῦς, ἐνταῦθα ἐξήσκει μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· ὅτε δὲ ἤχθη αἰχμάλωτος ἡ σύζυγος τοῦ Δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν ἡ θυγάτηρ Δημητρίου τοῦ Ἀσὰν, ἐπειδὴ τὸ κάλλος αὐτῆς εἵλκυσε τὸν φιλόσοφον καίτοι ἔγγαμον, ἀπεφάσισε νὰ τὴν λάβῃ εἰς γυναῖκα νόμιμον χωρὶς νὰ χωρισθῇ καὶ τῆς ἄλλης. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πατριάρχης δὲν ἔδιδεν ἄδειαν εἰς τοῦτο, παρεκάλεσε τὸν ἐξάδελφόν του Μαχμοὺτ διὰ νὰ βιάσῃ τὸν τότε Πατριάρχην Ἰσίδωρον νὰ ἐπικυρώσῃ τοιαύτην ἄνομον πρᾶξιν· προσεκλήθη λοιπὸν ὑπὸ τοῦ Μαχμοὺτ ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ Ἐκκλησιάρχης καὶ πολλαὶ παρακλήσεις ἐγένοντο ὅπως συγχωρήσῃ τὸν τοιοῦτον γάμον· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ Ἐκκλησιάρχης δὲν ἐπείσθησαν, παρεκάλεσαν τὸν Σουλτάνον καὶ διέταξε νὰ κόψωσι τὰ γένεια τοῦ Πατριάρχου καὶ τὴν μύτην τοῦ Ἐκκλησιάρχου, καὶ ἐπομένως τοὺς καθήρεσεν, καὶ ὁ φιλόσοφος Ἀμοιρούτζης ἔλαβεν αὐτὴν παρανόμως· ἀλλὰ μετ' ὀλιγον ἐν ᾧ ἔπαιζε τοὺς κύ-

Digitized by Google

βους, ἁπλόνων τὴν χεῖρα νὰ λάβῃ τὸ ζάρι ἐκεῖ προσβληθεὶς ὑπὸ ἀποπληξίας ἀπέθανε παραχρῆμα.

Μετὰ δὲ τὴν ἔξωσιν τοῦ Πατριάρχου Ἰσιδώρου ἐξελέχθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Μάρκος, ἄνθρωπος καὶ αὐτὸς πεπαιδευμένος· Τότε ὅμως οἱ περὶ τὸν Γεώργιον καὶ οἱ ἄλλοι Τραπεζούντιοι ἔχοντες τὰ μέσα τῆς Αὐλῆς ἐσυκοφάντησαν τὸν Μάρκον ὡς αἱρετικόν· καίτοι δὲ οὗτος ἀπελογεῖτο ὑπὲρ τῆς ἀθωότητός του, ἐγκαταλειφθεὶς ὅμως ὑπὸ πάντων, ἐξελέχθη Πατριάρχης ὁ Συμεὼν Τραπεζούντιος εἷς ἐκ τῶν τότε λογίων· ἐπειδὴ ὅμως ἡ κατακραυγὴ τοῦ κοινοῦ ἐπερίσσευε, τότε συμφωνοῦν διὰ νὰ παύσῃ πρὸς καιρὸν ἡ κατακραυγή, καὶ ἡ Κυρὰ Μαροῦ ἐπαρουσιάσθη πρὸς τὸν Σουλτάνον μὲ 1000 φλωρία λέγουσα ὅτι ἔχει ἕνα καλόγηρον Διονύσιον τὸν Φιλιππουπόλεως ἔχοντα μετ' αὐτῆς μεγάλην σχέσιν ὡς πνευματικόν της. Ταῦτα λοιπὸν λαβὼν ὁ Σουλτάνος ἔδωκε τὸν διορισμὸν τοῦ Διονυσίου ὡς Πατριάρχου, καὶ οὕτω ἡ Κυρὰ Μαροῦ ἀνύψωσε τὸν εὐνοούμενόν της· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς κατακριθεὶς ἀδίκως ἀπεβλήθη, καὶ ἀνύψωσαν πάλιν τὸν Συμεὼν δώσαντα τοῖς μετρητοῖς 2000 φλωρία· καὶ οὕτω ἔκτοτε ἐγένετο συνήθεια ὁ νεοδιορισθεὶς Πατριάρχης νὰ δίδῃ 2000 φλωρία καὶ περισσότερα· λέγεται ὅμως ὅτι κατόπιν ἐγένετο πρᾶξις Ἐκκλησιαστική, ὥστε ποτὲ νὰ μὴ διορίζηται Τραπεζούντιος Πατριάρχης. Οἱ δ' ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Σουλτάνου εὐγενεῖς Τραπεζούντιοι, ἅπαντες νέοι καὶ μὲ παιδείαν Ἑλληνικὴν καὶ Ἀραβικήν, ὡς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμιρούτζου Μεχμέτπεης ἐπεφορτίσθησαν, καὶ μετέφρασαν πολλὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα καὶ πρὸ πάντων ἐκκλησιαστικά· καὶ καθ' ἑκάστην ὁ Σουλτὰν Μεχμὲτ συνδιελέγετο μετ' αὐτῶν περὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, τῶν μυστηρίων καὶ τῶν λοιπῶν, ἐπίσης καὶ περὶ πολλῶν ἐπιστημονικῶν πραγμάτων· οὗτοι ὅμως ἅπαντες τουρκίσαντες συνεχωνεύθησαν· καὶ διὰ τοῦτο οὔτε τὰ ὀνόματά των ἔσωσεν ἡ ἱστορία οὔτε μέχρις ἡμῶν διέμειναν αἱ ἐπωνυμίαι αὐτῶν.

Τέλος δὲ ἐπὶ Σουλτὰν Βεγιαζὶτ τοῦ Β΄. ἀπέθανεν ὁ Συμεὼν καὶ μὴ ἔχων διαθήκην ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ γείνωσιν ἄλλα καὶ περισσότερα κακὰ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· τὸν Συμεὼν διεδέχθη ὁ Θεσσαλονίκης Νήφων, οὗτος μὴ ὑποδεχθεὶς τὸν

Digitized by Google

υἱόν τοῦ Ἀμιρούζτου Σκεντέρπεην κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, ἔκαμε κόμμα κατὰ τοῦ Πατριάρχου, καὶ τὰ μὲν χρήματα καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ Συμεὼν ἐδήμευσε προσέτι καὶ ὅλα τὰ ἐν τῷ Πατριαρχείῳ ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν Συμεών· ὅθεν ὅσα χρυσᾶ, ἱερὰ, εἰκόνας καὶ ἄμφια καὶ λοιπὰ, ἀξίας τότε διακοσίων χιλιάδων ἄσπρων, πάντα ἀφήρεσε, καὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν δὲν ὑπῆρχε Πατριάρχης· τέλος διέταξεν ὁ Σουλτάνος καὶ διωρίσθη πάλιν ὁ Κὺρ Διονύσιος.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Τραπεζουντίους. Ὅτε δὲ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Βεγιαζὶτ καὶ διεμοίρασεν εἰς τοὺς πολλούς υἱοὺς τὴν ἀρχὴν, παραχωρήσας εἰς ἕνα ἕκαστον ἐπαρχίαν διάφορον, τὴν Τραπεζοῦντα ἔδωκεν εἰς τὸν Σουλτὰν Σελήμ· οὗτος δὲ κυνηγῶν ποτε κατὰ τὰ μέρη τοῦ ὄρους Μελᾶ, ὅπου καὶ ἡ μονὴ τῆς Σουμελᾶς, καὶ ἰδὼν φῶς εἰς τὴν Μονὴν μακρόθεν διέταξε νὰ κατασκάψωσιν αὐτήν· ἐν ᾧ δὲ οἱ περὶ αὐτὸν στρατιῶται ἡτοιμάζοντο, εὐθὺς κατέλαβεν αὐτὸν λειποθυμία· οἱ δὲ περὶ αὐτὸν εἶπον εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅτι αὐτὴ ἡ Μονὴ εἶναι τῆς Παρθένου Μαρίας, καὶ κακῶς ἔπραξες νὰ κάμῃς τοιαύτην διαταγήν. τότε λοιπὸν μετενόησε διὰ τοῦτο καὶ ὑπεσχέθη ἂν τῷ ἀξιώσῃ νὰ βασιλεύσῃ, ὅτι θέλει προσφέρει πολλὰ εἰς ταύτην τὴν Μονήν, καθὼς καὶ κατόπιν γενόμενος Σουλτανος πολλὰ τοιαῦτα ἐδωρήσατο, ὧν τρεῖς μέχρις ἡμῶν σώζονται λαμπάδες μεγάλαι· ἐπίσης δὲ καὶ ὅσα προνόμια ἔχαιρεν ἡ Μονὴ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἐπεκύρωσε πάντα ταῦτα διὰ Χατισεριφίου (Χρυσοβούλου). Δὶς δὲ ἔτι ὁ Σουλτὰν Σελὴμ ἐπεσκέφθη τὴν Τραπεζοῦντα πολεμῶν κατὰ τῶν περὶ τὴν Περσίαν καὶ Μεσοποταμίαν, καὶ ἐπὶ ἕνα χειμῶνα διεχείμασε τὰ στρατεύματά του ἐνταῦθα· τότε δὲ ἀποθανὼν ἐνταῦθα ὁ Σκεντερπασᾶς ὑποστράτηγος τοῦ Σουλτὰν Σελὴμ ἐτάφη ἐν τῷ κατὰ τὸ Μεγτάνι τζαμίῳ ἐπονομασθέντι τοῦ Σκεντὲρ πασᾶ· ἐπιγραφὴ δέ τις Τουρκικὴ ἐν τῇ παρακειμένῃ βρύσει τῆς ἐποχῆς ταύτης δηλοῖ ὅτι ἡ βρύσις αὕτη ἐκτίσθη εἰς ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ Σκεντὲρ πασᾶ υἱοῦ Μουσταφᾶ λιβᾶ δὲ (ὑποσστρατήγου) τοῦ Σουλτὰν Σελὴμ κατὰ τὸ **1512** Τουρκικὸν δὲ **840**. κακῶς δέ τινες νομίζουσιν αὐτὸν τὸν Σκεντὲρ πασᾶν τὸν Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον Ὄφεως ὑπάρξαντα κατὰ τὸ **1670**.

Digitized by Google

Λέγεται δὲ προσέτι κατὰ τὸ 1570, κατὰ τὰς ἐν Τραπεζοῦντι παραδόσεις, ὅτι ὁ Σουλτὰν Σελὶμ Β'. διερχόμενος διὰ Τραπεζοῦντος εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον διὰ τὸ Βαγδάτιον διέβη ἀπὸ τῆς Δουβερᾶς ἢ Λιβερᾶς χωρίου ἓξ ὥρας πρὸς Μ. τῆς Τραπεζοῦντος· ἐκεῖ ἐκάθησε πλησίον κρήνης (τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου) ἧς τὸ ὕδωρ τὸ θέρος εἶναι τὸ μᾶλλον ψυχρότερον, ἐπιθυμῶν νὰ πίῃ καὶ νὰ ἀναπαυθῇ ὀλίγον· ἐνταῦθα ἀναπαυόμενος παρετήρησε μίαν νεάνιδα ὡραιοτάτην θυγατέρα ἱερέως τινὸς βόσκουσαν κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ χωρίου τὰ τοῦ πατρός της ποίμνια ὀνομαζομένην Μαρίαν· τὴν προσεκάλεσε λοιπὸν καὶ τῇ ἔδωκε τὸ χρυσοῦν ποτήριόν του διὰ νὰ τῷ φέρῃ ὕδωρ· αὕτη δὲ λαβοῦσα αὐτὸ καὶ πληρώσασα ὕδατος τὸ ἐπρόσφερεν εἰς τὸν Σουλτάνον ἔχουσα τὸν μέγαν δάκτυλον ἐντὸς τοῦ ποτηρίου· συχαθεὶς δὲ ἐκ τούτου τὴν διέταξε νὰ τὸ χύσῃ καὶ νὰ φέρῃ ἄλλο· ἔφερε δὲ αὕτη δεύτερον, ἀλλὰ κατὰ περίστασιν ἔπεσον ἐντὸς τοῦ ποτηρίου φρύγανά τινα· καὶ τοῦτο ἐπροξένησεν εἰς τὸν Σουλτάνον μεγάλην ἀγανάκτησιν κατ' αὐτῆς· ἡ Μαρία τότε φοβηθεῖσα, εἶπε πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἔκαμε τοῦτο ὄχι δι' ἄλλο, εἰμὴ ὅτι βλέπουσα τὸν Αὐθέντην ὑδρωμένον, τὸ δὲ ὕδωρ παραπολὺ ψυχρὸν δὲν ἠθέλησε νὰ βλάψῃ τὴν ὑγείαν του, καὶ τοιουτοτρόπως ἀφῆκε νὰ περάσῃ ἀρκετὸς καιρὸς, ὥστε τώρα ἐλευθέρως τῷ προσφέρει τὸ τρίτον· εἰς τὴν ἀπάντησιν τῆς κόρης εὐχαριστηθεὶς ὁ Σουλτάνος, ὡς καὶ προηγουμένως θαυμάσας τὸ κάλλος της, τὴν ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ πατρός της, καὶ τὴν ἐνυμφεύθη ὀνομάσας Κιουλπαχὰρ (ἐαρινὸν Ἄνθος). Ἐκεῖθεν δὲ ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὸ Βαρβὲτ ὁδόντου· ὅθεν παρατηρήσας μακρόθεν τὴν Μονὴν τῆς Σουμελᾶς καὶ τὴν περὶ ταύτην γεωργικὴν τάξιν αὐτῆς προσεκάλεσε τὸν Ἡγούμενον καὶ τὸν διερεύνα πῶς τοιαύτην τάξιν ἔδωκεν εἰς τὰ τῆς Μονῆς· ὁ δὲ τῷ ἀπήντησεν ὅτι πάντα ταῦτα εὐτρέπισεν οὕτως, ἐπειδὴ τὴν βραδινὴν ἐργασίαν δὲν ἀφῆκε δι' αὔριον· αὐτὸ τὸ ἀξίωμα ἔδωκεν ἐντύπωσιν μεγάλην, καὶ διέταξε νὰ χαραχθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ προχόουτου (ἰμπρίκι) τουρκιστὶ τό: τὴν βραδινὴν ἐργασίαν μὴ ἀφήνῃς εἰς αὔριον· καὶ οὕτος ἐντεῦθεν ἀναχωρήσας ἔφθασεν εἰς τὸ Βαγδάτιον· πολιορκοῦ-

μενοι δὲ καὶ φοβηθέντες οἱ ἐχθροὶ ἐζήτησαν προθεσμίαν διὰ νὰ παραδοθοῦν ἐλπίζοντες πάντοτε συνδρομὴν ἔξωθεν· ἦτο δὲ ἑσπέρας καὶ τῷ ἔφεραν διὰ νὰ νιφθῇ· νιπτόμενος δὲ ἀνέγνωσε τὰ ἐν τῷ προχόῳ γράμματα: τὴν βραδινὴν ἐργασίαν μὴ ἀφίνῃς διὰ αὔριον: καὶ τότε χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὰς προτάσεις διέταξε τὴν ἔφοδον, καὶ οὕτως ἐκυρίευσε τὴν πόλιν· ἀφ' οὗ δὲ τὴν ἐκυρίευσεν εἰδοποιήθη ὅτι πολλοὶ πανταχόθεν ἦλθον ἐπίκουροι τῆς πόλεως, ὥστε ἂν δὲν ἐγίνετο ἀφ' ἑσπέρας ἡ κατὰ τοῦ Βαγδατίου ἔφοδος, οὐ μόνον θὰ ἦτον ἀδύνατος ἡ ἅλωσις αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐκακόπασχε. Τοῦτο λοιπὸν ἐνθυμούμενος, ὅτε ἐπέστρεφεν, ἦλθεν εἰς τὴν Μονὴν καὶ πλουσίως αὐτὴν ἐφιλοδώρησε καὶ κατέστησε σεβαστὴν καὶ εἰς τοὺς περιοίκους ἀγρίους Ὀθωμανούς.

Ἡ δὲ Κιουλπαχὰρ ἤδη ὡς νόμιμος σύζυγος ἦλθε μετ' αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ μετ' ὀλίγον ἐγέννησεν υἱὸν Μουρὰτ τὸν Γ'. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ἡ Κιουλπαχὰρ ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐντὸς τῆς αὐλῆς ὥστε τότε οἱ Χριστιανοὶ ἀπέκτησαν μεγάλα δικαιώματα, καὶ εἰς ἀνωτάτας θέσεις προήχθησαν καὶ αὐτὴν τὴν Βεζυρείαν ἐτόλμησε νὰ προσφέρῃ εις Χριστιανόν· μεγάλη δὲ καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλευθερία καὶ εἰς τοὺς ὑπηκόους ἐπεκράτει ἐπὶ πολύ. τοῦτο ὅμως ἐκίνησε τὴν ὀργὴν τῶν Ὀθωμανῶν πρὸ πάντων τῶν Οὐλαμάδων, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ Σουλτὰν Σελὴμ πρὸς ἰδίαν σωτηρίαν καὶ αὐτῆς τῆς πεφιλμένης του Μαρίας νὰ τὴν ἀποπέμψῃ εἰς Τραπεζοῦντα μετὰ τοῦ υἱοῦ της Μουράτ, λαμβάνουσα ἐνταῦθα ὅλας τὰς τιμὰς καὶ τὰ αιτηρέσια Σουλτάνης· ἡ ἐν Τραπεζοῦντι δὲ διαμονή της οὐ μικρὰν ἔδωκεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἀναψυχὴν καὶ ἀνάπαυσιν ἀπὸ τῶν τότε δεινῶν αὐτῶν· ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἀπέθανεν, ὁ δὲ Μουρὰτ διέμεινεν ἐπὶ πολὺ λαμβάνων ἀνατροφὴν μᾶλλον Ἑλληνικήν· ἐτάφη δὲ ἐντὸς μεγαλοπρεποῦς μαυσωλείου σωζομένου εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἰμαρετίου, τὸ ὁποῖον εἰς μνήμην αὐτῆς ἐγένετο, καὶ μέχρις τῆς σήμερον διατηρεῖται. οὐχ ἧττον δὲ ἡ Μαρία εὐηργέτησε τοὺς πατριώτας της Λιβερίτας καὶ τοὺς περιχώρους καταστήσασα αὐτοὺς ἀσιδότους, καὶ μόνον 90 ὀκάδας βουτύρου κατ' ἔτος πληρόνοντας εἰς τὸ βασιλικὸν μαγηρεῖον· καὶ ὁ φόρος οὗτος μέ-

Digitized by Google

χρις ἡμῶν διατηρεῖται· ἀλλὰ καὶ ὁ Μσυρὰτ πολλὰ εὐηργέτησε τὴν χώραν ταύτην, καὶ ἐπιστρέφων ἀπὸ τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου καὶ τὴν Μονὴν τῆς Σουμελᾶς ἐπεσκεύασε, καὶ πολλὰ ἄλλα ἀναθήματα ἐδωρήσατο εἰς αὐτήν.

Ἐν ᾧ λοιπὸν τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῶν συχνῶν ἀλληλομαχιῶν καὶ ἐπαναστάσεων ὑπέφερον πολύ, ἐν Τραπεζοῦντι ὅμως καὶ τῇ περὶ ταύτην χώρᾳ ὁπωσδήποτε ὑπῆρχε γαλήνη τις, καὶ οἱ Χριστιανοὶ δὲν ὑπέφερον τοσοῦτον, ἀλλὰ μάλιστα καὶ πρόοδος φαίνεταί τις ἐμπορικὴ, καὶ περὶ τὰς τέχνας· καὶ τὰ σχολεῖα εἰσέτι ἤκμαζον, καὶ τὰ μοναστήρια ἦσαν σχεδὸν καὶ ἐχρησίμευον ὡς σπουδαστήρια εἰς τοὺς περιοίκους χριστιανούς· διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ καὶ βαθύπλουτοι ἔμποροι ὑπῆρχον, καὶ πολλοὶ πεπαιδευμένοι ἀναφαίνονται μέχρις τοῦ τέλους τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος, καθ' ὅσον φαίνεται ἀπὸ λείψανά τινα φιλολογικὰ, καὶ εἰδήσεις ἀγράφων καὶ γραπτῶν παραδόσεων τῆς ἐποχῆς ταύτης. Καὶ ἀπόδειξις τῶν λεγομένων εἶναι αἱ εἰσέτι σωζόμεναι εἰς τὰ διάφορα μοναστήρια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς σημειώσεις φιλολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ καὶ θεολογικαὶ, πρωτότυποι ἢ καὶ ἀντιγραφαὶ, προσέτι δὲ καὶ ἰατρικαί, καὶ ἀστρονομικαὶ καὶ γεωγραφικαί, αἵτινες καὶ σήμερον σπανίως ὑπὸ πολλῶν ἐννοοῦνται, καὶ ὀλίγοι εἰς τὰς τοιαύτας καταγίνονται· ὅσον δὲ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὑπάρχουσιν οἰκοδομαὶ καὶ ζωγραφίαι ἀξιολόγου τέχνης, καὶ εἰδήσεις περὶ βαθυπλούτων ἐνταῦθα ἐμπόρων· χάριν δὲ τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἀκμάζοντος τότε ἐμπορίου, παραθέτω μίαν γραπτὴν, ἣν εὗρον διήγησιν ἱστορίας οἰκογενείας τινός.

«Τὸ 1665 ὑπῆρχε πλούσιός τις Τραπεζούντιος ἕνας καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς προκρίτους τῆς πόλεως, οὗ τὸ ὄνομα Λογίζος Μαοκούθης ἐκ παλαιᾶς οἰκογενείας ἀναφερομένης καὶ ἐν τῷ Χρισοβούλῳ Ἀλεξίου τοῦ Γ'. ἡ δὲ σύζυγός του ὠνομάζετο Λυμπάνα· εἶχε δὲ οὗτος πλοῖα ἐμπορικὰ ἑπτὰ καὶ ὑποστατικὰ πολλὰ καὶ χρηματικὸν πολὺ καὶ μέγα μετήρχετο ἐμπόριον· εἶχε δὲ καὶ μίαν κόρην καὶ οὐδὲ ἄλλο τέκνον· οὗτος δὲ ἔκτισε καὶ ἓν λαμπρὸν σπῆτι εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. ταῖς δὲ πέτραις ἔφερε μὲ τὰς βάρκας τῶν πλοίων του

Digitized by Google

ἀπὸ τὴν Γιμερᾶν· αὐτὸ δὲ εἶναι εἰς τὴν ἐνορίαν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου (σώζεται δὲ μέχρις σήμερον καὶ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη

16	65
Δοΐ	ζος
Μασ	χούθης·)

Ἀφ' οὗ δὲ ἐτελείωσε τὴν οἰκίαν του ἀῤῥαβωνίασε τὴν κόρην τοῦ εἰς ἕνα Τραπεζούντιον καὶ αὐτὸν ἔμπορον καὶ πλουσίου υἱόν· μετὰ παρέλευσιν δὲ καιροῦ ἔκαμεν ὅλας τὰς ἑτοιμασίας τοῦ γάμου τὴν δὲ Κυριακὴν τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου ἀσθενήσασα ἡ κόρη ἀπέθανεν· οἱ δὲ γονεῖς στολίσαντες αὐτὴν τὰ νυμφικὰ ἔθηκαν εἰς ἓν δωμάτιον· ἐν τούτοις ὅμως ἐγίνοντο αἱ ἑτοιμασίαι τοῦ γάμου, καὶ οἱ προσκεκλημένοι ἀγνοοῦντες εὐθύμουν χορεύοντες καὶ εὐχόμενοι ὑπὲρ τῶν νεονύμφων· ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐτελείωσαν τὰ συνειθισμένα τοῦ γάμου, τότε ἀνοίξαντες τὸ δωμάτιον, ὅπου ἔκειτο ἡ νεκρὰ νύμφη, ἐτέλεσαν ἐφεξῆς καὶ τὰ τῆς κηδείας· οἱ δὲ γονεῖς ἄκληροι ἤδη διεμοίρασαν εἰς Μονὰς καὶ ἐκκλησίας καὶ πτωχοὺς τὸ πλεῖστον τῆς καταστάσεως διὰ μνημόσυνον τῆς θυγατρός των· τὸ δὲ σημερινὸν εὐρύχωρον μετόχιον τῆς Σουμελᾶς ἐν τῇ Τραπεζοῦντι εἶναι ἀφιέρωμα ἐκείνων.

Ἄλλη δὲ ἀπόδειξις ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν τὰ περὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἤκμαζον καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ γράμματα, εἶναι οἱ ἐντεῦθεν περὶ τὸ 1700 φυγόντες εἰς διάφορα μέρη, καὶ ἐκεῖ εὐθὺς ἀποκατασταθέντες καὶ ἀναδειχθέντες· καὶ ἀφίνων τοὺς κατὰ τὴν Μολδοβλαχίαν καὶ τὴν Χερσῶνα καὶ Γεωργίαν καταφυγόντας, φέρω ἀπόδειξιν τὰς οἰκογενείας τῶν Ὑψηλαντῶν καὶ Μουρούζων Καρατζάδων καὶ Ῥίζων, οἵτινες μόλις ἔφθασαν καταφυγόντες εἰς Κωνσταντινοόπολιν, καὶ ἀνεδείχθησαν ἐμπορικῶς καὶ πρὸ πάντων πολιτικῶς· τοῦτο δὲ δὲν θὰ ἐγίγνετο ἂν δὲν εὐπόρουν, αὗται καὶ δὲν ἐξεῖχον τὸν πλοῦτον καὶ τὴν παιδείαν.

Οὕτω λοιπὸν ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐπειδὴ ἐπεκράτησεν ἐνταῦθα πολιτικὴ γαλήνη καὶ ἡσυχία τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ μέρους τῆς Ὀθωμανικῆς ἀρχῆς καὶ αὐτῶν τῶν Ὀθωμανῶν προήχθη ἡ χώρα εἰς βαθμόν τινα εὐδαιμονίας καὶ πολιτισμοῦ ἔχουσα μάλιστα σχέσεις ἐμπορικὰς μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ Ἰταλίαν, τὴν Βλαχίαν τὴν τέως Χριστιανι-

Digitized by Google

κὴν ἡγεμονίαν τῆς Μιγρελίας καὶ Γεωργίας· ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ 1665 καὶ ἐφεξῆς ἔνθεν μὲν ἡ ἀδυναμία καὶ ἐξαχρείωσις τῶς ἀρχόντων, ἔνθεν δὲ ἡ πλεονεξία τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἡ ἐμφάνισις τῶν Τερεπεγίδων κατέφερον καίριον τραῦμα κατὰ τῆς ἤδη προαγομένης προόδου τῶν μερῶν τούτων· ὥστε κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐποχὴν ἐγένετο αἱ τελευταῖαι καὶ καταστρεπτικαὶ πληγαὶ καὶ διὰ τὴν χώραν καὶ διὰ τοὺς Χριστιανούς, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ πολὺν καιρὸν θὰ μένουν ἀθεράπευτοι· ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι Χριστιανοὶ ἐξώμοσαν ἢ ἔφυγον εἰς ἄλλα μέρη· καὶ οὕτως αἱ ὡραῖαι καὶ πολυάνθρωποι χῶραι ἠρημώθησαν, καὶ τὸ ἐμπόριον ὅλως ἔπαυσε καὶ ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπιστρεπτὶ διὰ τὴν χώραν ταύτην ἐχάθησαν, ἐπειδὴ ὄχι μόνον οἱ πλούσιοι ἐλαιῶνες καὶ ἀμπελῶνες κατεστράφηπαν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἀποκατασταθοῦν πλέον εἰς τὸ ἑξῆς εἶναι ἂν ὄχι ἀδύνατον τοὐλάχιστον δύσκολον· ἤρχισε δὲ αὕτη ἡ καταστροφὴ ὡς εἴρηται κατὰ τὸ 1665, λαβοῦσα ἀρχὴν ἀπὸ τῆς τότε Μητροπόλεως τῶυ Χριστιανῶν καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου.

Ὑπεράνω τοῦ λιμένος τῆς Δαφνοῦντος καὶ ἐπὶ τόπου καταφύτου ἀπὸ ἐλαιῶν καὶ ἄλλων δένδρων ἐπιπέδου, καὶ ὑψηλοῦ, ἔκειτο ἡ Μητρόπολις αὕτη, ἥτις πρὸ τῆς ἁλώσεως μὲν τῆς Τραπεζοῦντος ἦτο Μονή, εἶτα δὲ ἐκδιωχθέντων τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τῆς πόλεως, ὁ μὲν Ἀρχιερεὺς ταύτην ἔκαμε μητρόπολιν, οἱ δὲ Χχριστιανοὶ βαθμηδὸν περὶ αὐτὴν συνοικίσαντες κατέστησαν λαμπρὰν συνοικίαν. Οἱ δὲ Τοῦρκοι βλέποντες μὲ φθονερὸν ὄμμα τὴν ἐκεῖ πρόοδον τῶν Χριστιανῶν ἀπεφάσισαν καὶ κατέσχον αὐτὴν τὴν Μονήν· ἐκδιώξαντες δὲ ἐκεῖθεν τοὺς Χριστιανοὺς οἰκειοποιήθησαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν οἰκίας· τῆς ἁρπαγῆς δὲ ταύτης προηγήθησαν πολλαὶ φιλονεικίαι μεταξὺ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τοῦ τότε διοικητοῦ, ἃς ἐν ἐκτάσει ἐκθέτει ἀνωνύμου τινὸς ποίημα εἰς ἁπλῆν γλῶσσαν λαβόντος μέρος εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, συγκείμενον ἀπὸ 400 περίπου στίχων δεκαπεντασυλλάβων· ὅπου ἀφ' οὗ λέγει ὅτι ὁ τότε Μουφτῆς πολλάκις ἐπροσπάθησε νὰ καθέξῃ τὴν Μητρόπολιν καὶ δὲν ἠδύνατο, ἐπειδὴ ὁ τότε Ἀτζὲμ πασᾶς ἦτον ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, τέλος ἔφε-

Digitized by Google

ρε φιρμάνιον ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατώρθωσεν ἐναντίον τοῦ ἰραδὲ τοῦ Σουλτὰν Σελὴμ ἐπικυροῦντος τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν ἀσιδοσίαν τῆς Μονῆς, καὶ παρὰ τὴν θέλησιν πάλιν τοῦ διοικητοῦ παρεξύνας τὰ πλήθη, ὄχι μόνον νὰ κατάσχῃ τὴν Μονὴν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν σφαγῶν καὶ ἁρπαγῶν αἴτιος ἐγένετο· δὲν εἰσηκούσθησαν δὲ οὔτε τοῦ Πασᾶ οὔτε τοῦ ἐπίτηδες σταλέντος ἄλλου πασᾶ Πεϊλέρπεη αἱ παραστάσεις, ὥστε ἡμέραν παρασκευὴν ἐγκαινιάζεται ὡς τζαμίον· ἰδοὺ δὲ πῶς παρασταίνει τὸ ἀνωτέρω ποίημα τὴν κατάσχεσιν τῆς Μητροπόλεως.

Πάλιν τοὺς ἐπρόσταξε ταῖς πόρταις νὰ τζακίζουν.
καὶ ὅλοι μέσα ν' ἄμπωσι νὰ τὸ διαγεμίσουν
ἄλλος μὲ πέτραις ἔκρουε, καὶ ἄλλος μὲ τζακοῦτζα,
ἄλλος εἰκόνας τζάκιζε, καὶ ἄλλος τὰ στασίδια,
ἐτζάκισαν καὶ τοὺς σταυροὺς ἐπῆραν τὰ χαρτία.
Πολλοὶ τὸν τόπον σκάλιζαν ν' αὑρίσκωσι φλωρία.
Ἀνέβησαν 'ς τ' ἀνώγεα ὅπού τονε ὁ Θρόνος
Μητρόπολις ἐκκλησιᾶς στημένος μὲ τὸ θόλος·
ἦταν βιβλία περισσὰ καὶ μέσα φυλαγμένα,
μεμβράνενα καὶ παλαιὰ ἀξιοπαινεμένα,
ὅλα τὰ διεσκόρπισαν τίποτε δὲν ἀφίνουν,
καὶ τότε κράζουν τὸν Μουφτῆ καὶ τοῦ τὴν παραδίδουν·
ἐπῆραν τὴν Μητρόπολιν παρασκευὴν ἡμέραν·
ἀναθεμά τους δειλινὸν πρωῒ καὶ πρὸς ἑσπέραν.

Τέλος δὲ οἱ Χριστιανοὶ οὕτως ἀδικηθέντες ἔλαβον συστατικὰ γράμματα ἀπὸ τὸν Πασᾶν, καὶ ὑπῆγον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν τίποτε· ὁ δ' Ἀρχιερεὺς μόλις διασωθεὶς ἐπρόφθασε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου καὶ ἐκάθισε καταστήσας αὐτὴν Μητρόπολίν του, καὶ οἱ Χριστιανοὶ μετῴκισαν περὶ αὐτὴν ἀφέντες τὰ πάντα εἰς τοὺς Τούρκους· προηγήθη δὲ αὐτῆς ὡς φαίνεται ἡ κατάσχεσις τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου ταῦτα συνέβησαν.

Καὶ οὐ μόνον δὲ διεταράχθη ἡ ἡσυχία αὐτῶν καὶ διερπάγη ἡ κατάστασίς των, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ οἱ πλουσιώτεροι ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν ἀλλοῦ, οἱ πλεῖστοι δὲ πάλιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν, ὅπου βιασθέντες πολυειδῶς ἐτούρκισαν· τότε δὲ ἀπὸ τῶν πέριξ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν Πλατά-

Digitized by Google

νων ἐξεδιώχθησαν 8000 περίπου Χριστιανικαὶ οἰκογένειαὶ καὶ ἦλθον εἰς τὰς ὀρεινὰς θέσεις τῆς Τόνιας ὅπου κατὰ μικρὸν ἐτούρκισαν ἅπαντες διατηροῦντες τὴν γλῶσσάν των· οἱ δὲ περὶ τὴν Κρώμνην, καίτοι ἐτούρκισαν μὲν, διετήρησαν ὅμως οὐ μόνον τὴν γλῶσσάν των, ἀλλὰ εἰς μὲν τὸ φανερὸν ἦσαν Μωαμεθανοὶ καὶ κρυφίως ἐτέλουν τὴν ἀρχαίαν λατρείαν των, καὶ οὕτω μέχρι πρὸ 10 ἐτῶν διαπεράσαντες τέλος ἐφανερώθησαν οἱ πλεῖστοι ὡς Χριστιανοὶ, καὶ τώρα ἀκωλύτως πρεσβεύουσι τὴν θρησκείαν των ὑποκείμενοι μόνον εἰς τὴν στρατολογίαν.

Τοιαύτη δὲ κατάστασις πραγμάτων ὑπῆρξε καὶ ἐκτὸς τῆς Τραπεζοῦντος καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας, καὶ οὕτως ἡ χώρα οὐ μόνον ἐστερήθη τοῦ ἐμπορίου τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς παιδείας καὶ γεωργίας, καὶ κατέστη ἀγρία καὶ βάρβαρος μέχρις σήμερον, ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς ἐναπομείνας πληθυσμὸς τῶν Χριστιανῶν ἐνταῦθα διεσκορπίσθη, τῶν μὲν καταφυγόντων πρὸς Ἀνατολάς, ὅπου συνεχωνεύθησαν ἐκεῖ, τῶν δὲ εἰς Κωνςαντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ· τῶν δὲ πλείτων ἀρνησομένων τὴν πατρώαν θρησκείαν, μόνον δὲ τὴν γλῶσσάν των διατηρησάντων· τὰ αὐτὰ δὲ συνέβησαν καὶ εἰς τοὺς περὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἀποικίσαντας ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου τοῦ Κομνηνοῦ Ἀρμενίους, οἵτινες ἐτούρκισαν μὲν, διετήρησαν δὲ ἐν μέρει τὴν γλῶσσάν των. τινὲς δὲ καὶ αὐτῶν ἐπανῆλθον εἰς τὴν θρησκείαν των τὴν πρώτην.

Καίτοι δὲ ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσε μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων καὶ πολλαὶ τοιαῦται βίαιοι ἐξωμόσεις ἐγένοντο, ἄξιοι σημειώσεως ἐνταῦθα εἶναι πρὸ πάντων τὰ περὶ τοὺς κατὰ τὸν Ὄφιν Χριστιανοὺς καὶ τὸν Ῥίζον· διότι οὗτοι πιεζόμενοι ἤδη ὑπὸ τῶν ὑπερκειμένων καὶ κατὰ τὴν ἅλωσιν Τουρκισάντων καὶ ὑπὸ των γειτόνων των Λαζῶν, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρηθῶσιν ἐν τῇ πατρίδι των συνεκρότησαν συμβούλιον οἱ πρόκριτοι καὶ οἱ κληρικοὶ, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ μὲν παρεδέχθησαν τὸν Μωαμεθανισμὸν, μέρος δὲ αὐτῶν ἐμβάντες εἰς πλοῖα συνδρομῇ πάλιν τῶν τουρκισάντων πατριωτῶν των κατέφυγον φέροντες τὰ πράγματά των ἀκωλύτως εἰς Κριμαίαν καὶ ἀλλαχοῦ, πρὸ πάντων εἰς τὴν Μολδαυΐαν, ὅπου εἰσέτι σώζουσί τινα τῶν ἐθίμων καὶ τῆς γλώσ-

Digitized by Google

σης των· οἱ δὲ τουρκίσαντες καὶ μείναντες αὐτοῦ δὲν ἔπραξαν μὲν ὡς οἱ Κρωμναῖοι, διετήρησαν ὅμως τὴν γλῶσσάν των πλέον καθαρεύουσαν καὶ προσέτι τὰς ἱεράς των βίβλους, ἃς σέβονται καὶ τιμῶσιν ὡς κειμήλια, καὶ εἶναι ἀδύνατον κανεὶς νὰ τοὺς τὰς ἀφαιρέσῃ, ἐπειδὴ λέγουσιν ὅτι ἔχουσι τοιαύτην ἐντολὴν ἀπὸ τοὺς προγόνους των. Πρῶτος δὲ ὁ δοὺς τὸ σύνθημα τῆς ἐξωμόσεως ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος Ὄφεως, ὅστις διάτινα παράπονα κατὰ τοῦ Ἀρχιερέως Τραπεζοῦντος προσῆλθεν τῷ 1685 εἰς τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν μετονομασθεὶς Σκεντὲρ πασᾶς· λέγεται δὲ ὅτι ἐγένετο καὶ διοικητὴς Τραπεζοῦντος, ἀφήσας ἀπογόνους σωζομένους μέχρις ἡμῶν τοὺς ὀνομαζομένους Χουσὰμ ὀγλούδας. Ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς ἐποχῆς ἔφευγον καὶ μέχρις ἡμῶν φεύγουσι καὶ ἀπὸ τῆς λοιπῆς παραλίας· καὶ οὕτως ἐξεκενώθησαν αἱ πρὶν εὐανδροῦσαι χῶραι αὗται. τὸ δυστήχημα ὅμως ὅτι μετῴκισαν εἰς ξένα μέρη, ὅπου συνεχωνεύθησαν ἢ καὶ θὰ συγχωνευθῶσιν· οἱ μεσόγειοι ὅμως μὴ εὐκολυνόμενοι εἰς τὴν μετοίκισιν ἢ κατέφυγον εἰς ἀπρόσιτα μέρη ἢ ἐτούρκισαν. Τοιαύτη λοιπὸν ἡ καταστροφὴ ἐν συντόμῳ τῶν Χριστιανῶν τῆς χώρας ταύτης· ἔκτοτε δὲ ἐπεκράτησεν ἡ βία καὶ ἡ ἀγριότης καὶ αἱ ἐμφύλιοι ἀλληλομαχίαι τῶν Μωαμεθανῶν Πέγιδων, ὥστε ἕκαστον χωρίον ἀπετέλει ἰδίαν κυβέρνησιν, καὶ τῆς κυβερνήσεως ἡ φωνὴ πλέον δὲν εἰσηκούετο, ἀλλ' ὁ ἰσχυρότερος ἔπραττε κατὰ τὸ δοκοῦν· μόνον δὲ τὰ Μοναστήρια διετήρουν ὑπόληψίν τινα παρὰ τοῖς δυνάσταις τούτοις, καὶ ἐχρησίμευον οὐ μόνον παρηγορία καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκπαιδευτήρια εἰς τὰς πέριξ των χώρας.

Πολλοὶ δὲ τῶν οὕτω μεταναστευσάντων εἰς τὰ διάφορα μέρη ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸ ἐμπόριόν των καὶ τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ οὕτως ἀνεδείχθησαν· καὶ μέχρι τῆς σήμερον αἱ οἰκογένειαί των φημίζονται, καὶ τοιοῦτοι εἶναι ἱκανοὶ ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ Μολδαυΐᾳ καὶ ἀλλαχοῦ· ἐκ δὲ τῶν καταφυγόντων εἰς Κωνσταντινούπολιν διέσωσαν ὄχι μόνον τὰς ἐπωνυμίας των, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀναμετροῦνται. Τοιοῦτοι δὲ οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουρούζοι, οἱ Ῥίζαι, Καρατζάδες, Κατακουζηνοὶ καὶ

Digitized by Google

λοιποί, ὧν αἱ ἐπωνυμίαι πρὸ αἰώνων τινῶν φαίνονται ἐνταῦθα, νῦν δὲ καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας.

Καὶ τῶν μὲν Ὑψηλαντῶν ἡ γενεὰ φαίνεται ἡ ἀρχαιοτέρα πασῶν τῶν ἄλλων ἔχουσα τὴν ἀρχήν της ἀπὸ τοῦ δεκάτου καὶ πρότερον ἔτι αἰῶνος· κατὰ παλαιότατον τῆς οἰκογενείας ταύτης οἰκογενειακὸν χρυσόβουλον (ὅπερ ὅμως δυστυχῶς δὲν εἶδον) πρότερον ὠνομάζοντο Ὑψηλάνται ἀπὸ τῆς κώμης τῆς ὑπὲρ τὸν Ὄφιν Ὑψήλης, ἔπειτα δὲ ἐπειδὴ εἷς τῶν πρώτων Ὑψηλαντῶν ἀφυπνισθεὶς καὶ ἐγερθεὶς εὗρεν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ξίφος τι χωρὶς οὐδεὶς νὰ βάλῃ ἐκεῖ τοῦτο, ἐπωνομάσθη Ξιφιλῖνος καθὼς καὶ οἱ ἀπόγονοί του, καὶ Ξιφιάραι κοινότερον· ἐπεκράτει δὲ συγχρόνως καὶ ἡ ἐπωνυμία Ὑψηλάντης. Τῆς οἰκογενείας δὲ ταύτης ἄξιοι σημειώσεως εἶναι καὶ ὁ Ξιφιλῖνος Ἀθανάσιος Πατριάρχης κατὰ τὸ 1020, κσὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ξιφιλῖνος Ἰωάννης καὶ ἄλλοι· πρὸ πάντων δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Ξιφιλῖνος ὁ μέγας Δομέστιχος τοῦ Μανουὴλ Β'. γενόμενος τὸ 1407 αὐτοῦ γαμβρὸς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Εὐδοκίᾳ, ἥτις ἔκτισε καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου σωζόμενον μέχρι τοῦ νῦν, ἐν ᾧ καὶ ἡ εἰκὼν τῆς Εὐδοκίας ὑπῆρχεν, ἀλλὰ πρὸ 7 ἐτῶν ὑπὸ ἀνοήτου εὐλαβείας φερόμενοι οἱ περὶ αὐτὸν εἰς τὴν ἐπισκευὴν ἠφάνισαν ἀσβεστώσαντες αὐτήν· Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος διέμεινον ἐνταῦθα οὐδαμοῦ τῆς ἱστορίας ἀναφερόμενοι· ἐπὶ δὲ τῆς κατοχῆς τῆς Μητροπόλεως κατὰ τὸ 1665 φαίνεται ὁ Κὺρ Ἰωάννης Ὑψηλάντης εἷς ἐκ τῶν σημαινόντων ἐν Τραπεζοῦντι. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἕνεκα τῆς ἀγριότητος τῶν Τούρκων ἡ οἰκογένεια αὕτη πρὸς καιρὸν διέτριβεν εἰς Σαγγαρὴν κωμόπολιν τότε ἀκμάζουσαν τρεῖς ὥρας πρὸς Δ. τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπου οἱ Ὑψηλάνται εἶχον ὡραίαν ἔπαυλιν μετὰ ὡραίου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἔτι σωζομένου· τὸ μέρος τοῦτο ὅσον ὡραῖον καὶ ὡραίαν καὶ ἀμφιθεατρικὴν ἔχει τὴν πρόσοψιν καὶ μάλιστα τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν, εἶναι ὅμως καὶ τὸ καρποφορώτερον τῶν πέριξ· ἀλλὰ κατὰ τὸ 1697 οἱ Τοῦρκοι ἀγριώτεροι ἀποβάντες, ἤρχισαν καὶ τοὺς ἔξω τῆς πόλεως καταφυγόντας νὰ ἐπιζητῶσι καὶ νὰ λῃστεύωσι· συνεφώνησαν λοιπόν, ὅπως νυκτὸς ἐπιπεσόντες καταστρέψωσι καὶ τὴν οἰ-

Digitized by Google

κογένειαν τῶν Ὑψηλαντῶν, οὐδενὸς τότε ὄντος τοῦ κωλύοντος, ἐχόντων φήμην ἐπὶ τιμῇ καὶ πλούτῳ· ἀλλ' ἐσώθησαν τοῦ κακοῦ τούτου, ὡς ἡ παράδοσις φημίζει, ὡς ἐφεξῆς.

Εἶχον ἐνοικιαστὴν ἢ ἐπιστάτην ἐπὶ τῶν ἐν Σαγγαρῇ κτημάτων των πιστόν τινα Ὀθωμανὸν, εἰς ὃν οἱ Ὀθωμανοὶ διεκοίνωσαν τὸν ληστρικόν των σκοπὸν θέλοντες νὰ λάβωσι καὶ αὐτὸν συνεργόν· οὗτος ὅμως ἄνευ ἀναβολῆς φανερόνει τὰ πάντα εἰς τοὺς Ὑψηλάντας, οἵτινες φοβηθέντες ἔλαβον πάντα τὰ κινητά των πράγματα καὶ ἐλθόντες εἰς Πλάτανα, ἐκεῖθεν μετὰ τῶν Μουρούζων ἀνεχώρησαν εἰς τὸ Βυζάντιον· ὅπου ἐλθόντες κατῴκησαν εἰς Κουρούτζεσμε (ξηρὰ Κρήνη)· εἰς ἀνταμοιβὴν δὲ τῆς πίστεως τοῦ Ὀθωμανοῦ ἐπιστάτου παρεχώρησαν ὅλα τὰ ἐκεῖ κτήματα εἰς αὐτὸν, μὲ τὴν συμφωνίαν ὅτι θὰ διατηρήσωσιν ἀβλαβῆ τὴν ἐν τῷ ἀγροκηπίῳ ἐκκλησίαν. Ἔκτοτε δὲ καὶ ἡ γεννεὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ ἐκείνου ὠνομάσθη Ξιφιάραι, καὶ δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀφ' οὗ ἤλλαξαν τὸ ἐπώνυμον τοῦτο. Μετὰ δὲ τοὺς Ὑψηλάντας βαθμιδὸν ἔφυγον ἐντεῦθεν καὶ οἱ Χριστιανοὶ καὶ σήμερον τὸ μέρος ἄλλως ὡραιότατον εἶναι ὅμως ἔρημον κατοικούμενα ὑπὸ Ὀθωμανῶν τινων καὶ δύο Χριστιανικῶν οἰκογενειῶν πενεστάτων.

Ὅτε δὲ πρὸ 15 ἐτῶν οἱ πέριξ ἐκεῖ Ὀθωμανοὶ ἠθέλησαν τὸν ναὸν νὰ μετατρέψωσιν εἰς τζαμίον, καὶ ἐπὶ τοῦτο συνελθόντες πλέον τῶν 400, ἤθελον νὰ ἐγκαινιάσωσιν αὐτόν, καὶ ὁ ἰμάμης ἤδη ἤρχισε νὰ κάμῃ τὴν συνήθη προσφώνησιν, ὁ ἰδιοκτήτης ἔνοπλος παρελθὼν τὸν μὲν ἰμάμην ἐφ' ὑψηλοῦ μέγα βοῶντα κατεκύλησε ἐκεῖθεν, καὶ ἡτοιμάζετο νὰ προσβάλῃ καὶ τοὺς ἐπερχομένους κατ' αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ θεωρήσαντες οἱ Μωαμεθανοὶ ὡς κακὸν οἰωνὸν ἐγκατέλιπον πάλιν τὸν ναόν, καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἐλευθέρως λειτουργοῦνται ἐνταῦθα· εἶναι δὲ ὁ ναὸς ἀρκετὰ εὐρύχωρος καὶ ὡραῖος, ἀλλὰ ἐκ τῆς πολυκαιρίας, καὶ ἐπομένως μηδόλως ἐπισκευαζόμενος ἤρξατο νὰ ἐρημοῦται. Ὁ πρῶτος δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν καταφυγὼν ὠνομάζετο Μανουὴλ Ὑψηλάντης. μεγάλην ἀπ' ἀρχῆς ἐπιῤῥοὴν λαβὼν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων καὶ μέγα δυνάμενος παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ οὗτος καὶ οἱ απόγονοί του δυνάμενοι τὸν πλοῦτον τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἄλλην ἠθι-

κὴν ταχέως προήχθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ πολλὰς οὐ μόνον τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει προσήνεγκον ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος καὶ τὰς πέριξ Χριστιανικὰς φυλάς.

Οἱ δὲ Μουροῦζαι ἢ Μουρουζάνται καλούμενοι λέγονται ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὸ κατὰ τὴν Χαλδίαν Μουρουζάνται· ἐπὶ δὲ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ὡς καὶ ἄλλαι τῆς χώρας ταύτης σημαντικαὶ οἰκογένειαι, μετῴκησαν εἰς Τραπεζοῦντα, ὅπου καὶ διέμειναν μέχρι τοῦ 1697· ἐπὶ δὲ τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ Ἀλεξίου Γ'. Ἰωάννης ὁ Μουροῦζος ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρωτοβεστιαρίου, ἔλαβεν εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀλεξίου Γ'. Ἄνναν, ἥτις ἔκτισε καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Φιλίππου τὴν μετέπειτα Μητρόπολιν τῆς Τραπεζοῦντος. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν διαμένοντες ἐν Τραπεζοῦντι κατὰ τὸ 1676 φαίνονται ὅτι κατῴκησαν εἰς Πλάτανα φεύγοντες τὴν τότε ὁρμὴν τῶν Τούρκων, καὶ κατόπιν εἰς Οἰνόην, ἥτις τότε ἔχαιρε προνόματά τινα καὶ ἡσυχίαν· εἶτα δὲ κατά τινα σημείωσιν ἔξωθεν τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας τῶν Πλατάνων ἦλθεν ὁ Χριστόδουλος Μουρούζης ἀπὸ Οἰνόης πάλιν εἰς Πλάτανα, ὅπου πάλιν κατὰ τὸ 1696 φαίνεται ἐκεῖ ὅτι ὁ Μουροῦζος ἐπιάσθη εἰς τὸν σπῆτι τοῦ Χατζῆ Στρατῆ· ἄδηλον δὲ τὸ ἐπιάσθη ἂν σημαίνῃ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἢ τῆς πανώλης· ὕστερον δὲ ταύτης τῆς χρονολογίας δὲν ὑπάρχει τι σημειωμένον, καθ' ἣν ἡ ἀναχώρησις τῶν οἰκογενειῶν Ὑψηλαντῶν καὶ Μουρούζων ἐγένετο ἐντεῦθεν· ὁ δὲ Ἀντίοχος Μουροῦζος, ὁ γενάρχης τῶν μετέπειτα ἐν Κωνσταντινουπόλει Μουρούζων μετὰ τοῦ Μανουὴλ Ὑψηλάντου τοῦ γενάρχου τῶν Ὑψηλαντῶν ἀνεχώρησαν εἰς Βυζάντιον καὶ κατῴκησαν εἰς Κουρούτζεμε. Ἡ οἰκογένεια τῶν Μουρούζων ὡς καὶ ἡ τῶν Ὑψηλαντῶν, εὐθὺς ἀπαρχῆς τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξεώς των ἔλαβον τιμὰς μεγάλας, καὶ ἐπιῤῥοὴν εἰς τὰ ἐθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων, ἀξιώματα δὲ διάφορα καὶ παρὰ τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ· καὶ μέχρι τῆς σήμερον τὰ ὀνόματα αὐτῶν τιμῶσι τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολυειδῶς ὠφέλησαν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ὠφελοῦσιν, ὥστε, εἴπερ τις ἄλλη, εἶναι καὶ αὗται αἱ ἱστορικώτεραι καὶ εὐγενέστεραι οἰκογένειαι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων· ὁ δὲ τοῦ Ἀντιόχου υἱὸς Γεώρ-

Digitized by Google

γιος λαμβάνει εἰς γάμον Μαρίαν τὴν θυγατέρα τοῦ Μανουὴλ Ὑψηλάντου κατὰ τὸ 1710. Ἀμφότεραι δὲ αἱ οἰκογένειαι τῶν τὲ Ὑψηλαντῶν καὶ Μουρούζων δὲν ἔλειψαν μέχρι τοῦ 1821 δεικνύουσαι πρὸς τὴν παλαιάν των πατρίδα Τραπεζοῦντα μεγάλην πρόνοιαν καὶ ὠφελείας, ἀποτίνουσαι φόρον εὐγνωμοσύνης δἰ ἣν παρ' αὐτῆς φεύγουσαι παρέλαβον εὐγένειαν, ἥτις παρακολουθεῖ μέχρις τοῦ νῦν αὐτάς.

Καὶ ἄλλας δὲ πολλὰς εὐεργεσίας αὐτῶν πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα ἀναγνωριζόντων αὐτὴν πατρίδα τῶν προγόνων των, ἔστι δυνατὸν νὰ ἀποδείξῃ τις, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ ῥηθήσεται· τὸ ἑξῆς ἰδίως δὲ χρυσόβουλον ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδου Μουρούζου κατὰ τὸ 1803 ὑπὲρ τῶν σχολείων Τραπεζοῦντος.

Ἴσον τοῦ αὐθεντικοῦ Χρυσοβούλου.

Ἰωάννης Ἀλέξανδρος Κωνσταντίνου Μουρούζης Β. Β. ἐλέῳ Θεοῦ αὐθέντης καὶ ἡγεμὼν πάσης Μολδοβλαχίας.

—

Τῷ μέντοι φωτὶ τὸ φαίνειν, καὶ πυρὶ τὸ θερμαίνειν, ἄρχοντι δ' εὐεργετεῖν ἡ φύσις ἀπένειμε. Τὸ γάρ τοι δύνασθαι μόνον πλέον τῶν ἄλλων ἕνα τὸν ἄρχοντα, καὶ τούτων ἁπλῶς ἄρχειν, ἀρχήν τε ἅμα καὶ βίαν ξυνίστησιν, ὅ γε δὴ κοινὸν καὶ τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς τὴν φύσιν ξυμβέβηκε. Τόγε, μὴν πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων εὐεργεσίας μεγαλοπρεπές τε καὶ ἐλευθέριον, καὶ τὸ χρηστῶς τε καὶ εὐμενῶς, ὡς ἐκ πηγῆς τινος της ἀρχῆς τοῖς δεομένοις προτείνειν τὰς χάριτας, εἰκότως ἂν ἄρχοντας καὶ φύσιν καὶ ἀρετὴν ὀνομάσειμεν· οὐδὲ γὰρ δι' ἑαυτὸν τὴν ἀρχὴν πρὸς Θεοῦ ἐμπεπίστευται, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπὸ Θεοῦ εὐεργεσίαν καὶ σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις χορηγουμένην, οἷα καὶ χείρ τις τῇ περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους προνοίᾳ ὑπηρετῶν. Διὸ δὴ καὶ μᾶλλον ταῖς εὐποιΐαις σεμνύνεσθαι πρέπει τῷ ἄρχοντι, καὶ ταύταις δορυφορεῖσθαι καὶ παραπέμπεσθαι, ἤγε θεραπόντων τε πλήθει, καὶ ἐσθήτων λαμπρότητι, καὶ ταῖς λοιπαῖς τοῦ πλούτου πολυτελεί-

Digitized by Google

αις, δι᾽ ὧν περ ἔκπληξίν τε καὶ φθόνον τοῖς περὶ ταῦτα τεθηπόσιν ἴσως ἂν ἐμποιήσειεν, εὔνοιαν δέ τοι καὶ δόξαν οὐδ᾽ ὁπωσοῦν· πρὸς ἅ γε μόνον οἱ μακάριοι τείνουσιν, οἷόν τινα τῆς ἀληθοῦς κολοφῶνα εὐδαιμονίας. Ταῦτ᾽ ἄρα καὶ ἡμεῖς εὖ εἰδότες κάπιτῷ εὖ ποιεῖν τὴν ἀρχὴν πρὸς Θεοῦ εἰληφότες, ἐπειδή περ οἱ Τραπεζούντιοι συνδρομῇ τε καὶ συνεργείᾳ τοῦ οἰκείου αὐτῶν ποιμένος ἁγίου Τραπεζοῦντος, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ τε καὶ φιλομούσου Ἑλληνικὴν τῶν νέων σχολὴν συνεστήσαντο, καὶ διὰ γραμμάτων ἱκετεύσαντες τῆς Ἡμετέρας αὐθεντικῆς ἐπικουρίας καὶ χάριτος πρὸς τοὔργον ἐδεήθησαν, ἔγνωμεν τοῦτο μὲν τοῦ πράγματος ἐκείνους ἀγάμενος, τοῦτο δέ τοι καὶ τὴν ἀνέκαθεν ἐκ προγόνων ἡμῶν τιμῶντες πατρίδα, καὶ ταῖς μούσαις, ὡς πολλαχῇ, καὶ ταύτῃ βοηθοῦντές τε καὶ συναιρούμενοι, μὴ δεῖν περιϊδεῖν τῆς Ἡμετέρας δεομένοις εὐεργεσίας. Ὅθεν οὖν τῷ δε τῷ Ἡμετέρῳ αὐθεντικῷ Χρυσοβούλῳ θεσπίζοντες ἐντελλόμεθα κατ᾽ ἔτος τῇ ῥηθείσῃ σχολῇ ἀπονέμεσθαι διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμετέρων εὐγενεστάτων ἀρχόντων Καπου-κεχαγιάδων ἀνὰ τριακόσια γρόσια ἀπὸ τῶν ἡμετέρων αὐθεντικῶν κτημάτων τε καὶ ὀκνῶν καθ᾽ ἡμίσεα· ἀξιοῦμεν δὲ καὶ τοὺς μεθ᾽ ἡμᾶς ἐκλαμπροτάτους αὐθέντας ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ τῷ γένει ξηνορῶν χρήσιμον καὶ τὰς ἐντεῦθεν ἀμοιβὰς, ἰδίοις Χρυσοβούλοις τὴν ὁρισθεῖσαν χάριν προσεμπεδῶσαι. Ἐπὶ τούτοις ἐξεδόθη τὸ παρὸν Ἡμέτερον αὐθεντικὸν Χρυσόβουλον ἐπικυρωθὲν τῇ αὐθεντικῇ Ἡμῶν ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι. Τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς δευτέρας ἡμῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἡγεμονίας, ἐν τῇ αὐθεντικῇ ἡμῶν καθέδρᾳ τοῦ Γιασίου. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ τρίτῳ κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον.

Ἀλέξανδρος Κωνσταντίνου Μουρούζης Βοεβόδας.

(Τ. Σ.)

Ἐν τούτοις ὅμως πολοὶ ἄλλοι φέροντες τὴν ἐπωνυμίαν τῶν Μουρουζῶν ὑπάρχουσιν ἐν Ματζούκῃ, Σουρμένοις καὶ Οἰνόῃ ὡς καὶ τῶν Ξυφιλίνων ἐν Τραπεζοῦντι καὶ ἀλλαχοῦ. εἰς τὴν δευτέραν δὲ ταύτην τὴν ἀπὸ 1660 ἀναστάτωσιν τῶν Χριστιανῶν, οἱ ἀπόγονοι τῶν ἄλλων μειναντων οἰκο-

Digitized by Google

γενειῶν, οἷον Τσανιχιτῶν Συριχηνῶν καὶ λοιπῶν, διεσκεδάσθησαν εἰς τὰ διάφορα ὑπερκείμενα χωρία, ὁπόθεν πάλιν μεταξὺ τῶν τελευταίων ἐτῶν εἰρήνης γενομένης ἐν τῇ χώρᾳ, ἀπεκατεστάθησάν τινες αὐτῶν ἐν Τραπεζοῦντι. Ἡ τοιαύτη δὲ κατάστασις τῆς τρομοκρατίας διήρκεσε μέχρι τοῦ **1840**, καὶ πολλὰ καὶ δεινὰ παθήματα ἐδοκίμασαν οἱ Χριστιανοὶ καθ' ὅλην τὴν χώραν. Διότι ἐκτὸς τῶν καταπιέσεων τῶν Τερεπεγίδων ὑπῆρχον καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Λαζῶν ἀείποτε λεηλατούντων, καὶ πολλάκις μέχρι τῆς Θεμισκύρας καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὡς καὶ αἱ τῶν Κιρκασίων πειρατίαι πολλὰς χώρας παραλίους φθειράντων τὸ πλεῖςον διὰ τῆς ἀπαγωγῆς αἰχμαλώτων. τελευταῖον δὲ εἰς τοσαύτην περιέπεσον ἀναρχίαν καὶ ἡ Τραπεζοῦς καὶ αἱ ἄλλαι χῶραι, ὥστε ἑκάστη συνοικία εἶχε τὸν Τερέπεγήν της καὶ συνήθως ἐγίνοντο πόλεμοι μεταξὺ αὐτῶν καὶ φόνοι καθημερινοί· Μεταξὺ δὲ τούτων τῶν Τερεπεγίδων ὑπῆρξαν πολλοὶ καὶ φίλοι τῶν Χριστιανῶν· ὀνομαστότεροι δὲ οἱ ἐκ τοῦ γένους τῶν Σατήριδων πολλὰς εὐεργεσίας παρασχόντες εἰς τοῦτο τὸ μέρος. Ἐκ τῆς τοιαύτης λοιπὸν καταστάσεως οὐ μόνον παιδία καὶ γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνδρες μετὰ τρόμου ἐξήρχοντο· καὶ εἰς τοῦτο μάλιστα πρέπει νὰ ἀποδώσῃ τις τὴν νῦν συστολὴν τῶν κατοίκων, ὡς καὶ τῶν γυναικῶν τὸν περιορισμόν.

Ἐνῷ ὅμως τοιαῦτα ἐγίγνοντο ἐνταῦθα, κατὰ τὴν Χαλδίαν οἱ Ἕλληνες Χριστιανοὶ δυνάμει τῶν κατ' ἐκείνην τὴν χώραν πλουσίων εἰς ἄργυρον μεταλλείων ἔχαιρον μεγάλα δικαιώματα ὡς τῆς κυβερνήσεως ἄνθρωποι (Μπεγλικτζίδες) καὶ οἱ πρωτομάστοροι ἢ ἀρχιμεταλλουργοὶ εἶχον τοιαύτην ἰσχὺν καὶ ἐπιρροὴν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὥστε οἱ κατ' αὐτὴν τὴν χώραν διοικηταὶ ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὰ νεύματα αὐτῶν· ἤκμασαν δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ τὰ ἐκεῖ Μοναστήρια ἐπὶ παιδείᾳ πολλοὺς ἀναδείξαντα καὶ πολλοὺς ὑπερμάχους τῆς τε πίστεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ 1829 Ῥωσσικοῦ πολέμου, καταργηθέντων μὲν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, ἀμεληθέντων δὲ τῶν μεταλλείων, ἐπτώχευσεν ἡ χώρα· πολλοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν θεωρηθέντες ὡς Ῥωσσίζοντες μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, συγκείμενοι

Digitized by Google

ἐκ 2000 χιλ. οἰκογενειῶν. Ὅτε δὲ οἱ Λαζοὶ διὰ τῆς Κερασσοῦντος καὶ Οἰνόης ἦλθον μέχρι Θεμισκύρας κατὰ τὸ 1806 λεηλατοῦντες, πολλοὶ πάλιν ἐκ τῶν παραλίων ἔφυγον εἰς Ῥωσσίαν καὶ ἀλλαχόσε, ὅτε καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς τῆς Οἰνόης (Νεοκαισαρείας) καὶ πολλαὶ οἰκογένειαι Θἰνοέων κατέφυγον εἰς Σινώπην· οἵτινες εἰρήνης γενομένης μετά τινα ἔτη ἐπανῆλθον οἱ πλεῖστοι εἰς Οἰνόην, ἀποκαλέσαντες τοῦτο τελευταίαν Πορθὴν κατὰ τὴν διάλεκτόν των· τὰ δ' ἄλλα ὅμως μέρη ἔμειναν πλέον ἔρημα κατοίκων. Κατὰ δὲ τὸ 1808 τὸν Ἰανουάριον στόλος Ῥωσσικὸς παραπλεύσας τὰ παράλια ταῦτα ἔκαμεν ἀπόπειραν ἀποβάσεως κατὰ τὰ Πλάτανα, ἀλλὰ μόνον πυροβολήσας καὶ ἱκανὴν ζημίαν προξενήσας ἐκεῖ ἀνεχώρησε· τότε δὲ καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν βασιλείων Γεωργίας καὶ Μιγγρελίας φόρου ὑποτελῆ τῆς Τουρκίας ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Ῥώσσων, κατεφυγόντων τῶν Βασιλέων τοῦ μὲν Σολομῶντος τῆς Μιγγρελίας ἢ τῆς κάτω Ἰβηρίας εἰς Τραπεζοῦντα, ὅπου καὶ ἀπέθανεν τῇ 6 Φευρ. τοῦ 1815· τοῦ δὲ Δαβὶδ τῆς Γεωργίας ἢ ἄνω Ἰβηρίας μετὰ τῆς Βασιλίσσης καὶ τῆς μητρός του Σοφίας, καὶ πολυαρίθμου ἀκολουθίας εἰς Οἰνόην· καὶ ἡ μὲν Σοφία ἀπέθανεν ἐκεῖ τὸ 1828 ὁ δὲ Δαβὶδ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ διαμένουσιν ἐν Πετρουπόλει ὑπὸ τὸ ὄνομα Πρίγκιπες τῆς Γεωργίας. οὗτοι δὲ διὰ τὸν φόβον τῆς Ῥωσσίας ἔλαβον κατὰ νοῦν νὰ ἐξομόσωσι μετὰ τῆς πολυαρίθμου συνοδίας· ἀλλὰ χάρις εἰς τὸν τότε Ἅγ. Νεοκαισαρείας Κύριλλον, ὅςτις ποικιλοτρόπως αὐτοὺς φιλοξενῶν καὶ παρηγορῶν καὶ προτρέπων κατώρθωσε νὰ τοὺς διατηρήσῃ εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ ἔτη 1828 ἐπὶ τοῦ Τουρκορωσσικοῦ πολέμου πολλὰ ὑπέστη ἡ χώρα καὶ ἠρημώθη, ἐπειδὴ πολλοὶ μετῴκησαν εἰς τὰς νέας κτήσεις τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ Τριπόλεως Οἰνόης καὶ ἀλλαχόθεν, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Θεοδοσουπόλεως καὶ Χαλδίας.

Οὕτω λοιπὸν ταραττομένη ἡ χώρα ὑπὸ διαφόρων ἀκαταστασιῶν ἤρξατο πάλιν ν' ἀναλαμβάνῃ ἡσυχίαν μόλις τὸ 1840, ὅτε διωρίσθη Γενικὸς Διοικητὴς καὶ ἐφαρμοστὴς τοῦ Τανζιματίου ὁ Ὀσμὰν πασᾶς, ὅστις ἐκυβέρνησε δραστηρίως, καὶ τοὺς πλείστους εὐγενεῖς καὶ Τερέ-πεγιδες κατέβαλεν·

Digitized by Google

αὐτὸς δι' ἐξόδων ἰδίων ἔφερε καὶ τὸ νερὸν τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ διώρου ἀποστάσεως εἰς τὴν πόλιν. Ἐπὶ Ὀσμὰν πασᾶ οἱ Τραπεζούντιοι ᾠκοδόμησαν τὸ σχολεῖόν των καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' οἱ Ὀθωμανοὶ ἐρεθισθέντες κατεδάφησαν αὐτὰ μέχρις ἐδάφους· καίτοι δὲ κατεδικάσθησαν οἱ κατεδαφήσαντες νὰ πληρώσωσι τὴν ἀποζημίωσιν, οἱ Χριστιανοὶ ὅμως δὲν τὴν ἐδέχθησαν, ἀλλὰ μόνον ἠρκέσθησαν νὰ τὰ ἀνακτίσωσιν. Ἀποθανόντα δὲ τὸν Ὀσμὰν πασᾶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Ἀπτουλλὰχ πασᾶς ἄνθρωπος ἀδρανὴς καὶ χαῦνος, ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν καὶ πάσης κακίας ἔμπλεως. Εἶτα δὲ ἦλθεν ὁ Χαλὴλ πασᾶς τῇ 27 Ἰανουαρίου τοῦ 1848, ὅστις διὰ τῆς αὐστηρότητος καὶ δικαιοσύνης του ἔβαλεν ὀλίγον τὰ πράγματα εἰς τάξιν· ἡ αὐστηρότης ὅμως διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἐνταῦθα εὐγενῶν, οἵτινες μετεχειρίσθησαν ὄργανον τὸν Γκιὸρ Οὐσεὶν Ἐφέντην Λαζὸν, ὅστις διενήργησεν ἐπανάστασιν ἐν Λαζίᾳ τῇ 11 Ἰουλίου, ἥτις εἰς μέγαν κίνδυνον ἐνέβαλε τοὺς Χριστιανούς· Τέλος ὅμως πέμψας 7000 περίπου χιλιάδας τακτικὸν καὶ ἄτακτον στρατὸν ὑπὸ τὸν Καχαγιόγλουν ἠνάγκασεν αὐτὸν περὶ τὴν Ἄτζαλα νικηθέντα ἵνα παραδοθῇ, καὶ οὕτως ἀπεπέμφθη δέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν· ὁ δὲ τακτικὸς στρατὸς διέμεινας εἰς Τραπεζοῦντα ἐπὶ τινὰ καιρὸν ἀνεχώρησεν. Ἀναχωρήσαντα δὲ τὸν Χαλὶλ πασᾶν διεδέχθη ὁ Ἰσμαὴλ τὸ 1847, ἀλλὰ ὄχι ὅμως τὴν ἀξιότητα ἐκείνου. Τότε δὲ συνέβη καὶ ἡ χολέρα μεγάλην φθορὰν ἐπινεγκοῦσα τῇ χώρᾳ ταύτῃ.

Κατὰ διαδοχὴν δὲ διοικηταὶ Τραπεζοῦντος ὑπῆρξαν ὁ Χαγρετὶν πασᾶς, ὁ Ῥουστὲμ, ὁ Σαμὶ πασᾶς, καὶ ὁ Ἰζὲτ πασᾶς. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χαγρετὶν πασᾶ, ὅτε πλέον τὸ Χάτι Χουμαγιοὺν ἐπεκύρωσε τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας, οἱ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀναγκασθέντες εἰς τὸ φανερὸν μὲν νὰ φαίνωνται Μωαμεθανοὶ, μυστικῶς δὲ τελοῦντες τὰ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἐτόλμησαν, καὶ παῤῥησίᾳ ὡμολόγησαν τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ οὗτοι ἦσαν ὡς ἐπὶ το πλεῖστον Κρωμναῖοι καὶ οἱ γείτονες αὐτῶν, τινὲς δὲ καὶ ἀπὸ Χαλδίας καὶ Ματζούκας καὶ ὀλίγιστοι ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν. Εἶναι δὲ περίεργον πῶς ἐν τοσούτῳ χρόνῳ ᾠκονόμουν τὸ πρᾶγμα, ὥστε πράγματι

Digitized by Google

όντες Χριστιανοί, καὶ πάντα τελοῦντες τὰ χριστιανικά, ἠδυνήθησαν νὰ μὴ φανερωθῶσι ποτὲ εἰς τοὺς λοιποὺς Μωαμεθανούς, καίτοι γνωριζόμενοι ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ἔχοντες δύο ὀνόματα ἓν τουρκικὸν καὶ ἓν χριστιανικόν μόνον δὲ εἷς τούτων προδοθεὶς ὑπὸ τῆς γυναικός του οὔσης Ὀθωμανίδος, πολλὰ μὲν ὑπέστη, ἠδυνήθη ὅμως διὰ πολλῶν χρημάτων νὰ σωθῇ. Τελευταῖον δὲ ἐπὶ τοῦ Χαγρετὴν πασᾶ ὁ Πέτρος Σάββα Σιδηρόπουλος ἐκ Κρώμης ὡς κλητὴρ διατελῶν παρὰ τῷ προξένῳ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν τῷ Κ. Φάβρῃ ἀνδρὶ χριστιανικωτάτῳ, μὴ ὑποφέρων πλέον τὸν τοιοῦτον περιορισμὸν, ἀπεκαλύφθη τῇ 14 Μαΐου 1856 ὡς Χριστιανὸς, καὶ ἀφεὶς τὸ τουρκικὸν ὄνομα Πεχλὶλ, ὠνομάζετο μὲ τὸ χριστιανικόν του Πέτρος. Εὐθὺς λοιπὸν, εἰδοποιηθέντος τούτου εἰς τὴν Κυβέρνησιν, προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Χαγρετὴν πασᾶ ἀνδρὸς φρονίμου, καὶ τρὶς ἐρωτηθεὶς ὑπ αὐτοῦ, καὶ τρὶς ἐν μέσῳ πλήρους συμβουλίου παρόντος καὶ τοῦ Προξένου του παῤῥησίᾳ ὁμολογήσας τὸν Χριστιανισμὸν, ἀπελύθη ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης παρατηρήσεως.

Τοῦτο λοιπὸν ἐνεθάῤῥυνε καὶ τοὺς λοιπούς· καὶ κατὰ Μάρτιον μῆνα τοῦ 1857 ἐπὶ Ῥοστὲμ πασᾶ 150 ἀνέρχονται εις τὴν μονὴν τῆς Θεοσκεπάστου ἔχοντες καὶ γραμματέα τὸν Δαμιανὸν Φωτιάδην Κρωμναῖον, καὶ ἀφ' οὗ ὡρκίσθησαν ὅτι θέλουσιν ἅπαντες μείνει σταθεροὶ εἰς τὴν ἀπόφασίν των καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἐξορίαν καὶ εἴ τι ἄλλο λαβόντες πρὸ ὀφθαλμῶν, ἔκαμαν ἐπὶ τούτῳ συμφωνητικὸν καὶ τὸ ὑπέγραψαν. Εὐθὺς δὲ ἔκαμον καὶ ἔρανον καὶ ἐσύναξαν 18700 γρόσια διὰ τὰ τυχὸν ἔξοδα, καὶ ἐμβάντες εἰς τὸν ναὸν ἐδεήθησαν ἅπαντες πρὸς τὸν ὕψιστον, ὅπως τοὺς ἐνδυναμώσῃ, καὶ ἀσπασθέντες τὸν Χριστιανικὸν ἀσπασμὸν καταβάντες ἐκεῖθεν ἐξέλεξαν ἐπιτροπὴν δύω ἐξ αὐτῶν τὸν Πέτρον Σιδηρόπουλον καὶ τὸν Δημήτριον Βοσκόπουλον πρότερον Σουλεϊμὰν καλούμενον· Κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν πολὺ συνεισέφερε καὶ ὁ μακαρίτης Ἰωσὴφ Ῥικάρδος ἐκ Μασσαλίας, ἀνὴρ φιλάνθρωπος καὶ χριστιανὸς, ὅστις ὢν τότε γραμματεὺς παρὰ τῷ ῥωσσ. Προξενείῳ ποικιλοτρόπως ἐνεθάῤῥυνε αὐτοὺς καὶ τοὺς ὑπεβοήθει γράφων καὶ συντάττων περὶ αὐτῶν ἐκθέσεις καὶ εἰς τὰ Προξενεία καὶ τὰς πρεσβείας

Digitized by Google

καὶ πολλὰς διατριβὰς εἰς Εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας, ὥστε δι καίως ἅπαντες μετ' εὐγνωμοσύνης ἀναφέρουσι τὸ ὄνομά του ὡς πρώτου εὐεργέτου αὐτῶν. Καὶ πρώτην ἀναφορὰν ἐπέδωκαν εἰς τὸν νεωστὶ ἐλθόντα πρόξενον τῆς Ῥωσσίας Ἀλέξανδρον Μασνὶν, ὅστις ὅλως ἐκπλαγεὶς καταρχὰς μὲν ἠπίστει, τέλος δὲ βεβαιωθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων διέταξε νὰ ἐπιδώσωσι καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς προξένους, οἵτινες ἅπαντες εὐχαρίστως ἐδέχθησαν αὐτοὺς ὑποσχεθέντες τὴν συνδρομήν των· μόνος δὲ ὁ Στίβενς ὁ Ἄγγλος πρόξενος δὲν τὴν παρεδέχθη, ἀλλὰ μάλιστα καὶ τοὺς ἀπεδίωξε, καὶ πολλὰς κατ' αὐτῶν ἔγραψε συκοφαντίας πρὸς τὴν Κυβέρνησίν του, καὶ ὅτι δῆθεν ἔπραττον τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ στρατιωτικοῦ· ὡς ἐκ τῶν ἀντιφατικῶν τούτων ἐκθέσεων ἐστάλη ὑπὸ τῶν ἐν Κωνστ]λει πρέσβεων ἐξεταστὴς, ὅςις ἀπὸ τῶν Μοναστηρίων καὶ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ Ἁγίου Χαλδίας καὶ πολλαχόθεν συλλέξας μαρτυρίας, ὅτι τῷ ὄντι οὗτοι ἦσαν Χριστιανοὶ καὶ ἔπρατον τοῦτο διὰ τὴν νεωστὶ δοθεῖσαν ὑπὸ τῆς ὑψ. Πύλης ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας καὶ πολλὰς ἐκθέσεις καὶ Προξένων λαβὼν ἔφερεν εἰς τὰς Πρεσβείας, τὴν Ὑψ. Πύλην καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Ἐστάλη δὲ καὶ ἐπιτροπὴ ἀπὸ μέρους τῶν ἀναφανέντων Χριστιανῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ἐκ Πουλάντζακας Νικόλαος Ταυρόπουλος καὶ Ἰωάννης ὁ υἱὸς τοῦ πολλὰ ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ὑποστάντες. Καὶ οὕτως ἀνεγνώρισε μὲν αὐτοὺς Χριστιανοὺς ἡ Σεβ. Κυβέρνησις, καὶ κατέστησεν ἀνενοχλήτους, ἀλλ' οἱ γείτονες αὐτῶν Μωαμεθανοὶ ἄρχισαν ποικιλοτρόπως νὰ ἐπιῤῥεάζωσιν, ὅτε ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας Κ. Σέφερ προσετέθη ἄλλος ἔνθερμος προστάτης καὶ μετὰ τοῦ Κ. Α. Μασνὶν συνετέλεσε τὰ μέγιστα πρὸς τελείαν των ἡσυχίαν. Οἱ οὕτω δὲ ἀναφανέντες ἦσαν περὶ τὰς 20,000, οἵτινες ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ καταλόγου τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ δὲν ἀπηλλάγησαν, πολλοὶ τούτων διὰ τὸν φόβον τῆς στρατολογίας ἐγένοντο Ῥῶσσοι ὑπήκοοι, ἢ καὶ μετενάστευσαν εἰς τὴν Ῥωσσίαν.

Μετὰ δὲ τοῦτον διοικητὴς Τραπεζοῦντος ἐγένετο ὁ Ἐμὶν Πασᾶς Σμυρναῖος, πεπαιδευμένος καὶ τοὺς τρόπους Εὐρωπαΐζων, ὅστις ὁριστικῶς κατέβαλε τὴν εἰς τὴν χώραν

Digitized by Google

βλαβερὰν ἐπιῤῥοὴν τῶν εὐγενῶν. Διάδοχος δὲ αὐτοῦ Χατζῆ-Ἀλῆς τιμίου χαρακτῆρος· Τροποποιηθέντος δὲ τοῦ διοικητικοῦ συστήματος κατὰ τὰ λεγόμενα Βιλαέτια ἢ Νομαρχίας, καὶ ἡ Τραπεζοῦς ἐτιμήθη ὡς ἕδρα Βιλαετίου· καὶ ὁ πρῶτος Νομάρχης ἔκτοτε διατελεῖ ὁ Μουχλὴς πασᾶς Χῖος, ὅστις ἀόκνως προσπαθεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς νέας διατάξεις τῶν Βιλαετίων. Ἐν τούτοις δὲ ἀξιώθη ἡ Τραπεζοῦς καὶ ὑφηγεμόνα Μοαβίνην ὁμογενῆ καὶ φιλογενῆ τὸν Δημήτριον Γενήδουνιαν τιμῶντα ἐπαξίως καὶ τὴν κυβέρνησιν καὶ τὸ ἔθνος του.

ΚΕΦ. Ζ΄.

Η ΗΘΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΜΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

Καίτοι εἰς τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν τῶν τελευταίων χρόνων πολλαχοῦ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ δηλώσωμεν περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς καταστάσεως τῆς χώρας, δέον ὅμως νὰ προσθέσωμέν τινα συμπληροῦντες αὐτήν. Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν, ἤκμαζον τὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ αἱ ἐν αὐτῇ πόλεις καὶ τὰ μοναστήρια δὲν ἐστεροῦντο διδακτικῶν μέσων, ἰδίως δὲ ἡ Τραπεζοῦς· ὅπου καὶ φιλόσοφοι καὶ ἄνδρες παντοίων γνώσεων ὑπῆρχον, καὶ ἐκπαιδευτήρια καὶ βιβλιοθῆκαι διάφοραι, καθὼς ἐκ διαφόρων εἰδήσεων ἔστι δυνατὸν νὰ εἰκάσωμεν· καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἡ Τραπεζοῦς ἐκέκτητο ἔτι σχολεῖα, καὶ ἰδίως αἱ διατηρηθεῖσαι μοναὶ καὶ μάλιστα τοῦ Σουμελᾶ ὑπῆρξε καὶ τοῦ πέριξ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν γραμμάτων προστάτης καὶ διατηρητὴς μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος· καὶ πολλοὶ ἤκμαζον εἰς τὴν παιδείαν καὶ ἐν Χαλδίᾳ καὶ ἐν ἄλλοις μοναστηρίοις, οἵτινες καὶ πολλὰς συνεισέφερον ἐνταῦθα ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Δυστυχῶς δὲ ἀπο-

Digitized by Google

50 ἐτῶν φαίνεται ἔλλειψις ἀγάπης τῶν γραμμάτων, καὶ δυσκόλως δύναταί τις νὰ ἀπαντήσῃ ἴχνη τινὰ τῆς παλαιᾶς ἐγχωρίου παιδεύσεως, καὶ ἀπὸ τότε μέχρις ἀκόμη ἡμῶν. τοὐλάχιστον ὁ κλῆρος εἶναι εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς ἀμαθείας, καὶ ἡ χώρα, ἥτις τόσους παρήγαγεν ἄνδρας φημισθέντας ἐπὶ παιδείᾳ καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ Πατριάρχας ἐκπαιδευθέντας ἐνταῦθα, σήμερον δὲν ἔχει νὰ δείξῃ τοιοῦτόν τινα· διότι ἐκτὸς τῆς Τραπεζοῦντος καί τινων παραλίων πόλεων ὅπου νεωστὶ ἤρχισαν τὰ σχολεῖα νὰ ἱδρύωνται, καί τινες νέοι ἀποδημήσαντες ἐξεπαιδεύθησαν, τὰ μοναστήρια καὶ τὰ ἄλλα μέρη δὲν παρουσιάζουν κανένα, ὅστις νὰ εἶναι κάτοχος ἂν ὄχι νεωτέρας καὶ σημαντικῆς παιδείας, τουλάχιστον ἐκείνης τῆς ἀρχαιοπρεποῦς Ἐκκλησιαστικῆς. Καὶ ἐν τοῖς μοναστηρίοις ἐνῷ εἶναι τόσον πλῆθος βιβλίων καὶ χειρογράφων Ἐκκλησιαστικῶν, οὐδεὶς ὁ ἀναγινώσκων αὐτὰ ἢ καὶ δυνάμενος νὰ ἀναγνώσῃ· καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ διαστήματι τῶν 50 ἐτῶν μὴ γιγνώσκοντες τὴν ἀξίαν τῶν χειρογράφων παρέβλεψαν ὅλα τὰ ἀξιόλογα νὰ κλαπῶσι καὶ ἔμειναν μόνον τὰ ἄχρηστα ἢ καὶ πάγκοινά τινα.

Καὶ ἡ Τραπεζοῦς δὲ κατὰ τὰς θείας βουλὰς ὑποστᾶσα πολλὰ ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, εἴπερ τις καὶ ἄλλη Ἑλληνὶς πόλις, ἀπολέσασα τέλος τὴν λαμπιδόνα της, παρέστη ὅμως καὶ ἀντεπροσωπεύθη ἐνδοξότερον καὶ εἰς τὴν ἐν Εὐρώπῃ γέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· καὶ πολλοὶ μὲν ἦσαν οἱ πρὸς δυσμὰς καταφυγόντες Τραπεζούντιοι, οἵτινες τὸ κατὰ μέρος συνεισέφερον εἰς διάφορα μέρη, ἰδίως ὅμως ὁ Βησσαρίων καὶ ὁ Τραπεζούντιος Γεώργιος ἦσαν οἱ πρῶτοι καὶ οἱ μεγίστην ἀποκτήσαντες ὑπόληψιν κατὰ τὴν δύσιν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, καὶ ἀποτελεσματικώτερον προσενεγκόντες τὰ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος δῶρα εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὅθεν συντόμως ἐκτίθεται ἡ βιογραφία αὐτῶν καὶ ἄλλων διαπρεψάντων ἐπὶ παιδείᾳ Τραπεζουντίων μέχρι τῆς ἐποχῆς μας.

Ὁ Βησσαρίων ἐγεννήθη ἐν Τραπεζοῦντι περὶ τὸ 1389, ὅπου παιδευθεὶς τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἦλθεν καὶ εἰς Βυζάντιον γενόμενος ὑποτακτικὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δοσιθέου Δωριέως· οὗτος δὲ ἀνὴρ θρυλλούμενος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρε-

Digitized by Google

τῇ κατήρτισεν αὐτὸν πρὸς τὰ ἴχνη του, εἶτα δὲ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τὸν Μητροπολίτην Σηλυβρίας, παρ' ᾧ ἐδιδάχθη τὴν ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν· ἤκουσε δὲ ἐπὶ πολὺ καὶ παρὰ τοῦ περιφήμου Πλήθωνος ἐν Πελοποννήσῳ πᾶσαν ἐπιστήμην, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά· ἡ δὲ σεμνότης τῶν ἠθῶν, ἡ παιδεία καὶ ἡ ἐπ' ἄμβωνος ῥητορική του τὸν κατέστησε περιβόητον, ὥστε ὅ,τε Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὁ Τραπεζοῦντος Αὐτοκράτωρ διὰ πρέσβεων ἐζήτουν αὐτὸν ἐκ Πελοποννήσου· Ἦλθε λοιπὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐχειροτονήθη 1437 μητροπολίτης Νικαίας, καὶ τὸ ἐπιὸν ἔτος παρηκολούθησε τὸν Πατριάρχην εἰς τὴν ἐν Φεῤῥάρᾳ σύνοδον ὅπου διέπρεξεν ἐπὶ ταῖς θεολογικαῖς του γνώσεσιν· προσπαθῶν ὅμως πάντοτε διὰ μικρῶν παραχωρήσεων διὰ νὰ γείνῃ ἐφικτὴ ἡ ἕνωσις ἐθεωρήθη λατινίζων· Ἐπανελθὼν δὲ καὶ εἰς Βυζάντιον καὶ βλέπων ἑαυτὸν κινδυνεύοντα διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως ἐπιθυμίαν του, ἦλθεν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ἐξωμοσίας προεχειρίσθη Καρδινάλιος Βενετίας.

Πολλὰς δὲ διεκπεραιώσας τοῦ Πάπα εἰς διάφορα μέρη ἐξαποστολάς, τέλος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πάπα Νικολάου Ε'. παρ' ὀλίγον ἐχειροτονεῖτο Πάπας, ἂν δὲν ἀνθίσταντο καρδινάλιοί τινες κατηγοροῦντες αὐτὸν ἐπίπλαστον Λατῖνον ὡς φέροντα τὸν πώγωνα καὶ τὸν μύστακα· ἀγαπώμενος δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πάπα Καλλίστου Γ'. συνήργησεν εἰς τὸ νὰ καταρτύσωσι σταυροφορίαν ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης Χριστιανωσύνης ἐν Ἀνατολῇ. Καὶ πολλὰ μὲν ἐνήργησαν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἰδέας, πάντοτε ὅμως ἀπετύγχανον τὰ ὑπὲρ τῆς Ἀνατολῆς σχέδιά του· πολὺ δὲ φιλελεήμων καὶ φιλόξενος γενόμενος πρὸς τοὺς τότε φυγάδας Ἕλληνας καίτοι λατινοφρονῶν ἐπέσυρε τὴν ἀγάπην ὅλων τῶν σοφῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς· πολλὰ δὲ πονήσας συγγράφων, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους του συνηγορῶν ἀπέθανεν ἐν Ῥαβέννῃ τῇ 19 Νοεμβρίου 1474 ἀφιερώσας, καθὼς λέγεται τὴν λαμπρὰν βιβλιοθήκην του εἰς Βενετίαν ἐπὶ τῇ συνθήκῃ, ἄν ποτε ἐλευθερωθῇ τὸ ἔθνος του, νὰ ἐπιστραφῇ ἐκεῖ.

Μεταφερθὲν δὲ τὸ σῶμά του εἰς Ῥώμην ἐνεταφιάσθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, παρευρεθέντος

Digitized by Google

καὶ τοῦ Πάπα εἰς τὴν κηδείαν, ὅπερ εἰς οὐδένα ἄλλον ἐγένετο· διὰ δὲ τὴν παιδείαν καὶ τὴν σεμνότητά του τιμηθεὶς ἐτίμησε καὶ Πατρίδα καὶ ἔθνος διὰ τῶν πολλῶν καὶ σοφῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ὁ Γεώργιος Ἀμιρούτζος γεννηθεὶς ἐν Τραπεζοῦντι περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΕ' ἑκατ. ἐπαιδεύθη ἐνταῦθα καὶ εἰς Βυζάντιον, καὶ καταγινόμενος εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας ἐκλήθη κατεξοχὴν φιλόσοφος περιπατικός· προμαχήσας δὲ ἐν τῇ Συνόδῳ ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας ἐπανελθὼν εἰς Τραπεζοῦντα ἐτιμήθη μεγάλως ὑπὸ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ μάλιστα τοῦ Δαβὶδ τιμήσαντος αὐτὸν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρωτοβεστιαρίου· ἀλλ' ἐφάνη ἀχάριστος εἰς τὸν Δαβὶδ προδοὺς αὐτὸν εἰς τὸν Μωάμεθ, ὅστις τὸν ἐτίμησε μεγάλως δι' αὐτὸ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως· Τέλος αὐτός τε καὶ οἱ τουρκίσαντες υἱοί του, ἐπέφερον πολλὰ δυστυχήματα εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὡς προανεφέρθη. ἦτο δὲ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ χρονογράφου Δωροθέου, ἄνθρωπος πεπονηρευμένος, εὔμορφος, ἐπιτήδειος, ὑψηλὸς καὶ εἰς τὸ δοξάρι θαυμαστός· ἀπέθανε δὲ κατὰ τὸ 1475· δὲν ἦτο δὲ ἀληθὲς ὅτι ἐξώμοσεν, ἐπειδὴ ἂν ἦτο τοιοῦτόν τι δὲν θὰ ἐζήτει ἄδειαν παρὰ τῆς Ἐκκλησίας νὰ λάβῃ γυναῖκα παρανόμως, ἡ δὲ σωζομένη πρὸς Βησαριῶνα ἐπιστολή του εἶναι ψευδεπίγραφος· καθότι αὐτὸς δὲν εἶχεν ἀνάγκην προστασίας οὔτε χρημάτων, ὢν τότε παντοδύναμος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ ἴσως εἶναι ἄλλου τινὸς συγγενοῦς τοῦ Βησαρίωνος.

Γεώργιος Τραπεζούντιος. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Χάνδακι τῆς Κρήτης, ὠνομάσθη δὲ οὕτως ἐπειδὴ οἱ γονεῖς του ἦσαν Τραπεζούντιοι· οὗτος δὲ προσκληθεὶς εἰς Ἰταλίαν ἐδίδαξε μετὰ μεγάλης φήμης ἐν Βενετίᾳ, καὶ τέλος προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πάπα ἐδίδαξεν ἐν Ῥώμῃ· Συνέρρεον δὲ πρὸς αὐτὸν Γάλλοι, Ἰσπανοί, Ἰταλοί, πρὸς ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων του· Καί τοι δὲ ἦλθε πρὸς πολλοὺς τῶν συγχρόνων του σοφοὺς εἰς διενέξεις πικράς, ὅμως παρὰ πάντων ἐπῃνέθη διὰ τὴν μεγάλην του παιδείαν· ἀπέθανεν δὲ κατὰ τὸ 1486 ἀφήσας υἱὸν Ἀνδρέαν.

Ἀθανάσιος μητροπολίτης Τραπεζοῦντος ἀκμάσας κατὰ τὸ 1600, ὅστις διὰ τοῦ ἐναρέτου βίου του καὶ ὄντως ἁγίου

Digitized by Google

καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ ἐπωνομάσθη Δαιμονοκαταλύτης· συνέγραψε δὲ ἱστορίαν Τραπεζοῦντος καὶ τῆς μονῆς τοῦ Σουμελᾶ ἀπολεσθεῖσαν· τούτου δὲ τὰ ἱερὰ ἄμφια σώζονται εἰσέτι ἐν τῇ Μητροπόλει Τραπεζοῦντος.

Γεώργιος Τραπεζούντιος ἱερομόναχος γράψας ἐπιστολὴν πρὸς Σωφρόνιον Πρωτοσύγγελον τὸ 1626 καὶ μαρτύριον τῆς ἡγεμονίδος Κυτάβης ἀποθανούσης ζέοντι ἐλαίῳ ὑπὸ τῶν Περσῶν.

Θεόδωρος Τραπεζούντιος ἀποθανὼν κατὰ τὸ 1675 ἐν Ἰασίῳ ὅπου καὶ ἐδίδαξεν εἰς τὴν αὐτόθι Ἀκαδημίαν, οὗ τὸ ἐπιτύμβιον ἐν Ἰασίῳ.

Α. Τύμβος ὅδε κρύπτει Θεόδωρον τοῦ Σιμεῶνος
Μουσῶν Πιερίδων ξενίον τρόφιμον
Κλεινῆς Τραπεζοῦντος, ὡς ἤλυθεν ἀείποτε πάτριος
Φωνὰς διδάξων Ἑλλάδος Οὐγγροβλάχους·
ἀλλά μιν πότμος ἔμαρψεν ἀμείλιχος, ἔλειπε δ' ἄλγος·
Δυστήνῳ ἐῇ ἀλόχῳ καὶ τέκεσι φίλοις
Κλαύσατε φιλόλογοι
Εὔχεσθε οὐρανίων τόνδε λαχεῖν στεφάνων.

Γεώργιος Ὑπομενᾶς γεννηθεὶς εἰς Τραπεζοῦντα καὶ ἐλθὼν εἰς Βλαχίαν ἐστάλη παρὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς Βασαράβα εἰς Πατάβιον, καὶ ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν, ὅπου καὶ πρῶτος Ἕλλην ἐστεφανώθη τὸ 1708. Ἐκ Παταβίου δὲ ἐπιστρέψας εἰς Βλαχίαν ἐδίδαξε γονίμως εἰς τὴν ἐκεῖ Ἀκαδημίαν, εὐδοκίμως μετερχόμενος καὶ τὸν ἰατρόν· ἀποθανὼν δὲ τὸ 1745 ἐδωρήσατο τὴν Βιβλιοθήκην του εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς Τραπεζοῦντος, ἥτις περιῆλθεν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Σουμελᾶς· ἐπειδὴ δὲ ἐφιλονείκησαν ἐσχάτως οἵ τε Τραπεζούντιοι καὶ οἱ πατέρες τῆς Μονῆς περὶ αὐτῶν τῶν βιβλίων, ἐστάλησαν αὐτὰ καὶ ἄλλα τῆς Μονῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κλαπέντα τὰ πλεῖστα καὶ τὰ καλλίτερα, ἀπεστάλησαν Πατερικά τινα εἰς Τραπεζοῦντα· καὶ οὕτως ἡ ἀνόητος φιλονεικία ἐστέρησε τὴν χώραν πλουσίας βιβλιοθήκης οὐ μόνον ὡς τοῦ Ὑπομονᾶ ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀρχαιοτέρων. Συνώνυμος δὲ τοῦ Ὑπομενᾶ εἶναι καὶ Γεώργιος ἄλλος Θεοδώρου Τραπεζούντιος καὶ αὐτὸς διδάξας ἐν Βουκουρεστίῳ. Τὰ κατὰ τὸν δεύτερον Γεώργιον ἱκανῶς δη-

Digitized by Google

λοῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Λαζάρου Σκρίβα ποιηθὲν πρὸς αὐτὸν ἀποθανόντα τῇ 28 Ἰουλίου 1739.

Τὸν μακρὸν ἐλπίσιν ὧ δε Γεώργιος ὕπνον ἰαύει
Ἀναστάσιος νεκύων νεύματι πανσθενέϊ
Τὸν γ' ἐπὶ Τραπεζοῦντι ἑκὰς Θεόδωρος ἔφυσε
Μουσῶν δ' εἵλκυσ' ἔρως γαίαν εἰς Οὐγγροβλαχίαν
Τῆς δ' Ἀκαδημίας πλείονα ἦρξε χρόνον
Τῷ δ' ἐπὶ δακρυχέων Λάζαρος ἔθηκ' ἐλεγεῖα
ὡς μάλα ἑταῖρος ἐὼν, μνημόσυνον φιλίας.

Νικόδημος ὁ ἀπὸ Φάσιδος ἱερομόναχος, ὅστις κατὰ τὸ 1665 συνέγραψε περὶ τῆς Μονῆς Σουμελᾶ ἱστορικά τινα μετὰ ἀκολουθίας τῶν πατέρων Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου ἀπολεσθέντα ἤδη.

Σεβαστὸς Κυμηνίτης ἐκ Κυμήνων (Χότζι) χωρίου παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα· οὗτος διδαχθεὶς ἐνταῦθα τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἦλθε καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν χάριν περαιτέρω σπουδῆς, ἀκροασάμενος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον τὸν ἐξ ἀποῤῥήτων, ὃν καὶ διαδεχθεὶς ἐδίδαξεν εἰς τὴν αὐτόσε Ἀκαδημίαν· κατὰ δὲ τὸ 1689 ἐσχολάργησε καὶ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τοῦ Βουκουρεστίου· εἶτα δὲ καὶ ἐν Τραπεζοῦντι ἀποσταλεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὥστε οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔλεγον ὅτι οἱ Τραπεζούντιοι τότε εἶχον τὰ σχολεῖα κάλλιον αὐτῶν κατηρτυσμένα. Καθήμενός ποτε ἐν τῇ πατρίδι του παρετήρησεν ἀπὸ τοῦ παραθύρου, ὅτι τοῦρκός τις συλλαβὼν ἱερέα τὸν ἔφερε παράμερα, κατόπιν δὲ ἰδὼν πάλιν αὐτὸν ἐξερχόμενον τὸν ἠρώτησεν, ἂν τὸν ἔβλαψέ τι· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἱερεὺς τῷ εἶπεν, ὅτι τῷ ἔδωκεν ἓν γρόσιον διὰ νὰ μνημονεύσῃ τὸν πατέρα του, ὁ Σεβαστὸς, τότε εἰπὼν, ὅτι ὁ νυμφευθεὶς εἰς τέλος οὐκ ἀπέθανεν, ἀπεφάσισε καὶ ἐνυμφεύθη, καί τοι προχωρημένος τὴν ἡλικίαν· ἐγέννησε δὲ θυγάτριον μόνον κληρονόμον, οὗτινος ὁ ἀνὴρ κακῶς διεσκόρπισε τὰ πολλὰ αὐτοῦ συγγράμματα, ἅτινα ἁπανταχοῦ τῆς χώρας εὑρίσκονται, καί τινα δὲ χειρόγραφα ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Σχολῆς τῆς Τραπεζοῦντος· ἀπέθανε δ' ἐν Βλαχίᾳ Σεπτμ. 16 1702.

Λάζαρος Σκρίμβας Τραπεζούντιος, ἐλλόγιμος διδάσκαλος καὶ Γραμματικὸς σχολαρχήσας τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ

Digitized by Google

'Ακαδημίας καὶ γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος Κωνσταντίνου Μαυροκορδάτου κατὰ τὸ 1720, ἀπέθανε δὲ τὸ 1767.

Διονύσιος 'Αρχιεπίσκοπος Χαλδίας ἀνὴρ ἐλλόγιμος, ἀκμάσας περὶ τὸ 1760, συνέγραψε δὲ ἱστορίαν τῆς μονῆς Σουμελᾶ.

'Ιωάννης ὁ Δομνηνὸς καταγόμενος ἀπὸ ἀρχαίας οἰκογενείας τῆς Τραπεζοῦντος τῶν Δομνηνῶν υἱὸς 'Ιωάννου Δομνηνοῦ παιδευθεὶς ἐν ταῖς τότε ἐπὶ παιδείᾳ ἀκμαζούσαις Μοναῖς, λαβὼν καὶ τὸ ὀφφίκιον τοῦ Σκευοφύλακος χρηματίσας δὲ καὶ ἄριστος μουσικὸς, συνέγραψε πολλὰς ἀκολουθίας πολλῶν 'Αγίων, καὶ κατὰ τὸ 1762 ἱστορίαν τῆς μονῆς Σουμελᾶ.

Παρθένιος Μεταξόπουλος Τραπεζούντιος 'Αρχιμανδρίτης συγγράψας ἱστορίαν τῆς τε Μονῆς καὶ τῶν Βασιλέων Τραπεζοῦντος ἐκδοθεῖσαν ἐν Λειψίᾳ 1775.

'Ηλίας Κανδύλης ἦν υἱὸς Νικολάου Κανδύλη, Τραπεζούντιος γεννηθεὶς τῷ 1753 Σεπτεμϐ. 24· δεκαετῆ δὲ ὄντα ὁ πατήρ του ἔστειλεν εἰς τὸ Μοναστήριον Σουμελᾶς, ὅτε ἀκόμη ἤκμαζεν ἡ παιδεία, πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν· καὶ μετὰ πέντε πάλιν ἔτη τὸν ἔστειλεν εἰς Βλαχίαν παρὰ τοῖς τότε Τραπεζουντίοις ἐκεῖ διδασκάλοις, ὅπου διέτριψε σπουδάζων 10 ἔτη τὴν φιλολογίαν, Θεολογίαν, Μουσικὴν, Ζωγραφικὴν καὶ τὰ μαθηματικὰ, ὡς καὶ τὴν Λατινικὴν καὶ Μολδοϐλαχικήν. 'Ενταῦθα δὲ γνωρισθεὶς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν 'Υψηλάντου καὶ Μουρούζου, ἀποστέλλεται ὑπ' αὐτῶν εἰς Τραπεζοῦντα τῷ 1778· καὶ ἀνοίξας τὸ φροντιστήριον (οὕτω δὲ ὠνομάζετο ἡ σχολὴ ἀπ' ἀρχῆς) ἐδίδαξεν ἓξ ἔτη· ἀλλ' ἔπειτα κατατρεχθεὶς ἀπὸ ἀμάθειαν καὶ φθόνον κατεδιώχθη μέσῳ ἑνὸς Τερέπεγη τῆς ἐνορίας τοῦ Τεμελόγλου. 'Επειδὴ αὐτὸς δια τῶν ἐχθρῶν τοῦ Κανδύλη πληροφορηθεὶς ὅτι ἤνοιξε σχολεῖον καὶ λαμϐάνει 300 γρόσια τὸ ἔτος ἐντὸς τῆς ἐνορίας του, ὀργισθεὶς διέταξε τοὺς ἀνθρώπους του, ὅπου τὸν εὕρουν νὰ τὸν φονεύσωσι. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Κανδύλης ἀπεχαιρέτησε τοὺς γονεῖς του, καὶ ἀσπασάμενος ἕνα ἕκαστον τῶν μαθητῶν του, ἀνεχώρησεν ἐμϐὰς εἰς πλοῖον διὰ Χερσῶνα. 'Επειδὴ δὲ τότε ἐκεῖ ἦσαν πολλοὶ πρόσφυγες Ἕλληνες καὶ ἄποικοι τὸν παρεκάλεσαν, καὶ ἤνοιξεν ἐκεῖ τὸ ἐν Χερσῶνι φροντηστήριον 1785, ὅπου ἐδίδαξεν ἑ-

Digitized by Google

πτὰ ἔτη. Καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθε πάλιν εἰς Τραπεζοῦντα, ὅπου εὗρε τοὺς γονεῖς του ἀσθενεῖς, οἵτινες τὸν ἠνάγκασαν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Δεσποινὴν Καρὰ-Κωνσταντινίδου· ἀπέθανε δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μήτηρ του Παλάσσα, τῷ δὲ 1793 καὶ ὁ πατήρ του· αὐτὸς δὲ μὴ δυνάμενος ἕνεκα τῶν τότε ἀκαταστασιῶν νὰ διαμείνῃ ἐν Τραπεζοῦντι ἀπῆλθε τὸ δεύτερον εἰς Χερσῶνα, ὅπου μέχρι τοῦ 1802 ἐδίδαξε, καὶ τὸν διεδέχθησαν ἐν τῷ Φροντιστηρίῳ τῆς Χερσῶνος οἱ μαθηταί του, Θεόδωρος Τραπεζούντιος καὶ Γεώργιος Στρατηγόπουλος Πελοποννήσιος, οἵτινες ἐπὶ πολὺν καιρὸν διεύθυνον αὐτὸ γονίμως καὶ ἐπωφελῶς. Πάλιν δὲ ὁ Κανδύλης τὸ 1803 ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα καὶ μόνον ἓν ἔτος ἠδυνήθη νὰ διευθύνῃ τὸ φροντιστήριον αὐτῶν, καὶ ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Χερσῶνα καὶ ἐπὶ 15 ἔτη περιήρχετο περὶ τὴν Ῥωσσίαν καὶ Βλαχίαν καὶ Κωνσταντινούπολιν μυηθεὶς τὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως διὰ τοῦ Ὑψηλάντου. Τέλος δὲ τὸ 1819 Ἰουλίου 27 ἦλθε τὸ τελευταῖον εἰς Τραπεζοῦντα καὶ πρὸ τοῦ νὰ ὑπάγῃ νὰ ἴδῃ τὴν οἰκογένειάν του, ὑπῆγεν εἰς τὸ φροντιστήριόν του, καὶ ἐπεσκέφθη τὸν τότε διδάσκαλον Σάββαν Κ. Τριανταφιλλίδην ἀκροασθεὶς καὶ τὰς παραδόσεις, καὶ οὕτω μετὰ τοῦ Σάββα ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐξῆλθε μετὰ συντροφίας καὶ ὑπῆγον εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Περιστερᾶς μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως Παρθενίου πρὸς ἐγκαινιασμὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς· Ἐκεῖ ὅμως ἀσθενήσας μετ' ὀλίγον καιρὸν ἀπεβίωσε Δεκεμβρ· 7· 1820 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ ἐνορίᾳ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου. Ἀφῆκε δὲ κατάστασιν εἰς χρήματα καὶ κτήματα καὶ ἐν Χερσῶνι καὶ ἐν Ὀδησσῷ πολλὰ καταστήματα, τὰ ὁποῖα διὰ διαθήκης διέθεσεν εἰς τὰ τέκνα του καὶ εἰς τὸ φροντιστήριον καὶ εἰς τὰς Μονὰς τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐκ δὲ τοῦ ἐν Χερσῶνι καταστήματός του ἐδόθησαν εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Νικολάου βοήθεια Ἐθνικὴ 5000 ῥούβλια. Ὁ Ἠλίας Κανδύλης εἶχε ἀνάστημα ὑψηλὸν καὶ ὡραῖον καὶ σύμμετρον· ξανθὸς καὶ μεγαλοπρεπὴς τὸν πώγωνα εἶχε καὶ ὀφθαλμοὺς ζωηροὺς καὶ φωνὴν βροντώδη, ἦτο τοὺς τρόπους μειλίχιος καὶ εὐσεβὴς εἰς τὰ πάτρια.

Digitized by Google

Θεόδωρος Τραπεζούντιος Παλαιώφ μαθητὴς Ἡλία Κανδύλη, διδάξας ἐπιτυχῶς ἐπὶ πολλὰ ἔτη, εἶτα δὲ γενόμενος ἔμπορος ἐκέρδισεν ἱκανά, ἀλλ' ἀποθανὼν ἄγαμος δὲν εἶχε κανένα ἐκεῖ κληρονόμον, καὶ ἡ περιουσία του διεσκορπίσθη, ἐκτός τινῶν δοθέντων εἰς τὸ ἐν Τραπεζοῦντι φροντιστήριον καὶ τὴν Μονὴν Βαζελῶν καὶ τῆς Σουμελᾶς πρὸς μνημόσυνόν του.

Γεράσιμος υἱὸς Ἰωάννου Δομνηνοῦ καὶ μαθητὴς Ἡλία Κανδύλη, ἐχρημάτισε πρωτοσύγγελος τοῦ Ἁγ. Τραπεζοῦντος Παρθενίου, καὶ εἶτα ἡγούμενος Σουμελᾶ· Προεχειρίσθη δὲ μητροπολίτης Οὐζήτζης τῆς Σερβίας. ὅπου διέμενεν ἐπὶ 16 ἔτη· εἶτα δὲ τῷ 1830 Μητροπολίτης Καισαρείας καὶ ἀπέθανεν τῷ 1839 Μητροπολίτης Ἐφέσου. Ἦτο δὲ κάτοχος οὐ μόνον Ἑλληνικῆς παιδείας ἀλλὰ καὶ ξένων γλωσσῶν πρὸ πάντων τῆς Σλαβικῆς· μεγάλην δ' ἐπιῤῥοὴν ἐξασκήσας εἰς τὰ Πατριαρχικὰ πράγματα προσεκάλεσε καὶ τὸν πρόωρον θάνατον.

Περὶ δὲ τῶν κατὰ καιρὸν Ἀρχιερέων τοὐλάχιστον τῆς Τραπεζοῦντος ἐν ᾧ ἦτον ἀνάγκη νὰ εἴπωμέν τινα, δυστυχῶς, ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς διαρπαγῆς τοῦ Ἁγίου Φιλίππου ἀπωλέσθησαν οἱ παλαιοὶ κώδηκες, περιοριζόμεθα εἰς μόνους, ὅσους ἀνεφέραμεν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ εὕρομεν ἄνευ σειρᾶς καὶ χρονολογίας. Καὶ περὶ μὲν τῆς πρὸ τῆς ἱδρύσεως ἐνταῦθα τῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπῆρξεν Εὐγένιος ὁ καὶ μάρτυς, Δόμνος, Ἄνθιμος, Νικηφόρος, Ἀθανάσιος, Ἄνθιμος ὁ καὶ πατριάρχης τῷ 535 Κωνσταντῖνος κατὰ τὸ 1028. Ἱλαρίων 1090· ἀπὸ δὲ τῆς ἱδρύσεως φαίνονται οἱ ἑξῆς, ὁ Ἀκάκιος ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, Κωνσταντῖνος 1340 Κωνσταντῖνος 1365, Θεόδωρος ἐπὶ Βασιλείου, Θεοδόσιος ὁ Θεσσαλονικεύς, εἶτα Ἰωσήφ, Νήφων, Ἰωσὴφ ὁ Λαζαρόπουλος, Δαβίδ, Θεόγνωστος, ὅστις παρεπιδημῶν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1389 ἐκήδευσε τὸν μέγαν ἡγεμόνα τῆς Ῥωσσίας Δημήτριον τὸν Ταναϊδικόν· Δωρόθεος ἐπὶ Καλογιάννου. Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν φαίνονται Βασίλειος, Θεόφιλος, Γεννάδιος κατὰ τὸ 1500, Γεράσιμος, οὗ ἡ θυγάτηρ Ἑλένη ἔκτισε τὴν βρύσιν τοῦ Ἁγίου Φιλίππου, Ἀθανάσιος ὁ Δαιμονοκαταλύτης, Παγκράτιος ἐφ' οὗ ἀφῃρέθη ὁ Ἅγιος Φίλιππος ἀπὸ τῶν

Digitized by Google

Χριστιανῶν 1665, εἶτα Ἰωάννης, ὁ Νεκτάριος, Παΐσιος, Ἰγνάτιος, Ἀνανίας, Ἀνανίας Β΄. Ἱερόθεος 1761, Δωρόθεος, Παρθένιος καὶ ὁ νῦν Κωνστάντιος, ὅστις καὶ μεγάλας παρέσχε τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας πολλὰ ἐξ ἰδίων δαπανήσας εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν Σχολείων, τῆς Μονῆς Θεοσκεπάστου καὶ ἄλλων.

Μάρτυρες δὲ τῆς πίστεως καί τοι πολλοὶ πολλαχοῦ ἐγένοντο, καὶ ὁλόκληροι πόλεις καὶ χωρία, καὶ ἔτι μέχρις ἡμῶν οἱ διασωζόμενοι μεταξὺ τῶν ἀπροσπελάστων χωρίων Χριστιανῶν φέρουσι τὴν φυσιογνωμίαν Μαρτύρων, ὅμως ἐνταῦθα πρέπει ἰδίως νὰ ἀναφερθῶσι τινὲς ἐκ τῶν ἰδίως λαβόντων τὸν μαρτυρικὸν στέφανον ὑπὲρ Πίστεως. Καὶ πρῶτος πάντων δίκαιον νὰ μνημονευθῇ ὁ τελευταῖος τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν Δαβὶδ μετὰ τῶν τέκνων καὶ συγγενῶν του προελόμενος τὸν μαρτυρικὸν στέφανον ἀντὶ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς ἀπολαύσεως τιμῶν, ὡς καὶ ἄλλοι ἔπραξαν ὡς εἴδομεν, ἐπιθυμήσαντες τὰ πρόσκαιρα ἀντὶ τῶν αἰωνίων, τὴν παραυτίκα τιμὴν ἀντὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων τῆς χώρας Μαρτύρων εὑρίσκονται εἰς τὰ μηνολόγια τῆς Τραπεζοῦντος οἱ ἑξῆς. Ὁ ἅγιος νεομάρτυς Συμεὼν, ὅστις ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλὰ ὑποστὰς μαρτύρια, τέλος τῇ 14 Αὐγούστου 1658 ἀγχόνῃ ἔλαβε τὸν μαρτυρικὸν θάνατον· ὁ ἅγιος Ἰορδάνης Τραπεζούντιος καὶ οὗτος ἐν Κωνσταντινουπόλει πολλὰ βάσανα ὑποστὰς καὶ μὴ ἀρνησάμενος τὴν πατρώαν θρησκείαν τέλος τέμνεται τὴν κεφαλὴν τῇ 3 Φευβρουαρίου 1652. Ὁ ἅγιος Μάρτυς Παρασκευᾶς ἐν Τραπεζοῦντι μετὰ πολλὰς ὑπὲρ Χριστοῦ βασάνους ἀπηγχονίσθη τῇ 1 Μαρτίου 1659 καὶ ἐτάφη ἐν τῇ νῦν Μητροπόλει, εἶτα γενομένης ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων του, ἐν τῇ Θεοσκεπάστῳ ἐτάφη· οὗτος δὲ ὑπῆρξε καὶ εἷς τῶν δημογερόντων τῆς Τραπεζοῦντος καὶ εὐνοούμενος τοῦ Πασᾶ, καὶ μέγα δυνάμενος ἐνταῦθα.

Περὶ δὲ τὸ 1660 ὁ μεγαλομάρτυς Τραπεζούντιος Ἰωάννης, ἑορταζόμενος κατὰ τὴν πέμπτην τῆς Πεντηκοστῆς· ὢν δὲ ἔμπορος καὶ δι' ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις ἐμβὰς εἰς Βενετικὸν πλοῖον ἤρχετο εἰς Μολδαυΐαν· καθ' ὁδὸν περὶ θρησκευτικῶν φιλονικήσας μετὰ τοῦ Πλοιάρχου, φθάσαντος τοῦ

Digitized by Google

κλείου εἰς Ἀκερμαν, ἐσυκοφαντήθη ὑπὸ τοῦ Πλοιάρχου εἰς τὸν ἐκεῖ Πασᾶν, ὅστις μετὰ πολλὰς βασάνους διέταξε τὴν ἀποτομὴν τῆς κεφαλῆς του· Ἐν ᾧ δὲ τὸν ἀπήγαγον οἱ δήμιοι σύροντες, Ἑβραῖός τις μαχαίρα ἔκοψε τὴν κεφαλήν του καὶ οὕτως ἔδωκε τέλος εἰς τὸ μαρτύριόν του· τέλος τὰ λείψανά του ἐφέρθησαν εις Μολδαυΐαν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς, ὅπου μέχρι τῆς σήμερον σώζονται τιμώμενα ὑπὸ τῶν ἐκεῖ κατοίκων. Κατὰ δὲ τὸ 1749 τῇ 27 Φευβρ. ὁ Μάρτυς Ἡλίας υἱὸς Παπᾶ Κωνσταντίνου ἀπὸ τοῦ χωρίου Σοβοὺκ σουγίου ἐπὶ Μουσταφὰ πασᾶ πολλὰ ὑποστὰς βασανιστήρια ἀπηγχονίσθη παρὰ τὸν Μόλον (Μουμχανέ)· τὸ δὲ λείψανόν του λαβόντες οἱ Χριστιανοὶ ἔθαψαν εἰς τὴν Θεοσκέπαστον.

Τοιαύτη τις λοιπὸν εἶναι ἡ ἱστορία τῶν Τραπεζουντίων, ἣν κατ' ἐποχὴν μέχρις ἡμῶν παρηκολουθήσαμεν, καὶ εὕρομεν αὐτὴν ἔχουσαν ἀδιάκοπον βίον τρισχιλίων σχεδὸν ἐτῶν· φαινόμενον τῷ ὄντι περίεργον συνάμα καὶ λαμπρὸν εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν, ὅπερ παρουσιάζει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἡ ἱστορία τῆς Τραπεζοῦντος ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρῶν. Οὐδεμία δὲ τοιαύτη πόλις τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης δύναται νὰ ἐγκαυχηθῇ καὶ νὰ δείξῃ κατὰ συνέχειαν τοιοῦτον μακρὸν βίον, καὶ τοὺς αὐτοὺς κατοίκους τοῦ αὐτοῦ ἔθνους τῆς αὐτῆς γλώσσης καὶ τῶν αὐτῶν ἐθίμων, οὐδ' αὐτῆς ἐξαιρουμένης τῆς αἰωνίου πόλεως τῆς Ῥώμης· ἐν τούτοις ἂς φιλολογῶσι καὶ ἂς δημιουργῶσι κατὰ φαντασίαν ὑποθέσεις οἱ δογματίζοντες περὶ ἐκφυλίσεως τῶν Ἑλλήνων· ἡ Τραπεζοῦς καὶ τόσαι ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις πράγματι διαψεύδουσι τοὺς τοιούτους, τἀναντία τοῖς λόγοις ἐκείνων δεικνύουσαι.

Digitized by Google

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.

ΚΕΦ. Η'.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΗ.

Καίτοι ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πρώτου Μέρους διελάβομεν περὶ τῆς κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διαιρέσεως τῆς χώρας ταύτης, ἐπειδὴ ὅμως εἶναι νῦν πολὺ διάφορος τῆς παλαιᾶς μεταβαλοῦσα καὶ ὀνόματα καὶ ὅρια, ἑπόμενον νὰ εἴπωμέν τινα καὶ περὶ τῆς νεωτέρας ταύτης διαιρέσεως τῆς χώρας. Ἐπειδὴ δὲ ἔχομεν δύο διαιρέσεις ἐκκλησιαστικὴν καὶ πολιτικὴν, πρῶτον εἴπομέν τινα περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς, εἶτα δὲ καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς.

Καὶ ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ διαίρεσις ὁμοιάζει μὲ τὴν τῶν Βυζαντινῶν, διαφέρει ὅμως ἐκείνης, ὅτι πολλαὶ μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπαὶ, ἐκλειψάντων τῶν Χριστιανῶν ἐξέλειψαν καὶ αὗται, ἢ ὀλιγάνθρωποι ἀποβᾶσαι συνεχωνεύθησαν ἐν ταῖς νῦν ὑφισταμέναις· ἡ μεταβολὴ δὲ αὕτη ἐγένετο οὐ μόνον μετὰ τὴν ἅλωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον μετὰ τὰ συμβάντα περὶ τὸ 1660—70· ὅτε πολλαὶ ἐπισκοπαὶ ὡς τοῦ Ὄφεως Ῥιζαίου τῆς Καμάχου (Τριπόλεως) Κερασοῦντος καὶ ἄλλαι ὅλως ἐξέλειψαν, ἢ καὶ συνεχωνεύθησαν εἰς τὴν τοῦ ἁγίου Τραπεζοῦντος ἐπαρχίαν. Πολλῶν δὲ Ἐπισκοπῶν αἱ συγχωνεύσεις ἐγένοντο τόσον ἀναρμοδίως, ὥστε σήμερον ὁ εἷς Μητροπολίτης μακρὰν πολλῶν ἡμερῶν εἰσέρχεται εἰς τὰ ὅρια ἄλλου Μητροπολίτου· καὶ ἐκ τούτου συμβαίνει μία ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία ἄτακτος, ἐξ ἧς οὐδεμία, ὡς ἔχει

Digitized by Google

Διστοχεσ

νῦν, προέρχεται ὠφέλεια, ζημία δὲ μεγίστη· ὥστε δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν καλόν τι, ἂν δὲν ἐπιθεωρηθῇ ἡ κακὴ αὕτη διαίρεσις· ὥστε καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς νὰ δύνανται νὰ χρησιμεύωσιν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ οὗτοι νὰ καρποῦνται ὠφέλειάν τινα ἀπ' ἐκείνων, ἂν ὑπάρχῃ τοιαύτη τις· τὸ κατεπεῖγον ὅμως εἶναι νὰ γείνῃ μία ταχτοποίησις τῶν τοιούτων, ἐπειδὴ μεγάλη προσγίνεται ἀδικία καὶ ὀπισθοδρόμησις τῶν ἐνταῦθα Χριστιανῶν. τῶν δὲ νῦν διαμεινασῶν Μητροπόλεων ἡ μὲν τῆς Τραπεζοῦντος περιέχει τὴν παραλίαν ταινίαν ἀπὸ Βαθέως (Βατοὺμ) μέχρι Κερασοῦντος, ἧς ὁ Μητροπολίτης ἔχει τὴν φήμην ἢ τὸν τίτλον Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Λαζικῆς, τόπον ἐπέχοντος Καισαρείας· Ὑπεράνω δὲ τῆς Τραπεζοῦντος κεῖνται αἱ ἐξαρχίαι τῶν τριῶν. Μοναστηρίων, ὧν οἱ Ἡγούμενοι διοικοῦσι τοὺς περὶ αὐτὰ Χριστιανούς, ἀνήκοντες ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Οἰκ. Πατριάρχην. Μεσημβρινῶς δὲ τῶν ἐξαρχιῶν κεῖται ἡ ἐπαρχία τοῦ Ἁγίου Χαλδίας ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Χαλδίας καὶ Χεριαίνης ἔχοντος ἕδραν τὴν Ἀργυρούπολιν (Κιουμουσχανέ)· Νοτιοανατολικῶς δὲ ταύτης ἡ τῆς Θεοδοσουπόλεως (Ἐρζεροὺμ) ἀνήκουσα εἰς τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας· πρὸς Δυσμὰς δὲ τοῦ τῆς Χαλδειας εἶναι ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Ἁγίου Νικοπόλεως ἀνήκουσα εἰς τὸν Ἅγιον Νεοκαισαρείας, ἔχοντος ἕδραν τὴν Νικόπολιν (Σὲπ Καρασεέρ). πρὸς Δυσμὰς δὲ ταύτης κεῖται καὶ ἡ τοῦ Ἁγ. Νεοκαισαρείας ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Νεοκαισαρείας Πόντου Πολεμωνιακοῦ, Εὐδοκιάδος Γαγγρῶν τε καὶ Θεοδωροπόλεως· οὗ ἡ ἕδρα ἡ Οἰνόη ἢ Τοκάτη· καὶ μετὰ τοῦτον ἔρχεται ἡ τοῦ Ἀμασείας ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου ἅπαντος Εὐξείνου Πόντου· ἕδρα δ' αὐτοῦ ἡ Ἀμισός.

Πολιτικῶς δὲ ἡ χώρα ἐν γένει συνίσταται ἀπὸ τῆς Νομαρχίας τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ μέρους τοῦ πρὸς Βορ. τῶν Νομαρχιῶν τῆς Θεοδοσουπόλεως καὶ Σεβαστείας. Καὶ ἡ μὲν Νομαρχία τῆς Τραπεζοῦντος ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ λήγει μέχρι τοῦ ποταμοῦ Τσουροὺχ σοῦ χωρίζοντος τὴν Τουρκίαν ἀπὸ τῆς Ῥωσσίας, περιλαμβάνει καὶ τὴν Χαλδίαν καὶ μέρος τῆς Χεριαίνης, τὰ περὶ τὴν Νεοκαισάρειαν, καὶ τὰ κατ' εὐθεῖαν πρὸς Δυσμὰς μέρη μέχρι τοῦ Ἅλυος

Digitized by Google

ποταμοῦ. Διαιρεῖται δὲ εἰς τέσσαρας διοικήσεις τὴν τῆς Τραπεζοῦντος ἰδίως, τῆς Ἀμισοῦ τῆς Χαλδίας, καὶ τοῦ Βατοὺμ (Λαζιστάν), περιέχουσα οἰκογενείας 138634, ἢ ὡς ἔγγιστα 650,000 ψυχῶν, καὶ ὁ μὲν Γενικὸς διοικητὴς τῆς Νομαρχίας λέγεται Βάλλη Πασσᾶς οἱ δὲ κατὰ μέρος διοικηταὶ Μουτασερίφαι· αἱ δὲ διοικήσεις ὑποδιαιροῦνται εἰς ὑποδιοικήσεις ἢ Καϊμακαμλίκια, καὶ αὗται πάλιν εἰς ἐπαρχίας ἢ Μουτουρλούκια καλουμένας,

Κατὰ τὴν νέαν ταύτην λοιπὸν διαίρεσιν τῶν Νομαρχιῶν ἢ Βιλαετίων ἐν τῇ Τραπεζοῦντι ἐκτὸς τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, εἶναι καὶ ἕτερος διοικητὴς (Μουτεσαρίφ)· καὶ ὁ μὲν Γενικὸς διοικητὴς διευθύνει ἅπαντας τοὺς διοικητάς, οἱ δὲ διοικηταὶ τοὺς ἀμέσως ὑπ' αὐτοὺς ὑποδιοικητὰς καὶ οὕτω καθεξῆς· εἶναι δὲ καὶ παρὰ τῷ Γενικῷ διοικητῇ βοηθὸς ἢ Μοαβίνης· ὥστε ἡ ὑπερτάτη διοίκησις τῆς ὅλης Νομαρχίας εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τρεῖς τὸν Γενικὸν διοικητὴν τὸν διοικητὴν καὶ τὸν βοηθόν.

Καὶ ἡ μὲν περιφέρεια τῆς διοικήσεως Τραπεζοῦντος ἔχει τέσσαρας ὑποδιοικήσεις (ἢ Καϊμακάμιδες) τὸν Πλατάνων, τὸν Τριπόλεως, Κερασοῦντος καὶ Ὄφεως, περιέχουσα οἰκογενείας ὁμοῦ 60953. Ἡ δὲ περιφέρεια τῆς τοῦ Βατοὺμ ἔχει τρεῖς ὑποδιοικητὰς τὸν τοῦ Τζουρούκσου Ἄτζαρας καὶ Λιβάνων μὲ οἰκ. 21134. Ἡ δὲ τῆς Χαλδίας ἔχει ὑποδιοικήσεις τὴν τοῦ Τουρουλίου, τῆς Κελκίτης, καὶ τοῦ Κοασίου, μὲ οἰκ. 16998· εἰς δὲ τὸν διοικητὴν Ἀμισοῦ ἀνήκουσιν ὑποδιοικηταὶ ὁ τῆς Οἰνόης ὁ τῆς Τσαρσαμπᾶς καὶ τῆς Πάφρας· ὑπὸ δὲ τὴν τῆς Σεβαστείας Νομαρχίαν ὑποδιοικηταὶ ὁ τῆς Μαρζοβὰν τῆς Τσουροὺμ (Ἀγκωνίας) τῶν Ζήλων καὶ τῆς Τοκάτης περιέχοντα μετὰ τῆς Σεβαστείας περίπου 60 χιλ. οἰκογενείας. Εἰς δὲ τὸν τῆυ Ἀρσίγγης (Ἐρζιγγιὰν) ὄντα ὑπὸ τὸν τῆς Θεοδοσιουπόλεως ὁ ὑποδιοικητὴς Βαϊβοὺτ οἰκ. 20000. Καθ' ὅλην δὲ ταύτην τὴν χώραν ὡς ἔγγιστα δύνανται νὰ ὑποτεθῶσι ψυχαὶ ἓν ἑκατομ. ὧν 650,000 ἐν τῇ Νομαρχίᾳ Τραπεζοῦντος 250,000 ἐν τῇ Ποντικῇ χώρᾳ τῆς Νομαρχίας Σεβαστείας, καὶ 100,000 ἐν τῇ τῆς Θεοδοσιουπόλεως τῇ ἀνηκούσῃ εἰς τὴν ἣν περιγράφομεν χώραν.

Ὄρη καὶ ποταμοί. Εἴδομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώ-

Digitized by Google

του μέρους ὅτι ἡ χώρα αὕτη περιέχεται ἐντὸς τῶν ὀρέων Ἀργαίου καὶ Ἀντιταύρου· καὶ τὸ μὲν Ἄργαιον Γιλτὶζ τὰγ νῦν ὀνομαζόμενον εἶναι κοινὸν τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας διάφορα καὶ ἄλλα κατὰ τὰ μέρη ἔχον ὀνόματα· ὁ δὲ Ἀντίταυρος εἶναι ὄρος κοινὸν τῆς Χαλδίας καὶ τῆς Ἀρμενίας ὀνομαζόμενον Τζιμὲν τὰγ, ἔχον δὲ καὶ αὐτὸ καὶ ἄλλα κατὰ τόπους ὀνόματα. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐξοχὴν, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, αἱ σειραὶ τῶν ὀρέων δὲν φερουσι σήμερον ἓν ὄνομα, δύσκολον εἶναί τις νὰ δώσῃ ἓν ὄνομα, καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ Γεωγράφοι ἄλλοι ἄλλο δίδουν ὄνομα εἰς ἕκαστον ὄρος· ὁ δὲ εἰς τὸ μέσον τέμνων τὴν χώραν Παρυάδρις ὢν κλάδος τοῦ Ἀργαίου καλεῖται μὲν καὶ αὐτὸς νῦν Γκιαβοὺρ τὰγ, ἔχει ὅμως καὶ κατὰ μέρος ἄλλας ὀνομασίας· τοῦ δὲ Παρυάδρου διακλαδώσεις εἶναι τὸ μεταξὺ τοῦ Λύκου καὶ τοῦ Ἴριδος ὄρος Κεμὲρ τὰγ καλούμενον καὶ διῆκον ἀπὸ τῶν πρὸς Δυσμὰς τῆς Νικοπόλεως μέχρι τῆς συμβολῆς αὐτῶν. Πρὸς Βορ. Δυτ. δὲ τῆς Νικοπόλεως ὑψούμενον ὄρος Καρὰ Γκιὸλ, καὶ ἡ συνέχεια αὐτοῦ Ἄβος μέχρι Ἡρακλείου διῆκον τῆς ἄνω Θεμισκύρας καλεῖται νῦν Καρὰ ταγ. τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν Οἰνόην καὶ τὴν Τζανικὴν μέχρι Θεμισκύρας Ἀμαζώνιον ἢ Ἀμαζὼν τάγ. Πρὸς Βορὰν δὲ τῆς Νικοπόλεως εἶναι τὸ Καζάν τάγ. καὶ ἐκεῖθεν ὑπὲρ τὴν Τρίπολιν καὶ τὴν Τραπεζοῦντα εἶναι ἡ σειρὰ τῶν Καπανίων ἐν μέρει Καρχαπάν. Πρὸς Βορ. δὲ τοῦ Καραγκιὸλ καὶ συνέχεια αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θαλάσης τὸ μὲν μεταξὺ Κερασσοῦντος καὶ Ὀρτοὺ Ἅγιος Βασίλειος, καὶ τὰ τῶν Μοσονοίκων ὄρη· τοῦ δὲ Καπανίου διακλαδώσεις εἶναι τὰ ὑπὲρ τὰ Πλάτανα ὄρη τῆς Τόνιας, ὡς καὶ τὰ τῶν Σουρμένων καὶ τῆς Ματζούκας (Δριλῶν) ἔχοντα κατὰ τόπον πολλὰ ὀνόματα· τὸ δὲ ὄρος Σκυδήσης ὢν κλάδος τοῦ Ἀντιταύρου ἔχει καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἰδίας διακλαδώσεις πρὸς Βορ. καὶ Ἀνατολὰς τὰ Μοσχικὰ ὄρη καλούμενα. καὶ ἡ μὲν μεσόγεως ὑπὲρ τὸ Ἰσπὶρ καὶ ἐν τῷ Λιβάνῳ ὅθεν πρῶτον φαίνεται ἡ θάλασσα, τὸν τοῦ Ξενοφῶντος Θῆχιν τὸ ὑπὲρ τὸν Βαθὺν Κατερλῆ ταγ. ἐκεῖθεν δὲ καὶ πρὸς τὴν Ῥωσσικὴν Κολχίδα τὰ ὄρη τῆς Ἀχήσκας, ἅτινα κατανεύοντα ἑνοῦνται πρὸς τὴν σειρὰν τῶν Καυκασίων ὀρέων· ὅσα δὲ ὄρη κατὰ μέρος ἐν τῇ παρούσῃ ἱστορίᾳ ἀναφέρονται ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ περὶ ἑκάστου τούτου ῥηθήσεται.

Digitized by Google

Ποταμοί. Πρῶτος δὲ ποταμὸς ὅστις καὶ ἀπὸ Δυσμῶν ὁρίζει τὴν Ποντικὴν χώραν ἀπὸ τῆς Παφλαγονίας ὁ καὶ μέγιστος εἶναι ὁ Ἅλυς. Οὗτος λαμβάνων τὰς πηγάς του ἀπὸ τοῦ Βορείου μέρους τοῦ Ἀντιταύρου καὶ τοῦ Ἀργαίου βρέχων τὴν Χεριαίνην καὶ διερχόμενος Μ. τῆς Σεβαστείας τῶν Ζήλων ἔρχεται κάτωθεν τῆς Οὐσκάτης καὶ ἑνοῦται μὲ ἄλλον βραχίονα ἔχοντα τὰς πηγὰς ἐκ τοῦ μέσου τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ οὕτω διευθυνόμενος πρὸς Βοῤῥᾶν εἰσβάλλει εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον· οὗτος ἀδιάβατος καθ' ὅλας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους πάντοτε εἶναι ἐπικίνδυνος εἰς τὰς πέριξ χώρας ὅσας διαβρέχει κατακλύζων αὐτάς, διὸ καὶ οἱ Τοῦρκοι Κιζὶλ ἰρμὰκ (ἐρυθρὸν ποταμὸν) καλοῦσιν, ὅτι πρόξενός ἐστι πολλῆς φθορᾶς. Ἅλυς δὲ ὠνομάσθη κατά τινας διὰ τὸ ὅτι διερχόμενος τὰ ὄπισθεν τῆς Σεβαστείας πλήρη μεταλλικοῦ ἅλατος λαμβάνει τὸ ὕδωρ του ἁλμυρότητά τινα· πολλὰ δὲ σχηματίζων στόμια παρὰ τῇ θαλάσσῃ σήμερον ἔχει κυρίως τρία· δύναται δὲ νὰ γείνῃ πλευστὸς μέχρι 12 ὡρῶν διαστήματος· ἔτι δὲ καὶ νῦν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Χριστιανῶν Ἅλυς καλεῖται.

Ὁ δὲ Ἶρις ἔχων τὰς πηγάς του ἀπὸ τοῦ Παρυάδρου καὶ ἄλλων παρακειμένων πρὸς Μ. ὀρέων ῥέων παρὰ τὰ Κόμανα τὴν Εὐδοκιάδα Γαζίεραν Τροχάλην Ζῆλα, διασχίζει τὴν Ἀμάσειαν, καὶ διερχόμενος τοὺς κάτωθεν αὐτῆς αὐλῶνας ἑνοῦται μετὰ τοῦ Λύκου 20 ὥρας μακρὰν τῆς θαλάσσης ἐν τῇ Μαγνοπόλει, νῦν Μπογᾶς Κεσέν. Ὁ δὲ Λύκος λαμβάνων ἀρχὴν ἀπὸ τῆς Χαλδίας ῥέων παρὰ τὴν Νικόπολιν, καὶ τὴν Κολωνίαν, καὶ ἐντεῦθεν λαμβάνων πολλοὺς ἄλλους ποταμοὺς ποτίζει τὴν πρὸ τῆς Νεοκαισαρείας εὔφορον πεδιάδα καὶ ἑνοῦται μετὰ τοῦ Ἴριδος καὶ ἐμβάλλουσιν εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἴριδος ἀποτελοῦντες δύο στόματα, ὧν τὸ δυτικὸν πλευστὸν ἐπὶ 8 ὥρας μέχρι τῆς Τζαρσαμπᾶς, ἐξ ἧς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ποταμοῦ Τζαρσαμπᾶ λέγεται· ὁ δὲ Ἶρις ὡς καὶ ὁ Λύκος λαμβάνουν διάφορα ὀνόματα ἀπὸ τῶν πόλεων ἢ χωρῶν δι' ὧν διέρχονται.

Ὁ δὲ Θερμώδων οὕτως καὶ ὑπὸ τῶν πέριξ Χριστιανῶν καλούμενος ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων Τέρμεν, δὲν εἶναι μὲν τόσον μέγας, ὅσον περίφημος διὰ τὰς περὶ αὐτὸν οἰκήσεις τῶν Ἀ-

Digitized by Google

μαζόνων, ἔχει δὲ τὰς πηγάς του ἀπὸ τὸ ὑπερκείμενον ὄρος Ἀμαζὸν τάγ· ἕπεται δὲ μετ' αὐτὸν ὁ Μήλεσις ποταμὸς καί τοι μείζων τοῦ Θερμώδοντος ἀλλὰ ἀκατανόμαστος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· εἶτα δὲ ὁ Βῆρις, οὕτω καὶ νῦν καλούμενος, ἀμφότεροι ἔχοντες τὰς πηγάς των ἀπὸ τῶν μεταξὺ Οἰναίου καὶ Νεοκαισαρείας ὀροπεδίων· εἶτα δὲ ὁ Θύαρις. Παρὰ δὲ τῇ Οἰνόῃ εἰσὶν Αν. δύο ποταμοὶ ὁ μὲν κυρίως Οἰνόη ὁ δὲ μακρὰν αὐτῆς ὁ Θρυμερᾶς· μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Φιγαμοῦς καὶ ὁ Πολεμώνιος μεταξὺ Βαδισσάνης καὶ Ἰασωνίου ἄκρου· εἶτα μετὰ τὰ Κοτύωρα ὁ Μελάνθης ποταμὸς, ὁ Φαρμαντῖνος, ὁ Πατλαμὰς πρὸ τῆς Κερασοῦντος· ὁ παρὰ τὴν Τρίπολιν Χαρσιώτης, ἐκτὸς ἄλλων ἀκατανομάστων, ἔχων τὰς πηγάς του ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Χαλδίας, καὶ Κάνις προσαγορευόμενος· ἐφεξῆς δὲ πολλοὶ τοιοῦτοι ποταμοὶ μέχρι Τραπεζοῦντος διάφορα ἔχοντες ὀνόματα, καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Ὄφις, ὁ Ψυχρὸς, ὁ Ῥίζιος, ὁ Ἄσκουρος, ὁ Ταγάτης, ὁ Πρύτανις. ὁ Πυξίτης, ὁ Ἄψαρος, ὁ Ἄκαμψις (Γσορὸχ) πλευστὸς ἐπὶ πολλὰς ὥρας διὰ μικρῶν πλοίων ἔχων τὰς πηγάς του ἀπὸ τῶν Μοσχικῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Βαρδαίτης ὀρέων· ὁ Βαθὺς (Βατοὺμ), ὁ Ἀκίναχης (Γζουρουκσουγιοῦ) ὁ ὁρίζων τὴν Ῥωσσίαν καὶ Τουρκίαν· τελευταῖος δὲ πάντων καὶ ἐπισημότερος ὁ Φάσις, οὕτως ὀνομαζόμενος μέχρι πρὸ μικροῦ, νῦν δὲ Πότι· τὸ ὅριον τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης κατὰ τοὺς ποιητὰς, ὁ παρὰ τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ Φεισὼν, οὗ ἐστι τὸ χρυσίον· ὅριον δὲ τῆς Κολχίδος, καὶ ὡς ἡσυχώτατος πάντων ποταμῶν καὶ ἐλαφρὸν ἔχων τὸ ὕδωρ, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἱςορούμενος· ἐντεῦθεν μυθολογεῖται τὸ πρῶτον οἱ Ἀργοναῦται ὅτι ἔφερον εἰς Ἑλλάδα τὸν φασιανόν. Ἀπαρτίζεται δὲ ἀπὸ διαφόρους κλάδους ἴδια ἔχοντας ὀνόματα καὶ ἔχοντας τὰς πηγὰς ἀπὸ τῶν ὑπερμεγέθων Καυκασίων, ὡς τὸν Χῶδιν τὸν Χαρίεντα τὸν Γλαῦκον καὶ τὸν Ῥίνα· ἐξ οὗ Ῥιὸν νῦν ὁ Φάσις ἐκλήθη. Ἀποτελεῖ δὲ δύο δέλτα ἓν μέγα διὰ τοῦ ποταμοῦ Ῥετοὺτ, καὶ ἓν μικρὸν διὰ μικρᾶς νήσου κειμένης πρὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ κυρίως Φάσιδος.

Εἰς δὲ τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας ποταμοὶ μὲν δὲν ὑπάρχουσι, μόνον δὲ ἀπαντῶνται αἱ πηγαὶ τοῦ Κύρου ὑπὲρ τὸ Κάρς ὡς καὶ ὑπ' αὐτὸ τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ, τοῦ κατὰ τὸν

Digitized by Google

Ξενοφῶντα Φάσιδος· ἀπὸ τῶν Μεσημβρινῶν δὲ τῆς χώρας μερῶν λαμβάνει ὁ Εὐφράτης πλείστας τῶν πηγῶν του παραῤῥέων τὴν μεταξὺ Ἐρζεροὺμ καὶ Ἐρζιγγιὰν χώραν καὶ διερχόμενος τὴν Ἔγιν πόλιν.

Οὐδεμία δὲ λίμνη ἀξία λόγου ὑπάρχει ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ἡ μὲν τῆς Σεβαστείας ἐξηράνθη, μόνη δὲ ἡ περὶ τοῦ Ἴριν Στεφάνη, καὶ ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴριδος Σιμωνὶς καλουμένη.

ΚΛΙΜΑΤΙΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.

Λίαν δὲ περίεργος εἶναι ἡ κλιματικὴ ποικιλία αὐτῆς τῆς χώρας· ὥστε ἡ στενὴ αὐτῆς ταινία δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρία, τὴν παράλιον μέχρι τῶν ὀροπεδίων (Παρχαρίων), τὴν τῶν ὀροπεδίων καὶ τὴν τῶν ὄπισθεν καὶ πρὸς Μ. αὐτῶν ζώνην· καὶ ἡ μὲν παραλία δασώδης οὖσα,καὶ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμιχλώδης, τὸ μὲν θέρος καθιστᾷ τὰ παράλια πνιγηρὰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νοσώδη· διὸ κατὰ τὸ θέρος οἱ πλεῖστοι τῶν κατοικούντων τὴν παραλίαν ἀνέρχονται ἐπὶ τρεῖς μῆνας εἰς τὰ ὀροπέδια· τὸν δὲ χειμῶνα μαλακὸν ἀλλὰ λίαν ὑγρόν· ἄγνωστος εἶναι ἡ πάχνη σχεδὸν καὶ ὁ παγετὸς σπάνιος, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐλαία καρποφορεῖ θαυμασίως καὶ ἡ λεμονία και ἡ πορτοκαλέα καὶ τὰ παρόμοια εἰς ἀνοικτὸν οὐρανὸν ζῶσιν ἐνταῦθα, καὶ πλῆθος αὐτῶν ὑπάρχουσι μάλιστα περὶ Τραπεζοῦντα καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸ Ῥίζαιον· ὅθεν ἡ παραλία εἶναι παμφόρος· τὰ δὲ ὀροπέδια πάλιν πάντοτε χιονοσκέπαστα καὶ ὁμειχλώδη μόλις κείμενα εἰς δεκάωρον ἀπόστασιν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς χώρας, χρησιμεύουσι τὸ θέρος ὡς βοσκὴ καὶ καταφύγιον τῶν παραλίων· ἡ δὲ ὄπισθεν καὶ Μεσημβρινὴ χώρα, ξηρὰ οὖσα καὶ ἧττον δενδρώδης ἐλευθέρα τῆς πυκνῆς ὁμίχλης ἔχει κλίμα τακτικὸν καὶ λαμπρὸν καὶ δροσερὸν καὶ ὑγιεινόν. Δύναται δέ τις ἱππεὺς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ νὰ παραλλάξῃ τρία κλίματα τὸ πνιγηρόν,τὸ παγετῶδες,τὸ ἡλιόκαυστον μέν, ἀλλὰ τερπνόν. Διὰ τοῦτο αἱ καθ' ὅλην τὴν παραλίαν ἀσθένειαι ἀλλαχοῦ ἧττον φοβεραὶ ἐνταῦθα γίνονται θανατηφόροι, καὶ αἱ περίοδοι

Digitized by Google

τῶν νόσων διαρκέστεραι καὶ αἱ ἀσθένειαι πεισματοδέστεραι. ἑπομένως καὶ εἰς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἔχει ἐπιῤῥοὴν καὶ τῶν κτηνῶν καὶ ἑρπετῶν· ἐπειδὴ τὸ ὁμιχλῶδες καθιστᾷ αὐτοὺς σκυθρωποὺς καὶ ἧττον ὁμιλητικοὺς καὶ φιλοξένους, καὶ τὰ πτηνὰ αὐτὰ δὲν εἶναι τόσον καλλικέλαδα, οὔτε ἀηδὼν ὑπάρχει ἐνταῦθα οὔτε πελαργὸς, οὔτε ὄφεις ἐκτὸς τινῶν ὑδρόφεων, ἡ δὲ πέρδιξ σπάνιον πρὸς τὴν παραλίαν ζώνην. ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶναι ὅτι οὔτε νωθρότης εὑρίσκεται ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ εὐφυΐα καὶ ὀξύνοια σπάνιον· διάφοροι δὲ εἶναι οἱ ἐκεῖθεν καὶ πρὸς Μ. κάτοικοι.

Εἶναι δὲ ἡ χώρα πρὸς Δυσμὰς μᾶλλον ἢ ἧττον πεδινὴ, ὡς καὶ τὰ Μεσημβρινότερα· ἡ δὲ πλείστη καὶ μάλιστα ἡ πρὸς τὰ Ἀν. ὀρεινὴ ἀπρόσιτος καὶ φαραγκώδης, σχηματίζουσα περὶ τὰ παράλια κοιλάδας ἢ καὶ μικρὰς πεδιάδας εὐφορωτάτας. Καίτοι ἔχει πηγὰς θερμὰς ὡς περὶ τὴν Φάτσαν καὶ Κάβουσαν καὶ Ἐρζερούμ, ὅμως σπάνιον εἶναι ὁ σεισμὸς ἐνταῦθα, ἐκτὸς εἰς τὴν περὶ τὴν Ἐρζερούμ. Παρατηρῆται ὅμως ὅτι γίνονται συχναὶ ὑφέσεις, ὥστε πολλὰ μέρη σὺν ταῖς κώμαις αὐτῶν καταχωσθέντα ἐσχημάτισαν μικρὰς λίμνας· ὑπὲρ δὲ τὴν Τραπεζοῦντα Μ. ἐξ ὥρας τὸ παρὰ τὴν μονὴν Ἁγίου Γεωργίου ὄρος Πυργῆ καλούμενον, ἐνίοτε ἀναδίδει καπνὸν φαινόμενον κατ' αἰθρίας ἡμέρας πρὸ πάντων τὸ θέρος, οἱονεὶ κοιμώμενον ἡφαίστιον.

Ἐκτὸς δὲ τῶν θερμῶν πηγῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἀναβρύουσαι διάφορα μεταλλοῦχα ψυχρὰ ἀλκαλικὰ ὕδατα, καὶ μάλιστα περὶ τὴν Τραπεζοῦντο εἰς θέσιν Σάννα φέρουσα ἄφθονον ὕδωρ ὀξυανθρακοῦχον, ὡς τὸ τοῦ Βισσοῦ, καὶ πρὸς τὸ χωρίον Κογκᾶ καὶ Κιθάρεναν, ἐμπεριέχοντα μὲν διάφορα ἀλκάλια καί τινα ποσότητα σιδήρου· ταῦτα δὲ πάντα οἱ ἐγχώριοι μεταχειρίζοντοι ἐπωφελῶς, τιμῶντες ὡς ἁγιάσματα· τοιαύτη δέ τις πηγὴ ὑπάρχει καὶ παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Βαζελῶνος· αἱ πλεῖστοι δὲ ῥύακες τῆς ὑπὲρ τὴν Τραπεζοῦντα χώρας φέροντες ἄφθονον σύληκα βερνικόνουσι τοὺς βράχους καὶ τὰς πέτρας, ἀφ' ὧν κατέρχονται· ὡς ἐκ τῆς πληθύος δὲ καὶ τῆς ποικιλίας τῶν μετάλλων ἡ χώρα παριστᾷ μὲν διάφορα πετρώματα, ἰδίως ὅμως τὰ πρὸς τὴν παραλίαν εἶναι ἡφαιστογενῆ, ἢ ὡς προϊόντα ἐξάρσεων ἀπὸ τῆς

Digitized by Google

θαλάσσης, οἱ δὲ διάφοροι 6αλασσώδεις βράχοι ὑψούμενοι μεταξὺ τῶν πολλῶν ἐνταῦθα φαράγγων καὶ αὐλώνων σχηματίζουσι πολυειδεῖς ἀγκῶνας παρέχοντας καταπληκτικὴν συνάμα καὶ ζωγραφικὴν αὐτῆς τὴν θέαν.

ΚΕΦ Θ΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΥΤΗΣ ΕΘΝΩΝ.

Σπάνιαι αἱ χῶραι, ἐν αἷς τοσοῦτα ἔθνη συνοικοῦσιν, ὅσα ἐν ταύτῃ, διάφορα καὶ τὴν γλῶσσαν, τὴν φυλὴν καὶ τὴν θρησκείαν. Καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν διαιρούμενα ἔχομεν κατ' ἐξοχὴν Τούρκους, Ἕλληνας, Ἀρμενίους, Λαζοὺς, Κιρκασίους, Ἀπαζάδες, Γεωργιανοὺς, Πέρσας καὶ Κούρτους· κατὰ δὲ τὴν φυλὴν Ἕλληνας, Τουρκομάνους, Ὀθωμανοὺς, Κιρκασσίους, Λαζοὺς, Ἀρμενίους, Ἀπαζάδας Γεωργιανοὺς, Κούρτους, Τζεπνίδας, Πέρσας κλπ. κατὰ δὲ τὴν θρησκείαν, Μωαμεθανοὺς, Χριστιανοὺς Ἕλληνας, Ἀρμενίους, Ἀρμενοκαθολιτοὺς καί τινας Ἀρμενοδιαμαρτυρομένους, Πέρσας, Κιρκασίους. Καὶ κατὰ μὲν τὴν θρησκείαν καὶ τὴν γλῶσσαν ἐπικρατέστερος εἶναι ὁ Μωαμεθανισμὸς εἶτα ὁ Ἑλληνισμὸς, οἱ Ἀρμένιοι καὶ οὕτω καθεξῆς· κατὰ δὲ τὴν φυλὴν ἐπικρατέστερον τὸ ἑλληνικὸν, εἶτα τὸ Ὀθωμανικὸν, τὸ τῶν Ἀρμενίων καὶ ἐφεξῆς ὡς ἐν τῷδε τῷ πίνακι φαίνεται.

Καὶ θρησκευτικῶς μὲν διαιρούμενοι		Φυλετικῶς δὲ	
Μωαμεθανοὶ	480,000	Ἑλληνικῆς καταγωγῆς	330,000
Χριστιανοὶ Ἕλληνες	240,000	Ὀθωμανικῆς	250,000
Ἀμέρν. διαφ. δόγματος	120,000	Ἀρμενιακῆς	140,000
Κιρκάσιοι	100,000	Τουρκμανικῆς.	85,000
Τζεπνίδες, Κοῦρτοι,		Κιρκασίας	100,000
Πέρσαι κλπ.	60,000	Λαζοί, Ἀπαζάδες, Ἴβηρες	45,000
		Πέρσαι, Τζεπνίδες, Κοῦρτοι	50,000
	1,000,000		1,000,000

Digitized by Google

Ὁ πληθυσμὸς δὲ τῆς χώρας πρὸ τῆς ἁλώσεως Τραπεζοῦντος ὢν ἀκμαιότερος, ὡς καὶ πρὸ χρόνων τινῶν ἱκανῶς αὐξηθεὶς, νῦν ὅμως ἠλαττώθη ἐπαισθητῶς ὡς ἐκ τῶν πολλῶν καὶ πολυανθρώπων ἄλλοτε πόλεων δυνατὸν εἰκάσαι· διότι τῆς ἐπιτοπίου βιομηχανίας, τόσον ποτὲ πλουσίας, καταστραφείσης νῦν ἕνεκα τῆς ἐξαπλώσεως καὶ χρήσεως εὐρωπαϊκῶν προϊόντων, ἡ χώρα ἐπτώχευσε καὶ μέγα τῶν κατοίκων μέρος ἐκ τῆς δεινῆς πενίας μετετόπισεν ἔνθεν κἀκεῖσε. Καὶ ἐκτὸς τῆς πενίας καὶ ἄλλα εἰσὶν αἴτια, ἅτινα δυστυχῶς ὑποβοηθοῦσι τὴν ὁσημέραι ἐλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ· καὶ ταῦτα εἶναι διαφόρου φύσεως κατὰ τὰ ἔθνη τὰ ἐνταῦθα κατοικοῦντα· καὶ παραλείποντες τὰ παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς ὄντα ποικίλλα καὶ διάφορα, λέγομεν τὰ ἀφορῶντα εἰς τοὺς Χριστιανούς. Καὶ εἰς τοὺς μὲν ἑλληνικῆς καταγωγῆς Χριστιανοὺς ἦσαν μὲν πρότερον αἱ κακώσεις καὶ ὁ μωαμεθανικὸς προσηλυτισμὸς, ὅστις ἐπέφερε τὴν μεγάλην ἐλλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ των, ὑφίστανται δὲ ἐξαιρετικῶς καὶ ἄλλαι τινὲς εἰς τὰ μεσόγεα, ὡς οἱ ἕνεκα ἐλλείψεως ἡσυχίας καὶ πόρων μετοικήσεις εἰς τὰ διάφορα παράλια ἢ ἐμπορικώτερα μέρη (καὶ τοῦτο συμβαίνει περὶ τὴν Χαλδίαν καὶ Καππαδοκίαν), κυρίως ὅμως αἱ εἰς τὴν Ῥωσσίαν μεταναστεύσεις, αἵτινες εἰσὶ καὶ αἱ ἰδίως καταστρεπτικαὶ τοῦ πληθυσμοῦ· καὶ ἂν αὗται δὲν ἐγίγνοντο σήμερον οὐ μικρὸν θὰ εὐανδροῦσαν αἱ χῶραι αὗται κατὰ τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμόν.

Οἱ Ἀρμένιοι ἐκτὸς τῶν εἰς Ῥωσσίαν μεταναστεύσεων, καὶ διὰ τὸ ἄγονον τῆς χώρας των, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Καρδούχων καὶ γειτόνων των Μωαμεθανῶν ἀνησυχίαν πολλοὶ κατ' ἔτος μεταβαίνουσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀλλαχοῦ, ὁπόθεν ὀλίγοι ἐκ πολλῶν καὶ μετὰ πολὺν χρόνον ἐπιστρέφοντες δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ συμπληρῶσι τὸν ἀναγκαῖον τῆς χώρας πληθυσμόν.

Οἱ δὲ Κιρκάσιοι καίτοι πολλὺ ἐν διαφόροις τμήμασι τῆς χώρας ταύτης κατοικισθέντες, ὀλίγοι ὅμως ἐκ πολλῶν ἐπιζῶσι τότε κλίμα καὶ τὴν ἰδίαν ἀρχαίαν δίαιταν μεταβαλόντες.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω δὲ ἀριθμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας

Digitized by Google

ταύτης δύναται νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι ὅλη ἡ μικρὰ Ἀσία μετὰ τῆς Συρίας ἔχει πληθυσμὸν 7—8 ἑκατομμυρίων ψυχῶν.

Καὶ αἱ πόλεις αἵτινες ὑπὸ τῶν Γεωγράφων συνήθως ἀναφερόμεναι ὅτι ἔχουν κατοίκους 50, καὶ 100 χιλ. μόλις τὸ τέταρτον τοῦ πληθυσμοῦ φέρουσιν ὡς θέλομεν ἰδεῖ· εἶναι δὲ ἐρημία μεγάλη πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἐλάττωσις βαίνει γιγαντιαίοις βήμασι διὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα αἴτια· οἱ δὲ Γεωγράφοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς φήμης πλανώμενοι ἢ ὑπὸ ἐπιπολαίων περιηγητῶν ἀναβιβάζουν μὲν τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας 16—18 ἑκατ. πολλῶν δὲ πόλεων πληθυσμὸν μόλις ὄντα 15—20 χιλ. εἰς 60—100 χιλιάδων· καί τοι δὲ ἐκ τῶν πολλῶν πόλεων τῆς Ἀσίας ἡ μεγίστη φαίνεται καὶ εἶναι ἡ Τραπεζοῦς, καὶ αὕτη ὅμως μόλις ἔχει 25 χιλ. κατοίκων· ἐνῷ δὲ ἡ Τοκάτη καὶ ἡ Ἀμάσεια καὶ λοιπαὶ πρὸς αὐτὴν εἶναι μᾶλλον κωμοπόλεις, ἀναβιβάζεται ὅμως ὁ πληθσμός των εἰς 40 χιλ. καὶ 60—καὶ 100.

ΠΡΟΪΟΝΤΑ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, ΕΜΠΟΡΙΟΝ, ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ.

Ἡ γεωργία ἐν γένει θεωρουμένη εὑρίσκεται εἰς τὴν μεγαλητέραν αὐτῆς ἀτέλειαν καὶ ἀθλιότητα· ἐπειδὴ οὔτε γνώσεις πρακτικὰς ἔχουσιν αὐτῆς, οὔτε καμμίαν δεικνύουσι προσπάθειαν, καθὼς τουλάχιστον ἀλλαχοῦ τῆς Ἀνατολῆς· τὸ πλεῖστον δὲ ἀγνοοῦντες τὴν φυτοκομίαν περιμένουσιν αὐτόματον τὴν φύσιν νὰ παρέχῃ αὐτοῖς τὴν ἐλαίαν τὴν σταφυλὴν καὶ ἄλλας ὀπώρας, ὡς καὶ οἱ παρ' Ὁμήρῳ Κύκλωπες, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ὄμβρος τοῦ Διὸς τὰ πάντα ηὔξανε. σπείρουσι δὲ τὰ πάντα ἀπειροκάλως καὶ ἀμεθόδως, ὥςε ἐνῷ ἡ γῆ φύσει εἶναι παραγωγικὴ εἰς πᾶν εἶδος σπόρου, μικρὰν λαμβάνουν τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν, οὓς καὶ πωλοῦντες δι' ἄλλας ἀνάγκας, ἀληθῶς πένονται ζῶντες ὡς λωτοφάγοι. ἐξαιροῦνται δὲ οἱ ὑπὲρ τὴν Ἀμισὸν καὶ περὶ τὴν Ἀμάσειαν καὶ τὴν πρὸς τὴν Καπαδοκίαν χώραν, ὅπου αἱ μεγάλαι πεδιάδας φύσει σιτοφόροι, εὐκολύνουσι τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν, καί τινα παρατηρεῖ τις μέθοδον γεωργικήν.

Καὶ καθὼς εἶναι ποικίλα τὰ κλίματα τῆς χώρας, οὕτω

Digitized by Google

ποικίλα εἶναι καὶ τὰ προϊόντα αὐτῆς καὶ διάφορα κατὰ τόπον· καὶ μεταξὺ μὲν τοῦ Ἅλυος καὶ Ἴριδος προϊόντα ἐπικρατέστερα καὶ ἀνταλασσόμενα ἐν Ἀμισῷ, εἶναι ὁ καπνὸς, ἐκτὸς δὲ τούτων τὰ σιτηρὰ καὶ ὄσπρια, ἀλλὰ δευτερεύοντα, τρίτην δὲ θέσιν κατέχουσιν ἡ μέταξα καὶ ἡ ἄμπελος· ἡ δὲ ἐλαία καίτοι εὐδοκιμεῖ μᾶλλον, ἢ εἰς ἄλλην χώραν, ὅμως παραμελεῖται. περὶ δὲ τὴν Ἀμάσειαν κύρια προϊόντα εἰσὶ τὰ δημητριακὰ ἡ μέταξα καὶ αἱ ὀπῶραι, τὰ ὡραῖα αὐτῆς μῆλα καὶ αἱ σταφυλαί. Περὶ δὲ τὴν Μαρσοβίαν τα δημητριακὰ εἶναι ἀφθονότερα καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀμισὸν ἐμπορευονται τὸ πλεῖστον· ἄφθονοι δὲ καὶ αἱ σταφυλαὶ καὶ ἄλλαι ὀπῶραι, ὁμοίως δὲ καὶ εἰς Τοκάτην· τὰ Ζῆλα ὅμως ὀλίγας ἔχουν σταφυλὰς, στερεῖται δὲ ἡ Σεβάστεια διὰ τὸ ψυχρόν της κλῖμα· ὅμως οἱ δημητριακοὶ καρποὶ αὐτῶν εἶναι ἀφθονώτεροι· ἡ δὲ γεωργία αὐτῶν τότε μόνον ἀνταμείβεται, δσάκις ἡ Εὐρώπη λαμβάνει ἀνάγκην τῶν σιτηρῶν, εἰδεμὴ ναρκοῦται ἥτε γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Αἱ πεδιάδες δὲ τῆς Θεμισκύρας καὶ Νεοκαισαρείας ἐκτὸς τοῦ ὀρυζίου ἔχουν καὶ ἀραβόσυτον καὶ σίτον καὶ λοιπά· ἡ δὲ περὶ τὸν Ζαρσαμπᾶ χώρα καλλιεργεῖ καὶ τὴν μέταξαν.

Ἡ δὲ περὶ τὴν Οἰνόην μέχρι Ὀρτοῦς χώρα ἐξάγει ἀραβόσιτον φασούλια κάναβι, καὶ σπόρον αὐτοῦ, πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ἀριστην ξυληκήν· ἀπὸ δὲ Πουλανζάκης Κερασοῦντος καὶ Τριπόλεως καὶ τῶν πέριξ λεπτοκάρια τὸ κύριον ἀντικείμενον τοῦ ἐνταῦθα ἐμπορίου, ἀραβόσιτος καὶ φασούλια καὶ κανάβι· ἡ δὲ χρῆσις τοῦ σίτου εἶναι σπανία, εἴς τινα δὲ μέρη παράγεται εἰς ἐπιτόπιον χρῆσιν ὁ ἔλυρος γνωστὸς καὶ ἐπὶ Ἡροδότου καὶ Ξενοφῶντος (Γουρ. ταρί)· ἀπὸ δὲ Ἐλαιοῦντον μέχρι ἱεροῦ Ἄχρου ὁ ἀραβόσιτος ὁ ἔλυρος καὶ τὰ ἄσπρια τὸ κάναβι εἶναι τὰ ἐπικρατέστερα προϊόντα. Ἀπὸ δὲ ἱεροῦ ὄρους Πλατάνων μέχρι Τραπεζοῦντος καλλιεργοῦνται τὰ ἀνωτέρω εἴδη πρὸ πάντων δὲ ὁ καπνὸς καὶ ὁ φάσυλος τὰ λεπτοκάρυα καὶ εφεξῆς ἡ ἐλαία· ὅλα δὲ τὰ ὑπερκείμενα μέρη ἀπὸ Θεμισκύρας μέχρι τῆς Τραπεζοῦντος κύριον ἔχουσι προϊὸν, τὸν ἀραβόσιτον (Λαζοῦτι) εἰς ἰδίαν χρῆσιν, τὰ φασούλια τὸ βούτυρον καὶ τὸν ἀτελέστατον αὐτῶν τυρόν· ἀπὸ δὲ Τραπεζοῦντος μέχρι Βαθέως εἶναι ὁ ἀραβόσιτος λε-

Digitized by Google

πτοκάρυον ὁ ἔλυρος τὰ πορτοκάλεα καὶ ἰδίως τὸ κανάβι ὁ λινόσπορος· ὑπὲρ τὸν Βαθὺν δὲ νεωστὶ γενικεύεται καὶ ἡ μέταξα· ἐν δὲ τῇ Χαλδίᾳ γενικῶς τὰ δημητριακὰ μόνον πρὸς ἐπιτόπιον χρῆσιν, καὶ αἱ ὡραῖαι παρὰ τὴν Ἀργυρούπολιν ὀπῶραι ἐξαγόμεναι διὰ Τραπεζοῦντος εἰς Κων[πολιν καὶ ἀλλαχοῦ· ἐν δὲ ταῖς ὑπὲρ τὴν Χαδίαν πεδιάσι (ὀβάδες) γίνεται ὁ σῖτος ἀφθονώτερος, καὶ ὅταν ἐκτιμᾶται ἐν Εὐρώπῃ, ἱκανὸς καὶ ἐνταῦθα κατέρχεται εἰς Τραπεζοῦντα.

Πανταχοῦ δὲ τῆς παραλίου χώρας ἂν καὶ ὑπάρχῃ ξυλικὴ ἄφθονος καὶ ναυπηγίσιμος καὶ οἰκοδομήσιμος, ἐπειδὴ ὅμως ἡ κυβέρνησις δυσκολεύει τὴν ἐξαγωγὴ, στερεῖται ἡ χώρα τοῦ πλουσίου τούτου προϊόντος της· ὥστε δὲν ἔχωμεν νὰ ἀναφέρωμέν τι περὶ τῶν προϊόντων τῶν δασέων.

Ἡ δὲ ἁλιεία οὖσα πλουσιοτάτη ἐξ ἀγνοίας τῶν κατοίκων περιορίζεται μόνον εἰς τὰ πεφιλμένα τοῖς κατοίκοις τῆς χώρας χαψία (ἀφύα·) εἰς ἀπίστευτον ποσότητα ἁλιευόμενα· ἁλιεύονται ὅμως καὶ περὶ τὸ Ῥίζαιον καὶ οἱ δελφῖνες, καὶ τὸ ἔλαιον αὐτῶν, ὡς καὶ ἐπὶ Ἡροδότου, ἦτον εἰς μεγάλην χρῆσιν, καὶ ἱκανὸν ἐμπόριον παρέχει· τὸ ἔλαιον δὲ τοῦτο ἐμεταχειρίζοντο ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐνταῦθα καὶ εἰς τοὺς φθισιῶντας καὶ ἀδυνάτους. Καίτοι δὲ ἡ παλαμὺς καὶ ὁ σκόμβρος εἶναι ἐπιτόπια μάλιστα μεταξὺ Κερασοῦντος καὶ Ἀμισοῦ, ὡς καὶ ὁ Στράβων λέγει, δι' ἔλλειψιν ὅμως ἁλιευτικῆς τέχνης δὲν ἁλιεύονται ἐνταῦθα ἢ μόνον μικραὶ ποσότητες, εἰσὶν δὲ πάντα τὰ εἴδη τῶν ἰχθύων ἐνταῦθα κοινὰ πλὴν τοῦ λάβρακος, ὡς καὶ τῶν ὀστρακοδέρμων, πλὴν τοῦ ἀστακοῦ· ἡ γεῦσις ὅμως τῶν ἰχθύων δὲν εἶναι τόσον ἡδεῖα ὡς εἰς τὰ ἄλλα μέρη· πανταχοῦ δὲ τῆς παραλίας ὑπάρχει ἀφθονία θαλασσίων καὶ ποταμίων ἰχθύων.

Τὸ ἐπισημότερον δὲ πάντων τῶν προϊόντων εἶναι τὰ μέταλλα, καὶ ὁ πλεῖστος πλοῦτος τῆς χώρας ἦν ἀπ' αὐτῶν, ὅτε ἦσαν εἰς ἐνέργειαν· ὡς καὶ νῦν ἡ αἰτία τῆς πενίας τῆς μεσογείου χώρας, ὅτε σήμερον μένουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀργά. Πανταχοῦ δὲ τῆς χώρας εὑρίσκεται ὁ σίδηρος ὁ ἀργυρόχους μόλυβδος καὶ ὁ μολυβδοῦχος ἄργυρος, καὶ πρὸ πάντων τὰ μεταλλεῖα τοῦ χαλκοῦ εἶναι τὰ γενικώτερα τῆς χώρας· εὕρηνται δὲ καὶ ἐνταῦθα καὶ λιθάνθρακες ὡς περὶ

Digitized by Google

τὴν Ἀρσίγκην, Μάρσοβαν καὶ ἀλλαχοῦ· μεγάλη δὲ ποσότης ἀργυρούχου γῆς καὶ μολύβδου καὶ ἀκατεργάστου χαλκοῦ στέλλεται κατ' ἔτος εἰς τὴν Μασσαλίαν καὶ ἀλλαχοῦ· εἶναι δὲ καὶ τὰ τῆς στυπτηρίας μεταλλεῖα περὶ τὴν Νικόπολιν ἐξάγοντα ἱκανὴν ποσότητα καὶ καλλίστης ποιότητος· κυρίως δὲ ἀργυροῦχος γῆ εἶναι ἡ ὑπεράνω τῆς Τραπεζοῦντος ἡ τοῦ ὄρους Σουρμανόη Κρώμνης Κιουμουσχανὰ καὶ Μουζένης μέχρι τῶν ὑπὲρ τὴν Τρίπολιν· ὁμοίως καὶ ὑπὲρ τὰ Ζῆλα καὶ Τοκάτην καὶ Μάρσοβαν καὶ ἄλλα μέρη τῆς χώρας· χαλκοῦ δὲ τὰ σημαντικώτερα εἶναι τὰ τῆς Τοκάτης καὶ Τριπόλεως. Εὕρηται δὲ καὶ χρυσὸς μεταξὺ τοῦ ἀργύρου ὡς ἓν πρὸς 100· καὶ ἰδίως εἰς τὰ τῆς Ἀργυρουπόλεως, ἅτινα εἶναι καὶ τὰ πλουσιώτερα πάντων τῶν κατὰ ταύτην τὴν χώραν.

Βιομηχανία. Ἀφότου ἤρχησε νὰ ἐνδύῃ ἡ Εὐρώπη τὴν Ἀνατολὴν ἐξεγύμνωσεν αὐτὴν πάσης τέχνης καὶ βιομηχανίας, ὥστε ἡ βιομηχανία σήμερον ἐν Ἀνατολῇ οὐδὲν παρέχει σπουδαῖον, καὶ ἄξιον ἐνταῦθα νὰ διαμνημονευθῇ· ὑπάρχουν ὅμως αἱ συνήθεις καὶ τῇ κοινωνίᾳ χρήσιμαι τέχναι, οἷον ἡ χαλκευτικὴ ἡ χρυσοχοϊκὴ ἡ σιδηρουργικὴ καὶ τοιαῦται τινὲς, αἵτινες καὶ αὗται ἐπιρεαζόμεναι ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴν τέχνην κατὰ μικρὸν ἐξασθενοῦσι· τοῦτο δὲ πχρὰ πολὺ μάλιστα ἔβλαψε τὴν εὐημερίαν καὶ αὐτὸν τὸν πληθυσμὸν τῶν κατοίκων, ὥστε πολλοὶ τῶν κατοίκων ἀφέντες τὸ ἐπιτήδευμά των παρεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ οὕτω καὶ αὐτὸ ὑπὸ πολλῶν ἐνεργούμενον ἐξησθένησε καὶ μικρὰ παρέχει τὰ ὠφελήματα. Περὶ δὲ τῶν κατὰ πόλιν τεχνῶν καὶ τῆς μικρᾶς βιομηχανίας ἰδίως ῥηθήσεται ἐν τῇ ἐκθέσει ἑκάστης αὐτῶν.

Ἐμπόριον. Ὡς πάντοτε εἴδομεν ὅτι ἡ χώρα αὕτη εἶχεν ἐμπόριον σημαντικὸν, ἔτι καὶ νῦν μάλιστα δὲ ἡ Τραπεζοῦς καὶ ἡ Ἀμισός· καὶ ἡ μὲν Ἀμισὸς ἐνεργεῖ μέγα ἐμπόριον ὅταν μᾶλλον γίνεται ζήτησις σιτηρῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην· ἡ Τραπεζοῦς ὅμως πάντοτε ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ σταθερὸν τὸ ἐμπόριον καὶ οὖσα, ὡς εἴδομεν, εἰς χώραν τὴν μᾶλλον εὔθετον πρὸς τὴν μεγάλην Ἀσίαν· σήμερον ὅμως παρήκμασε τὸ ἐμπόριον αὐτῆς κατὰ τὸ ἥμισυ, πρῶτον μὲν ὅτι οἱ πρὸς Ἀνατολὰς Κιρκάσιοι καὶ Ἀπαζάδες μετηνά-

Digitized by Google

στευσαν ἐκ τῶν χωρῶν των, μεθ' ὧν εἶχον μεγάλας ἐμπορικὰς σχέσεις· δεύτερον δὲ ὅτι ἡ ἀπό τινος ἀσθένεια τῶν μεταξοσκωλήκων ἐν Περσίᾳ ἠλάττωσε τὴν εἰς αὐτὴν εἰσαγωγὴν Εὐρωπαϊκῶν ἐμπορευμάτων κατὰ τὰ 3]4, τρίτον δὲ ὅτι ἤρξατο τὸν ἐμπορικὸν συναγωνισμὸν ἡ Ῥωσσία ἀπὸ τοῦ Φάσιδος, ὥστε ἂν τελειοποιηθοῦν οἱ ἐν Φάσει λιμένες καὶ ὁ σιδηρόδρομος τῆς Γεωργίας, τότε ἀπὸ Τραπεζοῦντος φεύγει τὸ ἐμπόριον ὁλοτελῶς· ὅμως ἡ Τραπεζοῦς ἔχουσα τὴν φυσικωτάτην δίοδον πρὸς τὴν Περσίαν καὶ εὐκολωτέραν, ἢ ἡ Γεωργία, πάλιν μετὰ καιρὸν, ἂν ἀποκτείσῃ σιδηρόδρομον συνδέοντα αὐτὴν μὲ τὴν Περσίαν, θὰ ἀναλάβῃ ἐπωφελιμώτερον τὴν ἐμπορικήν της ὑπεροχήν· κατὰ δεύτερον δὲ λόγον θέσεις ἐμπορίων εἶναι ἡ Ἀμισὸς καὶ ἡ Κερασοῦς ἡ Ὀρτοῦ τὸ Οἴναιον καὶ πρὸ πάντων τὸ Βατοὺμ, ἔνθα γίνεται εἰσαγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ πρὸς ἐπιτόπιον χρῆσιν καὶ ἐμπόριον τῶν προαναφερθέντων προϊόντων· ἀσήμαντον δὲ τὸ ἐμπόριον τῶν μεσογείων πόλεων, ὁσάκις μάλιστα δὲν ὑπάρχει ἡ ζήτησις τῶν σιτηρῶν διὰ τὴν Εὐρώπην.

Ὁπωσδήποτε ὅμως πάλιν ἡ διὰ διαφόρων λιμένων εἰσαγωγὴ Εὐρωπαϊκῶν προϊόντων ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καὶ τῇ Περσίᾳ εἶναι περίπου 80 ἑκατ. φράγκων· αἱ δὲ τελωνιακαὶ πρόσοδοι τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων ἐμπορευμάτων φθάνουν εἰς 2,00,000 φράγκων· πρὸ τῶν ἀνωτέρω ὅμως αἰτιῶν ἦτον ὑπερδιπλάσιοι· τὴν αὐτὴν δὲ ἔχουν τύχην καὶ ἄλλαι δημόσιαι εἰσπράξεις τῆς χώρας, περιπεσούσης εἰς λειψανδρίαν αὐτῆς καὶ πενίαν· ἡ ἐξαγωγὴ ὅμως προϊόντων ὡς πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν μειονεκτεῖ μὲν ἐν Τραπεζοῦντι καὶ Περσίᾳ δηλαδὴ, εἰσοδαρεῖ δὲ ἐν Κερασοῦντι, πλεονεκτεῖ δὲ ἐν Ἀμισῷ· γενικῶς ὅμως θεωρουμένη ἡ ἐξαγωγὴ μειονεκτεῖ κατὰ πολὺ τῆς εἰσαγωγῆς· τὴν ὁμοίαν δὲ καὶ χείρονα τύχην τῆς χώρας ταύτης ἔχει καὶ ἡ Περσία ἀπωλέσασα πολὺ τῆς ἀρχαίας εὐημερίας περιπλακεῖσα εἰς τὴν χρῆσιν τῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς βιομηχανίας προϊόντων, ἥτις πάντα τὰ ἐν χρήσει εἴδει τῶν ἐντοπίων αὐτῆς ὑφασμάτων ἀπομιμηθεῖσα κατέστρεψε πᾶν ἴχνος βιομηχανίας καὶ τέχνης ἐν τῇ Τουρκίᾳ καὶ Περσίᾳ· καὶ οὕτω κατεδίκασεν αὐτὰς νὰ πληρώνωσι τὸν καταστρεπτικώτερον τῶν φόρων. Τὸ πλεῖ-

Digitized by Google

στον δὲ τοῦ ἐμπορίου τούτου γίνεται διὰ Ἑλληνικῶν καταστημάτων ἐντοπίων ἢ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἀποκαταστημένων.

Ἀξία τῶν εἰσελθόντων καὶ ἐξελθόντων ἐμπορευμάτων ἐν Τραπεζοῦντι τοῦ 1869.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.			ΕΞΑΓΩΓΗ		
Ῥωσσίας	ἀξίας φρ.	6,667,280	εἰς Ῥωσσίαν	φραγ.	5,316,350
Καυκάσου	» »	3,266,600	εἰς Καύκασον	»	2,414,120
Γαλλίας	» »	6,813,154	εἰς Γαλλίαν	»	5,314,400
Ἀγγλίας	» »	15,200,000	εἰς Ἀγγλίαν	»	417,250
Ἰταλίας	» »	135,400	εἰς Ἰταλίαν	»	20,500
Τουρκίας	» »	2,467,280	εἰς Κων)πολιν	»	7,846,780
Αὐστρίας	» »	227,850	εἰς Περσίαν	»	16,450 200
Γερμανίας	» »	217,800	εἰς Μ. Ἀσίαν	»	518,400
Βελγίου	» »	1,212,500	εἰς Δούναβιν	»	182,308
Ἑλλάδος	» »	131,150	εἰς Ἔρζερουμ	»	821,200
Περσίας	» »	14,421,350			
Ἀνατ.(ἐσωτ.)Μ.	Ἀσ.	3,221,650			
Κιουρτιστὰν	» »	42,100			
Ἀρμενίας	» »	3,982.650			
Ἐλβετίας	» »	5,780,800			
τὸ ὅλον φράγκα		62,787,464	τὸ ὅλον φράγκα		37,901,438

Συμποσοῦνται δὲ εἰς δέματα: Ἡ μὲν εἰσαγωγὴ τῶν διαφόρων 237,000, ὧν 15,000 Μανιφαχ. 20,500 Σακχάρεως· οἶνοι δὲ καὶ οἰνοπνεύματα 5,250· τὰ δὲ λοιπὰ διαφόρου εἴδους.

Ἡ δὲ ἐξαγωγή. δέματα 113 χιλ. ὧν 19 χιλ. τουμπεκὶ καὶ καπνὰ, 13,000 λεπτοκάρια, 1,400 μετάξης Περσίας· 2,200 Βάμβακες· τὰ δὲ λοιπὰ διαφόρου εἴδους.

Προσορμήσεις Ἀτμοπλοίων Ρωσσ. 101 τόνων 66,864, Αὐστρ. 50 τόν. 40,199, Γαλ. 52 τόν. 32,640, Τουρ. 94 τόν. 52,000· ἱστιοφόρα δὲ Ρωσ. 32 τόνων 2166, Αὐστρ. 4 τόν. 1523, Τουρ. διαφόρου μεγέθους 652, καὶ 6 μεγάλα τόνων 13,200, διαφόρων ἐθνῶν 10 τόνων 2,714.

ΧΡΗΜΑΤΟΔΕΜΑΤΑ.

Εἰσχθέντα μὲν			Ἐξαχθέντα δὲ		
860	Φρ.	1,634,000	1599	Φρ.	6,446,221

ΕΠΙΒΑΤΑΙ.

Ἀποβιβασθ. εἰς Τραπ. 13,000 | Ἐπιβιβασθ. ἐκ Τραπ. 19,000

Digitized by Google

'Εμπορεύματα ἐξ Εὐρώπης εἰς Περσίαν.

39,755 δέματα	Μανιφακ.	ἀξίας	φρ.		19,877,500
2,740 δέμ.	τεΐου	»	»		625,000
3,480 δέμ.	Ζαχαρ.	»	»		1392,000
4,266 δέμ.	διάφορα	»	»		763,200
50,241 δέματα				Φράγκα	22,657,700

'Εξαγωγὴ διὰ Τραπεζοῦντος τῆς Περσίας.

Τουμπεκὶ δέματα		13,480	ἀξίας	φρ.	3,370,000
Σαλίων	»	242	»	»	847,200
Μετάξης	»	1,167	»	»	2,334,000
Μεταξωτῶν	»	66	»	»	228,000
Βαμβάκια	»	2,750	»	»	1,100,000
Διαφ. ἐμπορ.	»	30,030	. . .	. . .	. . .
δέματα		22,312		Φρ.	8,802,720

Φόροι διάφοροι ἐν γένει Νομαρχίας Τραπεζοῦντος.

Τελώνια Τραπ.	2,200,000	Ἔξοδα Νομαρχίας
Ἀμισοῦ	4,328,198	
Λαζιστὰν	1,317,438	
Φόρ.διάφ.τῆς Νομαρ.	53,688,470	
Γρ.	61,434,105	13,050,019

Ἤθη καὶ ἔθιμα Διανοητικὴ κατάστασις τῆς χώρας. Ἕκαστον τῶν ἐθνῶν ἔχει μὲν διάφορα τὰ ἤθη καὶ τὴν διανοητικὴν κατάστασιν, τὰ ἔθιμα ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπικρατοῦσι τὰ ἑλληνικὰ, ἐπειδὴ καὶ εἰς 'Αρμενίους καὶ Μωαμεθανοὺς ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς ἀρχῆθεν πολυπληθέστερος ἐπέβαλλε καὶ εἰς ταῦτα τὰ ἔθνη τὰ ἔθιμάτου. ὥστε περὶ τῶν ἐθίμων θὰ ἀρκεσθῶμεν ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἐνταῦθα Ἕλληνας· ὅσον δὲ διὰ τὰ ἤθη καὶ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν καὶ διανοητικὴν θὰ διαιρέσωμεν εἰς τρεῖς τάξεις τοὺς 'Οθωμανοὺς, τοὺς 'Αρμενίους καὶ τοὺς Ἕλληνας.

Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύγκεινται ἀπὸ φῦλα μὴ 'Οθωμανῶν δὲν φέρουν τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰ ἤθη τῶν 'Οθωμανῶν· ὅθεν οἱ μὲν παράλιοι τὸ πλεῖστον Ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἰσὶ ναυτικώτεροι τῶν ἄλλων 'Οθωμανῶν καὶ ἐμπορικώτεροι. οἱ δὲ ἐν τοῖς χωρίοις καὶ οἱ ἐξ Ἑλλή-

Digitized by Google

νων ἔχουσιν ὅλως ἤθη τῶν γειτόνων των Χριστιανῶν, ἀλλὰ διὰ ἀμάθειαν περὶ τὰ γεωργικὰ εἶναι ὅλως εἰς ἀγρίαν κατάστασιν καὶ πενίαν μεγάλην· αἱ δὲ γυναῖκες των ἔχουν μικρὰν διαφορὰν τῶν Χριστιανῶν, ἐπειδὴ οὔτε τόσον κρύπτονται ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν, οὔτε ἄλλα ἔθιμα τὰ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἔχουσιν· οἱ τῶν πόλεων ὅμως ἔχουσι χροιάν τινα Ὀθωμανικῶν ἐθίμων.

Καὶ οἱ περὶ τὴν Λαζίαν καὶ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν οἰκοῦντες καὶ ἐκ Χριστιανῶν καταγόμενοι εἰσέτι δὲν ἀφωμοιώθησαν τοῖς λοιποῖς Ὀθωμανοῖς ὅσον ἐν ταῖς πόλεσιν· εἶναι δὲ ῥυπαροὶ καὶ ἀπολίτευτοι εἰς ἄκρον, ἀγνοοῦντες ὅλως τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἄλλα τινὰ φιλοξενικὰ ἔθιμα τὰ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς· εἶναι δὲ πενέστατοι ἐκτός τινων εὐγενῶν οἵτινες ἐγκαίρως κατεστάθησαν γαιοκτήμονες ἢ κτηματίαι· ἀνεξαιρέτως δὲ εἶναι εἰς μεγάλην ἀμάθειαν καὶ οὐδὲ κλίσιν εἰς γράμματα ἔχουν, ἐκτὸς μόνον οἱ ἐπὶ φιλομαθείᾳ διακρινόμενοι ἐξ Ἑλλήνων Μωαμεθανοὶ τοῦ Ὄφεως, οἵτινες καὶ ἠπιώτεροι τῶν ἄλλων φαίνονται· οἱ δὲ ἐκ τῶν Τουρκμάνων Μωαμεθανοὶ εἶναι μὲν ἄγροικοι ὅλοι καὶ ἀπαίδευτοι, φιλόξενοι ὅμως· οἱ ἐκ Λαζῶν δὲ τραχεῖς καὶ βάρβαροι ὅλως, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐκ Κιρκασίων καὶ ἄλλων Γεωργιανῶν· μόνον δὲ κυρίως ἤθη Ὀθωμανῶν ἀπαντῶνται, ὡς καὶ γνήσιοι Ὀθωμανοὶ πρὸς τὰ δυσμικώτερα τοῦ Πόντου ἐν Ἀμασείᾳ καὶ τοῖς πέριξ, οἵτινες ἔχουσιν ἤθη ὅλως Ὀθωμανικά. Καίτοι δὲ εἰς πολλὰς πόλεις ἐγένοντο σχολεῖα, ἀλλὰ σπανίως πέμπουσι τοὺς παῖδας των καὶ ὡς ἐκ τούτου μόνον τὴν ἀνάγνωσιν τῆς γλώσσης των μανθάνουσιν ὡς καὶ τὴν γραφήν· καταβάλλεται δὲ φροντὶς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν, καὶ διάφορα σχολεῖα ἐν διαφόροις πόλεσι γίνονται.

Οἱ δὲ Ἀρμένιοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἰκοῦντες ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ἐπιτηδεύματά τινα καὶ ἐμπόριον μετερχόμενοι, ἔχουσι στοιχειώδη τινὰ παιδείαν, καὶ ἡ θρησκευτικὴ συνακολουθοῦσα διατηρεῖ εἰς κατάστασίν τινα ἀνθρωπισμοῦ· θὰ ἦσαν δὲ εἰς διαφορετικωτέραν πρόοδον, καθότι εἶναι πάντοτε συγκεντρωμένοι ἱκανῶς, ἂν αὐτοὺς πάλιν ἄλλα αἴτια ἐξωτερικὰ δὲν διήρουν, καὶ οὕτω τὴν δύναμιν τοῦ νὰ διατηρῶ-

Digitized by Google

σιν ὠφελιμώτερον τὰ σχολεῖά των· διότι ἀπό τινος χρόνου ἐλθόντες μεταξὺ αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ λατινισμὸς ἀπέσπασεν ἓν μέρος καὶ ἐσχημάτισεν ἴδιον ἔθνος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Προτεσταντισμὸς ἀπετέλεσεν ἕτερον ἔθνος, καὶ οὕτως ἀσθενεῖς καὶ ἀνεπαρκεῖς εἰσιν εἰς τὰ κοινά των· τὸ δὲ χείριστον καὶ ἀντιπολιτευόμενα ἄλληλα τὰ θρησκεύματα μεγάλην προξενοῦσιν εἰς τὴν οἰκιακήν των καὶ θρησκευτικὴν ἀνατροφὴν παράλυσίαν· λυπηρὸν τωόντι νὰ βλέπῃ τις τὸν ἐκ τούτων μαρασμὸν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἐκδιαίτησιν· ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι οἱ εἰς τὰ πάτρια μείναντες πιστοὶ ἔχουσι καὶ καλλιτέραν οἰκογενειακὴν καὶ θρησκευτικὴν ἀνατροφήν· οἱ δὲ ἐν τοῖς χωρίοις Ἀρμένιοι εἶναι πολλὰ σκαιοὶ καὶ βάρβαροι· ἐν γένει δὲ τὰ ἤθη των προσεγγίζουσι πολλοὶ τὰ τῶν λοιπῶν Ἀσιανῶν· ἐπιδεικτικοὶ δὲ καὶ ἐπιπόλαιοι ὄντες δὲν δύνανται νὰ ἀποκτήσωσι παιδείαν ἀληθῆ οὔτε ἐπιστήμην, καὶ πλουτίσαντες ταχέως καὶ πάλιν πίπτουσι· ἀγαπῶσι δὲ μᾶλλον τῶν ἄλλων τὰς διασκεδάσεις καὶ τρυφάς, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἤθη των εἶναι μᾶλλον ἐκδεδιῃτημένα, ἢ τῶν ἄλλων γειτόνων των ἐθνῶν· εἶναι ὅμως μᾶλλον φιλόξενοι καὶ περιποιητικοὶ τῶν ἄλλων· ἡ εἰς τρεῖς θρησκείας διαίρεσις, καὶ ἡ ὑπὸ τρία ἔθνη διαμέλισις αὐτῶν τοὺς καθιστᾷ ὥστε νὰ μὴ ἔχωσιν ἐθνικὴν ἑνότητα, ἥτις, ἠδύνατο ἀρκούντως νὰ προάξῃ αὐτοὺς ἡνωμένους ὄντας.

Οἱ Ἀρμένιοι πρῶτον ἐλθόντες ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, εἶτα δὲ καὶ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Γ'. ὡς πρόσφυγες ἔλαβον θέσεις τινὰς καὶ ὡς γεωργοὶ ἀπεκατεστάθησαν, τινὲς δὲ καὶ ὡς ἔμποροι ἐκ τῆς Ἀρμενίας μεταναστεύσαντες· εἶτα δὲ παρακολουθοῦντες τοὺς Τούρκους ἀπεκατεστάθησαν εἰς ὅλας τὰς πόλεις· ἀλλ' ἐπὶ τῆς τρομοκρατίας τῶν Τερεπέγιδων καὶ αὐτῶν ἠναγκάσθησάν τινες καὶ ἐτούρκισαν, ὧν τινες πάλιν ἐπ' ἐσχάτων ἀπέκτησαν τὸ πάτριον θρήσκευμα, μένουσιν ὅμως ἔτι ἱκανοὶ Τουρκαρμένιοι· σπανίως δὲ ἀποτελοῦσι χωρία καὶ σποράδην εὑρίσκονται τινά, ἱκανοὶ δὲ περὶ τὴν Νικόπολιν καὶ τὴν Σεβαστείαν, οἵτινες φαίνονται μεταγενεστέρως ἀποικίσαντες καὶ ἐνταῦθα.

Ἕλληνες Χριστιανοί· οὗτοι καίτοι κατοικοῦντες διάφορα μέρη τῆς χώρας ἔχουσιν ὅμως πολλὰ κοινὰ πρὸς ἀλλήλους,

Digitized by Google

ὡς τὴν γλῶσσαν τὰ ἔθιμα, τοὺς γάμους τοὺς χοροὺς καὶ τὰ λοιπά, διαφέρουν ὅμως τὰ ἤθη καὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν· καθόσον τὰ παράλια διὰ τὴν ἐμπορικὴν συγκοινωνίαν ἔλαβον μεταβολήν τινὰ ὡς πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὴν παιδίαν, καὶ ταῦτα πάλιν ἔχοντα ποικιλίαν τινά, καὶ πολλὰ ἀνόμοια, ἅτινα κατὰ μέρος ἐκτεθήσονται· γενικώτερον δὲ εἶναι φιλομαθέστεροι τῶν ἄλλων γειτόνων των ἐθνῶν καὶ ἐμπορικώτεροι· μόνοι δὲ τῶν ἄλλων καλλιεργοῦσι τὰ μέταλλα, μετέρχονται δὲ τὴν ἀρχιτεκτονικήν, οὗτοι δὲ εἶναι οἰκοδόμοι καὶ τοιχοποιοὶ, ὧν πολλοὶ χάριν τῶν ἀνωτέρω ἐπιτηδευμάτων ἀποδημοῦσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Περσίαν· ἡ γεωργία των ὅμως,ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ γυναικῶν ἐνεργουμένη εἶναι παρὰ πολὺ παρημελημένη, καὶ μικρὰς δίδει αὐτοῖς ὠφελείας,καίτοι ὡραίας καὶ προσοδοφόρους κατέχοντες γαίας, μάλιστα οἱ παρὰ τὰ παράλια.

Οἱ ἐνταῦθα δὲ κάτοικοι Ἕλληνες ἔχουν πάνταα ὐτῶν τὰ ἔθιμα θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικὰ πολὺ παραπλήσια μὲ ἐκεῖνα τῶν ἀρχαίων· καὶ καθὼς ἡ διάλεκτος πολὺ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων προσεγγίζει μὲ αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τῶν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, οὕτω καὶ πολλὰ θρησκευτικὰ τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα,ὡς αἱ ἀγάπαι ἢ τὰ Κυριακὰ δεῖπνα,γενόμενα συνήθως εἰς τὰ ἐνταῦθα χωρία μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας,καὶ ἄλλαι τοιαῦται τελεταί· οἱ δὲ χοροί των φέρουσιν τύπον ἀρχαιότατον, καὶ τὰ ᾄσματα των ποικίλης ὕλης ἔχουσιν ἀρχαιοτάτην τὴν καταγωγήν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ· ὥστε οὐδαμοῦ δύναταί τις νὰ ἀπαντήσῃ ἀρχαιότατα ἴχνη, ἢ παρ' αὐτοῖς· οἱ παρ' αὐτοῖς δὲ μῦθοι παροιμίαι προλήψεις καὶ τὰ τοιαῦτα δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς πολὺ προγενεστέραν ἐποχήν· Διότι ἐπειδὴ ἡ χώρα αὕτη ἦν φύσει κεχωρισμένη τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν δὲν μετέσχε τοσοῦτον τῶν ἀλλαχοῦ γενομένων καθ' ὅλα παραλλαγῶν· ἐπικρατέστερος δὲ ὢν μέχρις ἡμῶν ὁ Ἑλληνισμὸς ἠνάγκασε καὶ πολλὰ τῶν προσελθόντων ἄλλων ἐθνῶν νὰ δεχθῶσι πλεῖστα τῶν ἰδίων του ἐθίμων· ὥςε καὶ οἱ χοροὶ καὶ τὰ ᾄσματα καὶ οἱ γάμοι καὶ τὰ παραπλήσια ἐπεβλήθησαν καὶ εἰς τὰ ἐνταῦθα ἔθνη καίτοι ξένα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Digitized by Google

Ἔθιμα. Πλεῖστα τῶν κατὰ ταύτην τὴν χώραν ἐθίμων πρὸ πάντων τὰ εἰς τὸν οἰκιακὸν βίον ἀποβλέποντα ἔχουσι πολλὴν ὁμοιότητα μὲ τὰ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἐν γένει δὲ ἔχουσιν ὁμοιότητα εἰς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν ἄλλην δίαιταν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα εἴτε ποιμενικὰ, γεωργικὰ καὶ λοιπὰ, μετὰ τῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ στερεᾷ Ἑλλάδι, ὥστε μικρὰν τις δύναται νὰ εὕρῃ διαφοράν· ἡ μονη δὲ διαφορὰ εἶναι ἡ τῆς διαλέκτου καὶ προφορᾶς, τῶν χορῶν, καὶ τῶν ἀσμάτων. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀσμάτων καὶ τῆς διαλέκτου ἰδίως γίνεται λόγος, ἐνταῦθα δὲ λέγομέν τινα περὶ τῶν χορῶν· τὸ μᾶλλον πεφιλημένον παρὰ τοῖς κατοίκοις τῆς χώρας ταύτης εἶναι ὁ χορὸς συνοδευόμενος ὑπὸ ἀσμάτων ἢ πρὸ πάντων τῆς λύρας· καὶ πολλοὶ μὲν καὶ διάφοροι εἰσὶν οἱ χοροὶ, ἰδίως ὅμως οἱ σεμνότεροι καὶ οἱ τῶν γυναικῶν εἶναι τέσσαρες, ὁ μονὸς χορὸς λεγόμενος, ὁ διπλὸς, ὁ λαγκευτὸς ἢ πηδηκτὸς, καὶ τὸ κουτζανκέλι ἢ περίπατος. Καὶ ὁ μὲν μονὸς ἥσυχος καὶ βραδὺς, ἔχει τι σεμνὸν ὁμοιάζων πολὺ εἰς τὸν βηματισμὸν μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν πόλκαν, τρία ἔχων βήματα εἰς τὰ ἐμπρὸς καὶ δύο εἰς τὰ ὀπίσω. Ὁ δὲ διπλὸς ἐπίσης σοβαρὸς ἀλλὰ καὶ δύσκολος ἔχων πέντε βηματισμαὺς ἔμπροσθεν καὶ τρεῖς ὄπισθεν· ὁ δὲ λαγκευτὸς ἔχει τοὺς βηματισμοὺς τοῦ πρώτου, ταχύτερος δὲ, καὶ τινακτικὸς, ἀλλ' ἔμμετρος· ὅλοι δὲ οὗτοι οἱ χοροὶ εἶναι κυκλικοὶ, καὶ ἄνευ κύκλου σχηματιζομένου ὑπὸ τῶν χορευτῶν δὲν χορεύονται· ὁ δὲ τέταρτος τὸ κουτσαγγέλι ἢ ὁ περίπατος συνίσταται οὕτως· ὁ διευθύνων τὸν χορὸν περιέρχεται διάφορα μέρη τῆς οἰκίας ἢ καὶ πολλὰς ἐκεῖ περὶ τὴν οικίαν ὁδοὺς, οἱ δὲ λοιποὶ παρακολουθοῦσι χορεύοντες ὑπὸ τὴν λύραν καὶ τὰ ᾄσματα. Συνήθως δὲ καὶ μόνον εἰς τοὺς χοροὺς αἱ γυναῖκες ἔχουσι τὴν συνήθειαν νὰ ἀναμιγνύωνται μὲ τοὺς ἄνδρας· διατηρεῖται δὲ μεγάλη ἡσυχία ἐν τῷ χορῷ ὅπως ἀκούονται τὰ ᾄσματα τὰ συνοδεύοντα τὴν λύραν, θρησκευτικῶς δὲ ἀποφεύγουσι πᾶν ὅτι δύναται νὰ φέρῃ ἀτιμίαν εἰς τὸν ὄντως ἱερὸν θεωρούμενον χορόν.

Ἐκτὸς δὲ τούτων τῶν χορῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ὁ τρεμικτὸς, ὃν τρέμοντες τὰς χεῖράς των ἢ ἄλλας διαφόρους τοῦ σώματος κινήσεις ποιοῦντες χορεύουσι, καὶ ἄλλοι διά-

Digitized by Google

φοροι μὲ τακτικάς τινας χειρονομίας γινόμενοι, ὅμοιοι μὲ τοὺς ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφερομένους· τοὺς τοιούτους ὅμως χορούς, μόνον εἰς πανηγύρεις οἱ ἄνδρες καὶ ἄνευ γυναικῶν χορεύουσιν· ἄχρηστοι δὲ εἶναι εἰς τοὺς γάμους καὶ τὰς ἐν οἰκίαις διασκεδάσεις.

Digitized by Google

ΚΕΦ Ι΄.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΕΡΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΕΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.

Ἡ περιήγησις καὶ περιγραφὴ πάσης Ἑλληνικῆς χώρας παρέχει μέν τι ὡραῖον καὶ ὑψηλὸν αἴσθημα, οὐχ ἧττον δὲ τῆς Ἀνατολῆς, ὑψηλότερον καὶ ὡραιότερον ἐμποιοῦσα αἴσθημα, ἐμπνέει καὶ θρησκευτικόν τι σέβας· διότι κατὰ πᾶν βῆμα ὅπου καὶ ἂν τις στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς παρατηρεῖ ἐδῶ μὲν ἀγῶνας πολυχρόνιους πολιτισμοῦ κατὰ βαρβαρότητος, ἐκεῖ δὲ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς θρησκείας κατὰ τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀσεβείας· πανταχοῦ δὲ πατεῖ γῆν πεφυρμένην αἵματι χυθέντι τῶν μὲν μαρτυρησάντων ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας, ἄλλων δὲ ἀγωνισαμένων ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· ῥίγος δὲ καταλαμβάνει, καὶ ἀναμνήσεις ἀλλοκότου φύσεως συνέχουσι τὸν διερχόμενον τὰ μέρη ταῦτα, τὰς πόλεις καὶ τὰ συντετριμμένα αὐτῶν τείχη καὶ τοὺς κατερριμμένους αὐτῶν πύργους, ἐκ τῶν ὁποίων πλεῖστον μὲν, ἀλλ' ἔνδοξον αἷμα Ἑλληνικὸν καὶ Χριστιανικὸν χυθὲν ἐπίανε, καὶ ἐπότισε τὸ περὶ αὐτὰ ἔδαφος· καὶ οἱ μὲν συνήθεις ξένοι περιηγηταὶ διερχόμενοι ταῦτα τὰ μέρη οὐδέν τι τοιοῦτον πάσχουσιν, ἢ ὅτι ψυχρῶς καταγράφουσι τὰ περὶ τῶν ἐρειπίων τῆς χώρας, καὶ ἐνασμενίζονται νὰ περιγράφωσι τὰ ὡραῖα αὐτῶν μέρη καὶ λοιπά. Εἰς ἡμᾶς ὅμως διάφορόν τι συμβαίνει, ὅταν μανθάνῃ τις, ὅτι ἐκεῖ μὲν ἐγένετο αὐτὴ ἢ ἐκείνη ἡ καταστροφὴ, ἐδῶ δὲ ὅτι ὁ δεῖνα ἢ ἡ δεῖνα Μάρτυς ἔχυσε τὸ πολύτιμον αἷμά της, ἢ ὑπῆρξεν οὗτος ἢ ἐκεῖνος ὁ στρατηγὸς, ἢ Ἱεράρχης ὑπερμαχοῦντες ὑπὲρ πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὑπὸ τοιαῦτα λοιπὸν αἰσθήματα χαρᾶς και λύπης, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τὸ βάρος θλίψεως καὶ ἄλγους προαγόμεθα νὰ περιγράφωμεν τὰ μέρη ταῦτα, καθόσον εἴμεθα καταδικασμένοι νὰ ἐκθέτωμεν, οὐ νίκας Μαραθωνίους, οὔτε θριάμβους

Digitized by Google

᾿Αλεξάνδρου, ἀλλὰ κατεριπωμένας χώρας ἐρείπια πενιχρὰ καὶ φρικαλέα· ἐπειδὴ πλέον δὲν περιγράφομεν τὴν ᾿Αμάσειαν τοῦ Στράβωνος, οὐδὲ τὴν Νεοκαισάρειαν τοῦ θείου Γρηγορίου, ἀλλ᾿ οὐδὲ τὴν Τραπεζοῦντα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ἀλλὰ τὰ ἴχνη τῆς μεγαλειότητος καὶ τὰ λείψανα τῆς ἐπ᾿ αὐταῖς ἐπελθούσης ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς.

Οὐδεμία ἄλλη χώρα Ἑλληνικὴ ὑπάρχει, ἥτις διετήρησε τὰς ἀρχαίας καὶ Ἑλληνικὰς αὐτῆς ὀνομασίας, ὡς ἡ ἐνταῦθα· οὔτε αὐτὴ ἡ κυρίως Ἑλλὰς ὅσον καὶ ἐπανέφερε τὰς ἀρχαίας ὀνομασίας, πάλιν δύναται νὰ ἔχῃ ὅσας αὕτη ἀκόμη διετήρησε, καὶ τοῦτο οὐ μικρὰν εὐχαρίστησιν παρέχει· ὁμοίως ἑτέραν δὲ εὐχαρίστησιν ὅτι· ὅπου τις εἰς ταῦτα τὰ μέρη καὶ ἂν διευθυνθῇ, πανταχοῦ εὑρίσκει μόνον Ἕλληνας, οἵτινες εἴτε ἐκ παραδόσεως, εἴτε ἐξ οἰκίας φυλοστόργου περιεργείας δύνανται τὸ κατὰ δύναμιν νὰ φωτίζωσι φιλοτίμως τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐρευνῶντας· ἐνῷ ἂν ἐρωτήσῃ ἀλλοεθνῆ τινα, οὐδεμίαν ἔχει παράδοσιν οὔτε γνῶσιν τῶν περὶ αὐτόν. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπατῶνται λαμβάνοντες εἰδήσεις τῆς χώρας πολλάκις ἀπὸ ᾿Οθωμανῶν ἢ ᾿Αρμενίων, οἵτινες ὡς ξένοι οὐδεμίαν γνῶσιν ἔχουσι τοῦ παρελθόντος, οὔτε λαμβάνουσι τὴν περιέργειαν νὰ ἔχωσιν.

᾿Επιχειροῦντες λοιπὸν τὴν περιγραφὴν τῆς χώρας ταύτης ἀρχίζομεν ἀπὸ τῶν πρὸς Δυσμὰς μερῶν τῶν περιβρεχομένων ἀπὸ τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ. Καὶ ἡ μὲν παραλία χώρα ἀπὸ τοῦ Ἅλυος μέχρι τῆς ᾿Αμισοῦ κατὰ Στράβωνα ἐκαλεῖτο Γαζηλωνῖνις, ἧς ἡ ἀμέσως παρ᾿ αὐτὸν τὸν Ἅλυν παραλία χώρα εὐδαίμων ἦν, ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ πεδινὴ, ἔχουσα παλαιὰν πόλιν τὴν Γαζιλῶνα κατὰ τὴν σημερινὴν Πάφραν· ἡ πόλις δ᾿ αὕτη κειμένη ἐπὶ τοῦ Ἅλυος εἰς 8 ὡρῶν ἀπόστασιν τῆς θαλάσσης καὶ συγκοινωνοῦσα μετ᾿ αὐτῆς διὰ μικρῶν πλοίων, ἔχει κατοίκους 8000, ἐξ ὧν μόνον 2000 Ἑλλήνων ὁμιλούντων τὸ πλεῖστον τὴν Τουρκικήν· διατηροῦσι δὲ σχολεῖα ἑκατέρου τοῦ φύλου πρὸς ἀνάκτησιν τῆς πατρῴας αὐτῶν γλώσσης. Κύρια δὲ προϊόντα αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ μέταξα καὶ ἄλλοι δημητριακοὶ καρποί. Κατὰ δὲ τὴν παραλίαν ταύτην ἀπαντῶνται εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὀνόματα πόλεων

Digitized by Google

ἡ Εὐσήνη καὶ ὁ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἅλυος Ναύσταθμος, νῦν Ἰντζιρπουρνοῦ καλούμενος· περὶ δὲ τὴν Πάφραν ὑπάρχουν ἱκανὰ Ἑλληνικὰ χωρία, ὧν οἱ κάτοικοι ἀποκλειστικῶς εἰσι γεωργοί. Πρὸ Μ. δὲ αὐτῶν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἅλυος ἀπέχουσα τῆς Πάφρας 10 ὥρας εἶναι ἡ κωμόπολις Κιόπρου, ἡ Γέφυρα, ἔχουσα καὶ αὕτη πολλοὺς Χριστιανοὺς καὶ πολυπληθέστερα Ἑλληνικὰ χωρία τὸ πλεῖστον ὁμιλοῦντα τὴν Τουρκικήν. Πρὸς Ἀν. δὲ τῆς Γαζανωνίτιδος εἶναι ἡ Σεραμηνὴ χώρα παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται καὶ ἡ Ἀμισσὸς ἀπέχουσα τῆς Πάφρας 12 ὥρας.

Ἡ δὲ Ἀμισὸς λέγεται ὅτι τὸ πρῶτον ἀπῳκίσθη ὑπὸ Μιλησίων, κατόπιν δὲ ὑπὸ Ἀθηναίων, ὑφ' ὧν καὶ Πειραιεὺς μετωνομάσθη. Αὕτη δὲ καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα ἐγένετο περίφημος διὰ τὴν ἐμπορίαν της καὶ τὴν εὐκαρπίαν τῆς περὶ αὐτὴν χώρας· ἐπὶ δὲ τῶν Περσῶν τυραννευθεῖσαν, ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἠλευθέρωσε, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ πάλιν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα· πάλιν ὅμως ἐγένετο ὑπὸ τοὺς Πάρθους Βασιλεῖς, ἐξ ὧν ὁ Μιθριδάτης ἐκόσμησεν αὐτὴν μὲ πολλὰ ἱερά· ἐπὶ δὲ τοῦ Σεβαστοῦ ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν της ἔχουσα τήν τε Θεμίσκυραν καὶ τὴν Σιδήνην· οὕτω λοιπὸν ἔχουσα, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ αὕτη ἀφωμοιώθη μὲ τὸ λοιπὸν Βυζαντινὸν κράτος. Ἐπὶ δὲ τοῦ μεσαιῶνος ἤκμασε κατὰ πολὺ, καὶ ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν ἦτον ἀξιόλογον ἐμπόριον οὖσα λιμὴν τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐν Ἰκονίῳ Σελουΐκων Τούρκων· εἶτα δὲ διὰ τοὺς κατὰ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν πολέμους προσχωρήσασα ἑκουσίως εἰς τὸ κράτος τῶν ἐν Νικαίᾳ Λασκάρεων διετέλεσε μέρος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατορίας· τέλος δὲ περιῆλθε καὶ αὕτη ἡ πόλις εἰς τοὺς Τούρκους· ὅτε καταστραφεῖσα καὶ κατασκαφεῖσα, μετῳκίσθη εἰς τὴν ἀμέσως πρὸς ἀνατ. χαμηλὴν παραλίαν· ὅπου διὰ τὸ νοσῶδες τοῦ κλίματος καὶ τὰς ἐπελθούσας τῶν Τερεπέγιδων δυναστείας παρήκμασεν ὅλως, μεταβαλοῦσα καὶ τὸ ὄνομά της ἀπὸ τοῦ εἰς Ἀμισὸν Σαμψὸν μεταβληθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ παραφθοράν.

Ἡ ἀρχαία θέσις τῆς Ἀμισοῦ εἶναι ἐπὶ τραπεζοειδοῦς λόφου πανταχόθεν κατωφεροῦς καὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν διήκοντος, ὀνομαζομένη νῦν Καρὰ Σαμψὸν, οὖσα πλήρης ἐρειπίων, καὶ

Digitized by Google

μέρος τῶν τειχῶν της διασώζουσα· πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος δὲ τῶν τειχῶν της καὶ ἐπὶ κατωφεροῦς χώρου σώζονται ἐρείπια θεάτρου μεγαλοπρεποῦς, ὡς ἐκ τῶν μεγάλων λίθων δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, καὶ εὐρυχώρου· τούτου δὲ οἱ λίθοι σήμερον ἢ ἐπωλήθησαν, ἢ ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς προκυμαίας· αἱ πλεῖσται ὅμως σώζονται μεταξὺ τῶν θεμελίων φέρουσαι γράμματα κεφαλαῖα ἐποχῆς Ἀλεξανδρινῆς· πρὸς τὸ θέατρον δὲ εἶναι καὶ ναὸς τοῦ ἁγίου Θεοδώρου, νῦν δὲ τζαμίον, οὗ ὁ τόπος Γοργόνες νῦν καλεῖται· εἶναι δὲ καὶ παρακείμενον καὶ μέχρι θαλάσσης ἄλσος ἐκ μεγάλων δαφνῶν, καὶ πιθανὸν ὅ τε ναὸς καὶ τὸ ἄλσος νὰ ἦτον ἱερὰ ταῖς Γοργόσιν, ὡς ἐπιχωρίοις δαίμοσιν· ἐπειδὴ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν νομισμάτων τῆς Ἀμισοῦ φέρουσι κεφαλὴν Γοργόνος· πλησίον δὲ τοῦ ἄλσους εἶναι ὁ ἀρχαῖος λιμὴν σώζων ἔτι καὶ προκυμαίαν καὶ μέρος λιμένος μηδέπω χωθέν. Πρὸς Δ. δὲ εὑρίσκονται πλῆθος τεχνιτῶν σπηλαίων, καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἱκανοὶ τύμβοι ἢ χώματα. Τὸ δὲ ἔδαφος τῆς Ἀμισοῦ ὡς καὶ πάσης τῆς περὶ αὐτῆς χώρας εἶναι πάμφορον εἰς ἐλαίαν καὶ ἄμπελον καὶ λοιπὰ πλούσια προϊόντα· ἐπειδὴ ὅμως σήμερον ἐπεδόθησαν εἰς τὴν γεωργίαν τοῦ καπνοῦ, ὅστις εἶναι καὶ τῆς καλητέρας ποιότητος, παρημέλησαν τὴν λοιπὴν γεωργίαν· οὖσα δὲ ἡ Ἀμισὸς τὸ ἐπίνηον τῆς ὅλης μικρᾶς Ἀσίας, γίνεται τὸ δεύτερον μετὰ τὴν Τραπεζοῦντα ἐμπόριον τοῦ Ν. Εὐξείνου. Πολλὰ δὲ πλοῖα καὶ ἀτμόπλοια καθ' ἑβδομάδα ἐπισκέπτονται αὐτὴν, καὶ ἐνταῦθα γίνεται μεγάλη ἐξαγωγὴ καπνοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, σιτηρῶν, βάμβακος καὶ ἄλλων διαφόρων ἐμπορευμάτων οἷον διαφόρων δερμάτων, ὀσπρίων, μετάξης λίνου καὶ κανάβεως, καὶ τούτων ἁπάντων κατερχομένων δι' ἁμαξῶν καμήλων καὶ ἄλλων φορτηγῶν ζώων, ἀποτελεῖται θέαμα καὶ κίνησις θαυμασία. Καὶ τὸ μὲν ποσὸν τῶν τελωνείων καὶ τῶν κατ' ἔτος διαφόρων φόρων ἀναβαίνει εἰς 22 ἑκατομμύρια γρόσια, ἡ δὲ ἐξαγωγὴ τῶν διαφόρων προϊόντων δὲν δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ, ἥτις ποικίλεται κατὰ τὴν ἐν Εὐρώπῃ κίνησιν πρὸ πάντων τῶν σιτηρῶν.

Ἡ Ἀμισὸς οὖσα ἕδρα διοικητοῦ ὑπὸ τὸν γενικὸν διοικητὴν Τραπεζοῦντος ἔχει ἓξ ὑποδιοικήσεις ἢ Καϊμακαμλίκια

Digitized by Google

τὴν τῆς Οἰνόης, τοῦ Τζαρσαμπὰ, καὶ Πάφρας, περιέχουσα 662 χωρία καὶ 39155 οἰκογενείας, καὶ 160,000 περίπου ψυχάς· κυρίως δὲ ἡ Ἀμισὸς ἔχει οἰκογενείας 1000 ὧν αἱ 500 Χριστιανικαὶ Ἑλλ. καὶ 150 Ἀρμενικαί· ἔχει δὲ δύο συνοικίας ἑλληνικὰς, μίαν ὑψηλὰ ἡμίσειαν ὥραν ὀνομαζομένην Καδίκιογιου ἔχουσα 350 οἰκίας καὶ δύο Ἐκκλησίας, ἓν Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ ἓν Ἀλληλοδιδακτικόν· ἑτέραν δὲ ἐν τῇ πόλει ἔχουσα 150 οἰκογενείας καὶ Ἑλληνικὸν καὶ Ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον καὶ Παρθεναγωγεῖον, συνοικισθεῖσαν τὸ πλεῖςον ἐκ Καππαδόκων χάριν ἐμπορίου προσελθόντων· ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ ξένοι πολλοὶ ὑπάρχουσι, καὶ πρακτορεῖα προξενικὰ,καὶ καταστήματα διαφόρων ἀτμοπλοϊκῶν ἑταιριῶν. Ἐνταῦθα δὲ ἑδρεύει καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἀμασείας, ἐπειδὴ ἐνῷ ἄλλοτε ἡ Ἀμισὸς ἦτον Ἐπισκοπὴ σήμερον συμπεριελήφθη εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς.

Καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ Ἀμισὸς οὐ μόνον πλουσία πόλις ἀνεδείχθη καὶ καλλίτεχνος ὡς ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ὡραίων αὐτῆς νομισμάτων φαίνεται, ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα ἐθεράπευεν ὡς ἐκ πολλῶν αὐτῆς μνημονευομένων ἀρχαίων σοφῶν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Δημήτριος ὁ Ῥαθηνοῦ καὶ Διονυσίδωρος ὁ μαθηματικὸς, καὶ ὁ γραμματικὸς Τυραννίων, ὃς ἐχρημάτισε διδάσκαλος τοῦ Στράβωνος· ἀλλὰ καὶ σήμερον διὰ τὴν ἐμπορικήν αὐτῆς θέσιν καὶ τὴν γεωργικὴν ἀξίαν θά γείνῃ μία τῶν ἀξιολογωτέρων πόλεων τοῦ Εὐξείνου, βαθμηδὸν συνοικιζομένη ὑπὸ πολλῶν ξένων καὶ μάλιστα Ἑλλήνων, παρέχουσα οὕτω ζωὴν εἰς τὸν περὶ αὐτὴν ἄφθονον Ἑλληνισμόν.

Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀμισοῦ πρὸς Ἀν. διερχόμενός τις πεδιάδα ποικιλουμένην ὑπὸ ὡραίων λόφων φθάνει ἐπὶ 10 ὥρας εἰς τὴν Θεμίσκυραν (Τσαρσαμπὰς) ἐπὶ τοῦ Ἴριδος ποταμοῦ, ἀπέχουσαν τῆς θαλάσσης ὥρας 8 καὶ συγκοινωνοῦσαν μετ' αὐτῆς διὰ μικρῶν πλοίων ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ στόματος τοῦ ποταμοῦ, ὅπου μικρὸς λιμὴν σχηματίζεται πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἡρακλείου ἄκρου, Ἀγκὼν ὀνομαζόμενος λιμὴν καὶ πόλις τῶν Λευκοσύρων. Ἀπὸ τῆς πόλεως δὲ ταύτης μέχρι τῶν πρὸς ἀνατολὰς ὀρέων ὑπάρχει καὶ τὸ πεδίον τῆς Θεμισκύρας, ὅπερ καὶ ἕτερος ποταμὸς ὁ Θερμώδων λαμβάνων ἀπὸ

Digitized by Google

τῶν πλησίων ὀρέων τὰς πηγὰς ποτίζει αὐτὸ, καὶ καθιστᾷ καρποφορώτατον ἅμα καὶ τερπνότατον πληρούμενον παντοδαπῶν δένδρων ὀπωροφόρων· τὴν δὲ ἀρετὴν τῆς γῆς ταύτης ἐκτίθησιν ὁ Στράβων, τοιαύτην τινὰ καὶ μέχρις ἡμῶν οὖσαν καὶ ἀπαράλλακτον, λέγων ὧδε πως· « Διὰ δὲ τοῦτο ἔνδροσόν ἐστι καὶ ποάζον ἐστὶ τὸ πεδίον τοῦτο τρέφειν ἀγέλας βοῶν τε ὁμοίως καὶ ἵππων δυνάμενον, σπόρον δὲ πλεῖστον δέχεται ἐκ τῆς ἐλύρου καὶ κέγχρου, μᾶλλον δὲ ἀνέκλειπτον· αὐχμοῦ γάρ ἐστι κρείττων ἡ εὐυδρία παντὸς, ὥστ' οὐδὲ λιμὸς καθικνεῖται τῶν ἀνθρώπων τούτων οὐδ' ἅπαξ· τοσαύτην δὲ ὀπώραν ἐκδίδωσιν ἡ παρόρειος τῶν αὐτοφυῶν καὶ ἀγρίων σταφυλῆς τε καὶ ὄχνης καὶ μήλων καὶ τῶν καρυωδῶν, ὥςε κατὰ πᾶσαν τοῦ ἔτους ὥραν ἀφθόνως εὐπορεῖν τοὺς ἐξιόντας ἐπὶ τὴν ὕλην, τοτὲ μὲν κρεμαμένων τῶν καρπῶν ἐν τοῖς δένδρεσι, τοτὲ δὲ ἐν τῇ πεπτωκείᾳ φυλλάδι, καὶ ὑπ' αὐτῇ κειμένων βαθείᾳ καὶ πολλῷ κεχυμένῃ· συχναὶ δὲ καὶ θῆραι παντοίων ἀγρευμάτων διὰ τὴν εὐπορίαν τῆς τροφῆς. »

Μεταξὺ δὲ τῆς Θεμισκύρας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἴριδος ἐκτείνεται δάσος ἐκτεταμένον ἔχον 6 ὥρας μῆκος καὶ 4 πλάτος ἄγριον ὅλως καὶ ἄβατον περιέχον πολλὰ ἕλη καὶ λίμνας, ὧν ἐπισημοτέρα ἡ Σιμωνὶς πλουσία εἰς πανταδαποὺς ἰχθύας μάλιστα τοὺς κεφάλους, ἀφ' ὧν παράγει αὐγοτάραχον ἄξιον λόγου· ἔτι δὲ εὑρίσκονται καὶ μουροῦναι, ἀφ' ὧν ἐξάγουσι μαῦρον χαβιάριον· τὰ δὲ ἐν τῷ δάσει πολλὰ καὶ ποικίλα ζῶα ὅλως εἶναι ἄγρια καὶ ἀπρόσιτα, παρέχοντα τοῖς ῥιψοκινδύνοις πλουσίαν τὴν θήραν, ὡς καὶ ἀγριόχοιροι χῆνες νῆσσαι φασιανοὶ ζορκάδες, ἔστιν ὅ τε καὶ ἄγριοι ὄνοι καὶ βόες, καὶ λοιπὰ τῶν ἄλλων θηρίων.

Ἐνταῦθα δὲ ὅπου ἄλλοτε ἦτον ἡ πεφιλημένη κατοικία τῶν Ἀμαζόνων, νῦν κατῳκίσθησαν οἱ συγγενεῖς αὐτῶν Κιρκάσιοι, πολλὰ πράγματα παρέχοντες πρὸς τοὺς γείτονάς των καὶ αὐτὴν τὴν Κυβέρνησιν· ἡ χώρα δὲ αὕτη ἄλλως εὐφορωτάτη εἶναι ὅμως νοσωδεστάτη, καὶ οἱ κάτοικοι ὑποφέρουσι πολὺ, καὶ εἶναι σπάνιον νὰ εὑρεθῇ οὔτ' ἑξηκοντούτης· καὶ ἐν μὲν τοῖς πεδινοῖς καὶ ὁμαλοῖς τοῦ πεδίου κατοικοῦσιν Ὀθωμανοὶ καὶ Κιρκάσιοι, ἐν δὲ ταῖς ὑπωρείαις καὶ ὀρει-

Digitized by Google

νοῖς. οἱ Ἕλληνες ὡς τὸ πολὺ τουρκόφωνοι καὶ οἱ λεγόμενοι Τζανοὶ (Σάνοι) βαθμηδὸν τουρκίσαντες· ἡ δὲ παλαιὰ Θεμίσκυρα νῦν δὲ Τζαρσαμπᾶ μὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων Τζανίκι δὲ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καλουμένη εἶναι ἕδρα ὑποδιοικητοῦ ἔχουσα 1400 οἰκογενείας, ὧν αἱ 300 Ἑλληνικαὶ τουρκόφωνοι διατηροῦσαι Ἑλλην. καὶ Ἀλληλοδ. καὶ Παρθεναγωγεῖον· παράγει δὲ ἡ χώρα ὅσα καὶ ἡ Ἀμισός, ἰδίως ὅμως ἀραβόσιτον καὶ μέταξαν καὶ διαφόρων εἰδῶν σπόρους καὶ ὄσπρια καὶ ἱκανὴν ποσότητα πτύλων· ἡ δὲ ὄρυζα τῆς χώρας εἶναι ἄφθονος καὶ καλλίστης ποιότητος. Ἓξ δὲ ὥρ. πρὸς Ἀν. καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης εἶναι ἡ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Θερμώδοντος ὑπὸ μὲν τῶν Ἑλλήνων οὕτω καλουμένου, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων Τέρμε ἡ ὁμώνυμος πολίχνη· ἐνταῦθα γίνεται καθ' ἑβδομάδα ἀγορὰ ἀξία λόγου τῶν πλουσίων τῆς χώρας προϊόντων· ἡ μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῆς Οἰνόης χώρα ἡ Σιδήνη, χώρα εὐδαίμων καὶ ὑπαγομένη διοικητηκῶς εἰς τὴν Οἰνόην· ὑπέρκειται δὲ αὐτῆς τὸ Ἀμαζώνιον ὄρος (Ἀμαζὸν τάγ) οὗ αἱ γυναῖκες φημίζονται διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, ἐνῷ οἱ ἄνδρες εἶναι δύσμορφοι Τζανίκοι καλούμενοι, καὶ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν περιφρονούμενοι.

Ὑπὲρ δὲ τὴν Θεμίσκυραν καὶ Μ. ὑπέρκειται ἑτέρα χώρα ὁμοίως εὐφορωτάτη διαῤῥεομένη κατὰ μῆκος ὑπὸ τοῦ Ἴριδος μέχρι τῆς Μαγνοπόλεως καὶ ἐκεῖθεν χωροῦσα πρὸς Ἀνατολὰς ποτίζεται ὑπὸ τοῦ Λύκου, ἡ Φανάροια (νῦν δὲ Φανερὶς καζεσὶ), ἄλλοτε μὲν χώρα κατὰ Στράβωνα εὔοινος καὶ ἐλαιόφυτος· σήμερον ὅμως λείψανα ἐλαιῶν φαίνονται, οἱ δ' ἄμπελοι ἐξαγριωμένοι· ἐπειδὴ τὸ μέρος κατοικεῖται τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ὀθωμανῶν, ἢ καὶ Τουρκμάνων μόνον τὴν παχυλὴν εἰδότων γεωργίαν τοῦ σπείρειν ἀραβόσιτον καὶ ἄλλα σιτηρὰ, πρὸ πάντων δὲ τὴν ὄρυζαν, ἥτις καὶ τὴν χώραν κατακλύζει, καὶ νοσώδη καθιστᾷ. Ἐνταῦθα δὲ πρὸς ἀνατολὰς 2 ὥρας τῆς Μαγνοπόλεως εἶναι ἡ κωμόπολις Ἔρεκε ἀγορὰ ἑβδομαδιαία, ὅπου καὶ ἐρείπια φαίνονται τῆς πόλεως Ἡρακλείου κτισθέντος ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου τοῦ Αὐτοκράτορος· ἐν δὲ τῇ πλησίον συμβολῇ τοῦ τε Λύκου καὶ Ἴριδος ὑπῆρχε πόλις Εὐπατορία, ὑπὸ τοῦ Πομπηίου τοῦ Μάγνου Μαγνόπολις κληθεῖσα, νῦν δὲ Μπογὰζ κεσέν· ἐνταῦθα δὲ ὁ Λύκος

Digitized by Google

ἐρχόμενος μέσον τῆς πεδιάδος συναντᾷ τὸν Ἶριν ἐξερχόμενον μεταξὺ στενῶν αὐλώνων ἀποτελουμένων ἐκ τῶν ὀρέων Λίθρου καὶ Ὀφλίμου ἐκτεινομένων πρὸς δυσμάς· καὶ τὰ μὲν μεταξὺ τοῦ Λίθρου ἀποτελοῦσι τὴν ἐπαρχίαν Καβὰκ, τὰ δὲ τοῦ Ὀφλίμου ὑπὸ τὴν Ἀμάσειαν καὶ Τάσοβαν τὴν ἐπαρχίαν Λαδὶκ, πιθανῶς καὶ ταύτην ἀρχαίαν τινὰ Λαοδίκειαν, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ὑπάρχει ἡ λίμνη ἡ κατὰ Στράβωνα Στεφάνη. Ἅπασα δὲ ἡ χώρα αὕτη εὔφορος οὖσα ὅμως κακῶς γεωργεῖται, καὶ λειψανδρεῖ, ἔχουσα καὶ μεταξὺ καὶ ὀλίγα χωρία Ἑλληνικά· ἡ κυρίως δὲ παραγωγὴ τῶν μερῶν τούτων εἶναι τὰ σιτηρὰ καὶ ὀπῶραι αὐτοφυεῖς.

Πρὸς Δυσμὰς δ' αὐτῆς τῆς Φαναροίας καὶ τῶν ὑπὸ τὴν Ἀμάσειαν εἶναι καὶ ἡ Φαζιμωνίτης χώρα σιτοφόρος καὶ εὔκαρπος, ἔνθα ἡ πολίχνη Φαζιμὼν (Κάβιζα) Καίουσα ἴσως διὰ τὰ θερμὰ ὕδατά της, περίφημος διὰ τὰ θερμὰ λουτρά της καθ' ὅλον τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἕδρα Ἐπάρχου καὶ περιέχουσα 30 οἰκίας· διατηροῦνται δὲ ἀλλὰ κακῶς δύο λουτρὰ θερμὰ θειοῦχα καὶ λίαν ἰαματικά· εὕρηνται δὲ καὶ ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαὶ ἐνταῦθα ἐπιτάφιοι, ἀλλὰ διεφθαρμέναι, ἑπομένως ἐρείπια μεγαλοπρεπῆ κιόνων καὶ κιονοκράνων Κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ· κεῖται δὲ ἡ Κάβιζα ἐπὶ λόφου, ὅπου καὶ λείψανα τείχους τινὰ διακρίνονται· κειμένη δὲ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἀμασείας, Ἀμισοῦ, Μερζουφὶν, καὶ τῆς διὰ τοῦ Ἅλυος πρὸς τὴν Παφλαγονίαν, παρέχει ὡραίαν τὴν πρόσοψιν· ἀπέχει δὲ τῆς πρὸς Βορ. αὐτῆς Ἀμισοῦ 18 ὥρας, τῆς δὲ πρὸς Μ. Μερζουφὶν 5 ὥρας, τῆς δὲ τὸ πρὸς τΝοτιοΑν. Ἀμασείας, 8 ὥρας, τοῦ δὲ κατ' εὐθεῖαν τοῦ Ἅλυος (Κιοπροῦ) 10. ἡ χώρα δὲ αὕτη τὸ πλεῖστον ἀκατοίκητος ἔχει μικρὰ χωρία Τουρκμανικὰ καὶ Κιρκασίων, ἱκανὰ δὲ πρὸς τὸν Ἅλυν Ἑλληνικὰ τὸ πλεῖστον Τουρκόφωνα.

Ὑπὲρ δὲ τὴν Κάβιζαν πρὸς Μ. 5 ὥρας ἀπέχει ἡ Μάρσοβαν ἡ Μερζουφὶν, κατὰ δὲ τὸν Συναξαριστὴν Ἡλιούπολις, πατρὶς τῆς Ἁγ. Βαρβάρας, πόλις ἔχουσα περὶ τῆς 12 χιλ. κατοίκων ὧν οἱ πλεῖστοι Τοῦρκοι, 4000 δὲ Ἀρμένιοι, καὶ 150 Ἕλληνες προσελθόντες ἐνταῦθα ἐκ τῆς Καππαδοκίας ἔχοντες μίαν μικρὰν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Βαρβάρας· οἱ δὲ ἱκανῶς εὐποροῦντες καὶ πολυπληθέστεροι Ἀρ-

Digitized by Google

μένιοι ἔχουσιν ὡραίαν Ἐκκλησίαν καὶ Σχολεῖον ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Μαρσοβὰν, ἧς καὶ αἱ πύλαι καὶ μέρος τῶν τειχῶν σώζονται τῆς π. Χ. ἐποχῆς τειχοδομίας· πάντα δὲ τὰ λοιπὰ κτίρια εἶναι νέα καὶ ἱκανῶς ὡραῖα· ἡ δὲ πολίχνη αὕτη ἱκανῶς εὐδαιμονεῖ ἔχουσα τὴν ἀκμαιοτέραν γεωργίαν εἰς σιτηρὰ καὶ ἀμπελῶνας, πρὸς δὲ καὶ ἱκανὸν ἐμπόριον· ἡ κυρίως δ' αὐτῶν τέχνη εἶναι ἡ χαλκευτικὴ ποριζομένων τὸν χαλκὸν ἐκ τῶν παρακειμένων μεταλλείων τοῦ χαλκοῦ· ὑπάρχει δὲ ἀρχαιότατος λουτρὸς ἀποδιδόμενος εἰς τὴν Ἁγίαν Βαρβάραν ἀρκετὰ εὐρύχωρος· εἰς τριῶν δὲ ὡρῶν ἀπόστασιν πρὸς Β. εὕρηνται καὶ γαιάνθρακες. Περὶ δὲ αὐτὴν ὑπάρχουσιν ἱκανὰ χωρία Ἑλληνικὰ συνοικισθέντα ὑπὸ τῶν Χαλδαίων μεταλλουργῶν· ἡ δὲ πρὸ αὐτῆς ἐκτεταμένη, πεδιὰς σιτοφόρος εἶναι καὶ ἐπιτηδειοτάτη εἰς βοσκήν· εἰς ἀπόστασιν δὲ πρὸς Βορ. δείκνυνται καὶ ὁ τάφος τῆς Ἁγίας Βαρβάρας εἰς τὸ χωρίον Πέουρεν τιμώμενος ὑπὸ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἐνταῦθα ἐθνῶν. Ἐκτὸς δὲ τῶν Καθολίκων, ὑπὲρ τὰς 20 οἰκογενείας ἔχει καὶ διαμαρτυρουμένους μικρὰν πληγὴν εἰς τὴν ὁμόνοιαν τοῦ ἔθνους τούτου, οὐ καὶ σχολεῖον ἔχοντας ὅπου δύο ἱεραπόστολοι κάθηνται ἐκεῖ διὰ νὰ τοὺς διδάξωσι τὴν θρησκείαν των· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ὁ καρπὸς καθὼς πανταχοῦ εἶναι ὅτι ταχέως τοὺς ἀφίνουσιν οἱ προσηλυτιζόμενοι καὶ οὐδὲν πράττουσι ἢ ματαιοπονοῦσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ· ἡ Μαρσοβὰν εἶναι καὶ ἕδρα Μητροπολίτου Ἀρμενίου τὸν τίτλον ἔχοντος Ἀμασείας· οἱ δὲ περὶ αὐτὴν Ἕλληνες ὑπόκεινται ἐκκλησιαστικῶς ὡς καὶ οἱ μέχρι τοῦ Ἅλυος εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἀμασείας. Μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῆς πρὸς Ἀν. Ἀμασείας ἀπεχούσης 8 ὥρας εἶναι ἡ ὡραία πεδιὰς Τασοβᾶς καλουμένη, ποτιζομένη ὑπὸ πολλῶν μικρῶν ποταμῶν χυνομένων εἰς τὸν Ἶριν, και ἔχουσά τινα χωρία ὀθωμανικά· ὑπέρκεινται δὲ τῆς Μαρσοβὰν ἐπὶ 18 ὥρ. πρὸς Μεσημ. ἡ Τσουροὺμ ἡ κατὰ τὸν ἱστοριογράφον τοῦ Σουλτὰν Μελὲκ Γαζῆ Ἀγκωνία, ὑποδιοίκησις τῆς Ἀμασείας καὶ περιέχουσα τὸ περὶ τὸν Ἅλυν τοῦ Πόντου τελευταῖον Ν. Δυτικὸν μέρος· αὕτη φαίνεται ὅτι ἐπὶ τὴν 13 ἑκατονταετηρίδα ὑπῆρξεν ἕδρα Δουκὸς τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐπὶ τοῦ Μελὲκ ἁλωθεῖσα εἶχε τοτε δοῦκα Λέοντα τινα πο-

Digitized by Google

λεμήσαντα κατ' αὐτοῦ περὶ τὰ Ζῆλα, μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν παρακμάσασα· ὑπάρχουσι καὶ περὶ αὐτὴν πολλαὶ ἐκ Χαλδίας ἀποικίαι μεταλλουργῶν ἀνήκουσαι εἰς τὸν Μητροπολίτην Χαλδίας, οἱ δὲ ἰθαγενεῖς εἰς τοὺς τῆς ἐπαρχίας πρὸς ἣν ἀνήκουσιν.

Ἐπιστρέφοντες δ' ἐντεῦθεν εἰσερχόμεθα εἰς τὴν τῆς Ἀμασείας χώραν εὐφοροτάτην καὶ συνισταμένην ἀπὸ ὡραίων παιδιάδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων κεῖται ἡ Ἀμάσεια ἄλλως καὶ Μητρόπολις ἐπὶ τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτῆς καλουμένη, ἐν μέσῳ φάραγγος συγκοινωνούσης μετὰ τῶν πέριξ πεδιάδων διὰ τριῶν αὐλώνων ἀποτελούντων τὰς τρεῖς κυρίως ὁδούς, μεθ' ὧν συγκεινωνεῖ μὲ τὰς πλέον ἐμπορικοτέρας τῆς ἀρχαιότητος πόλεις. οὗτοι δὲ οἱ αὐλῶνες οἱονεὶ φυσικαὶ πύλαι οὖσαι τῆς πόλεως καθιστῶσιν αὐτὴν ὀχυροτάτην φύσει, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἡ τειχοδομικὴ τέχνη ἀνεπλήρονεν τὴν ὀχυρότητα αὐτῆς· οἱ δὲ φάραγγες ἐδῶ ἀποτελοῦσι τρίγωνόν τι σχηματιζόμενον μεταξὺ τριῶν ὀρέων ἀπροσβάτων, ὧν τὰ μὲν δύο πρὸς Ἀνατολάς, τὸ δὲ τὸ καὶ μέγιστον πρὸς δυσμὰς χωριζόμενα διὰ τοῦ Ἴριδος ποταμοῦ (Γεσὶλ Ἴρμακ). ἐπὶ τοῦ τελευταίου λοιπὸν σχηματίζοντος δύο κέρατα εἶναι κτισμένη ἡ κυρίως πόλις. εἰς τὰς ἀνωτάτω δὲ κορυφὰς αὐτοῦ εἶναι δύο Ἀκροπόλεις μία ὑπὲρ τὴν ἄλλην συνδεδεμέναι μετα τοῦ τείχους τῆς ὅλης πόλεως, ἧς τὸ κάτω τεῖχος διευθύνεται διὰ τῶν ὀχθῶν τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου κέρατος. ἐν δὲ τὸ κέντρῳ τῶν δύο κεράτων ὑπάρχουν ἐρείπια θεάτρου διατηροῦντος μόλις τὰ ἑδώλια, καὶ παρ' αὐτῷ τὰ βασίλεια κατὰ μέρος σωζόμενα, καὶ παρ' αὐτοῖς Ἐκκλησία καὶ ὄπισθεν λουτρός· ἐντὸς δὲ τοῦ θεάτρου καὶ κατὰ τὴν θεμέλην ναϊσκὸς ἀρχαιότατος. ὑπεράνω δὲ καὶ ἀμφοτέρωθεν τοῦ θεάτρου ἐντὸς τῶν βράχων εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευόμενα μνημεῖα τῶν Βασιλέων λελαξευμένα κατὰ τρόπον τοιοῦτον. ἑκατέρωθεν μὲν ἀπὸ τοῦ θεάτρου πλαγίως καὶ πρὸς τὰ ἄνω φαίνονται δύο πύλαι ἀπὸ αὐτῶν τῶν βράχων· ὄπισθεν δὲ δύο κλίμακες ἐκ τοῦ ἰδίου βράχου μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολλὰς ἔχουσα βαθμίδας φέρουσιν ἄνω εἰς τοὺς τάφους τρεῖς ἑκατέρωθεν ὄντας μεγάλους, καί τινας μικροτέρους παρ' αὐτοῖς· καὶ οἱ μὲν μεγάλοι

Digitized by Google

κεχωρισμένοι πανταχόθεν ἐντὸς τὸν βράχων ἵστανται ὡς κιβώτια, οἱ δὲ μικροὶ ἁπλῶς εἶναι ὀπαὶ ὡς δωμάτια ἐντὸς τῶν βράχων· τὰ δὲ κιβώτια ταῦτα ἔχουσιν ὕψος μὲν 12 πηχῶν καὶ τόσον μῆκος καὶ πλάτος· ὅλοι δὲ ἔχουσι ὡραῖα ἀετώματα καὶ κανονικὰς μετώπας, καὶ ὡς ἐκ τῶν σημείων φαίνεται ὅτι εἶχον καὶ προπύλαια καὶ ἄλλον καλλιτεχνικὸν κόσμον, ὅστις μετὰ καιρὸν κατέῤῥευσεν· οἱ τάφοι οὗτοι ἐξεκενώθησαν ἀπὸ τῶν καιρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἐγένοντο μονοκλήσια, ὡς ἐκ τῶν εἰκόνων φαίνεται· τὰ δὲ ἐντὸς τῶν τάφων τούτων εἶναι ὅλως καταμέλανα ὑπὸ τῶν θυμιαμάτων φέροντα λάμψιν τινά. Εἷς δὲ τούτων εἰς τοὺς καταντικρὺ αὐτῶν βράχους στίλβων μᾶλλον τῶν ἄλλων ὀνομάζεται Ἀγιναλὴ ἤτοι κατοπτρώδης. Ἐκ δὲ τῶν ἐν τάφοις σωμάτων σώζονται τέσσαρα εἰσέτι τεταρυχευμένα ἐν ὑπογείῳ τινὶ τζαμίου Κιουμετρεσὲ καλούμενῳ, καὶ διατηρούμενα ἐκεῖ.

Ἅπασα δὲ ἡ τετειχισμένη πόλις ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ διὰ τῶν δύο κεράτων διήκουσα μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἔχοντος ὕψος 300 ποδῶν σχηματίζει τρίγωνον, τὸ δὲ μεταξὺ ἐμβαδὸν κατὰ μὲν τὸ κέντρον εἶναι βραχῶδες καὶ ἄβατον καταστραφέντων τῶν κλιμάκων ἢ τῶν ὑπογείων ὁδῶν, δι᾽ ὧν ἐκοινώνει ἡ κάτω πόλις μετὰ τῶν Ἀκροπόλεων· αὗται ὅμως ἔχουσι τὸ ἔδαφος ὁμαλὸν μὲν, ἀλλ᾽ ὑπερκείμενα τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, περιέχουσαι πολλὰς ἔτι οἰκίας κατερειπωμένας, καὶ οὐ πολὺς χρόνος ἀφ᾽ οὗ ἔπαυσαν κατοικούμεναι· τὰ δὲ πολύπλακα αὐτοῦ τείχη δεικνύουσι διαφόρου ἐποχῆς τειχοδομίαν, κατὰ μέγα μέρος σωζώμενα χωρὶς ὅμως τῶν διαφόρων ἐπιγραφῶν ἀφαιρεθεισῶν ἢ καταθραυσθεισῶν· οὐδὲν δὲ καλλιτεχνικὸν ἀναφαίνεται ἐπὶ τῶν Ἀκροπόλεων τούτων, ἢ ἡ ὡραία ἐντεῦθεν θέα ἀπὸ προσόψεως ὅλης τῆς πόλεως τοῦ βαθυῤῥόου ποταμοῦ, καὶ τὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὡραίας πεδιάδας.

Τὸ πλεῖστον δὲ τῆς Ἀμασείας κατοικεῖται ἐπὶ τῆς ἀντικρὺ ὄχθης τοῦ ποταμοῦ οὔσης μὲν ὁμαλῆς, ἀλλὰ τὸ θέρος καυστικωτάτης ἕνεκα τῆς ἀντανακλάσεως τῆς θερμότητος τῶν πανταχόθεν ὑπερκειμένων ξηρῶν βράχων. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἐκοινώνουν τὰ δύο μέρη τῆς πόλεως διὰ δύο γεφυρῶν, σήμερον ὅμως ἐπολλαπλασιάσθησαν μέχρι τῶν πέντε, ὧν

Digitized by Google

αἱ πλεῖσται νεωτέρας κατασκευῆς· τὸ δὲ μέρος τοῦτο τῆς πόλεως φέρει ἀρχαῖα ἄξια λόγου πρὸς βορ. μὲν ξενῶνας ἱκανοὺς ἀρχαίους ἔχοντας ἀρχα οτάτην τὴν ἐσωτερικὴν οἰκοδομὴν, τὴν πρὸ τῶν πυλώνων μὲν Ἀραβικὴν, καλλωπισμένην μὲ τὴν ἀραβικὴν γλυπτικὴν τεχνικῶς καὶ περιττῶς· εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν πολύπλοκος καὶ πολλὰς ἔχων στοὰς Μακεδονικῆς ἐποχῆς λέγεται τιμαρχανὰς ἢ φρενοκομεῖον, ἀλλὰ φαίνεται δημόσιόν τι κτίριον χρησιμεῦον ὡς ἀμφιθέατρον· πολλὰ δὲ μέρη τῆς ἀγορᾶς εἶναι ἀρχαῖα καὶ λιθόκτιστα· ἐν τῷ μέσῳ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Ἴριδος εἶναι τὸ πολυτελέστατον τζαμίον τοῦ Βεγιαζὶτ Β'. καὶ περὶ αὐτὸ ἐκτεταμένοι μετρεσέδες καὶ ἰμαρέτια ὅλα κτισμένα ἐπὶ τῶν βάσεων ἀρχαίου ναοῦ, εἶτα δὲ ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Γεωργίου.

Ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Ν. Δ. καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς πρὸς τὰ Κόμανα Ζῆλα καὶ Σεβάστειαν ἀγούσης ὑπάρχει σειρὰ ἀρχαίων κτιρίων μὲ ἐκτεταμένα ὑπόγεια Μητρόπολις καλουμένων, ὅπου διάφορα Μαυσωλεῖα σώζονται, καὶ τάφοι ἐντὸς μὲ σαρκοφάγους ὡραιοτάτας· εἷς μάλιστα αὐτῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου φέρων δύο ἔρωτας, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ κεφαλὴν γυναικὸς εἶναι ἀρίστης γλυφίδος· ἐν τοῖς μαυσωλείοις δὲ τούτοις ὅπου ὑπάρχουν ἐν πολλοῖς ἐπιγραφαὶ μὲ μεγάλα γράμματα Μητρόπολις ἐξακολουθοῦν καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ θάπτοντες τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς, χωρὶς νὰ βλάψωσι τὰ παλαιὰ μάλιστα τιμῶντες αὐτὰ, ἀνάπτοντες λαμπάδας, ἢ καὶ θυμιάζοντες ὡς ἱερά.

Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ πρὸς τὴν ἔξοδον τῆς πόλεως ὑπάρχουσι πολλὰ ἐρείπια μεταξὺ αὐτῶν ἀντικρυστὰ κεῖνται δύο μεγαλοπρεπῆ κτίρια τὸ πλεῖστον φέροντα Κορινθιακὸν ῥυθμὸν, ὧν τὸ μὲν εὐρυχωρότατον καλεῖται Κιουμετρεσὲς, τὸ δὲ ὁμοιάζον μὲ τὰς ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν Πινακοθήκας καλεῖται Κιταπχανὲ (Βιβλιοθήκη)· καὶ τοῦ μὲν πρώτου μέρους πρὶν ὂν ἐκκλησία νῦν δὲ τζαμίον, ἔχει ὑπ' αὐτὸ μέγα ὑπόγειον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσιν ἐν θήκαις τὰ προαναφερθέντα καὶ ταριχευμένα σώματα, ἅτινα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Χοτζάδων εἶναι φερμένα ἀπὸ τῶν ἐν βράχοις τάφων· εἰς τιμὴν δὲ τούτων ἐπειδὴ ἀνάπτουσι κατὰ καιρὸν λαμπάδας, προ τινων ἐτῶν συνέβη νὰ διαδοθῇ τὸ πῦρ ἀπὸ

Digitized by Google

τῶν λαμπάδων εἰς τὰς θήκας, καὶ αἱ θῆκαι καὶ τὰ περιβάλλοντα αὐτὰ ἐνδύματα ἐκάησαν, ἐκτὸς μιᾶς σωθείσης· καὶ τὰ μέλη τῶν τριῶν μὲν κατεσπασμένα ἐβλήθησαν ἀτάκτως εἰς νέας θήκας, τὸ δὲ μένει σῶον· καίτοι δὲ τὸ σκοτεινὸν καὶ πνιγερὸν τοῦ μέρους δὲν συγχωρεῖ νὰ χρονοτριβῇ τις πολὺ, ὅμως παρατηρεῖται τὸ σῶμα τοῦτο ἀνδρὸς ἱκανοῦ μεγέθους, οὗ ἡ κεφαλὴ ὠοειδὴς καὶ ὡραία, ἀλλὰ ψιλὴ, οἱ μυῶνες τῶν χειρῶν καὶ μάλιστα οἱ μαστοειδεῖς παχεῖς, ἐπίσης δὲ καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος καίτοι κατάξηροι. Τὰ δὲ ἐνδύματά των κυανόλευκα λινᾶ ὁμοιάζουν μὲ τὰ σημερινὰ τῶν Κούρτων· καὶ τὰ μὲν ἐπανωφόρια ὄντα στενὰ καὶ μὲ χειρίδας, τὸ δὲ βρακίον των ὡς εἶδος πλατέως παντελονίου, φαίνονται ὅτι τοὺς τὰ ἐφόρεσαν μεταγενεστέρως.

Τὸ δὲ ἐπίλοιπον τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Κιουμμετρεσσὲ εἶναι λίαν εὐρύχωρον, καὶ φαίνεται ὅτι εἶναι, καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἐκπαιδευτικόν τι κατάστημα· ὄπισθεν δὲ τῆς βιβλιοθήκης εἶναι ἄλλο κτίριον, ὅπου φαίνονται σπόνδυλοι ἐῤῥιμένοι Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, ὅπερ κατόπιν ἐγένετο μὲν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ μονὴ, Γεώργιος δέ τις τουρκίσας καὶ Γιοργῆς πασᾶς ἐπικληθεὶς κατέστησε τὴν μὲν τζαμίον, τὴν δὲ μονὴν μετρεσέν. Ἐκτὸς δὲ τούτων πλήθει ἡ πόλις ἐρειπείων, καὶ φαίνονται τῇδε κἀκεῖσε πολλὰ ἀρχαῖα τρίμματα καὶ ἠκρωτηριασμέναι ἐπιγραφαὶ, ἅπαντα ἐμφαίνοντα τὸ ποτὲ μεγαλεῖον καὶ τὸν πλοῦτον τῆς πατρίδος τοῦ Στράβωνος, ἣν περιπαθῶς καὶ φιλοστόργως περιγράφει ἐν τῇ γεωγραφίᾳ του. Πρὸς βορ. δὲ καὶ οὐ μακρὰν εἶναι ὁ τάφος καὶ ἡ ἐκκλησία Βασιλείου τοῦ Ἀμασείας Ἐπισκόπου.

Σήμερον δὲ οὖσα ἡ Ἀμάσεια ἕδρα διοικητοῦ ὑπὸ τὸν γενικὸν διοικητὴν τῆς Σεβαστείας, οὐδὲν ἔχει ἐκτὸς τῆς φυσικῆς καλλονῆς, ἐπειδὴ ἡ πόλις εἶναι κακῶς κατοικημένη ἔχουσα μικρὸν ἐμπόριον, οὐδεμίαν δὲ ἰδίαν βιομηχανίαν, ἢ ἓν μικρὸν μεταξοκλωστεῖον· μόνη δὲ μία ὁδὸς νεωστὶ γενομένη ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ καὶ μέλλουσα νὰ συνδέσῃ αὐτὴν μὲ τὴν Ἀμισὸν, καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης διοικητήριον, καὶ αὐτὴ ἡ θέα τοῦ ποταμοῦ μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως ῥέοντος εὐτρεπίζουσιν αὐτήν.

Ἄλλως οἱ μὲν κάτοικοι εἶναι οἱ μὲν Ὀθωμανοὶ τραχεῖς

καὶ βάρβαροι, οἱ δ' Ἀρμένιοι περὶ τοὺς 600 οἰκογενείας εἶναι ἀγραῖκοι, ὅμοιοι δὲ καὶ οἱ Ἕλληνες περὶ τοὺς 100 οἰκογενείας τουρκοφώνους· διατηροῦσιν ὅμως κατὰ προτροπὴν τοῦ νῦν Ἀμασείας καίτοι ἀτελῶς καὶ σχολεῖον καὶ ἀῤῥένων καὶ κορασίων, ἔχοντες καὶ ταῦτα καὶ μίαν ἐκκλησίαν νεόδμητον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Ἡ δὲ γεωργία των συνίσταται εἰς σιτηρὰ μέταξαν σταφυλὰς καὶ τοὺς περιφήμους καρποὺς τῆς Ἀμασείας. οὖσα δὲ ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν ὁδῶν ἐνίοτε γίνεται ἱκανὴ κίνησις ἐμπορίου ὁσάκις γίνεται ζήτησις τῶν γεννημάτων ἐν Εὐρώπῃ. κυριευθεῖσα δὲ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μέλιχ Γαζῆ, εἶτα ὑπὸ τοῦ Ὀρχάνου καὶ ἐφεξῆς ἐρημωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου, ἀνωρθώθη ὁπωσοῦν ὑπὸ τοῦ Βεγιαζὶτ τοῦ Β'. ἐνταῦθα ἀνατραφέντος· σήμερον δὲ παρακμάζουσα, ὡς καὶ ὅλαι ἡ ἐν τῇ μικρῇ Ἀσίᾳ πόλεις, μόλις ἔχει 14 χιλ. κατοίκων.

Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀμασείας διὰ τῆς μεσημβρινῆς ὁδοῦ ἐπὶ ἱκανὸν διάστημα ἁμαξωτῆς βαίνει τις πρὸς Μεσ. ὅπου ἡ ὁδὸς διακλαδίζεται, καὶ ἡ μὲν ἄγει πρὸς τὰ Ζῆλα, καὶ τὴν Καισαρείαν, ἡ δὲ πρὸς Αν. εἰς Τοκάτην καὶ Σεβαστείαν. Καὶ τὰ μὲν Ζῆλα ἀρχαία καὶ αὐτὴ πόλις διατηροῦσα τὸ ὄνομα, κεῖται μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἴριδος καὶ Ἅλυος ποτιζόντων τὴν περὶ αὐτὴν χώραν τὴν Ζηλίτιδα καὶ καρποφορωτάτην καθιστώντων· εἶναι δὲ αὕτη κτισμένη ἐν μικρῷ καὶ ἀνεπαισθήτως ὑψουμένῳ λόφῳ, ὅστις κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἦν χῶμα ἢ τύμβος τῆς Σεμιράμιδος καὶ διατηροῦσα μέχρι τοῦ νῦν τὰ τείχη της. εἶχε δὲ μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τῆς Ἀναΐτιδος σεβομένης ὑπὸ πάντων τῶν περιοίκων, καὶ ταύτης ἡ ἐπίκλησις ἦτον ὁ μέγιστος ὅρκος τὸν κατὰ τὸν Πόντον. Τὸ ἱερὸν δὲ τοῦτο ἦτο περίβλεπτον καὶ πολλαὶ χῶραι ἦσαν αὐτῷ ἱεραὶ καὶ πολλοὶ ἱερόδουλοι, καὶ ὁ ἱερεὺς αὐτῶν ἐδέσποζε τῆς χώρας· οὐδὲν δὲ τούτων σήμερον ἀναφαίνεται ἐκτὸς τῶν τειχῶν σωζομένων μέν, διαφόρου δὲ ἐποχῆς. Ἔχει δὲ ὑποδιοικητὴν καὶ ἱκανὸν ἐμπόριον εἶναι πλουσία εἰς τὴν γεωργίαν τῶν διαφόρων σιτηρῶν, σταφυλῶν καὶ ὀλίγης μετάξης, κατοικουμένη ὑπὸ 8000 κατοίκων, ὧν τινες Ἕλληνες Χριστιανοί, καὶ ἔχουσα χωρία τινα Ἑλληνικά· ἡ πόλις δὲ αὕτη ἡλώθη ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν Μέλιχ, ὅπου ἐγένετο μάχη κα-

Digitized by Google

τὰ τὸν ἱστοριογράφον τοῦ Μελὶκ πεισματώδης παρόντων ἐπικούρων αὐτῇ τοῦ Δουκὸς τῆς Μελιτινῆς τοῦ Νέστορος, καὶ τῆς Ἀγκωνίας (Τασουροὺμ) τοῦ Λέοντος· ἐνίκησε δὲ ὁ Μελὶκ τοὺς πολυαρίθμους Χριστιανοὺς τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ, ἄνευ τοῦ ὁποίου τῆς βοηθείας θὰ κατεςρέφετο· οἱ δὲ ὑποδουλουθέντες κάτοικοι ὑπεχρεώθησαν κατ' αὐτὸν γυμνοὶ φέροντες τὰς πέτρας τῆς πόλεως νὰ ρίπτωσιν εἰς τὴν μικρὰν λίμνην τῆς Γαζιούρας (Ἡράκλειον πέλαγος νῦν δὲ Καζκιὸλ) καὶ οὕτω καὶ ἀπεμακρύνθησαν τῆς πατρίδος καὶ διεσκορπίσθησαν· εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτος ἡ πόλις σήμερον διὰ τὴν ἐπὶ ἕνα μῆνα πανήγυριν της, ὅπου πανταχόθεν κατὰ Νοέμβριον συλλέγονται χάριν ἐμπορίου. Μεταξὺ δὲ Σεβαστείας καὶ τῶν Ζήλων εἶναι ἡ Πηδαχλόη (Πεταχτοὺν Τουρκιστί) ἡ πατρὶς Ἀθηνογένους τοῦ Μάρτυρος.

Ἡ ἀρχαία αὕτη πόλις νῦν δὲ χωρίον Ὀθωμανικὸν κεῖται εἰς ἀπόστασιν 10 ὡρῶν τῆς Σεβαςείας, ἧς ἱεράρχης ὑπῆρξεν ὁ Ἀθηνογένης, ὃν ἑορτάζει ἡ Ἐκκλησία τῇ 16 Ἰουλίου· εἰς τὸν νάρθηκα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, νῦν δὲ τζαμίου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη «ἐνθάδε κεῖται Ἀθηνογένης»· ὁ ἐκδότης τοῦ νέου ὡρολογίου Β. Κουτλουμουσιανὸς διορθῶν δῆθεν τὸν Συναξαριστὴν ἀντὶ Πηδαχλόης γράφει Πίδας καὶ Χλόης πόλεων Παφλαγονίας, αἵτινες ὁμοίως ὑπέκειντο Ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸν Μητροπολίτην Σεβαστείας· ἡ διόρθωσις τοῦ ἐκδότου εἶναι πάντῃ λανθασμένη, ἐνῷ ἀναφανδὸν μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Πιταχτοῦ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἐπιτυμβίου λίθου· ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἔχοντι κατοίκους 600 εὑρίσκονται ἱκανὰ ἐρείπια καὶ ἐπιγραφαὶ δυσανάγνωστοι μαρτυροῦσαι τὴν παλαιὰν κατάστασιν τῆς Πηδαχλόης, ὅπου ὁ Ἀθηνογένης φερόμενος εἰς τὸν μαρτυρικὸν θάνατον μετ' ἄλλων, αὐτοσχεδίως ἐποίησε τὸν ἐπιλύχνιον ὕμνον «Φῶς ἱλαρὸν κτλ.» πλήρη πίςεως καὶ Χριστιανικῆς χαρᾶς.

Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀμασείας βαίνοντες ἐπὶ 12 ὥρας ἀπαντῶμεν τὴν Τροχάλην (Τορχὰλ τουρκ.) παλαιὰν πολίχνην ἐπὶ τοῦ Ἴριδος ποταμοῦ ἐντὸς εὐφόρου κοιλάδος καὶ μεταξὺ δύο πεδιάδων, ἔχουσαν καὶ ἱκανὰ ἐρείπια τειχῶν καὶ τινας ἀρ-

13.

χαίους ξενῶνας Βυζαντινούς, ἧς πολιοῦχος ὑπῆρξεν ἡ ἁγία Βαρβάρα ἔχουσα ναὸν κατηδαφισμένον, καὶ τιμωμένη ὑπὸ τῶν περιοικων Ὀθωμανῶν τε καὶ Χριστιανῶν· σήμερον δὲ κατοικεῖται ὑπὸ 400 οἰκογενειῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἔχουσα ἑβδομαδιαίαν ἀγοράν. Ἀπὸ δὲ τῆς Τροχάλης διὰ τῆς Γαζιουρίτηδος (Γαζοβὰν) μετὰ δέκα ὥρας πρὸς Ἀν. κεῖται ἡ Τοκάτη· ἡ δὲ Γαζίουρα ἡ παλαιὰ πόλις καὶ τὸ κατὰ Στράβωνα βασίλειον κεῖται πρὸς Μ. τῆς τερπνῆς ἀλλ' ἀκατοικήτου πεδιάδος ὑπὸ τὰς ὑπωρείας μικροῦ ὄρους, ἔνθα καὶ νῦν γίνεται ἑβδομαδιαία ἀγορά. Ἡ δὲ Τοκάτη ἐκ παραφθορᾶς τῆς ἐπὶ Βυζαντινῶν Εὐδοκιάδος ὀνομασθεῖσα εἶναι μεταξὺ τοῦ Ἴριδος (Χιτιρλὶκ) ποταμοῦ καί τινων ἀπροσβάτων ὀρέων, δι' ὧν διήκει ἡ πρὸς Σεβάστειαν ὁδὸς, ἁπλῶς οὖσα σταθμὸς Σεβαστείας μετά τινων ξενώνων, συνοικισθεῖσα δὲ ἐκ τῶν πρὸς Ἀν. Κομάνων ἐπὶ Ἡρακλείου, καὶ λαβοῦσα τὸ ὄνομα, ἐκ τῆς θυγατρός του Κυρᾶς Εὐδοκίας· ὅθεν καὶ τὸ Τουρκικὸν ὄνομά της Κρατοκία καὶ χυδαιότερον Τοκάτη. Ἡ ἀρχαία πόλις μετὰ τοῦ τείχους της σώζουσα ἔτι μερικὰς οἰκίας εἶναι εὐθὺς ὑπεράνω τῆς νῦν Τοκάτης, ἧς ἡ ἀκρόπολις εὐρύχωρος καὶ μεταξὺ ἀπροσπελάστων βράχων σώζεται ἀκεραία· οὐδεμία ὅμως ἐπιγραφὴ ὑπάρχει, καταστραφεισῶν αὐτῶν ἢ καὶ ἀφαιρεθεισῶν. Καὶ πρὸ ἐτῶν τινων ἡ πόλις περίφημος διὰ τὸ ἐμπόριον τὴν βιομηχανίαν ἐπιτοπίων ὑφασμάτων καὶ τῶν ἐργοστασίων τοῦ χαλκοῦ κεῖται σήμερον νεκρὰ ἔχουσα μικρὸν ἐπιτόπιον ἐμπόριον ἀπολέσασα ἕνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς βιομηχανίας τὴν ἰδίαν, καὶ ἐκ τῶν πέντε χωνευτηρίων τοῦ χαλκοῦ, μόλις τὸ ἓν εἶναι εἰς ἐνέργειαν, καὶ ἐκ τῶν 600 ἐργοστασίων τοῦ χαλκοῦ μόλις 80 καὶ ἐκεῖνα ἀργὰ καὶ μόνον διὰ ἐπιτόπιον χρῆσιν. Εἶναι δὲ ἕδρα ὑποδιοικητοῦ καὶ καθέδρα τοῦ Μητροπολίτου Νεοκαισαρείας ἔχουσα μόλις ἀπὸ τοῦ μυθώδους πληθυσμοῦ τῶν 100 χιλ. ὃν ἀποδίδουσιν οἱ γεωγράφοι 18 χιλ. κατοίκων ἐνασχολουμένων εἰς τὴν κηπείαν καὶ ἀμπελουργίαν καὶ τὸ μικρὸν ἐμπόριον καὶ τὴν ἀσήμαντον καταστᾶσαν βιομηχανίαν των· ἔχει δὲ περὶ τὰς 400 οἰκίας Ἑλλήνων Τουρκοφώνων καὶ 100 Ἑβραίων τῶν μόνων καθ' ὅλην τὴν Νοτίαν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου· τῶν δὲ Ἀρμενίων Ἑλλήνων καὶ Ἑ-

βραίων οἱ ναοὶ εἶναι ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ περιβόλου· καὶ οἱ μὲν Ἀρμένιοι ἔχουν 4 ἐκκλ. οἱ δὲ Ἑβραῖοι μίαν Συναγωγήν, καὶ οἱ Ἕλληνες μίαν ἐκκλησίαν καὶ ἓν Ἑλλ. καὶ Ἀλληλ. σχολεῖον· εἶναι δὲ καὶ δύο μοναστήρια τῶν Ἀρμενίων μὲ ἕνα μόνον ἱερέα, καὶ ἓν τῶν Ἑλλήνων 2 ὥρας πρὸς Βορ. τῆς Τοκάτης ἐν Κέκζα (Κουκουσός)· οἱ κάτοικοι τῆς Τοκάτης λέγονται ἐκδεδιαιτημένοι τὰ ἤθη ὡς καὶ πάλαι οἱ τῶν Κομάνων· τὰ δὲ περίφημα χαλκοῦ μεταλλεῖα εἶναι μακρὰν αὐτῆς 6—8 ὥρας ὡς καὶ τὰ λεγόμενα μαδένια 12ὥρ. κατοικούμενα ὑπὸ τῶν ἐκ Χαλδίας Ἑλλήνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἕως 100 οἰκογένειαι κλωστῶν ἤτοι Ἑλλήνων ἀλλ' ὑποκρινομένων τὸν Μωαμεθανόν· ἐνταῦθα δὲ εἶναι ἱκανὸς ἀριθμὸς Ἑλληνικῶν χωρίων, ὡς καὶ ἡ μεταξὺ Τοκάτης καὶ Σιβὰζ ἐν τῇ πεδιάδι Ἄρδοβα· εἰς πλεῖστα δὲ μέρη ἀπῳκίσθησαν καὶ Κιρκάσιοι, οἵτινες δι' ἔλειψιν τροφῆς καὶ διὰ τὴν φυσικήν των κλίσιν εἰς τὴν ληστείαν καταλεηλατοῦσι τὰς χώρας ταύτας. Δὲν φέρει δὲ κανὲν ἄξιον λόγου κτίριον ἢ μόνον τὰ τείχη τῆς ἀρχαίας πόλεως καί τινας ξενῶνας, οἵτινες ἐπισκευασθέντες ἐπὶ τῶν Σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου φέρουσιν ἀρχιτεκτονικὴν, ὡς καὶ ἐν Ἀμασείᾳ, Ἀραβικὴν, εἷς δὲ τούτων ὀνομάζεται τιμαρχανὲς (φρενοκομεῖον) ἀλλὰ πρέπει νὰ εἶναι Τιμουρχανὲς, ἐπειδὴ ἐνταῦθα μάχης σφοδρᾶς γενομένης, ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη ὁ υἱος τοῦ Τιμοὺρ ἢ Ταμερλάνου, ὅπου καὶ σώζεται ὁ τάφος του· διότι οἱ κάτοικοι χριστιανοὶ θέλοντες νὰ δείξωσι τὴν πρὸς αὐτὸν ὑποταγὴν, μετὰ τῶν παίδων τῶν σχολείων ὑπεδ-χθησαν αὐτόν· ἀλλ' αὐτὸς ἅμα ἰδὼν τοὺς παῖδας, τοῦ κατέβη νὰ ἴδῃ τί εὐχάριστον θέαμα θὰ ἐγίνετο, ἂν ὑπὸ τὰς ὁπλὰς τῶν ἵππων κατεσφάζοντο, καὶ οὕτω διέταξε τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππεῖς, οἵτινες ἐλεεινῶς κατέσφαξαν ἅπαντας. Οἱ κάτοικοι λοιπὸν ἰδόντες ὅτι ὁ Ταμερλάνος δὲν θὰ φεισθῇ οὔτε αὐτῶν, ἀφοῦ περὶ τοὺς ἀθώους παῖδας οὕτως ἐφέρθη, ἐνεκαρτέρησαν πολεμοῦντες ἐντὸς τῶν τειχῶν, καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ τελεία καταστροφὴ τῶν κατοίκων, καὶ ὁ θάνατος τοῦ υἱοῦ τοῦ Ταμερλάνου.

Ἐπὶ τῆς πρώτης Καλιφικῆς καταχτήσεως δοὺξ τῆς Εὐδοκίας ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἱστορικοῦ τοῦ Μελὶκ Γάσομαν

Digitized by Google

Μιχαὴλ γενναίως προμαχήσας ὑπὲρ αὐτῆς· ἐπὶ δὲ τοῦ παρακειμένου ὄρους ἦν στημένος ὑπερμεγέθης σταυρὸς διὸ καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ καὶ νῦν Χατστὰγ καλοῦσιν·ὄπισθεν δὲ τοῦ φρουρίου ἦν μονὴ ἐπὶ κρημνοῦ τινος Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος, ἧς τὰ ἐρείπια σώζονται συχναζόμενα κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν περιοίκων Χριστιανῶν.Ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἠσκήτευον τρεῖς μοναχοὶ ἔχοντες ἡλικίαν ἑνὸς καὶ ἡμίσεως αἰῶνος καλούμενοι Τυρωνῖται· ὁ βίος αὐτῶν καὶ ἡ ἀσκητικὴ των διαγωγὴ ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω ἱστορικοῦ· ἦσαν δὲ κατ' αὐτὸν καὶ ἄλλοι 60 πολεμήσαντες κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν.

Εἰς ἀπόστασιν δὲ 4 ὡρῶν ἀπὸ τῆς Εὐδοκιάδος κεῖται τὸ χωρίον Γεωργιανὸν (Γιουρτζοῦκιοϊ) πρὸς τὰ Ζῆλα, ἀποικία Γεωργιανῶν πολεμησάντων γενναίως ὑπὲρ τῶν ὁμοθρήσκων των Ἑλλήνων κατὰ τῶν Καλιφῶν.

Δύο ὥρας δὲ μακρὰν καὶ πρὸς Ἀν. ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ ἀλλ' ἐπὶ τῆς καταντικρὺ ὄχθης κεῖνται καὶ τὰ ἀρχαῖα Κόμανα ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τὸν ποταμὸν ἀνεπαισθήτως ἀνιόντος πετρώδους λόφου, οὐδὲν σήμερον δεικνύοντα ἢ ἐρείπια τινα τειχῶν καὶ ἕνα ἀρχαῖον λουτρὸν καὶ ξενῶνα, φέροντα δὲ καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Κόμα ἢ Κόμνα, καὶ τουρκικώτερον Κομανίκ· λέγονται δὲ Ποντικὰ πρὸς διαστολὴν ἄλλης πόλεως ὁμωνύμου τῆς Καπαδοκίας,ἱερὰ καὶ αὕτη ὡς τὰ Ζῆλα· ἐνταῦθα ἦτον ἱερὸν τῇ ἐπιχωρίῳ θεότητι Ἐννυοῖ, ἔχον πολλὰς ἱερὰς χώρας καὶ ἱεροδούλους, καὶ μεγάλη ἐγίγνετο θρησκευτικὴ ἑορτὴ δὶς τοῦ ἔτους εἰς τὰς λεγομένας ἐξόδους, καὶ πλῆθος ἄπειρον ἑορταζόντων ἤρχετο,ἔνθα διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἑταιρῶν, αἵτινες ἦσαν ἀφιερωμέναι εἰς τὴν Ἀφροδίτην, καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί· καὶ ἐν γένει ἅπαντες οἱ κάτοικοι ἦσαν ἔκδοτοι εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας·ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἦν ἄρχων τῆς χώρας ἁπάσης, καὶ ἐκαρποῦτο αὐτήν·Ὑπῆρξε δὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο σεβαστὸν καὶ εἰς τοὺς Βασιλεῖς τῶν Περσῶν τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων, ἕως οὗ ἦλθεν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ κατέλυσεν αὐτό· μετὰ τῶν τοιούτων ἱερέων ἐλθὼν εἰς φιλονεικίαν ἐνταῦθα καὶ ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος ὁ Θαυματουργὸς δι' εὐχῆς ἐξετίναξε εἰς τὸν ἀέρα καὶ βράχον τινὰ σωζόμενον πρὸ τῶν Κομάνων,

Digitized by Google

ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ Ἐθνικοὶ ἱερεῖς ἐτέλουν θαύματά τινα· καὶ τῷ ὄντι ὁ βράχος οὗτος ἔχων ὕψος 15 πήχεων καὶ μᾶλλον ἢ ἧττον στρογγύλος φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι φυσικὸς ἀλλὰ μακρόθεν μετακυλισθείς· φαίνονται δὲ καὶ τρεῖς τάφοι λαξευτοὶ, ὧν ὁ μείζων ἔχει καὶ γράμματα τῆς ἐπὶ Χριστοῦ ἐποχῆς: Θεοφιλὰς Ἄδεστος υἱὸς Φυλοχάρους.. Φάβου χαίρε. Πρὸ τῶν Κομάνων,ἔνθα ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐρχόμενος ἀπὸ τῆς Κουκουσοῦ ὅπως διὰ τῆς Οἰνόης ἔλθῃ εἰς μακροτέραν ἐξορίαν ἐν τῇ Πιτυοῦντι τῇ ὑπὲρ τὸν Φάσιν, ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἐνταῦθα, ὅπου καὶ ἐτάφη· δείκνυται δ' ὁ τάφος τοῦ θείου ἀνδρὸς οὐ μακρὰν τοῦ ποταμοῦ ἐν τῷ συνόρῳ δύο ἀγρῶν σημαινόμενος ὑπὸ σωροῦ πετρῶν, ὅπου κατὰ τὴν 13 Νοεμβρ. ἔρχονται ἅπαντες οἱ περιοικοῦντες χριστιανοὶ καὶ τελοῦσι λειτουργίαν καὶ πανήγυριν.

Καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν τὰ Κόμανα ἦτο μεγάλη καὶ ἐμπορικὴ πόλις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς 7 ἑκατον. κατὰ τὰς ἐπιτοπίους παραδόσεις ἐπειδὴ πλημμύρα ἔβλαψε πολὺ τὴν πόλιν καὶ κατέστη νοσώδης ἡ χώρα, καὶ δεύτερον ἐπειδὴ δὲν ἦτο τόσον ὀχυρὰ εἰς τὰς τότε ἐπιδρομὰς τῶν Περσῶν καὶ ἄλλων ἀγρίων ἐθνῶν, ἡ ἐν Κ]λει κυβέρνησις μετέθεσεν αὐτὴν εἰς τὴν ὀχυροτέραν θέσιν καὶ ἐμπορικωτέραν τῆς Τοκάτης ὀνομάσασα Εὐδοκιάδα ἀπὸ Αὐτοκρατορίσσης τινὸς Εὐδοκίας· τότε δὲ οἱ κάτοικοι ἅπαξ ἀνάστατοι γενόμενοι πολλοὶ κατῆλθον καὶ πρὸς τὴν Παφλαγονίαν, ὧν καὶ ἡ γεννεὰ τῶν Κομνηνῶν τότε κατῴκισεν εἰς τὴν Κασαμονὴν τῆς Παφλαγονίας, ἐξ ὧν ἡ περίπυστος οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν· σήμερον δὲ εἶναι ὅλως ἔρημος, καὶ οὐ μακρὰν αὐτῆς εἶναι Ὀθωμανικὸν χωρίον καλούμενον Κόμα ἢ Κόμνα.

Τρεῖς δὲ ὥρας μακρὰν τῶν Κομάνων εἶναι καὶ τὸ χωρίον Βίζερα ἄλλοτε ἔχον πλῆθος Χριστιανῶν νῦν δὲ κατοικούμενον ὑπὸ 20 οἰκ. Ὀθωμανῶν, ὅπου ὑπάρχει μονὴ Ἀρμενική· σημειωτέον δὲ ὅτι ὅλαι αἱ μοναὶ τῶν Ἀρμενίων εἶναι εἰς ἀγροκήπια, καὶ δὲν ἔχουσι μοναχοὺς, ἀλλὰ ἕνα προεστῶτα ἱερέα διευθύνοντα αὐτάς· ἡ δὲ περὶ τὴν μονὴν γῆ εἶναι καρποφόρος καὶ ὡραία, ἄλλοτε οὖσα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὑπὸ ἰσχύοντος Ἀρμενίου ἐδόθη εἰς τοὺς Ἀρμενίους· ἔχει δὲ ἐκκλησίαν ἐπὶ μὲν τῶν Ἑλλήνων ὑπ' ὀνό-

Digitized by Google

ματι τοῦ Σταυροῦ, σήμερον δὲ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, καὶ ὄπισθεν αὐτῆς παρεκκλήσιον, ὅπου ἡ λάρναξ τοῦ Χρυσοςόμου, καὶ ἔνθα ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἔρχονται ἐκεῖ καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ λειτουργοῦνται· ἡ δὲ λάρναξ εἶναι ἐκ λίθου φρυγίου φαιοῦ καὶ λίαν λαμπροῦ, ἔχουσα 8 σπηθαμῶν μῆκος, 3 πλάτος καὶ 2 ὕψος. Ἐπὶ δὲ τοῦ καλύμματος τοῦ αὐτοῦ λίθου εἶναι πρὸς τὴν κεφαλὴν σταυρὸς κεχαραγμένος, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημεῖον ἢ γράμμα, καὶ ἐπὶ τῆς λάρνακος ὡραῖον κουβούκλιον, καὶ μία ὡραία καὶ μεγάλη εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου· λυπηρὸν μὲν εἶναι ὅτι τοιοῦτον κειμήλιον ἀπεξενώθη ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, παρηγορία δὲ ὅτι φιλοτίμως καὶ εὐσεβῶς φιλοξενεῖται ὑπὸ ἔθνους ἀδελφοῦ τοῦ τῶν ἀδελφῶν Ἀρμενίων.

Πρὸς Δυσμὰς δὲ τούτου καὶ μεταξὺ Τροχάλης καὶ τοῦ Λύκου ποταμοῦ ὑψοῦται ὄρος ἡ σειρὰ τοῦ Κεμερτὰγ, ἐπὶ τῆς ἐρήμου ῥάχεως τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ἐρείπια φρουρίου καὶ ὑπόγεια ἐκτεταμένα ὀνομαζόμενα Κιλιτλοῦντας ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν· ἐδῶ πιθανὸν νὰ ἦναι ἡ θέσις τοῦ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἀναφερομένου Καινοῦ, ἔνθα ἡ γάζα καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ μεγάλου Μιθριδάτου προεφυλάττοντο, οὓς ἥρπασεν ὁ Πομπήϊος· ἐπειδὴ εἶναι ἡ μόνη ἥτις ὁμοιάζει τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἱστορουμένην ἔρημον χώραν.

Ἡ Σεβαστεία νῦν δὲ Σιβὰς κεῖται ἐπὶ τοῦ Ἅλυος Ν. Α. τῆς Τοκάτης ἀπέχουσα αὐτῆς 20 ὥρας, Δανάη τὸ πρὶν καλουμένη ἄλλοτε μητρόπολις καὶ πολλὰς ἔχουσα ἐπισκοπὰς, νῦν δὲ ὑποκειμένη εἰς τὸν Μητροπολίτην Νεοκαισαρείας· περίφημος δὲ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ Μεσαιῶνος χρηματίσασα ἕδρα τῶν Τουρκμάνων, εἶτα δὲ κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν εἶναι σήμερον ἕδρα γενικοῦ Διοικητοῦ. Ἔχει δὲ σήμερον πληθυσμὸν 17 χιλ. κατοίκων καὶ ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν, ὁσάκις ταῦτα ζητοῦνται ἐν Εὐρώπῃ, ἅτινα ἐνταῦθα γίνονται ἀφθονώτερα· ἡ δὲ περὶ τὴν Σεβάστειαν χώρα ὑψηλὴ οὖσα καὶ ψυχρὰ στερεῖται σταφυλῶν καὶ ἄλλων καρπῶν, ἔχει ὅμως ἀφθονίαν παντοειδῶν σιτηρῶν καὶ ὀσπρίων· πλησίον δὲ ταύτης εἶναι καὶ τὰ περίφημα μεταλλεῖα τῶν ὀρυκτῶν ἁλάτων, ὡς καὶ ἄλλων παντοειδῶν μετάλλων· βιομηχανίαν δὲ καὶ τέχνας ἔχει μόνον τὰς πρὸς τὴν ἐπιτό-

Digitized by Google

πιον χρῆσιν· οἱ κάτοικοι ὄντες τὸ πλεῖστον Τουρκομάνοι εἶναι μὲν ἄγροικοι ἀλλὰ καὶ φιλόξενοι· ἔχει δὲ καί τινας μέχρι 40 οἰκίας Ἑλληνικὰς, καὶ ὅλοεν συνοικίζονται χάριν ἐμπορίου ἢ ἐπιτηδευμάτων· διατηρεῖ δὲ εἰσέτι τὰ τείχη της, καὶ διαφόρους ἀγορὰς καὶ ξενῶνας Βυζαντινοὺς, ἅτινα σήμερον ἐπισκευασθέντα φέρουν Ἀραβικὴν ἀρχιτεκτονικήν· οὐ μακρὰν δὲ καὶ πρὸς δυσμὰς ¼ τῆς ὥρας εἶναι καὶ ἡ περίφημος λίμνη τῆς Σεβαστείας, ὅπου τῇ 9 Μαρτίου οἱ 40 Μάρτυρες βληθέντες ὑπέστησαν τὸν μαρτυρικὸν θάνατον· ἀπὸ πολλοῦ δὲ ἡ λίμνη ξηρανθεῖσα συνίσταται εἰς τέλματά τινα, ἡ δὲ κυρίως λίμνη μόλις ἔχει 20 πηχῶν διάμετρον καὶ θολοσκέπαστος ἐπὶ Βυζαντινῶν γενομένη ἔχει κατὰ τὸ μέσον κίονα ὅστις φαίνεται ὅτι ἐκράτει τὸ ἐπὶ τῆς λίμνης πάτωμα, καὶ ὅτι ἦτον ἐκκλησία πρίν·συχνάζεται δὲ καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν κατοίκων διαφόρου γένους ὡς ἁγίασμα (Ζιαρέτ). σημειωτέον δὲ, εἰς ὅλας ταύτας τὰς πόλεις ἃς περιεγράψαμεν,ὑπάρχουσι μᾶλλον ἢ ἧττον κάτοικοι Ἀρμένιοι, δὲν ἔχουσιν ὅμως χωρία ἐκτός τινων μεταγενεστέρων, ἐνῷ ἑλληνικὰ εἶναι πάμπολλα καθ' ὅλην ταύτην τὴν χώραν.

Ἀπὸ δὲ τῆς Σεβαστείας διερχομένός τις πρὸς Ἀν. τὴν κακῶς λεγομένην μικρὰν Ἀρμενίαν καταφθάνει εἰς τὸ τελευταῖον τοῦ Πόντου σημεῖον τὴν Νικόπολιν, νῦν δὲ Σὲπ-Καραχεσσέρ· ἀλλὰ πρὶν νὰ φθάσῃ τις εἰς αὐτὴν διαβαίνει τὸν Λύκον καὶ τὴν μικρὰν πεδιάδα ὅπου ἐγένετο ἡ μεταξὺ τοῦ Μιθριδάτου καὶ τοῦ Πομπηΐου μάχη, καθ' ἣν ὁ πρῶτος ἡττηθεὶς ὁλοσχερῶς κατέφυγεν εἰς Ἀρμενίαν, ὁ δὲ Πομπήϊος ἔκτισε τὴν Νικόπολιν· ἡ πόλις αὕτη, καθὼς καὶ τὰ Κόμανα, ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν μετῳκίσθη δύο ὥρας μακρὰν αὐτῆς ὅπου τὸ νῦν Σὲπ-Καραχεσσὲρ ἔχουσα τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς Νικοπόλεως· ἥτις καὶ νῦν παραμεληθεῖσα συνῳκίσθη ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς, ἅτινα σωζόμενα ὁλοσχερῆ παρουσιάζουσι ὅλως τέχνην νέαν Βυζαντινὴν ὡς τὰ τῆς Τοκάτης· εἰς ἃ οὐδεμία μὲν εὑρίσκεται ἐπιγραφὴ ἐκτὸς δικεφάλου ἀετοῦ ἐπὶ τῆς πρώτης πύλης, μόνον δὲ ἐπὶ τῆς πύλης τῆς Ἀκροπόλεως εὗρον τὸ ἔτος ϛυί· ἤτοι 903 μ. Χ. καὶ τῷόντι τοιαύτην ἡλικίαν δεικνύουσι καὶ ὅλα τὰ ἐνταῦθα κτίρια· διὰ τὰς αὐτὰς δὲ ἀφορμὰς, δι' ἃς καὶ τὰ Κόμανα μετῳ-

Digitized by Google

κίσθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Τοκάτην, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν κατοίκων καὶ περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τῆς τοῦ Λέοντος τοῦ σοφοῦ, μετεφέρθη καὶ ἡ Νικόπολις· μία δὲ μόνη ὁδὸς ἀνωφερὴς καὶ διὰ πολλῶν ἑλικοειδῶν κλιμάκων ἄγει εἰς τὴν Νικόπολιν οὖσαν κτισμένην ἐπὶ βουνοῦ ἀρκετὰ ὑψηλοῦ καὶ τὴν κορυφὴν ὁμαλοῦ· ἔχει δὲ καὶ ὕδρεία ἢ στέρνας λαξευτὰς τρεῖς, ὧν ἡ μία σώζεται σῶα ἔχουσα βάθος μέγα καὶ γέμουσα ὕδατος· σώζεται δὲ μία μόνη ἐκκλησία, νῦν δ' ἔρημον τζαμίον, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἐπιγραφὴ τοῦ Ἰωάννου Κολωνίας διεφθαρμένη καὶ αὐτη· ὅστις ἦν μὲν Νικοπολίτης, ἐχειροτονήθη δὲ ἐπίσκοπος Κολωνίας, καὶ δέκα ἔτη ἱεραρχήσας ἀπῆλθεν εἰς τὴν κατὰ τὴν Παλαιστίνην Λαύραν τοῦ Ἁγίου Σάββα καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν καταταχθεὶς ἐν τοῖς ἁγίοις καὶ ἑορταζόμενος τῇ γ' Δεκεμβρίου.

Ἡ Νικόπολις εἶναι ἕδρα ὑποδιοίκητοῦ ὑπαγομένου εἰς Σεβάστειαν, ἔχει δὲ καὶ ἐπίσκοπον ὑπὸ τὸν Νεοκαισαρείας· κατοικεῖται δὲ ὡς ἔγγιστα ὑπὸ 1600 οἰκογενειῶν, ὧν αἱ μὲν 500 Ἀρμενίων, καὶ 100 Ἑλλήνων τὸ πλεῖστον τουρκοφώνων· τὰ δὲ περὶ αὐτὴν πολυπληθῆ ἑλληνικὰ χωρία ὁμιλοῦσι τὴν ἑλληνικὴν κατὰ τὸ τοπικὸν ἰδίωμα, ἀλλ' ὀλίγον παρηλλαγμένην τῶν ἄλλων· εὑρίσκονται δὲ καί τινα χωρία Ἀρμενίων περὶ τὴν πόλιν· τὰ δὲ προϊόντα τῆς χώρας εἶναι σιτηρὰ καὶ ὄσπρια, βούτυρον κηρὸς καὶ δέρματα διαφόρων ζώων· οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν πενέστατοι καταδεθαρημένοι ὑπὸ τῶν τοκογλύφων τῆς πόλεως· ἡ Νικόπολις δὲ φαίνεται μᾶλλον τῶν ἄλλων ἔχουσα ζωὴν καὶ ἐμπόριον ἱκανὸν, ἂν καὶ αὕτη ἀπώλεσε τὴν ἰδίαν βιομηχανίαν τῶν περιφήμων της ὑφασμάτων, κειμένη μεταξὺ Κερασοῦντος καὶ τῆς μέσης Ἀσίας, ἔχουσα καὶ ἱκανοὺς εὐπόρους· πολλοὶ δὲ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς Χαλδίας συνοικίζονται, καὶ μετὰ καιρὸν θὰ σχηματίσωσιν ἱκανὸν ἐνταῦθα ἑλληνισμὸν, ὅστις διὰ τὴν σμικρότητά του καὶ τὴν ἀπορίαν σήμερον δὲν δύναται νὰ διατηρήσῃ σχολεῖον, ὅπερ εἶναι λίαν ἀναγκαῖον διὰ τὴν περίοικον ἑλληνικὴν φυλήν. Καὶ οἱ μὲν Ἀρμένιοι πολλοὶ ὄντες καὶ εὐποροῦντες ἔχουσι καὶ ἐκκλησίας καλὰς καὶ σχολεῖα, οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ βαίνουσι καθὼς καὶ πανταχοῦ ἀκολουθοῦντες τὴν αὐτὴν ἀπαρεγκλήτως πορείαν καθ' ὅλα.

Digitized by Google

Πρὸς τὸ Βορ. Δυτ. τῆς Νικοπόλεως κεῖται ὁ Ἄβος ἢ Ἀβέσταγ, τὸ Καρακιὸλ καὶ ἐκεῖθεν πρός τε τὴν Κερασοῦντα καὶ τὴν Ὀρδοῦν τὸ Καζὰν καγιᾶ ὑπὲρ τὴν Τρίπολιν· ἡ δὲ μεταξὺ Κερασοῦντος καὶ Νικοπόλεως ὁδὸς εἶναι λίαν δύσκολος καὶ πολλὰ κατ' ἔτος δυστυχήματα παρέχει τοῖς διαβάταις· ἄξιοι δὲ λόγου σταθμοὶ ἐν τῷ μέσῳ εἶναι τὸ Κιουμπὲτ παρὰ τὸ Καζὰν καγιᾶ τερπνότατον τῶν λοιπῶν παρχαρίων διὰ τὴν χλόην καὶ ποικιλίαν τῶν ἀνθέων του ἔχον πλησίον του ἀρχαίους τάφους χριστιανικούς, διὸ καὶ Κιουμπὲτ ἐκλήθη τουρκιστὶ ἤτοι ταφεῖον, καὶ φρούριον Βυζαντινόν· ἄλλος δὲ σταθμὸς πρὸς τὸ Καρακιὸλ εἶναι τὸ Κανλὶ τάς, ὅπου καὶ ἑβδομαδιαία ἀγορὰ τὸ θέρος γίνεται· εἰς τὰ δύο ταῦτα παρχάρια τὸ θέρος ἀνέρχονται οἵ τε Κερασούντιοι καὶ οἱ τὰ πέριξ αὐτῆς παράλια οἰκοῦντες.

Πρὸς δυσμὰς δὲ τῆς Νικοπόλεως ἐπὶ 15 ὥρας εἶναι ἡ Κολώνια (Κογιλασὰρ Τουρκ.) χώρα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀρεινὴ καὶ ἔχουσα ὀλίγα τινα ἑλληνικά· καὶ ενταῦθα δὲ σώζονται τῇ δε κακεῖσε φρούρια Βυζαντινά· ἐκ τῆς χώρας δὲ ταύτης κατερχόμενος ὁ Λύκος ποταμὸς ἐμβάλλει εἰς τὴν εὐρύχωρον καὶ εὐφοροτάτην πεδιάδα τῆς Νεοκαισαρείας, ἥτις εἶναι μέρος τῆς Φαναροίας μεταξὺ τῶν ὀρέων πρὸς Μ. τοῦ Κέμερ τὰγ ὅπου εἴπομεν ὅτι κεῖται τὸ Καινὸν, καὶ τοῦ Καρὰ Τὰγ, ὅπερ εἶναι συνέχεια τοῦ Καρακόλ. Εἰς τὴν περιφέρειαν δὲ τούτην ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν ἄξιον περιγραφῆς, ἐπειδὴ πανταχοῦ ἐπικρατεῖ ἐρημία, λείπεται μόνον μέρος τοῦ Πόντου ἡ Νεοκαισάρεια καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτὴν Κάβειρα.

Καὶ τὰ μὲν Κάβειρα κεῖνται εἰς τὴν ὑπώριαν τῆς σειρᾶς τοῦ Καρατὰγ ὄντος κλάδου τοῦ Παρυάδρου, μίαν ὥραν πρὸς Β. ὑπὲρ τὴν Νεοκαισάρειαν ἐν ἐρυμνῷ χωρίῳ καὶ φύσει πάντοθεν ὠχυρωμένῳ, σχηματίζοντι δὲ ὀροπέδιον ὁμαλὸν καὶ κυκλικόν. Ἐν ταύτῃ ἦν τὸ ἱερὸν τοῦ Μηνὸς Φαρνάκου ἢ τῆς Σελήνης, ὅπου σήμερον εἶναι ἡ θέσις τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ, ἥτις κατ' ἐξοχὴν Κάβειρα καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων· ὑπὸ τὴν θέσιν ταύτην εἶναι καὶ βράχος ὑπὲρ τοὺς 30 πήχεις, ὅστις ἔχει σχῆμα ἀνδριάντος μὲ περικεφαλαίαν καὶ ἔχον τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸν Πόντον, τὸ ὁποῖον ἠλλοίωσαν αἱ ἀτμοσφαιρικαὶ ἐπενέργειαι. Εἰκάζω δὲ ὅτι εἶ-

Digitized by Google

ναι ἀνδριὰς Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος τοῦ Μεγάλου· τὸ ἱερὸν δὲ τοῦτο εἶχον οἱ ἀρχαῖοι περίοικοι εἰς μεγάλην τιμὴν καθὼς καὶ οἱ τότε βασιλεῖς καὶ μὲ χώρας ἱερὰς ἐπροίκισαν καὶ ἱεροδούλους· ταύτην δὲ οὖσαν οἱωνὶ ἀποθήκην τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν πολυτιμοτάτων τοῦ Μιθριδάτου κυριεύσας ὁ Πομπήϊος τὴν ἀνέδειξε μεγάλην πόλιν ὀνομάσας Διόσπολιν· εἶτα δὲ ἡ Πυδοδωρὶς καλέσασα Σεβαστὴν ἢ Αὐγούστην κατέστησε καθέδραν τοῦ Ποντικοῦ κράτους της·καὶ τὸ ὄνομα Αὐγούστη μένει εἰς τὸ νῦν ἐνταῦθα ἑλλ. χωρίον κατὰ παραφθορὰν Ἀργούστη καλούμενον· οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ παράγουσιν ἀπὸ τοῦ Ἐρκ χουςὶ, ἤτοι ὁ ἀνὴρ ἤμεσεν, ἐπειδὴ ὁ Σουλτὰν Μελὶκ πολιορκῶν αὐτὴν ἠσθένησεν ἀπὸ τῆς ὀργῆς, διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν κυριεύσῃ, καὶ οὕτω κυριευθεὶς ὑπὸ ἐμέτου ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Νεοκαισαρείᾳ, ὅπου σώζεται καὶ ὁ τάφος του, καὶ αἱ σημαῖαί του, καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς μακρὰ καὶ μέλαινα κόμη, ἅτινα ἐν καιρῷ ἐπιδημιῶν καὶ ἀνομβρίας εὐλαβῶς περιάγονται καθ' ὅλην τὴν πόλιν· σήμερον δὲ κατοικεῖται ὑπὸ 100 περίπου Ἑλληνικῶν μόνον οἴκων: ἐπικρατεῖ δὲ ἰδέα ὅτι Τοῦρκος δὲν δύναται ἐνταῦθα νά ἐπιζήσῃ· οἱ δὲ κάτοικοι ἦσαν ἀσίδοτοι μέχρι τινὸς, ἐπειδὴ ὀχυροῦ ὄντος τοῦ χωρίου μετὰ πολυχρόνιον ἀντίστασιν παρεδόθησαν μὲ συνθήκας· οὐδὲν δὲ σήμερον ἐν Καβείροις σώζεται ἢ πολλὰ ὀλίγα ἐρείπια καὶ τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα Καβείρων καὶ Αὐγούστης.

Ὑπὸ δὲ τὰ Κάβειρα καὶ τὰς ὑπωρίας αὐτῶν ἐκτίσθη ἡ Νεοκαισάρεια ἐπὶ Τιβερίου μεγάλη καὶ ὀνομαςὴ γενομένη διά τε τὴν πολιτικὴν καὶ ἐμπορικὴν αὐτῆς σημασίαν, οὐδὲν ἔχουσα ἢ τὸ ὄνομα μόνον Νικησὰρ κατὰ παραφθορὰν καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τειχῶν ὑδρείων καὶ ἄλλων ἀποθηκῶν καὶ κτηρίων εὐρυχωροτάτων· κειμένη δὲ ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ βαθμηδὸν κατιόντος χώρου ἔχει τερπνὸν τὸ κλῖμα καὶ εὐάερον, καὶ τὴν θέαν λαμπρὰν ἐπισκεπτομένη ὕψωθεν τὴν λαμπρὰν αὐτῆς πεδιάδα καὶ τὸν ἑλικοειδῶς διερχόμενον δι' αὐτῆς Λύκον ποταμόν· ἀλλὰ σήμερον καταλειπόντες ὅλως αὐτὴν οἱ Ὀθωμανοὶ κατῴκησαν κάτωθεν αὐτῆς ἐπὶ χώρου νοσώδους καὶ ὑγροῦ· οὐδὲν δὲ ἔχει ἄξιον λόγου οὔτε ἐμπόριον οὔτε βιομηχανίαν, τῶν κατοίκων αὐτῆς ὅλως ἀγροίκων καὶ ἀπολι-

Digitized by Google

τούτων· σύγκειται δὲ ἀπὸ 600 οἰκ: Ὀθωμ. 300 Ἀρμενίων καὶ 40 Ἑλληνικῶν.

Ἄξιαι δὲ λόγου ἀρχαῖαι οἰκοδομαὶ εἶναι τὰ ὀχυρὰ αὐτῆς τείχη καὶ τὰ εὐρυχωρύτερα πασῶν τῶν ἄλλων πόλεων, αἱ δύο ἀλλεπάλληλαι Ἀκροπόλεις ἔχουσαι πλῆθος δημοσίων κτιρίων, ἅτινά τις διαβαίνων ὑπὸ φρίκης καταλαμβάνεται καὶ μελαγχολίας· καὶ ἡ πάλαι ποτε ἔνδοξος πατρὶς Γρηγορίουτοῦ μεγάλου ἔρημος καὶ ἐγκαταλελειμμένη ἐγένετο πεδίον σπορᾶς καὶ θερισμοῦ· ἐν δὲ τῇ νέᾳ πόλει ἄξια σημειώσεως εἶναι μόνον τὸ Μαυσωλεῖον τοῦ Μελὶκ καὶ ἓν ἄλλο, τὸ Οὐλοὺ-τζαμὶ, ὅπερ ἦν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐπιγραφαὶ δὲ καὶ ἄλλα τῆς καλλιτεχνίας ἐκτὸς τινων ἠκρωτηριασμένων δὲν ἀναφαίνονται. Ἐν γένει δὲ περιγράψαντες ταύτας τὰς ἄλλοτε λαμπρὰς καὶ μεγάλας πόλεις παρατηροῦμεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαμον κατάκτησιν τῶν χωρῶν, ἀλλὰ καταστροφὴν, χωρὶς νὰ δυνηθῶσιν οὔτε νέας νὰ ἀναδείξωσιν, ἀφῆκαν τὰς παλαιὰς ὡς κενὰ μνημεῖα· ὥστε ἐν πολλαῖς καὶ αἱ ἀγυιαὶ καὶ αἱ οἰκίαι καὶ τὰ λοιπὰ διακρίνονται, μόνον ἕνεκα ἐλλείψεως κατοίκων μελαγχολίαν καὶ δυσαρέσκειαν παρέχουσαι τοῖς περιηγουμένοις αὐτάς· Ν.Αν. δὲ τῆς Νεοκαισαρείας πέντε ὥρας μακρὰν εἶναι ἡ ἀρχαία Φερογαλὶς, ὅθεν λέγεται ὅτι ἦτον ὀχετὸς δι' οὗ τὸ γάλα κατήρχετο εἰς Νεοκαισαρείαν· λέγουσι δὲ ὅτι τοῦ ὀχετοῦ τούτου φαίνονται λείψανα, καὶ ἂν τοῦτο εἶναι μῦθος τοὐλάχιστον ἀποδεικνύει τὴν ἀκμὴν τῆς τότε κτηνοτροφίας. Προϊόντα δ' αὐτῆς καὶ τῆς περὶ ταύτην χώρας εἶναι ὄρυζα, διάφορα σιτηρὰ, ὄσπρια, ἀραβόσιτος, βούτυρον, κάρυα, καὶ ὀλίγη μέταξα; ἡ δὲ γεωργία εἶναι ἀτελεστάτη καὶ οἱ κάτοικοι τῆς χώρας ὀκνηροὶ καὶ ἐμμένοντες πάντοτε εἰς τὰ ἴδια· ἡ δ' ἐνταῦθα ὁμιλουμένη ἑλληνικὴ εἶναι τραχυτέρα τὴν προφορὰν ἢ εἰς ἄλλα μέρη τῆς χώρας ταύτης· ἐντεῦθεν δὲ ἐκ τῆς Νεοκαισαρείας καὶ τῶν Καβείρων διὰ δρυμόνων καὶ ἀξιολόγων δασῶν πρῶτον ἀπαντᾷ τις τὸν ἄνωθεν ἐρχόμενον ποταμὸν Βῆριν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν ὀροπεδίων κατέρχεται εἰς Οἰνόην ἐπὶ 18 ὡρῶν ἀπόστασιν ἀπὸ Νεοκαισαρείας· ἀξιολογώτατα δὲ εἶναι τὰ μεταξὺ τῶν ὀροπεδίων καὶ τῆς Οἰνόης δάση φέροντα ξυλείαν ναυπηγήσιμον τὰ μάλιστα ἀ-

Digitized by Google

ρίστην· οἱ δὲ μεταξὺ κάτοικοι εἶναι οἱ μὲν Μωαμεθανοὶ, Τουρκομάνοι καὶ Τζανοὶ, οἱ δὲ Ἕλληνες, καὶ δύο μικρὰ χωρία Ἀρμενίων ὑπὲρ τὴν Οἰνόην.

Ἀφοῦ ἐξετέθησαν τὰ περὶ τῆς Θεμισκύρας καὶ τῆς πρὸς Αν. Σιδηνῆς ἕπονται τὰ περὶ τὴν Οἰνόην, καὶ οὕτω παραλίως μέχρι τῶν περὶ Τραπεζοῦντα. Ἡ Οἰνόη δὲν ἀναφέρεται μὲν ὡς πόλις, εἰμὴ ὑπὸ μόνου τοῦ Ἀρειανοῦ ὡς ποταμός· ἀλλὰ πολλοὶ ποταμοὶ ἀναφερόμενοι κατὰ ταύτην τὴν παραλίαν ἦσαν συγχρόνως καὶ πολίχνια· ὥστε ἡ Οἰνόη φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε μικρὰ πόλις ἀποικισθεῖσα μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ὥς τινες εἰκάζουσιν ἀπὸ τῆς Οἰνόης τῆς Ἀττικῆς· κα' τῷόντι οἱ κάτοικοι τῆς Οἰνόης ἔχουσιν ἴδιά τινα τῶν ἄλλων ἐν Εὐξείνῳ Ἑλλήνων καὶ εὐπροσηγορώτεροι ὄντες καὶ φιλοξενώτεροι, καὶ χαρακτῆρα ἠπιώτερον· αὕτη δὲ ηὐξήνθη ἰδίως ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν οὖσα ἐπήνιον Νεοκαισαρείας καὶ ἐφεξῆς Κομάνων καὶ τῆς λοιπῆς Ἀσίας, καὶ ἡ περὶ αὐτὴν χώρα ἦτο πολυανθρωποτάτη, καθὼς ἡ γῆ της παμφορωτάτη ὑπάρχει· διότι ὅτε ἐξωρίσθη εἰς Οἰνόην ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ὁ Τύραννος, ἠδυνήθη ἐντεῦθεν νὰ συνάξῃ ἀξιόμαχον στρατόν· ἑπομένως δὲ μαρτυροῦσι τὴν πολυανθρωπίαν τῆς χώρας τὰ πολλὰ λείψανα χωρίων καὶ πολιχνιῶν ἀπὸ τῆς Θεμισκύρας μέχρι τῆς Οἰνόης, καὶ ἡ παράδοσις ἔτι αὐτὴ τῶν κατοίκων, ὅτι ἀπὸ τῆς Οἰνόης μέχρι τοῦ Βοῶνος ἦσαν τόσον πυκναὶ αἱ οἰκίαι ὥστε γαλῆ ἠδύνατο ἀπὸ στέγης εἰς στέγην πηδῶσα ἀπὸ Οἰνόης νὰ φθάσῃ εἰς Βοῶνα χωρὶς νὰ περιπατήσῃ γῆν· προσέτι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἡ Οἰνόη ἦτον ἡ ὡραιοτέρα ἐπαρχία τοῦ Τραπεζουντίου κράτους.

Ἐπίσης δὲ καὶ αὕτη παθοῦσα ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἁλώσει ἐξεκενώθη, πλείστων κατοίκων φυγόντων εἰς διάφορα μέρη ἢ καὶ καταστραφέντων· φαίνεται ὅμως ὅτι ἔλαβε καὶ προνόμιά τινα ἐν τῷ μεταξὺ, ἐπειδὴ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ χριστιανὸν διοικητὴν καὶ τοιοῦτός τις πρὸ αἰῶνος ὑπῆρξε Σάββα Πασᾶς, οὗ καὶ οἰκία καὶ ἔγγονοι σώζονται· μετὰ ταῦτα δὲ ἀφ' οὗ προέκυψαν οἱ Τερεπέγιδες, ἔπαθεν ἡ ἡσυχία καὶ ἡ αὐτοδιοίκησίς των, καὶ οὕτως ἡ χώρα κατὰ μικρὸν ἠρημώθη· εἰς δὲ ταύτην τὴν ἐρήμωσιν συνέβαλε καὶ

Digitized by Google

ἡ διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς ἐπιδρομὴ τῶν Λαζῶν (πορθὴ κατ' αὐτοὺς) κατὰ τῆς Οἰνόης τῷ 1806, ὅτε ἡ μὲν περίχωρος ἐξηνδραποδίσθη καὶ ἐλεηλατήθη, οἱ δὲ Οἰνοεῖς ἐμβάντες εἰς τὰ πλοιά των οἱ μὲν πλεῖστοι ἔφυγον εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς παραλίου Ῥωσσίας, ὅπου καὶ σώζονται, οἱ δὲ μετὰ τοῦ Ἀρχιερέως Μελετίου κατέφυγον εἰς Σινώπην· ὅπου καθίσαντες ἐπί τινα ἔτη ἦλθον πάλιν εἰς τὴν Οἰνόην ἀλλ' ἔχοντες γλῶσσαν καὶ προφορὰν τὴν Σινωπέων· διὰ τοῦτο ὅλα των τὰ ᾄσματα εἶναι συγγενῆ τῶν Σινωπέων. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπί τινα καιρὸν διὰ τῆς ναυτιλίας, εις ἣν εἶναι οἱ πρῶτοι τῶν ἐν Εὐξείνῳ, ἐπροώδευσαν, πυρκαϊὰ καταστρέψασα πᾶσαν τὴν πόλιν τῷ 1838 ἐπέφερε τὴν ταπείνωσιν τῆς πόλεως ταύτης, πυρπολυθεισῶν πλέον τῶν 1700 οἰκιῶν· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ συνεθίσαντες εἰς τὴν ναυτιλίαν ἐπέφερον τραῦμα εἰς τὸ ναυτικὸν τῶν Οἰνοέων μέγιστον· ὥσπε ἐκ τῶν 80 μεγάλων πλοίων μόλις εἶναι ἰδιόκτητα αὐτῶν 20, οἱ δὲ πλεῖστοι εἶναι ναύκληροι ἢ ναῦται τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες ἐνταῦθα καὶ μόνον φαίνονται ὅτι προώδευσαν, καί τοι οὗτοι ἤρχισαν νὰ καταπίπτωσιν.

Ἀπὸ μὲν τὰς 1700 οἰκογενείας τῆς Οἰνόης αἱ μὲν 800 εἶναι Ὀθωμανικαί, αἱ δὲ 800 Ἑλληνικαὶ καὶ περὶ τὰς 100 Ἀρμενίων. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἰδίως ἀνέκαθεν διετήρησαν σχολεῖα ἅτινα ὅμως ἐσχάτως ἔπαθον ἕνεκα τῶν ἐπισυμβασῶν φιλονεικιῶν ἕνεκα τῶν Ἀρχιερέων των· ἀλλὰ μαθόντες ἐξ ὧν ἔπαθον ἐκανόνισαν ὁπωσδήποτε τὰ δημόσια των, καὶ νῦν ἔχουσι τακτικὸν Ἀλληλοδιδακτικὸν ἀριθμοῦν ὑπὲρ τοὺς 300 μαθητάς, καὶ ἑλληνικὸν μὲ 30 μαθητάς· ἂν ἐπιτευχθῇ δὲ στερεωτέρα ὁμόνοια εἶναι ἐλπὶς να λάβωσι καλὴν ἐπίδοσιν τὰ ἐκπαιδευτήριά των ἅτινα εἶναι τόσον χρήσιμα οὐ μόνον διὰ τὸ ἐμπόριόν των καὶ τὴν ναυτιλίαν, ὅσον καὶ ἠθικοποίησιν τῆς κοινωνίας των· ἔχει δύο ναούς τὸν μὲν ἀρχαῖον, τὸν δὲ νεόδμητον, ἀλλὰ τὸ σχολεῖον στολίζει τὴν κοινότητα αὐτῶν ὂν ἐκ τῶν μάλιστα εὐκτίστων καὶ εὐρυχώρων· δυνάμεθα δὲ νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι οἱ Οἰνοεῖς θὰ ἀναδειχθοῦν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐν Εὐξείνῳ Ἑλλήνων ἀφ' οὗ τακτοποιηθῇ ἡ μεταξὺ Οἰνόης καὶ Νεοκαισαρείας ὁδός· διότι ἂν αὕτη λάβῃ πέρας σχεδὸν ἡ διὰ Σεβαστείας καὶ Τοκάτης ἐμπορία θὰ γί-

Digitized by Google

νεται διὰ τῆς Οἰνόης, παρέχουσα συντομίαν 20 ὡρῶν ἢ διὰ τῆς Ἀμισοῦ, ἐπειδὴ ἡ ἀπὸ Τοκάτης ὁδὸς εἰς Ἀμισὸν εἶναι 48 ὡρ., ἐνῷ ἡ εἰς Οἰνόην μόλις εἶναι 26 ὡρῶν, ἑπομένως καὶ εἰς τὰ ἀτμόπλοια ἡ Οἰνόη παρέχει ἀσφάλειαν πλείονα ἔχουσα καλήτερα παράλια καὶ διὰ πάντα καιρὸν κακὸν εἶναι πλησίον αὐτῆς τρεῖς λιμένες εἰς πρὸς Δυσμὰς ὁ τῆς Θεμισκύρας, δύο δὲ πρὸς Ἀν. ὁ τῆς Βαδησάνης καὶ ὁ τοῦ Βοῶνος· ὥστε εὐκολωτέρα καὶ διὰ θαλάσσης καὶ διὰ ξηρᾶς φυσικωτέρα διὰ τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς εἶναι ἡ Οἰνόη, ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ παραγκωνίσῃ τὰς λοιπὰς πρὸς ἰδίαν αὔξησιν καὶ ὠφέλειαν.

Ἡ γεωργία δέ εἶναι εἰς κακὴν κατάστασιν, μολονότι ἡ γῆ εἶναι ἡ καρποφορωτέρα πάσης ἄλλης ἐν Εὐξείνῳ· ἤδη δὲ ἤρχισε προοδεύουσα ἡ μεταξοσκωλυτροφία, εἶναι ὅμως ἀνάγκη καὶ ἡ ἐλαία καὶ ἡ ἄμπελος τόσον φυσικὰ φυτὰ τῆς χώρας νὰ καλιεργηθῶσι, καὶ τότε μετὰ τοῦ αὐξάνοντος ἐντεῦθεν ἐμπορίου δύναται ἡ Οἰνόη νὰ γείνῃ ἡ ὡραιοτέρα πόλις τοῦ Εὐξείνου, καθόσον καὶ κλῖμα ἔχει εὐχάριστον καὶ ὑγιεινὸν καὶ ὕδατα ἄφθονα καὶ καλὰ, καὶ τερπνοτάτην τὴν περὶ αὐτὴν χώραν. Ἀντικείμενον δὲ ἐμπορίου τῆς Οἰνόης τὰ προϊόντα τῆς Θεμισκύρας τὰ τῆς Οἰνόης ἡ ξυλεία αἱ ὀπῶραι κάναβι καὶ ὁ σπόρος αὐτοῦ, οἶνος, ὡς καὶ τὰ ἐκ τῆς Βαδισνάνης ἢ Φότζας. Βιομηχανία δὲ ἡ ναυπηγικὴ ἥτις πολλὰ κατ' ἔτος διαφόρου μεγέθους πλοῖα καταβιβάζει· καὶ ἂν ἦτον ἐλεύθερον ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τὸ νὰ ναυπηγῶνται ξένα πλοῖα, καὶ ἡ εἰς ξένα μέρη ἀποςολὴ ναυπηγησίμου ὕλης θὰ ἦτον οὐ μικρὰ πρόσοδος εἰς τοὺς κατοίκους· ἑπομένως ἡ σχοινοποιΐα καὶ ἡ κεραμευτικὴ, καθὼς καὶ ἡ ἐξαγωγὴ τῶν λευκῶν ὡς εἴδη μορμάρου, μαλακῶν πετρῶν ἐπασχολοῦσι πολλὰς χεῖρας· ὅμως ὅπου ὁ ναυτικὸς ὄχλος ὑπάρχει ἐκεῖ καὶ τὰ καπηλεῖα εἶναι εις μεγάλην χρῆσιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα δυστυχῶς πλεονάζει τὸ τοιοῦτον κακὸν ἀποῤῥοφοῦν τοὺς κόπους αὐτῶν.

Ἄξια δὲ σημειώσεως ἀρχαιότητος εἶναι μικροῦ λόγου τινὰ, καὶ ἀπὸ τὰ παλαιὰ τείχη μικρὰ λείψανα παρὰ τὴν συνοικίαν τῶν Ἑλλήνων μόλις διακρίνονται, καὶ τὸ φρούριον τῆς Ὀργιᾶς τὸ μίαν ὥραν ἀπέχον πρὸς Μ. τῆς Οἰνόης ὁ-

Digitized by Google

που ἕδρευον οἱ Δοῦκες τῆς Οἰνόης· σήμερον δὲ κατεστράφη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἐπειδὴ τοῦτο ἔχοντες ἀφετηρίαν οἱ Τερεπέγιδες συχνὰς ἔκαμον ἀποστασίας· εὑρίσκονται δὲ καὶ μικρά τινα ἀνάγλυφα τῆς ἐπὶ Χριστοῦ ἐποχῆς.

Μετὰ δὲ τὴν Οἰνόην ὑπάρχει μικρὰ ἄκρα Μητρόπολις καλουμένη, ὅπου ἐρείπια ἐκκλησιῶν πολλὰ σώζονται καὶ ἀρχαῖοι τάφοι· μετὰ τοῦτο δὲ ἔρχεται ἡ Βαδασάνη ἢ Φάτζα πέντε ὥρας μακρὰν τῆς Οἰνόης περίφημος διὰ τὸν λιμένα της καὶ τὰ περὶ αὐτὴν συχνὰ λείψανα ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν καὶ πρὸ πάντων διὰ τὰ σιδηροῦχα θερμὰ λουτρά της κείμενα δύο ὥρας ὑπὲρ τὴν Φάτζαν· ἅτινα καίτοι κακῶς περιποιούμενα συχνάζονται πολὺ κατὰ Μάϊον θεωρούμενα ἰαματικὰ ὡς καὶ τὰ τῆς Κάβουζας· γίνεται δὲ ἐνταῦθα ἑβδομαδιαία ἀγορὰ, ὅπου πανταχόθεν τῆς πέριξ χώρας ἔρχονται διάφορα προϊόντα, οἷον ἀραβόσιτος κάναβι σπόρος αὐτοῦ κηρὸς βούτυρον καὶ διάφορα ὄσπρια ἅπαντα ἀγοραζόμενα ὡς τὸ πολὺ διὰ τὴν Εὐρώπην· μεταξὺ δὲ τῶν ἀρχαίων ἐρειπίων θαυμάζονται τὰ τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἁγ. Βαρβάρας διὰ τὸ ἐκτεταμένον τοῦ κτιρίου καὶ τὸ μωσαϊκὸν αὐτῆς ἔδαφος, ἐνταῦθα ὑπῆρχε καὶ ἡ πόλις καὶ τὰ φρούρια τῶν Λημνίων περίφημα ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν.

Εἰς δὲ τὸν κόλπον τῆς Βαδησάνης καὶ πρὸς Ἀνατολὰς δύο ὥρας ἐκβάλλει και ὁ Πολεμώνειος ποταμὸς καὶ πόλις κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πολέμωνος, νῦν δὲ Πολεμωνὰς καλουμένη μικρὰ κώμη ἔχουσα λίαν νοσερὸν ὡς καὶ ἡ Βασάνη κλίμα, ὅθεν οἱ κάτοικοι ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀνέρχονται εἰς τὰ ὑπεράνω Παρχάρια· ἡ Βαδησάνη ὡς καὶ ὁ Πολεμωνὰς κατοικεῖται τὸ πλεῖστον ὑπὸ ἐκτουρκισθέντων Ἑλλήνων, ἔχει δὲ καὶ περὶ τὰς πεντήκοντα ἐν Βαδησάνη Ἑλληνικὰς οἰκογενείας ἐχούσας καὶ Ἀλληλοδ. σχολεῖον· μετὰ δὲ τὸν Πολεμώνιον εἶναι τὸ Ἰασώνιον ἀκρωτήριον ἔχον λίαν τερπνὴν χώραν καὶ πολλὰ περὶ αὐτὸ λείψανα ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν καί τινα ὑπερκείμενα Ἑλληνικὰ χωρία· μεταξὺ δὲ τῶν ἀρχαίων Ἐκκλησιῶν ἢ Μοναστηρίων φημίζουσι τὰ ἐρείπια τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου καὶ τὸ τῆς Παναγίας ἤδη ἐπισκευαζόμενον· μετὰ δὲ τὴν Ἰασώνειον ἄκραν ἕπεται

Digitized by Google

μικρὸς κολπίσκος, καὶ μετὰ τοῦτον ἡ νῆσος τῶν Κιλίκων Χογνὰτ-καλεσὶ ἡ ἄκρα τοῦ Βοῶνος ὁ Γενήθης ἢ Βόνας· μετὰ δὲ ταῦτα ὁ κόλπος καὶ ὁ λιμὴν τοῦ Βοῶνος ὁ ἀσφαλέστερος μετὰ τὸν τῆς Σινώπης καὶ εὐρυχωρότερος, οὐ μακρὰν δὲ τούτου καὶ ὁμώνυμον χωρίον· μετὰ δὲ τὸν κόλπον τῆς Βόνας εἶναι ἡ ἄκρα καλουμένη Ποζοὺκ-καλὲ ὅπου πρέπει νὰ ζητῆται ἡ θέσις τῶν ἀρχαίων Κοτυώρων ἔχουσά τινα λείψανα ἀρχαῖα καὶ ἀσυναρτήτους τινὰς καὶ διεφθαρμένας ἐπιγραφάς· καὶ ἀπὸ τούτου μετὰ μίαν ὥραν κεῖνται τὰ σημερινὰ Κοτύωρα τουρκιστὶ Ὀρτοῦ καλούμενα· ὑπεράνω δὲ τῆς μεταξὺ Βαδισάνης καὶ Κοτυώρων παραλίας ὑπέρκειται καὶ ἡ χώρα τῶν ἀρχαίων Τιβαρηνῶν· ἐνταῦθα δὲ ὑπάρχουσιν ἱκανὰ χωρία ἑλληνικά, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι τὸ Μελέτ, Μελίτη, ἐξ οὗ πιθανῶς ἡ καταγωγὴ τῶν Μελισηνῶν τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Τραπεζοῦντος ἀναφερομένων· οἱ δὲ τῶν μερῶν τούτων Ἕλληνες ἔχουσι τὴν τραχυτέραν προφοράν, καίτοι πολλὰς μεταχειρίζονται ἀρχαίας ἑλληνικὰς λέξεις.

Τὰ δὲ Κοτύωρα εἶναι ἡ σημερινὴ Ὀρτοῦ, ἢ μᾶλλον συνέχεια ἐκείνων δεικνυόντων ὡς ἐκ τῶν φαινομένων ἐρειπίων τὴν ἀρχαίαν των θέσιν ἡμίσειαν περίπου ὥραν πρὸς Δυσμὰς τῆς σημερινῆς Ὀρδοῦς, ὅπου τυχαίως εὑρέθησαν πολλαὶ ἀρχαιότητες οἷον πήλινα ἔργα ἀγαλμάτιά τινα καὶ μάλιστα ἓν χρυσοῦν κατὰ τὸ 1866 ἔχον πτερὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, πιθανὸν τοῦ Ἑρμοῦ· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τάφοι φαίνονται λελαξευμένοι· καὶ ἀρχαία θέσις εἶναι λίαν εὔκρατος καὶ ὑγιεινὴ καὶ ἔχουσα θέαν λαμπρὰν ἔνθεν μὲν ἔχουσα τὸν κόλπον τοῦ Βοῶνος ἔνθεν δὲ τὸν κολπίσκον τῆς νῦν Ὀρτοῦς. Καὶ ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ συνοικία τῆς Ὀρτοῦς οὖσα σχεδὸν παρὰ τὰ ἀρχαῖα Κοτύωρα ἔχει ὁπωσοῦν κλίμα ὑγιεινόν, ἐνῷ αἱ πρὸς Ἀνατολὰς ὀθωμανικαὶ καὶ ἡ ἀγορὰ οὖσα ἐν κοιλάδι ἐχούσῃ τέλματα καὶ ὀρυζῶνας εἰσὶ λίαν νοσεραὶ καὶ ἐπικίνδυνοι τὸ θέρος ἕνεκα τῶν συνήθων κακοηθῶν πυρετῶν· ὅθεν ἐπεκράτησε συνήθεια κατὰ πᾶν θέρος νὰ ἀνέρχωνται καὶ ἐπὶ τρεῖς μῆνας νὰ διατρίβωσιν εἰς τὰ τερπνὰ παρχάρια Τζάμπασι, ὅπου κατὰ πᾶσαν δευτέραν γίνεται σημαντικὴ ἀγορά· ὥστε τὸ πλεῖστον οἱ Ἕλληνες Κοτυωρεῖς χάριν ἐμπορίας μετακομίζονται ἐκεῖ κατὰ πᾶν θέρος, ἡ δὲ πόλις μένει ἔρημος

Digitized by Google

κατοίκων ἐκτὸς τινῶν πτωχῶν· ὥστε αὕτη ἡ γραμμὴ τῶν ὀροπεδίων ἀπὸ Βαδισάνης μέχρι τῶν ὑπὲρ τὴν Τρίπολιν εἶναι πλήρης τῶν τοιούτων μεταβατικῶν οἰκογενειῶν. Αὕτη δὲ οὖσα ὑποδιοίκησις ἔχει οἰκογενείας περίπου 1100 ὧν αἱ 600 Χριστιανικαὶ, 150 Ἀρμενικαὶ, αἱ δὲ λοιπαὶ Ὀθωμανικαί. Οἱ δὲ Ἕλληνες διατηροῦσιν Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ δύο Ἀλληλοδιδακτικά· καί τοι δὲ, καθὼς πανταχοῦ συμβαίνει, ὑπῆρχεν ἀσυμφωνία τις περὶ τὰ δημόσια, καὶ ἀδράνεια περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας των, ὁσημέραι ὅμως καὶ ἐνταῦθα καταστρέφονται τὰ τοιαῦτα ἐμπόδια, καὶ ἡ συναίσθησις τῆς ἀνάγκης τῆς παιδείας τοὺς κυριεύει, καὶ δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι, ὅσον μάλιστα ἡ πόλις προάγεται εἰς τὸ ἐμπόριον, θὰ γίνωσι φιλοτιμότεροι περὶ τὴν παιδείαν καὶ τὰ καλά· μάλιστα δὲ ἀφοῦ ἔχουσι τύπον φιλοπατρίας τὸν χρηστὸν καὶ φιλόμουσον καὶ ὄντως φιλοπάτριδα τὸν Κ. Κωνσταντῖνον Σ. Ψωμιάδην, ὅστις καὶ ἰδίαις δαπάναις ἐκ βάθρων ἀνεγείρει ἴσως τὸ λαμπρότερον σχολεῖον τοῦ Εὐξείνου, καὶ ὡς ἄλλος Ζωσιμᾶς ἐπιθυμῶν νὰ δώσῃ τὰ τροφεῖα εἰς τὴν γεννήσασαν, εὐγενῶς ἤρχισε νὰ εὐεργετήσῃ τὴν πατρίδα διὰ τοῦ ὄντως φιλανθρωποτέρου καὶ ἐθνικωτέρου ἔργου τῆς οἰκοδομῆς σχολείων, καὶ ἐπι τούτῳ ἔπεμψεν ἐνταῦθα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὸν φιλογενῆ ἀρχιτέκτονα Ν. Ἰωσὴφ Τυπάλδον Κεφαλῆνα· ὅστις διὰ ἀρχαιοπρεποῦς καλλιτεχνίας τοῦ δωρικοῦ ῥυθμοῦ πρῶτον ἐν τῷ Εὐξείνῳ ἱδρύει τὸ πρῶτον σχολεῖον. Ὁ νέος δὲ οὗτος Ζωσιμᾶς προτίθεται ἔτι νὰ οἰκοδομήσῃ καὶ παρθεναγωγεῖον καὶ ἄλλα πολλὰ εὐεργετήματα νὰ παράσχῃ τῇ πατρίδι του· ὥστε εὐχόμεθα ὅπως αὐτὸν μὲν ὁ ὕψιστος ἀξιοῖ διὰ βίου ἵνα ᾖ τοιοῦτος εὐεργέτης, καὶ ἄλλους δὲ πολλοὺς εἰς τὰς κατ' ἰδίαν πατρίδας των νὰ ἀναδείξῃ ὁμοίως φιλοπάτριδας καὶ φιλογενεῖς.

Ἡ ἐνταῦθα ἑλληνικὴ κοινότης σύγκειται ὑπὸ δύο ἐνοριῶν ἡ μὲν πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος περὶ οὗ εἴπομεν καὶ σύγκειται ἀπὸ παλαιῶν κατοίκων, ἡ δὲ νεωστὶ ἐκ τῶν πέριξ τῆς Χαλυβίας συνοικισθεῖσα πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ὄχι εἰς τόσον ὑγιεινὴν θέσιν ὀνομαζομένη Τσαϊρλή, ἀλλ' ὑποδεεστέρα καθ' ὅλα τῆς πρώτης, καὶ ὁσημέραι ἡ πόλις αὕτη αὐξάνει τὸν ἑλληνισμὸν διὰ τὴν ἐμπορικήν της θέσιν, καὶ οὕτω ἀποβάλ-

Digitized by Google

λουσα ἐνίας τῶν παλαιῶν της κακῶν προλήψεων, καὶ ἀναλαμβάνουσα οὐχὶ τὸν ψευδῆ πολιτισμὸν, ἀλλὰ τὸν ἑλληνικὸν καὶ εὐγενῆ, τὴν πρὸς τὰ πάτρια εὐσέβειαν καὶ τὴν πρὸς τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας σπουδὴν καὶ ἀγάπην, δυνατὸν νὰ κατασταθῇ μία τῶν λαμπροτέρων ἐν Εὐξείνῳ ἑλληνίδων πόλεων.

Ἡ Ὀρδοῦ εἶναι οὐ μικρᾶς σημαντικότητος ἀγορὰ ἐξαγωγῆς καὶ εἰσαγωγῆς προϊόντων κοινωνοῦσα μετὰ πασῶν τῶν ὑπερκειμένων πόλεων· ἀντικείμενα δὲ τῆς γεωργίας καὶ τῆς εἰς Εὐρώπην ἐξαγωγῆς εἶναι ὁ ἀραβόσιτος, τὰ ὄσπρια, τὸ κανάβι, τὸ λῖνον καὶ οἱ σπόροι αὐτῶν, βούτυρον καὶ κηρὸς, ὄρυζα καὶ ξυλικὴ, καὶ σχεδὸν ὅλαι αἱ ἀτμοπλοϊκαὶ ἑταιρίαι ἔχουσιν ἐνταῦθα πρακτορεῖα, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν διέρχονται ἐντεῦθεν ἀτμόπλοια. Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ Κοτύωρα· ἡ δὲ ὑπερκειμένη χώρα ἐπὶ πολλὰς ὥρας πεδινὴ καὶ μόνον ὑπὸ εὐφόρων ποικιλομένη λόφων πρὸς Μεσημβρίαν εἶναι φυσικῶς ἀξιολογωτάτη· ἡ ἀνάγκη ὅμως τοῦ νὰ ποτίζωσι τοὺς ὀρυζῶνας καθίστησιν αὐτὴν εἰς τέλματα, καὶ νοσῶδες τὸ θέρος καὶ πνιγηρόν.

Ἐκ δὲ τῶν Κοτυώρων μετὰ ἡμίσειαν ὥραν παραλίως διαβαίνοντες τὸν Μελάνθιον ποταμὸν ἔχοντα τὰς πηγάς του ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὴν Μελέτην ὀρέων καὶ διὰ τοῦτο Μελὲτ καλούμενον, ἀπαντῶμεν ἄλλον ποταμὸν ἀνώνυμον μὲν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις νῦν δ' Ἄπταλην, ὅστις εἶναι τὸ ὅριον τῶν ἐπαρχιῶν Χαλδίας καὶ Νεοκαισαρείας, καὶ μετά τινας ὥρας τὸν Φαρματῖνον, καὶ οὕτω πλησιάζομεν τὸ Ἄκρον τοῦ Ἁγίου Βασιλείου πρὸ τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ κωμόπολις Πουλαντζάκη, ἧς ἡ περιφέρεια ὑπόκειται τῷ ἀρχιερεῖ Χαλδίας· Αὕτη δὲ ἴσως κατὰ παραφθορὰν τῆς Πολεμωνίας, καί τοι ὡς ἐκ τῶν φαινομένων πολλῶν ἐρειπίων κατῳκεῖτο ὑπὸ πυκνοῦ πληθυσμοῦ κατοίκων, μετὰ τὴν ἅλωσιν ὅμως τῶν μερῶν τούτων ὑπὸ τῶν Τούρκων ὅλως διόλου ἠρημώθη τῶν κατοίκων κατὰ τὴν παράδοσιν, τῶν μὲν αἰχμαλωτισθέντων ἢ φονευθέντων μετὰ τὴν παράδοσίν των, τῶν δὲ πλείστων διὰ θαλάσσης φυγόντων, ὅπου ἐνόμιζον νὰ εὕρωσιν ἀσφάλειαν· εὕρηται δὲ καὶ ἐπιγραφὴ ἐνταῦθα «ἡ πόλις τῶν Τερεντίων», ἀρχαίας ἐποχῆς ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα, ὡς καὶ

Digitized by Google

τὰ ἐρείπια δηλοῦσιν· ἡμίσειαν δὲ ὥραν πρὸς τὸ Ν. Ἀν. φαίνονται τείχη ἱκανῆς περιοχῆς καὶ διάφοροι πύργοι καὶ πέριξ ἐρείπια ἐκκλησιῶν καὶ οἰκιῶν πολλὰ, ἅπερ πιθανῶς θὰ ἦναι ἡ Κεγχρινὴ ἡ παρὰ τῷ Παναρέτῳ πολλάκις ἀναφερομένη φρούριον σημαντικὸν ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν· πρὸ ἑνὸς δὲ αἰῶνος διὰ τὰ παρακείμενα μεταλλεῖα κατῆλθον βαθμιδὸν ἀπὸ τῆς Χαλδίας μεταλλουργοὶ καὶ συνέστησαν συνοικίας, αἵτινες ἐγένοντο ἤδη ἀξιόλογοι κῶμαι· ἡ δὲ θέσις τῆς σήμερον Πουλαντζάκης μόνον ἐχρησίμευεν ἑβδομαδιαία ἀγορὰ τῶν πέριξ ὀθωμανικῶν χωρίων καὶ τῶν νεοσχηματίστων ἑλληνικῶν. κατόπιν δὲ ἀφοῦ ἤρθη ὁ φόβος συνῴκισαν αὐτοῦ καὶ σήμερον ἀριθμεῖ ὑπὲρ τὰς 350 οἰκίας ὅλως ἑλληνικὰς ἐχούσας Ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον καὶ Ἑλληνικὸν καὶ μίαν μεγαλοπρεπῆ ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου· ἡ θέσις αὐτῆς κεῖται ἐπὶ τερπνῆς παραλίας, ἣν ποικίλουσι καὶ ὡραΐζουσιν οἱ παρακείμενοι λόφοι καὶ κοιλάδες, καὶ τὸ ὑπερκείκειμενον καὶ λίαν ὑψηλὸν ὄρος τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἔχον ὕψος 2000 ποδῶν.

Μίαν δὲ ὥραν ἀπὸ τῆς θαλάσσης κατ' εὐθεῖαν καὶ ὑπὲρ τὴν Πουλαντζάκην ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ Ἁγίου Βασιλείου κεῖται κατὰ τὰς παραδόσεις καὶ ἡ μονὴ, ἐν ᾗ αὐτός τε καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐποίουν τάς τε θρησκευτικὰς καὶ φιλοσοφικὰς αὐτῶν μελέτας· καὶ τῳόντι κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ θείου Βασιλείου τὸ μέρος τοῦτο κείμενον μεταξὺ ἀπερρωγότων βράχων καὶ ἔχον ἔμπροσθεν τὰς ὡραίας κοιλάδας καὶ τὴν ἄπειρον θάλασσαν τοῦ Εὐξείνου, ἑπομένως ἀέρα ὑγιέστατον καὶ ὕδατα λαμπρὰ παρέχει καὶ σήμερον ἀρκετὰ γόητρα καίτοι τῆς χώρας ἐρήμου· ἡ μονὴ δὲ αὕτη σήμερον ἐπ' ὀνόματι οὖσα τοῦ Ἁγ. Βασιλείου εἶναι ὅλως ἐρείπια, καὶ πολλάκις οἱ περίοικοι Χριστιανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸ ἀνακτίσωσιν, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δὲν κατωρθώθη τι. Ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ εἶναι σειρὰ ὄρους φέρουσα μέχρι τῶν ὀροπεδίων ὅπου κατῴκουν οἱ Μοσόνοικοι, κατὰ τῶν ὁποίων πολεμοῦντες οἱ περὶ τὸν Ξενοφῶντα Ἕλληνες, διήλασαν μέχρι τοῦ ὑπὸ τὸ Καρακιὸλ μέρους, καὶ ἐκεῖθεν ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ Μελὲτ διὰ τῆς χώρας τῶν Τιβαρηνῶν κατῆλθον εἰς Κοτύωρα. Καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Πουλαντζά-

Digitized by Google

κης ἀνέρχονται κατὰ τὸ θέρος εἰς τὰ ὑπερκείμενα ὀροπέδια ὀνομαζόμενα Πεκτὰς, οὐ μακρὰν τοῦ ὁποίου εἰς θέσιν περίσκέπτον εἶναι καὶ τὸ Κανλῆ τὰς, ἡ αἱμοβόρος Πέτρα, κειμένη ἐντὸς λείου ὀροπεδίου μακρόθεν ὡς φρούριον νομιζομένη, ὅπου γίνεται κατὰ τὸ θέρος ἑβδομαδιαία ἀγορὰ τῶν πέριξ οἰκούντων.

Ὡς καὶ ἐν ἄλλαις μέρεσι τῆς χώρας ταύτης, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἦσαν Χριστιανοὶ ὑποκρινόμενοι τὸν Μωαμεθανισμὸν, ἀλλὰ μετὰ τὰ Κριμαϊκὰ εὑρόντες εὐκαιρίαν ἐκηρύχθησαν φανερὰ Χριστιανοί· τοῦτο ἠρέθισε τοὺς περιοίκους διαφόρου τάξεως Τούρκους, καὶ μεγάλα δεινὰ ἐδοκίμασαν οἱ Χριστιανοὶ καὶ μαρτύρια· τέλος δὲ εἷς αὐτῶν ὁ Νικόλαος Ταυρόπουλος πολλάκις διαφυγὼν τὸν ἕνεκα τούτου θάνατον ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα, καὶ διὰ τῶν προξενείων κατώρθωσε νὰ ἀναγνωρισθῶσι Χριστιανοὶ, καὶ οὕτως ἔκτοτε ἀπολαύουσι πλήρους ἡσυχίας.

Τὰ προϊόντα τοῦ τόπου εἶναι τὰ λεπτοκάρυα, ὁ ἀραβόσιτος, ἡ ὄρυζα, λῖνος καὶ κάναβι καὶ οἱ σπόροι αὐτῶν, ξυλεία καὶ δέρματα καὶ ὄσπρια διάφορα· καὶ λοιπὰ ἐμπορευόμενα τὸ πλεῖστον διὰ τῆς Κερασοῦντος ἀπεχούσης ἐντεῦθεν 4 ὥρας. Ν⅃. δ' αὐτῆς ἕως 4 ὡρῶν διάστημα εἶναι καὶ λόφος τις ἄγαλμα λεγόμενος ὑπό τε Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, ὅπου καὶ τῷ ὄντι εὑρέθη καὶ ἄγαλμά τι, καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ἐρείπια ἀρχαῖα ὡς καὶ ἐν Ὀρδοῦ· μεταξὺ δὲ τῆς ἀπὸ Κοτυώρων καὶ Πουλαντζάκης κατὰ τὴν παραλίαν εὑρισκομένων ἐρειπίων πρέπει νὰ ζητῶμεν καὶ τὴν ὑπὸ Στράβωνος ἀναφερομένην Ἰσχόπολιν.

Μετὰ δὲ τὸ Ἄκρον τοῦ Ἁγίου Βασιλείου ἀπαντᾶται ὁ ποταμὸς Πάτλαμαν, ἴσως ὁ κατὰ τὸν Πανάρετον Πέτρωμαν, καὶ ἐντεῦθεν διὰ θινώδους παραλίας ἐχούσης ὑπερκειμένους βουνοὺς καταφύτους καὶ τὸ σχῆμα ὅλως κωνοειδεῖς, φθάνει τις ἐπὶ μίαν ὥραν εἰς Κερασοῦντα, πόλιν ἀρχαιοτάτην ἄποικον μὲν τῶν Σινωπέων, σύγχρονον δὲ σχεδὸν τῆς Τραπεζοῦντος· κεῖται δὲ αὕτη ἐπὶ βραχώδους χερσονίζοντος σχεδὸν λόφου, ὅστις ὑψούμενος πρὸς τὴν θάλασσαν ἀποτελεῖ δύο μεγάλα κέρατα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ πόλις, καὶ ἐπὶ τούτων ἀπὸ τῆς θαλάσσης διήκοντα τὰ τείχη καταφθάνουσι μέ-

Digitized by Google

ΚΕΡΑΣΟΥΣ

χρι τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, τῶν ὄπισθεν αὐτοῦ κατακρήμνων ὄντων καὶ δυσπελάστων· ἡ δὲ μεταξὺ τῶν δύο κεράτων παραλία ὁμαλὴ οὖσα εἶναι τετειχισμένη μὲ ἰσχυρότερα τείχη ἐκ λίθων μεγάλων· ὧν μέρος ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχήν της· τάδε πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ἑκατέρωθεν διήκοντα εἶναι διαφόρου ἐποχῆς, ἐπειδὴ ἐκτός τινων μερῶν τὰ μὲν ἀνήκουν εἰς Μιθριδάτειον ἐποχὴν, τὰ δὲ Βυζαντινὴν ἢ καὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ὡς ἐκ τῆς τειχοδομίας δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, μηδεμιᾶς οὔσης ἐπιγραφῆς ἢ ἄλλου μνημείου ἢ συμβόλου· δυστυχῶς δὲ ὁ χρόνος οὔτε ἐντὸς τῆς πόλεως ἀφῆκεν ἢ κτίριον ἢ ἄλλο τι ἀρχαίας τέχνης, μόνον δὲ πρὸς τὰ μέσα καὶ κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου φαίνονται ἐπὶ πρανοῦς καὶ πρὸς Ἀν. ἑδώλιά τινα ἐμφαίνοντα θέσιν θεάτρου, ἔνθα εἶναι τὸ ἐρημοκλήσιον τοῦ προφήτου Ἠλία· ὑποκάτω δὲ καὶ πρὸς Δυσμὰς εἶναι φρέαρ βαθύτατον καὶ λαξευτὸν ἔχον πρὸς τὰ κάτω μεγάλην περίμετρον, ὁπόθεν τοσοῦτον ἄφθονον καὶ γλυκὺ καὶ λαμπρὸν ὕδωρ ἀντλεῖται, ὥστε τὸ θέρος ἅπασα ἡ πόλις ἐντεῦθεν ὑδρεύεται· τὸ φρέαρ τοῦτο καλεῖται θέαμα, καὶ φαίνεται ὅτι αὐτὸ ἦτον ἡ ἀγορὰ, καὶ ὁ τόπος κοινῆς διαχύσεως, ἐπειδὴ ὁ πέριξ ἡμικυκλοειδὴς χῶρος περιστοιχίζεται ὑπὸ βράχων, ἔνθα παρατηροῦνται λαξευτὰ ἑδώλια καὶ διαφόρου εἴδους ἕδραι. Ἀνατολικώτερον δὲ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης εἶναι ἐπὶ βραχώδους θέσεως χωριστόν τι περιτείχισμα τὸ ὁποῖον λέγουσι νομισματοκοπεῖον, καὶ ὁμοιάζει μᾶλλον ὁπλοθήκη ἔχουσα πολλοὺς ὑπογείους θόλους, ἢ καὶ βασίλειον μὲ μίαν πύλην πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἑτέραν συγκοινωνοῦσαν μὲ τὴν ἄλλην πόλιν· ἐκτὸς δὲ τούτων οὐδὲν φέρει ἄξιον ἀρχαιολογικῆς περιγραφῆς.

Ὠνομάσθη δὲ Κερασοῦς ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν δύο κεράτων ὡς ἀνωτέρω περιεγράφη, ὡς ἡ Τραπεζοῦς ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν τραπεζοειδῶν λόφων, ἢ ἐκ τῶν πολλῶν περὶ ταύτην κεράσων· καὶ τῷ ὄντι οὐδαμοῦ δύναταί τις νὰ ἴδῃ τόσον αὐτοφυὲς καὶ φυσικὸν τοῦτο τὸ δένδρον, ὡς ἐνταῦθα· ἐπειδὴ εἰς πολλὰ τῶν πέριξ μερῶν της δάση κεράσων αὐτοφυῆ ὑπάρχουν πολλὰ καὶ τὰ κατὰ μέρος ὑπάρχοντα εἶναι εὔρωστα εἴπερ ἄλλοθί που· βεβαιοῦται δὲ ὅτι ἐντεῦθεν πρῶτος ὁ Λούκουλος ἔφερεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ φυτὸν τοῦτο. Πρῶτος δὲ ὅστις ἀ-

Digitized by Google

ναφέρει περὶ Κερασοῦντος εἶναι ὁ Ξενοφῶν πολλὰ περὶ τῶν ἐντεῦθεν διαβάντων Ἑλλήνων μνημονεύων, ὅτι εἶπον καὶ ἔπραξαν, μεγάλην λαβόντων καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν Τραπεζοῦντι φιλοξενίαν· ὁ δὲ προγενέστερος αὐτοῦ Σκύλαξ ὁ Καρυανδεὺς χωρίς τι νὰ ἀναφέρῃ περὶ αὐτῆς, μνημονεύει τῶν Χοιράδων, ἄλλης πόλεως πρὸς Ἀνατολάς, ἴσως τότε ταύτης ἀκμαζούσης. Ὅτε δὲ ἴσχυσε περὶ τὸν Πόντον Φαρνάκης ὁ τοῦ Δ' Μιθριδάτου υἱὸς ἐγκρατὴς γενόμενος αὐτῆς, πολλοὺς ἐκ τῶν γειτνιαζουσῶν πόλεων λαβὼν κατοίκους ηὔξησεν αὐτήν, καὶ ὠνόμασεν Φαρνακίαν, ὄνομα ὅπερ διήρκεσε μόλις δύο αἰῶνας, ἐπειδὴ εὐθὺς μετὰ Χριστὸν ἔλαβε πάλιν τὸ ἀρχαῖον ὄνομά της.

Ἡ Κερασοῦς δὲ καθ' ὅλην τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν καὶ τὴν Βυζαντινὴν καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν μεγάλων Κομνηνῶν ὑπῆρξε οὐ μικροῦ λόγου πόλις, διὸ καὶ ἐκκλησιαστικῶς πάντοτε ὑπῆρξεν ἕδρα Ἀρχιερέως, καὶ πολλοὶ τοιοῦτοι ἀναφέρονται Ἱεράρχαι Κερασοῦντος, καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Α'. Κομνηνοῦ κατὰ τὸ 1085 ἦτον ἐν Κωνσταντινουπόλει μέλος τῆς τότε Ἱερᾶς Συνόδου καὶ Γαβριὴλ Κερασοῦντος, καθὼς φαίνεται εἰς ἕνα χειρόγραφον τόμον ἢ πρᾶξιν Ἐκκλησιαστικὴν περὶ τῆς δικαιοδοσίας ἐπὶ τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου ὄρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἐπὶ δὲ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ἡ Κερασοῦς εἶχε τὰ δευτερεῖα μετὰ τὴν Τραπεζοῦντα, καὶ πολλοὶ ἐνταῦθα ἔμποροι Γενιούνσιοι ὑπῆρχον, οἵτινες ἅπαξ κατώρθωσαν πρὸς καιρὸν νὰ τὴν κυριεύσωσιν· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Δοῦκες αὐτῆς πολλάκις κατώρσαν νὰ διατηρήσωσιν ἐν αὐτῇ ἀνεξαρτησίαν τινά· πολλάκις δὲ ἀντεπαρετάχθη κατά τε τῶν ξηρᾶς καὶ θαλάσσης δυνάμεων τῶν Μεγ. Κομνηνῶν καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων, ὑπὸ τῶν ὁποίων τέλος ἐκυριεύθη οὐχὶ βίᾳ ἀλλὰ συνθήκῃ, δι' ἧς μόνοι οἱ Κερασούντιοι ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ κατοικῶσι μέχρι τῆς σήμερον ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πατρίδος των· ἡ συνθήκη δὲ αὕτη δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀφοῦ δολίως ἀφῃρέθη ὑπό τινος Ὀθωμανοῦ ἰσχύοντος· φαίνεται ὅμως ἡ ἅλωσις κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Εὐγενικοῦ προηγήθη τῆς Τραπεζοῦντος, μολονότι ἡ παράδοσις τῶν Κερασουντίων φημίζει, ὅτι ἡλώθη μετὰ ἑπτὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Τραπε-

Digitized by Google

ζοῦντος· διότι λέγει, ὅτι ἡ Κερασοῦς καὶ ἡ Τρίπολις ἐγένοντο ὑπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἄλλαι πόλεις ἀνήκουσαι εἰς τὸν Δαβὶδ τὸν Αὐτοκράτορα Τραπεζοῦντος. Ὁ δὲ Φραντζῆς διηγεῖται οὕτως « ὁ δὲ τῶν ἀσεβῶν Ἔξαρχος τῷ αὐτῷ ἔτει.» παρέλαβε καὶ τὴν Κερασοῦντα καὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Δαβὶδ τοῦ ἐκεῖσε τότε βασιλεύοντος καὶ ἅπασαν τὴν περίχωρον αὐτὴν, τοῦ βασιλέως Τραπεζοῦντος λέγω.» —Ἐρημωθεῖσα δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἡ Κερασοῦς ὡς καὶ αἱ πλησίον χῶραι τῶν κατοίκων ἢ φονευθέντων ἢ μεταναστευσάντων καὶ ἄλλων τουρκισάντων, ἐγένετο ἐνῷ ἦτον πρώτης τάξεως κατὰ τὴν μαρτυρίαν πολλῶν Μητρόπολις, Ἐξαρχία προσαρτηθεῖσα εἰς τὸν Μητροπολίτην Τραπεζοῦντος. « Ὁ Κερασοῦντος, ἥτις εἰς μητρόπολιν τετίμηται, νῦν δὲ Ἐξαρχία, πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει καὶ ὁ Λέων Ἀλάτιος. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν καταστάσει διετέλεσε μέχρι σήμερον, ὅτε πάλιν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς καλλιεργείας τῶν γραμμάτων ἤρχισε κατ' ὀλίγον νὰ ἀναδεικνύηται εἰς τὸν ἐμπορικὸν Κόσμον. Ἐπειδὴ δέ τινες οὐκ' εὐλόγως, περὶ τῆς νῦν Κερασοῦντος ἀμφιβάλλουσιν, ἂν εἶναι αὐτὴ ἡ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφερομένη Κερασοῦς, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδύναντο ἐν τρισὶν ἡμέραις νὰ φθάσωσιν εἰς Κερασοῦντα, καὶ ὅτι ἀπὸ Κερασοῦντος εἰς τὰ Κοτύωρα μόλις ἔφθασαν εἰς δέκα τρεῖς ἡμέρας, ἀναφέρομεν περὶ τούτου ἐνταῦθα ὀλίγα τινα· καὶ πρῶτον μὲν ἡ ἀπὸ Τραπεζοῦντος μέχρι Κερασοῦντος ἀπόστασις εἰς τακτικῶς ὁδοιποροῦντα εἶναι περίπου 30 ὡρῶν, ἣν οἱ Ἕλληνες εὐκόλως θὰ ὥδευον μάλιστα ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνοίξεως, ἀφοῦ μάλιστα ἔχομεν μαρτυρίαν ἄλλην τοῦ ἰδίου, ὅπου ἐν τῇ τῶν Χαλδαίων ὥδευσαν σχεδὸν 15 σταθμοὺς ἤτοι ἡμέρας, καθ' ἡμέραν κάμοντες ἑπτὰ παρασάγκας ἤτοι δέκα καὶ ἡμίσειαν ὥραν καθ' ἑκάστην. Ἀφοῦ λοιπὸν εἰς ἄγνωστον χώραν μετὰ τῆς ἀποσκευῆς των, τῶν γερόντων, ἀσθενῶν, γυναικῶν καὶ παίδων ὥδευαν ἕνδεκα ὥρας ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας, πολὺ περισσότερον ἐνταῦθα, ὅπου καὶ τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὸν περιττὸν ὄχλον γέροντας καὶ λοιποὺς διὰ τῶν πλοίων ἔφερον, καὶ μόνοι οἱ δυνάμενοι βαδίζειν ἦσαν ἐν τῇ ὁδῷ· ἑπομένως δὲ ἡ ὁδὸς ἦτον ὡδοποιημένη κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ ἡ-

Digitized by Google

τις δὲν ἦτο ἡ σημερινὴ ἡ φέρουσα παραλίως, καὶ ἀναγκάζουσα τὸν ὁδοιπόρον νὰ διέρχηται παραλίως τοὺς μεγάλους μεταξὺ κόλπους, ἀλλ' ἦτο ὁδὸς συντομωτέρα διὰ τῶν ὑπερκειμένων ὀρέων, καθὼς μαρτυροῦσιν οἱ κάτοικοι· ἐπειδὴ ἡ παλαιὰ ὁδὸς ἐπίτηδες νῦν διεφθάρη, καὶ οὐ μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπὸ ἓν χωρίον εἰς ἕτερον φέρουσα· ἐπειδὴ ἕκαςον χωρίον κατὰ τελευταῖα ἔτη τῶν ἁπανταχοῦ Τερεπεγίδων ἐφοβεῖτο τὸ ἄλλο. Ἔχομεν δὲ καὶ ἄλλα παραδείγματα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ, ὡς τοὺς Σπαρτιάτας ἐν τρισὶν ἡμέρας καταφθάσαντας εἰς Μαραθῶνα, ὅπερ ἐστὶ διπλάσιον διάστημα, καὶ τὸ τοῦ Θουκυδίδου, ὅπου ἀναφέρει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπάραντες μεθ' ὅλης τῆς σκευῆς ἀπὸ Βεροίας εἰς Ποτίδαιαν τριταῖοι διήνυσαν διάστημα πολὺ πλέον, ἢ τὸ ἀπὸ Τραπεζοῦντος μέχρι Κερασοῦντος· καὶ ἂν βέβαιον τὸ διάςημα δὲν ἦτο τόσον, ἀλλ' ὅσον θέλουσι τὸ ἀπὸ Τραπεζοῦντος μέχρι τῆς περὶ τὸ ἱερὸν ὀκταώρου Κεράσου δὲν θὰ ἔλεγε θαυμάζων ὁ Ξενοφῶν «ἥκομεν· ἦν γὰρ ὡδοποιημένη ἡ ὁδός.» Ἐκτὸς δὲ τούτων ὅτι ἦτον αὐτοῦ ὅπου ἡ σήμερον Κερασοῦς, αὐτὴ τὰ ἀρχαῖά της τείχη μαρτυροῦσιν ἐμφαίνοντα τέχνην πολὺ ἀρχαιοτάτην.

Ὅτι δὲ ἀπὸ Κερασοῦντος ἔφθασαν εἰς Κοτύωρα εἰς 10 ἡμέρας οὖσαν 12 ὥρας μακρὰν τῆς Κερασοῦντος, τὴν αἰτίαν τούτου ἱστορεῖ ὁ ἴδιος Ξενοφῶν· διότι ἀπάραντες ἀπὸ Κερασοῦντος μόλις ἦλθον 3 ὡρῶν ἀπόστασιν πρὸ τοῦ ὄρους τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ οἱ ὑπερκείμενοι Μοσόνοικοι ἐμπόδισαν τὴν δίοδον, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι μὲ τοὺς ὑπὲρ τὴν Κερασοῦντα ἄλλους Μοσονοίκους, ὅπερ ἀπῄτει καιρὸν νὰ γείνῃ, καὶ ἔπειτα πολεμοῦντες διέβησαν τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους μέχρι τῶν ὀροπεδίων καὶ ἐκεῖθεν ἀπὸ τῶν ὀροπεδίων τοῦ σημερινοῦ Πεκτὰς (πολύπετρον) κατῆλθον διώκοντες καὶ λαφυραγωγοῦντες τοὺς ἐχθροὺς μέχρι τῆς τῶν Χαλύβων χώρας τῆς μεταξὺ δηλαδὴ Νικοπόλεως καὶ τοῦ Πεκτὰς καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Καρακιὸλ καὶ τοῦ ὀροπεδίου Τζάνπασοι χώρας τῶν Τιβαρηνῶν ἀφίκοντο δωδεκαταῖοι· ὥςε ἐκ τῶν ἐκταθέντων δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ πιστεύω, καμμία ἀμφιβολία περὶ τῆς θέσεως τῆς νῦν Κερασοῦντος, ἀφοῦ ἅπαντες καὶ οἱ μετὰ τὸν Ξενοφῶντα συμ-

Digitized by Google

φώνως ὁμολογοῦσιν Κερασοῦντα τὴν σημερινὴν, καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ, καὶ ἡ Ἐκκλησία μέχρις ἡμῶν βεβαιοῖ· προσέτι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ αὐτοφυῆ τῶν κεράσων δάση, ἂν ὄχι τἄλλα ὅλα, διαμαρτύρονται ὑπὲρ τῆς ταυτότητος τῆς Κερασοῦντος.

Οἱ δὲ ὑπερκείμενοι λαοὶ τῆς ἀρχαίας Κερασοῦντος ἦσαν οἱ Μοσόνοικοι ἔθνη βάρβαρα καὶ ἀνήθικα ὀνομασθέντες οὕτως, ἐπειδὴ κατῴκουν εἰς μόσηνας ἢ ξυλίνους οἴκους, ὡς καὶ μέχρι σήμερον αἱ οἰκίαι τῶν κατοίκων τῶν μερῶν τούτων εἶναι ἀπαράλλακτοι, οἵας τὰς περιγράφει ὁ Ξενοφῶν· διότι ἐκτὸς τῶν ξύλων οὔτε σίδηρον, οὔτε πηλὸν, ἀλλ' οὔτε κεράμους μεταχειρίζονται εἰς οἰκοδομὴν τῶν οἰκιῶν των· καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἤθη των εἶναι τὰ ἴδια, ἂν ἐκλάβωμεν τοὺς νῦν Τσεπνίδας ἀπογόνους τῶν Μοσονοίκων τούτων, ὄντας καὶ αὐτοὺς αἰσχροὺς καὶ ὅλως ἐκρύθμους οὔτε τοὺς Τούρκους ὁμοιάζοντας οὔτε οὐδὲν τῶν περὶ αὐτοὺς ἐθνῶν. Οἱ δὲ Τσεπνίδες οὗτοι λέγεται ὅτι ἦλθον ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐκ τῆς μέσης Ἀσίας, κατά τινας δὲ ὅτι μετῳκίσθησαν ὑπὸ τοῦ Βελησαρίου ἐκ Περσίας· ἔχουσι δὲ ἀπόρρητόν τινα οἰκιακὸν βίον, διὸ καὶ καταφρονοῦνται καί τοι Μωαμεθανοὶ τὸ φανερὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων Κιζιλπάσιδες καλούμενοι· φαίνεται ὅμως οὗτοι καὶ οἱ Τζανίκοι ὅτι εἶναι ὁμόφυλοι καὶ ἀρχαῖοι κάτοικοι, οἵτινες καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν καί τοι χριστιανίζοντες δὲν ἀπέθεντο τὰ πάτρια, ὡς καὶ νῦν μωαμεθανίσαντες· καὶ ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν πολλάκις συμμαχοῦντες μετὰ τῶν Τουρκομάνων καὶ τῶν Τούρκων πολλὰ πράγματα παρεῖχον αὐτοῖς, καὶ διηνεκεῖς κατ' αὐτῶν ἐκστρατείας ἔκαμνον οἱ Κομνηνοί. Μεταξὺ τῶν ἐνταῦθα ὀροπεδίων ὑπάρχουν λίθοι διαφόρου μεγέθους ἐσπαρμένοι τῇ δε κακεῖσε, οἵτινες ἐνομίσθησαν ὑπό τινων ὡς κυκλώπεια τείχη, ἀλλ' οὐδὲν εἶναι, ἢ φυσικαὶ ἐκεῖ, καθὼς σχεδὸν εἰς τὰ πλεῖστα τούτων φαίνονται.

Ἡ δὲ Κερασοῦς ἔχει ὡς ἔγγιστα οἰκογενείας **1300**, ὧν αἱ **500** εἶναι ἑλληνικαὶ καὶ **200** Ἀρμενίων· καὶ οἱ μὲν Ὀθωμανοὶ τὸ πλεῖστον εἶναι κτηματίαι καὶ γεωργοὶ, καί τινες ναυτικοί· οἱ δὲ Ἕλληνες ἔμποροι ὄντες καὶ ναυτικοὶ ὑπερέχουν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ κατὰ

Digitized by Google

ἄλλα· ἔχουσιν ὁπωςδήποτε καλὸν κατηρτισμένον σχολεῖον Ἑλληνικὸν μὲ μαθητὰς περὶ τοὺς 80 καὶ Ἀλληλοδιδακτικὴν μὲ 300 μαθητάς· πιστεύομεν δὲ εἰς τὴν φιλοκαλίαν τῆς νεολαίας, ἥτις φιλοτίμως προσπαθεῖ νὰ προάξῃ τὰ τῆς πατρίδος των, ὅτι ὅσον οὔπω θὰ ῥυθμίσωσι τὰ κατ' αὐτὴν ἐπωφελέστερον, ἐπειδὴ καὶ τραπέζας καὶ ἄλλα παντοῖα μέσα ἐπενόησαν πρὸς ὄφελος τῶν κοινῶν καταστημάτων. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἐνταῦθα ἔχει ἱκανὴν σημαντικότητα διὰ τὴν ἀξιόλογον εἰσαγωγὴν καὶ μάλιστα ἐξαγωγὴν διαφόρων προϊόντων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ· τὸ κύριον δὲ ἐμπόριον συνίσταται εἰς τὰ λεπτοκάρυα ἐπιτόπιον προϊὸν, καὶ τὰ πλοῖα τῶν Κερασουντίων διέρχονται μὲ διάφορα προϊόντα τόν τε Εὔξεινον καὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν· τὰ δὲ προϊόντα αὐτῆς ἐκτὸς τῶν λεπτοκαρύων εἶναι ὁποῖα ἐσημειώσαμεν καὶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Ὀρτοῦς· τὰ ἤθη δὲ τῶν κατοίκων καὶ ὁ οἰκογενειακὸς αὐτῶν βίος οἷος ἐν γένει καὶ ὁ καθ' ὅλην τὴν παραλίαν· καὶ ἐντεῦθεν δὲ διέρχονται καθ' ἑκάστην ἁπασῶν τῶν ἀτμοπλοϊκῶν ἑταιριῶν τὰ σκάφη, ὧν καὶ πρακτορεῖα ἐνταῦθα ἵδρυνται ἀπὸ πολλοῦ· καὶ ἡ Κερασοῦς τὸ κατ' αὐτὴν οὐ μικρὸν ἐπιδρᾷ ὠφελίμως καὶ ἐπὶ τῶν πέριξ ἑλληνικῶν χωρίων διὰ τῶν σχολείων της καὶ τοῦ ἐμπορίου.

Μετὰ μίαν δὲ ὥραν ἀπὸ Κερασοῦντος ἀπαντῶμεν τὸν ποταμὸν Ἄκσου (Λευκὸν ὕδωρ), ἄντικρυ τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ μικρὰ Ἀρητιὰς, ἡ νῆσος τοῦ Ἄρεως ἡ μόνη ἐπὶ τοῦ Ν. Εὐξείνου Πόντου, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχει ναὸς τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ καὶ περὶ αὐτὴν περιτείχισμα διαφόρους ἐμφαῖνον ἐποχάς· πρὸς δὲ Μ. εἶναι ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς Νικόπολιν διὰ τοῦ Παρχαρίου Κιομπὲτ καὶ τοῦ τρομεροῦ διὰ τὴν θέσιν Καζὰν καγιά· εἰς ἑξάωρον δὲ ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ ἀπόστασιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὑπάρχει καὶ φρούριον ἱκανῶς εὐρύχωρον χρησιμεῦον ἄλλοτε καὶ ὡς φυλακὴ τῆς χώρας καὶ τῶν διαβατῶν καταφύγιον· ἀπὸ δὲ τῆς Ἀρητιάδος παραλίως βαίνοντες καὶ κάμπτοντες τὸ Κετσὶ πουρνοῦ (Ἄκρον Αἰγὸς) ἔνθα καὶ μικρὸς λιμὴν, ὅπου ἴσως ἡ ἀρχαία πόλις Χοιράδες, καὶ διαβάντες τὴν Κασσιόπην (Κεσιὰπ) καταφθάνομεν εἰς τὸ Ζεφύριον Ἄκρον οὕτω καὶ μέχρι τοῦ νῦν καλούμενον· μετὰ δὲ τοῦτο τὴν Ἔσπιαν (ἴσως Θεσπιὰς), ὑπεράνω τῆς ὁποίας εἶναι πέν-

Digitized by Google

ΤΡΙΠΟΛΙΣ

τε κατὰ διαφόρους ἀποστάσεις ἀπὸ τῆς θαλάσσης μεταλλεῖα χαλκοῦ καὶ ἓν ἀργύρου· οἱ δὲ περὶ ταύτην οἰκοῦντες Ἕλληνες οἱ πλεῖστοι Χαλδαῖοι ἐργάζονται εἰς ταῦτα τὰ μεταλλεῖα, ἀλλὰ μικρὰ ἀπολαμβάνοντες βαθμηδὸν ἀποικίζονται ἐντεῦθεν. — Μετὰ τρίωρον δὲ ἀπόστασιν ἔρχεται ἡ Τρίπολις, ἥτις ἐπὶ μὲν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ὑπῆρξε μία τῶν καλητέρων πόλεων τοῦ κρατους των, ἐν ᾗ πολλάκις ηὐχαριστοῦντο ἐπὶ πολὺ νὰ διάγωσι, νῦν δὲ πολίχνη περιέχουσα περὶ τὰς 600 οἰκογ. ὧν 200 ἑλληνικαὶ καὶ ὀλίγαι Ἀρμενίων καὶ λοιπαὶ Ὀθωμανικαί· ἔχει δὲ ὑποδιοίκησιν ὑπαγομένην εἰς τὸν τῆς Τραπεζοῦντος διοικητήν· ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπόκειται εἰς τὸν ἀρχιερέα Τραπεζοῦντος, ἐνῷ τὰ πέριξ κείμενα χωρία ἀνήκουσιν εἰς τὸν Χαλδίας. Οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα τὸ πλεῖστον ἔμποροι καὶ ναυτικοὶ διατηροῦσιν Ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἔνθα καὶ πολλοὶ τῶν πέριξ χωρίων φοιτῶσιν· οὐχ ἧττον δὲ καὶ τὸ ναυτικόν των εἶναι ἀξιόλογον συγκείμενον ἀπὸ ἱκανῶν μεγάλων πλοίων ταξειδευόντων τόν τε Εὔξεινον καὶ τὴν Μεσόγειον· κυρίως δὲ προϊὸν τοῦ τόπου καὶ ἐμπόριον εἶναι τὰ λεπτοκάρυα, οἱ οἶνοι καὶ λοιπὰ ὅσα καὶ εἰς ἄλλας προαναφέραμεν πόλεις. Καὶ αὕτη ἡ πόλις παθοῦσα, ὡς καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς, ἐπὶ τῆς ἁλώσεως καὶ ἐφεξῆς πολλὰς ὑπέστη μεταναστεύσεις γενομένας τὸ πλεῖστον πρὸς τὴν βόρειον παραλίαν τοῦ Εὐξείνου, καὶ οὕτως ὁ πάλαι πυκνὸς πληθυσμὸς τῶν κατοίκων ἠρεώθη, μόνων μεινάντων τῶν τουρκισάντων καί τινων Μωαμεθανῶν ἔξωθεν ἐπελθόντων· ἀλλὰ χάριν τῶν ἐνταῦθα πολλῶν μεταλλείων ἐκ Χαλδίας ἐλθόντες πολλοὶ ἐνταῦθα συνέστησαν ἱκανὰ χωρία. Ἐκ δὲ τῶν μεταλλείων τὰ μὲν εἶναι πρὸς Δυσμάς, περὶ ὧν εἴπομεν, τὰ δὲ πρὸς Μεσημβρίαν κατὰ διαφόρους ἀποστάσεις σχεδὸν τὰ πλεῖστα χαλκοῦ· ἐπὶ δὲ τῆς μικρᾶς χερσοννήσου τῆς ἐπὶ τὸν λιμένα τῆς Τριπόλεως ὑπάρχει ἐρείπιον φρούριον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου σώζεται ἐκκλησία τῆς Παναγίας· ὑπέρκεινται δὲ αὐτῆς καὶ διάφορα ἄλλα χωρία μέχρι τῶν ὀροπεδίων, δι' ὧν συγκοινωνεῖ μὲ τὴν ὄπισθεν αὐτῶν Χαλδίαν.

Μετὰ δὲ δύο ὡρῶν ἀπόστασιν εἶναι ὁ ποταμὸς Χαρσιώτης κατερχόμενος ἀπὸ τῶν Μεσοχαλδίων, ὅπου Κάνις κα.

Digitized by Google

λεῖται, μεθ' ὃν εἶναι τὰ Ἀργύρια πολίχνη παλαιὰ οὕτως ὀνομασθεῖσα διὰ τὰ μεταλλεῖα τοῦ ἀργύρου νῦν δὲ κατακεχωσμένη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ Χαλκάβαλα καλουμένη. Μετὰ δὲ ταῦτα εἶναι τὸ ἄκρον Καραπουρνοῦ (μέλαν Ἄκρον) καὶ μετὰ τοῦτο ἡ Φιλοκάλεια, ἔνθα μόνον μικρὰ φαίνονται ἐρείπια, καὶ οὐ μακρὰν ταύτης ἡ Ἐλεοῦς (Ἐλευή·) κατοικουμένη ὑπὸ Μωαμεθανῶν Ἑλλήνων τὸ πλεῖστον πρὸ δύο αἰώνων τουρκισάντων καὶ αὐτῶν· ἡ δὲ χώρα αὕτη ἄλλοτε ἐλαιόφυτος σήμερον στερεῖται τοῦ ὡραίου τούτου καρποῦ, ἄλλως οὖσα καρποφορωτάτη καὶ ὡραιοτάτη εἰς πάντα τὰ προϊόντα· μετὰ δὲ ταύτην ἔρχεται τὸ ἀμέσως ἀκρωτήριον ὅπου τὰ ἀρχαῖα Κόραλα, Κιόραλα νῦν ὀνομαζόμενα· ἥτις ἐπὶ μὲν Χριστοῦ ἦτον ἀξιόλογος πολίχνη, ἐπὶ δὲ τῶν Βυζαντινῶν καὶ μάλιστα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ φρούριον σημαντικόν· σώζονται δ' αὐτοῦ καὶ ἐρείπια τειχῶν καὶ οἰκιῶν, ἐκκλησιῶν καὶ λοιπῶν· μετὰ δὲ ταύτην ἕπονται δύο ποταμίσκοι, καὶ χωρίον Ἀνασσοῦς, εἶτα ἡ παραλία τῆς Σκαφίας ὅπου τὸ Κοτζὰ λιμάν· εἶτα δὲ τὸ Κέρασον σχεδὸν πρὸ τοῦ Ἱεροῦ Ἄκρου, ὅπου τινὲς τιθέασι τὴν κυρίως Κερασοῦντα· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἱεροῦ Ἄκρου, ὅπερ Γέρο σήμερον καλεῖται, ὑπῆρξε ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, οὗπερ τὰ λείψανα ἐχρησίμευσαν εἰς οἰκοδομὴν ἐν Τραπεζοῦντι ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδίως οἱ κίονες φαίνονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Μετὰ δὲ τὸ Ἱερὸν Ἄκρον καὶ τὸ χωρίον Μυρσίνην ἐπὶ τῆς παραλίας εἶναι καὶ ἡ Κορδύλη (Ἀλατζακαλὲ), πολίχνη καὶ φρούριον ἀρχαῖον κατὰ πλεῖστον μέρος σωζόμενον ἀλλ' ἔρημον κατοίκων, περίφημον δὲ εἰς τὰ στόματα τῶν κατοίκων ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης παραδόσεως καὶ τῶν ἡρωϊκῶν ᾀσμάτων περὶ αὐτοῦ, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη πολιορκηθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων τέλος παρεδόθη διὰ ἀπάτης· ἀναφέρεται δὲ ὅτι Κομνηνοφυής τις Κόρη ὡραιοτάτη διηύθυνε τὰ τῆς ἀμύνης, ἥτις μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ φρουρίου πεσοῦσα ἀπὸ τοῦ πύργου ἐπὶ τοῦ ὑποκάτω πλήθους τῶν ἐχθρῶν ἀπέθανεν. Περίεργον δὲ ὅτι πολλὰ τοιαῦτα φρούρια παράλια ἀναφέρονται ὑπὸ τὰ αὐτὰ περιστατικὰ ὅτι ἡλώθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων· οὕτω τὸ κάστρον τοῦ Οἰναίου (Ὀργιᾶς) ἀμυνόμενον ὑπὸ βασιλοπούλας ἡλώθη μετὰ ἑπτὰ ἔτη διὰ τῆς

Digitized by Google

ὁμοίας ἀπάτης· Τοῦρκος τὶς δηλαδὴ προσποιηθεὶς ὡς Χριστιανὴ γυνὴ ἐπίτοκος περιήρχετο τὸ φρούριον ζητοῦσα τὸ ἔλεος τῶν ἐντὸς τοῦ φρουρίου, κλαίουσα καὶ ὀδυρομένη πρὸ αὐτοῦ· τέλος δὲ ἡ βασιλόπαις εὐσπλαγχνισθεῖσα αὐτὴν ἤνοιξε τὰς θύρας διὰ νὰ τὴν ὑποδεχθῇ, ὅτε εἰσελθόντες καὶ οἱ ἔξωθεν Τοῦρκοι κατέκτησαν τὸ φρούριον, ἡ δὲ βασιλόπαις παισοῦσα ἀφ' ὑψηλοῦ πύργου ἐπὶ τοῦ εἰσερχομένου πλήθους ἀπέπνευσεν· ὅμοιον λοιπὸν συνέβη καὶ εἰς τὰ φρούρια Κοράλων, Τραπεζοῦντος, Σουρμένων καὶ Ῥιζαίου καὶ ἕκαστος τόπος ἔχει τὴν περὶ τούτου παράδοσιν καὶ ᾄσματα διηγούμενα περιπαθῶς τὸ τραγικὸν τοῦτο συμβάν· ἀλλὰ ἢ πρέπει νὰ συνέβη μόνον εἰς ἕν, ἢ εἰς οὐδὲν μέρος τοιοῦτο τι.

Ἐντεῦθεν δὲ διαβαίνοντες τερπνὴν καὶ ἐλαιόφυτον παραλίαν μετὰ δύο ὥρας καταφθάνομεν εἰς τὴν Ἑρμώνασσαν, εἶτα καὶ Φαρνακίαν κληθεῖσαν, ἐφεξῆς δὲ Ἄχανθον· παρὰ τῇ ὁποίᾳ κεῖται ἡ σημερινὴ πολίχνη Πλάτανα· αὕτη δὲ ἐπὶ εὐφόρου κειμένη χωρίου παράγει διάφορα προϊόντα, ἅπερ προϊόντος τοῦ χρόνου προάγονται, οἷον καπνὸς φασόλια ἔλαιον ἀρίστης ποιότητος καὶ ἄλλα διάφορα ἔχουσα δὲ καὶ πρὸ αὐτῆς ἀσφαλῆ λιμένα, κατὰ τελευταῖα ἔτη ἐγένετο ἐμπορικοτάτη· οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς Ἕλληνες συγκείμενοι ἀπὸ 300 περίπου οἰκογενείας ἀνεπτήχθησαν ἱκανῶς ἔχοντες δύο Ἐκκλησίας μίαν τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν τοῦ Ταξιάρχου καὶ ἄλλην νεόδμητον, δύο ἀλληλοδιδακτικὰ καὶ νεοσύστατον Ἑλληνικόν, καὶ πολλοὶ τῶν παίδων φοιτῶσι εἰς τὸ ἐν Τραπεζοῦντι Φροντιστήριον χάριν ἀνωτέρας ἀναπτύξεως. Εἰς δὲ τὴν ἑβδομαδιαίαν κατὰ τρίτην καὶ τετάρτην γενομένην ἀγορὰν συνάζονται πανταχόθεν ἐνταῦθα ἔμποροι καὶ χωρικοὶ φέροντες τὰ ἴδια των προϊόντα. Τὸ πρώτιστον δὲ προϊὸν αὐτῆς εἶναι ὁ καπνός, ὅστις καίτοι κατώτερος τοῦ τῆς Ἀμισοῦ, ὅμως ἱκανὸς ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ Ἀγγλίαν γινόμενος ἀντικείμενον ἐκτεταμένου ἐμπορίου· ὁμοίως δὲ μεγάλη ἐξαγωγὴ γίνεται και φασουλίων καὶ ἄλλων τινων εἰδῶν.

Τῆς δὲ παρὰ τὰ Πλάτανα ἀρχαίας Ἑρμωνάσσης ἐπὶ Φαρνάκου τοῦ Α'. προαχθείσης καὶ Φαρνακίας μετονομασθείσης σώζονται ἐρείπια τινα τῇ δε κακεῖσε καὶ μάλιστα

Digitized by Google

τινα πρὸς Δυσμὰς δεικνύουσιν εἶδος ἀμφιθεάτρου. Μεταξὺ δὲ τῶν Κοράλων καὶ Πλατάνων μέχρι τῶν πρὸς Μ. ὀροπεδίων εἶναι οἱ Θοανοὶ (Γόνιαλι) Ἕλληνες τὸ γένος, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τουρκισθέντες, ὧν οἱ πλεῖςοι πρὸ δύο περίπου αἰώνων καὶ κατωτέρω, ἔχοντες ὅλως ἔθιμα καὶ γλῶσσαν ἑλληνίζουσαν· εἶναι δὲ ἀγριώτεροι καὶ πολεμικώτεροι, ἀλλὰ καὶ πλέον βάρβαροι τῶν ἄλλων περιοίκων, ὁμοιάζοντες κατά τι μὲ τοὺς παλαιοὺς Θόανας τοὺς ἐπὶ Ὀρέστου καὶ Πυλάδου· τὰ πλεῖστα δὲ τῶν χωρίων των ἔχουσιν ὀνόματα Ἑλληνικὰ, καὶ οἱ κάτοικοι Ἑλληνικωτάτην φυσιογνωμίαν, μάλιστα δὲ αἱ γυναῖκές των εἶναι ῥωμαλαιόταται καὶ ὡραῖαι ἐλευθέρως φαινόμεναι εἰς τοὺς ἄνδρας, καὶ εἰς τὰς συνήθεις αὐτῶν πανηγύρεις καὶ χοροὺς ᾄσματα ἑλληνικὰ μεταχειριζόμεναι. Μ. Ἀν. δὲ τῆς Τόνιας εἶναι καὶ τὰ Μάλα (ἴσως αἱ Μελιαραί) ὅπου πρὸ ἐτῶν γενομένης ὑφέσεως μία κώμη μετὰ τῶν ἀγρῶν ἐγένετο λίμνη, καὶ μέχρι τοῦδε φαινομένη ἐντὸς τῶν ὑδάτων. Μετὰ δὲ τὰ Πλάτανα ἔρχεται ὁ ποταμὸς Σέρα, οὗ ὑπέρκειται χωρίον ὡραῖον καὶ περίσκεπον, ἔνθα ὑπάρχουν τὰ ἐρείπια ἐαρινῶν οἰκιῶν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν· ὄπισθεν δὲ ὀλίγον εἶναι ἡ Σαγγαρὴ ζωγραφικὴν ἔχουσαν θέσιν συνοικία Ἑλληνικὴ, πρὸ δύο αἰώνων ἀκμάζουσα νῦν δὲ ὑπὸ δύο μόνων οἰκογ. Ἑλληνικῶν καὶ τινων Ὀθωμανικῶν οἰκουμένη, ἔνθα καὶ τῶν Ὑψηλαντῶν ἡ τελευταία κατοικία· ἐντεῦθεν δὲ διαβαίνων τις ἐπὶ δύο ὥρας τὴν παραλίαν ποικιλομένην διὰ τραπεζοειδῶν λόφων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡς καὶ ὑπὸ κήπων καὶ διαφόρων τερπνῶν τὴν θέσιν ἀγρῶν συγκειμένην καταφθάνει εἰς Τραπεζοῦντα.

Ἡ δὲ Τραπεζοῦς κειμένη μεταξὺ τοιούτων ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὡραίων καὶ καταφύτων λόφων καὶ κοιλάδων καὶ ἔχουσα ἔμπροσθεν μὲν τὸ ἐκτεταμένον Ποντικὸν πέλαγος, ὄπισθεν δὲ τὰ κατὰ μικρὸν ὑψούμενα ὄρη, καθίσταται μία τῶν ὡραιοτέρων τοῦ Εὐξείνου Πόντου πόλις· ἡ χώρα δὲ αὕτη οὖσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμιχλώδης, καὶ ἔχουσα κλῖμα εὐκραὲς καὶ ὑγρὸν διατηρεῖται πάντα τὸν χρόνον ποώδης, καὶ ἡ φιλορροία πολὺ βραδέως γίνεται ἐνταῦθα, καὶ πολλὰ φυτὰ ἅπερ εἰς τὸ αὐτὸ γεωγρ πλάτος ἀλλοῦ δὲν εὐδοκιμοῦν, ἐνταῦθα ἐπιδίδουν θαυμασίως ἕνεκα τοῦ ὅτι σπανίως πίπτει

Digitized by Google

πάχνη,καὶ γίνεται παγετὸς,καὶ τοιαῦτα αἱ λεμονέαι καὶ πορτοκαλέαι, ἐλαῖαι δὲ δάφναι καὶ λοιπὰ ἀειθαλῆ εἰς πλῆθος μέγα μεταξὺ τῆς πόλεως ὄντα, σχηματίζουσιν εἰς ἕνα κῆπον ὅλην τὴν πόλιν.Εἶναι δὲ καὶ ἡ πρώτη καὶ πολυανθρωποτέρα πόλις τῶν ὅσας περιεγράψαμεν, καὶ καθ' ὅλα ὑπερτέρα ἐκείνων.

Οὖσα δὲ ἕδρα βιλαετίου ἔχει ὅλας τὰς εἰς αὐτὸ ἀνηκούσας ἀρχὰς καὶ ὑπαλλήλους, ἔνθα ὡς εἰς κεντρικὴν ἐξουσίαν προσέρχονται ἁπανταχόθεν τῆς Νομαρχίας, ἐκ τοῦ ὁποίου οὐ μικρὰ γίνεται ἀφορμὴ καὶ εἰς τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ προξενεῖα σχεδὸν τῶν κυριωτέρων κυβερνήσεων τῆς Εὐρώπης, ἅτινα ἐν ταύτῃ εἶναι ἀποκατεστημένα,καὶ διευθύνσεις κεντρικαὶ τῶν τηλεγράφων ταχυδρομείων φάρων τελωνείων ὑγειονομείων, ἑπομένως τῶν διαφόρων ἀτμοπλοϊκῶν ἑταιριῶν, οἷον τῆς ῥωσσικῆς γαλλικῆς ὀθωμανικῆς καὶ αὐστριακῆς, τὰ μέγιστα κοσμοῦσι καὶ ὠφελοῦσι ποικιλοτρόπως τὴν πόλιν· ὡραῖα δὲ καὶ μεγάλα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα τῶν διαφόρων ἐνταῦθα ἐθνῶν, ὧν πρωτεύουσι κατὰ πάντα τὰ ἑλληνικά, ὑπάρχουσι δὲ ὡς καὶ ἐκ τῶν διαφόρων θρησκευμάτων Μητροπόλεις,ἡ τῶν Ἑλλήνων, Ἀρμενίων, Ἀρμενοκαθολικῶν, ὡς καὶ ἡ τῶν Λατίνων ἱερέων· εἶτα δὲ οἱ ναοὶ τῶν διαφόρων ἐθνῶν αἱ ἀγοραὶ οἱ ξενῶνες αἱ μεγάλαι ἀποθῆκαι, δίδουσιν εἰς τὴν πόλιν μεγάλον κόσμον καὶ ἔκτασιν·καὶ τέλος διάφορα καταςήματα ἐμπορικα καὶ ἐντοπίων καὶ ξένων παρέχουσι μεγάλην τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν ἀξίαν εἰς τὸν τόπον. Καίτοι ὅμως δημόσια πολυτελῆ καὶ ἰδιωτικὰ κτίρια καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκιαι τὰ πάντα λιθόκτιστα πανταχοῦ τῆς πόλεως ὑπάρχουσι, διὰ τὸ σκολιὸν ὅμως τῶν ὁδῶν της καὶ τὸ στενὸν καὶ ἀκανόνιστον, ἐνῷ ἀπὸ μέρους τῆς θαλάσσης καθισταίνουσιν αὐτὴν ἀξιοθέατον, εἰς τὸν ἐντὸς ὅμως αὐτῆς διερχόμενον δὲν παρέχουσιν τὴν αὐτὴν ὡραίαν θέσιν. Ἐπειδὴ διὰ τὸν προϋπάρξαντα φόβον καὶ τὴν πρὸ εἴκοσι σχεδὸν ἐτῶν τρομοκρατίαν, ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι τὰ σχολεῖα καὶ αἱ καλήτεραι οἰκίαι ἐκτίζοντο μεταξὺ τῶν ἀποκρύφων καὶ μὴ διαβαινομένων ὁδῶν, καὶ οὕτω μέχρι σήμερον ἐν ταῖς κεντρικαῖς ὁδοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι αἱ οἰκίαι τῶν πενεστέρων.

Digitized by Google

Ἡ Τραπεζοῦς δὲ ἀριθμεῖ οἰκίας 4200, ὧν 1200 ἑλληνικαὶ, 500 Ἀρμενίων, 180 Ἀρμενοκαθολικῶν, 20 δὲ διαμαρτυρουμένων καὶ 100 ἄλλων ξένων Περσῶν καὶ Εὐρωπαίων, αἱ δὲ λοιπαὶ εἶναι Ὀθωμανικαί. Ὁμοῦ δὲ μὲ τὰ πέριξ χωρία της καὶ προάστεια 6500 οἰκίας ψυχὰς δὲ 34000. Καὶ τῶν μὲν Μωαμεθανῶν οἱ εὐγενεῖς εἶναι ὑπάλληλοι καὶ ὀλίγιστοι ἔμποροι, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς βάναυσα καὶ διάφορα ἐπιτηδεύματα, καὶ τὴν γεωργίαν ἀλλὰ ταύτην κακῶς ἔχουσαν· οἱ δὲ Ἕλληνες τὸ πλεῖστον εἶναι ἔμποροι καὶ ἐνασχολούμενοι εἰς διαφόρους τέχνας καὶ ὀλίγιστοι ναυτικοὶ καὶ γεωργοί· οἱ δὲ Ἀρμένιοι τινὲς μὲν εἰς τὸ ἐμπόριον οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τέχνας καὶ ἄλλα ἐπιτηδεύματα. Καὶ οἱ μὲν Μωαμεθανοὶ διὰ τὴν πολιτικὴν ὑπεροχήν των καὶ τὸ δουλεμπόριον ἦσαν κατ' ἀρχὰς καὶ οἱ μόνοι πλούσιοι, νῦν δ' ὅτε ἡ ἐκ τούτων ὠφέλεια παρήκμασεν, ἢ ἔλειψεν, ὀλίγοι εἶναι ἔμποροι εὐποροῦντες, καί τινες κτηματίαι. Οἱ δ' Ἕλληνες καὶ Ἀρμένιοι πρότερον μὲν μικρὰν ἔχοντες χρηματικὴν κατάστασιν καὶ εἰς τέχνας μόνον καὶ τὸ τοπικὸν ἐμπόριον ἐνασχολούμενοι δὲν ἀνεφαίνοντο· ἀφοῦ ὅμως ἀπὸ εἴκοσι ἤδη ἐτῶν τὸ ἐνταῦθα ἐμπόριον ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν, σήμερον ἀριθμοῦνται καὶ μεταξὺ αὐτῶν, μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, εὐκατάστατοι ἔμποροι ἔχοντες καὶ ἐκτεταμένον ἐμπόριον καὶ ὑποκαταστήματα καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ, Περσίᾳ, καὶ Κωνσταντινουπόλει, Μασσαλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ.

Τὸ τέως ὅμως ἐπικερδὲς τοῖς Τραπεζουντίοις ἐμπόριον ἀπέβαλε κατὰ πολὺ τὴν σημαντικότητά του, ἀφοῦ οἱ Κιρκάσιοι μετενάστευσαν ἐν Τουρκίᾳ, καὶ ἡ τῆς Περσίας εἰσοδία τῆς μετάξης ἐβλάβη· οὐ μικρὰν δὲ παρέχει καὶ θὰ παρέξῃ βλάβην καὶ ἡ διὰ τοῦ Φάσιδος (Πότι) ἀνοιγομένη ἐμπορικὴ σιδηρόδρομος ὁδὸς τῆς Ῥωσσίας· ὁπωςδήποτε ὅμως ἡ φύσει αὐτῆς ἐμπορικὴ θέσις ὀψέποτε μάλιστα, ἂν ἀξιωθῇ σιδηροδρόμου μέχρι τῶν περσικῶν ὁρίων, θὰ διατηρήσῃ αὐτὴν ἐπωφελῆ εἰς τοὺς κατοίκους· ἡ ἐκ τῶν ἀνωτέρω δὲ βλάβη δύναται μόνον τοὺς κτηματίας καὶ μικρεμπόρους νὰ ζημιώσῃ, ἐνῷ οἱ κεφαλαιοῦχοι ἐκτείνοντες τὰς ἐμπορικάς των πράξεις θὰ θρέψωσιν ἐπωφελέστερον τὰ τοῦ ἐμπορίου. Ἡ δὲ γενομένη ἁμαξητὸς ὁδὸς μέχρι Ἐρζεροὺμ πραγματοποιηθεῖσα, ἂν δὲν αὐ-

Digitized by Google

ξήσῃ τὴν τῆς πόλεως ἐμπορικὴν ἀξίαν, τοὐλάχιςον θὰ τὴν διατηρῇ, ἕως οὗ ποτε γενόμενος σιδηρόδρομος παρέξῃ πλείονας τας ὠφελείας· οὐ μικρὸν δὲ βλάπτει τὴν ἐμπορίαν καὶ ἡ ἔλλειψις λιμένος καὶ ἡ δυσκολία τῆς ἀποβάσεως τῶν ἐμπορευμάτων δι' ἔλλειψιν ἀποβάθρας καὶ προκυμαίας· ἡ δὲ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀφορμῶν ἐλάττωσις τοῦ ἐμπορίου εἶναι λίαν ἐπαισθητή, ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐντεῦθεν εἰσαγόμενα ἐμπόρια ἠλαττώθησαν τοσοῦτον ὥστε μόλις κατ' ἔτος διέρχονται νῦν ἐμπορεύματα κατὰ τὸ 1]3 τῶν μέχρι πρὸ πέντε ἐτῶν· ἡ δὲ τελωνειακὴ πρόοδος ἀπὸ 6 ἑκατομ. γροσίων φθάνει νῦν εἰς 2 ½ ἑκατ· ἀντικείμενα δὲ εἰσαγωγῆς διά τε τὴν Περσίαν Ῥωσσίαν καὶ ἐπιτόπιον κατανάλωσιν εἶναι ἡ τῆς Εὐρώπης μανιφατοῦρα, καὶ τὰ διάφορα ἀποικιακὰ λεγόμενα εἴδη· ἐξαγωγὴ δὲ ὁ βάμβαξ καὶ ἡ μέταξα τῆς Περσίας, καί τινα ἄλλα, λαχωρία καὶ τάπητες, δέρματα διαφόρων ζώων, ὄσπρια καὶ ἀραβόσιτοι πηξὸς καὶ βούτυρον καὶ λοιπά· ἡ δὲ ἀξία τῶν εἰσαγομένων ἐνταῦθα, καὶ ἐντεῦθεν εἰς Ῥωσσίαν καὶ Περσίαν ἀνέρχεται μέχρι τῶν 40 ἑκατομ. φράγκων κατ' ἔτος, ἡ δὲ τῶν ἐνταῦθα καταναλισκομένων εἶναι πολὺ μικρά, ἐπειδὴ οἱ ὑπερκείμενοι κάτοικοι σπανίως λαμβάνουσιν ἀνάγκην Εὐρωπαϊκοῦ πράγματος διὰ τὴν ἀπορίαν καὶ πενίαν των.

Ἡ δὲ διανοητικὴ κατάστασις τῶν κατοίκων ποικίλεται κατὰ τὰ διάφορα ἔθνη· ὥστε οἱ μὲν Μωαμεθανοὶ μικρὰν προσοχὴν δίδουσιν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, οἱ δὲ Ἀρμένιοι ὅσον πρὸς ςοιχειώδη ἐκμάθησιν τῶν ἀναγκαιούντων εἰς τὰ μικρά των ἐμπόρια καὶ τὰ ἐπιτηδεύματά των, ἀλλὰ γενικῶς οἱ παῖδές των φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖά των· καὶ ἔνιοι αὐτῶν μανθάνουσι τὴν Γαλλικὴν καὶ Τουρκικὴν γλῶσσαν. Οἱ Ἕλληνες ὅμως καὶ κατὰ τοῦτο ὑπερτεροῦσι τὰ ἄλλα ἔθνη ἔχοντες συστηματικώτερα ἐκπαιδευτήρια, καὶ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα τελειοφοίτων ἀπέρχονται καὶ εἰς Ἑλλάδα καὶ Εὐρώπην χάριν περαιτέρας ἀναπτύξεως· ὥστε μεταξὺ τῶν Τραπεζουντίων νέων εἶναι πολλοὶ προικισμένοι μὲ συστηματικὴν παιδείαν διαφόρου εἴδους· ἀξιεπαίνως δὲ ἐξοδεύουσι κατ' ἔτος πολλὰ πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων, καὶ ἐκτὸς τούτου ὑποβοηθῶσι καὶ πολλὰ χωρία εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, γινόμενοι οὕτω καλὸν παράδειγμα εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις τοῦ

Digitized by Google

Εὐξείνου· διὰ τὸν εὐγενῆ δὲ τοῦτον σκοπὸν συνέστησαν καὶ ἐπιτροπὴν τῶν ἔξω σχολείων, ἥτις φροντίζει νὰ δίδῃ διδασκάλους βιβλία καὶ χρηματικὴν βοήθειαν· πόσον φιλάνθρωπον καὶ εὐσεβὲς ἔργον θὰ ἦτον, ἂν καὶ οἱ ἀλλαχοῦ εὐποροῦντες ὁμογενεῖς παρεῖχον χεῖρα βοηθείας εἰς τὸν παντὸς ἐπαίνου τοῦτον σκοπὸν τοῦ φωτισμοῦ καὶ ἐκπολιτίσεως τῶν ἐντὸς τῆς χώρας ταύτης πολλῶν ὁμοφύλων, μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τοῦ φιλογενεστάτου καὶ ὄντως εὐγενοῦς Βερναρδάκη δαπάνῃ τοῦ ὁποίου συντηρεῖται ἡ ἐν Καπικκιούγιου σχολή, Βερναρδάκειος καλουμένη.

Ὑπάρχουν δὲ ἐν τῇ Τραπεζοῦντι τέσσαρα Ἀλληλοδιδακτικὰ σχολεῖα δημόσια, δύο Παρθεναγωγεῖα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ σχολή, ἥτις ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων Φροντιστήριον καλεῖται, καὶ ἄλλα τινὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα· καὶ εἰς μὲν τὰ Ἀλληλοδιδακτικὰ φοιτῶσιν 700 μαθηταὶ εἰς δὲ τὰ Παρθεναγωγεῖα 250, εἰς δὲ τὸ Φροντιστήριον 220, ὧν πολλοὶ εἶναι ἐκ τῶν παρακειμένων πόλεων καὶ χωρίων, καὶ 150 εἰς τὰ διάφορα ἰδιωτικὰ σχολεῖα· ὥστε ἅπασα ἡ σπουδάζουσα νεολαία ὑπερβαίνει τοὺς 1250. Τούτων δὲ τά τε Ἀλληλοδιδακτικὰ καὶ Παρθεναγωγεῖα ἔχουσι τὴν ἀρχήν των ἀπὸ δέκα πέντε ἐτῶν, τὸ δὲ Φροντιστήριον ἤδη καὶ ἀπὸ τοῦ Γεωργίου τοῦ Ὑπομεινᾶ εἶχε τὸ ὄνομα τοῦτο· ἐπειδὴ οὗτος δωρούμενος τὴν βιβλιοθήκην του εἰς αὐτό γράφει τῷ Φροντιστηρίῳ Τραπεζοῦντος· ἄγνωστος δ' εἶναι ἡ πρὸ αὐτοῦ τύχη τοῦ Φροντιστηρίου ὡς καὶ ἡ μετὰ ταῦτα· ἀναφαίνεται δὲ πάλιν τὸ Φροντιστήριον τοῦτο, ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ἐλεύσεως τοῦ Ἠλία Κανδίλη, ὅτε κατὰ τὸ 1778 οἱ περίπυστοι ἐκεῖνοι Ὑψηλάνται καὶ Μουροῦζαι ἐνθυμούμενοι ἔτι τὴν πατρίδα των, καὶ θέλοντες νὰ ἀποδώσωσι τὴν χάριν τῆς εὐγενείας, ἣν ἐντεῦθεν ἔχοντες ἀπεξενώθησαν, ἀπέστειλαν τὸν Ἠλίαν Κανδύλην, καὶ ἀνέλαβε τὸν ἀναῤῥύθμισιν τοῦ Φροντιστηρίου διδάξας καὶ ἓξ ἔτη· τοῦτον δὲ διεδέχθησαν πολλοὶ τῶν μαθητῶν του, ὧν τελευταῖος ὁ Σάββας Κωνσταντινίδης, καὶ Γεώργιος Ξενοφῶν καὶ ἄλλοι· ὥστε ἀπὸ τῆς ἐκ νέου ἐμφανίσεως τοῦ Φροντιστηρίου εἶναι ἔτη 92· ἀπὸ δὲ τοῦ 1849 καὶ ἐφεξῆς ἐῤῥυθμίσθη ἐπὶ τὸ μεθοδικώτερον ἐπὶ τῶν κατὰ διαδοχὴν σχολαρχησάντων Περικλέους Τριανταφυλίδου, Κωνσταντί-

Digitized by Google

νου Ξανθοπούλου, Εὐσταθίου Κλεοβούλου, Ἠλία Κωνσταντινίδου· νῦν δὲ οἱ πολῖται συναισθανθέντες τὴν ἀνάγκην τῆς δυνατῆς τελοιοποιήσεως αὐτοῦ δι' ἁδρῶν συνεισφορῶν ἔδωκαν τελειοτέραν τάξιν, καὶ πρόγραμμα ἑξαέτους φοιτήσεως ἐν αὐτῷ· ὥστε νῦν οἱ φοιτῶντες ἐκτὸς Ἑλληνικῆς τελείας παιδείας λαμβάνουσι γνῶσιν καὶ φυσικομαθηματικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μαθημάτων,τῆς Γαλλικῆς καὶ ἄλλων πρὸς τὸ ἐμπόριον χρησίμων· εἰς τὴν ἐπαισθητὴν δὲ ταύτην βελτίωσιν συνεισέφερεν οὐ μικρὸν καὶ ἡ ἀνένδοτος ἐπιμονὴ καὶ οἱ μεγάλοι κόποι, οὓς καταβάλλει καὶ ὁ νῦν διευθυντὴς Γεώργιος Κ. Παπαδόπουλος. Λείπεται ὅμως ἀκόμη ἀπὸ τῆς τελειοποιήσεως ἐκείνης ἧς μάλιστα ἔχει ἀνάγκην, καὶ ἥτις τοῦ χρόνου προϊόντος πιστεύομεν ὅτι θὰ συμπληρωθῇ,ἀφοῦ μάλιςα ἡ ἑξαετὴς περίοδος τῶν μαθημάτων γείνῃ ἑπταετής· ὅτε συστηματικωτέρα καθίσταται ἡ ἐκπαίδευσις καὶ εὐπεπτωτέρα εἰς τοὺς μαθητάς. Διδάσκαλοι ἐν μὲν τῷ Φροντιστηρίῳ εἰσὶν ὀκτώ, ἐν δὲ ταῖς Ἀλληλοδ. ἑπτὰ ἐκτὸς τῶν παιδονόμων· ἐν δὲ τοῖς Παρθεναγωγείοις τέσσαρες· καὶ τῶν ἀποφοιτώντων ἐντεῦθεν οἱ μὲν ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἐμπόριον οἱ δὲ χρησιμεύουσιν ὡς διδάσκαλοι κατὰ τὴν πέριξ χώραν. Ἡ δὲ βιβλιοθήκη τοῦ Φροντιστηρίου ὁσημέραι αὐξάνουσα ἔχει ἀρκετὰ βιβλία ἀρχαίας ἐκδόσεως δωρηθέντα ὑπὸ Γεωργίου Ὑπομενᾶ,Σχρίμβα,Σεβαστοῦ καὶ ἄλλων, ὧν τὰ πλεῖστα ὄντα ἐν ταῖς Μοναῖς ἐκλάπησαν· ἄξια δὲ λόγου χειρόγραφα ἔχει μόνον συλλογὴν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κανόνων τοῦ Βαλσαμῶνος ἀρχαιοτάτης γραφῆς καί τινα ἄλλα ἱερὰ βιβλία, ὡς καὶ χειρόγραφα μεταγενεστέρων οἷον τοῦ Σεβαστοῦ Κυμηνίτου, Ἠλία Κανδύλη καὶ λοιπῶν.

Ἔχουν δὲ τὰ σχολεῖα ἀνωτάτην ἀρχὴν τὸ συμβούλιον μὲ ἕνα πρόεδρον κατὰ δύο ἔτη ἀλλασσομένους καὶ ἐφορίαν τριμελῆ· διάφορος δὲ εἶναι καὶ ἡ τριμελὴς ἐφορία ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχολείων· ἐκτὸς δὲ τῶν ἀνωτέρω διατάξεων τιμᾷ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἡ φιλόπτωχος ἀδελφότης, ἡ ἀδελότης τῶν ἱερέων ἡ Μέριμνα, ἥτις σκοπὸν ἔχει νὰ διατηρῇ ἕνα εἰς τὴν Θεολογικὴν σχολὴν, καὶ ἀπόρους μαθητὰς ἐν τοῖς σχολείοις· οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἡ λέσχη, ὅπου συχνάζουσιν οἱ ἐγκριτώτεροι τῶν πολιτῶν, ἔνθα καὶ διάφοροι ὁμιλίαι γίνονται

Digitized by Google

δημόσιαι, καὶ ἡ ἐν Κων)πόλει ἀποκαταστημένη ἑταιρία Πρόνοια πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν πόρων τῶν ἐν Τραπεζοῦντι ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων· ἀξιεπαίνως δὲ καὶ φιλοτίμως ὑπὲρ παντὸς συμφέροντος τῇ πατρίδι φροντίζουσιν, ὡς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐνδεεστέρων γειτόνων πράττουσιν, εἴτε ὑποβοηθοῦντες εἴτε ἐν πολλοῖς γινόμενοι καλὸν παράδειγμα αὐτοῖς· ὥστε οἱ γείτονες αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς φιλοτιμούμενοι, καὶ ἐν πολλοῖς μιμούμενοι ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ τακτοποιήσωσι τὰ κατ' αὐτοὺς ὅσον ἔνεστιν. Λείπεται ὅμως αὐτοῖς καὶ ἓν οὐσιῶδες, δηλαδὴ ἓν καλὸν νοσοκαμεῖον, τοῦ ὁποίου εἶναι μεγίστη ἀνάγκη, καθόσον μάλιστα εἶναι πόλις συχναζομένη ὑπὸ ξένων, καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀπόρων ἐρχομένων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ· καὶ ταύτην ὅμως ἡ φιλόπτωχος ἀδελφότης διανοεῖται νὰ ἀναπληρώσῃ.

Μεθ' ὅλα δὲ ταῦτα τῆς ἀναπτύξεως τῆς διανοητικῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου, οἱ Τραπεζούντιοι εἶναι ἥκιστα φίλοι τῆς βιομηχανίας, πολὺ δὲ μᾶλλον τῆς γεωργίας, καί τοι ἡ περὶ αὐτοὺς χώρα εἶναι φύσει ἀγαθὴ εἰς πᾶν εὐγενὲς προϊόν· καὶ μόνον εἰς ταῦτα δὲν εὐδοκίμησαν νὰ δίδωσι καλὸν καὶ εὐεργετικὸν παράδειμα· πόσοι τούτων ἔχουσι καὶ ἴδια χωρία, ὅπου μὲ ὀλίγα ἔξοδα φέροντες ἔξωθεν γεωργοὺς διάφορα φυτὰ καὶ σπόρους ἠδύναντο νὰ διδάξωσιν ἐμμέσως τοὺς ὅλως ἀπόρους περὶ τὴν γεωργίαν περιοίκους γεωργούς; ναὶ μὲν τὰ γράμματα ἐκπολιτίζουσι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ δὲν δύνανται ἅπαντες νὰ ἐκπαιδεύωνται· ἡ γεωργία ὅμως καὶ ἡ βιομηχανία πλούσια παρέχουσαι τὰ προϊόντα των προσεγγίζει τὸν γεωργὸν εἰς τὸν ἔμπορον, ἀρχίζει νὰ μανθάνῃ τὴν χρῆσιν καὶ τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως αὐτῶν, καὶ πλουτίζεται, καὶ οὕτως ἐξέρχεται ἀπὸ τῆς κτηνώδους καταστάσεώς του. Αἱ ἰδέαι δὲ τοῦ ἐνταῦθα γεωργοῦ τὰ ἐργαλεῖα του καὶ ὁ σπόρος εἶναι ἐκεῖνα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδάμ, καὶ πολὺ ὑποδεέστερα καὶ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡσιόδου· διὰ τοῦτο ἡ τάξις τῶν τοσούτων τὸ πλῆθος γεωργῶν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κατ' οὐδὲν συνεισφέρει εἰς τὸ ἐνταῦθα ἐμπόριον, ἐπειδὴ οὔτε φέρει τι ἄξιον λόγου νὰ πωλήσῃ, οὔτε ἔχει τὸν τρόπον νὰ ἀγοράσῃ, καὶ ζῇ ζωὴν μᾶλλον κτηνώδη, καὶ τὰ ἤθη σκαιὸς καὶ ἄγριος διατελεῖ.

Digitized by Google

Τὰ δὲ ἤθη τῶν κατοίκων δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῶσιν οὕτως· οἱ μὲν Μωαμεθανοὶ ἐκτός τινων ἐθίμων ἔχουσι καὶ κοινά τινα ἤθη μὲ τοὺς Ἕλληνας ἅπερ εις ἄλλους Ὀθωμανοὺς δὲν ὑπάρχουν· εἶναι δὲ ποικίλοι καὶ τὸ γένος, ἐπειδὴ οἱ μὲν αὐτῶν εἶναι ἀπόγονοι τῶν Ἀζάπιδων διακρινόμενοι ἀπὸ τὸ μελαχρινὸν χρῶμα καὶ ἐπίμηκες καὶ ξηρὸν πρόσωπον καὶ τὸ μακρὸν γένειον, οἱ δὲ εἶναι Λαζοί, Κιρκάσιοι καὶ Γεωργιανοί, καὶ λοιποί, ὀλίγιστοι δὲ Ὀθωμανοί· οἱ Ἀρμένιοι ὅμως ἔχουσι μὲν σχεδὸν τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων οὐχὶ ὅμως τὰ ἤθη ὄντα ὅμοια μὲ ἐκεῖνα γενικῶς τῶν ὁμογενῶν των. Δὲν εἶναι ὅμως εὔκολον νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ τὰ ἤθη των ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν σχολείων ἐγένοντο ποικιλα κατὰ τὰς διαφόρους τάξεις αὐτῶν· γενικῶς ὅμως ἔχουσι πνεῦμα ἐμπορικόν, εἶναι δὲ σκεπτικοὶ καὶ δυσέντευκτοι, διὸ καὶ θεωροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μισόξενοι, καὶ ἡ φιλοξενία ὀλίγιστα ἀσκεῖται παρ' αὐτοῖς· ἡ δ' εὐτραπελία καὶ αἱ διαχύσεις ἐνῶ πανταοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι κοιναὶ ἐνταῦθα ὅμως μᾶλλον ἐλλείπουσι, καὶ ἂν γίνεται τοιοῦτο τι καὶ τοῦτο βεβιασμένον. Ὅθεν ἡ μόνη των διασκέδασις εἶναι εἰς τὰ Παρχάρια καὶ τὰ μακρὰν χωρία· εἰς δὲ τὰς συναναστροφάς των σπανίως φαίνονται αἱ γυναῖκες, αἵτινες μόνον εἰς τὸν ἦχον τῆς λύρας καὶ τὸν κρότον τοῦ χοροῦ ἔρχονται μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, καὶ λαμβάνουσι μέρος εἰς αὐτόν· εἶναι δὲ ἐργοδιῶκται καὶ φίλεργοι, καὶ σπάνιον νὰ βλέπῃ τις ἀργὸν ἢ ἐν τοῖς καφενείοις ἐκτὸς ἀνάγκης· ἐνῶ οἱ τῶν ἄλλων ἐθνῶν διάκεινται πάντη τὸ ἐναντίον. Αἱ δὲ γυναῖκες οἰκοδέσποιναι καλούμεναι καὶ ἐπὶ τοῦτο σεμνυνόμεναι εἶναι λίαν παραδεδομέναι εἰς τὸν εὐτρεπισμὸν τῶν οἰκιῶν των, καὶ πάντοτε ἐμμένουσι σταθερῶς εἰς τὰ πάτρια· ὥστε ἡ ἀρχαιοπρεπὴς ἐνδυμασία των καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα Ἄννα, Σοφία, Εὐδοκία καὶ λοιπὰ τῶν Αὐτοκρατορισσῶν, καὶ λοιπαὶ ἕξεις εἶναι κληρονομία αὐταῖς ἀρχαιοτάτη· πισταὶ δὲ εἰς τοὺς ἄνδρας των καὶ ἐν εὐτυχίαις καὶ ἐν δυστυχίαις καὶ λίαν ἀφωσιωμέναι· καὶ σπάνιον εἶναι χηρεύσασα νὰ λάβῃ δεύτερον ἄνδρα, λέγουσα ὅτι τιμᾷ τὸ πρῶτον στέφανον· καὶ ἐν γένει τὸ γυναικεῖον φῦλον ἐνταῦθα εἶναι παντὸς ἐπαίνου ἄξιον διὰ τὰς πολλὰς ἀρετάς του,

Digitized by Google

σπανίας εἰς τὰς ἐν Τραπεζοῦντι ἀλλοφύλους γυναῖκας· ἀξιοκατάκριτον δὲ μόνον αὐτῶν εἶναι ἡ ἀδιαφορία περὶ τὴν διόρθωσιν τῆς γλώσσης των, ὅπερ φέρει μεγάλην βλάβην καὶ ὀπισθοδρόμησιν εἰς τὴν εὔκολον παίδευσιν τῶν φοιτώντων εἰς τὰ σχολεῖα παίδων, οἵτινες διὰ τὴν δυσχέρειαν τῆς γλώσσης οὐ μικρὰν παρέχουσι τοῖς διδασκάλοις ζάλην. Ἡ δὲ γυνὴ ἥτις ἐνταῦθα χαίρει ὑπόληψιν ὄντως οἰκοδεσποίνης, ἂν εἶχε μικρὰν μόρφωσιν καὶ συμπεριφοράν, (καὶ εἰς ταύτην ἀποδίδω τὸ πλεῖστον τὴν ἔλλειψίν φιλοξενείας), οἷα εἰς ἑλληνίδα ἁρμόζει, θὰ ἦτον τῷ ὄντι τύπος ἀληθοῦς γυναικός· διὰ τοῦτο πολὺ πρέπει νὰ δώσωσί προσοχὴν εἰς τὰ παρθεναγωγεῖα, ἐπειδὴ καὶ τότε μόνον μορφωθεῖσα ἡ γυνὴ θὰ καταστῇ τῳόντι σύντροφος τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀληθὴς οἰκοδέσποινα.

Ἡ δὲ Τραπεζοῦς ἀντικείμενα ἀρχαιότητος πρὸ Χριστοῦ μόνον ἔχει τὰ τείχη τῆς ἰδίας πόλεως, καί τινα βάθρα ναῶν ἐφ' ὧν ἐγένοντο κατόπιν ἐκκλησίαι. Ἡ δὲ κυρίως πόλις κεῖται ἐπὶ λόφου τραπεζοειδοῦς στενεύοντος βαθμηδὸν πρὸς τὰ ἄνω, καὶ πανταχόθεν ὁριζομένου ὑπὸ κρημνῶν ἐκτὸς τοῦ ἀνωτάτου μέρους, ὅπερ συνέχεται μὲ τὸ ἐπικείμενον βουνὸν ἀλλὰ διὰ τάφρου χωριζόμενον. Τὰ δὲ περὶ αὐτὴν τείχη ἀνείκουσιν εἰς διάφορον ἐποχήν, ὥστε τῶν μὲν πρὸς Δυσμὰς τὸ πλεῖστον μέρος ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἐποχήν, τὸ δὲ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ Β. πάλιν τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Ἰουστινιάνειον, τὸ δὲ πρὸς Μεσ. ὅλως ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν. Ἔχει δὲ τέσσαρας κυρίως πύλας μίαν πρὸς Ἀν. τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπὶ τῆς ὁποίας σώζεται ἐπιγραφή· ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν Αὐτοκράτωρ, Καῖσαρ, Φλάβιος, Ἰουστινιανὸς, Ἀλαμανικὸς, Γοτθικὸς, Φραγγικὸς, Ἀττικὸς, Ἀλανικὸς, Οὐανδαλικὸς, Ἀφρικανὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἔνδοξος, νικητὴς, τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος, Αὔγουστος, ἀνενέωσε φιλοτιμίᾳ τὰ δημόσ(ια) κτίσματα τῆς πόλεως σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ Εἰρηναίου τοῦ θεοφιλεσ(τάτου) . . . . . ΧC. Φ. Μ. Γ. Ἑτέραν πρὸς Βορ. πύλην τῆς Ἁγίας Δυνάμεως καλουμένην, καὶ ἄλλην πρὸς Δυσ. τὴν πύλην τοῦ Ἰωάννου, καὶ τελευταίαν τὴν Ν. Ἀνατολ. πύλιν τῶν Κορτίων, ἐξ ἧς ὁ ὑ-

ποκείμενος ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Κορτιᾶς καὶ Κορτζιᾶς καλεῖται. Διαιρεῖται δὲ εἰς τρία μέρη τὴν κυρίως πόλιν καὶ Μ. αὐτῆς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ τὸν Κουλὰν ἐπεσκευασθέντα καὶ αὐξηθέντα ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ τελευταίου. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον μέρος ἦσαν ἡ μητρόπολις (τὸ νῦν διοικητήριον), ἡ ἐκκλησία τῆς Χρυσοκεφάλου ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ αἱ βιβλιοθῆκαι ὕστερον γενόμενα Μετρεσέδες, ἀλλὰ ἀποτεφρωθέντες πρὸ 8 ἐτῶν· ὄπισθεν δὲ τοῦ ἱεροῦ τῆς Χρυσοκεφάλου εἶναι καὶ τὰ Μαυσωλεῖα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ὡς καὶ ἡ κρήνη τοῦ Ἀλεξίου Γ', ὅπου ὑπάρχει ὁ χαλκοῦς κρουνὸς ὅμοιος μὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ὃν ἰδιοχείρως ἐφόνευσεν· πλησίον δὲ τῆς πύλης τῆς Ἁγίας Δυνάμεως εἶναι τὰ κυρίως λουτρὰ τῆς πόλεως ἀρχαίας κατασκευῆς, καὶ ἄλλαι τινες ἀρχαῖαι οἰκοδομαί. Ἐν γένει δὲ αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως, αἱ πλεῖσται οἰκίαι εἶναι οἷαι καὶ αἱ ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν· ἐπὶ πολλῶν δὲ οἰκιῶν εἶναι ἀκόμη τὰ σημεῖα τοῦ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὰ παράθυρα πολλῶν εἶναι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς· ἐπὶ τοῦ κωνυάματος δὲ ἀρχαίου τοίχου οἰκίας τινὸς πρὸς Μ. τῆς Χρυσοκεφάλου ἀναγινώσκεται τὸ ἔτος ϛωο ἤτοι 507 ἐτῶν, καὶ τὰ πλεῖστα σχεδὸν τῆς πόλεως ἐκτὸς τινων ἐπισκευῶν εἶναι τοιαῦτα, ὥστε ἄν τις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἀναστῇ, δὲν θὰ δυσκολευθῇ νὰ εὕρῃ τὴν συνοικίαν καὶ τὴν οἰκίαν του. Ἐν τῇ πόλει δὲ εὑρίσκονται καί τινες μετῶπαι ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης κιονόκρανα διαφόρου ῥυθμοῦ καὶ κίονες ἐρριμμένοι τῇ δε κἀκεῖσε· τὰ δὲ κιονόκρανα τῶν κιόνων τῆς Χρυσοκεφάλου εἶναι ἀρχαιότερα φέροντα τὰ μὲν ῥυθμὸν δωρικὸν, τὰ δὲ ἰωνικόν. Ἡ δὲ Χρυσοκέφαλος ἡ μόνη ἐν τῇ πόλει σωζομένη ἐκκλησία εἶναι κτίσμα τῶν πρώτων Κομνηνῶν, φαίνεται δὲ ὅτι ἐπεσκευάσθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Γ' καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ ὄνομά του καὶ τὴν ὄπισθεν τοῦ ἱεροῦ διὰ ψηφίων εἰκόνα του· εἶναι δὲ ἡ μεγίστη τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐκκλησιῶν ἔχουσα καὶ τὸ στέγος καὶ τοὺς θόλους σκεπασμένους ἀπὸ χαλκοῦ.

Ἡ δὲ Ἀκρόπολις περιεῖχε τὰ ἀνάκτορα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ τὰ ἄλλα ἐπίσημα οἰκοδομήματα, ἅτινα μετὰ τὴν ἅλωσιν κατοικηθέντα ὑπὸ τῶν τὰ πρῶτα φερόντων

Digitized by Google

Ἀζαπιδῶν σήμερον εἶναι ἐλεεινὰ ἐρείπια, ὧν οἱ νῦν γυμνόποδες καὶ ἐπαῖται ἀπόγονοι ἐκείνων,μόλις εὑρίσκουσι καταφύγιον εἰς γωνίαν τινὰ ὑπογείου,ὅπου τρέφουσι κτήνη,καὶ ἀπὸ τῆς πωλήσεως τοῦ γάλακτος ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς πτωχικάς των ἀνάγκας. Εἶναι δὲ πλήρης ἡ Ἀκρόπολις ἐρειπίων,ἀρχαίων ἀποθηκῶν, ἔνθα εὑρίσκονται καί τινα τόξα καὶ βέλη καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ πολλῶν παρεκκλησίων, ὧν εἰς πλῆθος εὑρίσκονται καὶ ἐν ταῖς πλείσταις οἰκίαις τῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν Μωαμεθανῶν. Ὄπισθεν δὲ τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι καὶ ὁ πρόσθετος ἀλλ' εὐρύχωρος καὶ εὐρυμήκης πύργος τοῦ Καλλογιάννη, νῦν Κουλὲ Πογιοὺ καλούμενος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἔξωθεν καὶ ἐπιγραφή· «ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ Ἰωάννης πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ πάσης Ἀνατολῆς Ἰβήρων καὶ Περατίας ὁ Μέγας Κομνηνός.» Ὑπεράνω δὲ τούτου τοῦ πύργου ὑπάρχει θέσις τερπνή, ἔνθα τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀναλήψεως ἔρχονται πανταχόθεν καὶ ἐκ διαφόρων ἐθνῶν πανηγυρίζοντες, τερπόμενοι εἰς τὸν φίλον αὐτοῖς χορὸν συνοδευόμενον ὑπὸ τυμπάνου καὶ λύρας· τὰ πέριξ δὲ τῆς χώρας ταύτης εἶναι πλήρη ἐρειπίων ἐκκλησιῶν, κατοικοῦνται δὲ σποραδικῶς ὑπὸ Μωαμεθανῶν καὶ τούτων κτηνοτρόφων καὶ κηπουρῶν.

Ἀπὸ δὲ τῆς πρὸς Δ. πύλης καὶ διὰ γεφύρας λιθίνης ἀρχαίας ἐξέρχεταί τις εἰς τὴν πύλην τοῦ Ἰωάννου (Ζάνος), ἣν κατόπιν ὁ Ἀλέξιος Β' ἀνεκαίνισε, κτίσας παρ' αὐτῷ πύργον, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή: Πιστὸς Θῷ Α: καὶ Περατείας Ἄναξ Κομνηνὸς Ἀλέξιος ἐν Χῷ Μέγας ὁ τοῦδε κτίτωρ τοῦ πυργικοῦ πουρζίου· οὗ σκέπει Θεὸς τὸ κράτος εἰς αἰῶνα †. Ὁ δοῦλος τοῦ Ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, Κ' ἐπιστάτης τοῦ ἔργου Κωνσταντῖνος..... Ἀπὸ τοῦ Ζάνου δὲ ἄρχεται τὸ πρὸς Δ.σκέλος τῶν νέων τειχῶν διῆκον μέχρι τῆς θαλάσσης εἰς τὸ Δ: ἄκρον τοῦ ἀρχαίου λιμένος ὅπου καὶ ὁ ἀρχαῖος φάρος, πῦργος ὑψηλὸς πρὸ αὐτοῦ, νῦν δὲ πεπτωκώς. Εὑρίσκονται δὲ ἔξω τοῦ τείχους γράμματα μεγάλα μέχρις ἑνὸς ποδὸς ἐκ κεράμων ἔξωθεν κεχρυσωμένων τὸ πλεῖστον ἐξαλειφθέντων τὸ ὄνομα τοῦ κτίτορος Ἀλεξίου σημειοῦντα, καί τινες μονοκέφαλοι ἀετοί. Τὸ δὲ τεῖχος τοῦτο εἶναι ἐν μέρει διπλοῦν ἀλλὰ ὄχι τόσον παχὺ

καὶ στερεόν· ἀπὸ δὲ τῆς ἀνατολικῆς γωνίας τοῦ τείχους ἀρχίζει τὸ Ἀν. σκέλος διῆκον μέχρι τοῦ Μόλου ἢ τοῦ Α. ἄκρου τοῦ λιμένος ἐνταῦθα ἦσαν καὶ αἱ ἀγοραὶ καὶ ἀποθῆκαι αἱ ἐμπορικαὶ νῦν δὲ εἰς ἐρείπια· ὁ δὲ λιμὴν μέχρι τινος ἐν μέρει διασωζόμενος νῦν ὅλος ἐχώθη, καὶ ἐν εὐδίᾳ μόνον συχνάζεται ὑπὸ μικρῶν πλοίων. Παρὰ δὲ τὸν Μόλον εἶναι ἡ ἀρχαία ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου νῦν δὲ τζαμίον· ὁμοίως καὶ ἄλλη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ παραλίου τείχους Ἅγιος Γεώργιος, ἀλλὰ κατηδαφίσθη ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ, νῦν μενον ἐρείπιον· ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ εἶναι ἓν βαφεῖον ὅπερ φέρει ἐπιγραφάς τινας δυσαναγνώστους τῆς Κομνηνῶν ἐποχῆς, ὅπερ ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἦτον νομισματοκοπεῖον· ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ἐκκλησίδια τῇδε κἀκεῖσε μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν νῦν ὅλως ἐρείπια.

Ἔξωθεν δὲ τῆς πύλης τοῦ Ζάνου εἶναι καὶ τὸ Μαυσωλεῖον τῆς Λιβερίτιδος Μαρίας Γκιουλπαχὰρ μητρὸς τοῦ Μουρὰτ Γ΄. Πρὸς Δ. δ' αὐτοῦ εὐθεῖα καὶ μεγάλη ὁδὸς φέρει εἰς πλατεῖαν ὀνομαζομένην Καβακμεϊτάνι ὅπου παλαιοὶ τάφοι Μωαμεθανῶν καὶ ἐρείπια πρὸς τὸ κρημνῶδες ἀρχαίων οἰκιῶν· ὑπεράνω δ' αὐτοῦ καὶ Μ. εἶναι τὸ Τεκὶρ-τζαΐρ, ὅπου τὸ ἀμφιθέατρον τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ὁρατὸν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνακτόρων, ὅπερ σήμερον κατοικεῖται ὑπό τινων μωαμεθανικῶν οἰκογεν. ἔχον λείαν καὶ τερπνὴν θέσιν· ἡ δὲ πρὸς αὐτὴν ἄνοδος ἀνωφερὴς καὶ κατὰ τὸν Εὐγενικὸν «Μακρὸς μὲν καὶ ὄρθιος οἶμος επ' αὐτὴν, καὶ τραχὺς τὸ πρῶτον, ἐπὴν δὲ εἰς ἄκρον ἵκηται ῥαΐδίη . . . Ἱπποδρομίαι δ' οὖν ἄνω καὶ ἱππηλασίαι, καὶ πεδιάδες τερπναὶ, καὶ συνεχεῖς χάριτες ἐν ταῖς πλείσταις ἔξωθεν ἁπλωμέναι τῆς πόλεως· καὶ ἀγώνων πέριξ καὶ βαλβίδων καὶ θεάτρων χῶρος καὶ πανηγύρεων, οἷος οὐκ ἂν ῥαδίως ἑτέρωθι . . .» Ὑποκάτω δὲ τοῦ Καβακμεϊτανίου καὶ μεταξὺ τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ νέου τείχους παραλίως κεῖται ἡ συνοικία Ἐξώτειχα, ἔνθα καὶ τὸ μέρος ὑγιέστερον καὶ τερπνότερον, συγκειμένη ἐξ Ὀθωμανῶν, καὶ 150 ἑλληνικῶν οἰκιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον καὶ παρθεναγωγεῖον καὶ δημόσιον ἀναγνωστήριον, καὶ μίαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Εἰς ταύτην τὴν περιφέρειαν ἀπεκατεστάθησαν μετὰ τὴν ἅλωσιν ἔξω τῶν

Digitized by Google

τειχῶν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἀπετέλουν μίαν τῶν σημαντικωτέρων συνοικιῶν· διὰ τοῦτο ὁ ἀρχιερεὺς καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως ἐνταῦθα λειτουργεῖ καὶ ἔπειτα εἰς τὰς ἄλλας· ἀλλὰ εἰς τὰς κατὰ τὸ 1660 καταδρομάς, οἱ κάτοικοι ἔφυγον ἐντεῦθεν καὶ τὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἁγ. Σοφίας μέρη ἐγένοντο κτήματα τῶν Μωαμεθανῶν.

Πρὸς Δ. δὲ τῶν ἐξωτείχων ἡμίσειαν ὥραν ἐπὶ παραλίου ἐπιπέδου λόφου εἶναι καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, περὶ ἣν ὑπῆρχε ἐκτεταμένη μονὴ σήμερον μόνον ἐρείπια σώζουσα, κτισθεῖσα ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Α′ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, ἀλλὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΖ′ ἑκατονταετηρίδος ἀφηρέθη ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἐγένετο τζαμί, καὶ ἡ περίοικος αὐτοῦ συνοικία ἑλληνικὴ ἐδιώχθη καὶ κατεσχέθη ὑπ' αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐνταῦθα Μωαμεθανοὶ ἐμειώθησαν τὸν πληθυσμὸν καὶ ἐπτώχευσαν ἔμεινεν ὁ ναὸς πολὺν καιρὸν ἔρημος· ἀλλὰ πρὸ 5 ἐτῶν ἐπισκευασθέντος, ἡ ἐπισκευὴ αὕτη ἀντὶ νὰ προσθέσῃ τι μάλιστα ἀφήρεσε πολὺν αὐτοῦ κόσμον, ἐπειδὴ ἠφανίσθησαν αἱ εἰκόνες, ὡς ἐκείνη τοῦ Μανουὴλ καὶ λοιπαί, μόνη δὲ μένει ἡ εἰς τὸν θόλον τοῦ Παντοκράτορος, ὅπου σώζεται καὶ ἓν οἰκόσημον τῶν Μ. Κομνηνῶν σύνηθες καὶ εἰς ἄλλους ἀρχαίους ναούς, ἔχον οὕτως· εἶναι ἐζωγραφισμένη τράπεζα καὶ ἐπ' αὐτῆς προσκεφάλαιον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ σταυρὸς ὑψούμενος καὶ εὐαγγέλιον ἀκουμβῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κάθηται περιστερά, κύκλωθεν δὲ τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου, «Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται». Ὁ ναὸς δὲ εἶναι σταυροειδὴς ἢ πτεροειδὴς στηριζόμενος ἐπὶ τεσσάρων μεγάλων κιόνων φρυγίου λίθου, καὶ ἔχει τρεῖς πύλας καὶ τὸ ἔδαφος μωσαϊκὸν νῦν δὲ σανιδοσκέπαστον· εἶναι δὲ κτίριον στερεὸν καὶ σύμμετρον καὶ ἱκανῶς εὐρύχωρον, ἔχον πρὸς Β. καὶ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Σάββα νῦν κατεδαφισθέν, καὶ οὐ μακρὰν πρὸς Δ. μέγα καὶ ὑψηλὸν κωδωνοστάσιον, ὅπερ φέρει τέσσαρας ναοὺς ἐντὸς τὸν ἕνα ἐπὶ τοῦ ἄλλου, καὶ πλῆρες εἰκονογραφιῶν, νῦν δὲ χρησιμεῦον ὡς μιναρές. Ἐν γένει δὲ καὶ ἡ θέσις καὶ τὸ κτίριον καὶ ἡ περὶ τοῦτο χώρα εἶναι λίαν τερπνὴ καὶ ὡραία, ὥστε κατὰ τὸ ἔαρ ἅπαντες ἐνταῦθα τὰς ἑορτὰς ἐρχόμενοι κάμνουν τὰς διατριβάς των.

Digitized by Google

Ἐκτὸς δὲ τοῦ πρὸς Ἀν. σκέλους τοῦ τείχους εἶναι σήμερον συνῳκισμένη ἡ πόλις Τραπεζοῦς καὶ ἡ ἀγορὰ καὶ οἱ ξενῶνες· ἐνταῦθα δὲ ὑπάρχουσι 10 μόνον Ἐκκλησίαι τῶν Ἑλλήνων, 4 τῶν Ἀρμενίων καὶ μία τῶν Ἀρμενοκαθολίκων· ἐκτὸς δὲ τούτων ἔχουσιν οἱ Ἕλληνες καὶ 14 περίπου παρακκλήσια· αἱ δὲ συνοικίαι αὐτῶν εἶναι καὶ ὀνομάζονται ἀπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ κυριωτέρα δὲ, ἔνθα καὶ ἡ μητρόπολις, εἶναι ἡ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου. Πανταχοῦ δὲ τῆς Τραπεζοῦντος ὑπάρχουσι καὶ περὶ τὰ 15 λουτρὰ ἱκανῶς εὔκτιςα καὶ εὐρύχωρα, ἀλλὰ περίφημα, καθὼς καὶ ὅλης τῆς πέριξ χώρας διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς διαφθορὰν, ἐπειδὴ διευθύνονται ὑπὸ Μωαμεθανῶν Γεωργιανῶν ἐφήβων παίδων· ὅπερ πολλάκις ἡ κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ ἐμποδίσῃ, ἀλλ' οἱ Μωαμεθανοὶ ἰδιάζουσαν ἔχοντες πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην ὑπεστήριξαν αὐτούς.

Μετὰ τὸν Μόλον λοιπὸν ἢ Μομχανὲν πρὸς Ἀν. εἶναι ἡ κυρίως ἀγορὰ καὶ τὰ μεγαλήτερα ἐμπορικὰ καταστήματα μεταξὺ τῆς ὁποίας εἶναι καὶ ἀρχαία τις ἐμπορικὴ ἀποθήκη (Πεζεστένι), ἔχουσα σχῆμα φρουρίου καὶ χρησιμεύουσα καὶ ὡς ἀποθήκη καὶ ὡς ἀμυντήριον κατὰ τῶν ἄλλοτε ἐφορμόντων Σκυθῶν. Μετὰ τὴν ἀγορὰν παραλίως κεῖται ἡ Ἑλλ. συνοικία τῆς Ὑπαπαντῆς πρότερον ὀνομαζομένη Βασμούλικα, ἀπὸ τοῦ Μάρτυρος Βασιλίσκου κατὰ παραφθορὰν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἦτον ἡ νῦν τῆς Μεταμορφώσεως Ἐκκλησία· ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῇ τέσσαρα παρεκκλήσια, τὸ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, καὶ τῆς Κοιμήσεως ἐπονομαζομένης ἐνδοξοτέρας. Ὑπεράνω δὲ καὶ πρὸς Μ. τῆς ἀγορᾶς κεῖται ἡ ἐνορία τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Βασιλείου κτισθείσης ὑπὸ τοῦ Βελισσαρίου, οὗτινος ἡ εἰκὼν ἐφίππου μέχρι τινὸς ἐσώζετο ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τῆς θύρας τοῦ ναοῦ· ὑπάρχει δὲ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ γυναικείου εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν « Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φιλ. Ἰουστινιανὸς εὐσεβὴς νικητὴς τροπαιοῦχος μέγιστος ἀεισέβαστος Αὔγουστος παρέσχετο . . νδε. αι. τους. νιι. . » ἥτις πρέπει νὰ ἐφέρθη ἄλλοθεν ποθέν. Ἐντὸς δὲ τῆς ἐνορίας τοῦ Ἁγίου Βασιλείου εἶναι καὶ τὸ παρακκλήσιον τῆς Ἁγίας Ἄννης, οὗτινος τὰ βάθρα φαίνονται πολὺ ἀρχαιό-

τέρα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ ὁποίου εἶναι καὶ ἀνάγλυφον μέγα παριστῶν γυναῖκα ἔχουσαν οὐρὰν ἰχθύος, τὸ ὁποῖον ἴσως εἶναι προσωποποίησις τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος· ἐντὸς δὲ αὐτοῦ εἶναι τάφος καὶ κοιμητήριον, πολλαὶ δὲ εἰκόνες τῶν ἐνταῦθα ταφέντων ἀξιωματικῶν καὶ ἄλλων εὐγενῶν διασώζονται ἐπὶ τοῦ τείχους· δυστυχῶς ὅμως καταστρέφονται καὶ σχεδὸν εἶναι δυσδιάκριτοι αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ μόνον αἱ ἐνδυμασίαι τινων διακρίνονται, ἢ μέρη τινα αὐτῶν. Πρὸς Ἀν. δ' αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοδώρου Γαβρᾶ θείου τοῦ Δουκὸς Τραπεζοῦντος, Κωνσταντίνου, μαρτυρήσαντος εἰς Θεοδοσούπολιν, κτισθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ· ὑπεράνω δ' αὐτῆς τὸ τῆς Εὐαγγελιστρίας, καὶ εἰς τὸ ῥεῦμα τῶν τριῶν Καρυῶν εἶναι καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τοῦ Κορτζιᾶ ἢ Κορτζιᾶ· ὑπὲρ δὲ τοῦ Κορτζιᾶν καὶ ἀντικρὺ τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, ἀλλὰ ταύτης καταςραφείσης μένει μόνον ὁ Ναὸς αὐτοῦ, κτίσμα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Β'. κατὰ τὴν εἰς τὴν δυτικὴν γωνίαν αὐτοῦ πρὸς τὸ βάθρον ἐπιγραφὴν ὅπου τὸ ὄνομα τοῦ κτίστου, καὶ τὸ ἔτος ςω'. ὀκτωβρίου κ'. ἐβλάβη δὲ ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς καὶ ἀνεκαινίσθη ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Γ'. εἶναι δὲ ναὸς εὐρύχωρος καὶ ςερεὸς, ᾠκοδομημένος ἐπὶ μεγάλου ὑπογείου, νῦν δὲ τζαμίον. Ὑπεράνω δὲ τῆς Ὑπαπαντῆς εἶναι καὶ ἡ ἐνορία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Τζαρτακλῆ, περὶ τὸν ὁποῖον ὑπάρχουσι παρεκκλήσια τὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ τῆς Εὐαγγελιστρίας καὶ τὸ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου κτίσμα κατὰ τὴν παράδοσιν Εὐδοκίας τῆς θυγατρὸς μὲν Μανουὴλ τοῦ Β'. συζύγου δὲ Κωνσταντίνου τοῦ Ὑψηλάντου· τούτου δὲ περίεργος εἶναι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐπειδὴ ἔξωθεν οἱ τοῖχοι του ὁμοιάζουσι φατνώματα κανονικὰ, ἑπομένως ἄνω μὲν εἶναι τοῦ Ταξιάρχου κάτω δὲ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἐν ᾗ ὑπῆρχον αἱ εἰκόνες τῆς Εὐδοκίας, καὶ ἄλλων, ἃς εὐσεβὴς χεὶρ χάριν ἐπισκευῆς τὰς ἠσβέτωσεν, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλαι τινες ὧν τὰ ὀνόματα δύσκολον κανεὶς νὰ ἐξιχνιάσῃ· εἰς τὴν αὐτὴν δὲ ἐνορίαν ὑπάγεται καὶ ὁ ναὸς τοῦ μετοχίου τῆς Σουμελᾶς ὁ ἐπ ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως· ὑπεράνω δὲ τῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι καὶ ἡ ἐνορία τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ

τοῦ ὁποίου εἶναι εἰκόνες τινες ἀρχαῖαι φερθεῖσαι ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Εὐγενίου πλησίον δὲ αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ νεόδμητος Ἀλληλ. σχολὴ τῆς ἐνορίας.

Ὑπὲρ δὲ τὴν ἐνορίαν τῆς Ὑπαπαντῆς εἶναι καὶ ἡ τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου, ἥτις νῦν ἐκ βάθρων ἀνεγείρεται ἡ μεγίστη τῶν ἐν Τραπεζοῦντι· αὕτη ἡ Ἐκκλησία ἐκτίσθη ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ναοῦ, καὶ περὶ αὐτὴν ἦτο μοναστήριον γυναικῶν κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Β΄. Ἰωάννου καὶ τῆς Εὐδοκίας τῆς Παλαιολογίνης, ὧν καὶ αἱ μεγαλοπρεπεῖς εἰκόνες ἦσαν ἐν τῷ Νάρθηκι αὐτοῦ, ἀλλὰ σήμερον καταστραφεῖσαι. Ἐν τῷ αὐτῷ νάρθηκι ἐτάφη καὶ πρὸ δύο ἐτῶν ἡ σύζυγός μου Ὑπατία θυγάτηρ Λασκαρίδου θανοῦσα τῇ 22 Σεπτεμβρίου 1868. Ἀντικρὺ τοῦ νάρθηκος εἶναι καὶ ὁ τάφος τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς κάτω Ἰβηρίας Σολομῶντος ταφέντος τῇ 6 Φεβρουαρ. 1815· ἐνταῦθα δὲ εἶναι καὶ ἡ μητρόπολις, ὅπου συνήθως ἑδρεύει ὁ Ἀρχιερεὺς Τραπεζοῦντος· παρεκκλήσια δὲ εἶναι αὐτῆς ἡ Ἁγία Κυριακή, τὸ τῶν Ἀσωμάτων, τὸ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, καὶ τὸ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ὅπου εἶναι τὸ Φροντιστήριον ἐπὶ τῆς παραλίας τριώροφον καὶ μέγα κτίριον, ὡς καὶ τὸ κεντρικὸν Ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ παραλλήλως αὐτοῖς τὸ Παρθεναγωγεῖον. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου εἶναι ἡ τῆς Ἁγ. Μαρίνας, ἧς παρεκκλήσια εἶναι τὸ τοῦ Ἁγ. Νικολάου καὶ τὸ τοῦ Ἁγ. Ἐλευθερίου ἐπὶ τοῦ μόλου τοῦ Δάφνου· ἐπὶ δὲ τοῦ ἐνταῦθα χερσονήσαντος ἀκρωτηρίου εἶναι καὶ τὸ Λεοντόκαστρον σήμερον Κουζὲλ σεράγι λεγόμενον, χρησιμεῦον νῦν ὡς λοιμοκαθαρτήριον, ἐν ᾧ πρότερον πρὸ 200 ἐτῶν ἦτον μὲν ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Μαρίνης, ἀλλὰ διωχθέντων τῶν Χριστιανῶν ἡ Ἐκκλησία κατεστράφη καὶ τὸ Λεοντόκαστρον ἐχρησίμευσεν ὡς ἕδρα οἰκογενείας τινος Τερεπεγίδων.

Ὑπὲρ δὲ τὴν Ἁγ. Μαρίναν Μ. εἶναι καὶ τὸ ἱπποδρόμιον ἢ μιντάνιν κατὰ τὸν Πανάρετον, νῦν δὲ Κιαβοὺρ μεγτὰν καλούμενον, ὅπου σήμερον κατέρχονται κατὰ ἑκατοντάδας τὰ καραβάνια τῆς Περσίας· τοῦτο ὁ Ἰζὲτ πασσᾶς ἐφύτευσε μὲν μὲ διάφορα δένδρα, εἶτα ὅμως ἠμελήθη καὶ τέλος πλεῖστον μέρος ἐπωλήθη εἰς οἰκόπεδα καὶ οὕτω ἐμικρύνθη ἐπαισθητῶς. Πλησίον δὲ αὐτοῦ εἶναι καὶ τὸ τζαμίον καὶ ὁ τάφος τοῦ

Digitized by Google

Σκεντὲρ πασσᾶ τοῦ ὑποστρατήγου τοῦ Σουλτὰν Σελὶμ τοῦ Α' καὶ ἡ δεξαμενὴ τοῦ ὕδατος (ταξίμι) ὅπερ ὁ Ὀσμὰν πασσᾶς δι' ἐξόδων του ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν. Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τὸ Μεγτάνι λιμένι τοῦ Δαφνοῦ ἢ τῆς Δαφνοῦντος εἶναι καὶ ἡ ὁμώνυμος συνοικία ἔχουσα δύο ἐνορίας καὶ δύο ἐκκλησίας τὴν τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ὅπου καὶ ἡ ἀλληλοδιδακτικὴ σχολή· ὑπὲρ τὴν Δαφνοῦντα δὲ καὶ ὑπὸ τὸν Μιθρεῖον καὶ ὅπου σήμερον τὸ ἑλλ. νεκροταφεῖον ἔκειτο καὶ ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου κτίσμα Ἄννης τῆς γυναικὸς τοῦ Ἰωάννου Μουρούζου, καὶ ὑπὲρ αὐτὴν ἡ μονὴ τοῦ Ἁγ. Σάββα περιέχουσα πολλὰ παρεκκλήσια ἐντὸς τῶν βράχων· ὁ δὲ σωζόμενος ναὸς τοῦ Ἁγίου Σάββα εἶναι ἐντὸς μονολίθου λαξευτοῦ· πρὸς Ἀν. δὲ αὐτοῦ ἦτον καὶ ἡ μονὴ τῆς Ἐλεούσης ἧς ὁ ναὸς κεῖται ἐρείπιον ἐπὶ παραλίου ὑψηλοῦ καὶ ἐπιπέδου βράχου.

Πρὸς Δυσμὰς δὲ καὶ ὑπὸ τὸ Μιθρεῖον εἶναι καὶ ἡ μονὴ γυναικῶν ἡ τῆς Θεοσκεπάστου ὡραῖον καὶ εὐρύχωρον κτίριον πολλάκις ἐπισκέυασθὲν ὑπὸ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ' οὗτινος σώζονται αἱ ἀρχαῖαι εἰκόνες ὡς καὶ τῆς συζύγου του Εὐδοκίας εἰς τὸν ἀριστερὸν χορὸν τῶν ψαλτῶν. Σώζονται δ' αὐτοῦ κτίρια οἱ σταῦλοι,καὶ μία μεγάλη αἴθουσα· ἀλλὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ χρόνου καταπεσόντα ἀνεκαίνισεν ἅπαντα ὁ νῦν ἀρχιερατεύων Κὺρ Κωνστάντιος ἰδίαις δαπάναις· ταύτης δὲ ὁ ναὸς ὢν ἐντὸς τοῦ βράχου, καὶ ἱκανῶς εὐρύχωρος, ἔχει καὶ πολλὰ παρεκκλήσια ἐντὸς τῆς μονῆς ἀριθμούσης περὶ τὰς 15 καλογραίας· ὑπεράνω δὲ αὐτῆς καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεγάλου ἐπιπέδου τοῦ Μιθρείου (Πόστεπε) εἶναι καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἁγιαστῆ, ὅστις ἐκτίσθη ἐπὶ ὀκταγώνου βάσεως ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ναοῦ πιθανῶς τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Μίθρα, ὅθεν καὶ Μιθρεῖον ἐκλήθη ὁ λόφος καὶ τὸ παρακείμενον χωρίον Μελεθρεῖον μέχρι τοῦ νῦν καλεῖται.

Ἄντικρυ δὲ καὶ ὑπὲρ τὸν ποταμὸν τῆς Τραπεζοῦντος τὸν νῦν καλούμενον Πυξίτην εἶναι καὶ αἱ κῶμαι ὅπου ἐσκήνωσαν οἱ μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος Ἕλληνες,καὶ ἡ θέσις ὅπου σήμερον ὁ ναΐσκος Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ δυνατὸν νὰ τεθῇ καὶ ὁ βωμός,τὸ ὅριον τοῦ δρόμου,ὅπερ τότε προσδιώρισαν εἰς τοὺς ἀ-

Digitized by Google

γωνιζομένους· ὄπισθεν δὲ καὶ ἐπὶ τῆς παραλίας εἶναι καὶ ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Φωκᾶ νῦν δὲ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Τραπεζουντίου· ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ εἶναι τὰ Κύμινα ἢ Χότζη ὅπου ὑπάρχουσι διάφοραι ἐξοχαὶ θεριναὶ καλόκτισται τῶν Τραπεζουντίων, ὡς καὶ ὑπεράνω τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὸ Σοβοὺκ σουγιοῦ, καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ὑπερκείμενα χωρία· πρὸς Ἀν. δὲ τῆς Χότσης καὶ τέσσαρας ὥρας μακρὰν εἶναι καὶ αἱ ὡραῖαι καὶ καρποφορώτατοι πεδιάδες τῶν Κοβάτων ἢ Δοράνων ἐξ ὧν ἡ περίπυστος οἰκογένεια τῶν Δορανιτῶν· τὰ μέρη δὲ ταῦτα ὅλως ἐλαιόφυτα καὶ ἀμπελόφυτα σήμερον στεροῦνται αὐτῶν καταστραφέντων· ἔχει ὅμως ὡραῖα ὀπωρικὰ καὶ τὰ καλήτερα λεπτοκάρυα καὶ ἀφθόνους σταφυλὰς ἀλλ' εἰς ἀγρίαν κατάστασιν. Ἐνταῦθα δὲ περὶ τὸ χωρίαν Σάναν εἶναι καὶ πηγὴ ἐξάγουσα ὀξὺ ἀνθρακοῦχον ὕδωρ μὲ διάφορα ἀλκάλια καὶ ὀλίγον σίδηρον· ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ εἶναι ὄρος τὸ ὁποῖον πρὸ 40 ἐτῶν ἐξ ὑφέσεως κατέστη λίμνη· οὐ μακρὰν δὲ τούτου παραλίως εἶναι τὸ Ἡράκλειον ἐπὶ τῶν ὁρίων τῶν Σουρμένων ἔχον φρούριον, περὶ τοῦ ὁποίου ἡ παράδοσις διαφημίζει ὅσα καὶ περὶ Κορδύλης εἴπομεν.

Ὑπὲρ τὴν Τραπεζοῦντα δὲ πρὸς Μ. ἐπὶ 2 ὥρας περίπου εἶναι ἡ Σκυλολίμνη (Γκιολτζαὴρ) ὅπου φαίνονται ἀκόμη τὰ ἐρείπια τοῦ ἐκεῖ φρουρίου, καὶ ὑπ' αὐτην ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸ ἐνδότερον εἶναι τὸ Χοσογλὰν, καὶ ἄντικρυ αὐτοῦ πρὸς Ἀν. μονὴ παλαιὰ τῆς Παναγίας τοῦ Κλινᾶ εἰς θέσιν Κελάδι σωζομένη μὲν, ἀλλ' ἔρημος μοναχῶν, χρησιμεύουσα ὡς ἐκκλησία εἰς τὰ πλησίον χωρία τοῦ Κελάδι· μίαν δὲ ὥραν ὑπὲρ τὸ Χοσογλάνι εἶναι αἱ ὑπωρεῖαι τοῦ πρὸς Δ. Καγκᾶ ὅπου ὑπάρχουν πηγαὶ ὀξυανθρακούχου ὕδατος· ἐνταῦθα δὲ ὁ ποταμὸς χωριζόμενος διαιρεῖται εἰς δύο τὸν κατευθεῖαν τῆς μεγάλης ὁδοῦ, καὶ ἄλλον τὸν Διπόταμον, φερόμενον Ν.Α. πρὸς τὴν Γαλίαιναν· ὄπισθεν δ' αὐτοῦ πρὸς Ἀν. καὶ ὑπὸ τὸ ὄρος Πυργὶ εἶναι εἰς ἓξ ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ Τραπεζοῦντος τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Περιστερᾶ κείμενον ἐπὶ ὑψηλοῦ βράχου κλίνοντος ἐντὸς βαθυτάτου κρημνοῦ μικροῦ τινος ποταμοῦ κατερχομένου πρὸς τὰ Κόβατα.

Αὕτη δὲ ἡ μονὴ ἦν μὲν κτίριον τῶν Μεγάλων Κομνη-

Digitized by Google

νῶν ἀλλὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐκδιωχθέντων τῶν μοναχῶν ἠρημώθη, ὕστερον δὲ ἀπὸ 60 ἐτῶν ἀπὸ ἀσκητῶν τινων καταφυγόντων εἰς τὰ παρακείμενα ὄρη ἠνοίχθη καὶ βαθμηδὸν πάλιν ἔλαβε τὴν προτέραν αὐτοῦ εὐπρέπειαν. Πρὸ χρόνων ὡς καὶ τὰ ἄλλα μοναστήρια, ἠρίθμει πολλὰς δεκάδας μοναζόντων, νῦν δὲ μόλις τὸ ὅλον 15. Καί τοι δὲ εἶναι μικρότερον τῶν ἄλλων εἶναι ὅμως τὸ ὡραιότερον, καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχει τάξις τις ἀληθῶς μοναχική. Ὁ ἡγούμενος δὲ ταύτης εἶναι καὶ ἔξαρχος τῶν πέριξ χωρίων συνισταμένων εἰς 800 οἰκογενείας, ἀφ' ὧν κατ' ἔτος λαμβάνει δικαίωμά τι, καὶ χειροτονεῖ ἱερεῖς, ἐκδίδει ἀδείας γάμων ἢ διαζύγια καὶ λοιπὰ ὡς ἀρχιερεὺς, ὑπείκων ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ὡς καὶ πάντα τὰ λεγόμενα Σταυροπηγιακὰ μονάστήρια· ἡ δὲ θέσις καὶ διαίρεσις καὶ ἡ ἐσωτερικὴ οἰκονομία αὐτοῦ εἶναι ἀρκετὰ καλὴ, καὶ οἱωνεὶ ὡς φρούριον μεταξὺ τῶν ἐκεῖ δασέων. Ἡ δὲ βιβλιοθήκη του ἄλλοτε ἀρκετὰ πλουσία, σήμερον ἐκγυμνωθεῖσα ἀπὸ τῶν κατὰ καιρῶν περιηγητῶν καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἐξαρχων ἔχει μόνον χειρόγραφα Εὐαγγελίου καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ καί τινας ἀρχαίας ἐκδόσεις συγγραφέων· φαίνεται δὲ ἐν τῷ κώδηκι αὐτῆς καὶ ὁ Μ. Μηναΐδης σημειωμένος, ὅστις πρὸ 20 ἐτῶν περιελθὼν τὰ κατὰ τὴν Λαζίαν μοναστήρια, οὐκ ὀλίγα ἐσυλήσατο πολύτιμα χειρόγραφα δολίως· συχνάζεται δὲ ἡ μονὴ αὕτη ὑπὸ πάντων τῶν κατὰ τὸν Εὔξεινον Χριστιανῶν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν περιοίκων Μωαμεθανῶν.

Ὑπὲρ δὲ τὴν Μονὴν εἶναι καὶ τὸ ὄρος Πυργὶ ὅπερ ἐνίοτε ἀναδίδει καπνόν· ὄπισθεν δ' αὐτοῦ εἶναι ἡ Γαλίαινα καὶ ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ κοιλάδι τῶν Λειβαδίων εἶναι καὶ τάφος στρατηγοῦ τινος Μιχαὴλ Χιώτου κατὰ τὴν παράδοσιν ἀποθανόντος ἐκεῖ εἰς τοὺς κατὰ τῶν Περσῶν πολέμους· ἀπὸ δὲ τῶν Λειβαδίων εἶναι τὰ ὄρη τῶν Δριλῶν ἢ τῆς νέας Ματζούκας ὅπου εἶναι τὸ ὄρος Μανόη, μεταλλεῖον ἀργύρου ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν καὶ ἔχον πλεῖστα θημωνίας σχωριῶν ὁμοίων τοῖς τοῦ Λαυρίου, ἡ δὲ ὑπερκειμένη χώρα ὅλως δασώδης καὶ ποώδης λήγει εἰς τὰ οροπέδια ἢ παρχάρια τῆς Λιβερᾶς.

Ἀναλαμβάνοντες δὲ τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ Τραπεζοῦντος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν φέρουσαν ἀπαντῶμεν μετὰ 5 ὥρας πρῶτον

Digitized by Google

σταθμὸν τὸ Δικαιόσημον (Γζεδισλίκ), ὅπου ὑπάρχει μικρὰ ἀγορὰ μόνον καί τινες ξενῶνες, καὶ ἡ ἕδρα τοῦ Ἐπάρχου· ἐνταῦθα δὲ πάλιν τέμνεται ἡ ὁδὸς εἰς δύο, καὶ ἡ μὲν Ἀνατολ. φέρει πρὸς τὴν Κουσπιδὴν, καὶ τὴν Μονὴν Σουμελᾶς, ἡ δὲ πρὸς Μεσημβρίαν φέρει εἰς Χορτοκόπην καὶ ἐκεῖθέν εἰς Καρὰ-καπὰν καὶ Κολάτιον τὴν θερινὴν πρὸς Ἐρζερούμ δίοδον· ἡ αὐτὴ δὲ διὰ τῶν Χαψίων καὶ Ζυγάνων σχηματίζει τὴν χειμαιρινὴν ὁδὸν τὴν πρὸς Ἐρζερούμ. Ὑπέρκεινται δὲ τοῦ Δικαιοσήμου Ἀν. ἡ Λιβερὰ τερπνότατον χωρίον διὰ τὸ ποῶδες αὐτοῦ τὰ κρύα ὕδατά του, ἔχουσα 200 οἰκίας ὅλας Ἑλλήνων, οἵτινες φημίζονται διὰ τον βουκολικὸν καὶ ἐρωτικόν των βίον· τῆς αὐτῆς δὲ φύσεως εἶναι καὶ ὅλοι τῶν πέριξ χωρίων οἱ κάτοικοι ἀποζῶντες ἀπὸ τῶν κτηνῶν των καὶ τῆς μικρᾶς γεωργίας, καὶ πολλοὶ τούτων ἀποδημοῦσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετερχόμενοι ἐκεῖ τὸν χαλκέα· πλησίον δὲ τῆς Λιβερᾶς εἶναι καὶ τὸ χωρίων Καπίκιογιου, ἔνθα καὶ ἡ Βερναρδάκειος σχολὴ, διατηρουμένη δι' ἐξόδων καὶ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ τοῦ Κ. Δ. Βερναδάκη. Ἐνταυθα ὡς καὶ πανταχοῦ τῆς Ματζούκας εὑρίσκονται πλῆθος ἀρχαίων ἐκκλησιῶν τῆς Κομνηνῶν, καὶ ἐρείπια συχνὰ τῶν φρουρίων ἢ κάστρων τῆς Ματζούκας. Πρὸς Δυσμὰς δὲ τοῦ Δικαιοσήμου εἶναι τὰ χωρία, Σπέλια ὀνομασθὲν οὕτω διὰ τὰ πολλὰ ἐκεῖ σπήλαια, καὶ ἡ Δανζάχα καὶ ἄλλα· περίφημα δὲ εἶναι τὰ παρχάρια αὐτῶν, ὅπου συνήθως ἤρχοντο τὸ θέρος αἱ αὐτοκρατορικαὶ οἰκογένειαι, τὸ τῆς Σπέλιας τῆς Φιανόης, τὸ Γαντοπέδιν καὶ τὰ Μάρμαρα. Πλησίον δὲ τῶν Χαψίων ὑπεράνω καὶ πρὸς Δ. εἶναι καὶ ἡ Μονὴ γυναικῶν Κρεμαστὴ Παναγία λεγομένη κτισμένη ἐπὶ κρημνώδους βράχου, καὶ ἔχουσα περὶ τὰς δώδεκα μαναχάς· ὑπεράνω δὲ αὐτῆς εἶναι τὸ Μοναστήριον Βαζελῶνος ἐν μέσῳ δασῶν τὸ πλεῖστον χρόνων ὁμιχλωδῶν, καὶ ἐπὶ βράχου ὑψηλοῦ μέγιστον οικοδόμημα, καὶ τὸ ἀρχαιότερον πάντων, κτισθὲν πρὸ τῆς Σουμελᾶς· ἀνεκαινίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Βελισσαρίου, καὶ εἶτα παθὸν ἐκ τῶν πολέμων μετετοπίσθη ὑψηλότερον εἰς ἣν θέσιν σήμερον ὑπάρχει ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Α' Κομνηνοῦ, ὡς καὶ τὸ Χρυσόβουλόν του δηλοῖ· ἔχει δὲ καὶ Χρυσόβουλον τοῦ Μεγάλου Πέτρου τῆς Ῥωσσίας καὶ ἄλλα σιγγίλια πατριαρχικὰ καὶ βιβλιοθήκην

16.

Digitized by Google

ὁμοίαν τῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Περιστερᾷ· ἀπὸ δὲ τῶν 80 μοναχῶν οὓς ὁ Τουρνουφόρτης ἀναφέρει μόλις ἔχει 15. Ὁ ἡγούμενος δ' αὐτοῦ εἶναι ἔξαρχος τῶν περικειμένων χωρίων συγκειμένων ἀπὸ 1200 οἰκογενειῶν, ὧν ὁ βίος εἶναι οἷος καὶ ὁ τῶν λοιπῶν· ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ Δυσμικῶς εἶναι τὰ παρχάρια τὰ χωρίζοντα ταῦτα τὰ μέρη ἀπὸ τῆς Τόνιας, Μεσημβρινῶς δὲ εἶναι τὰ Παρχάριον τῆς Μουζένης, ἅτινα χωρίζουν τὰ περὶ τὴν Γραπεζοῦντα ἀπὸ τῆς Χαλδίας.

Ἡ δὲ κατάστασις τῶν μερῶν τούτων ἡ ἠθικὴ εἶναι παράπολυ οἰκτρά, ἐπειδὴ καὶ σχολείων τὸ πλεῖστον στεροῦνται, καὶ μόνον οἱ κατὰ τὰ χωρία ἱερεῖς κατὰ τὸ ἀρχαιότερον διδάσκουσί τινας τὸ ἀναγινώσκειν· ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι οἱ ἔξαρχοι τῶν Μοναστηρίων βαθμηδὸν θὰ θεραπεύσωσι τὰς ἀνάγκας ταύτας τῶν χωρικῶν, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἐν γένει εἶναι εἰς βάρβαρον κατάστασιν, καὶ οὔτε ἡ γεωργία των οὔτε κανὲν ἔργον των εἶναι ἄξιον, ὥστε νὰ ἐκπολιτίσῃ αὐτούς, ἔχοντας ἀνάγκην νὰ διδαχθῶσι πολλά, καὶ ὅσα ἀφορῶσι τὴν κτηνοτροφίαν τὴν γεωργίαν καὶ λοιπὰς ἐργασίας των· οἱ ἐν Εὐρώπῃ μοναχοὶ ἂν καὶ εἰς πολλὰ κακίζωνται, ἔκαμον ὅμως καὶ καλά, μεταδόσαντες εἰς τοὺς περιοίκους των τὴν γεωργίαν φέροντες διάφορα φυτὰ καὶ καλλιεργοῦντές αὐτά, καὶ πολλὰ καὶ ξένα φέροντες ἐπιτηδεύματα κατέστησαν αὐτοὺς καὶ γεωργοὺς καὶ κτηνοτρόφους καὶ βιομηχάνους. Τὸ παράδειγμα λοιπὸν αὐτῶν εἰς τοῦτο πρέπει νὰ μιμηθῶσι καὶ οἱ ἔξαρχοι τῶν Μονῶν, διὰ νὰ προάξωσι τοὺς ὑπ' αὐτοὺς Χριστιανούς.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Δικαιοσήμου πρὸς Ἀν. καὶ παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμίου τῆς Παναγίας ἐπὶ δύο ὥρας εἶναι ἡ γέφυρα τῆς Παναγίας, ὑπὲρ τὴν ὁποίαν εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ Κουσπηδῆ καλογραίων· ἐνταῦθα δὲ διχάζεται ὁ ποταμὸς καὶ ὁ μὲν πρὸς τὸ Ν. Ἀν. βαίνει πρὸς τὸ Μετζίτι Κάσκαμον καὶ Κρώμνην, ὁ δὲ Β. Ἀν. διευθύνεται πρὸς ὄρος Μελᾶ· ἡ δὲ ἐντεῦθεν ὁδὸς μέχρι τῆς Σουμελᾶς ἔχουσα τρίωρον ἀπόστασιν εἶναι ὑπὲρ τὸν ποταμόν, ὅστις διὰ τοὺς πολλοὺς καταῤῥάκτας καὶ τὴν ἐκ τούτων μεγάλην βοὴν παρέχει ἔκπληξίν τινα τοῖς διαβάταις, ὅσον τρόμον προξενοῦν καὶ οἱ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ κρημνοὶ καὶ βράχοι· τὸ δασῶδες

Digitized by Google

δὲ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ὁμιχλῶδες τῆς φάραγγος ἐμποιεῖ μελαγχολίαν· ἡ δὲ πρὸς τὰς ὑπωρείας τῆς Σουμελᾶς μιᾶς ὥρας ὁδὸς εἶναι σκοτεινοτάτη καὶ μελαγχολική, ἐπειδὴ τὰ ὑψηλὰ δένδρα, δι' ὧν διέρχεται δὲν συγχωροῦσι τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου νὰ τὴν ἐπισκέπτωνται, καὶ ἡ ὁμίχλη ἐνταῦθα γίνεται πυκνοτέρα ὅσον τις πλησιάζει τὰς ὑπωρίας· ἐνταῦθα δὲ ὅπου σχεδὸν τελευτᾷ ἡ φάραγξ εἶναι γέφυρα, ἀπὸ τῆς ὁποίας τότε μόνον παρουσιάζεται τὸ ὄρος Μελᾶ, ὅλως μέλαν καὶ ψιλὸν, καὶ περὶ τοὺς 1500 πόδας ὑψηλόν· φαίνεται δὲ ἡ κορυφή του ἐγκύπτουσα εἰς τὴν φάραγγα, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τούτου τοῦ μέλανος ὄρους φαίνεται εὐθὺς ὡς κεκολαπτωμένη ἡ Μονὴ καταπληκτικὴν ἔχουσα θέαν· ἀπὸ τῆς γεφύρας δὲ μέχρι πρὸ τῆς Μονῆς σχεδὸν εἶναι ἡμίσεια ὥρα, καὶ ἡ ὁδὸς ἡ φέρουσα πρὸ αὐτὴν εἶναι ἑλικοειδὴς, ἔχουσα ὑπὲρ τοὺς 40 ἑλιγμοὺς ἢ κουτσαγγέλια κατὰ τὴν ἐπιτόπιον διάλεκτον. Ἐνταῦθα δὲ παρὰ τῷ βράχῳ εἶναι κτισμένη μεγάλη λίθινος κλίμαξ ἐξ 80 βαθμίδων, ὅπου τις ἀπαντᾷ σιδηρᾶν πύλην μικρὰν, ἥτις εἶναι ἡ μία καὶ μόνη εἴσοδος τῆς Μονῆς· ὁ δὲ ταύτης θυρωρὸς ἀφοῦ εἰδοποιήσῃ τὸν ἡγούμενον, καὶ λάβῃ τὴν ἄδειαν, ἀνοίγει τὴν πύλην, καὶ τότε ἐξ αὐτῆς πάλιν κατέρχεταί τις κλίμακα ὑπὲρ τὰς 90 βαθμίδας ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βαρυήχων καὶ δεινῶς ἠχούντων κωδώνων, οὐ μικρὸν παρεχόντων συγκίνησιν· εὐθὺς δὲ πρὸ τῆς κλίμακος ταύτης εἶναι καὶ ὁ κυρίως ναὸς λελατωμημένος ἐντὸς τοῦ μέλανος βράχου.

Ἡ Μονὴ τῆς Σουμελᾶς ἐκτὸς τοῦ ναοῦ τούτου τιμωμένου εἰς ὄνομα τῆς Κοιμήσεως, ἔχει καὶ ἄλλα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς παρεκκλήσια ὑπὲρ τὰ 15, ὧν πρωτεύει τὸ τῆς Ἁγίας Βαρβάρας σχεδὸν ὂν χωριστὸν μοναστήριον. Ἐκτίσθη δὲ πρῶτον ὡς σκήτη κατὰ τὸ 386 ὑπὸ τῶν Πατέρων Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου τῶν Ἀθηναίων ἐλθόντων ἐνταῦθα ἐξ Ἀθηνῶν, ἴσως διὰ τὰς τότε ἐκεῖ ἐπιδρομὰς τῶν Οὐννικῶν φυλῶν, φερόντων καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου Ἀθηναίαν ὀνομαζομένην, καὶ ἔργον τοῦ Λουκᾶ φημιζομένην, ἥτις καὶ μέχρι τοῦ νῦν σώζεται. Ὁ δὲ τότε Τραπεζοῦντος ἡγεμὼν Αὐγουστάλιος Κορτίκιος συντρέχων τὴν εὐλάβειαν αὐτῶν, ἔκτισε πρῶτος τὴν Μονὴν καὶ τὸν ναὸν, εἶτα δὲ ἐπεσκεύασε Βελισσάριος ὁ

Digitized by Google

στρατηγός· Γεώργιος δέ τις φαίνεται ἐξ ἐπιγραφῆς τινος σὺν τῇ συζύγῳ του Ἐλισάβετ ὅτι ἐπεξέτεινε τὸ κτίριον τῆς Μονῆς. Ἐπὶ δὲ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν οὐ μόνον ἐκοσμήθη ἀλλὰ καὶ πολλὰς πέριξ χώρας διὰ σιγιλίων ἐδωρήσατο ὁ Ἀλέξιος Γ'. ἃς μέχρι τοῦ νῦν καρποῦται ἡ Μονὴ ἐξασκοῦσα ἐπ' αὐτῶν ἐξαρχικὴν ἐξουσίαν. Ἄξια δὲ λόγου κειμίλια ἔχει τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου μόλις πηχιαῖον ἔχουσαν μῆκος, καὶ πολλὰ δὲ χρυσοῦ καὶ ἀδαμάντων μαργαριτῶν καὶ λοιπῶν κοσμήματα, καὶ ςαυρὸν ἐντὸς ἀργυροῦ κιδωτίου μέρος τοῦ τιμίου ξύλου δωρηθὲν ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Β'. τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, ὡς καὶ οἱ ἐν τῷ κιδωτίῳ ἀρχαῖοι Ἰαμβικοὶ στῖχοι δηλοῦσιν.

Ἐνθάδε κεῖται τὸ τρισόλβιον ξύλον
Ἐν ᾧ Χριστὸς ἡγίασε τὴν κτίσιν
Ὁ Ἐμμανουὴλ τοῦ Ἀλεξίου γόνος
Κομνηνὸς Ἄναξ εὐσεβὴς Αὐτοκράτωρ
Ὡς δῶρον ἁγνὸν τῇ Παναγνῷ προσφέρει
Ἐν τῷ δὲ Ναῷ τούτου τοῦ Μελᾶ ὄρους.
Χ: Υ: ατυ'. (1390).

Πρὸς τούτοις τὸ σιγίλιον ἢ χρυσόβουλιν Ἀλεξίου Γ'. ὅπερ ἀφαιρεθὲν ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἐδόθη εἰς ἀντίγραφον, καὶ τὸ σιγίλιον τοῦ Σουλτὰν Σελὶμ καὶ τρεῖς μεγάλαι λαμπάδες αὐτοῦ, πολλὰ δὲ χειρόγραφα ἀρχαῖα Εὐαγγελίων καὶ λοιπῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὡς πολλὰ καὶ ἄλλα πολυτελῆ ἀφιερώματα Χριστιανῶν κοσμοῦσι τὴν Μονὴν ταύτην· ἡ δὲ βιβλιοθήκη ταύτης οὖσα πλουσιωτάτη ἀπὸ ἀξιολόγων διαφόρων χειρογράφων, ἀπώλεσε ταῦτα ἁρπαγέντα ὑπὸ τῶν κατὰ καιρὸν Πατριαρχικῶν Ἐξάρχων ὡς καὶ τῶν ξένων περιηγητῶν, πολλὰ δὲ καὶ ἐξ ἀγνοίας τῶν μετὰ ταῦτα ἀπωλεσθέντα.

Μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν ἡ Μονὴ ὑπῆρξε τὸ καταφύγιον τῶν Μουσῶν καὶ μέχρι πρὸ 80 ἐτῶν δείκνυσιν ἄνδρας ἐξελθόντας αὐτῆς ἱκανῶς εὐπαιδεύτους καὶ γενομένους Ἀρχιερεῖς καὶ Πατριάρχας· συνέτεινε δὲ πολὺ καὶ εἰς τὴν στήριξιν τῶν Χριστιανῶν· τόσον δὲ σέβας ἑλκύει τῶν κατὰ τὸν Εὔξεινον οἰκούντων, ὥστε ὑπάρχει μέχρι τοῦδε τὸ μόνον ὅπερ ἐπισύρει πλῆθος προσκυνητῶν καθ' ἑκάστην οὐ μόνον τῶν Ἑλλή-

Digitized by Google

νων ἀλλὰ καὶ Ἀρμενίων καὶ Μωαμεθανῶν· τῇ δὲ 15 Αὐγούστου ἡμέρᾳ τῆς Πανηγύρεώς της, ὑπὲρ τὰς 5 καὶ 10 χιλ. πολλάκις προσέρχονται προσκυνηταί· πανταχοῦ δὲ τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς ἐντὸς χώρας ἔχει μετόχια. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ ἐνῷ ἄλλοτε ἠρίθμει 100 μοναχοὺς σήμερον ἔχει μόλις 20 καὶ τούτους ἥκιστα λάτρας τῶν Μουσῶν· πολὺ δὲ εἰσέτι δύναται νὰ ὠφελήσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι παρακείμεναι Μοναὶ, ἂν οἱ ἡγούμενοι προσπαθήσωσι νὰ διαδώσωσι τὰ γράμματα, καὶ συστήσωσι τὴν καλλιέργιαν εἰς τοὺς περὶ αὐτὰς περιοίκους· ἔχει δὲ ἡ μονὴ ὑπὸ τὴν Ἐξαρχίαν της πλείους τῶν 1600 οἰκογενειῶν, οὖσα καὶ αὕτη Σταυροπηγιακὴ καὶ ἐξαρχωμένη ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου· ἐνταῦθα δὲ ὡς εἰς τὰ Μετέωρα ἢ καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐξορίζονται πολλοὶ δια πολιτικὰ καὶ ἠθικὰ ἐλαττώματα κληρικοὶ, καὶ μόνον ἐνταῦθα αὐστηρῶς ἐπιτηρούμενοι· σήμερον δὲ κτισθεῖσα πολυτελέστερον ἐγένετο εὐρυχωροτέρα, καὶ προσέτι ἀπέκτησε πολλὰ ἔπιπλα χρησιμεύοντα διὰ τοὺς ξενους προσερχομένους προσκυνητάς.

Πρὸς Ἀν. τῆς Σουμελᾶς διὰ τοῦ ὄρους Σφενδαμνῶνος καὶ τοῦ Ταύρου ἐπὶ 6 ὥρας φέρει πρὸς τὴν Σάνταν (ὅπου οἱ παλαιοὶ Σίνται) περιέχουσα, ἑπτὰ χωρία ἑλληνικὰ, ὧν οἱ κάτοικοι τὸ πλεῖστον εἶναι μεταλλουργοὶ, λιθοξόοι καὶ κτίσται· τὸ δὲ κυρίως προϊὸν αὐτῶν ἡ κτηνοτροφία καὶ τινες δημητριακοὶ καρποί· φημίζονται δὲ οὗτοι ὡς ἀνδρεῖοι καὶ τολμηροὶ ὄντες εὐμήκεις καὶ ὡραίας φυσιογνωμίας, ἔχοντες τὴν καταγωγήν των ἀπὸ ἀποικίας τινὸς γενομένης ἐνταῦθα ἀπὸ Πλατάνων ἢ τῆς Τόνιας 80 ἔτη ἀπὸ τῆς ἁλώσεως Τραπεζοῦντος. Ἐκεῖθεν δὲ πρὸς Μ. διὰ τοῦ Παρχαρίου Καζουκλῆ και τοῦ Κασκάμου καὶ ὄπισθεν τῆς Σουμελᾶς ἐπὶ ἓξ ὥρας φέρει εἰς τὴν Κρώμνην χώραν πετρώδη καὶ φαραγγοειδῆ ἐκ πολλῶν πλησίον ἀλλήλοις χωρίων συγκειμένην, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ὄπισθεν αὐτῆς Ἴμεραν. Αὕτη ἡ χώρα κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων, καὶ εἶχε μὲν ἱκανὸν πληθυσμὸν κατοίκων καὶ εὐημερίαν, ὅτε εἰργάζοντο τὰ μεταλλεῖα· νῦν ὅμως ἀφοῦ αὐτὰ μένωσιν ἀργὰ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ κάτοικοι ἀποδημοῦσιν εἰς διάφορα μέρη ὡς ἔμποροι καὶ κτίσται, καὶ ἰδίως ὡς μεταλλουργοὶ εἰς τὰ ῥωσσικὰ μέρη

ΣΑΝΤΑ

ΚΡΩΜΝΗ

Digitized by Google

περὶ τὴν Τιφλιδα καὶ Καύκασον, ὅπου καὶ πολλὰς ἔκαμαν ἀποικίας.

Ἐκ τοῦ ὀνόματος Κρώμνης, Ἰμέρας καὶ τῶν ἄλλων Χαλύβων Ἀργυρίων καὶ Κοτυώρων εἰκάζομεν ὅτι οὗτοι πρότερον ἐπὶ τοῦ Ὁμήρου, ὅστις ἀναφέρει τὰ ὀνόματα ταῦτα περὶ τὴν παραλίαν τῆς Παφλαγονίας, ἐνῷ μετήρχοντο ἐκεῖ τὴν μεταλλουργίαν, βαθμηδὸν πρὸς Ἀν. ἐρχόμενοι χάριν τῆς μεταλλουργίας κατήντησαν ἕως ἐδῶ, ὅπου ἔδωκαν καὶ τὰ ὀνόματα τῆς παλαιᾶς των πατρίδος· ἐγένοντο δὲ αὐτοῦ ἡ ἀποκατάστασις αὐτῶν εὐθὺ; μετὰ Χριστὸν μὴ δυνηθέντων πλέον νὰ προβῶσιν ἀνατολικώτερον διὰ τὴν πληθὺν καὶ ἀγριότητα τῶν πρὸς Ἀν. ἐθνῶν, ἢ καὶ πλέον ὁριστικῶς διαμείναντες διὰ τὰ αὐτόθι πλούσια μέταλλα πρὸ πάντων εἰς ἄργυρον· ἅπασα δὲ ἡ χώρα αὕτη κατάξηρος οὖσα καὶ πετρώδης ἔτρεφεν ὅμως τοὺς πολυαρίθμους κατοίκους της, καὶ ἐπλούτιζεν αὐτούς, νῦν ὅμως παυσάσης τῆς μεταλλουργίας, ἐστράφησαν οἱ μὲν εὐποροῦντες εἰς ἄλλα ἐπιτηδεύματα, οἱ πτωχότεροι δὲ ἤδη τὰ πάντα στερούμενοι πένονται δεινῶς· καὶ ὡς ἐκ τούτου αἱ συχναὶ ἐνταῦθα ἀποικίαι εἰς Ῥωσσίαν καὶ ἀλλαχοῦ, ὥστε ἐκ τῶν **2000** οἰκογενειῶν μόλις διαμένουσι χίλιαι. Ἐν τούτοις ὥσπερ ἐν Σάντῃ, οὕτω καὶ ἐν Κρώμνῃ καὶ Ἰμέρᾳ ὑπάρχουν καλῶς ἐκτισμέναι οἰκίαι καὶ ἐκκλησίαι καὶ σχολεῖον ἑλληνοαλληλοδιδακτικόν, καὶ οἱ κάτοικοι ἐν γένοι εἶναι φιλόξενοι ἔχοντες καὶ γλῶσσαν καθαρωτέραν, καὶ πλείονας λέξεις ἀρχαιοπρεπεῖς· ἀρτίως δὲ ἐσχηματίσθη ἀδελφότης τῶν ἁπανταχοῦ Κρωμναίων πρὸς σύστασιν καὶ συντήρησιν ἐν Κρώμνῃ ἑλληνικοῦ σχολείου· ὑπὲρ δὲ τὴν Ἴμεραν ὑπάρχει καὶ μοναστήριον γυναικῶν τοῦ Αγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἔχον ἕως **15** μοναχάς, ὡς καὶ ἐρείπια φρουρίων πολλὰ τῇ δε κακεῖσε ἐπὶ ἐρυμνῶν τόπων.

Πρὸς Δυσμὰς δὲ τῆς Κρώμνης καὶ ἐν τῷ ὁμωνύμῳ ποταμῷ (Γιαγλῆ τερε) διήκει χώρα ὅλως ὀρεινὴ καὶ πολλὰς φάραγγας σχηματίζουσα ὅλως ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικουμένη, τὸ πλεῖστον καταφυγόντων μετὰ τὴν ἅλωσιν, ἔνθα μόνον αἴγαγροι μεταξὺ τῶν σπηλαιοειδῶν βράχων ἐνδιαιτῶνται. Εἰς τὴν γραμμὴν ταύτην εἶναι καὶ ἡ Μούζαινα ὑπὸ τὸ Κολάτιον

Digitized by Google

εἰς πλῆθος ἐλλ. χωρίων ἐπὶ δυσπελάστων μερῶν, τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν μετὰ τῆς Κόρης τοῦ Δαβὶδ Ἄννης Τραπεζουντίων οἰκογενειῶν· ἐντὸς δὲ τοῦ ὑπὸ τὴν Μούζαιναν ποταμοῦ εἶναι καὶ μονὴ καλογραιῶν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ζανδοῦ συμποσουμένων εἰς 12· κάτωθεν δ' αὐτῆς 3 ὥρας εἶναι καὶ τὸ χωρίον Κορήαννα, ἡ Κυρὰ (Βασιλοπούλα) Ἄννα, νῦν ὅλως ὑπὸ Μωαμεθανῶν κατοικούμενον. Οἱ κάτοικοι δὲ τῶν μερῶν τούτων διὰ τὸ ἄγονον ψυχρὸν καὶ λεπτόγεον ἀποδημοῦσιν εἰς διάφορα μέρη, ὡς οἱ Κρωμναῖοι, διάφορα ἐπιτηδεύματα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐξασκοῦντες, ὧν κυρίως αἱ γυναῖκες ἀσχολοῦνται εἰς τὴν μικρὰν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν· ἐσχάτως καὶ πολλοὶ τούτων ὡς καὶ ἐκ Σάντης καὶ Κρώμνης ἀπεφάσισαν νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς Ῥωσσίαν, ἀλλ' ὁ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ βοηθὸς Δ'. Γεννήδουνιας ἔργον ἐθνικὸν καὶ ἐνταῦθα ἐργασάμενος παντοιοτρόπως ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν πατρῴαν των ἑστίαν· ὅλη δὲ αὐτη ἡ γραμμὴ ἀπὸ Σάντης μέχρι τῆς κυρίως Χαλδίας Τουρούλη καλουμένη ἔχει καὶ ὑποδιοικητὴν ὑπαγόμενον εἰς τὸν τῆς Κουσμουσχανᾶ Διοικητήν· ταύτης δὲ τῆς χώρας οἱ πλεῖστοι κάτοικοι ὑποκρινόμενοι τὸν Μωαμεθανισμόν, ἐφανερώθησαν μετὰ τὰ Κριμαϊκὰ ὡς χριστιανοί.

Μεσημβρινῶς δὲ ταύτης τῆς χώρας μετὰ τὸ ὄρος Κορόσιον εἶναι ἡ κυρίως Χαλδία ἢ τὰ Μεσοχάλδια, ὧν πρωτεύουσα ἡ Ζάγχη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κάνιως, καὶ τῆς μεταξὺ τῆς ἐν Τραπεζοῦντι εἰς Ἐρζεροὺμ ὁδοῦ· ὑπὲρ τὴν Ζάγχην σήμερον ἀσήμαντον χωρίον Μωαμεθανικὸν εἶναι ἐπὶ ἐρυμνῶν βράχων τὸ φρούριον αὐτῆς Μεσοχάλδιον ἔχον πρὸ αὐτοῦ τόν τε ποταμὸν τὴν ὁδὸν, καὶ τὰς ὡραίας κοιλάδας καταφύτους ὑπὸ τῶν καλητέρων ὀπωροφόρων δένδρων. Τοιαῦτα δὲ φρούρια ἀπ' ἀλλήλων μικρὸν ἀπέχοντα εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀποτελοῦντα τὴν γραμμὴν τῶν Μεσοχαλδίων φρουρίων· σχεδὸν δὲ ἅπασα ἡ πέριξ χώρα εἶναι συριγγώδης ὀρεινὴ καὶ λεπτόγεως, ἔνθα καὶ μικρά τις καὶ ἀσήμαντος γεωργία ἀναφαίνεται· ὅθεν ἀνέκαθεν οἱ κάτοικοι κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων γεωγράφων κύριον αὐτῶν ἐπιτήδευμα εἶχον, ὡς καὶ νῦν, τὴν μετταλλουργίαν· ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας, ἂν κατὰ ἄλλα σκληρα καὶ ἄγο-

Digitized by Google

νος, εἶναι ὅμως πλουσία εἰς μέταλλα πρὸ πάντων τοῦ ἀργύρου· διὰ τοῦτο καὶ Κιουμουσχανὰς ἐκλήθη, ἢ Ἀργυρεῖον, οἱ δὲ νῦν Ἕλληνες κάτοικοι Ἀργυρούπολιν κακῶς ἐκάλεσαν, ἐνῷ ἦτον ὡραιότερον καὶ φυσικώτερον νὰ ὀνομάσωσιν αὐτὴν Ζάγχαν ἀπὸ τῆς παρακειμένης ἀρχαίας Ζάγχης τῆς πατρίδος τῶν περιφήμων Ζανηχιτῶν. Ἡ ἐπαρχία δὲ αὕτη τῆς Χαλδίας μετὰ ταῦτα ἤλλαξεν ὀνομασίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ Μεσαιῶνος μετονομασθεῖσα ἡ τοῦ Κάνεως, ὡς καὶ ὁ κάτοικος Κανίτης καὶ μέχρι τοῦ νῦν λέγεται καὶ ἡ χώρα Κὰν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Κάνεως· ἦτο δὲ ὑποκειμένη εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, νῦν δὲ ἔχει Μητροπολίτην ἀνεξάρτητον γενόμενον καὶ Χαλδίας προσαγορευθέντα.

Αὕτη δὲ πολυειδῶς κακωθεῖσα ὑπὸ τῶν Τουρκομάνων, ἐπειδὴ ὑπῆρξε πολὺν καιρὸν τὸ θέατρον τῶν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν πολέμων, καὶ τέλος περιπεσοῦσα εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Τούρκων ἔπαθε πολλὰ τῶν Χριστιανῶν πολυειδῶς τυραννουμένων· μόλις δὲ πρὸ δύο αἰώνων οἱ κάτοικοι γενόμενοι χρήσιμοι εἰς τὴν Τουρκικὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν μεταλλουργίαν, ἔλαβον πολλὰς ἀσιδοσίας, καὶ θεωρούμενοι ὡς ἄνθρωποι τῆς κυβερνήσεως (Πεγλιτζίδες), ἐξήσκησαν μεγάλην ἐπιρροήν, καὶ τὰ διάφορα μεταλλεῖα ἐγένοντο ἄλλαι πόλεις, ἰδίως δὲ τὸ τοῦ Κιουμουσχανᾶ ἀριθμοῦν τότε ὑπὲρ τὰς 5,000 οἰκογενειῶν· τότε δὲ ἤκμαζον καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ πολλοὶ ἔξοχοι ἐπὶ παιδείᾳ ἄνδρες καὶ ἀρχιερεῖς ἀνεφάνησαν, μάλιστα οἱ ἀπὸ τοῦ χωρίου Φυτιάνου ἀποικίας Ὄφεως φημιζομένου μέχρι καὶ νῦν ἐπὶ τῇ φιλομαθείᾳ τῶν κατοίκων του· οἱ δὲ ἐπιστάται τῶν μεταλλείων τούτων οὐστάπασιδες καλούμενοι, χαίροντες τὴν εὔνοιαν τῶν κρατούντων μεγίστην εἶχον ἐπιρροήν, ὥστε οἱ ὑπ' αὐτοὺς μεταλλουργοὶ μακρὰν τοῦ φόβου τῶν Τούρκων συνεσωρεύοντο ἐνταῦθα, καὶ κατέστησαν τὴν χώραν καὶ πλουσίαν καὶ πολυάνθρωπον· ἀλλ' ἀφότου ἔπαυσεν ἡ καλλιέργεια τῶν μετάλλων, καὶ ἡ κυβέρνησις ἀφήρεσε τὰ προνόμια αὐτῶν, ἤρχισαν τὰς μεταναστεύσεις εἰς διάφορα μέρη, ὅπου εὐκόλως ἠδύναντο νὰ ἐξασκήσωσι τὴν μεταλλουργίαν, καὶ οὕτως ἡ χώρα καὶ κυρίως ὁ Κιουμουσχανὲς ἐρημώθη ὅλως· ὥστε ἐκ τῶν 5 χιλ. ἑλλ. οἰκογ. μόλις νῦν μένουσι ἐν αὐτῷ τριακόσιαι.

Digitized by Google

Οἱ οὕτω λοιποὶ μεταναστεύσαντες ἐκ τῆς Χαλδίας, καὶ χάριν τῆς μεταλλουργίας διασκεδασθέντες εἰς διάφορα μέρη τοῦ κέντρου τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐσχημάτισαν ἀποικίας πολυπληθεῖς γενησομένας ἀληθῶς φυτώρια τοῦ ἑλληνικοῦ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνους, συνεπαγόμενοι καὶ τὴν πατρῴαν γλῶσσαν πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ ὁμοφύλους των· τὸ δυστύχημα ὅμως εἶναι ὅτι πολλοὶ τούτων δὲν ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τῶν ἀνωτέρω, ἀλλὰ κατὰ ἑκατοντάδες μεταναστεύοντες εἰς Ῥωσσίαν ἀναπληροῦσι ξένον ἔδαφος, ὅπου ἐκρωσισθέντες πλέον οὐδὲν συνεισφέρουσιν εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Πρώτη δὲ ἀποικίας μετανάστευσις εἰς Ῥωσσίαν ἐγένετο κατὰ τὸ **1829**, ὅτε ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς ἀφήσας τὴν Χαλδίαν ἀπεσύρθη εἰς τὰ ῥωσσικὰ ὅρια, οἱ δὲ χριστιανοὶ δελεασθέντες ὑπ' αὐτῶν, ἢ καὶ φοβηθέντες τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων κατὰ χιλιάδας οἰκογένειαι καὶ ἐκ Χαλδίας καὶ ἐκ τῆς περὶ τὴν Ἀρσίγγην καὶ Θεοδοσιούπολιν χώρας ἀνεπιστρεπτὶ μετηνάστευσαν. Ἔκτοτε δὲ ἐκ διαλειμμάτων γίνονται τοιαῦται μεταναστεύσεις, καὶ τὸ χείριστον ὅτι ἐνεργοῦνται ὑπὸ ἀνοήτων ἱερέων, ἐνῷ δύνανται ἐπωφελέστερον νὰ τοὺς φέρωσιν εἰς τὰς πλουσίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας χώρας εἰς μεταλλουργίαν καὶ τὴν γεωργίαν.

Σχεδὸν δὲ ἐκ τῶν πλησίων μεταλλείων τῆς Χαλδίας οὐδὲν εἶναι ἐνεργόν, ἐπειδὴ οὔτε οἱ κάτοικοι εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐκμεταλλεύωνται αὐτά, οὔτε ἡ κυβέρνησις ἀναλαμβάνει τὴν ἐκμετάλλευσιν τούτων· καὶ πολλοὶ θησαυροὶ ἰδίως ἐν Κουμουσχανᾷ καλύπτονται τεθαμμένοι, καὶ βλέπουσιν αὐτοὺς μακρόθεν οἱ κάτοικοι αὐτοῦ, ὥσπερ ὁ Ἀδὰμ ποτὲ τὸν παράδεισον μακρόθεν· πόσον δὲ καλὸν καὶ δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τοὺς ἀποφασίσοντας νὰ ἀρχίσωσι τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν, ἐπειδὴ καὶ οἱ κάτοικοι ἔμπειροι ὄντες τῆς τέχνης θὰ εὕρωσιν ἐργασίαν ἐπωφελῆ, καὶ οἱ δεύτεροι μεγάλην τύχην, καθόσον μάλιστα νῦν ἡ κυβέρνησις μὲ μικρὰ παραχωρεῖ τὸ δικαίωμα τοῦ μεταλλεύεσθαι· μόνη δὲ μία καλὴ ἑταιρία, ἢ τῶν κατοίκων, ἢ ἄλλων, δύναται νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, καὶ τὴν χώραν νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τῆς ὁλοσχεροῦς ἐρημώσεως.

Ὁ Κιουμουσχανᾶς ἢ Ἀργυρούπολις κατοικεῖται ὑπὸ 700

οἰκογενειῶν,ὧν 300 ἑλληνικαὶ,200 μωαμεθανικαὶ, καὶ 200 Ἀρμενίων ἀπὸ 150 ἐτῶν ἐνταῦθα ἀποκαταστηθέντων ἐκ τῆς Ἀρμενίας βαθμηδόν. Κατὰ τὴν περιφέρειαν δὲ αὐτῆς μέχρὶ 2 ἡμερῶν δρόμου, οὐδαμοῦ ἀπαντῶνται Ἀρμενίων χωρία, εἰμὴ μόνον ἑλληνικὰ καὶ μωαμεθανικά. Ἐν τούτοις ὅμως ἐνετύχομεν Γάλλον περιηγητὴν, ὅστις ἐν Ἀργυρουπόλει ὢν,ὠνειρεύετο αὐτὴν μέρος τῆς Ἀρμενίας καὶ τοὺς κατοίκους ἅπαντας ἀνεξαιρέτως Ἀρμενίους· τοιαῦτα δὲ πολλὰ πάσχουσι καὶ ἄλλοι τῶν περιηγητῶν, οἵτινες οὐδὲ τὴν γλῶσσαν ἐννοοῦντες, οὔτε ἀπὸ τῶν ἐθίμων καὶ τῆς φυσιογνωμίας δυνάμενοι νὰ κρίνωσιν, ἀλλὰ πιστεύοντες εἰς τὰς πληροφορίας ἀμαθῶν διερμηνέων γράφουσι, καὶ οὕτω πωλοῦσι εἰς τὴν Εὐρώπην οὐχὶ εὔωνα ψεύδη. Οἱ δ' ἀπομείναντες οὗτοι κάτοικοι τῆς Ἀργυρουπόλεως ἀποζῶσιν ἀπὸ τοῦ μικροῦ τοπικοῦ ἐμπορίου καὶ ἀπὸ τῆς καλλιεργείας τῶν ὀπωροφόρων δένδρων· εἶναι δὲ φιλόξενοι καὶ εὐπροσήγοροι, κληρονομήσαντες ὄχι τὴν εὐτυχίαν τῶν πατέρων των ἀλλὰ πολιτισμόν τινὰ καὶ συμπεριφοράν· ἂν δὲ αἱ πάλαί ποτε ἀκμάζουσαι οἰκογένειαι παρήκμασαν τελείως, φαίνεται ὅμως ἐζωγραφισμένη ἡ πρὶν εὐγένεια καὶ εὐτυχία αὐτῶν. Διατηροῦσι δὲ ἀλληλοδιδακτικὴν καὶ ἑλληνικὴν σχολὴν,καὶ αἱ ἐκκλησίαι των εἶναι αἱ πλουσιώτεραι πασῶν τῶν ἐν τῷ Πόντῳ διὰ τὰ πλούσια αὐτῶν εἰς χρυσὸν καὶ ἄργυρον κειμίλια, καὶ τὰ κατὰ καιρὸν πολυτάλαντα ἀναθήματα τῶν ποτὲ πλουσίων Χριστιανῶν· οὖσα δὲ ἕδρα διοικητοῦ καὶ τοῦ Μητροπολίτου Χαλδίας ἔχει ἐπισημότητά τινα, ἂν καὶ ἀπώλεσε τὴν παλαιάν της εὐτυχίαν· οὐδὲν δὲ ἄξιον σημειώσεως ἀρχαιότητος ἢ λείψανά τινα φρουρίων· τὰ ἀξιοθέατα δὲ τῆς χώρας εἶναι τὰ μεγάλα σπήλαια τῶν μεταλλείων, τὰ ὁποῖα κατέστησαν τὰ ὄρη ἐκεῖνα ὡς μεγάλους θαλάμους, ἐν οἷς δύναταί τις προερχόμενος νὰ περιηγῆται ἐντὸς αὐτῶν μὲ λαμπάδας ἐπὶ 20 λεπτά.

Τὰ μόνα δὲ προϊόντα τῆς χώρας εἶναι αἱ ὡραῖαι ὀπῶραι πρὸ πάντων τὰ μῆλα καὶ τὰ ἄπια ἐξαγόμενα εἰς ποσότητας διὰ Τραπεζοῦντος εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ ἤδη ἀρξαμένη μεταξοσκωληκοτροφία, ἥτις καὶ μόνη ὑπόσχεται εἰς τὸν τόπον μέλλον εὐπρόσοδον.

Digitized by Google

Πρὸς Ἀν. τῆς Ἀργυρουπόλεως 4 ὥρας μακρὰν εἶναι τὸ Λέριον (Κουάσιον), ὅπερ ἦτο ἄλλοτε ἐπισκοπὴ νῦν δὲ Ἐκκλησιαστικῶς ὑπόκειται τῷ Ἀρχιερεῖ Θεοδοσουπόλεως· καὶ ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ 1829 γενόμεναι πολλαὶ μεταναστεύσεις ἐκ τῶν 2000 οἰκ. ἀφῆκαν μόνον περὶ τὰς 400· περὶ δὲ τὸ Λέριον ὑπάρχουν εἰσέτι καί τινα Ἑλληνικὰ χωρία μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι τὸ Μουρουζάντον, ἐξ οὗ κατήγοντο οἱ πρῶτοι ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν τοῦ οἴκου τῶν Μουρούζων· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μείναντες διανοοῦνται νὰ μεταναστεύσωσιν, ἐπειδὴ καὶ αὐτῶν ἡ χώρα καὶ τὰ προϊόντα εἶναι ἀνεπαρκῆ, πρὸς δὲ καὶ πιέζονται ὑπὸ τῶν περιοίκων. Πόσον δὲ τῷόντι λυπηρὸν εἶναι ἀφοῦ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ἐν πολλαῖς ἀνυποφόροις δοκιμασίαις ἐνεκαρτέρησαν εἰς τὰς ἑστίας τῶν πατέρων, νῦν ἐπὶ μικροτέραις προφάσεσιν ἐγκαταλείπουσιν αὐτάς· πολλὰ μὲν πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους περιερχόμενοι εἴπομεν, ἀλλὰ πρέπει οἱ Ἱερεῖς καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ ὅσοι ἐκεῖ συναισθάνονται τὸ ἀληθὲς συμφέρον τοῦ ἔθνους, νὰ κινῶσι πάντα λίθον, ὅπως ἀποτρέπωσιν αὐτοὺς τῆς ἀντεθνικῆς ταύτης μεταναστεύσεως.

Περὶ δὲ τὴν Ἀργυρούπολιν εἶναι τέσσαρα Μοναστήρια, ἓν πρὸς Ἀν. μίαν ὥραν τοῦ Ἁγ. Γεωρίου τοῦ Χουτουρᾶ ἀρχαῖον μέν, νῦν δὲ ἀνακαινισθὲν καὶ ἔχον περὶ τοὺς 10 μοναχούς· τοῦτο πρῶτον ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ'. ὡς καὶ τὸ ἀντίγραφον χρυσοβολόν του δηλοῖ· ἀλλ' ὁ ἀντιγραφεὺς ἀμαθὴς ὢν ἔδωκε ξένους τίτλους τῷ Ἀλεξίῳ προσεπιλέγων αὐτὸν Γοτθικὸν Ἀλαμανικὸν καὶ λοιπά, ἅτινα ἦσαν τίτλοι τῶν πρώτων ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐτοκρατόρων· κεῖται δὲ εἰς ὡραίαν θέσιν ἔχουσα ἱκανὴν περιοχήν, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ μοναχοὶ ἀποζῶσιν ἀπὸ τῆς γεωργίας καὶ ἀπὸ εἰσοδημάτων χωρίων τινων, ἅτινα νέμονται ἀδείᾳ σιγγιλίου Πατριαρχικοῦ· ἄντικρυ δ' αὐτοῦ οὐ μακρὰν καὶ ἐν τῷ χωρίῳ Χουτηρᾷ εἶναι καὶ ἕτερον γυναικῶν περιέχον 6 καλογραίας· ὄπισθεν δ' αὐτῶν καὶ πρὸς Βορ. εἶναι τὸ μοναστήριον Χάρσερα τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἀρχαῖον καὶ αὐτό, ἀλλὰ μικρότερον τοῦ Χουτηρᾶ· εἶχον καὶ αὐτὰ βιβλιοθήκας, ἀλλὰ καὶ αὗται ἐσυλήθησαν· καὶ μόνον διατηροῦνται Ἐκκλησιαστικά τινα βιβλία. ἐν γένει δὲ οἱ ἐνταῦθα μοναχοὶ εἶναι σεβάσμιοι καὶ φιλόξε

Digitized by Google

νοι, καὶ ἡ μονὴ τοῦ Χουτηρᾶ ἀνέδειξεν ἄνδρας οὐκ εὐκαταφρονήτους ἐν ἐκείνῃ τῇ ζοφερᾷ ἐποχῇ, ἡ δὲ βιβλιοθήκη αὐτοῦ εἶναι ἱκανῶς μεγάλη ἔχουσα καί τινα ἀρχαῖα χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικά. Πρὸς Δυσμὰς δὲ τῆς Ἀργυρ. ἐπὶ 8 ὥρας εἶναι τὸ Μοναστήριον τῆς Γομουρᾶς, τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, ὁπόθεν ὁ Μ. Μηνωΐδης ἐσύλησεν ἓν ἀρχαῖον χειρόγραφον τοῦ Ἀριστοτέλους· πρότερον μὲν ὂν μικρὸν, ὕστερον δὲ αὐξυνθὲν, ἔχει 15 Μοναχοὺς ἀποζῶντας ἀπὸ τῆς γεωργίας καὶ ἀπὸ ζητείας ἐκ τῶν παρακειμένων χωρίων. Τρεῖς δ' ὥρας πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ εἶναι τὸ Φιτιάνον χωρίον ἀποικισθὲν πρὸ 180 ἐτῶν ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ Ὄφεως φυγόντων Χριστιανῶν, οὗ οἱ κάτοικοι ἦσαν πάλαι διαβόητοι ἐπὶ φιλομαθείᾳ, ἐξ ὧν πολλοὶ καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ Πατριάρχαι Ἀντιοχείας ἐγένοντο, ὧν ὀνομαστοὶ ἀναφέρονται ὁ Χαλδίας Ἰγνάτιος ὁ Φυτιάνος, καὶ ὁ Γεράσιμος, καὶ πολλοὶ ἄλλοι, διαπρέψαντες ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ πολὺ συντελέσαντες εἰς τὴν τότε στήριξιν τῶν ἐνταῦθα Χριστιανῶν· ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν Τρίπολιν ἄρχεται ἡ σειρὰ τοῦ Καπανίου καὶ καταφθάνει μέχρι τοῦ Καρὰ Καπὰν καὶ Κολατίου ὑπὲρ τὴν Κρώμην· ἐνταῦθα δὲ εἶναι ἱκανὴ πληθὺς Ἑλληνικῶν χωρίων πτωχῶν μὲν, ἀλλὰ φιλοξένων, ἐχόντων καὶ ἀπὸ ἓν Ἀλληλ. σχολεῖον· σημειώσεως δὲ ἄξιον, εἶναι, ὅτι ὅσον καὶ ἂν ὦσι τὰ χωρία πτωχὰ καὶ μικρά, ἔχουσι τοὐλάχιστον μίαν Ἐκκλησίαν καὶ ἓν σχολεῖον, ἐνῷ οἱ γείτονές των Ὀθωμανοὶ σπανίως ἔχουσι ναοὺς ἥκιστα δὲ σχολεῖα.

Ὄπισθεν δ' αὐτῶν πρὸς μὲν Δυσμὰς ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα χωρία μέχρι τῆς ἐπαρχίας τῆς Νικοπόλεως τῆς αὐτῆς κατηγορίας, πρὸς Μεσημ. δὲ εἶναι ἡ Κελκινὴ 10 ὥρας μακρὰν καὶ πρὸς Μ. τῆς Ἀργυρουπόλεως ἕδρα ὑποδιοικητοῦ καὶ συγκειμένη ὑπὸ πολλῶν Ἑλληνικῶν χωρίων διεσπαρμένων ἐπὶ Παριάδρου καὶ ἐκεῖθεν αὐτοῦ εἰς τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ Ἀντιταύρου πεδιάδα ὀνομαζομένην κοινῶς Ὀβάδες, ἀνηκόντων τῶν μὲν εἰς τὸν Χαλδίας Μητροπολίτην, τῶν δὲ εἰς τὸν τῆς Νικοπόλεως. Ἡ χώρα δὲ αὕτη λέγεται Χερίαινα ἔχουσα καὶ μέχρι τῶν ὑπορειῶν τοῦ Ἀντιταύρου (τσιμὲν τάγ) ἱκανὰ Ἑλλην. χωρία, ὧν τινα Τουκόφωνα. Μεταξὺ δὲ τῶν χωρίων τούτων τῶν πρὸς τὸν Ἀντίταυρον ὁ νῦν Νικοπόλεως

Ἱερεμίας ἔκτισε Μοναστήριον ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ κάςρου τοῦ περιφήμου Ἀκρίτου (Λευκόπετρα), τὸ ὁποῖον προώρισε νὰ καταστήσῃ κεντρικὸν σχολεῖον διὰ τὰ πέριξ χωρία, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν ἀγώνων ἠδυνήθη νὰ τὸ καταρθώσῃ ἀντιπολιτευομένους ἔχων τοὺς περιοίκους Μωαμεθανοὺς μὲν Καρδούχους δὲ τὸ γένος· πόσον δὲ ἐθνωφελὲς εἶναι νὰ ὑποβοηθοῦνται οἱ τοιοῦτοι θεάρεστοι σκοποὶ, οἵτινες ἄνευ ἐξωτερικῆς βοηθείας μένουν ἀτελέσφοροι· ἡ χώρα δ' αὕτη δίδει τὰς πλείστας πηγὰς τῶν διαφόρων μεγάλων πρὸς τὸν Εὔξεινον ποταμῶν τοῦ Ἅλυος, τοῦ Ἴριδος, καὶ Λύκου, καὶ τοῦ Εὐφράτου Εὐφρὰτ καλουμένου καὶ νῦν.

Καὶ ἐνταῦθα δὲ οἱ Ἕλληνες πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν περιστοιχούντων Τουρκομάνων καὶ τῶν ἀγρίων Καρδούχων καὶ πολυειδῶς ὑποφέροντες πολλὰς κατὰ καιρὸν ἔκαμαν εἰς Ῥωσσίαν μεταναστεύσεις, ἐπειδὴ οὔτε οἱ ἴδιοι δύνανται νὰ ἀμύνωσι ἑαυτοὺς κατὰ τούτων, οὔτε ἡ τῆς κυβερνήσεως δύναμις καὶ ὑπὲρ τῶν λαῶν της πρόνοια ἰσχύει ἀπέναντι τοιούτων βαρβάρων λαῶν, ὅθεν μόνην σωτηρίαν των εὗρον τὴν μετανάστευσιν· ἐν δὲ ταῖς ἐγκαταλειφθήσαις ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν χώραις ἐσχάτως κατῳκίσθησαν οἱ ἐκ Ῥωσσίας μεταναστεύσαντες Κιρκάσιοι, οἵτινες καὶ αὐτοὶ οὐ μικρὰν ζημίαν ἐπιφέρουσι τοῖς τε Χριστιανοῖς καὶ Μωαμεθανοῖς κλέπτοντες καὶ λῃζοντες. Εἰς ταύτην λοιπὸν τὴν κατάστασιν πάλιν πολλοὶ ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν εἰς τὴν μετανάστευσιν, ἀλλ' ἔσπευσεν ὁ Γενικὸς Διοικητὴς μετὰ τοῦ βοηθοῦ του Γενίδουνια, καὶ τοὺς μὲν Κιρκασίους διαιρέσαντες εἰς πολλὰ μέρη, καὶ ἀπειλήσαντες, τοὺς δὲ αὐτόθι τυραννίσκους Μωαμεθανοὺς ποικιλοτρόπως περιορίσαντες ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνοχλῶσι τοὺς Χριστιανοὺς, ἢ καὶ τοὺς φιλησύχους Μωαμεθανοὺς, κατέπεισαν τοὺς τελευταίους νὰ ἡσυχάσωσιν εἰς τὰς ἑστίας των.

Ἀπὸ δὲ τῆς Κελκὶτ εἰς δεκάωρον ἀπόστασιν εἶναι ἡ Ἀρσίγγη (Ἐρζιγκιὰν) πόλις ἀποτελοῦσα μέρος τῆς τῶν Μεγ. Κομνηνῶν ἀρχῆς, πρότερον ὀνομαζομένη Ῥωμανόπολις κτισθεῖσα ὑπὸ Ῥωμανοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἔχουσα λείψανα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· κατοικεῖται δὲ τὸ πλεῖστον ὑπὸ Μωαμεθανῶν, Ἀρμενίων καὶ ὑπὸ τριάκοντα

Digitized by Google

ἑλλ. οἰκογενειῶν, οὖσα καὶ κέντρον τοῦ πρὸς ταῦτα τὰ μέρη στρατοπέδου συγκειμένου ἐξ 8—10 χιλ. στρατιωτῶν μεμοιρασμένων εἰς Ἐρζερούμ, Βεγιαζὶτ καὶ Κάρς· κειμένη δὲ οὐ μακρὰν τοῦ Εὐφράτου εἶναι μᾶλλον στρατιωτικὴ πόλις, ἢ ἐμπορικὴ ἔχουσα κατοίκους περὶ τὰς 10 χιλ. Ἐντεῦθεν δὲ πρὸς Μ. ἐπὶ 18 ὥρας εἶναι καὶ ἡ Ἔγιν πολίχνη ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ κατέχουσα τῆς κλεισούρας τὰς φερούσας εἰς Ἀρμενίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Καππαδοκίαν, ἔχουσα ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της ἱκανὸν ἐμπόριον καὶ κατοικουμένη ὑπὸ 10 χιλ. κατοίκων ὧν 1400 ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, ὁμιλοῦντες τὴν ἀρμενικὴν ὡς καὶ τὰ περὶ ταύτην χωρία. Ὅθεν τινὲς ὑπέθεσαν, ὅτι εἶναι οὗτοι Ἀρμένιοι ὀρθόδοξοι, ἀλλ' ἐκ τοῦ χαρακτῆρός των φαίνεται ὅτι εἶναι ἑλληνικῆς καταγωγῆς, λείψανα τῶν πάλαι ποτὲ κατοίκων τῆς χώρας Ἑλλήνων, οἵτινες παντοειδῶς ἠφανίσθησαν· ὧν οἱ μείναντες ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν περιοίκων Χριστιανῶν Ἀρμενίων μεμονωμένοι τῶν ὁμοφύλων ἀπέμαθον τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ παρέλαβον τὴν τῶν Ἀρμενίων. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἐρσιγκάνης μέχρι τῆς Ἔγιν ὀλίγοι μὲν ἕνεκα τῶν μεταναστεύσεων ἔμειναν Ἕλληνες, τὸ πλεῖστον δὲ εἶναι Μωαμεθανοὶ διαφόρου γένους καὶ ἱκανὰ χωρία Ἀρμενίων· ἅπασα δὲ ἡ χώρα αὐτῶν τὸ πλεῖστον συγκειμένη ὑπὸ εὐφόρων πεδιάδων εἶναι σιτοφόρος.

Πρὸς Ἀνατ. δὲ τοῦ Κελκὶτ ἐπὶ 12 ὥρας εἶναι καὶ ἡ Βαρδέτη (Βαϊβοὺτ) οὕτω καὶ νῦν ὑπὸ τῶν περιοίκων Ἑλλήνων καλουμένη. Ἡ πόλις αὕτη ἐμεγύνθη καὶ ἐτειχίσθη ὡς ἔχει νῦν ὑπὸ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, καὶ ἰδίως Ἀλεξίου τοῦ Γ', κεῖται δὲ ἐπὶ λόφων ἐχόντων πρὸ αὐτῶν ἱκανὴν πεδιάδα καὶ ἐπὶ τῆς μεταξὺ Τραπεζοῦντος καὶ Ἐρζερούμ ὁδοῦ· σήμερον δὲ κατοικεῖται τὸ πλεῖστον ὑπὸ Μωαμεθανῶν καὶ ὀλίγων Χριστιανῶν ἔχουσα καὶ μικρὸν τοπικὸν ἐμπόριον, προϊόντα δὲ δημητριακούς τινας καρποὺς καὶ βούτυρον· ὑπόκειται δὲ διοικητικῶς εἰς τὸ Ἐρζερούμ. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ Χριστιανῶν οὓς εἶχεν ὡς καὶ ἐκ τῶν πολλῶν ἐρειπίων τῶν Ἐκκλησιῶν, φαίνονται μόνον ὀλίγοι, καὶ βαθμηδὸν ἐλαττοῦνται διὰ τὰς ἀνωτέρω αἰτίας.

Διερχόμενος δέ τις ὑπὸ τὸ ὑψηλότερον τῆς χώρας ὄρος τοῦ Ἀντιταύρου ἀμέσως μετὰ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐπὶ

Digitized by Google

28 ὥρας ἐκ Βαρβέτης καταφθάνει εἰς Ἐρζερούμ (Θεοδοσιούπολιν) ἥτις τανῦν εἶναι ἕδρα Γενικοῦ Διοικητοῦ (Βιλαέτ) καὶ ἐπίσημος διὰ τὸ ἐντεῦθεν διαβατικὸν ἐμπόριον τῆς Περσίας, κεῖται δὲ ἐπὶ ὀροπεδίου· Αἱ ἐπιτόπιαι ἰδίως τέχναι καὶ βιομηχανία οὐδενὸς λόγου εἶναι ἄξιαι, καὶ μόνον εἰς χρῆσιν ἐπιτόπιον, τὸ πλεῖστον δὲ τῶν κατοίκων καταγίνεται εἰς τὴν κηπουρίαν καὶ τὴν γεωργίαν· ἀριθμεῖ δὲ ὡς ἔγγιστα κατοίκους 30,000, ὧν 500 Ἕλληνες τὸ πλεῖστον ἔμποροι, ἔχουσα καὶ Μητροπολίτην Θεοδοσιουπόλεως ὑπαγόμενον εἰς τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας, καὶ ἓν Ἀλληλοδιδακτικὸν καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον. Περιέχει δὲ ἐκτεταμένα κτίρια οἷον ξενῶνας, ἀποθήκας καὶ τζαμία, ὧν τὸ μέγιστον εἶναι τὸ Οὐλουτζαμί, ὧν πλεῖστα ἐπισκευασθέντα φέρουσιν Ἀραβικὴν ἀρχιτεκκονικήν· εἶναι δὲ καὶ τὸ ἀρχαῖον μοναστήριον, ὅπερ οἱ Τοῦρκοι μετέβαλον εἰς ὁπλοθήκην, ἐν ᾗ κατὰ τὸ 1828 οἱ Ῥῶσσοι κυριεύσαντες τὴν πόλιν εὗρον πολλὰ ἐν αὐτῇ ἀρχαῖα ὅπλα, οἷον ἀσπίδας, τόξα καὶ λοιπά. Ὑπάρχουσι δὲ τὸ πλεῖστον λείψανα καὶ ἐπιγραφαὶ ῥωμαιοβυζαντινῆς ἐποχῆς, αἵτινες ὅμως, νῦν κατεδαφισθέντων τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, αἱ πλεῖσται κατεστράφησαν· πλησίον δὲ τῆς Ἐρζερούμ ὑπάρχουν καὶ θερμαὶ πηγαί, ὧν ἕνεκα συχνάκις ἡ πόλις ὑποφέρει ὑπὸ σεισμῶν· ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐνταῦθα ἱκανὸς πληθυσμὸς Ἑλλήνων, ἀλλὰ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν μετηνάστευσαν εἰς τὰς πλησίον ῥωσσικὰς χώρας, ὥστε σήμερον ὀλίγα καὶ μικρὰ χωρία ἔνθα κἀκεῖσε εὑρίσκονται.

Ἀπὸ δὲ τῶν πρὸς βορ. τοῦ ἐνταῦθα Ἀντιταύρου μέχρι τοῦ Καρσίου εἶναι καὶ ἡ παλαιὰ Σκυθίνη, ἧς κάτοικοι Σκυθινοὶ καὶ Ταόχοι, διὰ τῶν ὁποίων διαβαίνων ὁ Ξενοφῶν, καὶ διελθὼν τὸν Ἀξάρην ποταμόν, τὸν ἀποκαλεῖ Φάσιν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν Φασιανούς· ἐπιστρέφων δὲ ἐκεῖθεν βορ. Ἀν. ἦλθεν εἰς τὸν Λίβανον τῆς Κολχίδος ὑπεράνω τοῦ σημερινοῦ Ἀρτφίν· ἐκ τῆς ὑψηλοτέρας δ' ἐνταῦθα κορυφῆς ἐξ ἧς πρῶτον γίνεται ὁρατὴ ἡ θάλασσα διαβάντες οἱ Ἕλληνες εἶδον τὴν θάλασσαν, καὶ ἐντεῦθεν κατελθόντες τὰ ὑπὲρ τὰς Ἀθήνας τοῦ Εὐξείνου ὀροπέδια διὰ τῶν Μακρώνων ἢ τῶν Σουρμένων ἦλθον εἰς Τραπεζοῦντα. Οἱ δὲ κάτοικοι ἐν γένει τῶν περὶ τὸ Κὰρς μέχρι Ἰσπὶρ καὶ Βαρβέτης εἶναι τὸ πλεῖστον

Digitized by Google

Μωαμεθανοὶ ἄμοιροι ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἀγριώτατοι· μεταξὺ δὲ τῆς περιοχῆς τοῦ Λιβάνου καὶ ὑπὲρ τὸ Ἰσπὶρ εἶναι καὶ οἱ Ἑπτακωμῆται τῶν ἀρχαίων, οἱ ὅλους λεγεῶνας τοῦ Πομπηΐου καταστρέψαντες σήμερον Γετιπαρακιόγ καλούμενοι, οἱ ἀγριώτεροι καὶ νῦν ἁπάντων τῶν ἐνταῦθα, καὶ ληστρικὸν βίον βιοῦντες.

Ὑπὲρ δὲ τὰ Λίβανα πρὸς Ἀνατολὰς εἶναι ὁ Ἄκαμψις ποταμός, ὃς λαμβάνων τὰς πηγάς του ἀπὸ Βαρβαίτης καὶ βρέχων τὴν ἐπαρχίαν Ἀρτφὶν ἐκβάλλει δυσμικώτερον τοῦ Βαθέως Τσορὸχ καλούμενος, πλευστὸς ἐπὶ πολλὰς ὥρας. Εὐθὺς δὲ μετα τοῦτον εἶναι ὁ ποταμὸς Βαθὺς ἢ Βατοὺμ καὶ ἡ ὁμώνυμος πολίχνη ἕδρα διοικητοῦ ἔχων τὸν ἀσφαλέστερον τῶν ἐνταῦθα λιμένων καὶ ἐμπόριον ἱκανόν. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ ποταμὸς Ἀκίνοσις (Γσουροὺκ-σοὺ) ἀποτελῶν τὸ ὅριον τῆς ῥωσσικῆς καὶ τουρκικῆς ἐπικρατείας· ὑπὲρ δὲ τοῦτον οἱ ποταμοὶ Ἶσις καὶ Μῶγρος, εἶτα δὲ ὁ Φάσις πόλις καὶ ποταμὸς ἀποικία μὲν Μιλησίων, ἐμπόριον δὲ σημαντικὸν ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐπὶ δὲ Βυζαντινῶν μητρόπολις τῶν πέριξ χωρῶν τῆς Κολχίδος· εἶτα δὲ ἐπισκοπὴ γενομένη Τραπεζοῦντος, ἀπὸ δύο αἰώνων ἀπώλεσε τοὺς Χριστιανοὺς τουρκίσαντας, ἢ μετοικίσαντας, εἶχεν ὅμως πάντοτε τὸ ὄνομα Φᾶσιν· νῦν δὲ συνοικισθεῖσα πάλιν ἀπὸ 10 ἐτῶν ἔχει μὲν πληθυσμὸν 10 χιλ. ψυχῶν καὶ ἐμπόριον σημαντικὸν ἀπώλεσε τὸ ὄνομα ἀντικατασταθὲν μὲ τὸ βαρβαρικὸν Πότι.

Ἡ Ῥωσσικὴ κυβέρνησις κτίσασα νῦν ἐνταῦθα λιμένα, ἐπομένως συνδέσασα τὸν Φᾶσιν διὰ σιδηροδρόμου μὲ τὴν Κασπίαν θάλασσαν, θὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἐμπορικωτάτην πασῶν τῶν ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόλεων, ἀφαιροῦσα βαθμηδὸν ἀπὸ Τραπεζοῦντος τὸ ἐμπόριον καὶ τῶν ἄλλων Τουρκικῶν πόλεων· τὰ μέρη δὲ ταῦτα εὔφορα ὄντα καὶ ὅλως ἐμπορικὰ εἵλκυσαν, καὶ ἑλκύουσι πολλοὺς ἀποίκους Χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς Τουρκιας. καὶ οὕτως ἀποχωροῦντες ἀπὸ ταύτης πληροῦσι τὰς χώρας τῆς Ῥωσσίας, ἐκκενοῦντες τὰς πατρικάς των χώρας, καὶ καταλείποντες τὰ ἐδάφη τῶν προγόνων των.

Πολυειδῶς δὲ σήμερον διακοσμεῖται ὁ Φᾶσις, καὶ μεγάλα κτίρια δημόσια καὶ ὁδοὶ καὶ κῆποι, καὶ διώρυγες κατασκευάζονται, καὶ ἡ πρὶν ὅλως ἀκατοίκητος χώρα, θὰ ἀποτελέσῃ

Digitized by Google

μίαν ὡραιοτάτην πόλιν τὸ πλεῖστον συνοικιζομένην ὑπὸ Ἑλλήνων Χριστιανῶν. Μετὰ τοῦ Φάσιδος δὲ συγκοινωνεῖ ἡ Μαρὰν διὰ ἀτμοπλοίων τοῦ ποταμοῦ ἀπέχουσαν ὀκτὼ ὥρας, ὡς καὶ ἡ Καταΐς, ἢ Κότυον, ἐντεῦθεν δι' ἁμαξωτῆς ὁδοῦ, ὅπου καὶ ἡ ἕδρα τοῦ διοικητοῦ τῶν κατὰ ταύτην τὴν χώραν ρωσσικῶν κτήσεων. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τῆς 'Αρτβὶν εἶναι καὶ ἡ 'Αχίσκα ἐπαρχία, ἡ ἀποτελοῦσα τοὺς ἄλλοτε Κόλχους τοῦ Φάσιδος, ἢ τοὺς πεινῶντας τοῦ Φάσιδος κατὰ τοὺς ἱστορικούς· καὶ τοιοῦτοι σχεδὸν εἶναι καὶ μέχρι σήμερον.

'Απὸ δὲ τοῦ Βατοὺμ καὶ τοῦ Τσορὸχ ποταμοῦ πρὸς Δυσμὰς ἕπονται οἱ ποταμοὶ ῎Αψαρος ῎Αρχαβος, (῎Αρχαβα σήμ.) ὁ Πυξίτης καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Πρύτανις, καὶ ὁ Ζάγατις (Φουρτρύνα) παρὰ τῷ ὁποίῳ αἱ 'Αθῆναι (῎Ατηνα) τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καὶ ἡ Τραπεζοῦς ('Εσκὶ Τραπεζὰν) πιθανῶς ἀποικίαι τῶν Τραπεζουντίων. Μετὰ δὲ τούτους ἀκολουθοῦν οἱ ποταμοὶ 'Αδιηνὸς, ὁ ῎Ασχουρος, καὶ ὁ 'Ρίζιος ἢ 'Ρίσιος παρὰ τῷ ὁποίῳ καὶ ἡ πόλις 'Ρίζαιον.

Τὸ 'Ρίζαιον (ὅπερ καὶ 'Ριζαῖον καὶ 'Ριζοῦς) ἐν τῇ ἀρχαιότητι μικρὰ πολίχνη, ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ 'Ιουστινιανοῦ ἐγένετο μεγάλη πόλις καὶ ἡ ὀχυροτέρα, κτισθεῖσα ὡς ἀμυντήριον κατὰ τῶν τότε Περσῶν· λείψανα δὲ αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σώζονται αὐτῶν πολὺ μέρος τοῦ τείχους καὶ τινες τῶν πύργων, καὶ ἡ 'Ακρόπολις αὐτῆς 'Ηλίου κάστρον προσαγυρευομένη· νῦν δὲ καταστᾶσα ἀσήμαντος ἔχει περὶ τὰς 300 οἰκ. 'Οθωμ. καὶ καὶ 60 Χριστιανῶν, τὸ πλεῖστον ναυτικῶν, ὑπάρχουσι δὲ πέριξ καί τινα χριστιανικὰ χωρία μικρὰ καὶ πτωχὰ ἀποζῶντα ἀπὸ μόνης τῆς μικρᾶς των γεωργίας. 'Η δὲ μεταξὺ 'Αθηνῶν καὶ 'Ριζαίου παραλία εὔκρατος καὶ εὔφορος οὖσα παράγει διαφόρου εἴδους προϊόντα προπάντων πορτοκάλια ἄφθονα, τὸ κάνναβι, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ὑφάσματα περίφημα διὰ τὴν λεπτότητα αὐτῶν, καὶ τὰ νήματα αὐτῶν ἀποτελοῦντα οὐ μικρὸν ἐμπόριον, ἐπίσης καὶ τὸ ψαρέλαιον τὸ ἐκ δελφίνων.

Μετὰ δὲ τὸ 'Ρίζαιον ἕπεται ὁ Ψυχρὸς ποταμὸς, εἶτα δὲ ὁ ῎Οφις, ἐξ οὗ καὶ ἅπασα ἡ περὶ αὐτὸν χώρα ἔτι καὶ νῦν ῎Οφις καλεῖται· τούτου δὲ οἱ κάτοικοι οἱ μὲν πρὸς δεξιὰ τοῦ ποταμοῦ ὁμιλοῦσι τὴν Τουρκικὴν, πιθανὸν ἐξομόσαντες ἐπὶ

τῆς ἁλώσεως· οἱ δ' ἀριστερὰ ἅπαντες ὁμιλοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν καὶ καθαρωτέραν πάντων τῶν ἄλλων τῶν περὶ τὴν Τραπεζοῦντα, εἶναι οἱ ἐξομόσαντες πρὸ 185 ἐτῶν ὡς εἴδομεν· εἶναι δὲ πάντων τῶν ἄλλων ἠπιώτεροι καὶ φιλομαθέθέστεροι, καὶ διὰ τοῦτο οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ ταῦτα τὰ μέρη Χότζαδων εἶναι ἐκ τοῦ Ὄφεως· διατηροῦσι δὲ οὐ μόνον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἤθη καὶ ἔθιμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τῶν χωρίων των· λείψανα δὲ Χριστιανῶν εὑρίσκονται ὀλίγα τινὰ ἀποτελούντων μικρὰ χωρία. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ εὑρίσκεται καὶ λευκόφαιος ἄφθονος πέτρα εἰς βράχους ὁλοκλήρους, οἵτινες εἰς τεμάχια τεμνόμενοι καὶ διασπειρόμενοι εἰς τοὺς ἀγροὺς πιαίνουσιν αὐτούς, καὶ ἡ πίανσις ἐπὶ πολλὰ ἔτη διαρκεῖ· διὰ δὲ τοῦ μικροσκοπίου παρατηρούμεναι αἱ πέτραι φαίνονται ὅτι σύγκειται ἀπὸ θαλάσσια ὀστρακοδέρματα, καὶ ὅτι ἡ τοῦ Ὄφεως γῆ οὖσα πυθμὴν θαλάσσης δι' ἐξάρσεως ὑψώθη ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

Ὑπὲρ δὲ τὴν ἀπὸ Βατοὺμ χώραν μέχρι τῆς τοῦ Ὄφεως κυρίως ἐπικρατοῦσιν οἱ Λαζοὶ, οἵτινες, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας μεγάλην ἀνησυχίαν παρεῖχον μέχρι τινὸς εἰς τὰ πέριξ μέρη λῃίζοντες, καὶ πολυειδῶς κακοῦντες τοὺς γείτονάς των. Καὶ οἱ μὲν ὀρεινοὶ αὐτῶν φημίζονται διὰ τὸ ληστρικὸν καὶ ἄγριον ἦθος των, οἱ δὲ τὴν παραλίαν οἰκοῦντες εἶναι οἱ δοκιμώτεροι τῶν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Μωαμεθανῶν ναυτικοὶ,καὶ φίλοι τῆς θαλάσσης, ἀφ' ἧς τὸ πλεῖστον ὁ προορισμὸς αὐτῶν.

Μετὰ δὲ τὸν Ὄφιν ἔρχονται τὰ ὄρη τῶν Σουρμένων, ὑπὸ τὰ ὁποῖα κεῖται ἡ σειρὰ τῶν χωρίων Σούρμενα καλουμένη Σουσάρμενα κατὰ τὸν Ἀρειανὸν, ὀνομασθέντα οὕτω κατά τινας ἐκ τῆς Ὑσσοῦς πόλεως καὶ λιμένος,ἐνταῦθά ποτε καὶ ὅρμου. Καὶ τὰ ὑπερκείμενα ὄρη τὰ κατὰ τὸν Ξενοφῶντα ὄρη τῶν Μακρώνων, οἰκοῦνται καὶ νῦν ὑπὸ ἀγρίων Μωαμεθανῶν, αἱ δὲ ὑπώρειαι καὶ τὰ παράλια καὶ ὑπὸ Χριστιανῶν συγκειμένων εἰς 1600 οἰκογενείας. Οἱ ἐνταῦθα Χριστιανοὶ διακρίνονται ἐπὶ πιλομαθείᾳ καὶ φιλεργίᾳ, καὶ εἰς τὰ πλεῖστα αὐτων χωρία διατηροῦσι σχολεῖα, καὶ τῶν κατοίκων οἱ πλεῖστοι εἶναι ἔκδοτοι εἰς τὸ ἐμπόριον.

Μετὰ δὲ τὰ Σούρμενα εἶναι τὸ Ἡράκλειον φρούριον νῦν

Digitized by Google

δὲ κατεστραμμένον, καὶ ἐφεξῆς τὰ Κόβατα, ἢ τὰ ἀρχαῖα Δόρανα ἡ πατρὶς τῶν Δορανιτῶν, χώρα εὐφοροτάτη καὶ πάλαι καὶ νῦν, ἀλλὰ παρημελημένη· ἐνταῦθα εἶναι καὶ ἡ Σάνα πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα, ἔχουσα πηγὰς ἰαματικῶν ὑδάτων ὀξυανθρακούχων· ἕπεται δὲ ἡ μέχρι Τραπεζοῦντος τετράωρος παραλία ὡραία καὶ εὔφορος, ἀλλὰ νοσώδης διὰ τὰ ἐκεῖ πλήθοντα ἕλη.

Digitized by Google

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ.

ΚΕΦ ΙΑ΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ.

Πολλοὶ μὲν τῶν ξένων, ὅσοι ἀνέφερον περὶ τῆς ἐνταῦθα γλώσσης μὴ ἐννοήσαντες, ἢ μὴ θελήσαντες ἀκριβῶς νὰ ἐξετάσωσι περὶ αὐτῆς γενικῶς παριςάνουσιν αὐτὴν μίγματι τουρκικῶν, περσικῶν καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν λέξεων, μετά τινων παρεφθαρμένων ἑλληνικῶν λέξεων. Τοιαύτη δὲ ἐν γένει ἐπικρατεῖ ἰδέα καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἁπανταχοῦ ὁμογενέσι παραχθεῖσα ἀπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβόντων Χριστιανῶν τῆς χώρας ταύτης· ἐπειδὴ μὴ ἐννοοῦντες αὐτοὺς νομίζουσιν ὅτι ἡ διάλεκτος αὕτη πολὺ ἀπέχει νὰ ᾖ ἑλληνική· ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ πολλὰ καὶ περὶ τῆς προφορᾶς καὶ τῆς γνησιότητος τῆς διαλέκτου, ἑλληνιζούσης ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δημώδη τῶν ἀλλαχοῦ Ἑλλήνων. Ἐπειδὴ ὅμως θὰ ἐθεωροῦντο μᾶλλον ἐγκώμια αὐτῆς καὶ θεωρίαι, μόνον ἀρκείτω νὰ παραθέσω μικρὰν αὐτῆς γραμματικὴν, διηγήματα δημώδη καὶ μύθους, παροιμίας καί τινα αἰνίγματα κατὰ τὴν ἐπιτόπιον, ὅσον ἔνεστι, προφορὰν, καὶ κατόπιν δημωτικά τινα ᾄσματα, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις λεξικὸν τῶν ὅσας ἔτυχον λέξεις, αἵτινες ἑλληνικώταται μὲν καὶ ἀρχαῖαι, παντελῶς δὲ, ἢ σπανίως εἶναι ἐν χρήσει νῦν παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν. Πιστεύω δὲ οὕτως, ὅτι θὰ προσγείνῃ καλητέρα γνῶσις τῆς διαλέκτου ταύτης, ἐπειδὴ ὅταν εἰς τὸν ἀναγνώστην προ-

Digitized by Google

τεθῶσι ταῦτα πάντα, θὰ κρίνῃ ἀσφαλέστερον περὶ αὐτῆς. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς γραμματικῆς αὐτῆς.

Δέον δὲ εἰς τὸ γραμματικὸν νὰ σημειώσωμεν πρῶτον ὅσα παραλλάσουσιν ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὡς πρὸς τὴν προφορὰν τῶν γραμμάτων. Ἅπαντα μὲν τὰ στοιχεῖα ἔχει ἡ ἐνταῦθα διάλεκτος ἀλλὰ μὲ διαφοράν τινα εἴς τινα αὐτῶν· καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ μὲν γ προφέρει πολὺ ἐλαφρῶς καὶ ὡς τὸ ι· τὸ δὲ η ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἐν ταῖς λέξεσι καὶ ταῖς κλίσεσι καὶ ταῖς ἐγκλίσεσιν ὡς ε μακρὸν, οἷον κέπος=κῆπος, νύφε=νύφη, ἐστέθεν ἀντὶ ἐστήθην· τὸ δὲ υ πάντοτε ὡς ιου· τὸ δὲ χ πρὸ τοῦ α, ο, ω, καὶ τῶν διφθόγγων τῶν ἐχόντων ἀρκτικὸν τὸ α ἢ τὸ ο, ὡς χ· πρὸ δὲ τῶν λοιπῶν φωνηέντων ὡς σ δασύ· σέρι=χέρι, σειμὼν=χειμὼν καὶ τὰ λοιπά.

Ἡ δὲ προφορὰ τῶν διφθόγγων εἶναι ὁμοία τῇ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἐξαιρεῖται δὲ ἡ λέξις οϊνάρι=οἶνος, ἧς μόνον ἀπαντᾶται ἡ διάζευξις αὕτη τῶν δύο φωνηέντων εἰς ἓν τῶν ἀρχαιοτάτων δημοτικῶν ᾀσμάτων, λέγον γλυκὺν οϊνάρι ἀντὶ γλυκὺν οἶνον. Ἡ χρῆσις δὲ ἐν πολλαῖς λέξεσι τοῦ διγάμματος καὶ κατὰ μέρη τῆς χώρας καὶ ἰδίως εἰς τὰ περὶ τὴν Νεοκαισαρείαν καθιστᾷ τὴν προφορὰν παχεῖαν καὶ τὰς λέξεις δυσδιακρίτους· ἡ δὲ ἀμάθεια καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀγροικία πολλαχοῦ κατέστρεψαν εἴς τινας λέξεις τὴν φυσικὴν τῶν καλλιφωνίαν, οὐχὶ ὅμως πανταχοῦ τῆς χώρας· σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ προφορὰ εἴς τινα μέρη μάλιστα παρὰ ταῖς γυναιξὶν, εἶναι πολὺ γλυκυτέρα καὶ εὐφωνοτέρα, ἢ εἰς τοὺς ἀλλαχοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ χρωμένους τῇ δημώδει γλώσσῃ.

Α'. ΚΛΙΣΙΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤ. ΟΝΟΜΑΤΩΝ.

Ἀρσ. Ὁ κλέφτες τοῦ κλέφτε τῷ κλέφτε τὸν κλέφτεν.

Τὰ δὲ λοιπὰ ὡς καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν.

Θηλ. Ἡ καὶ ἑ νύφε τὲς καὶ τσὲ νύφες τὲ νύφε τὲν νύφεν καὶ τὰ λοιπὰ ὡς τὰ ἀρσενικά.

Β'. ΚΛΙΣΙΣ.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ὀν. τῆς β' κλ. λήγει εἰς ογ, ὡς ὁ

Γεώργιον, ὁ Σταῦρον κτλ. ἡ δὲ κλίσις ὁμοία τῇ δημώδει τῶν ἄλλων Ἑλλήνων.

ΕΠΙΘΕΤΑ.

Τὰ ἐπίθετα εἶναι τριγενῆ, συνηθίζεται ὅμως ἐνίοτε τὸ οὐδέτερον ὡς τὸ καλὸν ἄνθρωπον τὸ καλὸν γυναῖκα· συνήθως ἡ κατάληξις εἶναι τριγενὴς, καλὸς καλέσσα καλὸν, προκομμένος προκομμένησα κτλ.

Τὰ παραθετικὰ εἶναι πλέον ὁμοιόμορφα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἰδίως εἰς τὰ ἀνώμαλα, ὡς μέγας μειζότερος πολλὰ μέγας, καλὸς καλλίων πολλὰ καλός.

Τὸ δὲ ἀριθμητικὸν εἷς καὶ ἕνας ἐπὶ ἀρσενικῶν, καὶ ἕνας ἢ ἵνας ἐπὶ θηλυκῶν, ὡς ἵνας γυναῖκα.

ΑΝΤΩΝΥΜΙΑΙ.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως ἐν ταύτῃ τῇ διαλέκτῳ εἶναι αἱ Ἀντωνυμίαι, ἐπειδὴ σχεδὸν αἱ πλεῖσται τῆς ἀρχαίας Ἑλλ. εἶναι ἐν χρήσει.

Καὶ αἱ μὲν προσωπικαὶ εἶναι ἐγὼ, σὺ, ἀτὸς, αἱ δὲ κτητικαὶ δι' ἓν πρόσωπον ἐμὸς καὶ τ' ἐμὸν καθ' ὅλα τὰ γένη, τὸ σὸν ἢ τεσὸν, καὶ τοῦ γ'. προσ. τ' ἐκείνου· διὰ πολλὰ δὲ ά. προσώπου ἐμέτερος καὶ μέτερος α ον· β'. πρόσ. σέτερος α ον· καὶ τοῦ Γ'. χεινέτερος α ον.

Ἡ δεικτικὴ μετὰ τοῦ ἅ ἐπιτακτικοῦ, ἀοῦτος, καὶ παρά τισιν ἀβοῦτος—τη—το· ἐκεῖνος—η—ον. Αἱ δὲ μεριστικαὶ καθεὶς καὶ καθένας, ἕτερος ἄλλος—Αἱ δὲ Ἀναφορικαὶ ἥντσαν=(ὅς τις ἥτις ἄν) καὶ τὸ οὐδ. εἴντεν. Αἱ δὲ ἀόρισται τὶς καὶ τσίς· καὶ ποῖος ἐπὶ ἐρωτήσεων. Αἱ δὲ ἀλληλοπαθεῖς κατὰ τὸν Ὄφιν ἀλλήλων καὶ τλ. Αἱ ἀρνητικαὶ κανεῖς καὶ τὸ οὐδέτερον τιδὲν=οὐδέν—ἀντὶ δὲ τῶν ἀνταποδοτικῶν τοιοῦτος—η—ον μεταχειρίζονται τὸ ἀεῖκος—κη,—κον.

ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ.

Αἱ ἐν χρήσει προθέσεις εἶναι ὅσαι καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν καὶ ἐν συντάξει καὶ ἐν συνθέσει· πλείονα ὅμως τὰ

Digitized by Google

ἐπιῤῥήματα καὶ ποικίλα ὡς καὶ οἱ Σύνδεσμοι, ἅτινα ἐν τῷ ὄπισθεν λεξικῷ ἀναφέρονται.

ΡΗΜΑΤΑ.

Ὁ σχηματισμὸς τῶν ῥημάτων καίτοι κατὰ διάφορον τρόπον, πλησιάζει ὅμως πολὺ τὸν τῶν ἄλλων· ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὁ ἀόριστος τῆς προστακτικῆς διατηρήσας ἐνταῦθα τὴν κατάληξιν τὴν ἀρχαίαν· ὡς γράψον, ποῖσον, ἄκουσον κτλ. εἶναι δὲ ἐν χρήσει καὶ ἡ εὐκτικὴ μὲ τὸ λὰχ = εἴθε, ὡς λὰχ ἔχω —γράφω = ἔχοιμι, καὶ γράφοιμοι. Τὸ δὲ ἀπαρέμφατον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταχειρίζονται περὶ τὰ Σούρμενα καὶ τοῦ Ὄφιν· τὴν δὲ μετοχὴν καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς λέγοντας κτλ. Τὰ δὲ περισπώμενα μεταχειρίζονται ἀσυναιρέτως, τὴν δὲ εἰς οω συζυγίαν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ εἰς όνω, ὡς φανερόνω, ἀλλὰ τὸ παθητικὸν εἰς οῦμαι ὡς φανεροῦμαι κτλ.

ΜΥΘΟΙ ΔΗΜΩΔΕΙΣ.

Χωρέτας (1) ἔπτεσεν παδίγαν καὶ ἐῤῥοῦξεν (2) ἀπὲς (3) ἀλεπός· ἐγύρσεν ἀπ' ἀδᾶ, ἐζούλιγεν ἀπ' ἀκεῖ, κ' (4) ἐπόρεσε νὰ ἐβγαίν'· αἴ, πῶς, νὰ φτάῃ; ἀρ ἐποῖκεν ὅτι ἐπέθανεν, καὶ ἐξαπλώθεν. Ὁ Χωρέτες, ἄμμον τὸ (5) ἔρθεν εἶδεν ἀτον, ἐκομπῶθεν (6) καὶ 'ξέγκεν (7) καὶ 'θεκεν ἄτος σιμά τ' (8) καὶ ἐκεῖνος ὤρθωνεν ξὰν τὴν παγίδαν· Σ' τὸ μίαν ἄμα ντὸ τερεῖς; φεύει ὁ ἀλεπόν. σὸν δρόμον ἐπῆγεν ἀπεντέθεν λύκον, ἄλλο κίντυνον. ξὰν πῶς νὰ ποίῃς (10).

— Καλ' ἡμέρα σ', λύκουδε (εἶπεν ἀτον).

— καλή σ' ἡμέρα, καὶ ποῦ πᾶς;

— κρέατα, ἄειτε, κρέατα σ' ἕναν παγίδαν.

— παγίδαν; (εἶπεν ὁ λύκον) καὶ ὄντας πεῖσκουμες;

— Μέτα, (εἶπεν καὶ ἀλεπὸν) ἐγὼ πᾶλ ἐπιάστα· ἄμα ξὰν ἐγλύτωσα.

— αἴ, ἄρ ἄειτε (εἶπεν ὁ λύκον)

Ἄρ ἐπῆγαν, ἐροῦξεν καὶ ὁ λύκον ἀπές.

— Ἀτώρα πῶς θὰ ἐβγαίνω;

— Ποῖσον ἀέτς (λέει ' ἀλεπόν).

— Ἐποῖκα.· ἄλλο πῶς νὰ ποίγω;

— Ἀέτσ παλ' ποῖσον.

— ἄρ ἀέτς παλ' ἐποῖκα· ὅλον τύστέρ' ντ' ἐποῖκες πὲ, ὅλον τύστέρον.

— Ἐκεῖνο ἐγὼ ἐξέρ' (11) ἄτο.

Ἀλεπὸς ἐῤῥοῦξεν σ' ἕναν πολιτείαν ἀπὲς, καὶ τὰ παιδία ἄμον τὸ εἶδάν ἀτον, ἔτρεξαν ἀποῦ 'πὶς κτ. Φυγὴν ἀδᾶ, καὶ φυγὴν ἀκεῖ,

---

(1) Χωρικὸς (2) ἔπεσεν (3) ἐντὸς (4) κ'=οὐκ—δὲν (5) λοιπὸν ὅθεν ἐχαμώθη (6) ὅτε (7) ἠπατήθη (8) τὴν ἔβγαλε (9) πλησίον (10) πῶς νὰ κάμῃ (11) τὸ γνωρίζω.

Digitized by Google

ἐλάγκευψεν (1) σ' ἑνὸς βαφέα βαρέλ' γεμάτον καὶ ἐλλάγεν ὅλον τὸ χρῶμάν 'τ'· ἀτώρα ἔλεπάν ἀτον τὰ λεοντάρια, ἐγρῦνεταν (2) ἔλεπάν ἀτὸν τἄλλα τὰ ζᾶ καὶ ἄφευαν καὶ 'κεινα. Ἄλλος ἀλεπό; καθὼς ἐγνῶρσέν ἀτον, ἐθάρρεσεν πῶς ἀϋτός, νὰ ἐγένετουν βασιλέας, ὡφέλατεν τ' ἀδέλφατ', κατὰ ποῦ ἀτόσον τἄλλα τὰ θερία ἐτρόμαξάν ἀτον· ἀς εἰπὲν ἀτοσ' ἄλλς τάλεπους, καὶ ἐκεῖν' παλ' ἐκάννεψαν (3): ἐποῖκάν ἀτον βασιλέαν. Ἕναν ἡμέραν ἅμα ἐποῖκαν πόλεμον, καὶ σείτ' ἐτέρναν ὅλ' ' ἀλεπὸν νὰ πολεμᾷ, ' ἀλεπὸν φεύει· ἐτιμίετουν οὖς ὁτότες ἀλεπὸν μὲ τὸ χρῶμαν, (4) οὔτπουτα ἔμαθεν πῶς ἀτὸ 'κὶ (5) τιμᾷ τὸν ἄνθρωπον, ' ἄνθρωπον τιμᾷ καὶ τὸ χῶμαν.

Κάττα, θώπεκας, (1) ἀλεπός, καὶ ἄρκος συνεφώνεσαν τέναν τὴν ἡμέραν εἰς νὰ φέρ' κενὴν (2) καὶ τρώγν καὶ οἱ ἄλλ' καὶ τἄλλο ' ἕτερον· καθεὶς ἐπῆγαν, ἔφεραν καὶ ἦρθεν ἡ σειρὰ καὶ σ' σὴν κάτταν· σείτ' (3) ἐπαῖγνεν ἡ κάτα καὶ 'κεῖνε (ἐκεῖν' πᾶλ τεροῦν ἄτεν) σ' σὸν ἀέραν οὐλὶν ἐπίασεν. — Παιδία, σ' σὸν ἀέραν πουλὶν ἐπιάσεν· ἐμᾶς ἔρται (4) τρώει· φοβοῦμαι, ἂς φεύουμε (εἶπεν ὁ Θώπεκας). — Ἐγὼ (εἶπεν ' ἀλεπὸν) 'κι (5) φεύω· ἀδακᾶ σὰ σαχτάρα (6) θὰ κρύκρύφκουμαι. ' ἄρκον παλ' ἐξεῖδεν σὸ δεντρόν· ὁ θώπεκας ἀφῆκεν καὶ φυενκαὶ ἀποῦ μακρᾶς τηρεῖ· ἀλλομίαν ἐγύρσεν καὶ ἡ κάττα καὶ σῶς (7) εἶχεν καὶ ἐρτοῦν, καὶ σείτ' ἐνούνιζεν.(9) Διὰ τί κἀνέναν 'κ ἐλεπ'· σὰ σαχτάρια κε κᾶ ἐφτέρθεν ἀφώραχτα (10). τέρ' ἐσὺ ὁτότες: ἀχπάρατ' (11) ἀλεπὸν καὶ δοῖ ἄτα δρόμον· τρομάζ' ἡ κάττα καὶ λαγκεύει σ' σὸ δεντρόν· ξαφνίσκετ' ἄρκον, καὶ ρούζ' ἀφκᾶ. (12) ὢχ (ἐκούιξεν ἀποῦ μακρᾶ: καὶ ὁ θώπεκας)· ἐγὼ 'κ εἶπά σας παιδία, ἂς φεύουμεν;

Εἷς μάννα ἐφτὰ παιδία κατὰ πῶς εἶπεν, ἔψεσεν ἐφτὰ ὠβὰ καὶ 'δῶκεν ἀπὸ ἕναν σ' σὸ καθένα.—Μάννα (εἶχέν ἄτην ὁτότες τὸ ἕναν τὸ παιδίον) καὶ ἄμμ' ἰὰ τέσέναν 'κ ἔψεσες; Οὔ, ρίζα μ', φαρμάκι νὰ τρώῃ ἡ μάννα 'σουν (1) ἀπ' ἐμσὸν νὰ δοῖτ' ἐμέ, ἐφτάν' με. (2)

---

[1] ἐπήδησεν [2] ἠγριεύοντο [3] τουρκ. ἐπείσθησαν [4] τὸ φόρεμα [5] δὲν τιμᾷ.

[1] Γάτος [2] κυνήγιον [3] ἐνῷ [4] ἔρχεται [5] δὲν [6] εἰς τὴν στάκτην [7] ἐν τούτοις [8] φράσις· ἦτον ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαι [9] καὶ διελογίζετο [10] ἐτινάχθη δυνατὰ [11] ἐξαφνίζεται [12] πίπτει κάτω.

[1] σας [2] μὲ ἀρκεῖ.

'Εκάθουν εντάμαν σ' σὴν αἴθριαν (1) κοτσὸς, κωφὸς, τυφλὸς καὶ ξερόχερος.—Λαχουσὴν (2) ἀκούγω (εἶπεν ὁ κωφόν).—Ἀ, ἀτοὶ, ἄ, ἀπ' ἀκὲς ἔρχουν (λέει καὶ ὁ τυφλόν).—Παιδία, τηρητῆδες (3) εἶν' ἂς φεύγουμε (ἐκούῤξεν καὶ ὁ ξεροπόδαρον).—Δελεύω τὰν τσόπο σ' (4) πέτρας 'κὶ λὲς ἂς σύρουμε (ὠνοῦδαεν καὶ εἶπεν καὶ ἕτερον, ποιὸς ἔσαν βλαμμένα τὰ 'χέρια 'τ') πέτρας ἂς σύρουμε.

Ἔρθεν ἄγγελος νὰ παίρ' ἑνὸς τὴν ψήν· παρεκάλεσέν ατον καὶ 'κεῖνος: ἂρ ἄρσέ με σὺ,(1) νὰ λέγω τὸ—Πάτερ ἡμῶν — σὺς τὸ τέλος καὶ 'π' ἐκεί.—Αἴ, καλόν· ἄμα ρυτὰ(2) πέ ἀτο· διὰ τί ἐλιγωρῶ(3). — Ἄρ στά: Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ... ἄλλο 'κὶ(4) λέγω. — Τελείωσον εἶπεν θυμωμένος ὁ ἄγγελον. — Ντὸ εἶπεν; κι'όρ ἂν θέλω· ἐσὺ ὄντας τελειών' ἀτο, ἔπαρ' τὴν ψήμ.

Χωρέτες σείτ' ἐπαίζινεν τὸ πέραν ἄν'(1), ἔξαφνα ἀκούει μέγαν βαρκισμὸν(2) καὶ ὄντας γυρίζ' ὀλόγερα τερῇ σ' ἕναν δάσος ἀπὲς σ' σὴμ μέσην φωτίαν· πάει ἐκεῖ καὶ τερεῖ: ἕναν ὀφίδ', δράκος ἀληθινὸς(2), καίετ' ἀπὲς σὴν κόλασιν.— Ντὲ δοῦς με (εἶπέν ἀτο) καὶ ἐγλυττώνω σε.—'Εσὺ ἐξέρς (εἶπεν τὠφίδ')· πρόφτασον.— Ἔμπ' ἀδ' ἀπὲς σ' σὸ δίσακκον καὶ παίρω σε καὶ φεύω. 'Αέτς ἐποῖκεν καὶ ἐγλύττωσέν ατο· ἀλλομίαν πάεινε πλάν κε κά(3) καὶ σκοῦται τὠφίδ'· θὰ τρώγω σε, λέει ἀτον.— Καὶ ἄμμ' ἐγὼ ἐγλύττωσά σε ἂς τ' ἄψιμον(4) καὶ 'σὺ ἐμὲν θὰ κουρτᾷς με; ἀτό ἔτον ντὸ θὰ ἐπλέρωνές μετὸ ἀντίκαλον;—'κὶ γίνεται· θὰ τρώγω σε.—Αἴ ἔλ' ἂς πᾶμε συγγνωμιάσκουμες(5) μὲ δυοὺς νομάτς; — 'Ατὸ ἂς ἔν' ἄειτ' ἂς πάμε. —'Πῆγαν κατεῖβαν σ' σὸν ἠαλὸν(6) καὶ εὗραν ἐκεῖ ἕναν βοῦδιν. — 'Ελέπς (λεει ὁ ἄνθρωπον), ναὶ βουδιάνε μ'; ἐγὼ ἀγοῦτον ἂς σὸ θάνατον ἔσωσά ἀτον, καὶ ἀτὸς πάρεξ τἀντίκαλον θέλ' καὶ νὰ τρώγ με, πῶς κρίνς ἀτο; δίκαιος ἔν;— 'Ετέρεσεν ἀτον τὸ βούδ'.— Ντὸ λὲς (λέει ἀτον τὠφίδ') ναὶ βούδ';—Μαῦρε καὶ 'σὺ πά' (εἶπεν τὸ βούδ')·

---

(1) Εἰς τὸ ὕπαιθρον (2) φωνὴν (3) λησταὶ (4) νὰ χαρῶ τὰ πόδιά σου.
(1) Ἕως (2) ταχέως (3) βιάζομαι (4) δέν.
(1) Ἄνω κραυγὴν (2) μέγας (3) ὀλίγον κάτω (4) ἀπὸ τοῦ πυρὸς (5) συμβουλευόμεθα (6) εἰς τὸν αἰγιαλόν.

Digitized by Google

ἐμὲν παλ' αὐφέντης μ' ἐκαμάτσεν, ἐκαμάτσε με, ὁμεσοκούρασέ με, καὶ ἀτώρα ἐφῆκέ με ἀδᾶ κὲς'(7) νὰ χάμαι· ἀτώρα γίνεται καλὸν σ' σὸν κόσμον; θὰ τρώς ἀτον, δράκε μου, θὰ τρώς ἀτον καὶ ἄμμ' ντὸ θὰ ποίης. — Ὄι, ὄϊ (ὀτότες ἐκούϊξεν ἄνθρωπον) ἂ; πάμε συγγνωμιάσκουμες καὶ ἄλλ' ἕναν δύως νομάτους. — Ἐπῆγαν εὗραν καὶ ἕναν ἄλογον καὶ παρεπονέθεν καὶ σ' ἐκεῖνο πάλ'. — Πόσα κορόσα(8) (ἐστέναξεν καὶ εἶπεν ὀτότες τἄλογον πάλ') καὶ τέμὸν αὐφέντης κατεγλοῦπσεν καὶ 'ξέγκεν ἀς σὴν ῥάσαμ μ', καὶ 'μὲν ἀτώρα 'φῆκε με σ' σοῦ κάμπου τὰ κλαδιά· ἐσὰ ὥρας, ντ' ἔρθαμ', οἱ ἀθρώπ' ποίων καλὸν γνώριζνε; θὰ τρώς ἀτον καὶ φά 'τον. — Ἕνα ξάϊ καὶ ἄλλο πλάν κε κᾶ, λελεύω σε, ἂς πᾶμε πάλιν παρεκάλεσεν ὁ ἄνθρωπον, καὶ ἐκεῖ τέλος αἰπαιντέθαν καὶ εἶναν ἀλεπόν. — Ἐλέπς, κὺρ ἀλεπέ, ἐλέπς; (ξὰν λέει ἄνθρωπν) ἐγὼ ἀς σὸν κίντυνον ἐξέγκ' ἀτον καὶ ἀτὸς γυρίζ' νὰ τρώη με. — Ἀπὸ τίλογον κίντυνον; (ῥωτᾷ ἀλεπόν). — Ἀπὸ τρανὸν φωτίαν· ἀκόμαν τέρ' πῶς πιάνει; — Καὶ πῶς ἐπόρεσὲς; — Ἔσυρ' ἀτον στὸ σακὶν ἀοῦτο, καὶ 'σεῖβεν ἀπὲς, καὶ ἔσειρα καὶ 'πῆρά ἀτον. — Καὶ ἐχώρεσεν ἀτοῦ ἀπές; — ἐχώρεσεν· — τὰ ψέματα; — Ἐχώρεσα, ἐχώρεσα (εἶπεν καὶ τώφίδ'). — Ἀτόσος δράκος (ἐγύρσεν εἶπεν μὲ θαμαγμὸν ὁ ἀλεπόν)· 'κὶ πιστεύ' ἀτο. — Ναὶ ἐχώρεσα λέγω σε. — Αἴ κεἄρ εἰπ', ἔμπα καὶ ἀτώρα ἂς ἐλέπω: ἐχωρεῖς; — Ἐσεῖβεν ὅλος ὁ δράκων ἀπὲς, καὶ τουράδ' μόνον ἐπόμεκεν ἔξωκᾶ. — Καὶ ἀμμὴ τουράδς σ' 'κ ἐχώρεσεν (λέει ἀλεπόν)· ἐσέγκεν ὀτότες καὶ τ'ουράδου ἀτ' ἀπὲς, καὶ ἀλεπὸν ἐτσύκξεν: τὸ στόμαν ἄθε δέσον· ἔδεσάν ἀτο ἀπὲς σ' σὸ σακκὶν, καὶ ἐσκότωσάν ἀτο.

Ἀλεπὸς ἐσεῖβεν σ' σὴν ἐγκλησίαν καὶ 'φαγεν τὰ χαρτία· ἀλλομίαν σείτ' εἶχεν καὶ 'παίεινεν(1) ἐλεβαῖνεν, αἰπαιντέθεν τὸν παππᾶν: — παππᾶ, ποῦ ἔεις καὶ πάς; — Πάγω δεβάζω στὴν ἐγκλησίαν. — καὶ ντὸ θὰ πὰς δεβάεις; — Ἀτώρα ντὸ θὰ λέγω καὶ ντὸ φτάγω ἐσέν μη θὰ λέγ' ἀτα; — Ἂρ δέβα(2) (εἶπεν ἡ ἀλεπόν)· ἐσὺ ντ' ἐξέρεις, ἐγὼ σ' σὴν κοιλίαμ μ' ἀπὲς ἔχ' ἀτα.

---

(7) ἐδῶ διὰ νὰ χαθῶ (8) τσαρούχια.
(1) ἐνῶ ἐξακολουθεῖ νὰ πηγαίνῃ (2) πήγαινε.

Digitized by Google

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ.

Ἄβουλα(1) τοῦ Θεοῦ φύλλον 'κὶ λαΐσκεται
ἄλλο τώμμάτ τοῦ καυκουδᾶ(3) καὶ ἄλλο τῆς κορώνας·
ἀπὲξ ὁ χορὸς γαϊτὰν ἔν(4).
ἄρκον μαλλὶν μετάξ' 'κὶ γίνεται.
ἄρκον σ' σὰ ξύλα ἔστειλαν, καὶ γρίγεψεν(5) τὸ δάσος.
ἂς λείπῃ ὁ καλλόγεραν, ἂς λείπ' καὶ ἡ εὐχή ἀτ'.
ἀς σὸ μέγαν τὸ ποτάμ' ἔπαρ' νερόν.
Βοήθα μ', ἐφτωχὲ, μὴ γίνουμαι ἄμμον(6) ἐσέν.
Γαγγλάζ'(7) ὁ κλέφτες καὶ τσαΰζ', φοβέθητι π' ἐχάσες.
Δὸς καματερὸν(7) καί 'παρ' διαταγωγόν(9).
Ἐγύρεψεν ὁ ἐφτωχὸν, καὶ 'δῶκεν διὰ τὴμ ψάν ἀτ'.
ἐκυλίεν τὸ πιθάρ, κ' εὗρεν τὸ πῶμαν.
ἐλάδ' ἂν ἔν(10) ἀνοίγεται· νερὸν ἂν ἔν, τσουροῦται(11).
ἐσὲν κορσόπον λέγτο, καὶ 'σὺ νυφίτσα ἄκσον.
Ἐφτωχία δείχνει τέχνας, καὶ ἀρχοντία δείχνει τσέγκλας (12).
Ἐφτωχὸν πονεῖ ντὸ 'κ ἔχ(13), καὶ ἄρχοντας πονεῖ ντὸ θέλ'.
Ἡ βοῦκα, ντὸ κὶ θᾶν' τεμὸν, ἂς τρώῃ ἄτο ὁ σκύλλος.
Ἡ γλῶσσα δὲν κλαδία 'κ ἔχ.
Ἡ θάλασσα 'γομῶθεν γάλαν, κ' ὁ ἐφτωχὸν 'κ εἶχεν χουλάρ.
Ἡ κάττα ντὸ γεννᾷ, ποντ.κὸν πιάν'.
Ἡ μερμύκα 'ντας θὰ χᾶται, φέρ' φτερᾷ καὶ ἀναπετᾷ.
Ἦντ' ἂν ἐφτᾷς, ἐκεῖν' εὑρίκς.
Ἤντι' ἂν θρύφτῃς σ' σὸ πινάκς σ', ἔρται 'κεῖ ο σ' σὸ χουλάρς σ'.
Ἦντ' ἂν στέννε τὰ τεμέλια προσκυνοῦν τὰ κεραμίδια.
Ἦν τς ἐβγαίν' καὶ πορπατῇ, εἰὰ κατ' εὑρίκ' καὶ τρώει ἄτον, εἰὰ
κάτ' εὑρίκ' καὶ τρώει.
Ἦν τς ἂν τρέχ σ' σὴν ἀρχοντίαν, συγκυρᾷ τὴν ἐφτωσίαν.
Ἡ πσὴ τὴν πσὴν ὄντας 'κὶ θέλ', παππᾶ, πῶς στεφανών.
Ἡ πολλοὶ μαμίδες τὸ παιδὶ κοισὸν ἐφτάγνεν.
Ἡ φτείραις αἱρμαθάγουνταν, καὶ παῖγναν σ' σοῦ σαυρβόγλη.

---

(1) Χωρὶς θέλητιν (2) δὲν κινεῖται (3) τῆς γλαυκὸς (4) εἶναι (5) ἐξεῤῥίζωσε (6) ὡς ἐσὲ (7) κραυγάζει (8) μισθὸν (9) αὐθέντην (10) ὅταν ἦναι (11) δὲν χύνεται (12) ἡδονὰς (13) εἰς ὅτι δὲν ἔχει.

Digitized by Google

Κάθετουν πομπὴ σ' σὴ δέβαν (14) καὶ 'νεθέανεν(15) τὸν δεβάτς.
Κάθουμαι σ' σὴν ἀγκάλιας σ', καὶ χτουπίζω τὰ γένεια σ'.
Καλὸν τυρὶν σ' σοῦ σκύλλ' τἀγγεῖον.
Κἂν αἰπεπύρνιξ' (16) ὀρφανὸν, τὸν ὕπνον ἀτ' ἐχάσεν.
Κάττα σ' σὸ κρέας 'κ ἔφτασεν καὶ εἶπεν: παρασκευὴ ἐν.
Κλέφτες καὶ ἀπαρνότερος.
Κοκὶν, κοκὶν, γομοῦται τὸ σακκίν.
Κοσμοκράτορας γίνεσαι, πλὴν, στομοκράτορας 'κ ἐπορεῖς.
Κύριε, νεστεύω σε'—κ' ἔχεις καὶ νεστεύεις με.
Λύκος ἔρθεν σ' σὰ πρόβατα, ἀλλ' οἱ ποῦ ἔχ τὸ ἕναν.
Λύκον ἐτραβαγγέλιζαν, καὶ ἀτὸς τἀρνία 'τέρνεν.
Μεγάλον ἔννοιαν τοῦ σπανοῦ, ἀν 'κ εὑρεθῇ τὸ χτένι ἀτ'.
Μ' ἔρχεσουν, σύντεκνε, καὶ ἂς τ' ἔρθες, καλῶς ὥρισες.
Μὲ τὸμ φίλος σ' φᾶ καὶ πία, καὶ ἀγορὰν μὴ ἐφτᾷς.
Μὲ τὸ χουλιάρ' ἐσέρεψα, καὶ μὲ τὸ κουτάλ ἔκουσαν(17).
Ναλλ' οἱ, ποῦ 'κ ἔχ, καὶ θεὸν παλ 'κ ἔχ.
Νοικοκύρς ἀπραεμένος(18) δεκσὸν χὲρ τοῦ μαχαλᾶς.
Ντὸ ἔβρεξεν ὁ οὐρανὸν, ἡ γῆ νὰ μὴ 'κ ἐδέχτεν;
Ντὸ ἔν τοῦ καμελί' ὀρθὸν, νὰ ἔτον καὶ ἡ γοῦλ' ἀτ'.
Ξύλ' ἀλεόρια 'κ ἔχουμε, τἄλλα ὅλα ἔχουμε.
Ὁ γάϊδαρον σ' σὰ ἔξ ψοφᾷ, καὶ ἀπὲς ἔρτ' ἡ ζεμία.
Ὁ γάμον θέλει τύμπανα καὶ ἡ ἐγκλησία ψάλτεν.
Ὁ Θεὸν ἐδοῦνεν φάβατα, σ' ἐκείνς ποῦ 'κ ἔχνε δόντια.
Ὁ κοῦρτον ντὸ 'κ ἐπορεῖ νὰ παιρ', χαρέζ'.
Ὁ λόγος ἀνοίει τὸν λόγον.
Πῆγαν νὰ φτάγνε κέρατα, ἐχάσαν καὶ τωτία.
Παππᾶ παιδὶν, διαβόλ' ἐγκόν'.
Ποῦ 'κὶ τερεῖ καὶ κάθεται, θαμάσκεται καὶ σκοῦται.
Σὸ πέραν 'πῆγεν ποταμὸν κορῶνα νὰ ωὐγάζῃ, ἰὰ νὰ 'πογάζ' ἄσπρα ωὐγά· ξὰν μαῦρα καὶ ξὰν μαῦρα.
Σίλ' καματεροὶ, καὶ εἷς διαταγωγός.
Σὰ σεῖλε' ἄτον ἓν πρόβατον, καὶ ἂς σὴν καρδίαν λύκος.
Σὴν ἀναβροσὴν καλὸν καὶ τὸ χαλάζ'.
Σὴν χαμελέτεν ἔμεινα τὰ γένεια μ' αἰλευρῶθαν.
Σὸ γάλαν σ' ἐκάεν, ἐφύσεσεν καὶ σ' σὸ τάν'(20).
Σὸν ἥλιον ἣν τς ἂν 'κ ἔκαμεν, οὐδὲ σ' εὐώδαν(22) ἔφαγεν.
Τάλεύρια ξένα καὶ οἱ ποντικοὶ ταβίζνε(22).

---

(14) Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. (15) καὶ συμβουλεύει (16) ὅταν ἀφυπνίσῃ (17) ἐξέχεα (18) ἀπρόκοπος (19) ὅστις δὲν τηρεῖ (20) ὀξύγαλα (21) εἰς σκιὰν (22) μαλόνουν.

Digitized by Google

Τὰ περφανεμένα τὰ χωρία βασιλεῦνε.
Τ' ἀψὺ- τοξύδ' τὸ σκεῦος ἄθε χαλάν'.
Τὲξ τὸ μῆλον κόκκινον καὶ τάπες σαπεμένον.
Τέρ τὴμ μάνναν καὶ 'παρ' τὸ παιδίν.
Τέρ τὴν σῦταν καὶ 'παρ' τὸ πανίν.
Τὴ αἰτίαν ποθ' κὶ 'ξέρ', τὸν χορὸν ἀλλέως παίρ'.
Τὸ γλυκὺν ἡ γλῶσσα 'βγάλ' τῶφίδ' ἀς σὸ τρυπίν.
Τὸ μωρὸν ἂν 'κὶ κλαίῃ, τσιτσίν' 'κὶ δοῖγν' ἀτο.
Τὸ πολλὰ ἡ φῶς ὀμμάτια 'κ ἐβγάλ'.
Τὸ πουλὶν τὸ καλὸν ἀς τ'ωβὸν κεᾶν(23) κελαΐλεῖ.
Τὸ τσιβαλτοὺζ (24), κᾂν ρύεται βολόνην καταστaίνει.
Τὸ σύκον τὸ σύκον τερεῖ καὶ γίνεται.
Τοῦ ἀργάτε ἡ γυναῖκα οὗς τὸ μεσημέρ' πεινᾷ.
Τοῦ γάμου ὅλα δύσκολα, καὶ ἡ νύφη βαρασμένσα.
Τοῦ γειτόν' σ' ἡ κοιλία ντας πονῇ, τέσὸν τρίψον.
Τοῦ μοναστηρί' τὰ καμώματα οἱ καλογέρ' ἐξέρνε.
Τοῦ 'φτωχοῦ τὸ εὕρεμαν εἰὰ καρφὶν, εἰὰ πέταλον.
Τρανὸν βοῦκαν φᾶ, καὶ τρανὸν λόγον μὴ λές.
Τσῆ χώρας ἔμπρας σ' φαίντανε, τεσὰ ὀπὶς 'κ ἐλέπεις.
Χρωστῶ καὶ 'κὶ χρωστοῦνέ με, καὶ ἂν θέλω παίρω καὶ ἄλλα.

---

(23) Ἔνδοθεν. [24] ἡ σακοῤῥάφη.

Digitized by Google

ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ.

Θεός 'κ εἶμαι, καὶ ἅϊος 'κ εἶμαι, καὶ ὅλ' ἐμὲν πιστεῦνε(=τὸ ζυγίον.
Τέσσερ ἀδελφόπα εἶναι.
Τρέχνε, τρέχνε ὅλον ἕναν
καὶ κάνεν κάνεν 'κ ἐφτάν' (=ἡ ἀνειμίδα).
'Ολημέρα φουσκωμένον καὶ τὴν νύχταν ἀχαστὸν (= ἡσκέπη)
"Εχω ἕναν γεργανόπουν (1) καὶ σκεπάζ ὅλην τὴν γῆν (=τὸ ὠόν).
Σείεται ἡ 'Εγκλησία τάγεϐῆμαν πορπατεῖ
καὶ ὁ παπᾶς καταρωτᾶται, ποθ ἔν ἡ 'Ανατολή; (τὸ καράϐ).
'Εγκλησία μαρμαρωμένον καὶ ἀπ' οὐδέν πα τρυπὶν 'κ ἔχ (=τὸ ὠόν).
"Εχω ἕναν βαρελόπουν καὶ 'χ δύο λοϊῶν κρασόπουν (=ὠόν.)
Μακρὺς μακρὺς καλόγηρος ὁ στοῦ οὐρανὸν ἐϐγαίνει (=ὁ καπνός).
'Ολημέρα τύλει τύλει καὶ τὴν νύχταν ἀποτύλει (=τὸ στρῶμαν).
Σειρᾷ σειρᾷ παιδόπουλα φοροῦνε καλπακόπουλα (οὖϐαι).
'Ανηϐαίνει ἡ κοντιτοῦλα, κατηϐαίνει ἡ κοντιτοῦλα
τὴν ἄχαρον τὴν κοντιτοῦλαν, ντὸ πολλὰ κοιλοπονᾷ (=τάδράτ.)
Τὸ κακὶν, τὸ κυπαρέσσιν ντὸ 'κι' κεῖται σ' σὸ τραπέζιν
ντὸ 'κι' κόφτει τὸ μασαῖριν καὶ τὸν κόσμον ντ' ἀνασταίνει (μαστός).
'Ασπροκάτσκον ἀγελάδ' σκὶζ τώρμὰν καὶ κατηϐαίν' (=τὸ ξυράφ.)
"Ασπρον ἔν, καὶ τυρὲν κ' ἔν·
φύλλα ἔς καὶ δέντρον 'κ ἔν·
οὐράδ ἔς'χ, ποντικὸς κ' ἔν· (=τὸ ῥέφανον)
"Εναν ἔν καὶ σόλα μπαίν' (=τἄνεμον).
'Απὶς σ' σὴμ μαύρην θάλασσαν ὀφείδιν ἐκαγκέλιζεν (2) καὶ ὀφίδιν καγκελίζει καὶ σ' σωφιδὶ' τὴν κεφαλὴν ὁ ἥλιον μαρμαρίζει (—τὸ λιχυάρ).
Χουλάρεα βούτυρον καιεῖτ' ὅλον τὸν κόσμον(=ὁ ἥλιον).
Δαχτυλίδην πυργωτὸν, πυργωτὸν καμαρωτὸν
βρέσεται, 'κὶ βρέσεται, κάμμίαν κι' στεγννοῦται (=ὁ λουτρός).
"Αρκος λύκος μουχτέρὸς καὶ τὴν νύχταν γυρευός·
Χαλκοποῦλ (3) χαλκεμένον, τὰ τσηλίδα (4) φορτωμένον (=ὁ οὐρανόν).

---

(1) σκέπασμα (2) περιστρέφεται (3) λέϐης (4) σπινθῆρες.

Digitized by Google

Ντὸ ἕν, καὶ σ' σὴν βοῦραν ἐχωρεῖ
καὶ σ' σὸ σαρπὶν 'κ ἐχωρεῖ.
'Ακεῖ πέραν σ' σὸ ῥασὶν στέκει καντύλα καὶ λαλεῖ
καὶ λαλεῖ, κὶ' ἀντιλαλεῖ·
ντ' ἔ ς καντύλα καὶ λαλεῖς, καὶ ἀντιλαλεῖς;
ἔχω πόνον στὸ τσιτστὶν, καὶ λαλῶ καὶ ἀντιλαλῶ.(=τὸ κωδόν.)
'Αδακά κηλοπονεῖ,κὶά 'κεῖ πέραν πάει γεννᾷ. (σφαῖρα μολίβδου.)

ΑΣΜΑΤΑ.

Τὰ ἄσματα τῆς χώρας ταύτης διὰ πολλοὺς λόγους εἶναι ἄξια ἐνταῦθα σημειώσεως, ἐπειδὴ καὶ ἀρχαῖα εἶναι καὶ τὸ πλεῖστον ἱςορικὰ τῆς ἐποχῆς τῆς πρὸ 5 καὶ 10 αἰώνων· καὶ διὰ τὸ πάθος καὶ τοὺς ἀγῶνας οὓς ἐξιστοροῦσιν Ἑλλήνων, καὶ Ἑλληνίδων, καὶ διὰ τὴν γλῶσσάν των, δύνανται νὰ συγκαταριθμηθῶσι μεταξὺ τῶν φιλολογικῶν προϊόντων τῆς πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἐκτὸς τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ἐν αὐτοῖς ἀπαντᾶται καὶ τοῦ ποιητικοῦ ὕφους, περίεργόν τι ἐν αὐτοῖς ἐμφαίνεται ὡς πρὸς τὴν συχνὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικλήσεως ἡμεῖς Ἕλλενοι ἔμες, Ἕλλενι (Ἑλληνὶς) ἔμαι, λέγει ἡ γυνή, Ἑλλενικὸν σπαθὶ ἢ κοντάρι, Ἑλληνικὰ παληκάρια ἢ κάστρα, καὶ Ἑλληνικὸν λαλόπον Ἑλλην. φωνὴν λαλιὰν κτλ. Τὰ τοιαῦτα ὀνόματα ἀπαντώμενα εἰς δημοτικὰ ἄσματα καὶ ὑπὸ ὀρεινῶν καὶ ἀμαθῶν ᾀδόμενα μέχρι τοῦ νῦν, ἀποδεικνύουσι λίαν ἠπατημένους καὶ τοὺς ξένους καὶ τοὺς ἡμετέρους, οἵτινες διϊσχυρίζονται, ὅτι ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον καμμίαν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος, ἢ τῆς ἐπικλήσεως ταύτης, ὅλως λησμονηθείσης, καὶ ὅτι χαῦνοι καὶ δειλόκαρδοι εὐθὺς καὶ παρεδίδοντο εἰς τοὺς ἐπερχομένους ἐχθρούς των. Τὰ ἐφεξῆς ὅμως ἄσματα παριστάνοντα ἥρωας καὶ ἡρωΐδας πολεμοῦντας ὑπὲρ τῶν ὅλων, δύνανται

Digitized by Google

καὶ νὰ διδάξωσι τοὺς ἱστορικοὺς τούτους, ὅτι πολὺ ἄδικον ἔχουσιν ἀμαυρίζοντες τὴν τιμὴν τῶν πολλὰ ποιησάντων καὶ ἐνδόξως παθόντων Ἑλλήνων ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας.

Τὰ ᾄσματα ταῦτα τῆς χώρας εἶναι μὲν πολλὰ καὶ τὰ πλεῖστα ἀρχαῖα, δυσκόλως ὅμως δύναταί τις νὰ συναθροίσῃ ταῦτα, ἐπειδὴ ὀλίγοι εἶναι οἱ εἰδότες αὐτὰ τέλεια· εὑρίσκονται ὅμως ἐνταῦθα ἀοιδοί, οἵτινες γνωρίζουσι τοσαῦτα ᾄσματα, καὶ ἀπὸ μνήμης καὶ εὐχερῶς ᾄδουσιν αὐτά, ὥστε γραφόμενα δύνανται νὰ σχηματίζωσι τόμον μείζονα ἢ ἐκεῖνον τῆς Ἰλιάδος· ὥστε δὲν θὰ φανῇ πολὺ δύσκολον πῶς διεσώθησαν ἐπὶ 4 αἰῶνας τὰ τοῦ Ὁμήρου ἔπη, ἀφοῦ ταῦτα μεταξὺ ἀμαθῶν διεσώθησαν ἐπὶ 4 καὶ 6 αἰῶνας.

Ταῦτα δὲ ἅπαντα ᾄδονται καὶ ἐν πανηγύρεσι γάμοις, καὶ χοροῖς, ἔχοντα κατὰ διαφόρους χρήσεις καὶ διάφορον τὸ μέλος· τοῦτο δὲ πολὺ μὲν ὁμοιάζει μὲ τὸ τῶν κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, εἶναι ὅμως γοργότερον καὶ παθητικώτερον· πολλάκις δὲ οἱ γέροντες καὶ αἱ γραῖαι ἐπαγορεύουσι ταῦτα ἄνευ μέλους, ὡς ἄλλοι ῥαψῳδοί, εἰς τοὺς παρακαθημένους καὶ μετὰ προθυμίας ἀκροωμένους αὐτῶν.

Ἐκ τῶν πολλῶν ᾀσμάτων, ἅπερ συνέλεξα, μόνον τινὰ δημοσιεύω συγκείμενα περὶ τοὺς 800 στίχους τὸ λυπηρὸν δὲ εἶναι ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἐλλειπῆ ἢ καὶ ἀσυνεπῆ ἕνεκα τῆς πολυκαιρίας. Ἀρκοῦμαι δὲ μόνον εἰς τὴν ἐξήγησιν ὀλίγων λέξεων, ἀφίνων ἕκαστον νὰ κρίνῃ ὅπως θέλῃ, ἐπειδὴ ἡ περὶ τούτων πραγματεία δύναται νὰ γείνῃ ἴδιον ἀντικείμενον· διήρεσα δὲ ταῦτα κατὰ τὴν ὕλην των εἰς βουκολικά, ἐλεγειακά, ἐρωτικά, ἡρωϊκά, καὶ πανηγυρικά.

ΒΟΥΚΟΛΙΚΩΤΕΡΑ.

1.

Ἐννεὰ βουκόλ' ὡρίαζαν(1) ἐννεὰ σιλιάδες πρόβτα,
οἱ πέντ' ἐδεῖβαν σὴν φιλὴν(2) καὶ οἱ τρίοι σ' σὴν αἰαγάπην(3),

(1) Ἐφύλαττον. (2) Ἐπῆγαν εἰς τὴν φιλὴν, — φιλότητα τοῦ Ὁμήρου, εἰς τὰς συζύγους των. (3) Ἴσως μνηστάς των, ἢ ἀγαπητικάς.

καὶ ὁ Ἰάννες ὁ μονέϊαννες, ἄϊ, μοναχὸς ἐπέμνεν·
ἐννεάημερα καὶ ἐννεάνυχτους ὁ Ἰάννες 'κ ἐκοιμέθεν·
σέννεα ἡμέραις καὶ ἀλλ' ἀπάν' ἔπεσεν, καὶ 'κοιμέθεν·
σὴ ῥάβδαν ἀτ ἐκούμπιξεν, 'λίγον ὕπνον ἐπαῖρεν
καὶ ὄντας ἐγνέφιξεν(4), τερεῖ πουδὲν πρόβατα 'κ εἶναι·
ἐποῖκεν σίδερον στουρὰκ(5) καὶ χάλκενα τσαροῦσια,
ἐπαῖρεν τὰ βουνὰ, βουνὰ, καὶ τὰ παρχαρομύτια(6),
μονόλλυκον ἐπέντεσεν ἀπάν' 'στὸ σταυροδρόμιν
σὸν θεόν σ' σὸν θεόν σ', ναὶ λυκουδᾶ, πουδὲν πρόβατα εἶδες;
Σὸν θεὸν σὰν κατορκίζῃς με, λέγω τὴν ἀλήθειαν:
σίλια ἔφαγα τὸν πουρνὸν, σίλια τὸ μεσημέριν
τἄλλα τάπομενάρια ἔφαγ' ἀπάν' σὸ βράδιν·
καὶ ἄμμ', σὰν παραχολάσκουμαι, ἐσὲν παλ' τρώγω, Ἰάννε;

2.

Τὸν Μάραντον χαρτὶν ἔρθεν, θὰ πάγῃ σὴν στρατείαν·
τὴν νύχταν πάει σὸν μάστοραν, τὴν νύχταν μαστορεύει·
κόφτ' ἀς τάσῆμιν πέταλα, ἀς τὸ μάλαμαν καρφία·
τὸν μαῦρον ἐκαλλίβωνεν κατάντικρυ σὸν φέγγον(1)
καὶ ἡ κάλη ἀτ' παρεστέκαινεν μὲ τὸ μαντήλ' καρφία
καὶ τὰ δάκρυ' ἀτς κατείβαιναν ἄμμον μαργαρυτάρια.
Ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, ναὶ Μάραντσε, καὶ μὲν τίναν ἀφίνεις;
Ἀφίνω σε τὸν κύρημ μου, τὸν ἅϊον Κωσταντῖνον.
Χάρος νὰ τρώῃ τὸν κύρη σου τὸν ἅϊον Κωσταντῖνον . . . .
ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, ναὶ Μάραντε, καὶ μὲν τίναν ἀφίνεις;
Ἀφίνω σε τὴμ μάνναμ μου, τὴν ἅϊαν Θεοτόκον.
Χάρος νὰ τρώῃ τὴμ μάννα σου, τὴν ἅϊαν Θεοτόκον . . . .
ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, ναὶ Μάραντε, καὶ 'μὲν τίναν ἀφίνεις;
Ἀφίνω σε τἀδέλφια μου τοὺ, δώδεκ' Ἀποστόλους.
Χάρος νὰ παίρ' τἀδέλφα σου, τοὺς δώδεκ' Ἀποστόλους . . . .
ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς, ναὶ Μάραντε, καὶ 'μὲν τίναν ἀφίνεις;
Ἀφίνω σε τὸν κρίαρον, τὸν χρυσοκωδωνιάτεν·
ἀφίνω σε χρυσὸν σταυρὸν καὶ ἀργύρο δαχτυλίδιν·
τὸ δακτυλίδιν πούλ' καὶ φᾶ (2) καὶ τὸν σταυρὸν προσκύνα.
Κόμαν 'κ ἐζεγκοπάτεσεν, 'κόμαν 'κ ἐσελλοκάτσεν.

---

(4) Νήφω, ἐξύπνησεν. (5) Στύρακα ῥάβδον. (6) Ὀροπέδιον.
(1) Σελήνη. (2) Πώλησον καὶ φάγε το.

Digitized by Google

'κόμαν σ' σήμ Πόλ' 'κ ἐπάτεσεν καὶ σ' ἀργαστὲρ 'κ ἐκάτσεν,
τὴν κόρ' καθίζνε σ' σὸ σκαμνὶν καιάτὲν(3) διπλοκουρεάζνε·
δοῖγν' ἄτηνε φελλὶν ψωμὶν καὶ πέντε κουφοκάρυα,
δοῖγν' ἄτην πέντε πρόβατα καὶ δεκαπέντ' ἀρνία;
—"Αμε, σκύλ' κόρη, χάθητι καὶ ὁρία(4) 'πὶς γυρίζῃς,
καὶ ὄντας θυμῶννε τὰ ρασσὶὰ ἔβγαισον νὰ βοσκίζῃς,
καὶ ὄντας θρασκεύ'(5) ὁ ποταμὸν, κατείβασον καὶ πότισον.
Σ' τὰψηλασέας 'βόσκιζεν, σ' τὰ γαμελὰ ἐμένεν.
'Εφτὰ χρόνια ἐπέρασαν καὶ ὁ Μάραντος ἀτς 'κὲρθεν.
τὰ πέν' ἐπῆκεν ἐκατὸν, τὰ δεκαπέντε χίλια
καὶ ἀς ἐφτὰ χρόνια κἄλλ' ἀπὰν σὲ μήνους ὑστερναίουςς
παλλήκαρον ἐπέντεσεν ἀπάν' κες σ' τὰ ραχία.
Κάτσεν καὶ ἀτὲν ἐρώτεσεν: τὰ τίνος νύφε εἶσαι;
τὰ τίνος εἶν' τὰ πρόβατα; τὰ τίνος εἶν' τἀρνία;
τὰ τίνος ἐν ὁ κρίαρον, ὁ χρυσοκωδωνιάτες;
—'Οπὶς, ὑπὶς, ναὶ λιγερὲ(6) ὀπὶς ἀπ' ὅθεν ἔρθες·
νὰ ποίνω τὰ σκυλίτσια μου καὶ 'σὲν παραλακένε(7)·
τοῦ Μάραντ' εἶν' τὰ πρόβατα, τοῦ Μάραντ' εἶν' τἀρνία,
τοῦ Μάραντ' ἓν ὁ κρίαρον ὁ χρυσοκωδωνιάτες·
ἐφτὰ χρόνια αἰνέμν'ἀτον καὶ ἄλλ' ἐφτα ἀναμένω,
ἂν ἔρται, ἔρτ' ὁ Μάραντον καὶ ἂν 'κ ἓν, καλογερεύω.
—'Ο Μάραντον ἐπέθανεν, καὶ 'γὼ ἐσὲν θὰ παίρω.
—'Ο Μάραντον ἐπέθανεν; σὲ μοναστήρ' θ' ἐμπαίνω.
—Καὶ 'γὼ καλόγοεος γίνουμαι καὶ ἀπ' ἐκεῖ 'σὲν θὰ παίρω.
—'Εγὼ περδίκα γίνουμαι καὶ σὲ καφούλ' (8) ἐμπαίνω.
—Καὶ 'γ' ἀγέρακας γίνομαι καὶ 'π' ἐκ' ἐσὲν ἀρπάζω. . . . .

3.

ΣΑΤΥΡΙΚΩΤΕΡΑ.

Παλλήκαρον ὁ Διονῖς, ὁ Διονῖς αὐφέντης
ἐβάλνεν κόπον σ' ἄρμενα, καὶ ἄνεμον σ' σὰ καράβια,
καὶ πῆγαν ὅλ' οἱ ἄρχοντες, πήγανε νὰ περοῖνε,

(3) Καὶ τὴν πολὺ βασανίζουν τὰ πενθερικὰ δηλ. (4) Καὶ πρόσεχε νὰ μὴν γυρίσῃς ὀπίσω. (5) Δυναμώνει, πλημμηρεῖ. (6) Νέος ὡραῖος. (7) Τουρκ. κομματιάζουν. (8) καλιφάρ· ἄλλως ἐκ τοῦ κάλα ξύλα, σύνδενδρον μέρος ἐκ πυκνῶν θάμνων.

Digitized by Google

πῆγεν ἐκεῖ καὶ ἡ 'Ρουδιανὴ νὰ 'λέπ' καὶ νὰ μαθάνῃ·
'Ελέπ' ἄτεν ὁ Διονῦς, λιγοθυμᾷ καὶ πέφτει·
καὶ ἐφτὰ σταμνιὰ ῥοδόσταμαν καὶ 'ξῆντα ξάϊκ μοῦσκον
ἔκσαν(1) ἀπάν' ἄτ', καὶ 'γύρσεν, καὶ ἀποιλογᾷ καὶ λέγει:
—Πῶς νὰ φτάγω, πῶς νὰ ποίγω, τὴν 'Ρουδιανὴν νὰ παίρω;
—"Ελα, υἱέ μ', ἂς λέγω σε μεγάλον διαρμενείαν:
ἔλα φόρε γυναίκικα, σκεπάσου Τραπεζουνταίϊκα
τὴν ῥόκαν ἀναμάσκαλα καὶ τὸ πλουμίν(2) σὸ χέρι σ'
δέβα μαθέτρια χτύπεσον σὴ 'Ρουδιανῆς τὴν πόρταν,
καὶ ἀποῦ βραδῆς μὴ κάθεσαι καὶ ἀποῦ πουρνὸν μὴ σκοῦσαι.
'Επῆγεν καὶ 'πακούμπιξεν σ' τσῆ 'Ρουδιανῆς τὴν πόρταν.
—'Ανοῖξ' ἄνοιξον, 'Ρουδιανή, ἐγὼ 'ρθ' ἀδᾶ μαθέτρια.
—Καλῶς 'τεν τὴν μαθέτρα μου, καὶ ντὸ μεγάλεσα(3) εἶσαι.
—'Εμὲν ἡ μάννα μ' εἰπέ με μεγάλον διαφῆκεν:(4).
ἀποῦ βραδῆς μὴ κάθεσαι καιάποῦ πουρνὸν μὴ σκοῦσαι.
'Επῆγεν τότ' ἡ κόρ' ἀπὲς, καταῤῥωτᾷ τὴν μάνναν:
—Μάννα μου, τὴν μαθέτρια μου σ' ποῖον κρεβάτ' νὰ θέκω;
—Κορίτς ἐσὺ κορίτς καὶ ἀτὲ, σ' ἕναν κρεβάτ' πλαϊάστεν.
"Εστρωσεν καὶ ἐπλάϊσαν οἱ δύο σ' ἕναν κρεβάτιν
καὶ ἀπάνου σὰ μεσάνυχτα μεγάλ' φωνὴ φωνάζει:
—Μάννα μ', σκοῦ, ἄψον τὸ κερίν, τὸ μέγαν τὴν λαμπάδαν
καὶ ἀοῦτε(5) ἡ μαθέτρια μου πρωτομαστόρσσα 'ξεῖθεν·
ἐκόμπωσεν καὶ 'φίλεσεν καὶ 'ξεῖβεν καὶ 'καυχέθεν.

4.

"Εταιρον καὶ ἡ λιγερὴ(1) πάγν' ὅλον τὸν πόταμον·
ἕτερον ἐπέρνιξεν, ἡ κόρη 'κ ἐπόρεσεν.
—Πέρνιξον 'μεν, ἕταιρε· τὸ σταρκούλιμ(2) μ' δοίγω σε.
—Νὲ τσαρκοῦλιν παίρω σε, νὲ περνὴν περνίζω σε.
—Πέρνιξον 'μεν, ἕταιρε, τὸ τσαρκοῦλιμ μ' δοίγω σε.
—"Αλλο τάγμαν τάξον με καὶ 'γὼ 'σὲν περνίζω σε.
—Πέρνιξομ μεν, ἕταιρε, τὸ βραχιόλι μ' δοίγω σε.
—Ντ' ἔφταγ'ἄτο, τἄκλερον, τάψιμοκαφώτατον(3)·

(1) "Εχυσαν ἐπάνω του. (2) Τὸ ἐργόχειρον. (3) Καὶ τί μεγάλη εἶσαι. (4) διαθήκην. (2) αὕτη.
(1) Ὁ ἐραστὴς μετὰ τῆς ἐρωμένης. (2) Νυμφικὴ σκέπη καλύπτρα χρυσῆ. (3) Τὸ πυρόκαυστον.

Digitized by Google

ἄλλο τάγμαν τάξον με καὶ 'π ἐκεῖ περνίζω σε.
—Ἕταιρε, περνίξομ με· τὸ ζωνάριμ μ' δοίγω σε.
—Τὸ ζωνάρς σ' τέσὴν ἂς ἔν· ἄλλο τάγμαν τάξον με.
—Περνίξον 'μεν, ἕταιρε, τὸ ζωνάριμ μ' δοίγω,
ἂς σῆμ πσῆμ μ' καὶ ἀ·ώτερον, τἄλλα ὅλα δοίγω σε.
ἂς σὸ χέρ ἐπέρπαξεν καὶ ἅτεν πέραν ἔσυρεν·
—Δός μα, κόρη, ντ' ἔταξες, τὴν φιλὴν, ντ' ἐτάγαμες·
ἔρθαμε καὶ 'ξέρθαμε καὶ ξεκαμπανίσταμες.
—Ἔμπρα μουν λειβάδια εἶν', πάγω 'κεῖ καὶ δοίγω σε.
—Ἔρθαμε καὶ 'ξέρθαμε καὶ 'ξεκαμπανίσταμε·
δός με, κόρ, ντὸ ἔταξες καὶ ντ' ἐσυνετάγαμες(4).
—Τἔμπρα μουν(5) κοιλάδα εἶν', πᾶμε 'κεῖ δοίγω σε.
—Ἔρθαμε καὶ ξέρθαμε καὶ 'ξεκαμπανίσταμε·
δός μα, κόρη, ντ' ἔταξες, τὴν φιλὴν, ντ' ἐτάγαμες.
—Τἔμπρα μουνε κώμια εἶν' πᾶμε 'κεῖ καὶ δοίγω σε.
—Ἂρ δός, κόρ, ντὸ ἔταξες καὶ ντ' ἐσυνετάγαμες·
ἔρθαμε καὶ 'ξέρθαμε καὶ 'ξεκαμπανίσταμες.

5.

Τρίσι ἀετοὶ, τρίσι ἀετὸς, τρίσι καϊτεανωμένοι,
Ἔγκαν φαγὶν, ἔγκαν (1) ποτὶν, κάθουν καὶ τρώγουν καὶ πίννε.
Ὁ εἷς ἔπιεν πολλὰ κρασὶν καὶ 'μέθυσεν καὶ ῥοῦξεν. (2)
Ἄλλως ἐπαραμέθυξεν καὶ 'λάθεψεν τὴ στράταν.
Ἄλλως ἐπαρεγέρασεν καὶ ἐτσακοφτερίεν.
Μὴ κλαῖτ' ἀτὸν, π' ἐμέθυσεν· ἀπομεθύ καὶ σκοῦται·
μὴ κλαῖτ' ἀτὸν, π' ἐλάθεψεν· καταρρωτᾷ καὶ πάγει·
κλαψεῖτ' ἀτὸν, π' ἐγέρασεν καὶ ἄλλο φτερὰ 'κὶ φέρει.(3)

6.

Ντὸ ἔπαθες χαμόμηλον (1) καὶ στέκεις μονχλωμένον; (2)
ἠὰ μ' ἡ ῥίψα σ' ἐδίψασεν, ἠὰ μ' ὁ καρπὸς ἐλλάγεν;
οὔτ' ἡ ῥίψα μ' ἐδίψασεν, οὔτ' ὁ καρπός μ' ἀλλάγεν (3)·

---

(4) Συνεθέμεθα. (5) 'Εμπρὸς ἡμῶν.
(1) Ἔφεραν. (2) Ἔπεσεν. (3) 'Επειδὴ πλέον δὲν ἀνανεοῦται.
(1) Εἶδος χαμηλῆς μηλέας, (2) μαραμένον. (3) 'Εφθάρη.

Digitized by Google

ἔναν κορίτς καὶ 'ναν παιδὶν σ' στὴρ ρίζα μ' ἐφιλέθαν·
ἐποῖκαν ὅρκον καὶ ὄμοσμαν χωρισιὰν νὰ μὴ ἔχνε,
σειτὰ(4) φιλεῖ, σειτὰ ρωτᾷ τὴν κόρην τοὺς γονεῦς ἀτς·
ἀπὸ πόθ' ἒν ὁ κύρης σου, ἀπὸ ποῦ ἒν ἡ μάννα σ';
ἡ μάννα μ' ἔν ἀς οὐρανοὺς, καὶ ὁ κύρης μ' ἀς σὰ νέφεα·
καὶ ἄμμον τὸ λὲς (5) ναὶ κόρασον, ἐμεῖς ἀδέλφια εἶμες·
ἐσὺ ἔπαρ τὰ ἐγκλησίαις καὶ 'γὼ τὰ μοναστήρια,
ἐσὺ κάψον θυμίαμαν, ἐγ' ἂς καίγ' ἀϊσκέρια,,
λὰς (6) λύουντ' τάμαρτίας μουν, ντὸ ποίκαμε σὸν κόσμον.

7.

'Αδᾶ πέραν, κάθεν πέραν, πέραν σ' σὰ κυπαρέσσια,
στέκ' 'Εκκλησία μάρμαρον μολύβιν στεγασμένον·
τὸ πάτομαν μὲ τὴν λουκὴν (1) καὶ ὁ πῦργος μὲ τὰ σῆμιν,
τὰ παραστάρια 'λόχρυσα, ἡ πόρτα κρυὸν (;) λιθάριν·
ἀπὲς ἡ κόρη κάθεται· λάμπει 'πως λάμπ' ὁ ἥλιος·
κρατεῖ καὶ χαταΐν (;) μαντὴλ' καὶ σουρμελὶν μετάξιν,
κρατεῖ καὶ χρυσοβέλονον, κάθεται καὶ ξομπλιάζει·
ράφτει τὸν οὐρανὸν καμὶς (2) καὶ τάστρ' ἀπὲς πλουμόπα· (3)
ράφτει 'κεῖ καὶ τὸν ἕταιρον χρυσὸν καβελαραῖον.
Σ' τὸν οὐρανὸν ἐτέρεσα μετὰ θλιμμένα 'μάτια,
καὶ ὄντας ἐκάλλοτέρησα μὲ τὰ καλὰ ὀμμάτια,
μάννα ἐρράγεν 'οὐρανὸν καὶ προσμοιράγαν (4) τ' ἄστρα.
καὶ ἀς οὐρανοῦ τὸ ράγισμαν λιθάρ' ἐπεκρεμάγεν·
λιθαρίμ μ' μαυρολλίθαρον, μὴ κατηβαίνης καὶ κρούς με,
καὶ ἀτὸ κατεῖβεν, καὶ εὑρέ με ἀπάν' σ' ὅλα τὰ πόνια.
Σεράντα χρόνια 'δούλευα τοῦ λιθαρί' μ' τὸν πόνον
καὶ ἄλλα σεράντα 'δούλευα τῆς κόρης τὴν ἀγάπην.

8.

'Εγὼ 'ντας ἔμνε παλληκάρ καὶ εἶχα καὶ τὴν σαΐταμ
σὰ σέρια 'παῖρνα τάρματα. ἐζώσκουμ' τὰ λωρία,

---

(4) 'Ενῷ. (5) 'Αλλὰ καθὼς λέγεις. (6) Εἴθε νὰ λύωνται.
(1) Μίγμα ἀπὸ ἔλαιον καὶ ἄσβεστον. (2) Φόρεμα. (3) Κεντήματα.
(4) Διεμοιράσθησαν.

Digitized by Google

καὶ ἂς ὄρη ἐϐγάλνα τοὺς λεοντάρη, καὶ ἂς σὰ βουνὰ τἀλάφια,
καὶ ἂς τὰ κατζιπετρώματα ἐϐγάλνα τὰ περδίκας,
καὶ ἵνα νυφίτσα κόκκινος πέρδικα πλουμισμένσα,
ἐκόνεψεν καὶ ἔκατσεν ἀπὲς σὲ δύο πέτρας·
ἐκόνεψα νὰ παίρ' ἄτεν, ἔϐλάϐεν τὸ φτερὸν ἀτῆς,
καὶ ὄντας ἐκαλοκόνεψεν, ἐϐλάϐεν καὶ τὸ ἄλλο·
'θέλεσ' ἀσῆμιν ἄδολον, χρυσάφιν ἀκαμάτον,
νὰ χτίζω τὰ φτεροῦλα μου ξὰν, ἄμμον καὶ πῶς ἔσαν·
'σ τὸν κόσμον ὅλον 'γύριξά, τὴν γῆν διχὸν (1) ἐποῖκα
'κ εὗρα ἀσῆμιν ἄδολον, χρυσάφιν ἀκαμάτον
νὰ χτίζω τὰ φτεροῦλα μου, νὰ λάμπ' ἄμμον τὸ πρῶτον.
ἐλάλεσα, ἐρώτησα, κἀνεὶς 'κ ἀπολογέθεν,
'βασιλοποῦλα 'λάλεσεν, μόνε καὶ ἀπολογᾷ με·
ἐγὼ 'χ ἀσῆμιν ἄδολον χρυσάφιν ἀκαμάτων,
ἄειτ' ἔπαρ χτίσον τὰ φτερά σ', ἄμμον τὸ ἔσαν πρῶτα;

9.

Νὰ 'σὰν ἐκεῖνο τὸ πουλὶν, ντὸ 'κ ἔχτισεν φωλέαν·
οὐδ' ἔχτσεν οὐδ ἐχάλασεν οὐδ' ἐκαρδοπονέθεν.
'Εγὼ 'χτσα καὶ ἐχάλασα καὶ ἐκαρδοπονέθα,
ἄρ ἔχτσα τὴ φωλέαν μου σῆ γέφυρας τὸ σκοῦλος· (1)
ἐθύμωσεν ὁ ποταμὸν, ἐπῆρεν τὴ φωλέαν μ'·
σ' μέρος πάει ὁ ποταμὸν, σ' μέρος πάει ἡ φωλέα μ'·
ὅθεν πάγει ὁ ποταμὸν, ἀχάντα (2) καὶ τριϐόλια,
ὅθεν πάει ἡ φωλέα μου ὁμάλια καὶ λειϐάδια.
'Ο ποταμὸν, ὁ ποταμὸν, ὅλον ὁ Χαρσεριώτης,
ὁ ποταμὸν σύρει κλαδιὰ καὶ ἡ ἀγάπ' τὰ παλληκάρια.

10.

'Απόψ' ἡ νύχτα 'δίπλασεν καὶ ὁ φέγγον ἐπιάστεν (1)
καὶ τὸ 'δικό μου τὸ πουλὶν ἐξεπαραϐραδιάστεν·
'κι' ξέρω σ' πέτραν κάθεται, 'κι' ξέρω σ' περιϐόλιν,

---

(1) Γῦρον.
(1) Σκέλος. (2) Ἄκανθαι.
(1) Ἡ Σελήνη.

Digitized by Google

'κι' ξέρω σ' πέραν ποταμὸν σύρει τὴν μανασίαν. (2)
Κάπου σ' σὴν "Ασπρην θάλασσαν καράβ' ἁρματωμένον,
καράβιν χιλιαρμάτωτον αἰχπάσθη σὴν φραγκίαν·
εἶχεν ἀπὲς ἄς "Ελληνας 'Ρωμαΐϊκα παλληκάρια·
'λιγύσκουνται 'συγκλίσκουνταν καὶ 'σύρναν τὰ κωπία·
σείτια ἐσύρναν τὸ κωπὶν, καμάρ' ἐφανερῶθεν,
καὶ σ' σὴν καμάραν καὶ ἄλλ' ἄπαν' χρυσὲ κόρη ἐκοίτουν·
ἔσειξεν τὸ μαντῆλιν ἀτς καὶ στάθεν τὸ καράβιν.
Καραβοκύρη μ' ἄδελφε, καραβοκύρ' ὀμμάτ:α μ'
ἔπαρ καὶ 'μὲν σ' σὴν τέντας σου, ἔπαρ με σ' σὸ καράβις ο'.
'Αδᾶ, κόρη, 'κὶ γίνεσαι ἐσὺ καὶ 'κὶ 'ταιριάζεις·
ἐγὼ θελω 'σ τοὺς "Ελληνους 'Ρωμαΐϊκα παλλληκάρια
καὶ 'κεῖν' σ' ἐσέν 'κὶ γίντανε (4) καὶ τὸ καράβι βολίζνε.

11.

Τῆς Δεσποινῆς τὰ πρόβατα, τῆς Δεσποινῆς τάρνία,
τῆς Δεσποινῆς ὁ κρίαρον ὁ χρυσοκωδωνάτος·
σ' σῆς Δεσποινίτσας τὴν αὐλιὰν ζεστὸν ἥλιος ἐπαῖρεν·
ἥν τις ἂν ἐπαῤῥίγασεν (1) ἂς πάη ἐκεῖ χουλιοῦται
σ' σῆ Δεσποινίτσας τὴν αὐλιὰν πασὺν χλοὴ στρωμένον·
ἥν τις ἂν ἐπαρανύσταξεν, ἂς πάη ἐκεῖ κοιμᾶται·
σ' σῆ Δεσποινίτσας τὴν αὐλιὰν κρύον πεγαδομμάδην
ἥν τις ἂν ἐπαραδίψασεν, ἄς πάη ἐκεῖ καὶ πίνη

12.

ΕΛΕΓΕΙΑ ΚΑΙ ΗΡΩΙΚΑ.

Τὸ κόρα'σον ἐπέντεσαν σ' σὸν "Αδ' εἶχεν καὶ 'παῖγνεν.
ἐπαρακάλνεν καί λεγεν Θεοῦ παρακαλίας·
— πέτε τοῖς 'σέρας τὸν υἱόν' σ' σὸν "Αδ' ἄς ἔρτ' εὑρίσκ' με·
ἄς παίζ' τὸ γριζομόκελον (2) βαθ' ἄς γριζεύη (3) καὶ εὑρίσ' με·

(2) Τὴν μοναξίαν. (3) 'Αφοσιοῦνται, ἐρωτεύονται.
(1) Πολὺ ἐκρύωσε. (2) Θερμαίνεται.
(1) Φράσις=ἐνῷ ἐπήγαινεν εἰς τὸν ἅδην. (2) Τὴν δίκελαν. (3). "Ας σκάπτη.

Digitized by Google

ἐπαῖρα γριζομάκελον, ἐχπάστα σὴν γριζέαν· (4)
ἐχταλεψα (5) καὶ 'ζήτησα καὶ τὴν ἀγάπην μ' 'κ εὖρα.
Καὶ μήνυσεν ὁ βασιλεᾶς ἀνοίξετεν ταφρία·
κ' ἐμεῖς τὸν ἐπαράκσαμε καὶ 'νοίξαμε ταφία·
ἄνοιξε τἕναν τὸ ταφὶν ἀπὲς στοῦδα (6) γομάτον·
ἄνοιξα ἕτερον ταφὶν αἷμαν ἀπὲς γεμάτον·
τὸ τρίτον ἄνοιξα ταφὶν· χρυσὲ κόρη κοιμᾶται·
λαλῶ ἄτεν καὶ 'κι' λαλεῖ· συρίζ' ἄτεν 'κ ἀκούει·
παίρω νερὸν. τσαντὶγ' ἄτεν· (7) ἀτὲ ξὰν 'κ ἐγκεφίζει·
κλίσκουμαι καὶ φιλῶ ἄτεν ἀνάμεσα σ' ὀφρύδια·
τόμμάτι ἀτς φῶς ἐγόμωσα, τὸ στόμαν ἀτς λαλίαν,
τὰ γόνατ' ἀτσ' δύναμιν καὶ ἡ κόρ' λαγκεύει (8) καὶ σκοῦτας.
— Ὀπὶς, ὀπὶς, ναὶ παλληκάρ. ὀπὶς ἀπ' ὅθεν ἔρθες·
ἀδᾶ (9) γάμος 'κι' γίνεται, νυφίτσα 'κι' στολοῦται,
τραπέζιν 'κὶ τορνεύκεται, καυκὶν 'κὶ ποτισκοῦται.

13.

Τὸ πέραν κᾶ κατέβαιναν τοῦ Κωσταντῆ τὰ πσίκια (1)·
εἶχεν σεράντα φλάμπουρα, πενῆντα παιγνιτόρια.
— Σταθῆ στάθῆτεν, φλάμπουρα, εἰὰ σῶτεν (2) παιγνιτόργια·
ἀκεῖ σ' τὸ πέραν τὸ ῥασὶν, 'στ ἄλλο τ' ἀπεκειμέριν,
σ' τοῦ πεθεροῦ μου, τὴν αὐλιὰν μέγας κλαϋμὸς ἐξέβεν·
ἢα ' πεθερόμ μ' ἀπέθανεν, ἢν ' πεθερὰ μ' ἐθάφεν,
ἢα 'ς τὰ γυναικαδέλφια μου κάνέναν ἐζαλίγων.
Ἔρθεν πουλὶν καὶ 'κόνεψεν σὲ χορτάρι' ἀστάσιν·
σκῶθεν, καὶ 'καλλοκόνεψεν σοῦ Κωνσταντῆ Τωμία
'κελάϊδσεν, ἀποιλόγησεν ἀνθρωπίνην λαλίαν.
νὲ ὁ πεθερός σ' ἀπέθανεν, νὲ ἡ πεθερά σ' ἐθάφεν
νὲ ἀς τὰ γυναικαδέλφα σου κάνέναν ἐτραλίγεν·
τὴν κόρ' τινὰν αἰγάπανες, κρατοῦν καὶ πᾶγνε, θαφνε.
'Εγώ. . . τινὰν αἰγάπανα ἐπῆραν, πᾶγνε, θάφνε;
ἀτὲν ἐγὼ 'κὶ θάφτ' ἀτὲν, νὰ τρώῃ ἀτὲν τὸ χῶμαν.
μηδ' ἀπὰν' γῆς ἀφίν' ἀτὲν, νὰ καίῃ ἀτεν ὁ ἥλον. . .
κλωστὲ —κλωστέστεν φλάμπουρα, κλωστέστεν παιγνιτόρια·

---

(4) 'Εδόθη εἰς τὴν σκαφὴν (5) 'Εξέχωσα. (6) 'Οστέα. (7) 'Ραντίζω. (8) Πηδᾷ (9) 'Εν τῷ ᾅδῃ δηλ.

(1) Τὸ κατὰ τὸν γάμον ἄψιμον κηρίων. (2) Σιωπᾶτε.

Digitized by Google

θὰ ἔϐγαινω καὶ πορπατῶ σ' ὅλα τὰ πολιτείας·
θενὰ γυρεύω μάστοραν, θενὰ ζητῶ ἐργάτεν. . .
πάρ' ἀς τὴν Πόλιν μάστοραν, ἀς τὸ Μισὶρ' ἀργάτεν,
ἀς τὴν Κωνσταντινούπολιν πέτραν πελεκεμένον. . . .
θὰ χτίζ' ἄτεν τὸν τάφον ἄτς μὲ τρία παραθύρια,
σ' ἕναν νὰ κάμν' ' Α'νατολὴ, ὁ σἄλλο ' ἥλιος καὶ ' ἡμέρα,
σ' σὸ τρίτον τὸ μικρότερον ν' ἐμπαίν' καὶ ϐγαίν' ' ἀγάπη.

14.

'Ακοῦς, ἀκοῦς, 'Ακρίτα μου (1), ντὸ λέγνε τὰ πουλόπα;
πάντα 'κελάϊδναν καὶ 'λεγαν πολλὰ θὰ ζῇ ' 'Ακρίτας
καὶ ἀτώρα κελαΐδοῦν καὶ λέγν' θεν' ἀποθάν' ' 'Ακρίτας.
'Ακούγ' ἄτο (καὶ ' 'Ακρίτας χαμογελᾶ καὶ λέγει)·
ἀτὰ μικρὰ καὶ παλαλὰ νὰ κελαΐδοῦν 'κ ἐξερνε·
ἀφεῖστε ἀτὰ τὰ μωρὰ, ἂς κελαϊδοῦν καὶ χαίρουν
καὶ φέρτε μ' τὴν σαΐτα μου ντὸ σὺρ' τρακό'σα πήχαις,
φέρτε τὰ κυνηγόσκυλα μ', τὰ ἀλυσοδεμένα
καὶ 'γὼ ἂς πάω σ' σὸ κυνῆϊ καὶ σ' σὸ κυνηϊοτόπια,
καὶ ἂν 'κ ἔν πουλὶν νὰ κυνηγῶ, ἀλήθεα θ' ἀποθάνω.
' 'Ακρίτας πάει σ' σὸ κυνῆϊ καὶ σ' σὰ κυνηϊοτόπια
καὶ οὐδὲ μικρὸν νὰ κυνηγᾷ, πουθὲν πουλόπον εὗρεν·
ὀτότες ἀς σὴ λύπην ἀτ' ἐγύρσεν, καὶ εἶχεν κ' ἔρτεν·
Ποῦ πᾶς, ποῦ πᾶς ναὶ χάρε μου καὶ εἶσαι χαρεμένος;
ἐγὼ σ' ἐσέναν ἔρχουμαι καὶ εἶμαι χαρεμένος.
ἐμὲν' 'Ακρίτα λέγνε με, ἀνίκητον 'Ακρίτα.
εἰὰ σοῦς, εἰὰ σοῦς 'Ακρίτα μου, βαρέα μὴ καυκᾶσαι·
ἐμὲν σ' ἐσὲν ποῖος ἔστειλεν, ἀπ' ἐσὲν παλληκάρ' ἐν.
Καὶ ἂρ ἔλα ἂς παλαίϐουμε σ' σὸ χάλκενον τ' ἀλῶνιν
καὶ ἂν ἔν καὶ τὸ νικᾷς μ' ἐσὺ, ἔπαρ' τὴν π'σήμ μ' καὶ δέϐα
καὶ ἂν ἔν καὶ τὸ νικᾷ σ' ἐγὼ, θὰ παίρω καὶ τὸν μαῦρος σ'.
'Εξέϐαν καὶ ἐπάλεψαν καὶ 'νίκησεν ὁ Χάρον.
Χάρε μ' ἔπαρ' ἀσημικὰ, μαλάματ' ὅσα θέλεις. . .
ἂν θέλεις καὶ τὸ ἄλγομ μ', ντὸ 'κ ἔχ' ὁ βασιλέας. . .
ἔπαρεν τὴν σαΐταμ μου ντὸ σὺρ' τρακό'σα πήχαις. . .

---

(1) 'Ο 'Ακρίτας ὁ κατὰ τὴν 10ην ἑκατονταετηρίδα, οὗ πολλὰ καὶ διάφορα ᾄσματα.

ἔπαρ τὰ κυνηγόσκυλα μ' ἔπαρεν ἣν τ' ἀνθέλης...
ἐμὲν σ' ἐσὲν ποιὸς ἔστειλεν ἀοῖκα 'κ ἐθυμέθεν·
μόνον (ἐμέναν εἰπέ με) τὴμ πσ'ήν ἀπ' ἔπαρ κα'λα.
Ἀλλ' οἴ ἐμεν τὸν ἀκλερον· ἐγὼ θὲ νάποθάνω;
ἂς χαίρουν τάψηλὰ ῥασ'ιὰ καὶ τὰ παρχαρομύτια...
Ἔμπα καλή μ' κάὶ στρῶσον μ' θανατικὸν κρεββάτιν
θέκον ἴα, σὸ κεφάλι μου καὶ παρχαριοῦ λουλοῦδια...
Ἐεῖβεν ἡ κάλη καί 'στρωσεν ἄνθα καὶ μανουσ'σάκαα.

15.

Βάϊ τὴν μάνναν, βάϊ τὴν μάνναν, βάϊ τὴν καλὴν τὴν μάνναν,
ποι' 'χ'σεν τσὶ ὀκτὼ τσὶ υἱοὺς καὶ τὴν 'Ερὴν, τὴν κόρην.
Τὴν κυρ' Ἐρὴν (1) προξένναναν βαρειὰ μακρὰ 'σ σὰ ξένα,
σ' σὰ ξένα σ' σάνεγνώριμα 'σ σὸ μγάλ' τὴ Ῥωμανίαν·
καὶ οἱ ἑφτὰ 'κ ἐθέλεσαν καὶ ὁ Κωνσταντῖνον θέλει.
— Ἄγωμ', ἀδέλφη μ' ἄγωμεν σὴν καλλορριζικίαν.—
'Ερὴν κλαίει καὶ θλίφκεται: ἐγὼ μακρὰ 'κί πάγω:
—ναὶ τσὴ μ', ἔμμορφε μ' Κωσταντῆ, ἄ'σκεμα συντυχαίνεις
ἂν ποῖγν' (2) τἀδέλφα μου χαρὰν ἐμὲν τσὶ στιχαριάζ' (3) με;
καὶ ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα μου, ἐμέν ποῖος καλεῖ με;
Ὁ Κωσταντῖνον ὤμοσεν σ' 'σάϊα καὶ σ' σὰ Βαγγέλια:
ἂν κάμ' τἀδέλφια 'μουν χαρὰ, ἐγὼ 'σεν στιχαριάζω.
ἂν ἀποθάν' ἡ μάννα 'μουν, ἐγὼ ἐσὲν λαλῶ σε.—
Ἔρθεν ὁ χρόνος δίσεχτον, τὰ μῆνας ὠργισμένα·
ὅλ' ἔνταμαν ἐπέθαναν, ὅλ' ἔνταμαν ἐθάφαν.
κλαίει ἡ μάννα τοὺς ἑπτά, κλαίει καὶ τὸν Κωσταντῖνον.
π' ἐπαῖρεν ὅρκον καὶ ὅμοσμαν καὶ 'πῆγεν ὠμνυσμένος·
Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ καλὸν ἀφκᾶ γῆς 'κ ἐνεπέμεν.
αὐτὸν ἡ γῆ 'κ ἐδέχτηκεν [οὐδὲ καὶ τὰ θερία.]
'Αγιῶρς (4) δοῖ ἄτον ἄλογον, καὶ ἡ Παναγία σέλαν,
ὁ Ποιητὴς δοῖ' ἁ πνοὴν, καὶ ἀτὸς λαγκεύ' καὶ σκοῦται.
ἐπῆγεν καὶ 'πεκούμπιξε σ' σῆ κύρ 'Ερῆνς τὴν πόρταν
καὶ ἀτ ἔλουζεν τὸ νήπιον, καὶ σ' σὴν κλίνην ἐβάλνεν.
Καλῶς, καλῶς τὸν ἀδελφό μ', καλῶς καὶ ἀπ' ὅθεν ἔρθες;

---

(1) Φαίνεται νὰ ἦτον βασιλόπαις Τραπεζοῦντος. (2) Ἂν κάμουν. (3) Τίς θὰ μὲ εἰδοποιήσῃ. (4) Ὁ Ἅγ. Γεώργιος.

Digitized by Google

ἂν ἒν καὶ ἔρθες ἰὰ χαρὰν, χρυσὰ ἂς ἀνελλαζω
καὶ ἂν καί 'ρθες ἰὰ πίκρεμαν, ἂς ἔμπαινω σὲ μαῦρα,
εἰὰ ἄφς, εἰὰ ἄφς, κάλε ἄδελφη μ', σείτ' στέκεις ἄγτ' ἂς πάμε.
καὶ ντ' ἔπαθες, ναὶ ἄδελφε μ', καὶ 'κούφχναν τέμμάτα σ';
τώμματα μου ἐκούφχναν ἀπὲ τὴν ἀγρυπνίαν.
καὶ ντ' ἔπαθες; ναὶ ἄδελφε μ', καὶ ζάγκωσαν τὰ δόντια σ';
τὰ δόντια μου ἐζάγκωσαν ἀς τὴν ἀνοφαγίαν.
καὶ ντ' ἔπαθες 'ξαν, ἄδελφε μ' καὶ νέλλαξεν τὸ χρῶμα σ';
ατὸ 'δὲν 'κ ἔν· ἐλέρωσα ἀς σὴν ἀναπλυ'σάδαν.
ἂς τρώγουμεν καὶ ἂς πίνουμε, ἂς κεῖμες καὶ κοιμοῦμες.
ἂς πλύσκουμες καὶ ἀθθίσκουμες (5) καὶ ἀετι σκοῦμες καὶ πάμε.
εἰὰ σοῦς, εἰὰ σοῦς, καλε' ἀδελφὴ μ', σείτ εἶμες ἄειτε ἂς πάμε.
'Απ' ἔμπρου πάει τὸ κόρασ'ον καὶ ἀποῦ 'πίς τὸ βλεμύριν.(6)
ἀκοῦς, ἀκοῦς, ναὶ ἄδελφε μ', ντὸ λέγνε τὰ πουλόπια;
ἀπ' ἔμπρου πάει τὸ κόρασ'ον, καὶ ἀποῦ ν' πὶς τὸ βλεμύριν.
εἰὰ ἄφες, σοῦς, καλ' ἀδελφή μ', ἀτ', ἤν τ' αν θέλνε, λέγνε.
εἶναι μικρὰ καὶ παλαλά· πορπάτ' καὶ ἄει τ' ἂς πάμε.
'Επῆγαν καὶ 'νταμώθανε σ' σοῦ ἀγ'ωργῆ τὴν πόρταν.
δοῖ τὸν ἀγ'ὼρ τἄλογον, τὴν Πανοτὰν τὴν 'σέλαν
καὶ τὸν ποιητὴν τὸ πνοὴ, καὶ 'κεῖνος ἐξυπνοῖσεν.

16.

Ἂν ἀποθάνω θάψον με σ' ἔναν 'ψηλὸν ρα'σόπον,
νάκούγω θάλασσας φωνὴν καὶ καραβί' λαλόπον,
νάκούγω βουκόλ' 'σούριγμαν καὶ χαβαλί' νηχόπον, (1).
ὄντας φυσᾷ 'πὸ θάλασσας, μυρίζει θαλασσίαν.
ὄντας φυσᾷ 'πὸ παρχαρὶ', μυρίζ' μανουτ'ακέαν.

17.

Πουλόπομ' μ', ἔρθεν 'ἀ·οιξι καὶ 'σὺ 'κὶ κελαϊδίζεις,
πουλόπομ' μ', ντ' ἔπαθες ἐσὺ καὶ 'φὶνς τὴν τραγῳδία;
Μὲ τοὺς πολλοὺς ἔφυγα 'γὼ σ' ἔναν ἄνοικον ὄρος·
ἀειτὸνς (1) ἔρθεν, καὶ 'πέρασεν σιμὰ ἀς τὴν φωλέαν μ',

---

(5) Νὰ κχθαοισθῶμεν ὡς ἄνθη. (6) Τὸ λείψανον. (7) Πάλιν ὕπνωσεν.
(1) Ἦχον, ἁρμονίαν.
(1) 'Αετός.

Digitized by Google

ἐκράνεν καὶ σ' τὰ 'χέρἰα του παλλικαρὶ' 'βρασ'σόναν.
ἀτὸν ἐγὼ ἐρώτεσα: ποῦ εὗρες τὴν βρασ'όναν;
'Απὲς σ' τοῦ κάσ'τρου σ' τὴν αὐλὰν μὲ σπαθοκονταρέας (2).
ἐκεῖ κεῖται ὁ 'Γἰώργης σου σπαθοκοντορισμένος.
Στὸ πέραν τὸ ἀντίπεραν εἰς τὸ κρυὸν πεγάδιν,
κατέβαν δράκοι "Ελλενοι καὶ δέκ' ἐφτὰ ποππάδες,
καὶ εἶχαν τὸν μέγαν ἄρχονταν τὸν δράκον 'Ιωάννην,
Κ' ἀς τὴν λαλιὰν τῆς σπάθης ἀτ'έσείετουν ὁ κάστρον.
Σαρακενοὺς ἐπέντεσαν σ' σοῦ Ρωμανοῦ τὸν κάμπον
σοῦ ἥλἰου τὸ βασίλεμαν σ' σὴμ παραποταμέαν.
χί'λιοι μύροι 'πολέμεσαν σ' σὸ δεξιὸν τοῦ 'Ιάννε'
καὶ ἡ μάνν' ἀτ' ἐκατείβαινεν ἀς σὸ 'ψηλὸν τὸ ὄρος'
εἶχεν γούρους (3) τοὺς στρατηγοὺς φίλους τοὺς λεοντάρους
εἶσ'εν καὶ τὸν μικρὸν τὸν υἱὸν, τὸν υἱόν ἀτς Κωσταντῖνον.
'καβάλκεψεν καὶ ἔσυρεν 'ς σὴν ἄκραν Οὐγὶ τοῦ κάμπου
καὶ ὄντας ἐκαλλοτέρεσαν, ἀπὲς σ' σὴν μέσ' εὑρέθεν.
ἄλλους τρώει ὁ μαῦρος ἀτς καὶ ἄλλους τὸ σπαθίν ἀτς:
'Εγὼ καὶ ἂν ἐπολέμεσα πᾶς' 'κ ἐν (4) καὶ ἀπὸ καρδίας;
ἂν ἀποθάνω μαύρεσσα (5) πάγω ἐντροπιασμένισσα.
ἂν ἀποθάνω κόκκινος (6) πάγω μὲ τὴν χαράν μου.

18.

'Η Μέρμυκα, ἡ Μέρμυκα, ἡ 'σιλἰομαγεμεύνη, (1)
ἐφόρεσεν καὶ νέλλαξεν, καὶ ξέβεν σ' σὰ ρασ'ία.
ἐπαῖρεν καὶ τὴ σπάθἰαν ἀτς εἰς τὸ δεξιὸν τὸ 'σέρι ἀτς'
ἐπαῖρεν τὰ βουνὰ, βουνὰ, καὶ τὰ παρχαρομύτἰα
καὶ ἔσυρεν τὴν σπάθαν ἀτς, Σαρακενὸν ἐντῶκεν (2)'
—Θεέ μου, καὶ ἂν θυμώνς ἐσὺ, ἐγὼ ταἶμαν ἀτ' πίνω'
σὴν Πόλιν τρώγον Χριστιανοὺς καὶ σ' τὸ Μουσὶρ Ρωμαίους'
'Εγὼ ἀτὸν θαλίζω (3) 'τον, καὶ σὸν Μεχμὲτ θὰ στείλω.
πέντε υἱοὺς μ' ἐσκότωσαν καὶ τὸν μικρὸν μ' ἐφέκαν.
ἐμὲν μάννα ἐλάλνανε δεμένοι καὶ φλυγμένοι (4) . . . .

---

(2) Κεκομμένην ὑπὸ σπάθης. (2) 'Επικούρους. (4) Μήπως δὲν εἶναι ἀπὸ καρδίας (5) "Αδοξος. (6) Πολεμοῦσα. 'Ιδοὺ 'Ελληνὶς τοῦ καταπεφρονημένου ἐκείνου αἰῶνος.

(1) 'Η δεινὴ, ἡ τρομερά· ἄλλη ἡρωΐς. (2) 'Εκτύπησε. (3) Θὰ τὸν κομματιαζω. (4) 'Ως αἰχμαλωτισθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Digitized by Google

Εννεὰ χρόνους 'πορπάτεσεν καὶ ὁ μικρὸν σ' ἄνοιχ' ὄρη,
καὶ ἐστειχούνανε (5) ἀτὸν δράκοι (6) καὶ λεοντάρια·
τοὺς λέβεντους 'παιτέθανε σ' σοῦ Ἥλιου τὰ παρχάρια·
καὶ ὄντας 'πῆγαν 'σ σὰ Φράχταινα τρίοι μονοὶ ἐπέμναν.
'Εκεῖ ἀκούγουν 'ναν φωνὴν Ἑλληνικὴν λαλίαν,
ἐκεῖ ἀκούγουν 'ναν φωνή· ἀλλ' οἶ ἐμένα, μάννα.
ἐκεῖ εὖρανε τὸν υἱόν μου τουρκοκονταρισμένον....
Πολλὰ φορὰς 'πεθάνα 'γὼ σ' σοῦ υἱοῦ μ' τὴν ὠλέναν· (7)
ἄς 'σκότεναν ἀντὶς ἐσὲν τὴν ἄχαρον τὴν μάνα σ'.

19.

Ἄς σὸν (1) βασιλιᾶν χαρτὶν ἔρθεν· Δράκοι, δρακοντοποῦλα,
δράκοι καὶ δρακοντόπουλα, Ῥωμαίϊκα παλληκάρια,
ζωστέστεν τὰ λωρίτσα σουν, κρεμάστε τὰ σπαθία,
δράκοι καὶ παλληκάρια μου, καὶ 'πᾶρτε τὰ ῥασία,
περᾶτε 'σ σὰ παρχάρια σ' σὰ διὸ κρυὰ πεγάδια.
Δράκοι μ' ἀκούγω 'ναν λαλιάν, Ἑλλενικὴν λαλίαν·
σὸν Ταῦρον καὶ 'σὸν Κάσκαμον (2) λεβέντοι ἐκατέβαν,
καὶ σ' τ' ἄγε Παύλου τὸ ῥασὶν μεγάλ' φωνὴν ἐξέβεν.
'Εμεῖς ἔμες ἔφτ' ἀδελφοὶ καὶ οἱ πέντ' ἔμες κουρσάντοι,
ἐμεῖς τρώγαμε λέοντας, σκοτώναμε ἐλάφια·
ζώσκονμες τὰ λωρία μουν κρεμάνου με τὴν σπάθαν·
παίρνοῦμε τὰ ῥα'σὰ, ῥα'σὰ, καὶ τὰ παρχαρουμύτια·
σ' τὸ μεσημέρ' ἐπρόφτασαμ' σ' σοῦ Ἥλιου τὰ παρχάρια·
οἱ μαῦροι ἐχλιμίτιζαν τ' ἐσεῖουν ἰε τὰ ῥα'σία·
εἴχαμε νέους Ἕλλενους, Ῥωμαίϊκα παλληκάρια·
ἐπήγαμ' ἐνταμώθημε, ἴσα σ' τὰ πέντε Πέτρας
ἐ εἶ εὕραμε τὸν 'Αλῆν μὲ τὸν Ἐμὶρ (3) ἐντάμαν·
— 'Αλῆ ντὸ στέκεις ἀντικρὺ σ' Ἑλλενικὸν κοντάριν;
'Εσκοτώσαμε τὸν 'Εμὶρ καὶ τὸν 'Αλῆν ἐπιάσαμ'
— 'Αλῆ, ἐσὺ 'κ ἐγνώριζες τ' Ἑλλέγκα παλληκάρια,
'Αλῆ, τὰ τοξοσάϊτα, τ' Ἑλλένικον τὸ κοντάριν;
οἱ δύο ἂν ἐσκοτώθαμε, οἱ τρίοι ξὰν στέκουμ κάστρον.

---

(5) 'Απήντησαν. (6) Δράκοι ἐν τοῖς ᾄσμασιν εἶναι οἱ Ἕλληνες πολεμισταί, λεβέντες δὲ οἱ Τοῦρκοι. (7) Εἰς τὰς ἀγκάλας.
(1) 'Από τὸν Βασιλέα (τῆς Τραπεζοῦντος). (2) Ὄρη τῆς Μετζούκας. (3) Ἡγεμόνες τῆς Βαρβαίτης.

Digitized by Google

20.

Καλοὶ γειτόνοι (1) ἔλεγαν· κατaίβα 'ού σ' σὴν Πόλην·
τὸν ἄρχονταν ἀπαίντεσα ἀπὰν' σ' σὸ μεσοστράτον
ἀτὸν ἐγὼ ἐρώτεσα καὶ ἀπολοῖὰν 'κ ἐδῶκεν·
τὸν μαῦρον ἀτ' ἐγύρισεν μαῦρος ἐρημωμένος,
τὴν γῆν δάκρυα ἐγόμωσεν· ἀποιλοῖὰν 'κ ἐδῶκεν.
'Ερώτεσα τὸν θεραποὺς, ἀποιλοῖὰν 'κ ἐδῶκαν·
καὶ πάλιν 'ξὰν ἐρώτεσα Θεοῦ παρακαλίας·
καὶ 'κεῖν' ἀπελογέθανε, ποῦ εἶναι τὰ γεννητά σου;
'Εγὼ ἔμουνε μάστορας (2) σ' σ' 'Ελλενικὰ τὰ κάστρα·
καὶ οἱ Ἕλλεν' ἐμὲν ὤρισαν καταίβα 'σὺ σ' σὴμ Πόλιν.
—Ντὸ νὰ λέγουμε, παλληκάρ; ντὸ νὰ λέγουμε, νέε μ'.
Τούρκικα εἶν' τὰ κάτεργα, Τούρκικα τὰ φουσάτα. (3)
Κακὸν χαπὲρ ἐπαῖρα 'γὼ, καὶ πάγω πὶς 'σὸν κύρη μ'·
'σοῦ ἥλιου το βασόλεμαν 'σὸ παραθὺρ εὑρέθα·
ἔρται καὶ ἡ μάννα μ' ἐρωτᾷ μὲ τὴν καλὴν (4) μ' ἐντάμαν·
ἡ μάννα μ' ξὰν ἐρώτεσεν, καὶ ἡ καλ' φωνὴν κ' ἐδῶκεν
καὶ οἱ καλοί μ' οἱ γείτονες σεἰτ' (5) ἐρωτᾶνε καὶ κλαῖγνε·
ἀλλ' οἴ ἐμᾶς καὶ βάϊ ἐμᾶς· 'πάρθεν ἡ 'Ρωμανία.
— Ἔπαρ, υἱέ μ' τὴν σπάθην σου τ' 'Ελλενικὸν κοντάρις σ'
δέβ' ἀτουνοὺς σκόρπισον ἀτς 'σὰν ἄνεμος τὰ φύλλα·
Χίλιους ἔκοψα τὴν πορνὴν, χίλιους τὸ μεσημέριν,
ὁ Θεὸν ἔστεσεν τὴν βροχὴν, καὶ βρέχει τουρκοποῦλια·
ὁ Θεὸν ἔστεσεν τὴν βροντὴν· βροντοῦν τὰ 'Εγκλησίας.
Ντ' ἔποικαμε σε, ναὶ θεέ μ', στὰ αἵματα βαμμένοι·
Σεράντα χρόνια 'χτέσκουντουν τοῦ ξένου μου ὁ κάστρον
καὶ ἀτώρα να χαλάγεται μὲ τὸ βαρὺν τὴν σπάθην;
'Εκεῖ πουλία κελαϊδοῦν μὲ φλιβερὸν λαλίαν·
ἐκεῖ Ἕλλενοι ἐπέθαναν μύριοι παλληκάρια.

21.

Χίλιοι ἀρχόντη χίλιοι, χίλιοι προσκυνητάδες

---

(1) Τοῦτο τὸ ᾆσμα εἶναι ἐπὶ τῆς ἁλώσεως Τραπεζοῦντος· τὰ δὲ προηγούμενα εἶναι πρὸ τῆς ἁλώσεως. (2) 'Αρχηγὸς τῶν ἐν Ματζούκᾳ κάστρων σταλλεὶς ὑπὸ τοῦ πατρός του καὶ τῶν ἐκεῖ γειτόνων διὰ νὰ πληροφορηθῇ τὰ περὶ Τραπεζοῦντος. (3) Δηλ. ἐκυριεύθη ἡ Τραπεζοῦς. (4) Τὴν σύζυγον. (5) 'Ενῷ ἠρώτων.

Digitized by Google

αἰχπάσταν(1) καὶ θὰ πάγουνε, θὰ πάγν νὰ προσκυνοῦνε(2)·
αἰχπάστεν καὶ ὁ Κωνσταντῆς ὁ μικροκωσταντινος·
χρυσόγερον(3) ἐπέντεσαν ἀπάν' σὸ σταυροδρόμιν·
κάνεἰς μετάνοιαν 'κ ἐποῖκεν, κάνεἰς δὲν(4) 'κ ἐρωτοῦνε,
ὁ Κωσταντῖνον ὁ μικρὸν ἀτόναν ἐρωτάει·
ἐποῖκεν τὴν μετάνοιαν ἀτ', ἔδωκεν κάλ' ἡμέραν.
— Καλῶς, καλῶς τὸ παλληκάρ, τὸν Ἕλλενον(5) τὸν νέον.
— Σ' σὺν θεός σ', σ' σὸν θεὸν, χρυσόγερε, ἐγὼ κάθ' ἐρωτῶ σε:
ἀπ' ὅθεν θὰ περάνουμε ἀπ' ὅθεν θενὰ πᾶμε;
— Ὁ Κάσκαμον ἐλίδωσεν(6) καὶ ὁ Ταῦρον ἐχουνίεν
καὶ τ' ἄγεμ Παῦλε τὰ ρασὰ μέγαν ἀντάραν ἔχνε·
ἀμέτε ἀς τῆς Ζύγανας, σῆς Ζύγανας τὸν δρόμον·
ἡ Ζύγανα ψηλὸν ρασὶν καὶ ὁ δρόμος χαμελία.
— Κλωντέστεν σίλοι ἄρχοντοι, μικροὶ ὑπηρετάδες·
ὁ Κάσκαμον ἐλίθωσεν καὶ ὁ Ταῦρον ἐσονίεν
καὶ τἄγεμ Παῦλε τὰ ρασὰ μέγαν φουρτοῦνας ἔχνε·
ἀς πάμε ἀς σὰ Ζύγανα σῆς Ζύγανας τὸ δρόμον.
ἡ Ζύγανα ψηλὸν ρασὶν καὶ ἡ στράτα χαμελία.
Εἷς μάναχος καλόγερος ρασία ἀποιδιαβαίνει
καὶ μεῖς οἱ σίλοι ἄρχοντες ἰὰ τί 'κ ἀποιδιαβαίνουμ;
Σὸ μεσοστράτ' κ' ἐπρόφτασαν, σ' σὸ μεσοστράτ' κ' ἐπῆγαν·
ἔρθεν ἀντάρα καὶ χειμὸς, συναργαρὶν(7) χαλάζιν·
ἄλλους ψηλὰ ἐκρέμιξεν, ἄλλους σ' σὰ χαμελίας,
ἄλλους ἐπενταβίασεν 'πὲς σὰ τεβοροριζια.(8)

22.

Νὰ σὰν τὴμ μάνναν ποῦ γεννᾷ τὰ τράντα χρόνια μίαν·
καὶ 'φτάει υἱὸν τραντέλλενον(1) καὶ νύφεν γαλαρόρον·
κάνεἰς υἱὸν κὶ 'γέννεσεν, κάνεἰς υἱὸν 'κ ἐποῖκεν,
καλόγρηα υἱὸν ἐγέννεσεν ἀπάνου σ' τὸ Πορφύρυν(2).
— Ἀτόναν πῶς θὰ λέγουμε, ἀτὸν πῶς θὰ καλοῦμε;
— Ἀτὸν Πορφύρην 'πέτε ἀτὸν, ἀτὸν Πορφὺρ καλέστεν·

---

(1) Ἐσηκώθησαν. (2) Ἴσως νέον τινὰ γενόμενον Αὐτοκράτορα Τραπεζοῦντος. (3) Καλόγηρον. (4) Οὐδὲν νὰ ἐρωτῶσι. (5) Πανταχοῦ δὲν λέγει τὸ Ἕλλην. (6) Κατελήφθη ὑπὸ ὁμίχλης. (7) Ἀργαλέαν βλαβεράν. (8) Μεταξὺ τῶν θάμνων τῶν τεβόρων (δένδρων).

(1) Τριακοντάκις Ἕλληνα. (2) Χωρίον ὑπὸ τὴν Λιβεράν.

Digitized by Google

μονοήμερος έτονε καί 'φαγεν παξιμάτιν·
διήμερος εγέντωνε, έφαγ' έναν φουντάριν(3),
πεντεήμερος εγέντουνε, έφαγεν την φουρνέαν,
τραντάημερος εγέντουνε, εξέβεν και κακέθεν:
—'Εγώ κόρην εγάπησα καὶ ἔν τοῦ βασιλέα(4).
—Ναὶ Πόρφυρα, ναὶ Πόρφυρα, βαρέα μὴ καυχᾶσαι·
ὁ βασιλιᾶς 'γεράκια 'χει, στείλει καὶ κυνηγᾷ σε·
—Οὐδὲ τὸμ Βάρναν φοβοῦμαι, οὐδὲ τὸν Νικεφόρον,
οὐδὲ τὸν Βαρυτράχηλον(5), ντὸ τὸ σπαθίν κόφτ' έμπρου καὶ ὀπίσω.
Μαθάν' ατο ὁ βασιλεᾶς ὁ πολυχρονεμένον:
—'Απ' ὅθεν ἔν ὁ Πόρφυρας, εμέν ποῦ 'κι φοβᾶται;
ἔχω απάν' ατ' πόλεμον ἔχ' απάν' ατ' στρατείαν.
αἱμάτωσεν τοὺς στρατηγοὺς καὶ ὅλον τὸ φουσάτον.
'Αχπάσκεται ὁ στρατηγὸν καὶ πάγει σ' τὸ σεφέριν(6).
σ' σημ μέσην ἔν ὁ σερασκέρς, σ' ἄκρας ἔν τασκέριν.
σείτ' έπαιγνεν, σείτ' έκλαιγεν, σείτ' χαμελὰ 'τραγῴδιεν:
—Θέ μ', νὰ πάμε νὰ βρίκσουμε τὸν Πόρφυραν σὸν ὕπνον,
νάν' τὸ σπαθὶν ατ' σ' σὸ θεκάρ, τάλογον ατ' σὸν κάμπον,
νὰ δένω νὰ ξέδεν άτον(;) νὰ διπλοσιδεριάζω,
νὰ δένω καὶ τώμμάτια 'του μ' εννεὰ λοϊῶν μετάξιν·
καὶ ἄρ αἰπ' εκεῖ νὰ εγνεφίζ' ἀς σὸ γλυκὺν τὸν ὕπνον.
'Αρ παίξεν άτον ὁ διάβολον, καὶ βρύεται σὸν ὕπνον·
δὲν ν' άτον καὶ ξέδεν άτον, καὶ διπλοσιδεράζνε
καὶ δέννε καὶ τώμμάτι' άτου μ' εννεὰ λοϊῶν μετάξιν.
'Εγνέφιξεν ὁ Πόρφυρας ἀς σὸ γλυκὺν τὸν ὕπνον:
—Παρακαλῶ σε, σερασκέρ' θεοῦ παρακαλίας:
σοῦλα τὰ κάστρα φέρε με δεμένον καὶ φλιγμένον
καὶ σὴν Κωσταντινούπολιν λυτὸν καὶ χαρεμένον·
εκεῖ κόρασον αγαπῶ, ελέπ' καὶ περγελᾷ με·
σῶλα τὰ κάστρα φέρν άτον· τὰ δάκρυα τ' 'κ εκατεῖβαν
καὶ σ' σὴν Κωσταντινούπολιν τὰ δάκρυα τ' εκατεῖβαν·
τὰ δάκρυ' ατ', ντ' εκατείβαινε, εσέψαν τὸ μετάξιν·
Βασιλοποῦλα 'λάλεσεν ἀπὸ ψηλὸν παλάτιν:
—Οὐκ εἰπά σε, ναὶ κὺρ Πόρφυρα, βαρέα μὴ καυκᾶσαι·

---

(3) 'Ολόκληρον ἄρτον. (4) Τοῦ Αὐτοκ. Ρωμανοῦ. (5) Ἄγνωστος εἶναι ὁ στρατηγὸς ὁ Βυζαντινὸς οὗτος, ὡς ἐκ τοῦ Βάρνα δὲ καὶ τοῦ Νικηφόρου τὸ ᾆσμα τοῦτο εἶναι δέκα αἰώνων. (6) Τὸ ᾆσμα τοῦτο πολυειδῶς ᾄδεται· παρεισέδυσαν δὲ μεταγενεστέρως καί τινες λέξεις Τουρκικαί.

Digitized by Google

ὁ βασιλιᾶς 'γεράκια 'χει στείλει καὶ κυνηγᾷ σε;
καὶ σ' ἔπαιξες τὸν βασιλεᾶν καιαὐτὸν τὸν σερασκέρην·
εἰὰ σεῖξον τὰ ποδάρα σου, ἂς σείγουν τὰ λωρία·
εἰὰ σεῖξον καὶ τὤμία σου, ἂς σείγουν τὰ ῥασία·
εἰὰ λαΐξον(7) τὰ σέρια σου, ἂς κόφκουν ταλυσίδια.
Ἔσειξεν τὰ ποδάρι' ἄτου, ἐσεῖγαν τὰ λωρία·
ἔσειξεν τὰ ὠμί' ἄτου, ἐσειγαν τὰ ῥασία·
ἐλάϊξεν τὰ χέρι' ἄτου, ἐκόφταν τάλυσίδια.
Ἀς τάλυσιδοκόμματα ἕναν σὸ χὲρ ἐπαῖρεν.
χίλιους ἀπ' ἔμπρου 'σκότωσεν καὶ μύριους ἀποῦ 'πίσω.
ἐννεὰ κοφίνια 'φόρτωσεν ὠτία καὶ μυτία
καὶ ἄλλα ἐννεὰ ἐφόρτωσεν καὶ χέρια καὶ κειφάλια,
καὶ στείλει ἄτα τὸν βασιλιᾶν μεγάλον ἀρμαγάδιν (8):
Υἴας καὶ 'σαιρετίγματα πέτε τὸν βασιλέαν.
αἰρμάτωσεν καὶ ἔστειλεν σ' ἐμὲν ἀπάν' φουσάτον.
θίχα σπαθὶν, θίχα κοντὰρ, ἐγ' ἀτουνοὺς ἐντῶκα.
ἀτώρα 'ζῶστα τὸ σπαθὶν, σὸν πόλεμον ἐξέβα.
ἂν ἔχῃς ἀσκὲρ ἀρμάτωσον σὸμ πόλεμον καὶ στεῖλον·
ἔσειρεν τὸ σταθίτζιν ἄτ, σ' σὸμ πόλεμον ἐξέβεν . . . . . .
ἐπαῖρεν καὶ τὸ κόρα'σον . . . . .

23.

Ὁ Κωσταντῖνον ὁ καλὸν, ὁ καλο-Κωσταντῖνος,
ἀτὸς ἔχτσεν χρυσὸν λουτρὸν, μαλαματιένον κοῦρναν.
καὶ 'μπαίν' καὶ 'βγαίν' καὶ λού'σκεται μὲ τὴν βασιλοποῦλαν
καὶ ὅσα φιλήματα φιλεῖ, γράφτει ἄτα σὴν καμάραν.
καὶ ὁ βασιλεὺς δαβιούμενος μὲ τὸβ βεζὶρ-ἀζέμην (1)
στοχά'σκεται, λυπά'σκεται τὸ γράμμαν τῆς καμάρας·
Ποῖος ἔτον, π' ἐφίλεσεν τοῦ βασιλιᾶ μ' τὴ κόρην;
κἀνεὶς κἀνεὶς 'κ ἐτόλμεσεν καὶ ἀπολοϊὰν 'κ ἐδῶκεν
καὶ ὁ Κωσταντῆς παλλήκαρος τολμᾷ καὶ ἀπολογᾶται.
Ἐγὼ ἔμουν π' ἐφίλεσα τοῦ βασιλιᾶ μ' τὴν κόρην
καὶ ὅσα φιλήματα φιλῶ, γράφτ' ἄτα σὴν καμάραν.
καὶ ὁ βασιλεὺς δαβούμενος, στέκει καὶ ἀναγνώθει.

---

(7) Κίνησον. (8) προσφοράν.
(1) Παρεμορφώθη ἐκ τῆς πολυκαιρίας τὸ ὄνομα.

Digitized by Google

εία' ῥάψετε τάμμάτ' ατου μ' ἐφτὰ λοΐων μετάξια.
καὶ δέσετε τὰ 'σέρ' ἀτου μ' ἐφτὰ κάτια ἀλυσίδια,
καὶ θέσετε σ' ὠμί ἀτου τοῦ μῆλι' μ' 'τὸ λιθάριν.
ὁ βασιλεὺς ντ' ἐπρόσταξεν οἱ δοῦλ' εὐτὺς ἐποῖκαν·
ἐτσάμλυξεν τώμμάτ' ἀτ, ἐκόπαν τἀλυσίδια·
τὠμί' ἀτου ἐλάϊξεν, ἐῤῥοῦξαν τὰ λιθάρια.

24.

'Ο 'Ιάννες ὁ μονδϊάννες=ὁ μάναχον ὁ 'Ιάννες,
ὁ 'Ιάννες ἀπεπύρνισεν καὶ σ' σὸ πεγάδ' ἐπῆγεν·
ἐχτύπεσεν τὴν μαστραπὰν (2), ἐγνέφισεν ὁ ῥδάκων (2).
ἐξέβεν ῥδάκος ἄγγελος (3) καὶ θέλ' νὰ τρώῃ τὸν 'Ιάννεν.
Καλῶς, καλῶς τὸ πρόγεμα μ', καλῶς τὸ δελινάριμ μ'
καλῶς τὸ τρώγω καὶ ἀγρυπνῶ, καὶ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι.
"Αφεις με, ῥδάκε μ', ἄφεις με, ἄφεις με κἂν πέντ' ἡμέραις.
ἂς πάγω ἰδῶ τὸν κύρημ μου, ἔρχουμαι, ῥδάκε μ', φάμε.
'Πῆγεν ὁ 'Ιάννες καὶ 'ργεψεν· ὁ ῥδάκον ἐθερῶθεν·
καῖ ὄντας τερῇ τὸ πέραν, καὶ ὁ 'Ιάννες κατηβαίνει.
"Αφεις με, δράκε, ἄφσον με θερίον, πέντε' ἡμέραις·
ἂς πάγω 'λέπω τὴν μάνναμ μ' ἔρχουμαι, δράκε, τρῶς με·
'Πῆγεν ὁ 'Ιάννες· ἔργεψεν· ὁ ῥδάκων ἐθερῶθεν
καῖ ὄντας τερῇ τὸ πέραν καί, ὁ 'Ιάννες καταβαίνει.
Καλῶς, καλῶς τὸ πρόγεμά μ', καλῶς τὸ δελινάριμ μ'.
καλῶς τὸ τρώγω καὶ ἀγρυπνῶ, καὶ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι·
Παρακαλῶ, δράκε μου, ἄφς με κἂν πέντ' ἡμέραις·
ἄς πάγω ἰδῶ τἀδέλφια μου, ἔρχομ' ὑστέρ' καὶ τρῶς με.
'Πῆγεν ὁ 'Ιάννες ἔργεψεν, καὶ 'κίζεψεν τὠφίδιν
καὶ ὄντας τερῇ τἀντικρυνά, ὁ 'Ιάννες ἔχ ξὰν καὶ 'ρται.
"Αφες με, δράκε μ', ἄφσε με, θερίον πέντ' ἡμέραις·
παρακαλῶ, δράκε μου, Θεοῦ παρακαλίας·
θέλω νὰ ἰδῶ τὰ χάταλαμ', (5) διατάγμουμαι τὴν 'σέραν
ἂς πάγω, ξάϊ 'κ ἀργεύω, ξάϊ ῥυτὰ ἔρχουμαι, φᾶ με.
'Πῆγεν ὁ 'Ιάννες καί 'ργεψεν· ὁ ῥδάκον ἐθερῶθεν.
καῖ ὄντας τερῇ τὸ πέραν καί, ὁ 'Ιάννες κατηβαίνει

---

(1) Χαλκοῦν ποτήριον. (2) Ρδάκων καὶ δράκων. (3) 'Ως πῦρ. (4) Τὸ δειλινόν του γεῦμα. (5) Τὰ ἀταλὰ τὰ μωρά μου παιδία.

Digitized by Google

(εἶσεν τὰ 'σέρια 'πίσταυρα, τὴν χοῦλαν κρεμασμένον)
καὶ ἄλλ' ἀποῦ 'πίς ὁ κύρης ἀτ' φτουλίζ' (6) τὰ γένεια ἀτ καὶ 'ρται·
καὶ ἄλλ' ἀποῦ 'πίς ἡ μάννα του καταματοῦται καὶ 'ρται·
σ' ὅλς ἀποῦ 'πίς ἡ κάλη (7) του, χρυσῆ καβελαρέα,
χρυσὸν μῆλον 'σ έρι' ἀτης παίζει, καὶ κατηβαίνει,
κατακαρδῶ ν' τὸν 'Ιάννεν ἀτς καὶ φοβερίζ' τὸ ῥδάκον.
Καλῶς, καλῶς τὸ πρόγεμα μ' καλῶς τὸ δελινάριμ μ'
καλῶς τὸ τρώγω καὶ πινῶ καὶ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι.
'Ρδάκον τοξάρ' τὸ πρόγεμα σ', μα'σαίρ' τὸ δελινάρις σ',
κρὰξ 'σὴν κορφὴ σ' πέτραν ντὸ τρῶς, θάνατος ντὸ κοιμοῦσαι.
σὸν Θεὸς, σὸν Θεὸς, ναὶ κόρα'σον, τὰ γονικά σ' ἀπ' ὅθεν;
'Ο κύρημ μ' ἄς τοὺς οὐρανοὺς, ἡ μάννα μ' ἄς τὰ νέφια.
τἀδέλφια μ' στρᾶφνε καὶ βροντοῦν, ἐγὼ κουρτῶ (8) τοὺς δράκους.
Καθὼς ποῦ λὲς, ναὶ κόρασον, χάρισμα σ' ἒν ὁ 'Ιάννης·
ἂρ ἄμ', ἂρ ἄμε, κόρασον, ἄμε ἀπ' ὅθεν ἔρθες·
ἂς ἒν ὁ 'Ιάννες ἀδελφός μ', ἡ καλ' ἀτου ἡ νύφε μ',
τοῦ 'Ιάννε μ' τὰ μικρότερα ἂς εἶν' γυναικαδέλφια μ'.

25.

Τὴν Πόλην ὄντας ὥριζεν ὁ Ἕλλεν Κωνσταντῖνον
μὲ δέκα πέντε σήμαντρα μὲ δεκοχτὼ καμπάνας
μὲ δώδεκα 'Αρχιερεῖς, παππάδας τετρακόσιους,
διάκονους εἰκοστέσσερα, ψαλτάδες ἑβδομῆντα,
σεὶτ (1) ἔψαλλαν, σεὶτ ὥριζεν τὴν Πόλ' τὴν 'Ρωμανίαν,
σημαίνει καὶ ἡ ἀϊὰ Σοφιὰ, τὸ μέγα Μοναστῆριν·
ζευρὰ κάθετ' ὁ βασιλιὰς δεξ'σὰ ὁ Πατριάρχης,
ὁ βασιλιὰς ὁ βασιλιὰς ὁ Ἕλλεν Κωνσταντῖνον·
ψάλλουν τὸ ἅϊος ὁ Θεὸς, καὶ τὴν τιμιωτέραν.
Ἔρθεν πουλὶν καὶ 'κόνεψεν σ' ἀϊᾶς Σοφιᾶς τὴν πάρταν.
τὸ ἕναν τὸ φτεροῦλ ἄθε σ' τὸ αἷμαν ἔν βαμμένον,
σ' τὸ ἄλλο τὸ φτεροῦλ' ἄθε χαρτὶν κρατεῖ γραμμένον·
ἀτὸ κανεὶς 'κ ἐνέγνωσεν, οὐδ' ὁ Μητροπολίτες·
ἕναν παιδὶν, καλὸν παιδὶν ἔρχεται καὶ ἀναγνώθει,

---

(6) Τίλλων. (7) 'Η σύζυγός του. (8) Καταπίνω.

(1) Οὕτω τὸ παρὸν ᾆσμα εἶναι θρῆνος τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ Τραπεζοῦντος μήπω ἁλωθείσης.

Digitized by Google

ν' αΐλλ' οΐ ἐμᾶς σείτ' ἀναγνώθ' καὶ δερνακοπισκᾶται·
— ἀλλ' οΐ ἐμᾶς καὶ βάϊ ἐμᾶς οἱ Τοῦρκ' τὴν Πόλ' ἐπαῖραν,
ἐπαῖραν τὸ βασιλοσκάμν' ἀλλάγε ' σὐφεντία·
μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιαῖς κλαῖγνε τὰ μοναστῆρα,
μοιρολογᾷ καὶ ' αΐὰ Σοφία, κλαίει καὶ ὁ Θεολόγον.
Ὅλοι καὶ ἂν παργορεύκουνταν, ὅλοι καὶ γαλενίζνε, (2)
σ' 'σαΐ 'Ιωάννην τὸν Θεολόγον γαλένιον 'κ ἐπέμνεν
' Διάκος ἀτ 'παῖρεν τὸ σπαθὶν, πέλληνικὸν κοντάριν,
τοὺς Τούρκους κρούει, ς' τὸ σπαθὶν, τοὺς Τούρκους 'ς τὸ κοντάριν,
τριακόσους Τούρκους ἔκοψεν, δεκατρίους πασάδες·
τσακῶθεν τὸ σπαθίτζιν ἀτ', τσακῶθεν τὸ κοντάρι ἀτ
καὶ ὄντας τερῇ 'λομόναχος ἀπὲς σ' σοὺ Τούρκους ἀπέμνεν.
πιάνουν ἀτον τρίοι λεβέντ' καὶ τέσσερα πα'σάδες
καὶ φέρν ἀτονε σ' σὸν Πασᾶν καὶ σ' σὸν Τουρκοπολίτην.
— Διάκε 'σὺ ἂν ἐπίανες με, ἐμὲν ντὸ θενὰ 'ποῖνες;
θ' ἐβάλνες με σ' τὴν φυλακὴν, σ' τὸ χλοερὸν του'σέκιν (;)
τώρα ἐγὼ ἐπιάσα σε, καὶ ντὸ νὰ φτάγω 'σέναν;
θὰ βάλλω σε σ' σὴ φυλακὴν, 'σὸ χλοερὸν του'σέκιν,
— Παρακαλῶ σε, ναὶ πασᾶ καὶ ναὶ Τουρκοπολίτα,
ἐγώ 'χω χίλια φούλυρα, χίλια ἑκατοντάρια·
ἔπαρ' τὰ χίλια φούλυρα, τὰ χίλ' ἑκατοντάρια
καὶ 'μὲν ζωὴν εἰὰ χάρισον κἂν πέντε ἓξ ἡμέραις.
'Κὶ παίρ' τὰ χίλια φούλυρα, 'κὶ παίρ' τέκατοντάρα,
οὐδὲ ζωὴν χαρίζει ἀτον κἂν πέντε ἓξ ἡμέραις.
— Διάκε μ' Τοῦρκος θὰ γίνεσαι καὶ 'σὲν ζωὴν χαρίζω...
— 'Οπὶς, ὀπὶς, μαῦρε Πασᾶ, μαῦρε Τουρκοπολῖτα,
ἐγὼ διάκος π' ἐγενόμην, διάκος θὲν' ἀποθάνω.
'Ατὸς ἀτόναν ἔκοψεν τὸν μέγαν σερασκέρην. (3)
Τὴν Πόλιν ὄντας ὥριζεν ὁ Ἕλλεν ὁ Κωνσταντῖνον,
εἶχεν πορτάρους δίκλοπους (4) αὐφένταις φοβετσάρους·
ἐκεῖνος εἶχεν σύνοδον 'Ρωμαίους δωδεκάραν,
ἐκεῖνος εἶχεν σύνοδον 'Ρωμαίους αὐφεντάδες.
'Εκεῖν' 'κ ἐκρίνναν δίκαια, ἐδῶκαν τὰ κλειδία·
ἐκλείδωσαν τὰ ἐγκλησία, ὅλα τὰ μοναστῆρα
ἐκλείδωσαν τὴν αΐὰν Σοφιὰν, τὸ μέγα μοναστῆριν.
'Απ' οὐρανοῦ κλειδὶν ἔρθεν σ' σοΐᾶς Σοφιᾶς τὴν Πόρταν·

---

(2) Καταπραΰνονται. (3) Στραγηγὸν λέγει τὸν διάκονον. (4) Προδότης.

χρόνους ἔρθαν καὶ πέρασαν, καιροὶ ἔρθαν καὶ 'δέβαν·
'νεσπάλθεν (5) τὸ κλειδίον ἄθες, καὶ 'πέμνεν κλειδομένον·
θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστοραν καὶ ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν. (6)

26.

'Εγὼ 'ντας ἔμ' μικρὸν παιδὶν, ὡρίαζα (1) τάρνία·
ὁ βασιλιὰς ἔτον παιδὶν, ἐποῖνεν βασιλείαν·
ἐγὼ ἔμνε παλλήκαρος ὡρίαζα τάρνία
καὶ σ' τάψηλὰ ὡρίαζα, σ' τὰ χαμελὰ ἐμέννα·
ὁ βασιλιάς 'πκεν πόλεμον, ἐποῖκενε 'σεφέριν.
ἀρματωσεν τὸ στράτεμαν' ἔστειλεν 'σ σὸ σεφέριν·
'Εγὼ παλ' ἔμνε 'σ σὸν παρχαρ', ὡρίαζα τάρνέα·
ἄρ ἔρχεται ὁ σερασκὲρς νὰ πάγῃ 'σ τὸ σεφέριν·
ἐπαῖρεν καὶ τὰ πρόβατα μ' ἐπαῖρεν καὶ τ' ἀρνιά μ'
ἄχ, ἔσφαξεν τὰ πρόβατά μ', ἐμὲν ἄνοικον (2(ἐποῖκεν.
Νὰ καίῃ ὁ Θεὸν τὸν σερασκέρ' καὶ ἀτὸν τὸν βασιλέαν·
τόσον ζουλοὺμ' (3) ἐποπῖκέ με καὶ τόσον ἀδικίαν·
ἄμμον τό πᾶγν' τὰ δάκρυα μ', νὰ πάῃ καὶ ὁ βασιλέας·
'Επῆγαν καὶ ταγιάνεψανε (4) σ' τοῦ καστροῦ τὴν ἄκραν
ἔστειλαν καὶ 'ψάλαφεσαν τοῦ κάστρου τὰ κλειδια·
ἂν δοῖτε, δοῖτε τὰ κλειδιὰ, καὶ ἂν 'κὶ δοῖτε σεφέριν·
'κ ἐδῶκεν τὰ κλειδί' ἄθε, 'κ ἐδῶκαν τάνοιγάρια·
αἰρχίνεσαν τὸν πόλεμον, αἰρχίνεσαν νὰ κροῦγνε·
'σὰν ἔσφαξαν τὰ πρόβατα μ', πάγει καὶ ὁ σερασκέρης.
Μαθάνει ἀτο καὶ ὁ βασιλᾶς, στείλει καὶ ψαλαφᾷ με.
Πόσα ἔσαν τὰ πρόβατα σ' πόσα ἔσαν τάρνία σ';
θὰ δοίγω τὴν παράν ἀτυυν, καὶ ἄλλο μὴ καταρᾶσαι.
"Ας ἦν' κουρπὰν (5) τὰ πρόβατα μ' σέσὸν τὴν βασιλείαν.
"Αρ θὰ φτάγω σε σερασκέρ' καὶ θὰ πᾶς σ' τὸ σεφέριν.
'Επῆγα καὶ ταϊανεψα σ' τ' ἑλληνικὴν τὸ κάστρον.
ὁ κάστρος ἔτον σίδερον, μὲ σίδερα δέμενον,

---

(5) 'Ελησμονήθη. (6) Τὸν σωτῆρα καὶ μέλλοντα ἐλευθερωτὴν τῆς πόλεως.

(1) 'Εφύλαττον· τὸ παρὸν ἐγένετο πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος εἶναι δὲ πολὺ συγκεχυμένον. (2) "Ερημον. (3) Φθορὰν τουρκ. (4) Κατήντησα καταδιωχθέντες. (5) Θυσία· τὰ δύο ταῦτα ᾄσματα χρήζουσι διορθώσεως.

Digitized by Google

τὰ παραστάρια τόντσενα, τὰ πόρτες σιδερένια,
τἀνοιγαρίτσ'α 'λοχρυσα, τὰ κλεῖδια ἀσημένια.
'Χλημίτιζεν ὁ μαῦρον καὶ τὰ πόρτας ὅλα 'νοῖγαν·
ἀπὲς ποῦ ἔτον σερασκὲρς ἀς σὸν ὕπνουν ἐσκῶθεν.
Παρακαλῶ, παρακαλῶ Θεοῦ παρακαλιαν·
ἀπ' ὅθεν εἶν τὰ γενικά σ', ἀπ' ὅθεν ἡ πατρίδα σ';
'Εμεῖς ἐννεὰ ἀδέλφα' μες καὶ 'γὼ ὁ δράκων δέκα·
ἐγὼ ἐζῶστα τὸ σπασθὶν, σ' σὸν πόλεμον ἐξέβα·
Παρακαλῶ σε, σερασκὲρ', Θεοῦ παρακαλιάν.
ἔπαρ' τἀνοιγαρίτσ'σ' ἀθε, ἔπαρ' καὶ τὰ κλειδιά·
ἐμὲν ζωὴν ειὰ χάρισον ἰὰ τοῦ σπαθί σ' τὴν ἄφναν.
'Εσὺ τεμὸν εἶσ'· ἀρμαγὰν θὰ πὰς σ' σὸν βασιλέαν.
φέρ' ἀτονε τὸν βασιλιὰν δεμένον καὶ φλεγμένον.
Σερασκὲρ', μέγα σερασκὲρ, μέγα ἁρματωμένε,
ἐσὲν νισὰν θὰ δαίγω σε, τὸ 'κ ἔς' ἡ δωδεκάρα.
'Κακόφανθεν τὴ σύνοδον, ὅλην τὴν δωδεκάραν.
'Ας τὸ ρα'σὶν ὁ τσόπανον σ' σὴμ πόλιν ἔς' παλάτια.
'Σ τὸ ρασὶν εἶχα πρόβατα, σ' σὴμ πόλιν εὐγε εἰαν.
'σ σὴμ πόλιν ζῶστέ με σπαθὶν, σ' σὴμ πόλιν ἁρματοῦμαι.
Βασιλέα πολύχρονε καὶ πολυχρονεμένε·
πόσα κάστρα ἐπέρανε τέσὸν οἱ τουσιμάνοι;
ἐκεῖνα περιδοίγω σε, ντ' εἶχες τὰ ἐπαρχίας.
φέρω σε καὶ τὸν τουσουμὰνς δεμένους καὶ φλιγμένους.
Σεράσκε', μέγα σερασκὲρ', μέγα ἁρματωμένε·
θάλλάζω τά νισάνια σου, ντὸ κρατοῦν σ' σὴν καρδιάς σ'.
θάλλάζω τὸ σπαθίτσις σου, νέα θεν' ἁρματώνω σ'.
θὰ στείλω σε σ' σὸν πόλεμον, σ' σὸ φοβερὸν τὸ κάστρος.
'Εσυρα τὸ σπαθίτσιμ μου, τὰ τόπια ἐσ̈ουλῶθαν·
νὰ μὴ τὰ τόπια μοναχὸν, καὶ ὅλον ὁ φουσάτος·
ἐπίασα τὸν σερασκέρ' τοῦ φοβεροῦ κάστρου.
Παρακαλῶ, παρακαλῶ, Θεοῦ παρακαλίας.
ἔπαρ' τἀνοιγαρίτσα του, ἔπαρ' καὶ τὰ κλειδία,
ἔπαρ' καὶ τὰ νισάνα μου· ἐμὲν ζωὴν ειὰ χάρσοι,
Θέλω καὶ τὸν ἀφέντη σου, καὶ 'σὲν ζωὴν χαρίζω.
καὶ θλίβεται ὁ σερασκὲρς τοῦ φοβεροῦ τοῦ κάστρου.
ἔστειλ' ἀτὸν τὸν βασιλιὰν δεμένον καὶ φλιγμένον.

Digitized by Google

27.

ΓΑΜΗΛΙΑ.

Σήμερον ἄλλο ἡμέρα ἒν καὶ ἄλλο ἥλιος λάμπει·
σήμερον καὶ τὸ κόρασον δύο καρδίας βάλλει....
Ἄφσον, κόρη, τὴν μάννα σου, καὶ ποῖσον ἄλλεν μάνναν.
ἄφσον, κόρη, τὸν κύρης σου καὶ ποῖσον ἄλλον κύρην.
ἄφσον, κόρη, τἀδέλφια σου καὶ ποῖσον ἄλλ' ἀδέλφια.
Τίμα, κόρη, τὴν πεθεράς σ', νὰ ἦσαι τιμεμένσσα·
τίμα, κόρη, τὸν πεθερός σ', νὰ ἦσαι ἀγαπημένσσα·
τίμα, κόρη, τς' ἀντράδελφους, νὰ ἦσαι 'παινεμένσσα.
Μάθα, κόρη, τὴν ἀγρυπνιὰν καὶ τὴν κακοπειρίαν·
σὔρι' θὰ πᾶς σ' σοῦ πεθεροῦ σ', νὰ ἦσαι μαθεμένσσα.
Μακρὶν σκοινὶν μὴ δοῖτ' ἄτεν, σ' σὰ ξύλα μ' ἀπολύτ' ἄτεν·
ἡ κόρ' ἐντροπαρεία ἒν, φορτοῦται 'λον τὸ ὄρος·
τρανὸν λαγὴν' μὴ δοῖτ' ἄτεν, σ' σὸ νερὸν μ' ἀπολύτ' ἄτεν·
ἡ νύφε 'ντροπαρέα ἒν, τσουρώνει τὸ πεγάδιν.
Σήμερον τὴλοκόρασον(1) δύο καρδίας ἔχει·
τ' ἕναν ἀφίνει σ' σοῦ κυροῦ, καὶ τἄλλο παίρ' καὶ πάει·
σήμερον ἄλλος ἥλιος λάμπ' σήμερον ἄλλε ἡμέρα.
Κόρη ντὸ εἶχες καί 'ργευες, ντ' εἶσες καὶ αἰργοπόριες;
εἶχα τὸν κύρην μ', τὸν καλὸν, καὶ χωρισίαν 'κ εἶχα.
κόρη, ντὸ εἶχες καί 'ργευες, ντ' εἶσες καὶ αἰργοπόρνες;
ειχα τὴν μάνναμ τὴν γλυκὴν, καὶ χωρισίαν 'κ εἶχα.
κόρη, ντὸ εἶσες καί 'ργευες ντ' εἶσες καὶ αἰργοπόρνες;
εἶχα τἀδέλφια μ' τὰ καλὰ καὶ χωρισίαν 'κ εἶχα.

---

(1) Τὸ ὡς ἥλιος λάμπον.

ΣΗΜ. Πολλὰς τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων δὲν ἐξήγησα, ἐπειδὴ αἱ πλεῖσται σημειοῦνται ἐν τῷ ὄπισθεν λεξικῷ.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΑ

ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΠΟΝΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ.

Α΄.

Ἄβουλα, ἐπίῤῥ.=ἄνευ τῆς βουλῆς τινος· ἄβουλα τ' ἐμὸν ἢ τοῦ κυροῦ ἀτ', χωρὶς τὴν θέλησιν ἐμοῦ ἢ τοῦ πατρός του.

Ἄβρωτον (τὸ), ἀηδές· ἄβρωτος ἐπὶ ἀνθρώπου, λέγεται ὁ ἄχαρις, ἀτερπής.

Ἀβυζοῦ (ἡ), [ἄβυσσος], καταχθόνιον πνεῦμα, μάγισσα.

Ἀγαλλία, (ἡ), ἀγαλλίασις.

Ἀγαπέσιμος, ἀγαπητὸς, ἀξιαγάπητος.

Ἀγκώνα, ἡ, ἀγκὼν, καὶ ὁ ὄφις ὁ ὁμώνυμος.

Ἀγλαφριάζω καὶ **ἀγλαθριάζω**, αὐλακιάζω, διοχετεύω, ἀνοίγει αὔλακας τὸ ὕδωρ.

Ἀγκαλῶ καὶ **ἐγκαλῶ**· τὸ ἐγκαλεῖν δὲ (ἐνάγειν) λέγεται ἀγκαλετὸς, ἀγκάλεμαν.

Ἀγνέστικα, ἐπίῤῥ. νηστικῶς· καὶ τὸ ἐπίθετο ἀγνέστικος, ἀγνέστικη καὶ γνεστικέσσα.

Ἀγνὸς, **ἀγνέσσα**, **ἀγνὸν**, παράξενος (σύνηθες ἐν ἀποδοκιμασίᾳ ἢ εἰρωνείᾳ).

Ἄγουρος, ὁ, ἀνὴρ, καὶ **ἀγουρακὸς** καὶ **ἀγουρωμένος**=ἀνδρεῖος, τὸ δ' ἀφηρημένον.

Ἀγουριάτε, ἡ, τὸ ἰδίωμα τοῦ ἀνδρὸς, ὁ χαρακτήρ.

Ἀγρόκατα καὶ **ἀγρόκατος** καὶ **ἀγροκάτουδον**, ὁ ἄγριος αἴλουρος.

Ἀγροῦμαι, ἀγριοῦμαι, φοβοῦμαι δαιμόνια φανταζόμενος ὑπάρχοντα.

Ἀγρύπνια, ἡ, ἀγρυπνία· λέγεται καὶ ἀγρυπνία.

Ἄγρυπνος, ὁ, ἡ, τό· τὸ δὲ ῥῆμα—

Ἀγρυπνῶ, παρατ. ἐγρύπνανα, ἀόρ. ἐγρύπνησα.

Ἄγρωμαν, τὸ, τὸ ἀγρίωμα.

Digitized by Google

Ἄ γ ω μ α ν, τὸ, τελείωσις, 2) ἀπαγωγή.
Ἄ γ ω μ ε, ἄγωμεν.
Ἀ δ ᾶ, ἐδῶ, καὶ ἔτι δεικτικώτερον ἐπὶ ἐγγυτέρου, ἀδακᾶ=(ἐδῶ κάτω.)
Ἀ δ ρ ε ύ ω, παρατατ. ἔρδευνα καὶ ἐρδεῦνα, ἀόρ. ἔρδεψα.
Ἀ δ ρ ὶ ς καὶ ἀρδὶς καὶ ἀρδὶν (ἐπὶ τῆς γεύσεως) ἐπὶ τοῦ βουτύρου ἢ τοῦ ἐλαίου, ὅταν πικρίζῃ.
Ἀ ε λ ο υ τ ρ ο υ π ῆ, ἐπίθ. τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς τὴν 24 Ἰουνίου ἐρχομένης· διότι τὸ ἑσπέρας τῆς 23 πρὸς τὴν 24 θεωρεῖται ὡς ἔναρξις τῶν θερινῶν τροπῶν τοῦ Ἡλίου.
Ἀ ε τ ὸ ς καὶ ἀειτόνς, ὁ, ἀετός.
Ἀ έ τ ς, οὑτωσί.
Ἀ η τ ὸ ν, τὸ, ἀηδών.
Ἀ θ ά λ α, ἡ, αἰθάλη.
Ἀ θ θ ί ζ ω καὶ ἀνθίζω, καθαρίζω καὶ πλύνω.
Ἀ θ ώ γ α λ α ν, τὸ, πῖαρ καϊμάκι.
Ἀ θ ρ ω π ί ζ ω, περιποιῶ τινι μορφὴν ἀνθρώπου.
Ἀ (ν) θ ρ ω π ό τ η, ἡ, ἀνθρωπότης.
Ἂ ϊ, αἲ, ἐπιφών. ὀδύνης· (ἂϊ ἐμὲν καὶ βάϊ ἐμέν).
Ἀ (γ) έ ρ α κ α ς, ὁ, ἱέραξ.
Ἀ ϋ λ ο ὶ, ἀλλ' οἴ, ἀϋλοὶ ἐμέν).
Α ἱ μ α τ ο π ό τ ι σ τ ο ς καὶ αἱματοπότυχτος καὶ αἱματοπόχτες καὶ αἱματοπότης, φονεύς.
Α κ έ φ α λ ο ς, ἄναρχος, ἀχαλίνωτος.
Ἀ κ ί δ α, ἡ, ἀκίς, τοῦ ἄρτου τοῦ κατὰ τὴν περιφέρειαν. (Κερασ.)
Ἄ κ λ ε ρ ο ς, ἀκληρονόμητος, (ἐνίοτε εἰρωνικῶς), δυστυχής.
Ἀ κ λ ο υ θ ῶ, ἀκολουθῶ.
Ἀ κ ρ ά ν α λ ο ς, ὁ, ὀλίγον ἄναλος ἢ ἀνάλατος.
Ἀ κ υ ρ ι ά τ ε υ τ ο ν, τὸ, τὸ ἄνευ κυρίου, ἀδέσποτον, ἀκέφαλον, (συνήθως ἡ λέξις ἐπὶ κατάρας).
Ἀ λ ά τ, τὸ, ἐλάτη, ἧς ἡ πίσσα ἀλατόπισσα. | Ἀ λ α τ ο θ ή κ α = ἀλατοθήκη.
Ἀ λ α χ τ ό ρ ν, τὸ, ἀλέκτωρ. (Οἰνοεῖς)
Ἀ λ ε υ ρ ο κ ά δ, τὸ, ἀλεύρου κάδος.
Ἀ λ ι κ ὸ ς, ἁλμυρός.
Ἀ λ λ ό ξ ε ν ο ς· ὁ, ξενότατος, ἀλλοδαπός· τὸ θηλ. ἀλλόξενη σημαίνει τὴν ἀλλοδαπήν.
Ἄ λ λ ο ς, ἄλλεσσα, ἄλλο.
Ἀ λ λ ο ῦ, ἀλλαχοῦ.
Ἀ λ ὼ ν, ἅλως· τὸ δὲ ῥῆμα—

Digitized by Google

Ἀλωνίζω.
Ἀμαρτάνω καὶ ἁμαρτάνουμαι — ἁμαρτία—ἁμαρτωλὸς, ἁμαρτωλέσσα.
Ἄμε, ἄπελθε, ἄγε, ὕπαγε· ἄμε δέβα,=διαβὰς ἄπελθε.
Ἄμμον, ὁμοίως, ὅπως.
Ἀμνὸς, [ἀμάω=θερίζω], ὅσον μεταξὺ δύο αὐλάκων σπείρεται ἢ θερίζεται. (Κορσ.)
Ἀμολόγετος καὶ ἀνομολόγετος.
Ἀμπὲλ, τὸ, ἄμπελος.
Ἀμπελίτζα, ἡ, εἶδος χόρτου κλιματοειδοῦς.
Ἀναθυμοῦμαι, ἀνενθυμοῦμαι, (Κοτυωρῖται).
Ἀνάβασμαν, ἀνάβασις.
Ἀνακαινίζω, ἀνανεώνω, ἐπαναλαμβάνω· τὸ παθτ. ἀνακαινίουμαι, ἀόρ. παθ. ἐνεκαινίστα.
Ἀνανάμενον, τὸ, τὸ ἀπροσδόκητον.
Ἀναρχῆς καὶ ἀρχῆθεν, ἐξ ἀρχῆς.
Ἀνασκελίζω καὶ ἀνασκελόνω, ῥίπτω τινὰ ἐπὶ νώτων. Ἀνασκελίουμαι καὶ ἀνασκελοῦμαι τὸ παθ.
Ἀνάσμα, ἡ καὶ τὸ, ἀναπνοή. [ἀνὰ, ἆσθμα].
Ἀνασπάλλω, λησμονῶ - ἀνάσπαλμαν, τὸ, ἐστάθη — ἀνασπαλτέας=ἐπιλήσμων.
Ἀνασταίνω, ἀνατρέφω· ἀόρ. ἀνέσταισα· τὸ παθ. Ἀνασταίσκουμαι, ἀόρ. παθ. ἐνεστάθα.
Ἀνατριχῶ, ἀνατριχιῶ, φρίσσω.
Ἐναύγαρος, ὁ, ὁ μονογενὴς θαλλὸς, ὡς μόνος αὐγάσας ἐν τῷ οἴκῳ.
Ἀνεγροίκιστος, τὸ θηλ. ἀνεγροίκιστος καὶ ἀνεγροικίστεσα, ἀγροῖκος, ἀνόητος.
Ἀνειμίδα; ἡ, ἐργαλεῖον τῶν νηματοκλωστῶν.
Ἀνερεύνε(η)τα, τὰ ἄνευ ἐρεύνης καὶ ἐρωτήσεως γιγνόμενα.
Ἀνωφέλετος, ἀνωφελής· τὸ οὐδέτερον σχηματίζεται καὶ ἀνεφὲλ παρὰ Κωτυωρίταις.
Ἄνθεν, ἄνωθεν, ἄνω.
Ἀνόμματος, ἀόμματος.
Ἀντράχνα, ἡ, ἀνδράχνη, καὶ ἀντράκλια.
Ἀντρίζω, ὑπανδρεύομαι ἐπὶ γυναικός.
Ἀξινὰρ, τὸ, ἀξίνη.
Ἀουρνοῦμαι καὶ γουρνοῦμαι καὶ γουρνύουμαι, ὀρύομαι.
Ἀπακουστικὴ, (Κερασ.) ἡ ἐξ ἀκοῆς μαθοῦσα ἢ ἀκούσασα· ἀπακουστικὴ εἶμαι (ἐνν. ὅτι ἔλεγαν=ἀκούσασα τυγχάνω ὅτι ἔλεγαν.

Digitized by Google

Ἀπ)ἀκουστόν, τὸ, τὸ ἐξ ἀκοῆς μεμαθημένον.
Ἀπαλάμα, ἡ παλάμη.
Ἀπαναρύνω, ἀπαραιόνω.
Ἀπανωθὺρ, ἐπανωθύριον.
Ἀπαργῶς, ἐξ ἀργῶν, ἀργά.
Ἀπαρπάζω, διακόπτω τινὰ θρασέως τῆς ὁμιλίας, αὐθαδιάζω, θρασύνομαι.
Ἀπὲς, [ἀπὸ, ἐς=ἔσω] ἔσω, ἔνδον.
Ἀπισκιάσκουμαι, ὡς ἀπὸ σκιᾶς εἰκάζω, νομίζω ὅτι βλέπω τινὸς τὴν σκιάν.
Ἀπλωταρέα καὶ ἀπλωταρεῖος, ἀνεψγμένος τόπος ὕπαιθρος καὶ εὐήλιος, ἐν ᾧ ἀπλώνουσι πράγματα εἰς στέγνωσιν.
Ἀπεβρετίζω καὶ ἀπεβροτίζω καὶ ἀποβροτίζω, μιαίνω, ποιῶ τι βδελυρόν.
Ἀποβρακοῦμαι, ἀπεκδύομα τὴν βράκα.
Ἀπογλὰρ [ἀπογουλάριον], τὸ ἀπὸ τῆς γούλας ἤτοι τῆς τροφῆς περιλειπόμενον μετὰ τὸ φαγεῖν.
Ἀποδελεάζω, ἀποδελεάζω· τὸ παθτ. ἀποδελεάζομαι· ἐπὶ τῶν πλοκάμων ὅταν ἀποπλέκεται, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων.
Ἀποδουλίζω, ἀπαλλάττομαι τῶν ἐργασιῶν.
Ἀπογριζεύω, ἀπεκριζόω, κατασκάπτων (ἀγρούς).
Ἀποστάζω, προστάττω.
Ἀπουταχτὲρ καὶ ἀπαταγούμενος, ὁ πληρῶν, οἷός τε ὢν πληρῶν ἐπιταγάς.
Ἀποκαρφόνω, ξεκαρφόνω.
Ἀποκὼλ, τὸ νήπιον, ὅταν παύσωσιν αὐτὸ τοῦ γάλακτος τῆς μητρός· καὶ τὸ ῥῆμα—
Ἀποκωλύζω, ἀποκωλύω τοῦ μαστοῦ τὸ νήπιον, ἀπογαλακτίζω.
Ἀποκουμπίζω, ἐπακουμβῶ.
Ἀποκρεμάνω, ἀποκρεμῶ, ἐξαρτῶ τι ἀπό τινος· τὸ παθητ. ἀποκρεμάγουμαι=κρεμῶ ἐμαυτὸν ἀπό τινος.
Ἀποκρύνω, ἀποκρυόνω· τὸ δὲ παθ. ἀποκροῦμαι.
Ἀπολὰδ, τὸ, [ἀπαλὸς] ἀπαλὸν, τοῦ ἄρτου τὸ μαλακὸν τὸ ἐντὸς, τοῦ δὲ κρέατος τὸ ψαχνόν.
Ἀπολέκω, ἀφίνω. Ἀπομεινάρ......
Ἀπονοίγουμαι καὶ ἀπανοίγουμαι καὶ ἀποξάμοῦμαι, ἀνοίγω ἐκτείνων κατὰ δύναμιν τὴν χεῖρα, συνήθως ὅπως καταφέρω κτύπον.
Ἀπόποπας, ὁ τῆς ἱερωσύνης ἐξαχθείς.

Digitized by Google

Ἀποπότ, τὸ, τὸ μετὰ τὸν πότον καὶ πιεῖν ἐναπομένον ἐν τῷ ποτηρίῳ νερόν.

Ἀποδρανίζω, σαρώνω τὸ δρανίσι ἤτοι τὰς δοκοὺς τῆς στέγης καὶ τοὺς φεγγίτας, ἐν γένει δὲ ἁπλῶς καθαρίζω σαρόνων καὶ πλύνων.

Ἀποχαλακόνω ἀποναρκοῦμαι, ἀποχαυνοῦμαι, παραλύομαι ὑπὸ νωθρότητος.

Ἀποσκευαρίζω, συνάγω ἐπὶ ταυτὸ ὅλα τὰ τῆς οἰκίας σκεύη καὶ ἀπάγω, ἢ καθαρίζω αὐτὰ καὶ τοποθετῶν· τὸ μέσον ἀποσκευαρίουμαι.

Ἀποσποὺγγ, τὸ, τὸ ἀπὸ τοῦ προγγίμματος ἀπολειπόμενον.

Ἀποσυνάγωμαν, τὸ ποιεῖν ἢ γενέσθαι τινὰ ἀποσυνάγωγον.

Ἀποτρομαγμένος, ὁ μονογενὴς υἱὸς, περὶ οὗ διηνεκεῖς φόβοι κατέχουσι τοὺς γονεῖς μή τι πάθῃ.

Ἀποτσετσεκόνω, ἐκ τῆς πολυφαγίας ἐξοιδαίνομαι τὴν γαστέρα.

Ἀποτσιγκοῦμαι, ἀποταυρίζομαι.

Ἀποτσιχὰλ, τὸ, σχίζα.

Ἀποφὰγ, τὸ, τὸ ἐκ τῆς τροφῆς καταλειπόμενον, τὸ αὐτὸ καὶ ἀπογλὰρ καὶ ἀπομεινάρ· τὸ τελευταῖον ὅμως τοῦτο λέγεται καὶ ἐπὶ παντὸς πράγματος ἐναπομένοντος.

Ἀποφὸρ, τὸ, ἐνδύματα, ἅτινα ἢ ὅλως ἢ ἡμιτριβέντα διὰ παντὸς ἀπεδυσάμεθα.

Ἀπραγία, ὀκνηρία, ἀργία. Ἀπραγία μ' ἀπάνι σ', κατάρα τῶν γυναικῶν.

Ἄπραγος, ὀκνηρὸς, ἀνωφελὴς πρὸς ἑαυτόν· τὸ αὐτὸ καὶ ἀπραγεμένος.

Ἀπράναν καὶ ἀπράνας, πρώην, πρὸ ὀλίγου.

Ἂρ = ἂρ τῷ παρ' Ὁμήρῳ λοιπόν.

Ἀρζούβαλος, χονδρὸς, ἀλύγιστος, ἀγροῖκος.

Ἀρκουδεύω, ἐπὶ τῶν νηπίων βαινόντων τετραποδιστί.

Ἀρναχεύω [ἐναρχεύω] ἐνάρχομαι· τὸ δ' ἀφῃρημένον ἀρναχεία καὶ ἀρνάχεμαν = ἔναρξις.

Ἀρνικὸς, ἀρσενικός· τὸ θηλ. ἀρνικέσσα = ἀῤῥενόφρων· τὸ δὲ ῥῆμα —

Ἀρνικεύω, ἐπὶ τῶν παιδαρίων, ἅτινα καταντῶσι τυραννικὰ καὶ ἄτακτα ἀνησυχοῦντα τοὺς οἰκείους.

Ἀρτύζω καὶ ἀρτύω, ἐπὶ τοῦ φαγητοῦ ἁλατίζω.

Ἀρύνω ἀραιόνω· τὸ δ' ἐπίθετον ἀρὺς καὶ ἀραιός.

Ἆσα, (ἄω) ἀναπνοή.

Ἄσαλγος [ἀσελγὴς], ἄτακτος, ἀναιδής.

Ἀχερὼν = ἀχυρών.

Digitized by Google

Ἄσκεμος, ἄσχημιος.
Ἀσπαλῶ, σφαλλῶ.
Ἀσπίδα, ἡ ἀσπὶς, τὸ γνωστὸν τῶν ἀρχαίων ὅπλον, καὶ ὁ κεραυνὸς, καὶ μετφ. ὁ ταχὺς ἐπιδέξιος.
Ἀστὰχ=στάχυς.
Ἀστὸχ, τὸ, ἄστοιχον, ἀκληρονόμητον.
Ἀστοχεύω, εὔχομαι κατά τινος ἵνα μείνῃ ἀκληρονόμητος λέγων, Ἀστὸχ νὰ γίνεται. 2) φέρομαι ὡς πρωτόπειρος πρός τι ἔργον.
Ἄτσαλα ἐπίῤῥ. [παρ' Ὁμήρῳ ἀτασθάλως] ἀνοήτως, ἀφρόνως, πολυτελῶς καὶ χύδην, ἀκοικονομήτως.
Ἀτώρα, νυνὶ, τώρα.
Αὐτεξούσιον μετὰ τοῦ: τὸ: κεῖται ἐν τόπῳ ἀφῃρημένου τοῦ Αὐτεξούσιος.
Ἄφκα, [ἀπὸ, κα(τω) κάτω.
Ἄφταστος, [α, φθάνω], ὁ μὴ φθανόμενος, ὁ ὠκύπους. 2] ὁ ἀνυπόμονος, ὀλιγόψυχος.
Ἄφτω, ἅπτω, ἀνάπτω.
Ἀχὰντ, τὸ, ἄκανθα — Ἀγαντίτσα, εἶδος χόρτου.
Ἀχάνω, χαίνω· ἔχασεν τὸ στόμαν καὶ περμὲν, λέγεται ἐπὶ τῶν ζώων καὶ ἐπὶ τῶν ῥαθυμούντων.
Ἀχνὶδ, τὸ, ἡ παρ' Ὁμήρῳ ἄκνιστις, τὸ ῥαχοκόκκαλον.
Ἀχπαράζω, ἐκπλήττω.
Ἀχρὰδ, τὸ, ἄγριον δένδρον κατὰ τὴν Κρώμνην καὶ Χαλδίαν, φέρον καρπὸν ὡς τ' ἄγρια ἀπίδια, ἀλλ' ἀλλοῖον.
Ἀψηλασέα, πᾶς τόπος ὑψαλός.
Ἄψιμον. πῦρ ἀναμμένον.
Ἀψέα, τὸ παρ' Ὁμήρῳ αἶψα, εὐθὺς, δυνατὰ, ταχέως, δρομαίως: τὸ δ' ἐπίθετον—
Ἀψὺς, δριμὺς, σκληρὸς, ταχύς.

Β'.

Βαϋλίζω, νανουρίζω.
Βαρσάζω, βαρύνω, ἐνοχλῶ, παρέχω βάρος, τὸ παθητ. βαρσάσκουμαι βαρύνομαι, συλλαμβάνω ἐπὶ ἐγκύου· βαρσασμένος, τὸ θηλ. βαρασμένσα = ἔγκυος· τὸ ῥημτ. βάρσασμαν=ἐγκυμόνησις.
Βαραχέα, ἐπιβάρυνσις, βάρος, ἐνόχλησις, ἄχθος· βαρασσέα ἐγένουμουν=ἐπαχθεὶς ἔγεινα.

Digitized by Google

Βάρσανον καὶ βάσανον, τό.

Βέσαλον, τὸ, οἱ Οἰνοεῖς τὴν πλίνθον κατ' ἐξοχὴν, δι' ἧς τρίβοντες πλύνουσι τὰ πατώματα.

Βίος, τὰ κτήματα καὶ χρήματα καὶ ὁ πόρος τῆς ζωῆς· τὰ βίους καὶ τὰ βίετα.

Βιωσμένος, ὁ, κτηματίας, ἡ βιωμένσσα.

Βλαστιμῶ, φλασφηδῶ, ὑδρίζω· τὸ δὲ ἐπίθ. βλαστιμέας [βλάπτω τὴν τιμήν τινος].

Βλοχὼν, τὸ, βλυχώνιον, ὁ ἄγριος ἡδύοσμος.

Βλοχόνω καὶ γλοφόνω, [γλοφέω, γλύπτω], ποιῶ τι κοῦφον διὰ γλυφῆς.

Βοϊετὸς, ὁ, βοὴ συνωθουμένου λαοῦ, λέγεται βόεμα καὶ βοή.

Βοσκεῖος, ὁ, βοσκεῖον, βοσκὴ, νομή· βοσκεῖος τόπος = ἐν ᾧ ὑπάρχει βοτάνη εἰς νομήν.

Βοσκίζω, βόσκω· ἐνεργητικὸν μεταβ.

Βόρβορος, ὁ, χάος, ἀνακάτωσις πραγμάτων, ἀταξία, κυκεών· 2) ὁ πελώριος.

Βοτὰν, τὸ, φάρμακον, ἰατρικόν.

Βοτανίζω, [ἐπιτίθημι φάρμακον], κυρίως λέξις γεωργική = ἀραιόνω τὰ φυτὰ καὶ καλλιεργῶ.

Βοτρὺδ, τὸ, βότρυς.

Βουκολεῖον καὶ βουκολεῖος παρὰ Σουρμενίταις ἡ νομὴ, παρ' οἷς καὶ βουκόλος.

Βουλὴ, ἡ βούλησις, γνώμη, συμφωνία, συγκατάνευσις.

Βουκὲντρ καὶ βουρκὼν, τὸ, βούκεντρον.

Βραβουλίτσα, εἶδος βερυκόκκου.

Βράσσα, εὐφλογία.

Βροθάκα, ἡ, βάτραχος.

Βρύα, καὶ βρύετα, τά·

Βροῦλα, ἡ, φλὸξ, [ὄρω, ὄρνυμι].

Βρουλακίζω, καὶ βρουλίζω, φλογίζω, φλέγω· 2) μενεαίνω.

Βυζαλίστρα καὶ βυζάστρα καὶ βυζάχτρα, ἡ τιτθή.

Βυζαλίζω, παρέχω τοὺς μαστοὺς τῷ νηπίῳ ἵνα βυζάνωσιν.

Βῶκος, ὁ εὐήθης, ἐλαφρόνους.

Βὼλ, τὸ, βῶλαξ, καὶ ὁ κόκκος τοῦ ὀσπρίου.

Βωλζάζω, ποιῶ τι ἢ ἐξάγω βώλους.

Βωλὰρ, τὸ, βῶλος γῆς.

Digitized by Google

Γ.

Γαλακτίτσα, εἶδος χόρτου.

Γαλατόνω, πληροῦμαι γάλακτος.

Γαλενίζω, γαληνίζω, εἶμαι ἐν γαλήνῃ ἡσυχάζω.

Γαλοφάγ, τό, τροφὴ ἐκ κολοκύνθης καὶ γάλακτος.

Γαμπόνω, [καμπόνω, κάμπτω], συναρμόζω διεῤῥωγμένον.

Γαναχτῶ παρὰ Σουρμενίταις καὶ ἀγανακτῶ παρ' Ἀμισινοῖς, κουράζομαι ἀποκάμνω, ἀπαυδῶ.

Γαρκόν, τό, ἡ γαρκοῦδα (=δάμαλις), ταῦρος, μόσχος.

Γαστρίν, τό, γαστρίον.

Γενάμι(ε)νος, ὁ, ὥριμος ἐπὶ καρπῶν).

Γεναμένω, γίγνομαι, ὡριμάζω· τὸ ῥημτ. γενάμιωμαν = ὡρίμανσις.

Γοίτονος καὶ οἴτονος, [οὗ τινος], ὁ, = δεῖνα.

Γέραμαν, γήραμα, γῆρας.

Γεροπάλαλος, ὁ παλίμπαις σωροδαίμων γέρων ἄφρων.

Γίγαντας, γίγας, πέλωρ.

Γλαστὲρ καὶ γλαστέρα, ἡ, γλοιώδης, ὀλισθηρὸς, τόπος.

Γλοιάζω, ἀόρ. ά. ἐγλίαξα, ὀλισθαίνω κυρ. περιπατῶν ἐπὶ πάγου.

Γλυκέα, ἡ, εἶδος πληγῶν φυομένων περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ μάλιστα περὶ τὸ στόμα.

Γλυκὲρ, τό, (Οἰνοεῖς) γλυκέριον, γλεῦκος μοῦστος.

Γλυκίζω, ποιῶ τι γλυκὺ, καθίσταμαι γλυκὺς, βαπτίζω τι ἐν γλυκεῖ ὕδατι.

Γλύμμαν καὶ γλύσμαν, τὸ [γλύπτω] σάπωνος θρόμμα· ὁμοίως λέγεται καὶ ἀπογλῶμ καὶ σαπονογλῶμ.

Γλύνω, καταθλίβω, πιέζων καὶ ἐλαττῶν τινος τὸν ὄγκον φθείρω αὐτό.

Γονέϊος, γονεύς· πληθ. γονεῖ = γονεῖς.

Γοχία.., ἡ Χαλδαῖοι τὴν θράκα· [ἔχω].

Γοῦλα, λαιμὸς, λαιμαργία.

Γουλέας, ὁ, λαιμώδης, μεγάλαιμος, λαίμαργος, κοιλιόδουλος, ἐπὶ ἐπιτεταμένῃ σημασίᾳ: γουλαρέας, θηλ. = ἡ γουλαροῦ.

Γουτσάφ, τὸ γαμψῷ ὄνυξ ἐκόπαν τὰ γουτσάφι' ἀπ' ἐκόπαν τὰ φτέρ' α ἐπὶ ἡττωμένου.

Γουρζοὺλ, τό, (ἐπ. φαγεῖν) ὅ,τι ὁ γουρζουλᾶς τρώγει ἢ ὅ,τι τρωγόμενον ἐπιφέρει τὸν γουρζολᾶν· ἐξ οὗ τὸ ῥῆμα.—

Γουρζουλάουμαι, ἐσθίω μετὰ πικρίας· τὸ ῥημτ· γουρζούλαμαν· τὸ ἐνεργ. γουρζουλιάζω καὶ γουρζουλόνω.

Digitized by Google

Γουρζουλᾶς, ὁ, λοιμικὴ πανώλης.

Γουρζουλοφᾶς, τὸ, τὸ τοῦ γουρζουλᾶ θῦμα.

Γριζένω, [ἐκριζόω] ἀνοίγω γριζέαν, ἀνοαύσσω, ἀνασκάπτω τοὺς ἀγροὺς βαθέως πρὸς πίανσιν.

Γρυντσαφίζω καὶ γρυντσαφόνω καὶ γριντσεύω· τὰ 2 πρῶτα καὶ ἐπὶ γαλῆς σημαίνουσι τὸ διὰ τῶν ὀνύχων σπαράσσειν καὶ ἀνέρπειν.

Γυναικίζω=νυμφεύομαι·

Γυναικολογία καὶ γυναικολόγ, ὅμιλος γυναικῶν.

Γυναικότε, ἡ τὸ ἦθος, ὁ χαρακτὴρ τῆς γυναικός.

-Γυναικωτὸς, ὁ, θηληπρεπής.

Γυναικοῦ, κατὰ μόνην τὴν γενικὴν μετὰ τῆς: κατά;=κατὰ γυναικοῦ· ἐπῆγαν κατὰ γυναικοῦ=ἐπορεύθησαν μόναι γυναῖκες, ἄνευ ἀνδρός· κατὰ γυναικοῦ ἔχτσεν (=ἔκτισεν) ὁλόϊον ὁσπίτ = μόνη γυνὴ ἄνευ τῆς βοηθείας ἀνδρός.

Γωνάτ, τὸ, τὸ ὄργανον τῶν τεκτόνων, δι' οὗ παρατηρεῖται ἡ ὀρθὴ γωνία. [γωνία].

Δ'.

Διαβολεύω καὶ διαβολίζω καὶ διαβγατίζω καὶ διαβάζω καὶ καὶ διαβάλλω, διαβάλλω, ἐσπείρω διαβολήν.

Διαβολεμένος, διαβολεμέν(τ)σα καὶ διαβολκέσσα, ὁ πνευματώδης, κεκτημένος σατανικὴν εὐφυΐαν.

Διαβολίνα, ἡ, διαβολή.

Διακλύζω καὶ δακλύζω, διακλύζων· ἡ δὲ πρᾶξις καλεῖται. —

Διάκλυμαν, τὸ δὲ ὄργανον, δι' οὗ διακλύζομεν, διακλύστερ = διακλυστόριον.

Δαπάνα, ἡ, ἐφόδιον, ζωοτροφία.

Δάρκουμαι, δεύρομαι· ἀόρ. παθ. ἁ. ἐδάρθα.

Δαρμὸς καὶ δάρσιμον, τό.

Δάρτ καὶ Δάρτι (Θόνος), ἄρτι, πρὸ ὀλίγου. [ἄρτι].

Διασκελίζω, ἴδε Συμποδίζω.

Διάσιμαν, τὸ, ἡ πρᾶξις καὶ —

Διάσμαν, τὸ, ἡ ὕλη, ἐξ ἧς συντάσσουσιν ἐντείνοντες τὰ κατὰ μῆκος νήματα τῶν ὑφασμάτων· λέγεται δὲ διάσιμαν καὶ ἡ πρᾶξις, ἤτοι τὸ διάσιμον.

Digitized by Google

Διαστὲρ καὶ διαστῆρα καὶ διαστοῦρα, ἡ δι' ἧς διάζουσι τὸ ὕφασμα μηχανή.
Δαυκεῖον, τὸ, εἶδ. φυτοῦ, δαῦκος. Τουρκιστὶ χαβοῦτζι.
Δασύμαλλος, ὁ δασὺς τὰς τρίχας.
Δαχτερὸν, τὸ, κοφίνιον· [ἴσως ἐκ τοῦ δέχομαι].
Δέβα(σ. ς) = διάβασις· δέβα = β'. τῆς προστακτικῆς πρόσωπον, διάβηθι, τοῦ ῥήματος διαβαίνω.
Δεβάζω, διαβάζω, ἀναγινώσκω. 2) διαβιβάζω, διαπερῶν τινα.
Διαβατικὸν, τὸ, περαστικὸν, εὐδιάβατον, (σύνηθες ἐπὶ εὐχῆς πρὸς ἄῤῥωστον « Χριστοῦ πόνον καὶ διαβατικόν ».
Δειλαίνουμαι, δειλιῶ.
Δελεάζω καὶ δελιάζω, συμπεριπλέκω, φυλιάζω, ἤτοι ποιῶ φίρδην μίγδην, ἐπὶ κλωστῆς.
Δὲν καὶ τηδὲν, οὐδέν· 'δὲν πα' κ ἐποῖκεν καὶ τηδὲν πα' καὶ εποῖκεν = οὐδὲν ἐποίησεν, οὐδὲ τί ἔπραξε.
Δεντρολίβανον, δενδρολίβανον.
Δεξάμενος, ὁ, ἡ δεξαμένη, ὁ ἀνάδοχος.
Δέσμιν, ἡ, καὶ δέσσμιν, τὸ, ἡδύοσμον.
Δέργος, τὸ ὄπισθεν ἡ ῥάχη τῆς οἰκίας, ὁ ὀπίσω τῆς οἰκίας τόπος.
Διβὲργ, τὸ, δίβεργον, [τὸ ἐκ δύο βεργῶ = ῥάβδων] ἐργαλεῖον γεωργικόν.
Διβωλίζω καὶ διαβωλίζω, κατακόπτω τὴν γῆν εἰς βώλους, λισγώνω.
Διδυμὰρ, τὸ, δίδυμος.
Δίκλοπος, ὁ διχάζων τὴν γνώμην, κόθορνος, ὕπουλος, μερολήπτης· τὸ δ' ἀφηρμ. δικλοπία.
Δίκοντα, τὰ, τὰ στενὰ, ὁ κίνδυνος ὁ ἔσχατος· ἔρθαμε 'ς (τ)ὰ δίκοντα = ἐπὶ ξηροῦ ἀκμῆς βεβήκαμεν.
Δίκοτα καὶ δίκωτα, τὰ, ἀμφιῤῥεπῆ· 'ς τὰ δίκοτα εἶμαι = μεταξὺ δύο γνωμῶν εὑρισκόμενος, δὲν ἠξεύρω νὰ προκρίνω τὴν μίαν, τὴν ετέραν καταλιπών.
Δίκρανον καὶ δικρὸν, τὸ, τὸ γεωργικὸν ἐργαλεῖον.
Διλαβίτσα, διλάβις, ἀμφιφορεύς.
Διπλάζω, ποιῶ τι διπλοῦν. 2) ἐπαναλαμβάνω ἐκ δευτέρου 3) διπλ. τινὰ = ὑπερβαίνω τινὰ κατὰ τὸ διπλάσιον.
Διπυρίζω, [διαπυρίζω, διὰ, πυρίζω, διὰ τοῦ πυρὸς διαπερῶ τι] καὶ ἐπμ. κατακαίω.
Διχερέα καὶ δίχερη, ἡ, δρὰξ ὅσον ἐγκλείεται ἐντὸς τῶν δύο χειρῶν.

Digitized by Google

Δ ί γ ω καὶ ἐνίοτε δούγω, δεὶς, δεῖ, καὶ δοῖς, δοῖ· δούγουμε καὶ δ..γομε, δίγετε καὶ δεῖτε, δεῖνε, δίδωμι.
Δ ο λ ε ρ ὸ ς, ὁ, ἡ δολερὴ καὶ δολερέσσα.
Δ ό λ ο ς καὶ δόλωμαν, τό.
Δ ο λ ό ν ω, δολόω.
Δ ο ν ί ζ ω, δονῶ, ἀντηχῶ.
Δόντ, τὸ, ὀδούς.
Δ ο υ κ ά λ, τὸ, χαλινός.
Δ ο υ κ α λ ί ζ ω, μεταχειρίζομαι τὸν ἵππον διὰ τοῦ χαλινοῦ.
Δ ο υ λ ε ί α, ἐργασία, καὶ ῥῆμα δουλεύω=ἐργάζομαι.
Δ ο υ ρ β α ν ί ζ ω, ἀνακυκῶ ἐντὸς σκεύους τὸ γάλα, ὅπως διεξάξω τὸ βούτυρον.
Δ ρ α ν ὶ ν καὶ ῥδανὶν, τὸ κοιρ. οἱ δοκοὶ τῆς στέγης. σπανίως δὲ παρὰ Κρωμναίοις ὁ φεγγίτης.
Δ ρ ο μ ά ο υ μ α ι, ἐμβαίνω, εἰς τὸν δρόμον, ἄρχομαι τῆς ὁδοιπορίας.
Δ υ σ ά χ θ ε ι α καὶ δυσωδία, δυσωδία.
Δ ῶ μ α ν, ἡ στέγη ἡ κατασκευασμ. ἐκ πηλοῦ.

Ε.

Ἐ γ δ ύ ζ ω, ἐκδύω· ἐγδύζω καὶ ἐγδύω τὸ μέσον ἐγδύουμαι ἐκδύομαι.
Ἐ γ δ ὶ ν, τὸ. ἰγδίον· τὸ δὲ δι' οὗ κοσανίζουν ἐν τῷ ἰγδίῳ ἐγδοκούσαλον.
Ἐ γ κ α λ ῶ, τὸ αὐτὸ τῷ τῶν Ἑλλ. ἐγκαλῶ.
Ἐ γ λ ί ζ ω καὶ ἐγλιτίζω, ἑλίσσω περὶ ῥάβδον.
Ἐ γ λ ύ τ ρ α, ἡ, [ἔλυκτρον] ἑλκυτήρ.
Ἔ γ ν ε φ ο ς, ἔκνηφος, ἔξυπνος, τὸ θηλ. ἔγνεφεσσα, τ' οὐδ. τ' ἔγνεφον.
Ἐ γ ν ε φ ό τ ε, ἐξυπνότης, ἐκνηφότης.
Ἐ γ ν ε φ ῶ, ἐκνήφω ἐξυπνῶν· ἀόρ. ἔγνεφσα.
Ἐ γ ρ ο ι κ ῶ, τὸ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἀγροικῶ καὶ γροικῶ.
Ε ἴ δ ω λ ο ν, τὸ ὁ ὡραῖος· μάλιστα κατ' εὐφημισμὸν ὁ δυσειδὴς εἰδεχθὴς, μυσαρός.
Ε ἰ ρ η ν ε ύ ω, ζῶ ἐν εἰρήνῃ, ὁμονοίᾳ, ἡσύχως.
Ε ἷ ς καὶ ἕνας καὶ ἵνας· τὸ μὲν πρῶτον δὲν λέγεται ἐπὶ τῆς γυναικὸς τὰ δὲ ἄλλα δύο καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἐπὶ τῆς γυναικός.
Ε ἰ τ τ α δ ᾶ, εἰτταχεῖ, εἰτταδαμὲρ, εἰττακὼς, εἰτταχιάν· εἰς τὰ ἐδῶ, ἐκεῖ, κτλ.

Digitized by Google

'Ελάδ, τὸ, ἔλαιον, τὸ δὲ σκεῦος τοῦ ἐλαίου ἐ)λαδερὸν, τὸ τοῦ ἐλαίου δοχεῖόν.
'Ελέημος, ὁ, ἐλέημαν, τὸ, ἄξιος ἐλέους οἴκτου.
'Ελέπω, βλέπω, παρατ. ἔλεπνα καὶ ἐλέπνα, ἀόρ. εἶδα.
"Ελυμ, τὸ, ἔλυμος κέγχρος. . . . . . .
'Ελῶ, φείδομαι, παρατ. ἐλ϶άνε, ἀόρ. ά. ἐλ϶άσα καὶ ἐλείασα.
'Εμοϐότανον, [ἐμετοῦ βοτάνη] ἐμετικόν.
'Εμπερϐολὴ καὶ ἐμπροϐολὴ καὶ ἐμπροϐόλεμαν, προκοπή.
'Εμπροπίδ', ἐπίῤῥ. καὶ ὡς πτωτικὸν τέμπροπὴ καὶ τεμπροπῆς.
'Εξωκᾶ, [ἔξω, κᾶ] ἔξω.
'Εξοίδημαν, τὸ, ἐξοίδημα.
'Εντρανῶ καὶ παρὰ Κερασουντίοις ἁπλοῦν τρανῶ, ἐντηρῶ, κυττάζω, παρατηρῶ.
'Εντῶκα καὶ ἐχτύπεσα, ἀόριστοι τοῦ χτυπῶ· προστατ. ἀόρ. ϐ'. πρ. τοῦ 'Εντῶκα, ντὸς, τοῦ δὲ ἐχτύπεσα, χτύπεσον.
"Εξ, ἔξω.
'Εξαπὲς, [ἔξ, ἀπὸ, ἔσω] τά τε ἐντὸς καὶ τὰ ἔξω.
'Εξάκουστος καὶ ἐξακουσμένος, περίπυστος.
'Εξακούσκουμαι, κλεΐζομαι, φημίζομαι.
"Εξαμος, ὁ, τὸ μέτρον, ἡ καταμέτρησις, καὶ τὸ ποσὸν τῆς καταμετρησεως.
'Εξαμόνω, καταμετρῶ.
"Εξαργος καὶ ἔξεργος, ἡμέρα ἑορτῆς καὶ ἀργίας.
'Εξέρω, ἠξεύρω.
'Εξέτον, ὑπερῆν, ἱκανότατον ἦν.
"Εξοδος καὶ ἔξοδον, διαχείρισις, δαπάνη, κατανάλωσις.
'Εξὸν, μετχ. τοῦ "Εξειμι, ἐκτός· ἐξὸν ατὰ=ἐκτὸς τούτων.
'Εξωστέγ϶α, τὰ, τὸ γεῖσον.
'Εσακουστάραινα, (Τριπολῖται) ἡ ἐξ ἀκοῆς μαθοῦσα.
"Επαργος καὶ ἔπεργος, ἐργάσιμος ἡμέρα, ἀντίθετον τοῦ "Εξαργος.
'Επιθήκω, ἐπιθέτω ἔριον (καννάϐιον) ἐπὶ τῆς ἠλακάτης.
'Επίκλιτον, (Κερασ.) ἐπικλινές.
'Επιταγούμενον (παιδίον), τὸ, (Τριπολῖται), τὸ ἱκανὸν καὶ πρόθυμον, εἰς ἐπιταγὴν τέλειον.
"Εργον καὶ "Εργος, τὸ, ἔργον, ἐργασία καὶ κόπος.
'Εργῶ, ἴδε 'Ριγῶ.
"Ερωξις, ἴδε ὄρεξις.
'Ερευνῶ.
"Ερκος, ἡ λευκὴ ὕλη ἡ ἐκκρινομένη ἐκ. . . .
"Εταιρος, σύντροφος, ἑταῖρος, συνοδοιπόρος, ἐραστής.

Digitized by Google

Ἕ τ ε ρ ο ς, ὁ, ἡ ἕτερη ος ἕτερε καὶ ἑτέρεσσα, ἕτερον' τ.
Εὐ ρ α κ ὸ ς, ὁ [εὖρος] ἄνεμος . . . . .
Εὐ τ ρ ε π ί ζ ω.
Εὐ ώ ρ α, σκιὰ, ἀνάπαυσις.
Ἑ φ τ ά γ λ ω σ σ ο ς, ὁ καὶ ἡ, τὸ θηλ. κάμνει καὶ Ἑφτάγλωσσου, λάλος, αὐθάδης, ἀναιδής.
Ἐ φ τ ά ν ω, φθάνω, ἀρχῶ.
Ἐ χ τ έ θ α, ἀόρ. πθ. ά. τοῦ Χτέσκουμαι.
Ἐ χ τ ῆ θ α, ἐπίῤῥ. ἐκ στήθους.
Ἐ χ τ υ θ ί ζ ω, ἐκστηθίζω, ἀποστηθίζω.

Ζ'.

Ζ ὰ καὶ ζὰτ, ἐπίῤ. οὐδαμῶς.
Ζ α ν τ έ α ς, ὁ, μεγεθυντικὸν τοῦ Ζαντὸς, ὁ, ἄνους, ἄφρων, παράφρων, τὸ δὲ ῥῆμα Ζαντεύω=παραφρονῶ, ἀόρ. ἐζάντεψα.
Ζ α ρ ὰ καὶ ζαρωτὰ, ἐπίῤῥ. στραβά.
Ζ α ρ ό ν ω, ποιῶ τι ζαρὸν, στραβόν.
Ζ α ρ ω τ ὸ ς καὶ ζαρὸς, στραβός. Ζαρωτὸς, ζαρωτὴ καὶ ζαρωτέσσα, ζαρωτόν' ζαρὸς, ζαρὴ καὶ ζαρέσσα, ζαρόν.
Ζ ε μ ί α=ζημία.
Ζ ε (η) μ ι ο ῦ μ α ι καὶ ζημιώνω, ζημιόνω ἀμεταβάτως' τὸ δὲ δεύτερον σημ. καὶ ζημιώνω τινὰ, ἐνεργητικῶς.
Ζ ε β ρ ο κ ό ν τ α σ τ ο ς, ὁ, ἡ, ὁ τῇ ἀριστερᾷ εἰωθὼς χρῆσθαι' ὁ αὐτὸς καὶ
Ζ ε ρ β ὸ ς καὶ ζωβρὸς καὶ ζέβρὸς, ὁ ἐπαριστερός.
Ζ α γ ὰ ρ, τὸ, ζεῦγος.
Ζ ε υ λ ὶ ν, τὸ, ζεύγλη, τὸ μέρος τοῦ ζυγοῦ, ὅπου ἐμβαίνει ὁ τοῦ βοὸς λαιμός.
Ζ ο ῦ λ ι α, ἀντιζηλία, φθόνος' τὸ δὲ ῥῆμα ζελεύω=ζαλεύω' τὸ ἀφηρμ. ζέλεμαν.
Ζ ο υ λ ί ζ ω, περιελίσσω, εὐνουχίζω βοῦν' καταπονῶ, λιγύζω.
Ζ ο υ ρ κ ὰ δ, τὸ [δορκάδιον] δορκάς.
Ζ ο ῦ ρ τ α, τὰ, οἱ Νεοκ. Καισσαρεῖς τὰ ξυνά.
Ζ υ γ ὸ ν, τὸ, ζυγός.
Ζ ο γ ο ῦ ρ α καὶ ζυγογύρα, τὸ μέρος τοῦ ζυγοῦ τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ βοός.

Digitized by Google

Ζουγιαστὲρ, τὸ, ζυγιαστήριον, τὸ δι' οὗ ζυγίζουν.
Ζωγραφία, ζωγράφημα, εἰκών.
Ζωγρὸς, ἔνυγρος, χλωρός.
Ζωγοτροφία, ἡ, ζωοτροφία, τὰ πρὸς τὴν ζωήν.
Ζωνὰρ, τὸ, ζώνη· ατῆς Παναγίας τὸ ζωνὰρν=τὸ οὐράνιον τόξον.
Ζώσκοινιν, σχοινίον ζώου, δι' οὗ δένουσι τὰ ζῶα.

Η΄.

Ἡλιάζω, ἐκθέτω εἰς τὰς ἀκτῖνας τοῦ Ἡλίου· τὸ παθητ. ἡλιάσκουμαι.
Ἡλιακὸς, ὁ, καὶ τὸ ἡλιακὸν, τὸ ἐπίτηδες μέρος οἰκοδομῆς, ὅπερ ἀείποτε ἡλιάζεται.
Ἥμαρτα καὶ ἥμαρτον καὶ ἡμάρτητα, ὡς ἐπιφώνημα, ἴτω Ζεὺς, Κύριος ἐλέησον.
Ἦν, ὑποτακτ. σύνδ. εὑρισκόμενος πάντοτε μετὰ τῆς ἀορίστου ἀντωνυμίας: Ἤντις ἂν, ἤν τ' ἄν' ἤν τι ἄν'=ὅσ τις ἂν, ὅ,τι ἄν.
Ηνὶν, τὸ, ἡνίον, χαλινός.

Θ΄.

Θάκ, τὸ, τὸ παρ' Ὁμήρῳ Οὔθατα=μαστὸς ζώου.
Θαλασσέα (ν), ἐπίῤῥ. μετὰ τοῦ μυρίζειν: θαλασσέα μυρίζνι= ἔχει ἀποφορὰν, οἷαν ἀναδίδωσι τὸ θαλάσσιον ὕδωρ.
Θανατέα (ν), ἐπίῤῥ. συντασσόμενον μετὰ τοῦ μυρίζω σπανίως σπανίως δὲ καὶ τοῦ λαλῶ· θανατέα ἐμύριζεν ἢ θανατέα ἐλάλεσεν, μᾶλλον δὲ χωματέαν ἐμύριζεν· λέγεται ἐπὶ ἑτοιμοθανοῦς γέροντος.
Θανατικὸν, σύμπτωσις, καθ ἣν συμβαίνουσι πολλοὶ θάνατοι.
Θαῤῥῶ, ἔχω θάῤῥος, ἐλπίζω, ἐπιστηρίζομαι.
Θαφτὰλ, τὸ, (παιδίον) ὃ μετὰ θάνατον ἀξίζει νὰ ταφῇ, ᾧ ἁρμόζει τάφος θανόντι.
Θέκω καὶ θήκω τίθημι.
Θελματοπλέρωτος, ὁ, ἰσχυρογνώμων, ὁ ἐπικείμενος εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς θρησκείας αὐτοῦ.
Θελὺκ, τὸ, θηλύκιον, δι' οὗ θηλυκόνουσι τὰ ἐνδύματα, σύαπαξ.

Digitized by Google

Θ ε ο ξ ο ύ ρ ι σ τ ο ς, ὁ, (ἀνὴρ), ὁ θεόθεν ξυριστὸς, φύσει ἐξυρισμένος, ἀ γ έ ν ε ι ο ς· λέγεται δὲ οὕτω εἰρωνικῶς.

Θ έ π ε κ α ς καὶ θώπεκας, ὁ, θώς.

Θ ε π ὲ κ, τὸ, ὁ θὼς καὶ ἡ ἀλώπηξ· τὰ θεπέκια=κερτομίαι λόγοι, σκώματα δι' ὑπαινιγμῶν.

Θ ε ρ ι α κ ο ῦ μ α ι, ἀποκτῶ ζηρότητα,εὐρωστίαν, ῥώμην, ἀλκὴν, θεριακωμένος=ἄλκιμος.

Θ ε ρ ί ο ν, θηρίον.

Θ έ ρ μ ι α, θέρμη, ζέστη.

Θ ε ρ μ ι ά σ κ ο υ μ α ι, θερμαίνομαι.

Θ ε ρ μ ὸ ς, ζεστός.

Θ ε ρ ο ῦ μ α ι, θηριοῦμαι, ὑπὸ ἰσχυρᾶς ἀγανακτήσεως· ἀόρ. πθ· ἐθερέθα.

Θ έ σ α, σής.

Θ η κ ὰ ρ καὶ Θεκὰρ, τὸ, θηκάριον, θήκη.

Θ η σ α υ ρ ί ζ ω, τὸ δὲ οὐσιαστ. θησαυρός.

Θ ί μ π ο υ ρ ο ν, εἶδος μικροῦ φυτοῦ ἔχον φύλλα παρεμφερῆ πρὸς τὰ τοῦ δενδρολιβάνου· ἐκ τοῦ φυτοῦ δὲ τούτου κατασκευάζεται καὶ οἰνόπνευμα.

Θ ο λ ὸ ς καὶ—Θ ο λ ά ν ω.

Θ ο μ ὰ ρ καὶ θυμὰρ ἐνίοτε, τὸ, θομάριον.

Θ ρ α κ ὰ λ, τὸ, πτυάριον ἀνθράκων.

Θ ρ α κ ό ν ω, ἐπὶ τῶν ἀνθράκων, ὅταν καιόμενοι φέρωσι χρῶμα ἐρυθροῦν· [ἀνθρακόνω].

Θ ρ α σ κ έ α ς, ὁ, (Οἰνοεῖς) δυτικὸς ἄνεμος· [θρασκίας].

Θ ρ ί ο ν, εἶδος φυτοῦ παρεμφεροῦς πρὸς τὸ μακεδονῆσι, καὶ ὃν πολλάκις εἰς χρῆσιν ἀντ' ἐκείνου.

Θ ρ υ σ σ ὶ ν, τὸ, θρυσσίον, θρύσσα.

Θ υ λ ὰ κ, τὸ, (Κετυωρεῖς) τὸν ἀσκὸν, οἱ δὲ Τραπεζούντιοι τὸν πολύσαρκον.

Θ υ μ ι σ τ ὴ ς, ὁ, Θυμιστῆδες, οἱ, οἱ κατὰ τὰ Χριστούγεννα μετ' ὀργάνων περιερχόμενοι τὰς οἰκίας.

Θ ύ ρ ι ν, τὸ, θύρα.

Θ ω κ ὰ ρ καὶ θεκὰρ καὶ θηκὰρ, τὸ, θηκάριον, θήκη.

Θ ώ π ε κ α ς, ἴδε θέπεκας.

Θ ω ρ έ α, ἡ, θεωρία, μορφὴ, μεγαλεῖον.

Digitized by Google

Ι'.

Ἵδρως, ἱδρώς.
Ἵδρωμαν, τὸ ἱδρόνειν.
Ἱδρωτῆρα, ἡ, ἱδρωτὴρ, αἱ ἐκ τοῦ ἱδρῶτος περὶ τὸ σῶμα ἀκαθαρσίαι καὶ ὁ ὕδρωψ.
Ἰσμῆλα, ἡ Σμίλαξ δένδρον.
Ἱστορία, διήγησις, ἔκθεσις, εἰκονογραφία.
Ἱστορίζω καὶ ἱστορῶ, εἰκονίζω, ζωγραφίζω· καὶ διηγοῦμαι, ἐκθέτω.
Ἰχνάρ, τὸ ἴχνος.

Κ'.

Κᾶ καὶ κὰτ, κάτω· θὲς ἀ κᾶ — θὲς αὐτὸ κάτω.
Καγκὲλ, ἑλικοειδὲς, ἑλικοδρομοῦν, καμπύλον.
Κάθεν, κάτωσε.
Καθέτερος καὶ καθώτερος, κατώτερος, πραιτυχέτερος.
Καθήφτρα, καθρέπτης.
Καινουγαία, γῆ νεωστὶ καλλιεργηθεῖσα.
Καινοῦργος, καινός.
Κα(ί)ω, ἔκαιηνα ἔκαψα, πθ. καίουμαι καὶ κάουμαι, ἀόρ. πθ. ά. ἐκάφτσ, β'. ἐκάα.
Κάκια, μνησικακία, ἐθελοκακία.
Κακόνω, μνησικακῶ, ἐθελοκακῶ, βαρυκαρδίζω.
Κακορεξῶ, ἀπολαμβάνω κακὴν τὴν ὄρεξιν.
Κακορριζικία, δυστυχία, κακοπραγία.
Κακορρίζικος, οὗ τινος τὸ ῥιζικὸν ἔνι κακόν.
Κακοτυχιὰ, ἡ, κακὴ τύχη, τὸ ἐαίθ. κακότχος, ᾧ ἀντίθετον καλότυχος καὶ καλοτυχία.
Καλάθ, τὸ, καλαθος, κοφίνιον.
Καλατσεύω, ὁμιλῶ, διαλέγομαι· καλάτσεμαν, τὸ, καὶ καλατσή. καὶ καλατσία, ὁμιλία.
Καλοθρωπίσκουμαι, προσπαθῶ ἵνα φανῶ καλὸς ἄνθρωπος, πράττω πρὸς χάριν τινὸς, ὅπως ἀνακτήσω αὐτοῦ τὴν περὶ ἐμοῦ ὑπόληψιν.
Καλοθρωπεύω, ποιῶ τι ὡς καλὸς ἄνθρωπος· ποιῶ τινα κακόν.
Καλλιβόνω, πεταλόνω.
Καλετάνος, κλητὴρ, ὁ προσκαλῶν καὶ ἐπιστατῶν γάμου.

Digitized by Google

Καλετιάτκα, προσκλητικά, τὰ τῷ καλετάνῳ ὡς μισθὸς διδόμενα.

Κάλλος, τὰ κάλλια, ὡραιότης, ἀγαθόν· τὰ κάλλιους τοῦ Θεοῦ = τὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθά.

Καλορριζικία, ἐναντ. τοῦ κακορριζ., εὐδαιμονία.

Καλορρίζικος, ἀντίθ. τοῦ κακορρίζικος, εὐδαίμων.

Καλοτερῶ, καλῶς, προσεκτικὰ ἐκ νέου παρατηρῶ.

Καλιωσύνια, καλωσύνη, ἀγαθοεργία.

Καλὺϐ, τὸ, καλύϐη.

Καλῶ, προσκαλῶ δι' ἀνθρώπου.

Καμὰκ, τὸ, (Τριπολῖται) τὸ δι' οὗ συνάγουσι τοὺς ἐν τῷ κλιϐάνῳ πυρώσσοντας ἄνθρακας· καὶ καμαίκ· οἱ δὲ Σανταῖοι τούτῳ κατὰ λανθάνοντα ὑπαινιγμὸν χρῶνται ἴσῳ τῷ: σίγα.

Κάμαν, τὸ, καῦμα.

Καμονὴ, ἡ, [καίω] ζέστη· ἀχθηδών.

Καταματερὸς, ὁ ἐργάτης ὁ φιλόπονος, ὁ φερέπονος, ὁ διὰ τῆς ἐργασίας διατηρῶν τὸν οἶκον.

Καμινώνω, ἐνεργ. καὶ μεταϐ. καὶ ἀμετάϐ. κατακαίων τι διάπυρον καθιστῶ· καὶ ἐπὶ τῆς καμίνου ὅταν ἐξαφθῇ παραπολύ.

Κάμνω καὶ κάμω, ἐργάζομαι· ἐπὶ πληγῆς φλέγει.

. . . .

Κανακεμένος, ὁ πάσης περιποιήσεως τυγχάνων, τεθωπευμένος, ὡραῖος.

Κανακεύω, θωπεύω, περιποιοῦμαι πᾶν τὸ δυνατὸν, ἀπελαύνω πᾶν τὸ ἐνοχλοῦν.

Κανεῖμαι, ἱκανοῦμαι· γ' ἑν. πρ. κανεῖται καὶ κανεῖ = ἔστιν ἱκανόν.

Καντσολογῶ, ἓν πρὸς ἓν ἅπαντα συνάγω, ἀνασυνάγω τὰ μετὰ τὴν τῶν πολλῶν σύναξιν μετεσκορπισμένα.

Καπὶτς, τὸ, τὸ ὄγδοον, ὅπερ δίδοται τῷ ἀλέθοντι τὰ ἄλευρα. [κα-

Κάρα, (Οἰνοεῖς), ἡ, ἐν τῇ φράσει αἔϐαλεν ἀτὸ ἡ κάρ' ἀτ' υ = . . . κεφαλὴ, ἐγκέφαλος, νοῦς.

Καρακὶδ καὶ κορακίδ. . .κορακῖνος.

Καρακόνω καὶ κορακόνω, χαρακόνω, κλείω, μανδαλόω.

Καρακετὲρ καὶ κορακωτὲρ, τὸ, χαρακωτήριον.

Κάρδαμον καὶ κάρδωμαν, τὸ,

Καρνὰλ καὶ γαρνὰλ, κόφινος τὸ σχῆμα ἡμισφαιροειδὴς σχεδὸν, ἔνθα βάλλουσι ψωμία.

Καραδίτσα, ζωΰφιον θαλάσσιον.

Digitized by Google

Καρφὶν, τὸ, κάρφος, καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου δηκτικοῦ, προσκόμματα παρεμβάλλοντος, ἐμποδίζοντος, τὸ ῥῆμα Καρφόνω.

Κᾆτ, κα τι τι, ἁπλῶς.

Καταθαῤῥῶ, ἐμπιστεύομαι, ἔχω θάῤῥος ὅτι δύναται νὰ τὸ κάμῃ· καὶ τὸ ἐπίθ. καταθαῤῥεμένος, ἀξιόπιστος, τοιοῦτος, πρὸς ὃν δύναταί τις θαῤῥεῖν.

Καταλύω, κατατρώγω καταδαπανῶ.

Καταίφορος καὶ κατήφορος, ὁ, τόπος κατωφερής.

Καταῤῥάχτης, ὁ, καταῤῥάκτης.

Κατενίζω, καθαρίζω πλύνων.

Κατεβαίνω, καταβαίνω.

Κατουδȝάζω, εὐρωτιῶ.

Κατσανίζω, ἐπισύρω διὰ τῶν βοῶν ἐπὶ τῶν βολάκων καὶ καθρυματίζω αἰτία, ἁπλῶς δὲ ἕλκω.

Κατώγην, κατώγιον.

Κατωθὺρ, οὐδός.

Καυκὶν. τὸ, ποτήριον.

Κὲ καὶ οὐκ, οὐχὶ παρὰ Σουρμινίταις, ἀρν. οὐ, οὐκ.

Κελέκιν, τὸ (Τριπολῖται), κελήτιον, πλοιάριον.

Καλετώνω, κηλιδόνω.

Κελεύω, ἐν Ὄφει προστάζω, παρὰ δὲ Τραπεζουντίοις χειροτονῶ.

Κελεφὸς ἢ κελαιφὸς, κελαινὸς, σκοτεινός.

Κενόνω, κενόω.

Κεπὶν, τὸ, κῆπος.

Κεραμὶδ, τὸ, κεραμίδιον, κέραμος.

Κεραμιδένειος, κεράμιος.

Κερὰς, τὸ, κεράσιον.

'Κὶ, οὐχὶ πρὸ συμφώνου καὶ πρὸ φωνήεντος, δὲ κ': οἷον, 'κι θέλω κ' ἔρχουμαι.

Κισσάδ', τὸ, κισσός. Κισσοδόφυλλον=τὸ τοῦ κισσοῦ φύλλον.

Κιτὰρ, τὸ, [λ. Περσική, κίδαρις], τῶν ἀλεκτρυόνων ἡ κορυφὴ ἢ οἱ πώγονες.

Κλεθρὶν, τὸ, κλέθρος.

Κλιβȝὰν, τὸ, κλίβανος.

Κλιμοκαίρτς, φθινόπωρον, ὁ τοῦ τρυγετῶν κλιμάτων καιρὸς, ἤτοι τῆς σταφυλῆς.

Κλίνω, κλίσκουμαι, ὑποκλίνω, ὑποχωρῶ.

Κλώθω, τὸ μέσον κλώσκουμαι=ἐπιστρέφω, ἐπανακάμπτω· κλώθω=ἄλλον ἐπαναφέρω· στρέφω νῆμα.

Κλωθωγυρίζω,

Digitized by Google

Κλωστῆρι, τὸ, κλωστήρ· (Οἰνοεῖς).
Κλωστὸς, ὁ κεκλωσμένος· κλωστοὶ οἱ νεωστὶ ἀποκαλυφθέντες Χριστιανοὶ Κρωμναῖοι.
Κνήθω, κνήθη· κνέσκουμαι=κνήθομαι.
Κνίσμαν καὶ κνεσμάρα, κνοσμός.
Κνιπὰ, τὰ, ὀλιγοστὰ, λιτὰ, ὀλιγαρκέστατα, φειδωλὰ, εὐτελῆ.
Κλέφτας καὶ κλέφτες, ὁ, κλέφτης.
Κλέφτω. κλέπτω· τὸ ῥηματικ. κλέμμαν· τὸ παθ. κλέφκουμαι.
Κλεψιμὰτ, τὸ, τὸ κλαπέν.
Κοϐὼρ (τὸ) σκώρ.
Κοδέσπενα, οἰκοδέσποινα.
Κοδεσπενεύκωμα, ποιῶ τὰ τῆς οἰκοδεσποίνης καὶ κοδοσπενέσω.
Κολλησάντρα, ἡ, σαῦρα.
Κοιλορφάνιστος η.
Κοιλόρφανος, ἡ, ὁ ἐκ κοιλίας ὀρφανός.
Κόμμαν, τὸ, κόμμα.
Κομμενόχρονος ὁ, ἡ κομμενόχρονη καὶ κομμενοχρόνεσσα, ἐπὶ κατάρας.
Κομπόνω =ἀπατῶ.
Κοπίδ, τὸ,=κοπίδιον, κόμμα.
Κοπιδάζω=κομματίζω.
Κορδυλάζω=δένω κόμϐους, κορδολιῶ μ:φρᾶ=λάθρα.
Κορδὺλ, τὸ,=κορδύλιον.
Κόσμος, ὁ,=τὸ σύμπαν, λαὸς, πλῆθος.
Κοσάρα, ἡ, κόττα κοσσοῦ, ἡ, ὄρνις ἡ, κλωσσήσασα.
Κόσφα, ἡ, κόσυφος.
Κοτύλα (ἡ)=κοτύλη, αὐχήν.
Κουτζω=κοῖζω, φωνάζω.
Κουκουϐάκα,=μύκης.
Κουπὰλ, τὸ, (κοπτω)· τὸ, δ' οὐ κόπτωσιν ἤτοι κουπὰνζ κόπανος.
Κουράζω=λιγύζω, καταπονῶ κουρά(σω) ουμαι.
Κουρεάζω=κουρεύω, κείρω.
Κουτάφαλον, τὸ, κοῦφον, μωράλλημα· ὁ κουτάφαλος=μωρολόγος.
Κουφόξυλον, τὸ, κοῦφον ἐξηραμμένον ξύλον.
Κραμπὶ, τὸ, κραμγίον, κράμϐη.
Κράντας καὶ σπανιώτερον κράντορας κράντωρ, γίγας, ὀγκώδης, μεγαπρεπής.

Digitized by Google

Κριθαρίτσα, ἡ, ἐξοίδημα συμβαῖνον κατὰ τὰ βλέφαρα.
Κρουνὶν, τὸ,=κρουνός.
Κρούω=κτυπῶ, πλήττω κυρίως διὰ τῆς χειρὸς ἢ τοῦ γρόνθου· παρατ. ἔκραγνα, ἀόριστος ἐντῶκα, προστακτ. ἐνεστὼς καὶ ἀόριστος ντός, ἂς κρούῃ, ντόστων, ἂς κρούγνε· ἀπαρέμ. ἐντὰς ντοσῆναι.
Κσύνω=ἐκχύνω· ἐκσύνα, ἔκσυσα· κσύσομαι, ἐκσύεν.
Κσωγὺρ (τὸ)=ἐξωγύριον, τὸ ἐπὶ τῆς μανδροθύρας ἐξώστης, σοφᾶς,
Κυλιβαρίουμαι καὶ κυλίουμαι=κατακυλίομαι· τὸ ἐνεργ. κυλιβαρίζω καὶ κυλίζω.
Κυλίνδρα, ἡ,=κύλινδρος.
Κυρώνω, ἐκυρῶθεν, κυροῦται=τελειώνω, τελειοῦμαι.
Κῶν, τὰ κῶνα τὸ κώνειον.

Λ'.

Λὰβ, τὸ, λαβίς.
Λαβὰς, τὸ,=πίττα.
Λαβὸτ, τὸ, τὸ ξύλον δι' οὗ ῥαίνουσιν ἀπὸ θαλάσσης ὕδωρ τὰ ὑφάσματα αἱ γυναῖκες.
Λαγκευω=πηδῶ, χοροπηδῶ, ἅλλομαι.
Λαζοὺδ, τὸ, ἀραβόσιτος, καλαμπούκιον ἀρχαία Κολχικὴ λέξις.
Λαΐζω=κινῶ, κραδαίνω, πάλλω (παρὰ Κωτυωρίταις=καὶ λεΰζω.
Λακάνα, ἡ=λεκάνη.
Λάκτα, λάκτισμα.
Λακὰτ, τὸ, ἠλακάτη.
Λαλὰτς, τὸ, πέτρα λᾶς.
Λάμνω=ἐλαύνω, ἀροτριῶ.
Λαμπροβρεσὴ καὶ λαμπροβοσὴ=ἡ σὺν τῷ ἡλίῳ βροχὴ, ὅθεν τὸ ῥῆμα,
Λαμπροβρέχω, λαμπροβρέσ' (ὁ Θεός).
Λαπαζόφυλλον, τὸ, φύλλον λαπαζοῦ, λάπατον.
Λαρώνω=ἱλαρώνω, θεραπεύω, ἰῶμαι· τὸ παθητικ. λαροῦμαι· λάρωμα, λάρωμαν καὶ λάρωσις=θεραπεία· ἴασις.
Λὰχ=εἴθε· ἐκ τοῦ
Λαχεύω=λαγχάνω, συναντῶ.
Λαχίδα, ἡ, λάχος, σειρά, κληρουχία.
Λάσκουμαι (ἀλάσκω) ἀλάλημαι περιφέρομαι.

Digitized by Google

Λ α χ ο ῦ ἐλλειπτικῶς κατὰ γενικὴν μετὰ τῆς κατά· ἢ κατὰ λαχοῦν =κατὰ τύχην.
Λ α χ ο υ χ ή, ἡ,=ψίθυρος, θόρυβος ὑπόκωφος.
Λ α χ τ ό ρ ι ν (;) οἱ Καισαρεῖς τὴν κλεῖδα (;)
Λ ε α χ τ ο ὺ ρ (το) οἱ Ἀναιφορῖται τὸν πετεινόν.
Λ ε β ὸ ρ, τὸ, ἡ χαμακταία, ἐλλέβορος.
Λ ε γ μ ε τ ὲ ρ, τὸ, λαιμητήριον, θρίναξ
Λ ε λ α ί β ω (=λελαίομαι)=ἔραμαι.
Λ ε μ ὸ ν, τὸ, λεμόνιον.
Λ ε ν ο π α τ ῶ=ληνοπατῶ.
Λ ε ν ὸ ν, τὸ, καὶ λενὸς ὁ, ληνός.
Λ ὲ π, τὸ, λεπὶς, φλοιός.
Λ ε ι φ τ ά ζ ω καὶ λειψάζω.
Λ ε ι φ τ ὸ ν=ἐλλειπές.
Λ ί γ δ α (ἡ) παρὰ Κωττωρίταις τόπος ὀλισθηρὸς, ἰλὺς λοιῶδες.
Λ ι γ ο ῦ μ α ι=καταπονοῦμαι ὑπὸ ὑπερβολικῆς ἐπιθυμίας.
Λ ι θ ὰ ρ, τὸ, λιθάριον.
Λ ι μ ά ζ ω=λιμώσσω.
Λ ι μ α ν ε ρ ὸ ν, τὸ, μέρος ἢ ἄνθρωπος λυπαρὸς καὶ λαίμαργος καὶ ῥυπαρός.
Λ ι μ ο κ ο υ ρ ά γ ο υ μ α ι=κάμπτομαι ὑπὸ λιμοῦ.
Λ ι μ ὸ ς, ὁ, λιμὸς, πεῖνα.
Λ ι μ ο κ ά τ τ ο υ δ ο ν, λιμώττουσα γαλῆ· ἐπὶ λαιμάργου.
Λ ο υ τ ο ὺ δ, τὸ, δένδρον καὶ ὁ καρπός· λουτὸς, κάκαβα ἀλλοῦ.
Λ ο χ ο ῦ σ α, ἡ, λεχώ. Λ ο χ ο υ σ ε ύ ω,=κατάκειμαι λεχώ.
Λ υ κ ο χ ὰ ν τ ς, τὸ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἀρχίζει νὰ νεφελώσῃ ὁ οὐρανός.
Λ υ κ ο χ ά σ τ ι ν, τό, τὸ μεταξὺ τοῦ μεγάλου δακτύλου καὶ τοῦ λιχανοῦ διάστημα.
Λ ῶ μ α ν, καὶ πληθ. ἀλλώματα τὸ, ἔνδυμα· φόρεμα.

M.

Μ α γ δ α ρ ὸ ν τὸ=μεμαδημένον.
Μ α γ ο υ λ ί σ τ ρ α, ἡ προσκεφαλίδιον.
Μ α κ ὲ λ, τὸ, μάκελλα, δίκελλα.
Μ α κ ε λ λ ί ζ ω διὰ τῆς μακέλλου κατασυντρίβω τὰς βώλους.
Μ ά λ ε α ἢ καὶ μάλεασμαν (το)=ψώρα.
Μ α λ ε ά ζ ω καὶ μαλεῶ, ἐμαλέασεν,=ψωριῶ.

Digitized by Google

Μαλάματα καὶ μαλαματικὰ (τὰ)=σκεύη χρυσᾶ.
Μαμέλα, ἡ, ῥάβδος, κυρίως ἡ τῶν γερόντων βακτηρία.
Μαναχία (ἡ)=μοναξία· (καὶ μοναχία).
Μανάζω καὶ μονάζω=παρέχω κατάλυμα νυκτός.
Μαξύλα, ἡ ῥόπαλον, χονδρὸν ξύλον.
Μαρμαρίζω=μαρμαίρω, λάμπω.
Μαρτυρεακὸν, τὸ, ἔγγραφον· μαρτυρεακὰ, τὰ κατὰ τὴν βάπτισιν.
Μάρτυρας καὶ μάρτυς=μάρτυς.
Μασσωτὲρ, τὸ, μασσωτὴρ ὀδούς.
Μαστὴ, ἡ, τὸ μαστοφόρον θηρίον, ἀλλὰ μάλιστα τὸ θηλυκὸν τοῦ κυνὸς ἢ τοῦ λύκου.
Μασχαρέας (ο) ἀστεῖος· καὶ μασχαράνος καὶ ἡ μασχαράνεσσα καὶ μασχαράναινα καὶ τὸ ῥῆμα, μασχαρεύω=ἀστειεύομαι.
Μειζότερος, ὁ, περσβύτερος· ἡ μειζότερε καὶ μειζότερεσσα.
Μελαχρεανὸς, ὁ, ἡ μελαχρεανὴ καὶ μελαχρανέσσα = μελαχρηνός.
Μενύζω καὶ μενῶ=μηνύω.
Μερὶν, τὸ, μηρίον.
Μερμυκῶ καὶ μερμυκάζω=μηρμυκῶ.
Μεσημβερνάγουμαι (ἀργοπορῶν συνήθως) καταλαμβάνομαι ὑπὸ τῆς μεσημβρίας·
Μεσουρὰν, τὸ, τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ, = μεσουρανίζω = μεσουράνιον.
Μεταγγίζω=ἀγγίζω, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀγγείου μετακενῶ εἰς τὸ ἕτερον.
Μεταθήκω=μεταθέτω.
Μετέ= ποιοῦμαι λόγυυ, ἐννοιάζομαι, ἐμμελῶς ἔχω· κὶ μεταπεῖς με—δὲν μὲ λογαριάζει.
Μετροῦγα, ἡ, μητρυιά.
Μήλιτσεν καὶ μῆλα, τὸ, δένδρον κ' ὁ καρπός.
Μικρόθεν, ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας·
Μιμισμολάγκ καὶ σμιλάγκ, τὸ,=σμίλαγξ.
Μονὸς=ἁπλοῦς, μονέσσα, μονόν· μονὰ=ἁπλῶς, μοναχά.
Μοῦστα, ἡ, γρόνθος.
Μουστεάζω=γρονθοκοπῶ.
Μοχλώνω, διὰ τοῦ μοχλοῦ κλείω τὴν θύραν.
Μαχοὺρτ, τὸ, μουχράτον, ποτήριον χάλκινον, παρ' ἄλλοις δὲ πήλινον.
Μουχτερὸς ὁ (μοχθηρὸς) χοῖρος.

Digitized by Google

Μύρια· χιλιάδες μυριάδες.
Μώγαρος, ὁ κακὴν κακῶς παρερχόμενος ἀνωνήτως·
Μωμόγερος, καὶ μορμόγερος, ὁ, μορμὼ, μασκαρᾶς.
Μώϋπνος, ὁ, κωλυθεὶς τὰ ὕπνου.

Ν'.

Νεάζω=λευκαίνω ὑφάσματα, νεάζω.
Νεασεῖος, ὁ, τὸ λευκαίνειν ὑφάσματα κατὰ τὴν ἠϊόνα καὶ ὁ τόπος.
Νεάστρεα, ἡ,= γναφεύς.
Νεατὸν (τὸ) = νεατὴ, γῆ καλλιεργημένη.
Νεγιάσκουμαι=κουράζομαι, νεοπιθ. τὸ ἐνεργητικὸν νεγυάζω.
Νεκρίφ, τὸ, ὁ νεκρίφος, ὁ τοιοῦτος ὃν βδελύσσονται ὡς νεκρὸν
Νέπεισσα καὶ νέπρεισσα, ἡ, (νηπίεσσα) = ὦ σὺ, ἡ δεῖνα (θωπευτικὸν καὶ ὑποκοριστικόν.
Νεράϊδα, ἡ, (Νηρηΐς) = μάγισσα, δαιμόνιον τῶν δασῶν περικαλλὲς ἅμα φημιζόμενον.
Νεραξία, ἡ νερασία, ἡ=βδέλυγμα, ὅ,τι τις βδελύτηται.
Νεράσκουμαι=βδελύττομαι· νὴ ἀρέσκω.
Νεσὶν καὶ νησὶν, τὸ, χωράφιον.
Νηχὸς=ἦχος· ἁρμονία μουσική.
Νούνζω=ἐννοῶ, συλλογίζομαι ανοῦνος καὶ εὔρ' ατου.
Νουσάκα—νοσσίον μικρὸν πουλίον·
Νοῦφε καὶ νῦφε=νύμφη.
Ντὲ (τὶ=τὶ, τό· (ἐκ τοῦ τὶ ὅ)· τί; ἢ τί.
Ντέσιμον=δαρμὸς, πληγή.
Νυλή=ὕλη, ἔπιπλα, σκεύη.
Νὺσ τὸ, ὀνύχιον.
Νυσάζω = χαράσσω τι, κόπτω, διὰ τοῦ ὄνυχος.

Ξαγορευτὴς=ἐξομολογητὴς, πνευματικός.
Ξαγορεύουμαι = ἐξομολογοῦμαι· τὸ ξαγορεύω (ἐνεργητικὸν) ἐπὶ τοῦ δεχομένου τὴν ἐξομολόγησιν.

Digitized by Google

Ξαίνω=γνέθω, λαναρίζω.
Ξ α π λ ῶ μ α ι=ἐξαπλοῦμαι· τὸ ἐνεργητικόν: ἐξαπλώνω.
Ξ ά φ υ μ α ι=ἐξάπτομαι, θερμαίνομαι, πυροῦμαι (σπανίως=ἐρεθίζομαι· τὸ ἐνεργητικὸν ξάφτω (=θερμαίνω)
Ξ ε ι χ ω ρ ί (γ) μαι καὶ ξεχωρίζομαι· τὸ ἐνεργητικὸν ξειχωρίζω.
Ξ ε ν ι τ ε α ρ έ α ς, ὁ, ἀλλοδαπός, ἀποδημῶν.
Ξ ε ν ί τ ε ί α, ἡ, ἀλλοδαπή, ἀποδημία.
Ξ ε ν ο ῦ μ α ι=ἀπαλλοτριοῦμαι (παθητικόν) τὸ ἐνεργητικόν: ξενώνω =ἀποξενῶ·
Ξ ε ρ α ν τ έ ρ, τό, ξηραντήριον· ἀποθηκὼν εὐάερος ἠρεισμένη ἐπὶ 4 στυχαρίων.
Ξ ε ρ α χ ᾶ μ α ι=ἀπεστερῶμαι ἧς τινος δήποτε ὑγρότητος ἐξ αὐχμῆς, καταπονοῦμαι ἐξ ὑπερβολικοῦ ἔρωτος.
Ξ ε ρ έ α ς, ὁ, ἰσχνός, πελιδνός.· τιτλοφορεῖται καὶ σκωπτικῶς ἐπὶ ἰταμοῦ καὶ ἀθλίου.
Ξ ο λ ο θ ρ ε ύ ω=ἐξολοθρεύω.
Ξ ύ γ α λ α ν, τὸ ὀξὺ γάλα ξυνόν.
Ξ υ λ ο κ ά ρ φ, το, ξύλινον κάρφος.
Ξ υ λ ο κ ό σ κ ι ν ο ν, τό, ξύλινον κόσκινον.
Ξ υ λ ό χ τ ι σ τ ο ς, ὁ, ὁ ἐκ ξύλου δμηθείς.

O.

Ὀ β γ ώ ν ω καὶ ὀγβαίνω=ἐκβαίνω, ἀναβαίνω.
Ο ἰ κ ο τ ρ ο φ ί α, ἡ, τροφὴ καὶ κατανάλωσις οἰκογενείας.
Ὀ κ ν έ α ς, ὁ, ἡ ὀκνοῦς, ὀκνεαρέας, ὀκνηρὸς σφόδρα.
Ὀ λ ι γ ο ῦ τ σ κ ο ς, ὁ, ἡ ὀλιγούτσκεττα, τὼλιγοῦτσκον καὶ τὸ ὀλικόπον καὶ τὸ ὀλιγόπον=ὀλιγοστόν.
Ὀ λ ό ϊ ο ς, ὁ, ὀλόϊεσσα,=ὁλόκληρος.
Ὀ μ ά λ, τό, ὁμαλὸς τόπος, δάπεδον.
Ὀμνύγω, ὀμνύσκομαι καὶ ὀμνῶ καὶ ὀμαμαι, ὄμνυμι, ὄ· : ὀμοσμῶν.
Ὄ μ π ω ς=ὅπως.
Ὀ ξ, ἔξ, ἔξω.
Ὀ ξ ο π ὶ ς καὶ ἐξοπίς, ἐξοπίσω.
Ὀ π έ ρ ς, πέρυσιν.
Ὀρεάζω, ὀριάζω, φυλάσσω, παρατηρῶ· τὸ ῥηματικὸν ὄρεαγμαν· ὀρία, πρόσεχε, ὅρα.

Digitized by Google

'Ο ρ γ ή, ή, θεομηνία ἀόργη Θεοῦ, κατάρα Κυρίου ἀφόρητος ἀνέλπιστος δυστυχία.
'Ο ρ κ ί σ κ ο υ μ α ι καὶ ὁρκίγουμαι, ὁρκοῦμαι· ὁρκίζω (τὸ ἐνργτκὸν) ποιῶ τινα ὁρκίζεσθαι).
'Ο ρ μ ὶ ν, τὸ ὁρμίον, ῥυάκιον).
'Ο ρ τ ὰ ρ, τὸ, ἐριοῦχον πέδιλον, περικνημίδιον μάλλινον.
'Ο ρ τ ύ κ α ς, ὄρτυξ.
'Ο ρ τ υ κ ο μ ά ν ν α, ή, ὀρτυγομήτρα.
'Ο ρ φ α ν ν ί ζ ω=ποιῶ τινα ὀρφανὸν, ἀποστερῶν τινος τῶν γονέων.
ή ο ὔ ο ΐ α (Σαρμῶνται) οὔ οἴα νὰ φτάγω χαῖτς κ = οὔ γε ποιήσω οὕτως.
Ο ὔ κ ρ α, ή, ἤτοι ἀγλὸν, καὶ διϋλισμένον· ὅθεν καὶ τὸ ῥῆμα
Ο ὐ κ ρ ί ζ ω, κατασταλάζω διϋλίζω.
Ο ὔ μ π ο υ, ὅπου.
Ο ὐ ρ α ν ί σ κ ο υ μ α ι, ἀνατείνων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἤτοι τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπικαλοῦμαι, ὀμνύων, ή ἀτώρα οὐρανίσκουμαι καὶ καταρῶμαί σε.
Ο ὐ ρ α ν ί σ τ ρ α, ή, οὐρανίσκος.
Ο ὐ τ σ ὶ. οὐχὶ (Σονρμενῖται).
"Ο φ ε τ ο ς, ἐφέτος.
'Ο χ λ ε ύ ω, ἐπιπλήττω.
'Ο χ τ ὲ ς, χθές:
'Ο χ τ ῖ σ ι ν ὸ ς καὶ χτεσνὸς (ὁ) χθεσινός.
'Ο ψ ὲ=χθὲς, τὴν παρελθοῦσαν ἡμέραν.

Π.

Π ά θ ο ς, τὸ, πάθημα, ἐμφωλεύσασα χρόνιος νόσος·
Π α ι γ ν ο υ δ ί α, ή, ἐπὶ τοῦ ἀξίου ἐμπαιγμῶν, ή τοῦ ἐμπαιζομένου.
Π α ι δ ε ά ζ ω σπανίως καὶ συνηθέστερα: παιδαίνω σπανιώτατα δὲ παιδῶ,=παιδοποιῶ.
Π α ι δ ᾶ ς, ὁ, παῖς θεράπων· λέγεται καὶ ἐπὶ παντὸς νέου.
Π α ί δ ε μ α ν, τὸ, καὶ παιδεμονὴ καὶ παίδειξις (ἡ)—παίδευσις, ἀνατροφὴ ἠθικὴ, τιμωρία.
Π α λ λ η κ α ρ ί τ ε, ἡ, ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ ἰδιότης τοῦ παλληκαρίου.
Π ά ρ ε α, τὰ, Οἱ Οἰνοεῖς τὰ εἰς τοὺς νεονύμφους ἐρχόμενα δῶρα.
Π α ρ α δ ε λ φ ή, ή, θετὴ ἀδελφὴ, ἡ ἑτερογενής.

Digitized by Google

Π α ρ α κ α μ ὶ ν, τὸ, ὁ περὶ τὴν ἑστίαν τόπος.
Π α ρ α κ ο ι μ ί ζ ω, εἰσάγω τὴν νύμφην εἰς τὸν τοῦ γαμβροῦ κοιτῶνα· τὸ ῥηματικὸν παρακίμισμαν.
Π α ρ α ν ὺ ς (τὸ), τὰ παρανύ'σα· παρονυχὶς, ὀνύχετης.
Π α ρ α π α ί ρ ω, παραπαίρνω, προσπαθῶ τινα ἵνα εἰς τὰς λέξεις δελεάσω.
Π α ρ α π ι ά ν ω, πρόσκειμαι ἐκλιπαρῶν τινα μεσιτεύων.
Π α ρ α π λ ά ν τ α σ μ α ν καὶ παράπλασμαν, τὸ, ἔκτρωμα, οἰκτρὸν ἐξάμβλωμα φύσεως.
Π α ρ α π ο τ α μ έ α, ἡ, παραποτάμειος (ὄχθη) τόπος.
Π α ρ α σ τ ὰ ρ, τὸ, τῆς θύρας τὰ περιστύλια.
Π α ρ α σ τ ρ ά γ γ α λ ο ς, ὁ. παραστράγγαλα, τὰ, στραγγαλιώδης, ἀλλόκοτος.
Π α ρ α τ ρ ο μ α γ μ έ ν ο ν, τὸ, τὸ φίλτατον μονογενὲς, ὑπὲρ οὗ παρατρομάζουσιν οἱ γονεῖς μή τι πάθῃ.
Π α ρ α φ α ν τ ά γ μ α ν, τὸ, ἀνοησία, οἴησις, μονομανία, πρόληψις, δεισιδαιμονία.
Π α ρ α φ α ν τ ά σ κ ο υ μ α ι, παραφαντάζομαι, οἴομαι, πάσχω μονομανίαν, ἔχω πρόληψιν, ἀνοησίαν.
Π α ρ α φ έ ρ ω, παρορμῶ, εἰκάζω, παραμειάζω.
Π α ρ α φ λ ο ῒ ς, τὸ, τὸ φρύγανον μεταξὺ τῶν ἄλλων φύλλων.
Π α ρ ά φ τ ε ς (ὁ) λυχναροστάτης.
Π α ρ α χ τ υ π ῶ, ὑποσημαίνω.
Π α ρ γ ο ρ ε ύ ω καὶ παργορῶ.
Π α ρ γ ο ρ ί α, ἡ, παρηγορία, συμβουλή.
Π ά ρ δ ο ς, ὁ, αἴλουρος.
Π α ρ ο υ σ ί α, ἡ,=παρουσίασις, ἄστασις, ἀνάθεσις καὶ ὡς ἐπίῤῥημα παρουσία.
Π α ρ χ ὰ ρ, τὸ, καὶ ὁπαρχάρς (λέξις οὐχὶ νεοσυνήθιστος) ὀροπέδιον, λειβὰς, λέξις κατά τινας ἰνδικὴ εἰς σειρὰν ὀρέων.
Π α σ σ ὰ λ, τὸ, πάσσαλος.
Π α σ σ α λ ί ν α, ἡ, μοχλὸς, πάσσαλος δι' οὗ κινοῦσι βάρη.
Π α τ ὰ λ, τὸ, νιφὰς, ἡ ὡς πεταλοῦδαι πίπτουσα χιών.
Π ά τ ο ς, ὁ,=ἔδαφος, βάσις.
Π ε γ ὰ δ, τὸ, πηγήδιον, βρύσις.
Π ε γ α δ ί σ τ ρ ᾶ. ἡ, ζωΰφιον τῶν πηγαδίων.
Π ε λ ὼ ρ· Κωτυωρῖται, τὰ πελώρια.
Π ε ν τ ι κ ὸ ς καὶ ποντιτὸς, ὁ μῦς.
Π ε ρ β ὸ λ, τὸ, περιβόλιον, τεῖχος.
Π ε ρ ι β α ρ α σ έ α, ἡ, ὅ,τι περιβαρύνει, πανταχοῦ βάρος προξενεῖ.

Digitized by Google

Περίκαλος, ὁ,=περικαλλής.
Περφάζω καὶ περφανῶ=καταφρονῶ, περιγελῶ, περιπαίζω.
Πετάλιτρα ἢ καὶ πεταλίγτρα,=πεταλοῦδα (εἶδος ἐντόμου πετομένου), ὄστρακον θαλασσόδατον.
Πετρένα, ἡ, πετρώδης τόπος, πέτρωμα.
Πηδώνω (=πηδῶ) ἢ πιδώνω (ἐπιδίδω) =πλημμυρῶ παρ' Ὀφχουντιάν· κ' ἐπίδωσεν ὁ ποταμόν.
Πῆμαν (τὸ) =πῆμα, κακὸν, ἀφόρητον.
Πιθαμὴ, ἡ, σπιθαμή.
Πιθήκω=ἐπιτίθημι.
Πλάκα, ἡ, πλὰξ, βάσις.
Πλακοῦτσα (ή) (Κωτυωρῖται) πλακούντιον.
Πλακάνω, περιπυιῶ τινι πλάκα, βάσιν, ποιῶ τι ὡς πλάκα ὁμαλὸν, ἰσοπεδῶ.
Πλὰν (πλὴν)=μακρὰν εἰς τὰ ὀπίσω.
Πλέϊον καὶ πλέον.
Πλεροῦμαι=φθινύθω.
Πλερώνω=ἐκπληρῶ.
Πιβόλισμαν, τὸ, =ἐμβολίασμα τῷ τουρκ. ἀσλαμᾶς.
Ποδονὰρ, τὸ, (Μαζουχᾶται) τὸ βραχίον.
Πόκαλη, ἡ, (πόκη) ἔριον Οἰνοῖται).
Πὸλ, ἡ, Κωνσταντινούπολις.
Πόμαν, τὸ, ἐπίπομα.
Πόνα (τὰ) =ὀδύναι αἱ τοῦ τοκετοῦ.
Πονολύτρεα, ἡ, ἡ ὡς τῶν λαχευομένων γυναικῶν προστάτρια Παναγία ἐν παλαιῷ μονιδρίῳ τῆς Ματσούκας.
Πορφυρίζω=πορφύρω, κοκκινίζω.
Ποταμέα, ἡ, τόπος παραπόταμος.
Πουρτὴ, ἡ, (πόρθησις) λέξις τῶν Οἰνοέων· πορθῶ.
Πουταγωγὴ, ἡ,=ὑποταγή.
Πορνεύω=ποιῶ ἀτιμίας.
Πόρνος, ὁ, μοιχὸς, ἄτιμος, καὶ πορνεία.
Πρεποῦσα, ἡ, δέουσα τιμωρία ἢ ἀπόκρισις ἢ ἐξέλεγξις.
Προσωρεύω=πρὸς τὸ μέρος σωρεύω· τὸ παθ. προσσωρεύκουμαι.
Προσωνὺμ, ἆσμα ἤτοι παρώνυμον.
Προσωπὶδ, τὸ,=κλειδαριά.

Digitized by Google

Ρ.

Ῥαβδὶν, τὸ, καὶ δαβρὶν, ῥαβδίν.
Ῥάμμαν, τὸ, κλωστὴ δι' ἧς ῥάπτουσιν.
Ῥαχίνα καὶ ῥαχόπον (ὑποκοριστικὰ) (-ῥάχη)=βουνόν.
Ῥαφὶδ τὸ, ἡ ῥαφὶς, λεπτὰ σχοινία.
Ῥάφτης, ὁ, ῥάπτης.
Ῥάφτω=ῥάπτω, καὶ ῥάφω.
Ῥδεπὰν καὶ δερπὰν καὶ δρεπὰν, τὸ, δρέπανον.
Ῥέφανον, τὸ, ῥεφανίς.
Ῥέγχουμαι, ἀόριστος ἐῤῥέχτα,=ὀρέγομαι· σημαῖνον δ' ἐρεύγεσθαι.
Ῥημὰδ, τὸ, ἐρημία, ἔρημον.
Ῥημάζω καὶ ῥημώνω καὶ ἐρημίζω καὶ ἐρημώνω.
Ῥιγῶ καὶ ἐργῶ=κρυώνω.
Ῥοδάφινον καὶ ῥουδάφινον, τὸ,=δαφνοκερασειά.
Ῥουδὰκ, τὸ, ῥοδάκινον.
Ῥούζω, πίπτω, ξεπέφτω.
Ῥυτὰ (ῥύω, ῥέω)=ὀλίγωρα, δρομαίως, ταχέως.
Ῥωγμῶ=περιπορεύομαι ζητῶν καὶ ἐρωτῶν, πυνθάνομαι.
Ῥωθὸν, τὸ, ὁ ῥώθων καὶ ὁ ῥογχαλισμός.
Ῥωμάνα (ἡ)=ποιμενὶς, (ἡ ἐρωτόληπτος ἤτοι ἐπέραστος).

Σ.

Σαίρουμαι=χαίρω, ἀόριστος ἐχάρα.—χαρεμένος.
Σ'άχλα (ἡ)=σίελος, φλέγμα.
Σαχ'πάκζω=κατασυντρίβω συνθλίβων ἢ συγκρούων, συνθλῶ.
Σαχτὰρ, τὸ, στάκτη.
Σαχταροῦμαι=ἀλείφομαι ἤτοι κατασκονίζομαι ὑπὸ στάκτης.
Σέθα καὶ θέσα, ἡ, σής.
Σ'ειλοὺρ, τὸ, (χειλαύλιον) αὐλὸς διὰ χειλέων ἠχιζόμενος, σύριγξ.
Σεὶτ καὶ σειτέα (εἰς τὰ, εἰς ἃ,=ἐνῷ.)
Σ'ελιδὸν, τὸ, χελιδών.
Σ'ελῶντρα, ἡ, (χελώνδρα), τῶν καραβίδων αἱ προβοσκίδες.
Σερεμὰτ καὶ σωρεμὰτ, τὸ, σωρευτὰ, τὸ ἐξ ὀλίγων κατὰ ἀνέχειαν συναχθέν.
Σερεύω καὶ σωρεύω· τὸ ῥηματ. σώρεμαν· παθητ. σερεύκουμαι καὶ σωρεύκουμαι.

Digitized by Google

Σεροβόλον καὶ χειρόβολον, τὸ, δρὰξ σταχύων.
Σερομύλ, τὸ, χειρόμυλος.
Σευτελίτσα, ἡ, ὑποκοριστικὴ τοῦ: σεύτλου, καὶ σεύτελος.
Σεύτελον, τὸ, τεῦτλον.
Σεύτελας, ὁ, πᾶς ἀνθηρὸς, ἀλλὰ λεπτὸς καὶ ἰσχνὸς.
Σημάδ, τὸ, ἀῤῥαβὼν, καὶ σημάδεμαν.
Σημαδάτικον, ὅ,τι εἰς ἀῤῥαβῶνα δίδοται ἢ γίνεται ἢ δαπανᾶται, τὸ τοῦ ἀῤῥαβῶνος.
Σημαδεύκωμαι=ἀῤῥαβωνίζομαι· τὸ ἐνεργ. σημαδεύω.
Σιγερὸς, ὁ, σιγηρὸς, μετριόφρων, κόσμιος· — ἡ σιγερέσσα.
Σίδερον, τὸ, σίδηρον, σιδηροῦν καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ.
Σιλιάκλερος, ὁ χιλιάκις=λίαν ἄκληρος=δυστυχὴς, ἀπηλπισμένος.
Σιλεοτόρνευτος, ὁ, ὁ πολυποίκιλος, ὁ τεταρνευμένος ποικίλως.
Σιμὰ καὶ σουμὰ=σιμὰ, ἐγγύς.
Σιμόνω καὶ σουμόνω=πλησιάζω, ἐγγίζω.
Σκαλοκέφαλον, τὸ, ἡ κεφαλὴ τῆς σκάλας.
Σκαλώνω=κατάρχομαι.
Σκανταλίζω=σκανδαλίζω, σκανταλίουμαι· σκανταλισμένος· σκαντάλισμαν.
Σκανταλιστέος, ὁ, καὶ σκανταλιστερὸν, πᾶς ὁ σκανδαλιστὴς καὶ πᾶν σκανδαλῶδες.
Σκάνταλον, τὸ, σκάνδαλον.
Σκασμονὴ, ἡ, καὶ σκασμὸς=ἐρεθισμός.
Σκεντρεάζω=κεντρίζω, τῷ κέντρῳ παίω, ὁμιλῶ τινι τραχέως καὶ δριμέως.
Σκεντρὸν, τὸ, κέντρον τὸ τῆς μελίσσης ἢ τοῦ σκορπιοῦ, καὶ τὸ κέντρισμα αὐτῆς.
Σκέπα, ἡ, σκέπη, κάλλυμα, (Σουρμενῖται).
Σκλέπα, ἡ, ἡ τῆς κεφαλῆς ψωρίασις.
Σκορπὸς, ὁ, τὸ γνωστὸν δηλητηριῶδες ἔντομον, ὁ σκορπίος καὶ ὁ ὁμώνυμος ἰχθύς.
Σκοῦλος, τὸ, ὁ, γλουτὸς τὸ μέρος καθ' ὃ ὁ κορμὸς στηρεοῦται ἐπὶ τῶν σκελῶν, ἢ ἡ ἄκρα τῆς βάσεως ἤτοι τὰ περὶ τὴν βάσιν πλευρὰ οὑτινος δήποτε ὄγκου.
Σκουνταλίψω=εὐωδῶ, ὀσφραίνομαι καὶ σκουταλίψω.
Σκυλάζω, ὤζω ὡς ὁ κύων, ἤτοι κυνάδραν.
Σκυλεάζω=χολοῦμαι ὡς ὁ κύων.
Σκωλεκάζω καὶ σκωλεκῶ=βρίθω σκωλήκων· ἀόριστος ἐσκωλεκίασα καὶ ἐσκωλεκέασα.

Digitized by Google

Σουρσοῦρα, ἡ, εἶδος πτηνοῦ, σείσουρος, σεισοπυγίς.
Σπαταλεάσκωμαι (Οἰνοεῖς) κατασπαταλῶμαι.
Σπέλεος, ὁ ἢ τὸ, σπήλαιον, ἄντρον.
Σπεντὰμ, τὸ, σφένδαμνος· ὁ μακρὺς, ἐπιμήκυς.
Σπηχτὸς ἢ σπιχτὸς, πηκτὸς, σφικτὸς, φιλάργυρος, ἐξηνταβελόνης, φειδωλός.
Σπλαχνία, ἡ,=εὐσπλαγχνία καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν.
Σπληνε(σκ)ουμαι=προσβάλλομαι τὴν σπλῆνα· τὸ ἐνεργητικὸν σπληνεάζω, ποιῶ τινα πάσχειν κατὰ τὴν σπλῆνα.
Σταλίζω=ποιῶ τινα σταματᾷ· σταλίγουμαι=σταματῶμαι.
Σταρχήουμαι=προμηθεύομαι τὰ εἰς τὸ μέλλον ἐπιτήδεια καὶ τρόφιμα.
Στάχτη, ἡ στάκτη.
Σταχώνω, ἐστάχωσα βιβλεοδετῶ· περιποιοῦμαι ἀστάχυν ἐντελῆ· ἐπὶ τῶν λαχανικῶν ἐστάχωσαν, ἔδωκαν τὸν στάχυν, δι' οὗ ἐκφυήσεται ὁ σπόρος, ἢ παλαιωθέντα κατήντησαν σκληρὰ κατὰ τὰ στελέχη, ὡς κάλαμος.
Στέας, τὸ, στέαρ.
Στέβος, τὸ, στέβους καὶ τὰ στέβουτα, στέγη.
Στεγνασέα, ἡ, στεγνότης, τόπος στεγνός· τὸ ῥῆμα στεγνώνω, τὸ παθητικὸν στεγνοῦμαι.
Στέθος, τὸ, στῆθος.
Στερέα, ἡ, στερεὰ (γῆ).
Στιβαρὸν, τὸ, βαρὺ, ἐπίμοχθον, δύσκολον.
Στιχαρεάζω, (συγχαίρω), εὐαγγελίζω, προειδοποιῶ τινι τὴν ἔλευσιν συγγεναῦς ἵνα χαρῇ· (σχαρεάζω).
Στιχάρατον, τὸ διδόμενον δώρημα τῷ στιχαράζοντι ὅστις καλεῖται στιχαρέατος καὶ σχαρᾶτος.
Στέβα, ἡ, στιβὰς, (σωρός).
Στιβάζω, ἐπισωρεύω, ἐπιθέτω.
Στομόπονος (ὁ) καὶ στομοπονίος, στομαλγία (μτφρκῶς φλυαρία ἐναχλοῦσα τὸν ἀκροατήν).
Στορία (ἱστορία) ἡ εἰκὼν, ἀφομείωσις.
'Στοὺδ, τὸ, ὀστοῦν.
Στουλὰρ καὶ στυλὰρ, στόλος.
Στουπὴ τὸ, στυπίον.
Στουρὰκ τὸ, (στεῖραξ) ῥαβδίον
Σουράχαντος, ὁ, χοιράκανθος (ἢ ταχαντόουρος). ὁ ἀκανθόχοιρος.
Στόχαση ἡ, στοχάσις.
Στοχάσκομαι=στοχάζομαι.

Digitized by Google

Στράτα ἡ, ὁδός. — στρατῶν (τῷ νηπίῳ)=πορεύου. — στρατὴ πεζοπορία ἀβίαστος.
Στρύγλα ἡ, ἐπὶ γυναικὸς εἰδεχθοῦς, μυσερᾶς, καταχθονίου.
Στομνοπατερεάζω=σοβαρεύομαι, οὐδένα λόγον ἐκβάλλω τοῦ στόματος.
Στόμνος, ὁ, στομνὴ καὶ στομνέσσα, ὁ σωβαρευόμενος καὶ ἄναυδος,
Στοπίτσα (καὶ ἀμπέλιτσα) εἶδος βοτάνης τριφυλλίδος ἐχούσης γεῦσιν φύλλου ἀμπέλου.
Στυπὸς (στυφὸς) ὁ, στύπουσας ξυνὸς, βαρύτιμος.
Σύγκουνα (ἐπίρρημα)=πανοικεί, καὶ μὲ τὸ αὐτὸ τὸ κουνί.
Συγκρύβω καὶ συγκρύφω καὶ συγκρύφτω, ἐπὶ πυρὸς, συσσωρεύων κρύπτω ὑπὸ στάκτην.
Συλλίγνη ἢ συλλίγνε, ἡ, κόσκινονον ἔχον λεπτοτάτους πόρους, δι'οὗ κοσκινίζουσιν ἄλευρα.
Σύναυγα, ἅμα τῇ αὐγῇ.
Συνεικάζω, εἰκάζω, κρίνω, ὑποθέτω.
Συνέλκον, τὸ συνηλικιώτης.
Συμπαίδ, τὸ παῖς ὁμῆλιξ καὶ σύντροφος.
Συμποδίζω καὶ διασκελίζω, ὑποσκελίζω.
Συναχοῦμαι, καταλαμβάνομαι ὑπὸ συνάγχης.
Συννυφάδ, τὸ, τὰ συνναφάδεα, νύμφαι αἱ ἀδελφῶν γυναῖκες ἢ ἐξαδέλφων.
Συντερευτὰ (ἐπίῤῥημα)=μετὰ προσοχῆς.
Συντσαίνω (συντυχαίνω) ὁμιλῶ, διαλέγομαι.
Συντσία, ἡ, ὁμιλία· ἡ συντσία ἐγένεμαν ἀπὰν τοῦ κόσμου=περιλάλημα, κωμῳδία ἐγενόμην παρὰ τοῖς ἀνθρώποις.
Σύσκοτα (ἐπίῤῥημα)=μετὰ τῆς σκοτίας, νυκτὸς ἔτι.
Συστέκω=παραστατῶ, βοηθῶ, ἐπικαρῶ.
Σύστυπα, τὰ, ὀξυνότατα.
Συφφατζω=συμμειράζω.
Σύφφωνος καὶ σύμφωνος (ὁ) ἡ συφφώνεσσα.
Σχώρεση (ἡ) συγχώρησις ἐκ τοῦ
Σχωρῶ=συγχωρῶ.
Σωνωτὸς, ὁ, τὸ χιωνωτὸν, νιφετὸς, νεφετώδης καιρός.
Σωτηρεάζω=σώζω, περιποιῶ σωτηρίαν.

Digitized by Google

Τ.

Ταγὰν καὶ ταγάνη οἱ Νεοκαισαρεῖς, ἐν ᾧ τηγὰν οἱ Τραπεζούντιοι, τὸ τηγάνιον.

Ταραγὰ=ἠνακατωμένα, μίγδην.

Τάραγμα (τὸ) καὶ ταραγμονὴ (ἡ) ταραχὴ, διαβολή.

Τεατᾶς, ὁ, (τέτας) πατὴρ (Ἀναιφορῖται).

Ταφὶν (τὸ) τάφος.

Ταφχὰν (Τριπολῖται καὶ Κερασούντιοι)=δαφνοκερασέα.

Τελεμονὴ καὶ τελείωσις (ἡ) καὶ τέλεμαν.

Τελεπορῶ καὶ τελεσπορίγουμαι=ταλαιπωροῦμαι.

Τηδὶν, ἴδε δέν.

Τηγανίζω=ψήνω ἐν τηγάνῳ.

Τίς καὶ συνηθέστερον τσὶ=τίς.

Τοξὰρ, τὸ, τόξον, τοξάριον τὸ τῶν λυρικῶν, τὸ δοξαροειδὲς ὄργανον τῶν τεχνητῶν, δι' οὗ διαλύουσι καὶ ἐξεγκοῦσι τὸν βάμβακα.

Τοῦφα, ἡ, ἀτμὸς (τύφος). Τουφίζω=ἐξάγω ἀτμὸν, ἐξατμίζομαι, καταλαμβάνομαι ὑπὸ ἀναθημιάσεων συμπεπυκνωμένων.

Ταχυγὰδ, τὸ, καὶ τολιγὰδ (-τυλίσσω)=ὁρμαθὸς χόρτων πλεκομένων ὡς τὰ σχοινία (παρὰ Κερασουντίοις· οἱ δὲ Τραπεζούντιοι) πᾶν ὅτι κυλινδροειδὲς, ἢ ἀλλεῖον ἐφ' οὗ τυλίσσουσι κλωστήν· τρὰ (ἡ) νῆμα, μῦτος.

Τρανὸς, ὁ, τρανὴ καὶ τρανέσσα, τρανότερος καὶ τρανώτερος,=μέγας, ἐπιφανὴς καὶ πρεσβύτερος. Τρανύνω=μεγαλύνω.

Τρανῶ (Κερασουντία) τηρῶ.

Τραπεζοῦντα, ἡ, Τραπεζοῦς.

Τραπεζονταίικον, τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα.

Τρ'σὺς, ὁ, τραχύς.

Τρεγὰλ (τὸ) τρωγάλιον (Κωτυορεῖς).

Τριβὸλ (τὸ) τρίβολος.

Τρίπολη, ἡ, Τρίπολις παράλιος τοῦ Εὐξείνου πόλις.

Τριγιμηνᾶς ὁ μὴν τοῦ τρυγετοῦ.

Τροπὰδ καὶ τορπὰδ, τὸ,=τροπάριον, μάθημα ὡρισμένον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου.

Τρυπὰν καὶ τουρπὰν, τὸ,=τρυπάνιον.

Τρυγὼν (τὸ) καὶ ἡ τρυγώνα=τρυγών.

Τρυοτὲρ καὶ τρυϊοτὲρ (τὸ) (=τρυγητήριον) ἐπίμηκες κωνοειδὲς κάλαθον, μεθ' οὗ ἀθροίζουσιν ἀπὸ τῆς ἀμπέλου τὰς βότρυς.

Τρυπαίνω=τρυπῶ.

Τσαραποῦλα, ἡ,=πυγολαμπίς.

Digitized by Google

Τσαραμπουλίζω=ἀμυδρῶς πως λάμπω.
Τσαραφίζω καὶ τσαρφουλίζω=σπαράσσω διὰ τῶν ὀνύχων.
Τσαρμουλίζω καὶ τσιρμαλίζω (ἐπὶ ἀνθρώπου)=διὰ τῶν ὀνύχων συνθλίβω.
Τσάτσαλα καὶ τσάτσαλον καὶ τσάτσαλον=γυμνά.
Τσατσὶν (τὸ) φρίγανον.
Τσατσοφωτίζω=ὑποφώσκω.
Τσαΰζω (ζα ἀΰω)=φωνάζω.
Τσαφίζω=ξέω διὰ τοῦ ὄνυχος.
Τσάχνεα, ἡ,=πάχνη.
Τσέπλιν (τὸ) καὶ τσέπλ (τὸ)=φλοιός.
Τσέπρα (ἡ)=λέπρα, καὶ
Τσεπρέας (ὁ) λεπρός.
Τσερίζω=ξεσχίζω.
Τσία (ἡ)=σπινθήρ.
Τσιμὰδ (τὸ) μυαλός.
Τσινακίζω=σπινθηρίζω.
Τσιτσὶν (τὸ) μαστός.
Τσιφὶν (τὸ)=εἶδος καμάρας.
Τσιχλιμῶ (τὸ) κατασυντεθλασμένον.
Τσιχλένω=κατασυνθλῶ.
Τσιχρίτες (ὁ) τέττιξ, ἀκρίς.
Τσουμίζω (—ἐκζωμίζω) θλίβω ἐξάγω τινὸς τὰ ζωμά.
Τσοῦχνα (ἡ) ὁμίχλη μετὰ πάχνης.
Τσουχνέας, ὁ,=ὁ διχβλητικός.
Τσουχνάζω (ἐκχνοιάζω) φλέγων ἀφαιρῶ ὅ,τι δήποτε χνούδια ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ προβάτου.
Τύραννα (τὰ)=βάσανα.
Τυραννησία (ἡ) ἡ τυραννία.
Τυραννίζω=βασανίζω.
Τύραννος (ὁ) δυνάστης.

Υ.

Ὑαλίζω=λάμπω ὡς ὕελος.
Ὑαλὶν (τὸ) ὕελος.
Ὑαλικὸν (τὸ) πᾶν ὑέλινον σκεῦος.

Digitized by Google

Ὑ α λ ι σ τ ε ρ ὸ ς (ὁ) ἡ ὑαλιστερέσσα, στιλπνός.
Ὑ π ε ρ α σ ί α (ἡ)=ὑπηρεσία.
Ὑ π ό μ ε ν ο ς (ὁ) ἡ ὑπομενέσσα=ὑπομονητικός.
Ὑ π ο τ ρ ο φ ί α (ἡ) ζωοτροφία.
Ὑ φ ὰ δ (τὸ) τὸ δι' ὕφανσιν νῆμα.
Ὑ φ τ ε ὰ ρ (τὸ)=πτυάριον, ὠμοπλάτη.

Φ.

Φ α γ α π ὸ τ (τὸ) φαγοπότιον.
Φ α γ ο υ ρ ί α (ἡ) τὰ πρὸς το φαγεῖν χρήσιμα.
Φ ὰ κ (τὸ)=φακή.
Φ α λ ο κ ά φ τ ω=ὀμφαλοκοπῶ.
Φ α ν τ α γ μ α (τὸ) πρόληψις.
Φ ά ν τ α σ μ α (τὸ) φαντασία οἴησις, ὑπερηφάνεια.
Φ α ρ ά γ γ ι α (τὰ)=φάραγγες.
Φ α ρ σ ώ ν ω=κατατάσσω τὰ σκεύη ἐν τῷ ἁρμαρίῳ.
Φ ε γ γ ε ά(ου)ο υ μ α ι=σεληνιάζομαι.
Φ ε γ γ ί τ ε ς (ὁ) (φεγγίτης) ὀπὴ κατὰ τὴν στέγην δι' ἧς καταλάμπεται ἡ οἰκία.
Φ έ γ γ ο ς (ὁ)=σελήνη.
Φ ε λ ε γ κ ά ζ ω=ὑποβάλλω ὑπὸ τὰ πλοῖα φελέγκια.
Φ ε ύ ω=φεύγω.
Φ ο υ μ ὰ λ (τὸ) τὸ πῦρ ὅπερ προσανάπτουσιν ἐν φούρνῳ.
Φ ο υ μ ί ζ ω=κακιώνω περί τινος (φυμίζω).
Φ ο υ μ ι ξ έ α ς, ὁ φυμίζων πολὺ ἤτοι κακιώνων.
Φ ο ῦ σ κ α (ἡ) πᾶς καρπός.
Φ ρ ά ζ ω=περιφράζω διὰ φράκτω, φιμώνω.
Φ ρ α κ τ ὴ (ἡ), φράκτης, περίφραγμα.
Φ ρ α κ α λ ί ζ ω, παρέργως σαρώνω.
Φ ρ υ γ α ν ί ζ ω, καταλυπῶ, καίω.
Φ τ ά ν=φθάνω· ἔτι ὡριμάζω καὶ μάλιστα τὸ παθητικὸν φτάσκουμαι ὅθεν φτασμένος=ὥριμος.
Φ τ ε ί ρ α (ἡ) φθεῖρα. ψεῖρα.
Φ τ ε λ ὶ δ (τὸ) πτελέα·
Φ τ ε ρ ν ί ζ ω καὶ φτερνί(σκ)ουμαι καὶ φτείρμαμαι=πτερνίζομαι.

Digitized by Google

Φτερὸν (τὸ) πτερνὶς, εἶδος χάρτου.
Φυσετὸς (ὁ) ῥεῦμα ἀέρος σφοδρόν.

Χ.

Χαβσὰλ (τὸ) ἀσβόλη, ἡ σκόνη τῶν ἀνθράκων.
Χαλασμονὴ (ἡ) χαλασμὸς, καταστροφή.
Χαλέκεα (Χαλδαϊκὴ καὶ Κεσασουντικὴ) (τὰ) χάλυκες.
Χαλεπὸς, ὁ, χαλεπέσσα, δύσκολος, δυσχερὴς, δύστροπος, δυσπάρυφος καὶ κατηφής.
Χαλετιμία (ἡ) μικροπρέπεια, ἐξευτελισμὸς, ἐκφαύλισις, τιμῆς χαλασμός.
Χαλετιμί(σκ)ουμαι ἐξευτελίζομαι, χαλετιμίζω, χαλετιμισμένος.
Χᾶμαι, ἀπόλλυμαι, χάνομαι, χάνω, χαμένος, ἄθλιος, χάθητι καὶ χάθετι.
Χαμελετάος (ὁ) μυλωνᾶς.
Χαμαιλέτα (ἡ) μῦλος.
Χαμελασέα καὶ χαμελέα (ἡ) χαμαιτοπία, τὰ χαμηλά.
Χαμνία (ἡ)=νόσος θανατηφόρος, τύφος.
Χαμνίζω=ἀχαμνώνω. (παθητ. χαμήσκουμαι=ναρκοῦμαι, νωθροῦμαι.
Χαμόμηλον (τὸ)
Χαμοῦφτα (ἡ) εἶδος ἀνδράχνης μαλακωτέρας, (λεπτοτέρας, ἐπιμηκεστέρας, γλυκυτέρας) φράγουλον.
Χανταρεύω, διὰ τῶν ~~ὀνύχων ἀκέρπω~~ (σπαράσσων).
Χαντσεύω, φλογίζω.
Χὰρ (τὸ)=χάρισμα, δῶρον· τῷ χάρεα.
Χαρὰ (ἡ) ἡ ἐν γάμῳ εὐωχία.
Χάρη (ἡ) χάρις, εὐεργεσία, προτέρημα.
Χαρίζω=δωρῶ· τὸ ῥηματ. χάρισμαν.
Χ[redacted]ρος (ὁ) (=χάρων), θάνατος.
Χαρχαντέρα (ἡ) =φάρυγξ, οἰσοφάγος.
Χαρχαρίζω=σφαδάζω, ἐκβάλλω χαρχαρίζοντα ἦχον ἀπὸ τοῦ φάριγγος.
Χασεύω=θερμαίνω τι ἐν ζέοντι ὕδατι.
Χασούρα (ἡ) σύγκαμα.
Χασουρεύω=φέρω συγκάματα.
Χασόφυλλον (τὸ)=~~μαραμένον~~ (ὑπὸ τοῦ ἡλίου) φύλλον.

Digitized by Google

Χ α τ α λ έ α ς (ὁ) νήπιος.
Χ ά τ α λ ο ν (ἀταλὸν) (τὸ), νήπιον, παιδίον.
Χ α χ α υ λ ε κ έ α ς (ὁ) καὶ χαχαυλέκος, ἡ χαχαυλεκοῦ, = χαῦνος, νωθρὸς, ναρκωμένος.
Χ ε ι ρ ό β ο λ ο ν (τὸ) καὶ σερόβολον, δράξ.
Χ λ α ν τ α ρ ί ζ ω = ζεσταίνω.
Χ λ ο α σ έ α (ἡ) καὶ χλοὴ = χλόη.
Χ ο ι ν ί κ ο ν (τὸ) μέτρον χωρητικότητος.
Χ ο λ ε ά ζ ω = ποιῶ τινα χολοῦσθαι.
Χ ό λ η (ἡ) χόλη, κότος καὶ ὀργή.
Χ ο ν τ ρ ο γ ο ύ λ ς (ὁ) ἡ χοντρογουλοῦ, ὁ ἀδηφάγος.
Χ ο ν τ ρ ό λ α λ ο ς (ὁ) ἡ χοντρολαλοῦσα καὶ χοντρολαλοῦ.
Χ ὸ ρ (τὸ) τοῦ αὐγοῦ ὁ κρόκος.
Χ ο ρ ο λ α γ χ ε ύ ω = χοροπηδῶ.
Χ ο υ λ ι ά ρ (τὸ) κόχλος, κουταλάκιον· τὸ ὑποκοριστικὸν χουλιάρι-τσα καὶ χουλαρόπον.
Χ ο υ λ ε ὸ ς, χουλέσσα, χουλεὸν, = θερμός.
Χ ο υ λ ώ ν ω = θερμαίνω.
Χ ο υ ρ τ ᾶ δ α (ἡ) = οἰσοφάγος.
Χ ό χ ο ρ ο ς (ὁ) χόρχορος = ἄγελις, γλαύξ.
Χ τ ῆ ν ο ν (τὸ) ἡ ἀγελὰς, ἡ βοῦς.
Χ τ ί ζ ω = κτίζω, οἰκοδομῶ.
Χ τ ι σ ό ν α (ἡ) = οἰκοδομή.
Χ ώ ρ ε τ α ς (ὁ) χωρέτης = χωρικὸς
Χ ω ρ ά τ ζ α λ ο ν (τὸ) ὄρια ἢ ὑψηλότερα ἀκρωρεία χωρίου.

Ψ.

Ψ α λ α φ ῶ = ζητῶ, ἐπαιτῶ.
Ψ α ρ δ ά λ (τὸ) καὶ ψαρδὰλ = ὀψαρέλαιον (ἡ ψαρέλαδον).
Ψαρλαδερὸν (τὸ) = δοχεῖον ὀψαρελαίου.
Ψ ί λ κ ι ο ς (ὁ) ἡ ψίλκεσσα, τὸ ψίλκιον καὶ τὸ ψιλὸν = μικρὸς, ψιλός.
Ψ ι ρ ο λ έ α (ἡ) ποῦ ψιλὸν πρᾶγμα.
Ψ ύ χ ο ς (ὁ) = π υ ρ ε τ ό ς.
Ψ ω μ ὶ ν (τὸ) ἄρτος τὸ ὑπηρετικὸν ψωμόπρον.
Ψ ω μ ε ζ η τ ῶ — ἐπαιτῶ δι' ἄρτον.

Digitized by Google

'Ω β ὸ ν καὶ ὠβγὸν=ὠὸν αὐγόν.
'Ω μ ὶ ν (τὸ) ὦμος.
'Ω μ ο π λ ά τ ε α (ἡ) ὠμοπλάτη.
'Ω ρ ι μ ο ς (ὁ) ἐνῆλιξ.
"Ω τ ί ο ν (τὸ) οὖς.
Ω ὑ γ ὸ ν καὶ ὠβὸν=ὠόν.

Digitized by Google

Digitized by Google

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ.

Ἡ Α. Ἐξ. Σουὰδ Μουχλὶς Πασσᾶς Σώμ. 10
Ἡ Α. Ἐκλ. Δ. Γενίδουνιας Μοαβίνης » 4
Ἀλ. Μασινὶν πρόξενος τῆς Ῥωσσίας. » 6
Γ. Μάρτυρ πρόξ. τῆς Αὐςρ. » 4
Ι. Μεταξᾶς ἰατρὸς » 10
Ι. Νικολαΐδης » 3
Ι. Μασαούτης » 12
Θ. Σπαθάρος πρόξενος Ὀλλανδίας » 6
Γ. Καρβουνίδης » 5
Π. Κακουλίδης » 5
Ν. Σιργιαννίδης. » 5
Α. Πατρώνης » 5
Πλ. Ν. Παρασκευᾶς » 4
Π. Λ. Λουτράρης » 4
Ι. Ἀντωνιάδης » 4
Γ. Κακουλίδης » 3
Γ. Ξενοφωντίδης » 3
Γ. Χ. Κ. Εὐφραιμίδης » 6
Κ. Α. Θεοφύλακτος » 2
Ἀγ. Πυργιώτης » 2
Σ. Ν. Σιργιαννίδης » 2
Χρῆστος Σεράσης » 2
Θωμᾶς Η. Θωμαΐδης » 1
Π. Π. Αὐγερινὸς »
Γ. Γιαννηκαπάνης »
Γ. Παππαδόπουλος »

Ὁ Παν. Τραπεζοῦντος Κὺρ Κωνστάντιος Σώμ. 10
Τὸ Σεβαστ. Συμβούλιον τῶν Σχολείων »125
Η ἐπὶ τῶν σχολείων ἐξωτερικὴ ἐπιτροπή. » 10
Παπᾶ Ἐλευθ. Ξυφιλίνος » 2
Ὁ τοῦ Ἀγ. Τραπεζοῦτος οἰκονόμος Π. Ι. Λευΐτης » 4
Παπ. Δημ. Ν. Λευΐτης » 1
Ὁ Πρωτοσύγγ. Γεράσιμος » 2
Παπ. Γεώργ. Λευΐτης » 1
Πρωτοϊερεὺς Δ. Τζακρίδης » 2
Παπ. Κυριάκ. Πνευματικὸς » 1
Παπ. Γεώργης τῆς Ἁγίας Μαρίνης ἐφημ. »
Παπ. Κωνστ. Φωτιάδης »
Παπ. Ιωάννης Κοφίδης »
Παπ. Γεώργ. ἐφημ. τῆς Μονῆς Θεοσκέπτου »
Παπ. Ἐλευθ. Ζωγράφος »
Παπ. Ἀν. ἐφημ. Ἐξωτείχων »
Παπ. Βασ. ἐφημέρ. Ἁγ. Γεωργίου »
Παπ. Βασ. ἐφημ. Κογκᾶ »
Παπ. Θεόδ. ἐφ. Ἀργαλιοῦ.
Παπ. Γεώργ. ἐφημέρ. χωρίου Χότζης »
Παπ. Γεώργ. Λευΐτης ἐφημ. Κογκᾶ »

Digitized by Google

Γ. Δ. Κοκκινίδης Σώμ. 1
Σ. Γ. Παχαλόπουλος »
Θεμ. Εὐφραιμίδης »
Π. Καλλιφατίδης »
Ἀθ. Ι. Ἀθανασιάδης »
Χ. Παν. Τερζώπουλος »
Γ. Σειρινόπουλος » 3
Ι. Π. Κανδύλης » 2
Δ. Κωνσταντινὼφ » 8
Α. Γ. Κυτρίδης » 3
Β. Φυλλίζης » 3
Αν. Φυλλίζης » 2
Θ. Σ. Θεοφύλακτος » 1
Εὐανθ. Θ. Σ. Θεοφυλάκτου »
Π. Α. Θεοφύλακτος »
Π. Α. Τεζαπίδης » 2
Χ. Η. Σρυλιάδης » 2
Π. Δυμνηνὸς » 2
Ε. Δυμνηνὸς » 2
Α. Ζανιχήτης » 2
Χ. Κ. Γαληνὸς » 1
Χ. Κωνς. Κυπρίδης »
Κυργιάκος Μαυρίδης » 2
Αν. Μ. Μαυρίδης » 2
Π. Ξανθόπουλος » 2
Α. Εὐσταθιάδης » 1
Π. Καλλιφατίδης »
Π. Δ. Ζαροκοίλης »
Γρ. Καρπόζηλος » 1
Π. Παρηγόρης » 2
Θ. Κ. Παρηγόρης » 5
Η. Ν. Κανδύλης » 1
Ἡ Ἱερὰ μονὴ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου Περιστερᾶ » 5
Ἡ τοῦ Ἁγ. Ἰωάν. Βαζελῶν » 5
Ἀδελφοὶ Α. Λεοντίδαι » 1
Μιχ. Ἐλευθ. Μουσαβίδης »
Χ. Σάββας Μακρόπουλος »
Ἀσλανίδης »
Ἀνδ. Π. Πουρσανίδης »

Παπ. Εὐς. ἐφημ. χωρίου Ρίμουλᾶ Σώμ. 1
Ἀπόστολος Ἱεροδιάκων Ὑπαπαντῆς »
Ἡ Ἱερατικὴ ἀδελφότης Μέριμνα » 3
Τὸ ἀναγνωςήρ. Ἐξωτείχων » 1
Κ. Γ. Παππαδόπουλος »
Χ. Ι. Κινιπέκολου » 2
Σταῦρος Κουκουλίδης » 1
Π. Παυλίδης »
Θεόδ. Παπαδόπουλος »
Ἀδελφοὶ Ζιζανέτζου »
Θεμ. Αὐγερινὸς » 3
Γ. Ζαϋφίδης » 3
Π. Ἀκρίτας » 2
Ἀναστ. Ἀλβανὸς » 1
Τριαντ. Τριανταφυλλίδης »
Α. Τριανταφυλλίδης » 5
Μάβης Παφουτζίνης » 2
Ι. Ξανθόπουλος » 1
Ι. Πικετρόπουλος »
Αναςτ. Ἀλχαζῆ ἐκ Ζησινὰ »
Σάββας Γεωργίου ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους »
Πέτρος Πετρόπουλος » 2
Κωνς. Ὀρφανίδης » 5
Χ. Δ. Κυτρόπουλος » 1
Στέφ. Τριανταφυλλίδης »
Παναγ. Βακαλόκαυλος » 2
Δημ. Κασφίκης » 4
Γ. Δομνηνὸς » 2
Ι. Μαρέγκος » 2
Π. Μπογιατζίδης » 4
Α. Ι. Μίλεσρις »
Πέτρος Σιδηρόπουλος »
Γ. Ρικάρδος »
Ἰωάν. Ἀνδρεάδης »
Νικόλαος Πετρίδης
Σπυρίδων Σ. Λαζαρίδου.

Παρασχευᾶς Ἠλ. Παυλίδης Σώμ. 1
Γ. Παλασίδης Κερασσοῦντ. »
Παν. Χ. Μεταξόπουλος »
Ν. Ε. Τριανταφυλλίδης »
Χ. Γ. Παππαδόπουλος »
Σρηστ. Γ. Παππαδόπουλ. »
Χριστόφ. Π. Ἀσλανίδης »
Δ. Κ. Λεοντίδης »
Κ. Γ. Παππαδόπουλος »
Δ. Στεφ. Μεταξόπουλος »
Ἀδελφοὶ Καπαγιανίδαι »
Π. Κογκαλίδης »
Ἀδελφοὶ Ι. Μεταξᾶ »
Ν. Τερζόπουλος »
Γ. Ν. Ξενίδης »
Α. Μάνσων »
Μ. Ῥῆγας »
Μ. Ἰορδανόπουλος. »
Καπιτὰν Μ. Γεωργιάδης »
Ἀμαλ. Α. Καταρτζίδου »
Εὐανθία Α. Τερζοπούλου »
Λάζαρος Ἀμίρογλου »
Γ. Γουλωνίτης »
Ι. Π. Λογγινίδης. »
Παρ. Ζζανισίτης »
Ἀχιλλεὺς Ἀσλανίδης »
Π. Δημ. Πιπερόπουλος. »
Ἀριστομ. Γραμματικόπουλ. »
Χρῆστος Ἀλεξιάδης »
Σ. Κ. Πουπουλίδης »
Ν. Γ. Περσόπουλος Κρωμν. »
Χ. Πρόδρομος Γούναρης »
Μ. Γ. Μιχαηλίδης »
Ν. Γ. Ἀμοιρίδης »
Ι. Α. Μαυνίδης »
Μ. Α. Αὐξεντίδης. »
Ἐλευθ. Α. Σαλωνεικίδης »
Κ. Χ. Ι. Τριπολίτωφ. »
Π. Α. Αὐξεντίδης »
Π. Χ. Ἐλ. Μεταλλείδης »

Χρ. Ἐλευθ. Σαλωνεικίδης Σώμ. 1
Κ. Χ. Ἀντωνιάδης. »
Π. Α. Παππαδόπουλος »
Παντελεήμων Λαμπριανίδης »
Ἰωσὴφ Χαραλάμπους »
Ἰσαὰκ Πασαλίδης »
Γεώργιος Γαράλης. »
Κ. Ἰωακειμίδης. »
Στυλιανός Ε. Περσίδης »
Παῦλος Παυλίδης »
Σάββας Νικ. Παναγιωτίδης »
Γεώργ. Θ. Κεφαλίδης »
Χρῆστος Δ. Χρυσοστομίδ. »
Δ. Ψιμπλινίδης »
Ἀδελφοὶ Ἀμοιρίδαις »
Π. Ἰωάννου »
Ι. Ι. Τζαρμουρτζόγλου » 2
Σ. Τσαρμουρτζόγλου » 1
Φίλιππος Γεροντίδης »
Μεχμεταλῆ Χισεῒν ρεΐζ. »
Ὁ Ἑλλογ. Σ. Λεβίτης »
Παπ. Παντελε. Παπ. Γεωργ. ἐφημ. τῆς ἐν Σαντᾷ ἐνορ. ἁγ. Χριστοφόρου. » 2
Ἠλίας Παπ. Χριστοφόρου » 1
Εὐστάθ. Ἰορδάνου »
Λαμπριανίδης Πατρώνης »
Χρῆστ. Ἀνδρέα Πουργάνωφ »
Γ. Χ. Σινδόνης »
Β. Χ. Γ. Κυργιακίδης »
Ι. Η. Φρανκουλάτης »
Χ. Δ. Ἰωακειμίδης »
Ι. Γ. Ἀργυρόπουλος »
Γ. Π. Χιονάκης »
Δανιὴλ Ξιφιλῖνος »
Ν. Παππαδ. Κρωμνιώτης »
Γ. Π. Φιλιππίδης »
Ι. Δ. Μάβογλους »
Γ. Μιλωνίδης »
Δ. Χ. Κ. Παπαγασαριάδης »

Digitized by Google

Δ. Ἀργυρόπουλος	Σώμ.	1
Κ. Περσίδης	»	
Ἀδελφοὶ Βελισσαρίδη	»	
Ι. Σαραντίδης	»	
Λ. Μουρατίδης	»	
Ν. Δ. Ἀλεξιάδης	»	
Ἐπ. Π. Αὐγερινὸς	»	
Ἐλ. Γ. Κακουλίδης	»	
Ν. Δ. Τζαρτζίδης	»	
Π. Βακαλόπουλος	»	
Μ. Δ. Αὐγερινὸς	»	
Γ. Δ. Γανυμίδης	»	
Δ. Μ Σαρασίτης	»	
Χ. Χαράλαμπος Χ. Κ. Μουγενὼφ	»	
Συμεὼν Σ. Πουρσανίδης	»	
Γ. Χ. Γρηγοριάδης	»	
Ι. Κολάσης	»	
Χ. Ι. Ἀποστολίδης	»	
Ι. Λαγινόπουλος	»	
Γ. Παππαδόπ. Ζουντουρίδης	»	
Ν. Δ. Καρυοφύλλης	»	
Ἰορδ. Πασσαγιάνωφ	»	
Πέτ. Μιχαηλίδης	»	
Παρ. Ν. Καλλιβάζης	»	
Ἰωάνν. Ἠλιοὺ	»	
Α. Σ. Κυτριανίδης	»	
Ματθ. Παθ. Ἰωάννου	»	
Διαμαντ. Λ. Εὐφραιμίδης	»	
Ἀγαθ. Π. Ξανθόπουλος	»	
Νικόλαος Θεοδώρου	»	
Ἀνας. Ι. Ἀδαμίδης	»	
Χ. Γ. Μακρύδης	»	
Χ. Γ. Λευΐτης	»	
Γ. Ι. Λεοντίδης	»	
Εὐγένιος Κυρίλλου	»	
Χαράλ. Ι. Ζαφειρίδης	»	
Δ. Κ. Λιπηρίδης	»	
Ψ. Γ. Σειρινοπούλου	»	
Ἀγαμέμνων Ε. Κανδύλης	»	

Ι. Γ. Κλάδος	Σώμ.	1
Δ. Π. Λαμπρίδης	»	
Πολυχρ. Α. Τζαγαρίδης	»	
Λ. Γδ. Γραμματικόπουλος	»	
Γ. Ἀσβεστόπουλος	»	
Ι. Ν. Κτενίδης Βιβλογραφ	»	
Κ. Ι. Καππίδ. Σουρμενίτης	»	
Παντ. Κωνς. Φωκαΐδης	»	
Μ. Παππαδόπουλος	»	
Παπ. Ι. ἐφημέριος Μετοχείου Παναγίας	»	
Σταῦρος ὁπλοποιὸς	»	
Κ. Ι. Νάβασας	»	
Ἡ ἀδελφότης Κρωμναίων	»	
Θεόδωρος Γ. Τυκτόπουλος	»	
Ι. Ε. Εὐμηρίδης	»	
Ἀριστοκλῆς Γ. Σουλιάδης.	»	
Ἑρμόφιλος Π. Σουλιάδης	»	
Μιλτ. Π. Παππαδόπουλ.	»	
Τιμόθεος Κτενίδης	»	
Ι. Χ. Παππαδόπουλος	»	
Ἀθαν. Π. Τριφτανίδης	»	
Π. Κ. Καλτζῆ	»	
Χ. Κ. Κυτρίδης	»	
Λ. Μακρίδης	»	2
Α. Χ. Μ. Μελίδης	»	2
Ἡ Μονὴ Σουμελᾶ	»	3
Ὁ ἡγούμενος	»	2
Ὁ προϊγούμενος	»	1
Ὁ σκευοφύλαξ Νικόδημος	»	2
Ὁ ἐπίτροπος Ἰωαννίκιος	»	2
Γρηγόρ. Ἱερομόναχος	»	1
Παΐσιος Ἱερομόναχος	»	
Οἱ ἐφημέρ. τῆς αὐτῆς Μονῆς	»	
Γρηγόριος καὶ Τιμόθεος	»	2
Γεράσιμος Μοναχὸς	»	1

Ἐξαρχία

ΣΑΝΤΑΣ.

Οἱ αἰδεσιμώτατοι

Digitized by Google

Κοσμᾶς ἱερεὺς σώμ. 1
Χατζὶ Χαράλαμ. ἱερεὺς »
Α. ἱερεὺς χατζὶ Λαμπρινοῦ »
Κ. ἱερεὺς Λαμπριανίδης »
Παππα Παντελῆς ἱερεὺς »
Κ. ἱερεὺς Ἰσπὶρ »
Γ. ἱερεὺς Μωϋσιάδης »
Παῦλ. ἱερεὺς Χριστοφόρου »
Δ. ἱερεὺς Καϊταλίδης »
Παππαδ. Παντελῆς ἱερεὺς »

Οἱ Κύριοι

Σπυρίδων Ἀλληλοδιδάκτης »
Χαράλαμ. Τζαντεκίδης »
Ἡλίας Παππαδόπουλος »
Ἰσαὰκ Ἀβραὰμ »
Χαράλαμ. Παρμαξουζίδης »
Χαράλαμ. Γιαμὰκ »

Ἡ Ἐξαρχία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Χωρίου Δουβερᾶ.

Σάββας ἱερεὺς »
Πάπ. Ἰωάν. Παππαδόπουλ. »
Εὐθύμ. Γ. Ἀλληλοδιδ. »
Νικόλαος Ταλέας »
Γεώργιος Ταλέας »
Κωνσταντ. Σαβουλίδης »

ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΟΣ.

Ἀδελφοὶ Κωνσταντινίδαι » 4
Κωνσ. Χ. Πισσάνης » 1
Ἰωάννης Δ. Νεόφυτος. »
Ι. Γ. Βαλαβάνης »
Ἐλευθέριος Τ. Κούσης »
Λάζαρος Μωσαΐδης »
Ἐλευθ. Ν. Ἐλευθεριάδης. »
Γρηγόριος Δ. Παπαδόπουλ. »
Χ. Θ. Ἑρμείδης »
Μιλτιάδης Κ. Παυλίδης »
Γ. Π. Παλασσίδης »

Ἀλέξ. Κ. Κυπριώτης Σώμ. 1
Κυριάκ. Ἀντ. Κυφίδης »
Χαράλαμπ. Κ. Καπνᾶς »
Γ. Β. Ἀργυρόπουλος »
Πολυχρ. Ι. Εὐκαρπίδης »
Ν. Ι. Σανταλίδης »

ΟΡΔΟΥΣ

Ὁ Ἑλληνοδ. Κωνσταντ. Ι. Σαβουλίδης »
Χαράλαμ. Κανεὺς »
Κυριάκος Βαλαβάνης »
Ν. Ἰωσηφ Τυπάλδος ἀρχιτέκτων »
Σάββας Σ. Ψωμάδης »
Πέτρος Ὀβανὲς Ἐριάσογλου »
Ν. Λ. Παλιάδης »
Παῦλ. Παντελ. Ῥετζη Ἐθνάρχης »
Κ. Κοσμίδης Ἔξαρχος »
Παναγ. Χ. Γρηγορ. Ἐθνάρχ. »
Ν. Δ. Ἀμούτσιας »
Ὁ τοῦ Ἁγ. Νεοκαισ. Πρωτοσύγγελλος καὶ Ἀρχιμανδρίτης Δωρόθεος »
Παῦλ. Χρυσοχόος »
Ἰωάνν. Κοσμᾶ »
Σάββας Κανταρτσῆς »
Γεώργ. Ἀλεξανδρείδης »
Παναγ. Πολυχρονιάδης »
Εὐτυχία ἐργοστάσιον οἰνοπνευμάτων »
παντελεήμ. Σ. Ψωμιάδης »
Θεόδωρος Ζαζόπουλος »
Ὁ Αἰδεσιμώτατος παπᾶ Νικόδημος »

ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ.

Ἰωάν. Ἐλευθεριάδης. »
Λάζαρος Κ. Μολεύς. »

Digitized by Google

Γεώργιος Ι. Σαράφης Σώμ. 1
Ἐπαμινώδας Μαυρίδης »
Σόλων Μαυρίδης »
Παναγιώτης Κυριακίδης. »
Ἰω. Γ. Ἔξαρχος. »
Θεόδωρος Κυριακίδης »
Κωνστ. Παπαδόπουλος »
Ελ. Ἀντωνιάδης. »
Κωνστ. Δημητρίου »
Λάμπρος Λαμπριανίδης »
Ἠλίας Χ. Κυριάκου. »

ΑΡΓΥΡΟΠΟΛΕΩΣ.

Ὁ Παν. Ἅγ. Χαλδίας » 4
Χ. Κ. Χ. Ἰωανίδης »
Α. Ι. Βαφιάδης »
Ι. Χ. Θ. Ἀκροτόπουλος »
Ἰωακεὶμ Ὀνουφρίου »
Μουρὰτ Κζριακίδης »
Νικόλαος Χ. Σ. Ζωγράφος »
Ἡ ἑλλ. Σχολ. Ἀργυρουπόλ. »
Π. Χ. Θεοδ. Θωΐδης »
Γεώργ. Χ. Ὑφαντόπουλος »
Χαρ. Γρ. Τουμιζί. »

ΚΡΩΜΝΗΣ.

Τῆς Ἱερ. Μονῆς Χουτουρᾶ »
Ὁ Καθηγούμενος τῆς αὐτῆς μονῆς Κ. Κύριλλος. »
Ὁ Πανοσ. Ἀμβρόσ. Ἱερομόν. »
Ὁ » Λεόντιος Ἱερομόναχος »
Παν. Ι. Κοντοζῆς »
Δημ. Κ. Κιδωνίδης »
Ἀνδ. Ι. Γουρίδης »
Παν. Κ. Βιόπουλος »
Εὐστ. Μ. Λύκονος »
Χρῆστος Ι. Δαμιανοῦ »
Ἀβραάμ Ἀθ. Τσιρίδης »
Ἰωαννης Κ. Μουρατίδης »

Μιχαὴλ Π. Καρτσαλίδης »
Νικόλαος Χ. Μουρατίδης »
Κωνστ. Ἰορδάνου. »
Γεώργιος Π. Ἀηδονίδης »
Εὐστ. Κωνσταντίνου. »
Στυλιανὸς Γ. Μασχαλίδης »

ΟΙΝΟΗΣ.

Ὁ Νεοκαισαρ. Μελέτιος » 4
Ἰωάνν. Ἐμμ. Λαμπαδῖνος » 1
Παρασκ. Στεφ. Γιαγίδης »
Ε. Γ. Λαμπρίδης »
Ι. Κ. Γιάντσος »
Ι. Β. Γρεγγίδης »
Γ. Ε. Μεϊμαρίδης » 2
Γ. Ε. Γιάβρης » 1
Κ. Χ. Κασανούδης »
Χατ. Ἀθανασ. Κυριάκου Σιναπλόγλου »
Γεώργ. Τζῆμος »
Χατζὶ Γεωργ. Φιλιππίδης »
Ἀνέσ. Ἰωάν. Εὐγενείδης »
Χατζὶ Κωνσ. Παπαδόπουλ. »
Ἀλέξ. Συνέβουκις »
Χαράλαμ. Ἐλευθεριάδης »
Κυριάκος Μεϊμαρίδης »

Σταῦρος Χ. Π. Λαμπρίδης »
Ἰωάνν. Λαζαρίδης »
Γ. Δ. Κομνηνὸς Τραπεζούντιος Νεοκαισαρείας »
Ἀρ. Α. Δαμασκινὸς » 2

ΑΜΙΣΟΥ.

Ὁ Σεβ. Ἁγ. Ἀμασίας Κ. Σωφρόνιος » 6
Δημοσθ. Παπαδόπουλος » 1
Ν. Σισμάνης »
Χαράλαμ. Δ. Ζιβᾶς »

Digitized by Google

Κωνσταντ. Πορτοκαλίδης Σώμ. 1

ΠΛΑΤΑΝΩΝ.

Γεώργ. Ἠλ. Ἰωακειμίδης » 2
Ἰωάνν. Ἰωακειμίδης » 3
Παναγ. Ἰωακειμίδης » 1
Γ. Ἰωακειμίδης »
Χρῆς. Ἰωάν. Ἰωακειμίδης »
Κ. Γρ. Ἀνθόπουλος »
Ι. Γ. Ποστανίδης »
Γ. Σάββογλις Μαυρογένης »
Γ. Δ. Γιαχνικαπάνης »
Γ. Δ. Ἀντωνιάδης »
Νικόλαος Ἐμμανουηλίδης »
Λ. Γ. Στεφανίδης »
Δημοσθ. Δημ. Ἀδελφίδης »
Γ. Ι. Μαυρόπουλος »
Ι. Π. Παπαδόπουλος »
Γ. Σπ. Κυπριανίδης »
Κ. Γ. Κονταλίδης »
Γ. Ε. Κουσόγλους »
Χρηστ. Γ. Ἀντωνιάδης »
Παναγ. Χρ. Φούλογλις »
Ι. Φραγγουλάνδης » 2
Γ. Χ. Παπαδόπουλος » 1
Στυλιαν. παπ. Ἐλευθερίου »
Σολομὼν Ὑψηλάντης »
Ἀδὰμ Ἀλβανὸς »
Στέφ. Κωνσταντινίδης »

Οἱ ἐν τῷ χωρίῳ Ἀτακοσμίῳ τῆς Καυκασίας φυλῆς παρεπιδημ. φιλόμ. Ἕλληνες.

Δ. Ἰωακειμίδης »
Δ. Μ. Ἰωακειμίδης »
Δ. Ἀλ. Μαυροειδῆς »
Παρασκ. Ἰωάν. Ἀβραμίδης »
Ἀγγελ. Γ. Καλλιανίδης »

Δημ. Ἠλ. Κανδηλίδης Σώμ. 1
Λουκᾶς Πασχαλίδης »
Α. Ι. Κοκκώνης »

ΡΙΖΑΙΟΥ.

Ι. Γ, Καλλαντίδης »
Π. Κ. Σαλβαρίδης »
Ἰωάννης Ν. Καλλαντίδης »
Καραφοὺλ Ι. Καλλαντίδης »
Θ. Γ. Ἀφουξενίδης »
Ἰωάννης Ε. Ἐλευθεριάδης »
Λάζαρος Γ. Συρανίδης. »
Νικόλαος Ι. Χαμουρᾶς »
Παπ. Παναγιώτ. ἐφ. τοῦ Ἀρχιστρατήγου. »
Δημ. Παναγιώτου »

ΣΟΥΡΜΕΝΩΝ.

Χαραλάμπ. Ι. Δημητριάδης. »
Παντελεήμ. Δημητριαδης »
Παῦλ. Ν. Δημητριαδης »
Παπ. Γεώργιος ἐφημέριος τῆς Μονῆς τοῦ ἁγ. Γεωργίου »
Ἡ σχολὴ τοῦ ἁγ. Γεωργίου »
Ἰορδάν. Παντελεήμ. Χ. Κωνσταντινίδης »
Ν. Χ. Γ. Χ. Κωνσαντινίδης »
Η. Χ. Κωνσταντινίδης »
Ι. Χ. Παπαδόπουλος »
Παναγ. Χ. Παπαδόπουλος »
Ι. Ν. Χαρτόπουλος »
Γ. Α. Καπασακελίδης »
Χ. Π. Σταυριανίδης »
Κ. Χ. Θεοδώρου »
Γ. Κ. Ξανθόπουλος »
Χρηστοφ. Ι. Χ. Κωνσταντιν. »
Προθιερεὺς Σουμένων Νικόλ. »
Παπ. Ἠλίας πνευματικὸς »
Παπ. Κωνς. Σαϊνίδης. »

Ἡ φιλόμουσος Ἑλένη	Σώμ.	1
Τὸ ἐν Σουρμ.νεοσυς.ἑλ.σχολ.	»	2
Ὁ διδάσκ. Ι.Ν.Παπαδόπουλ	»	1
Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ		
Γαβρ. Κ. Παπαδόπουλος	»	
Σταυριανὸς Π. Παπαδόπουλ	»	
Μ. Ν. Παπαδόπουλος	»	
Θεόδωρος Ἰωάννου	»	
Σταυριανὸς Παναγιώτου	»	
Γεώργιος Παναγιώτου	»	
Παναγιώτης Κωνσταντίνου	»	
Παντελεήμων Παναγαγιώτ.	»	
Παναγιώτης Χ. Ἰωάννου	»	
Πέτρος Κωνσταντίνου	»	
Οἱ φιλόμουσοι Κύριοι		
Π. Κουτσόγουλις	»	
Χρῆστος Δ. Ἰωακειμίδης	»	
Ἰορδάνης Γ. Τραπεζούντιος	»	
Ἰορδ. Χρυσοστομίδης	»	
Ἀναστάσιος Μουρούτζης	»	
Βασίλειυς Βασιλειάδης	»	
Ἰωάννης Πανιτσίδης	»	
Κωνσταντῖνος Κουμουλίδης.	»	
Χ. Ν. Μουμουλίδης	»	

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὁ Μ. Πρωτοσύγγελος Εὐς. Κλεόβουλος	»	2
Ὁ Μέγας Λογοθέτης Σ. Ἀριστάρχης	»	2
Ὁ Καπουκεχαγιᾶς τοῦ Οἰκουμ. Πατριάρχ. Σ. Ἰωαννίδ.	»	1
Ιωακ. Κοκκώνδης	»	
Δορόθ. Ἱεροδιάκονος	»	
Γ. Φουρτινιάδης	»	
Γ. Πυλάδης	»	3
Γερμανὸς Ἀφθονίδης Συναίτης	»	1
Χριςίνη Γ. Ζαρειφοπούλου	»	4
Ἀγλαΐα Δ. Νεοκόσμου	»	2
Σοφία Γ. Κακουλίδου	»	2
Σοφία Π. Καραγιαννίδου	»	2
Ἀθηνᾶ Η. Κωνσταντινίδου	»	2
Ἀθηνᾶ Κ. Ψωμιάδου	»	2
Κ. Σ. Ψωμιάδης	»	2
Ἀνδρ. Νομικὸς	»	1
Κ. Τομυρίδης	»	
Ι. Κωνσταντινίδης	»	
Ι. Φ. Γκίκας	»	
Ἐπ. Σπηλιοτόπουλος	»	
Ζαχαρίας Ἀλεξανδρίδης	»	
Ν. Δ. Γανημίδης	»	
Π. Κυριακίδης	»	
Δ. Κολάσης	»	
Ι. Δ. Συράσης	»	
Κ. Χ. Θεοχαρίδης	»	
Γρ. Κ. Σαράφογλους	»	
Ἰωάν. Κομνηνὸς	»	
Α. Ν. Βλασίδης	»	
Α. Σ. Ῥωσσάκης	»	
Εὐστ. Καραβίας	»	
Δ. Η. Ἀναστασιάδης	»	
Δ. Σεράσης	»	
Α. Ἀλεξόπουλος	»	
Γ. Σεϊτανίδης	»	
Σταῦρ. Λαμπίκης	»	
Δ. Ἰωαννίδης	»	
Κ. Γρηγοριάδης	»	
Ἡρ. Πασελᾶς	»	
Ν. Δράκος	»	
Δ. Α. Βέλλης	»	
Σταῦρ. Σ. Μαυρίδης	»	
Π. Μακράκης	»	
Ν. Γ. Νεγρεπόντης	»	
Κ. Σπανδουνῆς	»	
Κ. Γιαγτοντζίδης	»	
Μιχ. Ἀρχιτεκτονίδης	»	
Λουκᾶς Πράσσινος	»	

Κωνστ. Ν. Πίσσας Σώμ. 1
Χρ. Παπαδόπουλος »
'Αγαθ. 'Ρετζιπέρης »
Νικόλ. Βασιλειάδης »

ΤΑΙΓΑΝΙΟΥ.

Α. Βλαχάρης »
Σάββ. Γρηγόρογλους »
Ι. Θ. Κολλιασίδης »
Ι. Λ. Ξανθόπουλος »
Τριαντάφ. Θ. Καλλιανίδης »
Κ. Περσόπουλος » 2
Γ. Σ. Πολάσωφ » 1
Μ. Μακόρτης » 2
Θ. Δαλλαπρότης » 1
Α. Ν. Αὐγερινὸς »
'Εμμαν. 'Ρεκλίδης »
Μ. Β. Κούμπας »
Γοργάϊ Τισήοβ. »
Μ. Καλβοκορέσης »
Συνόδης Πυκνὸς »
Ν. Γρ Μπακαλὸβ »
Εὐστ. Οἰκονομόπουλος »
Κ. Βελισάριος »
Ζ. 'Εξάκουστος »
Ν. Κωνσταντινίδης »

ΡΑΣΤΟΒΙΟΥ.

Δούνιας »
'Αλν. Κ. Τεζαψίδης »
Χαρίκλ. Τεζαψίδου »
Γεώργ. Χρυσοχόος »

ΠΡΟΥΣΗΣ.

Δ. Οἰκονομίδης »
Χ. Ν. Βορίδης »
Π. 'Αργαλίδης. »
Δ. Ν. Κοσμέτος. »

Χ. Σ. Χριστοδουλίδης Σώμ. 1

ΔΕΜΙΡΔΕΣΙΟΥ.

Γ. Μαριέλης »
'Ιορδάνης 'Ιερεύς. »
Κ. Δ. Τσινινῆς »
Θεμ. Μασότης. »
'Ιωσὴφ Καψίδας »
Χαράλ. Π. 'Ροδοκάλλης »
Μιχαὴλ Σπέχης. »
'Ιάκωβος Βεργίδης »
'Απόστολος Χριστοδούλου »
Χ. Π. Μαρίφογλους. »
Σαββ. Βουλγαρίδης »
Π. Δ. 'Ρεντζιπέρης »
Βασίλειος Οἰκονομίδης »
Χρυσότσ. 'Αηδονίδης »
Περικλῆς 'Αριτσόβουλος. »
Νικόλαος Νικολαΐδης »

ΤΡΙΓΛΙΑΣ.

Γ. Πολυχρονιάδης »
Ι. Παπαδόπουλος »
Χριστόφορος Χριστοδούλου »
'Αγγελῆς Χ. Λεμονίδης. »
Ματθ. Δεμερτζῆς »
'Απόστ Γεωργιάδης. »
Τ. Φωτιάδης »
Δ. Γ. Μποσιάκη »
'Ιορδ. Ζαφειριάδης. »
Δημ. Γιορκόγλους »
Βασ. Ζ. Πετρακόγλους »
Νικ. Πανεπότου. »

ΣΥΓΗΣ.

Εὐάγγελος Δημητριάδης »
'Αμμ. Γ. 'Αερικὸς »
Ν. Π. Ξανθόπουλος »

Digitized by Google

ΣΜΥΡΝΗΣ.

Κωνς. Ξανθόπουλος γυμνασιάρχης Σμύρνης Σώμ. 6
Κωνστ. Χ. Φραγκίδης. » 1

ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Ὁ φιλόπατρις Κ. Γ. Συμβουλίδης » 15

ΜΑΣΣΑΛΙΑΣ.

Π. Λασκαρίδης. » 10
Α... » 20

ΑΝΑΠΑΣ.

Κωνστ. Λευίτης »
Ιωάννης Θεοδοσίου »
Ι. Γ. Παστιάδης »
Παν. Χ. Ἐλευθεριάδης »
Στηλ. Κ. Σαμουρίδης »
Ν. Ξανθόπουλος »
Ι. Μαυροειδής »
Σπυρ. Α. Τσακάλωφ »
Ι. Εὐσταθιάδης »
Ι. Ταράσανλος »
Κ. Π. Ξανθόπουλος »
Παναγ. Ι. Παπαδόπουλος Σώμ. 1
Τρ. Γ. Παπαδόπουλος »
Χαραλ. Μεταξόπουλος »
Ι. Μελίσωφ »
Ν. Σαμουρίδης »
Α. Ε. Καλιφατίδης »
Ι. Χ. Πασιάνωφ »
Ἀχιλλεὺς Α. Ἀσλανίδης »
Πέτρος Πετρόσωφ »
Γ. Β. Ἀκερμᾶν Σιν. » 2
Κωνστ. Καρυοφίλλης » 1

ΝΟΒΑ ΡΟΥΣΣΙΑΣ.

Γεώργιος Ἀλεξάνδρου »
Θεόδ. Δ. Μεβγόπουλος »
Ζαχαρίας Χρ. Πασιάνης »
Γεώργ. Ἀ. Μαυροειδής »
Μιχ. Γ. Καρεμφίλης »
Σπυρ. Ἀθ. Κοτσᾶνος »
Κωνστ. Κουρτουάνος »
Ἰωάννης Κάρκαλις »
Π. Γεζουρίας »
Ἰωάν. Σ. Γλωσίδης »
Γεώργ. Βασιλείου »
Χρῆστ. Ἰωάν. Κουγγετζῶφ »
Γεώργ. Βλασίδης »

582/14 Π. Χαρ.
572648
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

p119.

DAWKINS COLLECTION

THIS WORK IS
PLACED ON LOAN IN THE LIBRARY
OF THE TAYLOR INSTITUTION BY
THE RECTOR AND FELLOWS OF
EXETER COLLEGE
OXFORD

Dawk DF1601 A8. I6

Digitized by Google

Digitized by Google